



GÜDÜK MNARE

Hüner Şencan

Feslegenin mr

GÜDÜK MİNARE

Hüner Şencan

İstanbul, 2017

© Hüner Şencan

İzin alınmaksızın çoğaltılamaz. Yayın bilgileri verilmek suretiyle makul ölçülerde alıntı yapılabilir.

Dizgi: Hüner Şencan

Tasarım: Ormen Dushi

Baskı: Nisan Ofset

Sertifika No: 34516

Adres: Mecidiyek Mahallesi, Őahinler Sokak, No: 7, Mecidiyek, ŐiŐli. İstanbul

Tel-Fax: (0212) 217 91 91

Web: www.nisanofset.com

E-Posta: info@nisanofset.com

ISBN: 978-9944-5670-0-8

Yazar E-Posta: huners@gmail.com

Fesleğenin mr - İstanbul, 2017

*Sevgili anneme
ve
Rahmetli babamın aziz ruhuna.*



Hüner Şencan

03.06.1955 tarihinde Kırklareli'nin Babaeski ilçesi, Pancarköy sınırları içinde doğdu. Doğduğu mahalle daha sonra ayrı bir yerleşim yeri haline getirilerek Pancarköy'den ayrıldı ve Alpullu Köyü adını aldı. Şeker fabrikası nedeniyle hızla büyüyen köy 1960 yılında bağımsız belediye haline getirildi ve Alpullu Belde-si olarak anılmaya başlandı. İlk öğrenimini 1961-1966 yılları arasında Alpullu Şeker İlköğretim Okulunda ve orta öğrenimini 1969-1976 yılları arasında Kırklareli İmam-Hatip Lisesinde yaptı ve okul birincisi olarak mezun oldu. 1966-1969 yıllarını kapsayan üç yıllık sürede dedesi, önce muallimlik yapan ve 1951'deki göçten sonra Lüleburgaz Gündoğu Mahallesi Camii imamı olan Abdülgafur Fikri Ergin'in hayat mektebine devam etti.

Lisans eğitimini, Erzurum Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesinde tamamladı. Bu fakültenin Üretim Yönetimi Bölümünden 1980 yılında mezun oldu.

Lisansüstü eğitimi için, 1981 Yılında İÜ İşletme Fakültesinde Personel Yönetimi ve Endüstri İlişkileri Bölümüne kayıt oldu. Bu bölümden "Büro Personelinin Başarı Değerlendirmesi" isimli teziyle yüksek lisans derecesini elde etti.

Daha sonra aynı fakültede İşletme ve Personel Yönetim-Organizasyon Bölümünde doktora öğrencisi oldu. Doktora öğrencisi iken 1982 yılının Nisan ayında yapılan asistanlık sınavını kazanarak Davranış Bilimleri Ana Bilim Dalına araştırma görevlisi olarak girdi.

Dört yıl süren doktora öğrenciliği döneminin sonunda "Yönetici Stresi ve Kişilik" konulu doktora tezini hazırladı ve başarıyla savunarak 1986 yılında bilim doktoru unvanını aldı. Yaptığı bilimsel araştırmalara dayanan eser incelemesi ve sözlü savunma sınavıyla 1990 yılında doçent oldu. İÜ İşletme Fakültesi-

nin açmış olduğu bir eğitim programı çerçevesinde 1992 yılında kısa bir süre Azerbaycan'da bulundu. Bu ülkede "Halk Tasarrufatını İdare Etme Enstitü"nde Yönetim Organizasyon derslerini verdi.

Öğretim üyesi değişim programı çerçevesinde 1994 yılında altı ay süre ile ABD'de ziyaretçi öğretim üyesi olarak bulundu. Bu süre zarfında ABD'li öğretim üyeleriyle ortak araştırmalar yaptı.

1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesinde dört ay süreyle danışmanlık hizmetinde bulundu ve Büyükşehir Belediyesinin Yeniden Örgütlenme Raporu'nu hazırladı.

1996 yılında yirmi yılda bir düzenlenen Habitat uluslararası konferansının New York'ta iki hafta süren hazırlık çalışmalarına katıldı. Ayrıca Türkiye'deki konferansa onanmış üye olarak katıldı. Bu konferansta "Vakıflar Kozası"nın çalışmalarını organize etti. "İnsan, Toplum ve Şehir" isimli derleme niteliğindeki kitabın editörlüğünü yaptı.

İşletmelerde insan davranışlarının incelenmesine yönelik olarak değişik konularda yaptığı bilimsel araştırmalarına devam etti ve 1997 yılında beş öğretim üyesinden oluşan komisyon değerlendirmesi ve üniversite senatosunun kararıyla İÜ İşletme Fakültesinde profesörlüğe yükseltildi ve profesörlük kadrosuna atandı.

2000-2006 yılları arasında altı yıl süreyle Kültür Koleji Okullarında yönetim danışmanlığı yaptı. 2005 yılında bir yıl süreyle İstanbul Büyükşehir Belediyesine Stratejik Plan ve Performans Programı hazırlama çalışmalarına rehberlik etti. Bu süre içinde Hamidiye Suları AŞ'de yönetim kurulu üyesi olarak çalıştı.

Yine 2005 yılı içinde Dünya Bankası desteğiyle Türkiye Patent Enstitüsünün stratejik planını hazırladı ve aynı yıl Yeminli Mali Müşavirlik belgesine sahip oldu. 2006 yılında İDO AŞ'nin, Sağlık AŞ'nin, Bayrampaşa Belediyesinin ve İstanbul İl Özel İdaresinin stratejik planlarını hazırladı. 2007 yılında İstanbul İl Afet Planını hazırladı ve aynı yıl emekli oldu.

2007-2008 yılları arasında Müstakil İşadamları Derneği MÜSİAD'a danışmanlık yaptı ve İBİDEM isimli eğitim ve danışmanlık şirketini kurarak çok sayıda firmaya eğitim, organizasyon, sistem kurma ve sistem geliştirme hizmetleri sundu. Bir yıllık MÜSİAD danışmanlığı sırasında kuruma dört rapor hazırladı. Bu raporlardan birinde hükümette "Kalkınma Bakanlığı"nın kurulmasını önerdi ve iki yıl sonra bu bakanlık kuruldu. 2008 yılında Makedonya'nın başkenti Üsküp'te bulunan Uluslararası Balkan Üniversitesine Rektör olarak atandı. Bu görevi

dört yıl boyunca yerine getirdi. Görevi sırasında “Üsküb’un Yadigarı Fatih Sultan Mehmet Köprüsü” isimli kitabını yazdı ve bu kitap İstanbul Ticaret Odası tarafından basıldı.

2010 yılında Merkez Bankası’nın stratejik planı ve performans programının geliştirilmesine bir yıl süreyle rehberlik etti, yöneticilere eğitim seminerleri verdi. Bu kapsamda Türk Lirasının simgesinin geliştirilmesine fikir babalığı yaptı, stratejik planda yer almasını temin etti. Stratejik plan hedefi çerçevesinde Türk Lirasının simgesi geliştirilmiş oldu.

2012 Haziran ayında rektörlük süresini ailevi nedenlerle ikinci kez uzatmayarak Türkiye’ye geri döndü. 2013 yılının 27 Eylül’ünde rahatsız olan babasını kaybetti. 2013 yılının Nisan ayında İstanbul Ticaret Üniversitesine öğretim üyesi olarak girdi. 2014 yılında 1 Ocak tarihi itibarıyla Uygulamalı Bilimler Fakültesi dekanı oldu ve bu görevi yaklaşık 2,5 yıl sürdürdü. Fakültenin İşletme Fakültesiyle birleşmesinden sonra 2016 yılının Nisan ayında Havacılık Yönetimi bölüm başkanı oldu.

Hüner Şencan öğretim üyeliği döneminde değişik fakültelerde Davranış Bilimleri, Örgütsel Davranış, Halkla İlişkiler, Psikometri, İletişim Teknikleri, Örgütsel İletişim, Araştırma Yöntem Bilimi, Davranışsal Araştırmalarda Bilgisayar Uygulamaları, Davranışsal İstatistik, Kalite Yönetim Sistemleri, Stratejik Yönetim, Stratejik Planlama, İşletmeye Giriş, Yönetim Organizasyon, Stratejik İnsan Kaynakları ve Örgüt Geliştirme gibi dersleri vermiştir. Evli ve dört çocuk sahibidir, İngilizce bilmektedir.

Ön Söz

Kitap kapağındaki resim Makedonya'nın Üsküp şehrinde Taş Köprü'nün hemen girişinde bir zamanlar var olan İbn-i Payko Camii ve Türbesi'ni temsil ediyor. Şimdi yerinde çok katlı bir kamu binası var, sadece adı yaşatılıyor "Dom İbn-i Payko" denerek. Fotoğraftaki bu minareyi önemsiyorum. Savaş gazisi bir minare. Bir top mermisiyle şerefesi mi uçuruldu ki, sahanlığının üstüne derme çatma bir koruluk yapılmış. Bilmiyoruz. O, güdük bir minare... Şerefesi yıkılmadan önce ve yıkıldıktan sonra da.

İbn-i Payko Camii'nin Fatih Sultan Mehmet zamanından kalma olduğunu düşünüyorum. Minare mütevazi, minare garip, gelecekteki talihini görmüş de ağlıyor gibi. Güdük minareleri hep sevmişimdir. Türkiye'de, Balkanlarda çok sayıda güdük minare vardı. Tarih sahnesinden çekiliyorlar, yavaş yavaş ve içlenerek. Aslında onlar "güdük" değil, ağırbaşlı, soylu minarelerdi. Sonra ne olduysa, yüksek minareler onları "güdük" yaptı. Bu kelimeyi bilinçsizce kullandık. Sanki onları küçük gördük, önemsemedik. Güdük minare tarih kokuyor, küçük bir mescidi, hasbiliği, hüda bend olmayı hatırlatıyor bana.

Bu adlandırmayı sevdim... O nedenle, kitabın adı olsun istedim.

Güdük Minare; duygularım, düşüncelerim, tarihi anlama çabam... Kitapta ele aldığım bazı görüşlerimde yanlış, yanlış değerlendirmeler ortaya koymuş olabilirim. Günümüzde, zaten herkes yanlış içinde değil mi. Bu anlamda, ben de yanlış olmuş olayım.

Kendi objektifimden bir resim çekiyor ve onu insanlarla paylaşmak istiyorum. Güdük Minare, "kültür" odaklı bir çalışma. Nereden geldiğimizi yansıtmaya çalışıyor. Okumalarım, gözlemlerim ve değerlendirmelerim öne çıkıyor. Terminolojiyi ve etimolojiyi seviyorum. Öğrendiğim, çeşitli dünya dillerinden gelen kelimelerle zenginleştiğimi düşünüyorum ve onları insanlarla paylaşmak

istiyorum. Bütün kelimeler, hepsi Adem'in dilleri. Gerçekte diller ve kelimeler temiz... Temiz olmayan, sapkın inançlar.

Günümüzde; kimisi kısa, kimisi uzun binlerce minare yapılıyor. İnsanlar güçleri yettiği kadar, bu minareler aracılığıyla İsm'i yükseltmeğe çalışıyorlar. Yetmiş metre yüksekliğe sahip minarelerin gölgesinde huşu ile namaz kılanlar elbette bahtlı insanlar. Fakat böyle bir minareyi inşa etmeye ne zamanım, ne de imkanım var. Ben ancak yedi metrelik bu minareye güç yetirebildim. Biliyorum ki onun da kaderi İbni Payko minaresinden farklı olmayacak. Bir gün gelecek yıkılacak ve insanlar hatırlamayacaklar bile. Tek tesellim fikrime zamanın şahitliği.

Hüner Şencan, Sütlüce, 2017



Sivas'ın Küçük Minare Mahallesinde, Zincirli Minare. Benim gözümde "Güdük Minare".

Kaynak. <http://www.otelsivas.com>

İçindekiler

- Al Topuklu Beyaz Kızlar / 1-12
Gugûşçuk / 13-20
Ahretlik / 21-30
Mokan / 31-44
Öküz Arabası / 45-70
Meddah / 71-82
Hanifen Müslimen Lâz / 83-98
Babalar Öğüdü / 99-104
Asiye Nine / 105-120
Birinci Kapı / 121-136
İkinci Kapı / 137-150
Üçüncü Kapı / 151-164
Dördüncü Kapı / 165-190
Beşinci Kapı / 191-204
Altıncı Kapı / 205-218
Osman Atman Adapa / 219-236
İntel ile Din Ticareti / 237-250
Sahibi Kıran Kanuni / 251-254
Sahibi Kıran Cengiz Han / 255-258
Sahibi Kıran Emîr Timur / 259-268
Sahibi Kıran Büyük İskender / 269-276

Sahibi Kıran Fatih / 277-288
Sahibi Kıran İkinci Kuruş / 289-298
M'alûmât Fürûş / 299-306
Fâtıma Sigarası / 307-312
Sahibi Kıran Zül-Karneyn / 313-318
Sahibi Kıran Yavuz Selim / 319-330
Sahibi Kıran Süleyman / 331-336
Çelebi / 337-342
Sahibi Kıran Davut / 343-358
Yıldızı Yâver Sahibi Kıran / 359-366
Sahibi Kıran Musa / 367-376
Sahibi Kıran İsa / 377-382
Prenses Emine / 383-390
Balkanlar Coğrafyası / 391-404
On Beş Temmuz / 405-418
Nil Kenan Cezire İndus / 419-432
Kitaptan Sorumluluk / 433-452
Kitap Üzerine / 453-454



*Sivas'ta Güdük Minare veya
Şeyh Hasan Bey Kümbeti.*

Kaynak. <https://www.sivas.net.tr>

Al Topuklu Beyaz Kızlar

Üniversiteyi yeni bitirmiştik, evlenme çağındaydık. Bir arkadaşımın, görmeye gittiği kızın ayak topuklarını beğenmediği için onu reddettiğini duyunca şaşırmiştik. Sonra hepimiz evlendik, hani öyle derler ya, çoluk çocuğa karıştık. Aradan otuz sene geçti, 'topuk' sözcüğü bu olay nedeniyle zihnimin bir yerlerine takıldı kaldı. Topuk gerçekten önemli miydi? Görevim dolayısıyla dört yıl Üsküb'de yaşadım. Bu süre içinde 'Al topuklu beyaz kızlar' şarkısını çok dinledim. 'Şarkı' diyorum, çünkü geleneksel Üsküb'de türkü-şarkı ayrımı yoktur, hepsi şarkıdır. Radyo ve televizyonlardan 'Al topuklu kızlar' nakaratını her işitiğimde dudaklarıma belli belirsiz bir tebessüm yayılır.

Şarkıda 'Maya Dağı'ndan kalkan kazlar' mısrağını 'Al topuklu beyaz kızlar', 'Yarimin yüreği sızlar' satırları izliyordu. İçli ve dertlenen birinin söylediği şarkıydı. Zaman zaman düşünür, bu anonim şarkıda 'al topuk'la ne kastedildiğini bulmaya çalışırım. 'Ak topuk' denmiş olsaydı bana göre gerçeğe daha uygun olurdu. Ama şarkıda kırmızı topuktan söz ediliyordu. Biz güzel kızlar için 'yanakları al al olmuş' derdik. Bu yanakların pembeleşmesi, kırmızıya çalması, kırmızının çeşitli tonlarını karmaşık bir şekilde içermesi demektir. Biraz da utançlığı gösterirdi. Acaba, bu çeşit bir 'allıktan' mı söz ediliyordu. Şarkı, belli ki Üsküb'de dile getirilmişti. Bir rumeli havası, hasret, masumiyet, edep ve terbiye kokuyordu. Pek çok zaman şarkının ilk olarak hangi dönemde söylenmiş olabileceğini tahmin etmeye çalıştım. Yakın zamanların şarkısı olmadığı belliydi.

Hüner Şencan

Üsküb tarihini bilmeden, Üsküb'ü tanımadan, Üsküb Şehrengizi'ni okumadan ve Üsküb güzelleri hakkında kadim şairlerin kaleme aldıkları onlarca Osmanlıca beyti anlamaya çalışmadan bu şarkıya tarih biçemeyiz. Bana öyle geliyor,



*Başörtülü Müslüman kadın.
Kaynak: <http://www.michaeltotten.com>*

bu şarkı en az üç yüz yıllık... Kimseye ispat zorunluluğum yok, isteyen inanmayabilir.

Bu şarkı sihirli, gizemli... 'Al topuk' sözcükleri kadar 'Maya Dağı' sözcükleri de ilgimi çekiyor. Sanki 'Kaf Dağı' der gibi... Şairler bazen hayallerindeki aşkın güzellikleri mitolojik varlıklarla ifade etmeye çalışırlar. Hümâ Kuşu, Zümrüdü Anka kuşu, Kaf Dağı, Bengi Su erişilemez, ama tahayyül edilebilir bir tür Maya Dağı değil midir? Durun bakalım. Kimbilir, Maya Dağı belki de mitolojik değildir.

'Kırmızı topuklu kız' algılamamı nasıl zorluyorsa Maya Dağı da aynı ölçüde...

Bildiğimiz, 'maya' ile 'dağ'ın ne ilgisi olabilir? Hemen, küresel dijital ansiklopedime sarılıyorum. "Sevgili dijital kürem, ne görüyorsun bana söyle" diyorum. Aldığım cevaplar şöyle: "Yoktur böyle bir dağ, ama birisi uydurmuştur.", "Şar Dağları'nın bir diğer adıdır.", "Şar Dağları'nın bir bölümüdür", "Şar Dağları'nda bir zirvenin adıdır", "Makedonya'da bir dağın adıdır, fakat nerede olduğu bilinmiyor." Dijital küresel küremen beni aydınlatmasını beklerken zihnimin daha da karıştığını hissediyorum.

Üçyüz yıl öncesinin Üsküb'ünü düşünüyorum. Biz 'yanakları al al olmuş' derken onlar kızların topuklarına güzelleme mi yakıyorlardı... Arkadaşım da mezuniyet yıllarımızda kafasını topuğa taktığına göre 'topuk' önemli olmalıydı. Galiba ben bu konuyu atlardım. 'Al topuğu' kabul etmesine kabul edeceğim de nedense aklıma küçük kız çocuklarının topukları geliyor... Kendi kendime diyorum ki, olsa olsa onların ayak topukları pembemsi veya kırmızımtrak olur... Ama şairin hasreti onlara değil... Hatta küçük kızların topukları pembe bile değildir, bana sorarsanız sarıdır, sarımtıraktır. Bebeklerin topuklarının al olduğunu hepimiz kabul ederiz de, konu onlar değil... Maya Dağı kadar güç bir mesele. Buna dijital kürem de cevap veremez. Üç yüz yıl öncesinden söz ediyorum. Üsküb çoğunlukla bir islam şehri. Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar, Rom-

lar, Slav asıllı çeşitli milletlerden Müslüman olmuş kişiler yaşıyor. Hristiyanlar da var. Üç yüz yıl öncesini hayal etmemiz gerekiyor. O dönemin Üsküb'ünde başörtüsü, Müslüman kadınlarla Müslüman olmayanları ayıran bir gösterge değil... Çünkü Hristiyan ve Yahudi kadınlar da başlarını örtüyorlar. Hatta dindar Hristiyanlar saçlarının tek telini dahi göstermiyorlar. Şimdiki gibi yarım açanlar veya bütünüyle açanlar da var. Fakat genelde, bütün kadınların başları örtülü.

O zaman şu soruyu merak ediyoruz: Başları örtülü Müslüman kadınlarıyla başları örtülü Hristiyan kadınları birbirlerinden nasıl ayırd ediliyordu? 'Ayrım olması mı gerekiyor' diye sorabilirsiniz. Evet gerekiyor. Osmanlı, Memâliki Osmaniye'yi 'milletler sistemi' adı verilen bir yaklaşımla yönetiyordu. Milletler hem birbirlerinden ayrı, hem de birlikte yaşıyorlardı. Böyle bir devlette 'ayrımcılık' suçlaması yapılamazdı, çünkü birliktelik; hakim öğeyle birlikte yaşam biçimlerinin farklılığını kabul etme ve buna saygı gösterme ilkesine dayanıyordu. Orta ve kuzey Balkanlar bölgesi ile bu bölgenin ileri karakollarından biri olan Üsküb şehri çeşitli kültür mübarezelerinin cereyan ettiği bir alandı. Böyle bir ortamda Müslüman kadınların büyük çoğunluğu ferace giyiyor, başlarını kapatıyor ve yüzlerini tamamen peçe ile örtüyorlardı. Peçe, Müslüman kadınlar ile diğer dinlerden ve inançlardan olan kadınları birbirinden ayırıyordu. Ezanlar okunduğunda esnaf dükkanlarını kapatıyor veya dükkanlarının kapısına bir perde çekiyor ve en yakındaki mescide vakit namazlarını kılmağa koşuyorlardı. Şehirde, inançlara bağlılığın getirdiği mânevî ve lâhûtî bir yaşam biçimi vardı.

Ben yine o şarkı sözlerini düşünüyorum... Siyah veya beyaz peçeleri nedeniyle yüzleri görülemeyen kızların topuklarını görmek acaba daha mı anlamlıydı... Yok, hayır... O dönemde kızların topuklarını dahi görmek mümkün değildi... Müslüman kadınları ve kızları o yıllarda Hristiyan kadın ve kızlarının tersine çoğunlukla evlerinde otururlar, ancak yüksek kerpiç duvarlı evlerinin hareminde gezinebilirlerdi. Çarşı pazara çok az çıkarlar, dışarda çok az kalırlar ve çok az görünürlerdi. 'Görünürlerdi' derken, tabii ki bir tür silüetten söz ediyoruz. Ancak Osmanlı topraklarının her yeri aynı değildi. Ben öyle düşünüyö-



Başları örtülü Makedon kadınları.
Kaynak: <https://www.mtholyoke.edu>

Hüner Şencan

rum. Bütünüyle İslamlaşmış topraklarda kadınlar peçe takmıyorlardı. Oralarda emniyet ve güven vardı. İsmeeller kazasının Maamutlar köyünden göç eden rahmetli hacı nenem, siyah feraca giyer, beyaz yaşmak yaşınır, peçe takmazdı. “Biz de peçe yoktur” derdi. Osmanlıyı anlamak için çok okumamız, çok yönlü bakmamız ve tarihi süreç içindeki gelişmeleri anlamaya çalışmamız gerekiyor. Osmanlı kadınları ne peçeyle tanımlanabilirdi, ne de peçesiz bir toplumdur diyebiliriz. Olması gereken yerde ve zamanda gereğini yapmaya çalışıyorlardı herhalde...

Edebiyatçı olmadığımından, ‘al topuklu kızlar’ ifadesinin alegorik bir söylem olduğu beni tatmin etmiyordu. Daha fazlasını öğrenmek istiyordum.

En yakınımdaya Makedonya vatandaşı Arnavut ve Türk öğretim üyeleri vardı. Çay sohbetlerinde konuyu açıyor Maya Dağı’na bulmaya çalışıyordum. Bu konu, en iyi çay seanslarında konuşulabilirdi. Onlar, ‘çayle nema



*Başları örtülü Makedon kızları.
Kaynak: <http://2.bp.blogspot.com>*

gâile’ diyorlardı. Arnavut meslekdaşım ‘Maya Dağı, Arnavutçadır’ iddiasındaydı. Devam ediyordu: “Arnavutça ‘maya kelimesi’ dağ veya zirve anlamına gelir. Biz Makedonya’nın en yüksek zirvesini Maya Korabit (Korab Zirvesi) olarak isimlendiririz. Buradan anlıyoruz ki, bu ifade Türkçe şarkı sözüne Arnavutçadan girmiştir.” Düşünüyorum, o zaman ‘Dağ Dağı’ veya ‘Zirve Dağı’ anlamına geliyor. Edebiyatta söz sanatları çok zengin olsa da, herhalde bu kadar zorlama olmamalıydı. Aklıma koydum, eğer varsa, hayal mahsulü değilse ben bu dağı bulacağım. Tekrar küresel dijital ansiklopedime dönüyor ve saatler süren araştırmalarıma devam ediyorum. İşte küçük bir ipucu yakaladım. Dijital kitaplardan birinde şöyle bir ifade geçiyor: “Makedonya’daki Maya Dağı...” O halde bu dağ gerçek. Ama hangi Makedonya? Tarihteki Ege Denizi sınırlarına kadar uzandığı iddia edilen Makedonya mı, yoksa günümüzdeki Makedonya mı? Bunu bulmam lazım. Belki de ‘Al topuklu kızların’ sırrı bu dağı bulma bağlı.

Biliyor ve hissediyorum ki bu dağın sırrı o şarkı sözlerinde. Çıkış yolum orada... Sık sık, şarkı sözlerini mırıldanıyorum: “Maya Dağı'nın yıldızıyım, Ben annemin bir[icik] kızıyım.” Birden içime doğuyor. Kafamda bir şimşek çakıyor... Şarkı sözlerinde konuşan kim? Bir erkek mi, bir kız mı, yoksa her ikisi de mi? ‘Al topuklu kızlar’ derken sanki bir erkek konuşuyor; ‘Ben annemin biricik kızıyım’ derken bir kız...

Prof. Dr. Afet İnan İnternet ortamında yer alan Google Book'daki kitabında şöyle diyor: “Makedonya'da Maya Dağı vardır. Bu kelime çok eskidir ve Türkçedir. Dünyanın çeşitli dillerinin kökeni Türkçedir. Çünkü Türkçe Orta Asyadan bütün dünyaya yayılmıştır. Örneğin Arjantin'de Maya Uygarlığı vardır. Maya kelimesi; bizde peynir mayası, yoğurt mayası, ekmek mayası gibi ifadelerde geçer. Fakat, farklı anlamlarda bile olsa bu kelime birbirine çok uzak olan ülkelerde de kullanılmaktadır.” Buraya kadar yazdıklarım bilimsel alıntı değil. Prof. Afet İnan bu mihvalde konuşuyor. Maya Dağı'nı düşünürken birden aklıma takılıyor... “Fakat bu şarkının sözlerini eğer bir kız söylüyorsa, niçin ‘Al topuklu’ desin ki...”

Makedonca kaynakları da ihmal etmemem lazım. Google'ın çeviri özelliğinden yararlanarak onların bu konuda ne düşündüklerini araştırıyorum. Elbet, onların da bir sözü olacak. Onlar Şar Dağları'nın çeşitli zirvelerinden birinin ismine atıfta bulunuyorlar. Makedonya-Arnavutluk sınırında deniz seviyesinden 2718 metre yükseklikte olan Maya e Moravës'ten (Morova Zirvesi'nden) söz ediyorlar. Öyle anlaşılıyor ki, Maya kelimesi sadece Arnavutça da değil, Makedoncada da kullanılıyor. Maya Dağı'ndan kalkan şu meşhur kazlar, acaba Şar Dağları'nın Morova Tepesi'nden mi havalanıyordu? Seviniyorum, ‘iz üstüneyim’ diyorum. Bu şarkı eğer Üsküb ürünü ise, ‘Şar Dağı yakışır’ diye düşünüyorum.



Örtülü ve peçeli Müslüman kadınlar.
Kaynak: <http://www.juliagorin.com>

Sonra, havanın birden bulutlanması gibi yüzümü bir hüznün kaplıyor... Nedenini söyleyeceğim. Fakat önce şunu ifade etmeliyim: Şarkının o duygulu sözlerinde sanki hem Üsküb'lü genç bir kız, hem de Üsküb'lü genç bir erkek konuşuyor. Belki, kız da değil... ‘Yarım’ sözcüğü, daha çok kızların kullandığı, sevgili terminolojisine ait bir kelimedir, fakat yeni evliler de, cicim aylarında bu

kelimeyi kullanırlar. Kimbilir, “annesinin biricik kızı” olan bu kişi, yeni evlenmiş ve bilemediğimiz bir nedenle yarinden uzak düşmüş biri de olabilir. ‘Efendimin sağ gözüyüm’ diyor. Rumeli toprakları ‘efendi’ler diyarıdır. Şarkı sözündeki ‘efendi’ bence yeni gelinin kocasına işaret ediyor. ‘Efendinin sağ gözü olmak’ bir elmanın yarısı olmak gibi... Rahmetli nenemden çok iyi hatırlıyorum. Rahmetli hacı dedem için, bugün çoklarımızın kullandığı ‘bizim adam’ kaba ifadesini hiç bir zaman kullanmamıştır. Osmanlının eğitilmiş, terbiye edilmiş zihinleri kocalarından söz edecekleri zaman ‘Efendi’ kelimesini kullanırlardı. ‘Efendimin sağ gözüyüm’ ifadesi popüler bir şarkı sözünün sıradan bir mısrağı değildir. O mısrağa böyle bakamayız. Bu satır, Rumeli kültürünün 650 yıllık muhassalasını içinde barındırıyor. Köklerinden kopmamış her entellektüel bunu hissediyordur.



Müslüman kadımlar.
Kaynaklar: //2.bp.blogspot.com

Yitirdiğimiz değerler yüreğimizi yakıyor. Bu acıyı dindirmek için külleri eşeliyor, üflüyor ve od ağacını yeniden yakmaya çalışıyoruz. Yüreğimizi yakan bu acıyı ancak yanan od ağacının kokusu dindirebilir.

Üsküb'e vardığımız ilk yılda bir caminin meşrutasının kapısında şu ifadeleri görünce garipsemiş, doğrusu biraz da ‘dalga geçmiştik’: Hacı Profesör Süleyman Efendi İbraimi. Unutturulan, unuttuğumuz, ihmal ettiğimiz kültürün özelliklerini, bir göz damlalığının haftada bir damlayan damlalarıyla yavaş yavaş massettikçe bir iç burkuntusuyla birlikte yeniden kazanmanın getirdiği bir sevinç hali

yaşıyoruz. Rumelide ‘efendi’ sözcüğü öyle bir unvan olmuş ki top atılsa kımıldatılmayacak bir mevkiye oturmuş. Ad ile soyad arasında konumlanmış. İsmi önüne Hacı, Prof., Dr., Mühendis, Avukat gibi istediğiniz kadar unvan getirebilirsiniz, fakat ‘Efendi’ sözcüğünün yerini ve önemini değiştiremezsiniz.

Efendi unvanını, ancak dîni ilimleri tedris etmiş olanlar, kişisel hayatlarında Müslüman kimliğini ortaya koyan, bu kimliğini izhar eden, dünyevî bilimleri uhrevî bilimlerle meczedebilen kişiler hak edebilir. Müslüman bir kadın, kocasından eğer ‘Efendi’ diye söz ediyorsa bunun anlamı, kocasının İslam dairesi içinde hareket ettiği, cahil olmadığı, belli bir donanımına sahip olduğu ve aynı zamanda kendisinin hak ve hukukunu gözettiğidir. Lütfen hatırlayınız, bu uzun paragrafın başında havanın bulutlanmasından söz etmiştim. Neyi kastettiğimi açıklayayım.

Şarkıdaki, “Vardar ovası, Vardar ovası / Kazanamadım sıla parası” ifadeleri, kişinin üzüntülü bir ses tonuyla kendi kendisine konuşması değil midir? Annesine, evine, yarine veya sevgilisine hasret duyan acıklı ve hüzünlü bir ses... Ülkemizde kim, ne zaman ve niçin bunu değiştirerek “Kazanamadım rakı parası” şekline dönüştürdü.

‘Rakı parası’ sözcükleri maalesef havayı sulandırıyor, masumiyeti ve efendiliği ortadan kaldırıyor. Hasret ve özlem duyarlılığı, kaba saba bir hovardalığa dönüşüyor. Tarihi süreçteki bu gelişme beni gerçekten üzüyor. Şarkı, adeta bize Üsküb’ün başından geçenleri anlatıyor. Bana göre Üsküb 1689’dan beri Gazi Şehir... Günlerce yakılıp, yıkıldığı, talan edildiği, taş üstünde taş bırakılmadığı o günlerden sonra iki yüz yıl boyunca kendisini toparlayamamış. Maddi ve manevi açıdan yoksulluk ve fakirlik içinde kıvranmış. ‘Maya Dağı’ndan kalkan kazlar’ı dillerinden düşürmeyenler de herhalde geniş Osmanlı topraklarının merkezine göçetmişler. Sadece onlar değil, hicret misyonuyla yüklü üçyüz yıllık zihniyet de göç etmiş. Masumiyet, ihlâs ve samimiyet bozulmuş. ‘Efendi’ unvanı, toplumsal statü tabakalaşmasında en alt seviyeye düşerken; ‘sıla’ ve ‘gurbet’ efkarının sarhoşluk ve işret âlemine özlem derekesine düşmesine şaşmamak gerek. ‘Yâre kavuşma’ yüce duygusu, ‘rakı parası’ sözcüklerinde egoist bir hedonizme dönüşmüştür. Bu şarkı, meş’um Piccolomini şehir yakması ve tahribatından önceki döneme aittir. Piccolomini Yangını’ndan sonra Üsküb yaralıdır. Üsküb’de kalanlar da yaralıdır, göç edenler de... Ve ne yazık, bugün şarkımız da yaralıdır.

Üsküb’ün meşhur kiliselerinden birinin adı Sveti Spas’tır. Yarısı yere gömülü olarak yapılmıştır. Bu kilisenin bahçesinde Makedonya’nın Osmanlıya karşı verdiği kurtuluş mücadelelerinin anlatıldığı küçük bir müze vardır. Silahlar, belgeler ve fotoğraflar sergilenir. Bir kaç defa gezmiş, Makedonca da bilmediğim için ‘öylesine bakmıştım.’ Bir Pazar günü yanından geçerken ‘tekrar gezeyim’ dedim. Yabancı bir ülkede iseniz, o ülkenin kültürünü yavaş yavaş tanıyabilirsiniz. Bilmem neden, bu gezimde panoların önünde daha fazla oyalanıyor, daha fazla inceleme yapıyor ve anlamaya çalışıyordum. Özellikle yüz küsur yıl öncesine ait eski savaş haritaları ilgimi çekiyordu. Bunlar profesyonel haritalar değildi. Çoğu el ile kaba saba bir şekilde çizilmişti. Haritaların ilgimi çekmesinin nedeni o yıllardaki şehir ve kasaba isimlerini merak etmemdi. Örneğin bugünkü Veles o yıllarda Kuprili (Köprülü) idi. Bugünkü Bitola Manastır’dı. Gevgeli kasabası Osmanlı zamanında Gölgeli idi. Gevgeli kasabası civarında

Hüner Şencan

dolaşırken, gözüm haritada birden bir ifadeye takıldı ‘Maiy Planina’ diyordu. Bu ‘Maiy Dağı’ anlamına geliyordu.

Birden sanki gök güreledi, gözümde şimşekler çaktı. Arşimed’in ‘Buldu, buldu’ heyecanı da böyle bir şey olmalıydı. Maya Dağı’nı bulmuştum. Hem de yakıştırılmalardan uzak bir şekilde, yüzyıl öncesine ait el yapımı bir harita üzerinde... Gevgeli yakınlarında bir yerde, müstakil bir dağ idi. Daha yakından incelemeye başladım. Sıra dağlar şeklinde mi idi, bir bağlantısı var mıydı... Bir dağ grubuna çok yakındı ama bağımsız gibi duruyordu. Müzeyi daha fazla gezmedim. Bıraktım, çıktım. Çocuklar gibi seviniyordum. Maiy Dağı’nın şarkı sözündeki Maya Dağı olduğundan adım gibi emindim. Çünkü kelimenin yazılış biçiminden çok net anlamıştım ki, kelime ‘maya’ değil ‘mai’ idi. ‘Mai’ kelimesi Arapça kökenliydi. ‘Su’ veya ‘sulu’ manasına geliyordu. Bugünkü Türkçeye çevirirsek Maiy Dağ, ‘Sulu Dağ’ anlamına geliyordu. Gözümün önüne günümüz Makedonya haritasını getiriyor Gevgeli ile Üsküb arasındaki mesafeyi tahmin etmeye çalışıyordum. İşte, diyordum, Maya Dağı’ndan kalkan kazlar Üsküb’e kadar niçin uçmasınlar ki... Kazlar gerektiğinde kıtaları bile aşabilir. Gevgeli ile Üsküb arası bir şey değil...

“Vardar Ovası, ey Vardar Ovası!... Ben bu yerlerde duramam. Ama ne yapayım, kazanamadım sıla parası.” Bu sözlerde, bir hayıflanma, üzüntü ve bir içleme hissediyoruz. Bilinmeyen uzak bir yere ulaşma beklentisini, sılaya duyduğumuz özlemi yaşıyoruz. Sıla hepimizin içinde var olduğundan şarkının bu satırları bizi iyiden iyiye sarıyor. Rumelilik, sıla özlemiyle yaşamaktır. Büyük, büyük dedemin sıla özlemi başkaydı, küçük dedemin de öyle. Babam 37’de göç ve hicret etmişti. O da sıla özlemiyle yaşıyor, ben de... ‘Al topuklu kızları’ hayal eden ve sıla özlemiyle yaşayan şarkı kahramanımız yoksa bir asker mi? Veya Memâliki Osmanıyye’nin pâyi-tahtı İslâmbol’a okumaya gidip ‘adam olmayı’ düşleyen, bıyıkları yeni terlemeye başlamış bir sıla özlemcisi mi? Bu şarkıda kendimizi bulduğumuza ve bu şarkıyı sevdiğimize göre, hepimiz o sıla hasretinin içindeyiz. Bu duygulu şarkıda Üsküb Ovası yerine, Vardar Ovası deniyor. Aslında Vardar Vadisinden söz ediliyor. Şarkı, 400 km uzunluğundaki bir nehrin su topladığı 25 bin km genişliğindeki bir vadiye sesleniyor... Üsküblüler güzel şarkı okuyan kişiler için ‘ne güzel şarkı söylüyor!’ demezler. ‘Ne güzey haykırıy’ derler. Siz siz olun, ‘Vardar Ovası’nı hislenerek haykıran bir Üsküblüden dinleyin. Gevgeli’deki Maya Dağı’ndan kalkan kazların Vardar Vadi’si boyunca uçup Üsküb’e ulaşmaları ile ‘sıla özlemi’ birbiriyle ne kadar tutarlı... Sıla, Varadar

Ovası ve Maya Dağı... Görüyorsunuz, yapboz kolajında parçalar birbirini tamamlamaya başladı.

Maiy Dağı'nı bulunca sis bulutları artık iyice aralanmıştı. İş, küresel dijital ansiklopedime geri dönüp yerini günümüz haritalarında bulmaya kalmıştı. Bunun benim için çocuk oyuncağı olduğunu düşünüyordum, ama hiç de öyle olmadı. Epey ter döktüm. Gevgeliye yakın bir yerde idi, ama tam olarak neredeydi. Günümüz haritalarında o civarda pek çok dağ vardı fakat hiç birinin adı Maiy Dağı değildi. Makedonya topraklarında geziniyordum. Sonra Yunanistan sınırlarına girdim. Bulamıyordum. Dağ isimleri arasında bir benzerlik, bir yakınlık yoktu. Düşündüm, böyle bulamayacaktım. Müzeye yeniden gitmeliydim. Maiy Dağı'nın şehrin kuzeyine, güneyine, batısına veya doğusuna mı düştüğünü, şehre olan uzaklığını, dağın görünüşünü yeniden ve daha dikkatle incelemeliydim. Öyle yaptım. Hem de yasak olmasına rağmen, 'zum'layarak bir kaç fotoğraf çektim. Dijital küremen başına geri döndüğümde artık daha donanımlıydım.

Ve işte, o gizli güzel artık kendisini bana ifşa ediyordu. Adı Payko Dağı idi ve Yunanistan sınırları içinde müstakil, tek bir dağ olarak duruyordu. Çocukluğumuzdan kalma bir alışkanlık mıdır bilmem, tek dağları sivri tepeli bir külâh gibi algılarım. Payko Dağı evet tekil bir dağ idi, ama sivri külâhly yüksek bir tepe olarak da görülemezdi.

Ondan sonraki günlerde Payko Dağı'nı okumaya başladım. Üsküb'de İbn-i Payko Camii ve İbn-i Payko Mahallesi vardı. İngilizceye bu caminin adını İbn-i Ördek Camii (İbn-i Duck Mosque) diye çevirmişler! Ayrı bir yazı konusu ama bu dağ ile Üsküb'deki Payko arasında bir ilişki var mı diye meraklandım. Kimbilir İngilizceye ördek diye çevrilen kanatlı kuş, belki de bir kazdı. Şarkı sözünde "Maya Dağı'ndan kalkan kazlar" denmiyor muydu?

Üsküb'de isimlerde kısaltmaya gitme meşhurdur. Örneğin Ramadan demezler, kestirmeden Ramçe derler. Acaba paytak, payko mu olmuştu. Biliriz ki kazlar paytak paytak yürürler. Üsküb Türkçesinde bizim bildiğimiz paytak, patak'dır. Makedonlar sakın bizim paytağımızı bilinmeyen bir tarihte 'payko' diye dillerine yerleştirmiş olmasınlar. Bu olasılıklar dünyasında her şey mümkün...

Vardar Ovası şarkısında sanki önce bir erkek, sonra bir kız (veya bir kadın) sırayla sesleniyorlar... İşin içine, erkeği katmak zorundayız. Üçyüz yıl öncesinin Üsküb'ünde kadının sıla parasıyla işi ne... Erkek konuşurken eğer 'Al topuklu kız-

Hüner Şencan

lar' diyorsa, bana göre gerçek kızlardan bahsetmiyor, gerçek kazlardan söz ediyor. Dolgun vücutları, kar beyazı tüyleri ve sarı kırmızıya çalan patikleri ile sevimli paytak kazları, kızlara benzetiyor...

Sihirli küre konuşuyor: "Payko Dağı 'sulu bir dağdır'. Her tarafında dereler, bunarlar (pınarlar), kuyular vardır. Çeşmeleri boldur. Yeşilliktir, sulaktır. Meraları zengindir. Adeta bir yaşam cennetidir. Bu dağda Balkan Savaşı'na kadar Türklerin yaşadığı bir küçük köy vardı. Fakat Balkan Savaşı'yla birlikte bu köyün sakinleri de Türkiye'ye göç etmişlerdir." Dijital kürenin sihirli sayfalarında bir şu bilgiyi bulamadım. "Bu dağın kazları meşhurdur. Sık sık havalanıp Üsküb'e giderler, bir süre orada oyalandıktan sonra tekrar Maiy Dağı'na geri dönüp orada daimi ikamet ederler." Biliyorum, 'yani pes' diyeceksiniz. Ama ne yapayım, taş gediğine tam otursun istiyorum.

Üç yüz yılda ne oldu da, sıla rakıya dönüştü. Efendi'yi unuttuk, saygınlığını düşürdük. Aslı Mai Dağ olan Maya Dağı'nın yerini unuttuk. 'Al topuklu kızlar' benzetmesini, aşk perest bir deyişe çevirdik. Bence dönüm noktası, Piccolomini Yangını... Evliya çelebi 1660'lı yıllarda Üsküb'de 10 bin hane insanın yaşadığını söylüyor. Piccolomini Yangını öncesinde ve sonrasında bu insanların yüzde sekseni güvenli bölgelere göç etmişler. Bir yıl sonra Üsküb tekrar ele geçirildiğinde ne kadarı geri döndü bilmiyoruz. Dönenlerin de ne kadar zamanda döndükleri meçhul.

Üsküb bu olaydan sonra 200 yıl boyunca iki bin hane civarında insanla hayatını idame ettirmiş. Kalanlar; Hristiyanlar, Romlar, yerli Arnavutlar ve bazı Boşnaklar. Bu arada, kendilerini saklayan, zar-zor koruyabilen yoksul ve çaresiz belki bir avuç Türk...

Sanki bir med ve cezir. Üçyüz yıl med, ikiyüz yıl cezir. Öyle bir cezir ki sadece topraklardan değil; kültürümüzden, kimliğimizden, dilimizden, örf ve adetlerimizden de çekilmişiz.

Üsküb'ün güney batısında şehrin yaslandığı küçük bir dağ vardır. Vodna Dağı olarak bilinir. Yahya Kemal "Üsküb ki, Şar Dağı'nda devamıydı Bursa'nın' derken bence Şar Dağı'nı değil, Vodna Dağı'nı kast eder. Zaten 'Şar Dağı' da yoktur, testere dişleri gibi uzanıp giden Şar Dağları silsilesi vardır. Şar Dağları Üsküb ile değil, Kalkandelen şehri ile özdeşleştirilir. Bursa'nın Ulu Dağı, Üsküb'ün Vodna Dağı'dır. Çok benzeşirler. Yüksekliği ile, teleferiği ile, ağaçları ve ormanları ile... Sultan Bâyezid Üsküb'ü feth edip imar etmeye başlayınca bu çaba onu takip eden padişahların gayretleriyle devam etmiştir. Sultan II. Murad şehre geldiğinde

uzun sürelerle Üsküb'de kalmıştır. Kendisine Vodna Dağı'ndan özel olarak, şifalı olduğuna inanılan bir su getirilirmiş. Sultan II. Murat bu suyu o kadar sevmiş ki suyun çıktığı kaynağa bir çeşme yapılmasını ferman buyurmuş. Kimbilir belki çeşmenin temelini de kendisi atmıştır. Bundan sonra Vodna Dağı'nın o bölgesi 'Sultan Çeşme' olarak anılmaya başlamış... Hâlâ da o adla bilinir.

Şansıma, yağmurlu bir gündü. Allah'ın bereketi deyip Vodna Dağı'na çıkarak o çeşmeyi bulmaya çalıştım. Ne yazık ki, 63 depremi çeşmenin üzerine bir sünger çekmişti. Sadece yerini bulabildik. İngilizce kaynaklarda Vodna Mountain'den söz edilirken Water Mountain diye tercüme edilir. Derler ki Üsküblülerde dağlara isim verme geleneği yoktur. Bu yüzden Müslümanlar Vodna Dağı'na bir isim vermemişlerdir. Size inandırıcı geliyor mu? Bence hiç inandırıcı değil. O topraklarda 550 yıl yaşayacaksın Bursa'nın, yoksa Üsküb'ün mü demeliydim yaslandığı dağa bir isim vermeyeceksin... Son dönem Osmanlı haritalarında bu coğrafi yerin adı eskimez harflerle Vodna Dağı şeklinde değil; Vodine Dağı



Vodna Dağı (Maiy Planina, Maya Dağı).
Kaynak. <http://ourwanderland.com>

olarak yazılmış. Yani 1900'li yıllarda. Türkçeye çevirdiğimiz zaman Su Dağı veya Sulu Dağı anlamına geliyor. Gerçekten de bir Cuma günü Yukarı Nerezi Köyü'nün cami cemaatinden birkaç kişiyle çıktığımız Vodna Dağı'nda ilk fark ettiğim şey Bursa'nın Ulu Dağı'na çok benzemesiydi. Derinliği olan bir dağdı. Yaşlı amca anlattıkça sis-

ler, bulutlar dağılıyor, her şey size daha anlamlı geliyordu. Tarihin bir döneminde kalmış, bugün anlamı unutulmuş Türkçe sözcüklerden bahsediyordu. Vodna Dağı'nın değişik yamaçlarında, bizim köylerimizde bulunan taştan yapılmış küçük çeşmeleri, pınarları görüyordunuz. Büyük baş hayvanlar otlaklara yayılmış otluyorlardı. Küresel ısınmaya rağmen gerçekten sulu bir dağ idi. Üçyüz yıl önceden söz edeceksek, bu sululuğu en azından onla çarparak düşünmemiz gerekiyor. Kaynaklarda bulamadım ama mut laka bir yerlerde bu dağın Osmanlıca ilk adı yazılıdır. İlk Osmanlılar orijinali öyle bile olsa Vodine Dağı dememişlerdir. Mai Dağ diyerek Türk çeşeltirmişlerdir. Kimbilir belki de ilk ismi onlar vermişler, daha sonra Slav ırkından topluluklar bu kelimeyi Slavcaya Vodna Dağı



Uludağ'ın eteklerinde Bursa.
Kaynak: <http://media.dunyabizim.com>

olarak çevirmişlerdir. Hay, Allah!... Vodna Dağı niçin Maya Dağı olmasın? Evet, kazlar Gevgeliden Üsküb'e kadar yorulmadan rahatlıkla uçmasına uçarlar da, niçin uçsunlar? Kazları yormaya ne gerek var? 'Kazların Gevgeliden Üsküb'e uçmuş olabileceği' düşüncesi birden zihnimde zayıflamaya başladı. Gevgelide Maya Dağı var idiy

se, Üsküb'de niçin olmasını...

Ahh! Yine kendimi meşum Piccolomini Yangını'na dönmek durumunda hissediyorum. Bu nasıl bir cezir hali olmalıydı ki, dağlara taşlara verdiğimiz isimleri dahi unuttuk. Geri döndüğümüzde yerel azınlık halkının dilindeki kelimeleri biz de kullanmaya başladık. Velî komutan Gazi İsa Beg'in inşa ettiği 'kemerli su kanalına' neden hâlâ 'akvaduk' diyoruz. Bu cezrin izlerini silmek kolay değil... Fakat med yükseliyor. Tedirgin, ihtiyatlı bir yükseliş bu. Daha dikkatli, gayretli ve daha uzun soluklu bir mede ihtiyacımız var. Önce, Vardar Ovası şarkısını iyi anlamamız, iyi anlatmamız ve iyi öğretmemiz gerekiyor. 'Al topuklu, nur yüzlü kızlara; bunun yanında 'sıla özlemine yatırım yapacak' delikanlılara ihtiyacımız var. Mâ-i mutlak kaynağı, Maya Dağları orada, bizi bekliyor...

Bu şarkı bitmez. Kolaj, eğer tamamlanırsa, tılsım bozulur. Her zaman uymayan bir parça olmalı ve gizem sürmeli... Bu şarkı; başka isimler, başka başlıklar altında söylenmeye devam edecek.



Beyaz kazlar veya al topuklu beyaz kızlar.
<https://www.faydalari.com>

Gugûşçuk

Yıllar içinde zihnimde bir imgeye dönüşecek olan gugûşçuk kuşu ile ilk kez ilkokul çağlarında iken tanıştım. Babam, “Bak, gugûşçuk kuşu” demiş, arkasından onunla ilgili bir tekerlemeyi bana öğretmişti: “Gugûşçuk ne yersin? Elmacık... Hani bana? Yok sana... Kara kedi!.. Pist... Pist...” Bu tekerlemenin ne anlamı var? Bir yönden bakarsanız, hiç... Başka yönden, bir kültür dağı... Bu kuşun ‘gugûşçuk’ olarak adlandırılmasının, çıkardığı ses nedeniyle olduğunu sonradan anlamıştım. O zamanlar her halde yedi sekiz yaşlarındaydım. Guguşçuk kuşu bahçemizin köşesindeki elektrik direğinin tepesine konar, uzun uzun öterdi. Ben onun hep aynı kuş olduğunu düşünürdüm. Sanki bizim evimize ve bizim bahçemize tahsis edilmiş veya özel olarak görevlendirilmiş bir kuştur.

Sonraki yıllarda, gugûşçuk kuşunun ötüşünü belki binlerce defa dinledim. Sesi kulağıma çalınıyordu, ama artık duymuyor ve onun ne demek istediğini algılamıyordum. Eğitim sürecinin içine girmiş, taşradan çıkarak şehre uzanmıştık. Şehirde daha endamlı, çok daha güzel öten kuşları tanımaya başlamıştım. Örneğin, İstanbul’da kanarya ve bülbülü tanıdım. Cami avlularındaki güvercinler ilgimi daha çok çekiyordu. Sonra, güvercin besleyenleri gördüm. Güvercin kümesleriyle tanıştım. Kanarya ve bülbüllerin süslü tel kafeslerinin içinde soyulmuş elma gagalamalarının seyir hazzını tattım. Kanarya ve bülbüllerin beyaz bezle kaplanmış tel kafeslerinin içinde doyumsuz şakımalarıyla büyüdüm. Guguşçuğun benim için artık, orada burada gözüme çarpan, sıradan herhangi bir kuştan farkı yoktu. İşte uzun seneler böyle geçti. Tutkulu bir kuşsever

Hüner Şencan

değilim. Hiç bir zaman kuş kafesim olmadı. Herhangi bir kuş beslemedim. Babamın öğrettiği tekerlemeyi çoktan unutmuştum. O bir taşralı tekerlemesiydi. Şehirde yaşadığım uzun yıllar boyunca o tekerlemeyi hiç duymadım. Şehirde yaşarken, zaman zaman gülüşmelere neden olan taşralı aksanımdan kurtulmaya çalışıyordum. Bu kolay bir iş değildi. Taşrada öğrendiğim masalları, tekerlemeleri, sesleniş biçimlerini hepsini unutmalydım. Ancak o zaman bir şehirli gibi konuşabilirdim... Sadece İstanbul'da bulunmadım, Anadolu'nun büyük şehirlerinin neredeyse hepsini gezdim. Bazılarını çok daha sık ziyaret ettim. Gukuşçuk kuşu, hiç gündemime girmedi. Tekerlemesini hiç duymadım. Evet böyle bir kuş vardı ve yaşıyordu, ama benim için yok gibiydi. Ta ki, bir gün annemin ve babamın göç ettiği topraklara gidip, orada belli bir süre görev alıncaya kadar.

'Endüstri toplumu', 'bilgi toplumu' deyip kendimizi kandırıyoruz. Öyle bir koşturmaca ve kaçış sürecinin içine girmişiz ki çevremizdeki ağaçların, dalların, kuşların, kurtların konuşmalarını, seslenişlerini ve tesbihlerini duymaz olmuşuz. Maddi gözümüz yuvasından fırlayacak kadar açılmış. Manevi gözümüz ise büzülmüş, daralmış, neredeyse kapanacak hale gelmiş.

Bir yaz günü, duraklama yaptığımız benzin istasyonunda iken, çok yakınımızdan uzun uzun öten bir kuş sesi geldi kulağıma. Guguuuşçuk, guguuuşçuk, guguuuşçuk...

Birden uyandım. Dış dünyanın hay huyundan sanki tabiatın ve lâhüti dünyanın ruh haline geçtim. Dudaklarımdan "ne güzel ötüyor" ifadesi döküldü. Birlikte yolculuk yaptığımız Türkçe konuşan Arnavut yoldaşım beni tasdik etti. Evet dedi. Bizde onun bir de şiiri vardır: "Guguuçe, Mamaaaçe... Hane bana? Yok sana... Kara kedi, kışt kışt."

Şaşırmıştım. Birden hafızam canlandı. Bu tekerlemeyi belki elli yıldır ne söylemiş, ne de duymuştum. Elli yıl sonra Türkçe Arnavutça karışımı olarak karşıma çıkmıştı. Sanki Alex Halley'in *Kökler* romanındaki gibi Rumeli topraklarında köklerimin izini bulmuştum. Ben bu tekerlemeyi bize ait bir köylü yakıştırmaları gibi algıladıkça, bu topraklarda yaşadığımı görünce şaşkınlık içine girmiştim. Yoldaşıma sürekli sorular soruyordum. Arnavutçası var mı? Şimdiki çocuklar ve gençler bu tekerlemeyi biliyorlar mı? Mamaaçe ne demektir? Lütfen bir daha söyler misiniz. Lütfen yerel ağız ve aksanıyla söyler misiniz... Yoldaşım gülüyordu. Benim heyecanım ve abartılı ilgim karşısında şaşırmıştı. "Bunu niçin bu kadar önemsediniz" diye soruyordu. Ona içinde bulunduğum ruh halini nasıl anlatabilirdim. Ben şehirlileşmiş bir taşralıydım. Başkalaşmış ve

dönüşmüştüm. Bu şiir, bu tekerleme benim çocukluğum, kültürüm, nostaljim, rahmetli dedem, rahmetli nenem, dedemlerin satılan eski evi, bizim bir zamanlar var olan büyük kavak ağacımız, müteveffa komşumuz İbrahim ağabey, okula giderken giydiğim mendeleleli beyaz renkli naylon ayakkabılarım ve elektrik direğinin altında bir zamanlar var olan kayısı ağacıydı. Tekerleme, elli yıl önce-
sindeki hatıralarımı canlandırmıştı.

Bilinç altından bilinç düzeyine çıkan bu tekerleme ile guguşçuk yeniden gündemime girdi. Bu guguşçuklar Üsküb'de nasıl yaşıyorlardı? Ne çok guguşçuk vardı... Buranın guguşçukları bas tenör sese mi sahiplerdi? Oysa ben İstanbul'da hiç guguşçuk sesi duymuyordum. Yoksa guguşçuklar Üsküb'e mi göç etmişlerdi.

Guguşçuklar artık dikkat alanımın içindeydi. Seslerini duyduğum zaman kulak kabartıyor kaç kere öttüklerini, hangi makamı kullandıklarını, bir ötüşün kaç saniye sürdüğünü, genç guguşçukla yaşlı guguşçukların, erkekle dişi guguşçukların ses tonları arasında fark olup olmadığını anlamaya çalışıyordum.

Guguşçukları güvercinlerle, kanaryalarla, bülbüllerle, sığırcık kuşlarıyla kıyaslıyor karakter ve davranışlarını belirlemek istiyordum. Guguşçuk kuşlarının bir aile olarak hareket etmeleri ilginçti. Genellikle çiftli olarak uçuyorlar ve geziyorlardı. Çoğu zaman 7, 9, 11 kere ötüyorlardı. Çift sayılı ötüşleri nadirdi. Başları dik, fakat ehlileşmemiş bir duruşları vardı. Onları saf ve asil görüyordum. Tüyleri kahve köpüğü renginde idi. Albenili değillerdi. Parlak ve cafcacflı tüyleri bulunan kuş türlerine girmiyordu.

Bazen yağmurda, soğuk havalarda ve kışta boynunu eğmiş, başını kanatlarının arasına sokmaya çalışan 'garip' bir halde görürüm onları. Duygulanır, acırım. Çünkü insanlardan yana sahipsiz, yalnız kuşlardır. Rızklarını yaratıcılarından uman mütevekkil bir tavırları vardır. Yüzssüzlük, arsızlık etmezler. Onları kapı eşiklerinde dil dökerken görmezsiniz. Oysa, sığırcıklar sürü haline uçarlar, sürü halinde hareket ederler ve kitle dayanışması içinde birbirine destek olurlar. Sığırcıklar müthiş bir iletişim şebekesi kurmuşlardır. Nerede bir yiyecek görseler anında birbirlerini haberdar ederek oraya üşüşürler. Sürü halinde konarlar, sürü halinde uzaklaşırlar. Bütün bu maharetlerine rağmen sığırcıklar, kendilerini size meftun edemezler.

Guguşçuklar Takdiri İlahi, daha çok doğal yaşam imkanı veren kırsal bölgelerde bulunurlar. Betonlaşmış şehirler, gökdelenlerin bulunduğu yerler onlara göre değildir. Şehirlerde tutsak kalmış bir avuç çaresiz guguşçuk kuşundan bana hiç söz etmeyin. Dillerine ferman verilse de, size niçin şehirde kalmak zorunda olduklarını anlatsalar...

Köyde, küçük yeşil kasabalarda, merada veya sayada bulunan meskenleri paylaşmışlardır. Nasıl her evin bir köpeği, kedisi varsa her evin de bir guguşçuk kuşu vardır. Yuvası yüksek bir ağacın, bir elektirik veya telefon direğinin üstündedir. Evin damına, kiremitliğine veya bacasına konmazlar. Sosyal mesafe kavrayışına sahiptirler. Harime daha fazla yaklaşmazlar. Utangaç ve mahçupturlar.

Bahçelerin köşelerindeki ağaçlarda, direklerde yaşarlar. Hatta o ağaçlarda bazen yuvaları bile belli değildir. Çoğu kez ot ve samandan yapılmış bir yuva görmek ister, göremezsiniz. Sahi, sıkı bir aile birliği içinde yaşayan guguşçukların ayaklarını uzatıp gerine gerine yatacakları bir yuvaları yok mudur? Çok kere şunu gözlemlemiştir. Guguşçuk veya guguşçuk ikilisi günün belli saatlerinde o mâhut ağaca konup ötüşlerini yaparlar bir süre beklerler ve uçup giderler. Orada kalıcı bir yuvaları yoktur. Nereye giderler, geceyi nerede geçirirler. Kaç km uzaklaşırlar. Yoksa konuk oldukları başka bir ev vardır da, o eve görevlerini ifa etmeye mi giderler, bilinmez.

Bildiğimiz günün belli saatlerinde guguşçuğun evimizin köşesindeki elektirik direğinin üstüne konması ve uzun uzun ötmeye başlamasıdır. Hep aynı direğe konmaz, kimi zaman yanındaki ağacın yüksek dalları üzerine konup öter. Bazen sesi çok yüksek çıkar. İster istemez seslenişine kulak kabartır, verdiği mesajı anlamaya çalışırsınız. Harabî'nin mısralarıyla:

*Bu sözleri sanma her insan anlar / Kuş dilidir bu Süleyman anlar
Bu sırrı ârifan anlar / Çünkü câhillerden pinhân eyledi.*

Guguşçuk en güzel seher vaktinde öter. Seher vakti sabah namazından güneş doğuncaya kadar olan zamandır. Guguşçuk... Guguuşçuk... On bir uzun ötüş. Üzerindeki miskinliği atıp sabah namazına kalkma konusunda üşengeçlik ediyorsun değil mi? Guguşçuk uyarır... Guguuşçuk, guguuşçuk... Müezzin, "Namaz uykudan hayırlıdır" diye uyardı. Duydun ama duymadın. Duydun ama anlamadın. Duydun ve anladın ama şeytan 'Yorgunsun uyu' dedi. Bu tavsiye nefesine iyi geldi. 'Allah durumumu biliyor' dedin. Fakat guguşçuk meleki bir nefesle seni tekrar uyarır... Guguuşçuk... Guguuşçuk... Bahane üretme... Guguuşçuk... seni uyutmayacağım... Guguuşçuk... Muhammed İkbâl'i hatırla... "İlim ve hikmette istediğin kadar ilerle. Seher vaktinde bir iniltin yoksa hiç kıymetin yoktur"... Guguuşçuk... Hâlâ kalkmıyorsun ha... Guguuşçuk, Guguuşçuk... Son bir kez daha uyaracağım... Guguuşçuk... Ve sonra şiddetli bir

kanat çırpma sesi duyulur. Gugûşçuk görevini yapmıştır. Şimdi başka bir mekana ve başka bir göreve doğru uçuyordur.

Gugûşçuk günbatımı hariç günün diğer vakitlerinde de öter. Nasıl ki sabah ezanının makamı ayrı ise diğer vakitlerdeki ötüşlerinin de makamı ayrıdır. Seher vaktinde canlı ve tiz öter. Onu hemen kulağımın yanında ötüyormuş gibi hissederim. Günün diğer vakitlerinde sanki yorgun bir sese sahiptir. Veya sıradan ve normal bir ses tonu ile öter. Gündüz ötüşleri kesiklidir. Ses sanki biraz ötelere veya uzaklardan geliyormuş gibi olur. Nasıl gündüz vakti ezanları okunduğunda farklı camilerden gelen ezan sesleri birbirine karışırsa gugûşçukların da sesleri birbirine karışır. Ezan sesleriyle gugûşçuk sesleri arasında bir eşzamanlılık; yoktur. Eşzamanlılık gugûşçuk seslerinin kendi aralarındadır. Bizim evin guguşçuğu ötüşünü bitirmiştir ki, komşumuzun guguşçuğu başlar.

Ses biraz daha derinden gelir. O bitirir bir başkası başlar. Bazen derinden ve uzaktan gelen gugûşçuk sesleri birbirine karışarak bir armoni, bir senfoni oluşturur.

İnancımıza göre tüm mevcudat, şanı yüce olan Allah'ı zikreder. Belki tüm kuşların ötüşü bir zikirdir. Gugûşçukların ötüşü zikirten öte bir tesbihat, bir hatırlatma gibidir. Veya kendileri için bir zikir, bizim için bir hatırlatma... Eskiler gugûşçuk kuşu için, "Yâ Kuddüs'ü zikreden kuş" demişler. Kuddüs, Şanı yüce olan Allah'ın bir sıfatı. "Bütün eksikliklerden arınmış, ter temiz, hiç bir lekesi olmayan" demek. Saidi Nursi ona 'Kuddüs kuşu' adını vermiş. İrfan ehli, bu kuşun her ötüşünde "Yâ Kuddüs" diyerek Allah'ın bu ismini tesbih ettiğini bildirmiş. Bakın Yunus Emre ne diyor: "Bu kuşlar hoş âvaz ile, ol padişahı zikreder." "Ol kumru bülbüller ile, Hakkı seven kullar ile çağırayım Mevlam seni."

Görünen dış dünyanın ve dış çevrenin arka planına, içine girmek için size sunulan araçları ve imkanları sezerseniz, algıyorsunuz. Bunun için duyargaları açmak ve hazırlamak gerekiyor. Guguşçuk sesi tefekküre dalmak için bir davet... Hz. Süleyman, tahta geçip peygamberlik makamına çıktığında ilk sözü "Ey insanlar, bize kuş mantığı ve kuş dili öğretildi." olmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, Hz. Süleyman bu sayede kuşlar arasındaki münasebetleri ve kuşların hislerini sezebiliyordu. Hz. Süleyman'a uzaklardaki en küçük şeylere nüfuz edebilecek bir idrâk verilmiş ve kendisine 'uçma' ilmi öğretilmişti.

Gruug, gruug, gruug güvercinlerin sesi. Her halde onlar da zikrediyordur. Mevlam daha iyi bilir. Fakat ben nedense bu seste gurur ve kibir hiss ediyorum. Allah affetsin, gruug sesinin insan sesinde yankı bulması nedeniyle olsa gerek

Hüner Şencan

bende böyle bir izlenim doğuyor. Bu seste bir büyükleme, kendini ağırdan satma var. Sonra güvercinin yürümesi de bir başka. Daha kibirli. Başı yükseklerde, endamlı ve alımlı yürüyor. Gugûşçuk kuşu gibi asil olmaktan ziyade soylu. Gugûşçuk köylü iken, güvercin şehirli. Elbiseleri de ona göre. Pahalı kumaştan yapılmış, simli ve aksesurlarla süslenmiş. Tepeli, paçalı görünümüleriyle bir padişah gibi.

Gugûşçuk sade ve ucuz köylü elbisesi giyiyor. Güvercin grand tuvalet, kravatlı, pahalı takım elbise ile geziyor. İnsanlar güvercinin etrafında halka olmuşlar onun gruug, gruug sesleriyle alımlı yürüyüşünü hayranlıkla seyrediyorlar. Güvercin takla atıyor, insanların koluna konuyor, elinden yem yiyor. İnsancıl ve sosyal. Gugûşçuk, bir ölçüde asosyal. İnsanlarla arasında hep mesafe bırakıyor.

Güvercinin geçinme derdi yok, çünkü soylu bir aileden geliyor. Onlara bütün kapılar açılıyor. İnsanlar onların beslenmesi için yemlikler yapmışlar. Belediyeler, kışın karda aç kalmasın diye dağlara taşlara yem atıyor. Ülkemizde güvercinlere buğday atmayan yoktur. Kişi şöyle düşünür: “Bu soylu kuşa buğday atar, onu beslersem, şanı yüce Allah da benim bu iyiliğimi dergahı izzetinde mükafatlandırır.” Güvercinler ile insanlar arasında bir ünsiyet gelişmiş. Güvercin mâsivayı, yani şanı yüce Allah’tan gayrı her şeyi temsil eder. Gugûşçuk önceden ‘kaydedilmiş’ kainat bilgilerinin saklandığı Yüce Sabit Diske (Levh-ı Mahuz’a) işaret eder. Güvercin, çok önemli kutsal görevler ifa etmiş olmasına karşılık, bizi tefekkür denizine götürmez. Gugûşçuk, eğer gitmek isterseniz sizi alır götürür. Unutulmuş, farkedilmeyen kimliği ve görüntüsüyle derin bir kuştur. Elinize konmaz, ayaklarınızın dibinde dolaşmaz. Buğday beklemez, şikayet etmez.

Bülbül ve kanarya kuşları da güzel öten kuşlar arasındadır. Onların bir çağlayanın su şırıltısını andıran şakımaları bizi mest eder ve kendimizden geçirir. Özellikle bülbülün iç yakan şakımaları deruni bir dünyaya geçmek için yeterlidir. Bülbül, en güzel şakımasını sabah seher vaktinde gerçekleştirir. Bülbüle evimizi gözetlemesi ve bize göz kulak olması için bir görev verilmemiştir. O bir misafirdir. Bazen uğrar. Diyeceğini der ve gider. Sesin müzik tınısı o kadar cezbedicidir ki, çoğu kişi perdedeki yansımayla büyülenip arkasında yer alan lahuti dünyanın güzelliğini farkedemez. Bülbül kendi ruhanî aleminin kuşudur. Ne içimizdedir, ne de dışımızda...

İnsanların onu kafese kapatıp “Bak, seni besliyorum, hadi benim için öt” demeleri ne büyük insafsızlıktır. Gugûşçuk şanslıdır. Bülbül gibi ne rengârenk

alımlı bir elbisesi, ne de şıkır şıkır su gibi akan bir sesi vardır. Bu yüzden insanlar onu yakalama ve besleme gereği duymazlar. İnsanlar gugüşçuk kuşuna karşı bir yükümlülük hissetmezler. İnsanlara göre gugüşçuk yabancı bir kuştur. Evcil değildir, medenileşmemiştir. Çünkü kendilerine yüz vermez. İnsanlara nadiren yaklaşır. Tersine tekdüze ötüşüyle onları rahatsız eder. Hatırlatır. Hatırlatıcı bir kuştur. Kendisine görev verilmiştir.

Gugüşçuk kuşları için derler ki “Eşine çok sadıktır, sürekli birlikte uçarlar. Kısa süreli ve sık uçuş yaparlar.” Bu yüzden sevgililere ve yeni evlilere ‘kumrular gibisiniz’ yakıştırması yapılır. Kim nasıl ölçtü, nasıl biçti bilinmez ama gugüşçukların hayatları boyunca sadece bir kuşa âşık oldukları söylenir. Hatta bu bağlılık o denli kuvvetli imiş ki gugüşçüğün eşi öldüğünde uzun süre yanından ayrılmadığı ve başka eş bulmaya çalışmadığı söylenir. Biz evimizin direğinde veya ağacın tepesinde gördüğümüz gugüşçüğün hep aynı kuş olduğunu zannediyoruz. Kimbilir belki de, kendisine verilen görevi eşiyile birlikte yerine getiriyordur. Birisi ötüşünü bitirince diğeri başlıyor olabilir.

Fatih semtinde Kumrulu Mescid Camii var. Mescidin köşesindeki çeşmenin ayna taşında bir çift kabartma kumru bulunduğundan bu camiye ‘Kumrulu Mescid’ adı verilmiş. Herhalde gugüşçuklar bir zamanlar su içmek için buraya çokça konduğundan bu kabartma yapılmış olmalı. Serçeli Mescid, Güvercinli Mescid, Bübül Mescidi adlandırmasını duydunuz mu? O kuşlar her gün o çevrede uçmasına karşılık böyle bir isimlendirme yok. Gugüşçuk kuşu özel. Hazara Türkleri gugüşçuk kuşunun cennetten çıktığını ve kutsal olduğunu kabul ederler. Ona vuranın veya taş atanın Allah tarafından cezalandırılacağına inanırlar.

Bizim gugüşçuk kuşumuz bazı yörelerde Yusufçuk kuşu olarak biliniyor. Rivayete göre, Yusuf Aleyhisselam kardeşleri tarafından kuyuya atılırken gugüşçuk kuşu, yüreği kanayarak, bu olaya şahit olmuş. Gugüşçuk aslında her seslenişinde bu acıyı dile getirmekte ve Yusuufçuk demektedir. Vah zavallı Yusuf, vah zavallı Yusufçuk... Yusuufçuk...

Yusuufçuk - gugüşçuk kuşunun efsanesini de hatırlamamız gerekiyor. Üvey anne Yusuufçuğu ablasıyla birlikte koyunları otlatmağa gönderir. Abla kardeş kırdada bayırda bir taraftan koyunları otlatır diğerk taraftan saklambaç oynarken zamanın nasıl geçtiğini anlamazlar. Hava kararmaya başlamıştır. Birden koyunların ortada gözükmediğini farkederekler. Koyunlar kaybolmuştur. Öteye beriye koşuştururlar, fakat koyunları göremezler. Üvey annelerinin hışmından korkmaktadırlar. “Allahım koyunları bulamazsak bizi ya taş et, ya kuş” diye dua eder-

Hüner Şencan

ler. Bir süre sonra abla kardeş birbirlerini kaybederler. Arama sabahlara kadar devam eder. Sabah olduğunda ablası Yusuf'un dağ başında taş haline gelmiş olduğunu görür. Çok üzülür. Üzüntüsünden dönüşür ve kuş olur. Kuş hüviyetiyle uçarak seslenmeye devam eder: "Yusuufçuuuk, koyunları buldun muuu?"

Gugüşçuk evimizin bekçisi. Ruhumuzun, gönlümüzün selâmet kuşu. Onun "Yâ Kuddüs" Lafza-i Celalini zikrettiği iddiası bizim yakıştırmamız bile olsa, bunda ne sakınca var... Ötüşüyle 'Yâ Kuddüs' zikri arasında benzerlik kurulması bile güzel... Gugüşçuk, Yusufçuk... O bir şâhit... Süleyman Peygamberin yoldaşı, sırdaşı... Namaz hatırlatıcısı... Tevâzu ve tevekkül örneği... Fil dişi kulesinde Rabbiyle hem hal... O, uzun servi ağaçlarıyla ve yüksekliklerle anılıyor. Yerlerde ve ayak altında dolaşan değil...

İbni Arabî'nin gugüşçuk kuşu tasviriyle çarpılmaz mısınız... "Yerde yatan kuşu düşünmem ben. Acıyla havalanan âşık kuşun kalbine dalarım. Avcılar dişi guguşçuğu vurunca, bunu gören erkek gugüşçuk kendi etrafında fır döner ek havaya iyice yükselir, gözden kaybolurmuş. En yükseğe varınca kanatlarını

kapatır, başını yere çevirir ve çığlıklar atarak kendini yere bırakır, sonra yerde parparparça olurmuş. Ey âşık. Bu bir kuşun yaptığıdır. Peki Allah aşkı uğruna senin tavrın nicedir? Bu olayda mâşuk Hakk'a, âşık Aşk'a yürümüşür."

Bütün kuşlar güzel, hepsi mübarek. Ama, aşkın düşünce ufuklarında gezdirmesi nedeniyle gönlümün mahbûb-u mihmânı gugüşçuk.



Guguşçuk (Dove).

<http://d2fbm3x0sdua.cloudfront.net>



Beyaz guguşçuk.

Kaynak. <http://nobacks.com>

Ahretlik

Eskiden yaş kemâle erdiğinde, yaşlılık psikolojisine giren insanlar ölüme hazırlık yaparlardı. Kemale erme döneminin hangi yaş grubuna karşılık geldiğini bilmiyorum, söyleyemem. Fakat altmışını deviren kişilerde, ömürden kopan her yeni yaprak bu psikolojiyi biraz daha yoğunlaştırırdı. Ölüme hazırlık; ibadetlerde özenli olma, insanlarla iyi geçinme, kefenlikleri satın alma, ağaç dikme, çocuklara bazı vasiyetlerde bulunma, torunlara ilgi ve şefkat gösterme, sadaka vermeyi çoğaltma ve mezar yeri araştırma gibi uğraşlar şeklinde olurdu. Günümüzde de yaşlılar kısmen bu yönde çaba gösterirler.

Bu süreçte özellikle “kefen bezi satın alma” uğraşısı ilgimi çekmiştir. Rahmetli hacı nenem ile dedemin bir dönem bu konuya kafa yorduklarını, kefenliklerini nereden alacaklarını araştırdıklarını hatırlıyorum. Daha çocuktum. “Olsun, fazla olsun. Bir top alalım” diyorlardı. Pamuğun doğal görünümü olan fildişi renginde Amerikan bezinden yapılmış 24 metre uzunluğunda bir top beyaz kumaş satın almışlardı. Bu top bezi, oturma odalarının köşesinde bulunan yüküğün altındaki yeşil boyalı tahta sandığın içine özenle yerleştirmişler ve çocuklarına da durumu haber vermişlerdi. “Ahretliğimizi aldık” diyorlardı. Kefen bezini satın alma işini öldükten sonra çocuklarına bırakmak istemezlerdi. Hatta, Gafur dedemin sağlığında mezar örtü tahtalarını, baş ve ayak şâhidesi olarak kullanılacak, alt ucu sivri tahtaları dahi marangoza yaptırap evimizin “salma”sına yerleştirdiğini bilirim.

Şimdilerde kefenlikler, kar beyazı patiska kumaşından yapılıyor. 'Ahretlik parası' toplayan ve kefenini 'ahretlik' olarak tanımlayan kişilerin sayısı epey azaldı. Yaşlılar için ahretliği kaliteli bezden satın alıp sandığa koyma, bir taraftan öldükten sonra çocuklara yük olmama ve diğer taraftan ahirete hazırlık anlamına geliyordu. Peygamberimizin "Ölülerinizin kefenlerini güzelleştiriniz. Çünkü onlar kabirlerinde birbiriyle ziyaretleşirler." buyurduğu rivayet edilmiştir.

Bezden yapılmış "ahretlik"ler mezarda çürüyüp toprak olsa bile, ruhlar birbirlerini ziyaret ettiklerinde üzerlerinde bez olmayan, lahûti beyazlıkta "ahretlik" elbiseleri bulunur. Ziyaretleşme sırasında dünyevi bez ahretlikler, birbirlerine nura dönüşmüş beyaz elbiseler olarak görünür. Bazı sevgili yaşlılarımızın ahretliklerini hacdan getirdikleri zemzem suyuyla yıkayıp kuruttuklarına, sonra düzgünce ütölüyüp mutena bir yerde sakladıklarına şahit olmuşuzdur. Ahretliğini Mekke'yi Mükerra'meden satın alıp orada zemzem suyuyla yıkayan çok Türk hacısı vardır. Çünkü, niyet asıldır. O kumaş artık bir bez değil; ahretliktir. Mahşer günü, arasât meydanında insanların üryan toplanacak olmaları 'ahretlik' kumaşının önemini azaltmaz.

"Ahretlik" kelimesine takıldım. Çünkü İnternet'te "sepeti pamuk dolu" zevzek gençlerin "ahret-mahret" şeklindeki tahfif edici sözleri, "ayool ahret" şeklindeki baygın konuşmaları içimi acıttı.

Şehirlerarası otobüsle yolculuk yaparken ön koltukta bulunan iki gencin hararetle konuştuklarını duyar, istemeden kulak misafiri olursunuz. "Kanka, seni iki saat bekledim. Kusura bakma daha fazla duramazdım." Bir kıraathanede dinlediğiniz şu ifadeler dikkatinizi çeker. "Murat onun kankası. Al birini vur öbürüne. Birbirlerinin sözlerinden katiyyen çıkmazlar." Vakti zamanında, bir öğrencimin şöyle bir sorusuna muhatap olmuşum. "Hocam, sizin kankanız var mı?" Kalabalık bir caddede birinin arkadaşına "Kankaaa" diye seslendiğini duymuştum. Kan kardeşi kelimelerinden kısaltma yapılarak üretilmiş, argo bir kelime kanka... Samimiyetin yanında hoyratlık havası var. Bu kelimedede sevgi, sanki kaba bir dille ifade ediliyor gibi. Doğrusu ne kankam olsun, ne de ben birisinin kankası olayım isterim.

Hatırlıyorum ilkokul ve ortaokul çağlarında kan kardeşi nasıl olunur onu öğrenmiştik. İlkokulda iki arkadaşım parmaklarını kanatarak kan kardeşi olmuşlardı. O yıllarda yakın arkadaşlar diğer arkadaşlarının huzurunda bileklerinden veya parmaklarından hafifçe keserek bir miktar kan çıkarırlar, sonra bu kanları birbirine sürerek karıştırırlar, birbirlerine destek olacaklarına

yemin ederler ve böylece kan kardeşi olurlardı. Kan kardeşliğinin anlamı, tarafların zorlukta ve rahatlıkta birbirlerine destek olacaklarına söz vermeleriydi. “Sen farklı kandansın, ben farklı kandanım. Fakat şimdi kanlarımızı birleştirdik. Artık aynı kandanız(!) Artık kardeşiz, hatta kardeşten de öteyiz.”

Kanka, kan kardeşliğinden mülhem. Gerek kankalığın, gerekse kan kardeşliği bağının gücü ve sağlamlığı ne kadardır bilmiyoruz. Belki dönemsel bir etkililik söz konusu. Belki de kişiden kişiye değişen sonuçları var. Çocuk olduğumuz yıllarda, 30-40 yıl önce, her halde daha güçlü bir bağlılık oluştuyordu. Günümüzde bir değeri var mıdır? Varsa ne kadardır? Kan kardeşliği zaman içinde “kanka”lığa terfi etti. Kanka arkadaşlık sevgisi midir? Kanka, faydacılık mıdır? Kanka; statü, bilgi, yaş ve servet açısından kişilerin birbirlerine karşı üst perdeden konuşmaları mıdır? Kankanın ona verdiği sıkıntı, ızdırap ve acılara karşı dayanma gücü nedir? Onun arkasından yaptığın konuşmalara nasıl bir tepki veriyor? “Eskiden benim kankamdı. Ama, böyle kanka olacağına olmasın daha iyi.” şeklinde sarf edilen sözler her kankalık bağının yeterince güçlü olmadığını gösteriyor.

İngilizcede kankalara “buddy” [badi] deniyor. “Sıkı ve yakın arkadaş” anlamında. Hayat boyu arkadaş, hayat boyu ve ondan sonrasında da arkadaş olarak değerlendiriliyor. Biraz İngilizce konuşmaya başlayan gençler, “badi” kelimesine bayılıyorlar. İlkokuldan sonra okumamış kavruk anadolu gençleri “kanka” peşinde koşarlarken, yabancı dille eğitim veren pahalı kolejlerden mezun olmuş delikanlılar “badi” arayışında. Ultra modern bu gençlerin “benim badim” derken havalarından geçilmiyor. Yabancılar, adını bilmedikleri veya söylemek istemedikleri kişilere argo bir kelime olan “badi” kelimesiye hitap ediyorlar. Hem samimi olunan, hem de samimi olunmayan kişiler için kullanılabilir. Bir de “dude” [duud] kelimesi var. “Hey duud.” “Hey arkadaş!”, “Hey birader!” anlamına geliyor. “Arkadaş diyorum, ama aslında arkadaşım değilsin.” “Kardeşim diyorum, ama aslında kardeşim değilsin.” Badi’de nispeten bir sıcaklık var. “Duud”, işte öylesine bir arkadaş. Gençlerimizde kan kardeşliği ve kankalık bir şeyleri doldurmadı ve doldurmuyor ki “badilik” sinsî bir şekilde kültür yaşamımızın içine giriyor. Televizyonlara bakın, İnternet’e bakın ortalık “badi ikonlarından”, “badi reklamlarından” geçilmiyor. Günümüzün İnternet gençliği çağ atladı. Canlı-kanlı “badileri” bir kenara bırakarak, “elektronik badilerin” peşinde koşmaya başladılar. İnternet Kafede oyun oynadığını sandığımız çocuğumuzun “e-badileriyle” koyu bir sohbet halkası oluşturmadığından nasıl emin olabiliriz?

Hüner Şencan

Reklamcılar sempatik “e-badi ikonları” tasarlayarak çok erken yaşlardan itibaren çocuklarımızı beşeri çevreden koparıp “sanal badilere” arkadaş yapıyor. Bir bankanın “bodaaa” diye haykıran sevimli badi reklamı çocuklarımızın beyin hücrelerine atılan “e-badi larvaları” değil midir? Ahretlik öldü... Kan kardeşliği nostalji... Kankalık seviye kazanamıyor. Badi’lik kendilerini ayrıcalıklı gören kişilerin sözü ve “Veblen etkisi” altında. Gençlerde yükselen değer, “e-arkadaşlık”.

Gözlerinin ferri uçmuş, kulakları duymaz olmuş, ayaklarını sürüyerek yürüyen piri fânileri bazen ahretlik şeklinde isimlendiririz. Erzurum’da bu ahretlikleri, camilerin güney kesimindeki banklara oturmuş “dallarını ısıtmaya” çalışırken görürsünüz. Bu dünyada olmalarına karşılık sanki herşeyden kopmuş, bağımsızlaşmış ve yüce bir yolculuğa çıkmış gibidirler. Ahretlik insanlar, seksenini devirmişlerdir. İçlerinde zekâlarını, beş duyu organının görme, işitme, dokunma gibi özelliklerini büyük ölçüde koruyanlar da vardır. Bazıları hayat doludur. Kimileri yorgundur ve başka bir alemde yaşıyor gibidirler. Bu kişilere ahretlik yakıştırmasını yaparken bence hata ediyoruz. Sanki 60, 40 veya 20 yaşındaki bizler ahretlik değiliz... Madem ahretlik kelimesini kullanmak istiyoruz, ben onlara yaşlı ahretlikler veya kısaca yahretlikler diyeceğim. Onlar kankalarını, sevdikleri arkadaşlarını birer birer kaybetmenin acısıyla yaşarlar. Huni şeklindeki uzun bir tünelin içinde, her gün biraz daha yalnızlaşarak, evvelde ve ahirde gerçekte tek dostları olduğunun farkında olarak yürümeye devam ederler.

İnsanlar bir süre sonra düzlem değiştirirler. Ahretlik olmaktan rahmetlik olmaya geçerler. Onlardan artık rahmetli diye söz ederiz. Öldü, can verdi demeyiz. Rahmeti Rahman’a kavuştu, ruhunu teslim etti deriz. Çünkü hayvanlar ölür, insanlar Rahman’a kavuşurlar.

Yöresel adlandırmalar her zaman ilginçtir. Bazı bölgelerimizde öbür dünyaya irtihal eden bu kişiler için “ahretlik oldu” ifadesi kullanılır. Kişi hayatının son döneminde ahretlik idi, Hakk’ın rahmetine kavuştuktan sonra da ahretlik... Bunun anlamı, “kabri aydınlık, temiz ve pâk olsun, ruhu ahirete göç etti” demektir. “Ah komşu duymadın mı. Sali aga ahretlik oldu yaa...” Sali Efendi ahretlik olunca beyaz ahretliğine sarındırılmış, içe akan gözyaşları ve dualarla ebedi istirahatgâhına tevdi edilmiştir. En acı olanı da, kişinin ahretliğinin ahretlik olmasını görmesidir.

Bazen “ahiret” kelimesini samimi niyetlerle, fakat garip bir şekilde kullandığımız olur. Tarafıma gönderilen bir davetiyede şöyle yazıyordu: “Zikir, salavat, dua gibi ahiret etkinliklerine katılmanızı dileriz.” Ahiret etkinliği...?

Nedense, bu ifadeyi hazmedemedim. O etkinliğe katıldığımızı göre, biz de ahretlik olmalıydık.

Osmanlıda evlatlık alınan kız çocuklarına ahretlik adı verilirmiş. Manevi evlat olan, ahretlikler sevap kazanma ümidiyle alınıp büyütülmüş. Lügat-ı Ebuzziyâda; “hüccet-i şer’iyye ile alınan hizmetçi kızlara itlak olunur ki ona istilahımızda besleme adı da verilir” denmiştir. Dinimize göre ahretlik, mirasa hak kazanamaz. Cumhuriyet kanunlarına göre evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımları gibi mirasçı olur. İnsafı müminler, hayatlarında iken sahip oldukları varlıklardan diledikleri kadar mal veya serveti ahretlik kızlarına hibe edebiliyorlarmış. Bu anlamda ahretlik çocuksuz ailelerin can yoldaşı, çocuklu ailelerin arkalarından kendilerine dua edecek bir sadaka-i cariyeye.

Başka bir gözle bakarsanız hepimiz, bütün Müslümanlar, bütün Müminler ahretliktir. Ahiret sözcüğü Müslümanların temel kavramlarından biri... Amentünün “vel yevmil ahiri”, “vel ba’sü ba’del mevt” ifadeleriyle kendimizi bağışlarken aslında ahretlik olduğumuzu kabul etmiyor muyuz? Ahretlikler, “içinde bulunduğumuz “an”dan sonra gelecek diğer bütün “an”ları kabul eden ve o “an”lara inanan kişiler. Elest bezmi’ne, yani İlahi sözleşmeye imza atmışsak ahretlik olduğumuz kesindir.

Türkçede “dünya-ahret kardeşim ol” diye klişeleşmiş bir söz vardır. Karşımızdakini ikna etmek için sık kullanırız. İfadedeki söz diziminden şöyle bir anlam ortaya çıkar: “Cânım, ciğerim benim... Hem bu dünyada hem ahirette arkadaşım ol.” “Öz kardeşimden öte kardeşim ol.” “Ahirette komşum, yol arkadaşım ol.” Ahirette, arzu edilen komşuluk ne ölçüde gerçekleşebilir bilmiyoruz. Sevgiye dayanan bu temenni eğer içten söylenmişse, karşılık buluyor ve hakkı da veriliyorsa, üzerimize düşen kulluk görevleri emr olunduğumuz gibi yerine getiriliyorsa niçin gerçekleşmesin...

Yüz sene öncesinde insanlar birbirleriyle ahret kardeşi olurlar, birbirlerine ahretlik diye hitap ederlermiş. Hem kadınlar hem erkekler ahretlik bulmayı önemserler; onları iyi huylu, dindar, akli selim sahibi kişiler arasından seçmeye dikkat ederlermiş. Yoksa aşu tutmazmış. Ahretliğin “tutması”, tarafların iyilik ve kötülüğün ne olduğu konusunda ortak anlayışa sahip olmaları ve bu sorumluluğu hayat boyunca taşımalarıyla belli olurmuş. Günümüzde erkeklerin ahretlik projelerinden erken çekilmeleri nedeniyle bu alan sanki kadınlara kalmış gibidir. Fakat onların da sayısı azalmıştır. Bizim neslimizden ahretlik olanlar tek tük kişiler... Anadolunun bazı yerlerinde ahretlik sözcüğü yerine “bacılık”

Hüner Şencan

kelimesi kullanılır. Özellikle kadınlar yakın arkadaşlarını bize “bacılığım” diye tanıtırılar. Bacılık, bir anlamda kızkardeş mesabesinde, hatta kız kardeşten daha yakındır.

Hacı dayım sık sık ahretliğinden söz ederdi. Nergüze teyzem de... Annem küçük yaşta Türkiye'ye göç etmiş. Bu yüzden memlekette ahretlik edinmeye fırsatı olmamış.

Yarım asır sonra, 58 yaşında dedemin yaşadığı toprakları ilk kez ziyaret ettiğimde, İsmeller köyü camisinin mütevelli başkanı “Yusuf’un Âdem”, “Gelin, sizi dedenizi tanıyan birine götürüyüm” dedi. Birlikte köyün içinde tepelik bir yere doğru yürüdük. Bahçeyi çevreleyen yığma taş avludan içeriye doğru yüksek sesle seslendi: “Hasan efendiii. Türkiyeden misafirler var. Gel bak kam, kimler gelmiş. Seninle tanışmak istiyorlar.” dedi.

Uzun boylu, traşlı, avurtları çökmüş, zayıf bir ihtiyar, kamburca yürüyerek yanımıza doğru gelmeye başladı. Az sonra, belini doğrultarak bize baktı ve “Hoş geldiniz.” dedi. Zamanımız yoktu, hemen konuya girdik. “Abdül Gafur Hoca'yı tanıyor musun?” diye sorduk. Lehçeli konuşuyor ve gözleri ışı ışı parlıyordu. “Tanıman mı?” diye cevapladı. “O benim babam.”

Bu sefer biz şaşırmıştık. “Nereden baban oluyor?” diye sorduk. O tekrar etti. “Benim babam. Ahretliğimin babası. Ahretlik kardeşlikten ileridedir. Onun oğlu Hacı Abdül Mecid benim ahretliğimdir. Nasıl tanımam.” dedi. Akabinde, “Biz Abdül Gafur Hoca'nın torunlarıyız” deyince, “Yapmayın be...” diye hayretini ortaya koyuyordu.

Doksanbir yaşındaki Kamburoğulları'ndan “Halden Halil” amcaya bu kez ahretliğin ne demek olduğunu sorduk. Heyecanla ve sevinçle anlatıyordu. “Ahretlik, ahirete kadar dostum ve kardeşim demektir. Biz her yere beraber giderdik. Bayramlarda birbirimizin evlerini ziyaret ederdik. Beraber okuduk. Beraber askerlik yaptık. Yunan hududunda askerlik yaptık. Sonra bizi Tuna boyuna gönderdiler. Orada da beraber olduk. Onunla ne anılarımız vardır...” Ben yine araya girdim. “Nasıl ahretlik olunur, ne yaptınız. Parmağınızı kesip kan kardeşi mi oldunuz?” diye sordum. “Yok be yaa...” dedi. “Ahretlik öyle olmaz. Arkadaşının küçük parmağını ağzının içine alacak, dayanamayacağı raddeye kadar sıkarak ısıracağı. Sonra da o senin küçük parmağını ısırarak. Ne zaman ki gözlerinizden yaş gelmeye başlayacak bırakacaksınız. İşte o zaman ahretlik olursun. Bazen insafsız davranan ahretin arkadaşının parmağını kanattığı bile olmuştur.” İyice meraklanmıştım. “Azıcık sıksan ahretlik olmuyor mu?”

diye sordum. Halden Hasan amca, tebessüm ederek cin bakışlarıyla cevap verdi. “Olur da... Bilmem nasıl olur.” Ben şöyle yorumladım. Ahretlikde sembolik bir uygulama vardı ve taraflar birbirlerine bir şey söylemek ve göstermek istiyorlardı. “Dışarıdan geleceklere veya senin bana vereceğin sıkıntılara, acılara katlanacağım. Bunu şimdiden sana gösteriyorum. Biliyor ve inanıyorum ki aynı davranışı sen de bana göstereceksin. Şanı yüce Allah’a güvenmek suretiyle sıkıntı ve dertleri paylaşarak birlikte yeneceğiz. Birlikte sevineceğiz. Hoş günlerimizde de birlikte olacağız.”

Hanımın yetmiş yaşlarındaki halasına sordum: “Sizde ahretlik var mıdır?” “Olmaz mı...” diye cevapladı. “Benim iki ahret ablam, bir ahretliğim, bir de şerikim var.” “Ahret abla” ve “şerik” sözcüklerini ilk kez duyuyordum. Önce ahret ablayı sordum. “Ahretliğinin ablası mıdır?” “Hayır” dedi. “Yaşça benden büyük olan, kendisine abla diye hitap ettiğim, fakat birbirimizi çok sevdiğimiz iki kişiyle ahretlik olduk. Onları benden büyük olması nedeniyle ben onlara ‘ahret abla’ diye hitap ederim. Onlar da bana ‘ahret kardeşim’ derler.” Ben ilave ettim: “O zaman ahretliğın, senin yaşdaşın...” Hala, “Evet” diye cevapladı. Ben merakını tam giderememiş bir kişi olarak bu kez şeriki sordum. “İki ahret ablan var, bir de ahretliğın. Şerik nereden icab etti? Şerik, ahretlikten farklı mıdır?” Halam; “Ne bileyim ben... Ahret olurduk... Bazılarıyla da şerik... Aslında ikisi de aynıdır. İkişiyile de kardeşten öte sevgimiz, bağlılığımız vardır.” Zihnim elektronik beyin gibi çalışıyor, kafama üşüşen düşüncelerle boğuşuyordum. Bir zamanlar kullanılan şerik sözcüğü yoksa günümüzün kankası mıydı? Bu kavramı İnternet’te tarama yaparak mutlaka araştırmalıyım. Halaya sordum; “Şerik nedir, ne mânâya geliyor?” İstediğim cevabı alamayacağımı tahmin ediyordum. Şöyle cevap verdi: “Şerik, şerikdir, yani sevgili... Senin çok sevdiğin dostun.” Ondan kelimenin Arapça “ortak” anlamına geldiğini söylemesini beklemiyordum. Ertesi günü, artık “benim şerikim” olduğunu anladığım İnternet’in başına geçerek araştırmaya başladım. Osmanlıda ahretlikler uzak düştüklerinde birbirlerine mektup yazarlarken şerik sözcüğünü birinci satırda yer alan hitap cümlecğinde kullanırlarmış: “Hakîrin şeriki karındaşım, cânım...” Ve diğer kullanım biçimleri: “O benim rahle şerikim ve elli yıllık dostumdur”... “Allah var, şeriki yok”... “Ders şeriki Atıf efendi”... Yunus Emre’ye ait olduğu ifade edilen şu satırlar da oldukça manidâr: “Bu cihâna gelmeden Mâşuk ile bir idim / ... / Bile idim Hazret’te, ol bî-kıyas Kudret’te / Ne şerikim var idi, ne kimseyle yâr idim”...

Öyle anlaşılıyor ki şerik de, ahretlik gibi kadîm bir kelime... Kökleri var derinlerde... Hem ahretlikleri, hem de şeriki bulunan halayı sorularla ra-

hatsız ettiğimin farkındaydım ama, konuşmaya zorlamam gerekiyordu. “Nasıl ahretlik, nasıl şerik oluyordunuz?” Biraz tedirgin, biraz tebessüm ederek ve hafızasını yoklayarak uzak zamanlardan bazı bilgileri çekmeye çalışıyordu. “Çok zaman geçti, unuttum.” diyordu. Sonra “Tamam hatırladım” dedi. “Şerik olma-ya karar veren kişiler bunu ilan etmek için bir düğün fırsatı kollarlar, en yakın düğünde bunu topluluğun önünde ilân ederlerdi. Şerikler düğüne giderken çeyiz sandıklarından güzel bir tülbent seçerek bunu birbirlerine hediye ederlerdi. Hediyeye alınan tülbentleri önce dörde katlarlar sonra katlı köşesinden tutup ilgiçli iğneyle omuzlarına tutturlardı. Şerikler bu tülbentlerin katlı olmayan uçları sarkar halde topluluğun ortasına geçip karşılıklı oynarlardı. Düğünde daire çalıp türkü çağıran bir kız olurdu. Ona, oyun oynayan iki kız arkadaşın birbirinin ahreti veya şeriki oldukları bildirilir, bunu ilan etmesi istenirdi. Türkü söyleyen kız bunun üzerine onların şerikliğini ilan etmek için türkünün nakarat satırlarından sonra doğaçlama bir mâni söylerdi. Böylece iki arkadaş ahretlik veya şerik olurlardı.” Ben yine sordum: “Hala. Böyle bir mâniyi hatırlıyor musun?” Ağzından şu sözler döküldü:

“Yeşilim, yeşilim aman. Yeşil yaprak altında üşüdüm aman. Tülbentinin oyası... Pırıl pırıl parlıyor... Hanife’yle Fehîmè... Şerik olmuş oynuyor. Yeşilim, yeşilim aman. Yeşil yaprak altında üşüdüm aman.”

Ahretlik, ne kan kardeşliğine, ne de kankalığa benziyor. Ahretlik, manevi dostluk. İslam kardeşliği içinde kardeşlik. Ahretlik, muâhât’a benziyor. Nübüvvetin on üçüncü yılında muhacirler Medine şehrine hicret edince peygamberimiz ensar ile muhacirler arasında “manevi kardeşlik” ihdas etti. Bu kardeşlik karşılıklı yardımlaşmaya ve sevgiye dayanıyordu. Söz konusu manevi kardeşlik ki, ben ona ahretlik sözleşmesi diyorum, Enes ibni Malik’in evinde Bedir Harbi’nden önce doksan veya yüz kişi arasında yapıldı. Ahretlik yöresel bir gelenek değil. Kökleri var. Uzun zaman birbirini görmeyen ahretlerin bir araya gelip hasretle kucaklaştıklarında peygamberimize salavat getirmeleri boşuna değil... Şanı yüce olan Allah’ın elçisi, “Birbirlerini seven iki kul karşılaşıp kucaklaştıklarında Resulullah’a salavat getirirlerse, ayrılmadan önce Allah’ın affına ermiş olurlar.” buyurdu. Hangi kanka, hangi badi salevât getirir. Ahretlik bir geleneğin yaşatılması. Ahretlik yol arkadaşın, bekçin, koruyucun, seni denetleyen yanlış yapmanı önleyen iyilik meleği. Ahretseniz birbirinizi düzeltir, iyiliğe sevkedersiniz. Birbirinizi uyarırsınız. Birbirinizi bilgilendirir, haberdar edersiniz. Ahretseniz askerlikte biriniz uyuyan, diğeriniz nöbet tutandır. Yol-

cuymanız dertleşen, zamanın nasıl geçtiğini birbirinize unutturan; köylüyseniz birbirinizin imece eri, şehirliyseniz iyi ve kara gün dostusunuzdur. Ahretlik hastalandığınızda size taksit tutan değil, gece başını yastığa koyduğunda sizin için sessizce dua edendir. Dara düştüğünüzde gücü nisbetinde yardım eden, sizinle birlikte dertlenendir.

Ahretliğin süresi geçmez, miadı dolmaz. Ayrılısanız da, uzaklaşsanız da, evlenseniz de ruhunuz, hisleriniz bir ve beraberdir. Eşiniz ve çocuklarınızın yeri başka, ahretliğinizin yeri başkadır. Bunlar birbirinin yerine geçmez ve birbirlerini ikame etmezler. Ahretin senin sevincin, neşen ve karagün dostundur. Öyle anlıyor ve hissediyoruz ki bu ilişki, kardeş sevgisini aşan manevi ve dini yükümlülüklerle bezenmiş özel bir bağıdır. Ahretliklerden biri hakkın rahmetine kavuşursa erişilebilirlik halinde onu rahat döşegine yerleştirmek çocuğunun değil, ahretliğinin görevidir. Çünkü mevtayı rahat döşegine yerleştirirken en samimi duayı yapabilecek tek kişi odur.

İnsanlar 70-80 yıllık bir dönemde çeşitli dostlar edinirler. Bu dostlukların bir bölümü menfaatlerle ilgilidir. Bir kısmı ortak değerler, hobiler, ortak etkinlikler ve olaylarla alakalıdır. Bazı dostluklar oldukça kalıcı iken bir çoğu gelip geçicidir. Uzun süren dostlukların dahi çoğunda resmiyet vardır. Ahretlik geleneği bize, kimlerin gerçek dost olabileceğini gösteriyor. Öyle derin bir dostluk ki, ahretlerin çocukları dahi bu kutsal dostluğun iklimi içinde yaşarlar. Babaları öldüğünde, onun ahretliğini Hakk'ın rahmetine kavuşuncaya kadar ziyarete devam ederler. Sık sık ararlar, hatır sorarlar. Eşine hürmet gösterirler. Daha düne kadar, "ahret annem", "ahret babam" sözcüklerini duyabiliyorduk.

Ahretlik, benim ona verdiğim eza ve cefaya katlanmayı başarabilen kişi... Ahretlik olabilmem için benim de affetmeyi öğrenmem gerekiyor... Çiğ kahve tanesinin acı ve ızdırap içinde kavrularak yanması gibi pişmem gerekiyor. Acı ve tatlı, ancak o zaman bir arada olabiliyor. Zor olanı şu: ahretlik bir nefis terbiyesi ve bunun eğitimi okullarda verilmiyor.

Ahretlik zor zamanlarda sabırlı ve tahammüllü olmayı gerektiriyor. Gerektiğinde içimizdeki öfke ve kızgınlık ateşinin büyük bir yangına dönüşmesini önlemek için, paramağımızı dişlerimizin arasına alarak ısırabilmeliyiz. Ahretlik dinimizi anlamada, yorumlamada ve ibadetlerimizde ahretimizle paralel görüş ve tutumlara sahip olmak demek. Beynamaz ile musallı ahretlik olamaz. Ahretlik el ele, kol kola ahiret yolculuğunda dünya nimetlerine birlikte şükretmek, dünya güçlüklerine birlikte göğüs germek demek. Bu nedenle, Anadolu'nun

Hüner Şencan

bazı yerlerinde karı-koca birbirlerine 'ahretlik' diye hitap ederler. Ahretlik sık görüşme, ilişkilerde hayat boyu süreklilik, ortak düşüncelere sahip olma ve ortak duygulanmadır.

Ahretlik "sihirli bir kaç kelime" ile bağitlanma olayı değildir. Samimi dostluk bir süreçtir. İnsanlar, bu sürecin önemini kavrarlarsa, gereklerine uyarlarsa bu yaklaşımı başarıyla yaşatabilir ve sürdürebilirler. Ahrette kime komşu olacağımızı, yakın dostumuzun bizimle birlikte olup olmayacağını Mevlamız bilir. Fakat biz, bu dünyada psikolojik olarak, algısal, sezgisel, duygusal olarak kendimizi "içten dost olma" tutum ve davranışları için hazırlayabiliriz. Ey ahretlikler! Gelin, hep birlikte dost olalım. Vakit tamam olup ecel şerbetini içtiğimizde "ahretlik oldu" diye anılalım.



Üzerine yatak ve yorganları yığıp "yükçük" yaptığımız, daha sonra etrafını beyaz çarşafı sarıp sarmaladığımız nenemin çeyiz sandığı.

Kaynak. <http://i.imgur.com>



Kemalettin Tuğcu'nun hikayelerine bile konu.

<https://www.nadirkitap.com>



Ahretlikler musâfaha ederler.

Kaynak. <https://s-media-cache-ak0.pinning.com>

Mokan

Kırım Tatarlarındanmıyız. Ruslarla yapılan ilk savaşta Osmanlı ordusu yenilince bölgede yaşayan Müslüman halk dört bir tarafa dağılmış, göç etmiş. İnsanların bir bölümü Kafkasya'ya, bir bölümü Sibirya taraflarına gitmiş. Çok sayıda insan da Balkan yollarına koyulmuş. Dedem güngörmüş, varlıklı ve akıllı bir adammış. O zor ve sıkıntılı zamanda Batıya göç etmenin daha doğru olacağını düşünmüş. Kardeşleriyle birlikte karar vermişler, ev barklarını toplayıp bez tenteleri bulunan at arabalarına yüklemişler. Haftalar süren zahmetli bir yolculuktan sonra Basarabya'ya varmışlar. O bölgede düzlük araziye sahip bir kasabaya yerleşmişler.

Dedemler göç etmeden önce Kırım'ın hangi bölgesinde veya şehrinde yaşıyorlarmış bilmiyorum. Dedemi görmek nasip olmadı. Babamı da çok az tanıdım. On yaşında öksüz kaldım. İlk on seneyi hariç tutarsak, babasız büyüdüm diyebilirim.

Dedem ve kardeşleri Basarabya'da ne kadar yaşamışlar bilmiyorum. Belki bir kaç ay, belki birkaç sene... Sonra orayı beğenmemişler. Yeni bir arayış içine girmişler. Vaktiyle Kıpçak ve Kumanlar'ın izlediği yolu takip edip bugünkü Romanya topraklarına gelmişler. O vakit orası Osmanlı toprakları sınırları içinde imiş. Tuna Nehri'ni geçerek İbrail'in karşısında küçük bir yerleşim yeri olan Maçin'e gelmişler ve oraya yerleşmişler. Maçin'in güneydoğu tarafı dağlık ve ormanlık, kuzeybatı tarafı ise göz alabildiğine uzanan geniş, sulak bir ova şeklindeydi. Yerleşmek için ideal bir yerdi. Hem ovası, hem ormanı, hem de dağları

vardı. Çok sonraları gâvurlar varımızı yağumuzu elimizden alınca rahmetli Ali agam Maçın'ın sırtını dayadığı dağlardaki taş ocaklarında çalışmıştı. Siyah granit taşından Almanlar için parke taşları yontuyorlardı. Şirket, küçük parke taşı başına bir guruş, büyük parke taşı başına iki guruş veriyordu. Bu parke taşları gemilere yüklenip Tuna aracılığıyla Almanya'ya gönderiliyordu. Neyse...

Tuna Nehri derin ve geniş bir su yolu idi. Üzerinde vapurlar çalışırdı. Her yıl eriyen karlarla birlikte baharda taşar, Maçın Ovası'nı su basardı. Taşkın, kot farkı nedeniyle nehrin kuzeyini değil, güneyini etkilerdi. Su basması kötü gibi gözükürdü, ama aynı zamanda büyük bir fayda sağlardı. Tuna mil getirir, toprağın verimini arttırırdı. Tarlalarımızdan her sene iki defa mahsul alırdık. Öylesine güzel bir yerdi. Her tarafı yemyeşildi. Yirmi kiloluk kocaman karpuzlar ve kabaklar olurdu. Mısırlar iki adam boyu uzunluğundaydı. Maçın'de bolluk vardı, bolluk yeriydi.

Dedem Kırım'da iken zengin bir kişi imiş. Altınları varmış. Maçın'e gelince zaman içinde geniş araziler satın almış. O zamanlar, sık yapılan savaşlar nedeniyle yöredeki Müslüman ahali yoksun ve yoksul... Kimsede para yok... Dedem altınları verince insanlar arazilerini satmışlar. Dedem ve akrabaları Maçın'e üç km uzaklıkta Soğanlık adıyla bir köy kurmuşlar. Soğan hasadının iyi olması nedeniyle o bölgeye bu isim verilmiş.

Maçın'de Türkler ve Tatarlar birlikte yaşıyorlardı. Çok az Hıristiyan vardı. O zaman araziler şimdi olduğu gibi beş on dönümlük küçük parçalar halinde satılmıyordu. Herkesin arazisi büyük ve genişti. Çok iyi hatırlıyorum. Maçın'de gözümün görebildiği her yer bizimdi. İki bin dönüm arazimiz vardı. İnanasınız gelmiyor değil mi? Ama öyleydi. Dedem beş on yıl içinde Soğanlık köyünde büyük bir çiftlik kurmuştu. Elli altmış hane idik. Çoğu akrabalarımızdı. Sadece evimizin yakın çevresinde, kara çalidan yapılmış çitle çevrili 30 dönüm arsamız vardı. Dedem ve akrabaları Maçın'e yerleştikleri on yıl içinde işi büyütmüşler kahyaya, tarlada çalışan ırgatlara sahip olmuşlardı. Onlar, yaz kış sadece bizim işlerimizde ve tarlalarımızda çalışırlardı.

O yıllarda ailemiz çiftlik işleri ve toprakla haşır neşir olurken devletler de kendi aralarında büyük bir mücadele içine girmişler. Ailemiz, Ruslarla yapılan büyük bir savaşın içinde bulmuş kendilerini. 93 harbi derlerdi. O savaşta Ruslar Yeşilköy'e kadar gelmişler. Yenilmişiz. Bugün İstanbul'da E5 karayolunun kenarında yeni yapılan Florya Camii'nin çevresinde bir yerlere ölen askerleri için devasa bir anıt bile dikmişler. Bu anıtı kısa bir süre sonra yıkmışız. 93 Harbi, Ayastefonos

Anlaşmasıyla sona ermiş. Fakat bu anlaşma bizim ölüm fermanımız olmuş. Osmanlı, vatanımızı Romanya adı verilen ve yeni oluşturulan bir devlete terk etmiş. Yetim ve öksüz kalmışız. Biz Dobrucalıydık. Silistre, Pazarcık, Ada Kale, Tulça, Mecidiye, Köstence, İbrail, Tutrakan bizim çevre illerimizdi. Sonradan okudum. Namık Kemal “Vatan yahut Silistre” diye kitap yazmış. Bu kitabın tiyatroları oynanmış. Müslüman ahali çok şehit vermiş, gözyaşları aylarca sel olmuş akmış... Dobruca'nın gâvur eline geçmesiyle köy ve kasabalarımızı kavurka'lar doldurmaya başlamış. Bizim gavur kelimeimizi onlar öyle telaffuz ederlerdi. Dedemlerin işi, Osmanlının çekilmesinden sonra çok zorlaşmış.

Dedemin adı Sadulla idi. Onun babasının adı ise Nebi imiş. Bizim ailede iki Nebi vardır. İkincisi amcamdı. Babamın ağabeyi... Kurt Nebi olarak bilinirmiş. Nebi amcam çobanlık yaparmış. O zamanlar dağlarda kurt çok olduğundan kurtlar sürüden her zaman koyun kaçırdıkları. Bir gece Nebi amcam pusuya yatmış. Kurdu geldiğini görünce yerinden ok gibi fırlayıp onu ensesinden tutmuş. Kurdu ters çevirip hızla yakındaki bir kayaya savurarak vurmuş ve öldürmüştü. İri yarı, kuvvetli biri imiş. Hiç evlenmemiş, kırk yaşında iken bekâr ölmüş. Kendisini görmedim. Bu olaydan sonra lakabı Kurt Nebi olarak kalmış. “Nebi” ne demektir bilmiyorum. Peygamber manasında olmaması lazım. Belki Nâbi isminden bozulmuştur. Fakat bizim orada Tatarlar çocuklarına Nebi ismini çok koyarlardı.

Sadulla dedem, namaz niyaz ehli bir insanmış. Bir vakit namazını aksatmazmış. Babam Hasan Efendi on sekiz yaşına gelince onu daha ileri düzeyde okutmak ve molla yapmak için İstanbul'a göndermiş. Babamın atını hazırlamışlar, eşyalarını ata yüklemişler. Dedem babama bir küçük kese altın vermiş ve “Bununla idare et” demiş. Amcamla birlikte yola koyularak İstanbul'a gelmişler. Babam Hasan Efendi, Fatih Camii'nin avlusunda kuzey ve güney kesimlerde yer alan medrese odalarından birine yerleşmiş. Babam İstanbul'da ne kadar kalmış, ne kadar okumuş bilmiyorum. Fakat arada birkaç defa memlekete geldiğini Ali ağamdan duymuştum.

Zamanla dedem çiftliği büyütmüş. İşler artmış, hasadı bile zamanında bitiremez hale gelmişler. O zenginliğin ucuna ben de yetiştim. Kırk elli tane büyük baş hayvanımız vardı. Bütün akrabalarımız, işçilerimiz çiftlik hayatı için seferber olurlardı. Yüzden fazla koyunumuz vardı. Kazların, hindilerin, tavukların sayısını bilmezdik... Köpeklerimiz ve çok sayıda kedimiz vardı. Onları doyurmak ve beslemek dahi başlı başına bir işti. İş paylaşımı yapılmıştı. Amcalarım ve hanımlarının her biri başka bir işe bakarlardı.

Çok sayıda atımız vardı. Sadece ahırdakilerin sayısı yirmiden fazlaydı. Atlarımızın çoğu ormanda vahşi bir şekilde yaşardı. Sayıları belki 80, belki 100 idi. Onlara bizim diyoruz, çünkü iki bin dönümü bulan topraklarımızın ormanlarında ve dağlarında yaşarlardı. Orada kendi kendilerine beslenirlerdi. Biz ihtiyacımız kadarını ahırda tutardık. Koşumluk atlarımızla biniş için kullandığımız atlarımız farklıydı. Biniş atlarını arabalara koşmazdık. Biniş atları başları dik, yerinde duramayan küheylanlardı. O dönemde küçüktüm ama, atları çok severdim. Ata binmeyi öğrenmiştim. Onları Tuna boyuna sulamaya götürürdüm. Babam bana da, dört veya beş yaşında olan bir tay vermişti. Onun adını Moka koydum. Onunla gezer ve onu Tuna'ya sulamaya götürürdüm. Bir keresinde sulamak için nehrin kenarına geldiğimde birden kendimi atla birlikte suyun içinde buldum. Meğer nehrin o bölümü derin imiş. Moka ayaklarıyla nehrin dibini bulmaya çalışıyor fakat bulamıyordu. Çok korkmuştum, o vakitler yüzme bilmiyordum. Moka'nın uzun yelelerine sıkı sıkıya yapıştım. Boynuma kadar suyun içindeydik. Yüz metre kadar yüzdük. Atın yüzebildiğini ilk kez o zaman fark ettim. Sonra Moka'nın ayakları nehrin altında toprağa değdi ve yürüyerek karaya çıktı. Bu olayı hiç unutmam. Hayatımı önce Allah'ın inayetine, sonra Moka'ya borçluyum.

Rahmetli babam cömert bir insandı. Kimin ineğe ihtiyacı varsa verirdi. Bazen uzaktan gelenler babama başvurur at isterlerdi. Babam sormazdı. "Sen kimsin, necisin, niçin istiyorsun?" demezdi. "Git ahırdan seç al" derdi. İnsanlar şaşırırdı. Düşünebiliyor musun? Tanımadığın, bilmediğin birisine elden çıkarmak istediğin bir atı verirsin değil mi? Hayır öyle olmazdı. İnsanlar ahırdan istedikleri atı alırlardı. Sonra babamın ellerine sarılırlar, gani gani dualar ederler, iyi dileklerde bulunarak yanından ayrılırlardı. Babam bu tür verişleri gâile etmezdi. Atlar her sene doğururdu, bu yüzden eksilmezdi ve bütün atlarımız iyi idi. Kötüsü yoktu ki, onu vermek istesin... Çok ihtiyacımız olursa ormandan yeni atlar yakalardık. Şimdi düşünüyorum da babamdan önce dedem, Kırım'da Osmanlı orduları için at besleyen beylerden biri miydi diye merak ediyorum.

Bizde at kültürü önemlidir. Babam atları tanır, onların nasıl terbiye edileceğini iyi bilirdi. Bana da herhalde ondan geçti. Atları çok sevmemin ötesinde, onlara nasıl yaklaşılacağını bilirim. En azgın atı dahi boynunu okşayarak, sırtını sıvazlayarak kolaylıkla sakinleştiririm. Alpullu'da Devlet Üretme Çiftliği'nde çalışıyordum. Bir gün baktım Sarımsaklı'dan azgın bir at getirmişler. At yerinde duramıyor, sürekli çevresine saldırıyor, çifteler sallıyor... Ahırlara bakan bizim

Rüstem Kahya bir taraftan atın yularını çekiyor, diğer taraftan onu kırbaçla döverek sakinleştirmeye çalışıyordu. İnsanlar halka oluşturmuşlar onu seyrediyorlardı. O yıllarda aşçılık yapıyordum. Hemen boynumdaki beyaz bez önlüğü çıkarıp onlara doğru seğirttim. Bir taraftan da ceketimi çıkarıyordum. Kahyanın elinden dizginleri alarak ona geri çekilmesini söyledim. Uzun meşin dizginleri yavaş yavaş kısarak ata doğru yaklaşmaya başladım. Yavaş bir sesle “Sakin ol oğlum, sakin ol...” diye sesleniyordum. At kırbaç yemeyince biraz durulmuştu. Yaklaşmaya devam ettim. Boynunun altını okşamaya başladım. Sonra birden ceketimi hayvanın başına dolayıp iyice sardım. At şaşırdı. Ne yapacağını bilemiyordu. Çifte atmayı bırakmış, sürekli başını sallayarak ceketini üzerinden atmaya çalışıyordu. Bir süre uğraştı, çıkaramayınca duruldu. Baş sarılı, yedeğimize alarak ahıra götürüp bağladık.

Biz ormanda yaşayan vahşi atlara yoz deriz. Damızlık erkek atlarına ise aygır adını veririz. Aygırlar, neredeyse yoz atlar gibi davranış gösterir. Kurşuni renkte siyah beyaz benekleri olan öyle bir aygırımız vardı ki, dillere destan olmuştu. Ona babamdan başka kimse binemezdi. Bir kükredi mi hepimiz bahçeye koşar birisini ısırması olabileceğinden endişe ederdik. Yoz atlar da entere-sandır. Ormanda gruplar halinde yaşarlar. Her birinin bir lideri vardır. Bu at en cengâver olanıdır. Karda kışta, zemherî gecelerinde atları kurtlardan, çakallardan bu lider at korur. Daireler çizerek dağılan atları toplar, birlikte olmalarını sağlar. Onları sevki tabii ile yönlendirir, güvenli bölgelere götürür. Bir kişnedi mi bütün atlar ona cevap verir ve ona tabi olurlar. Ortalık toz dumana boğulur. Kişneme ve atların ayak sesleri birbirine karışarak ürkütücü bir gürültü çıkar ortaya. Lidersiz sürü olmaz. Lidere tabi olmayan, orada burada kalmış yaşlı ve hasta atlar, kurtlara yem olur.

Yoz atı evcilleştirmek zordur. Biz çok sayıda vahşi atı evcilleştirdik. Babam ve büyük ağabeylerim ormandan at yakalayacakları zaman en doru, en hırçın, en çok şaha kalkan atları seçerlerdi. Bu atları kement atıp yakaladıkları zaman hemen başına dibi açık siyah bir torba geçirirler çıkaramayacağı bir şekilde bu torbayı kafasına bağlardı. Gözleri göremeyen at bir süre sonra sakinleşir ve yola gelirdi. Bu atı daha sonra ormandan evimizin yanında bulunan dikenli çalılardan yapılmış çitli avluya getirir, bağlardık. At bir hafta gözleri bağlı beslenirdi. Bir hafta sonra gözlerinden birinde makasla küçük bir delik açardık. At bu küçük delikten çevresini görmeye ve anlamaya çalışırdı. Ne kadar şahlansınsa şahlansın, ne kadar çifteler atarsa atsın kafasındaki bu torba çıkarılmazdı.

Hüner Şencan

Sakinleştikten sonra delik biraz daha büyütülürdü. İki üç hafta sonra diğer göz hizasından küçük bir delik açılır ve haftalar içinde o delik de yavaş yavaş büyütülürdü. Babam her gün yoz atla sakin bir sesle konuşur, boynunu okşar, sırtını sıvazlardı. İşin sırrı sıvazlamada değildi. Ses tonuyla atta güven oluşturmaktaydı. Atlar duygusal varlıklardır. Seni hissederler ve anlarlar. Onların altıncı duyuvarı tahmin edemeyeceğiniz kadar yüksektir. Yoz at, iki ayın sonunda üstüne binilecek hale gelirdi, ama bu atlara beni bindirmezlerdi.

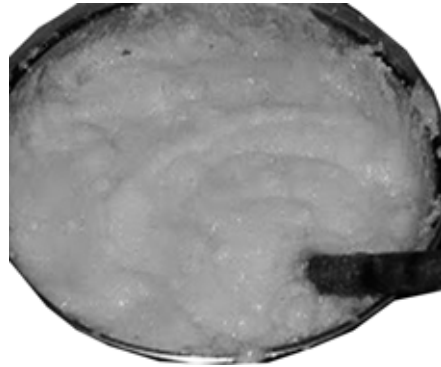
Çiftlikteki geniş toprakların sadece ihtiyacımızı karşılayacak kadarını sürer ve ekerdik. Büyük bir bölümü ormanlık ve mera şeklindeydi. Pulluklar o devirde yeni çıkmıştı. Pullukları bir çift atla çekerdik. Tarlaları ekme işinden çok, hasat faaliyeti önemliydi. Olgunlaşan mahsulün kısa zamanda toplanması gerekiyordu. Buğdayların, mısırların, fasulyelerin toplanması, dövülmesi ve depolanması zaman alıyordu. Hasat zamanı gelince babam Kırım taraflarına gider beraberinde o çevreden fakir Kazak köylülerini getirirdi. Kazaklar, hanımları ve çocuklarıyla beraber gelirlerdi. Yirmi otuz kişi olurlardı. Evimize yakın bir yerde çadırlarını kurarlar orada yaşarlardı. Gün ağardığında tarlalara giderler hasat işiyle uğraşarlardı. İki üç ay bize komşuluk ederlerdi. Babam onlara bir öküz, birkaç koyun keser et ihtiyaçlarını karşılardı. Kazaklar dindar insanlardı. Akşam çadırlarına döndüklerinde namazlarını cemaatle kılarlar, sesli Kuran okurlardı. Mevsim sona erdiğinde babam hasat ettikleri mahsulden âdet ve usul ne ise haklarını verir, onları memleketlerine uğurlardı. Her zaman yanlarına birkaç öküz, on beş yirmi koyun katmayı ihmal etmezdi.

Babamın iki evlilikten on iki çocuğu olmuş. Daha sonra bunlardan üçü çocuk yaşta vefat ettiğinden dokuz çocuğu kalmıştı. Evlenen çocuklara ayrı evler yapıyor, bekâr çocuklar hep birlikte aynı evde kalıyorlardı. Üvey annemin adı Sabber imiş. Ölmüş. Babam sonra annem Fatme ile evlenmiş. Annemin babası Adapazarı'ndanmış ve Derviş Süleyman diye anılıyormuş. Evimiz büyüktü. Çok odası vardı. Büyük bir salonumuz vardı. Bu salonun uç tarafında yığma taştan yapılmış kocaman bir şömine bulunuyordu. Belki şömine lafi doğru olmayabilir. Şömine deyince siz villalardaki süslü ocakları aklınıza getireceksiniz. Öyle değildi. Şömine dediğim, ağız geniş büyük bir bacaydı. Bizim oralarda kışlar çok şiddetli geçerci. Kar yağdı mı, evimiz kar yığınları altında kalır, karların kalınlığı çatıya kadar ulaşırdı. Böyle zamanlarda evin kapısı açılmadığından dışarıya bacanın içine dayadığımız merdivenden çıkardık. Önce çatıya çıkar oradan kapının önünü açar, hayvan ahırlarına ve erzak depolarına ulaşırdık. Evimi-

zin bacası o kadar büyüktü ki, ocağı yaktığımız zaman büyük odun kütüklerini diklemesine bacanın içine doğru uzatırdık. Kütükler yandıkça aşağıya doğru düşerdi. Tavanda ne kiremit, ne de taş kaplama vardı. Evimizin damı Tuna'dan kesilen papurlarla kaplanmıştı. Papurlar evi kışın sıcak, yazın serin tutardı. Papurdan tavan yapmak özel bir maharet ister. Gelişigüzel yerleştiremezsin. Onun ustaları vardır. Ne kadar şiddetli yağmur yağarsa yağsın içeriye su girmezdi. Kışın bu ocağın ortasında her zaman kocaman bir kara kazan asılı durur içinde sürekli mısır unu lapası kaynardı. Biz buna mamaliga derdik. Sabah kahvaltımız her zaman mamaliga ve peksimet olurdu. Peksimet, yağda kızartılmış yuvarlak kolaçlar veya lokmalar idi. Kolaçlara, bayatlayıp sertleşince peksimet derdik. Annem bazen bazlama yapardı ve mamaligayı sıcak bazlamayla yerdik.

Ocağın iki yanında her zaman iki büyük öküz budu bulunurdu. Bu butlar yaz kış orada dururdu. İhtiyaç oldukça kesip yerdik. Bitince yeni bir öküz kesip butlarını ocağın yanına asardık. Butlar ocağın sıcaklığı ve ısıyla yavaş yavaş pişerdi. Pişme kelimesini günümüzün pişme kelimesiyle düşünmeyin, belki tütsülenirdi demek daha doğrudur. Kısmen pişerdi. Mamaliganın buharı, is, duman ve alevler etin belli bir kıvamda pişmesini sağlardı. Et kurumaz ve kavrulmazdı. Daha sonra piştiği düşünülen bölümler dilim dilim kesilir ve açığa çıkan çiğ bölümler yeniden pişme sürecine alınırdı. Biz, etin az pişmişini severdik. Lezzeti, kokusu çok güzel olurdu. Bakteri nedir bilmezdik, bayınlık yapmazdık. Mamaliga olarak adlandırdığımız paparadan sonra temel gıdamız isli etti. Tabi... Küplerle bal, pekmez, tereyağı, peynir, süt ve meyveleri saymıyorum. Mamaliganın yanında her zaman koca bir tas üzüm pekmezi olurdu. Bazen mamaliganın üzerine pekmez veya bal dökerdik.

Köyümüzde küçük bir mescit vardı. Oraya ders okumaya gidiyorduk. Mescit, bizim asıl mektebimizdi. O zamanlar el ile yazıldığı için Kuran-ı Kerim nadirdi ve çok az kişide bulunuyordu. Kuran'ı suparalardan¹ öğreniyorduk. Bizim elif-bâ suparamız vardı. Büyük ağabeylerimiz Enam suparasına devam ediyorlardı. Annem bana



*Mamaliga veya kaçamak.
Kaynak. <http://kuhinjarecepti.com>*

¹ Supara: Bağımsız Kuran cüzlerinin her biri.

Hüner Şencan



Bazlama.

<https://ogrenannem.files.wordpress.com>

bezden bir torba dikmişti. Mescide giderken Elif-ba suparamı boynuma taktığım bu torbada taşıyordum. Öğlene kadar mescide, öğleden sonra Romenlerin açtığı mektebe giderdik. Öğlen vakti eve gelmezdik. Yemeği dışarıda yerdik. Şimdi siz okula giden çocuklara süslü beslenme çantaları veriyorsunuz ya, o vakitler bizim beslenme çantamız ceplerimizdi. Okumaya giderken anam ocağın başındaki etten büyükçe bir parça keser onu yumuşak kuzu derisinden yapılmış bir deriye sarıp

bana verirdi. Bizde bu eti cebimize koyardık. Yumuşak kuzu derisini ambalaj malzemesi olarak kullanırdık. Anam, öteki cebimi de cevizle doldururdu. Evden bazen elma kurusu veya erik kurusu alırdım.

Tatarca bilmem. Bildiklerim, “kaytan gele balam”, “halleriniz ni şık”, “yahşi”, “rahmet” vb. birkaç kelime ile sınırlı. Dördüncü sınıfa kadar okula devam ettiğim için Romancayı daha iyi biliyorum. Babam bizimle hep Türkçe konuşurdu. Ama bazen bizim duymamızı istemediği konuları agamlar ve Katme halamla Tatarca şivesiyle konuşurdu. Aslında Tatarca da Türkçedir. Farklı söylenen bazı kelimelerin dışında diğer kelimeler Türkçe kelimelerin değişik telaffuz edilmesinden oluşur. Mesela, Türkçede yumurta deriz. Tatarca da bu kelime ‘cıbirta’dır. Babam agamlarla Tatarca’yı hızlı konuştuğundan ne söylediklerini anlamazdı. Sadulla dedem 104 yaşına kadar yaşamış. Babam Hasan Efendi 67 yaşında Hakkın rahmetine kavuştu. Babam İstanbul’da okuyorken çiftlikteki işlerin yoğunluğu artınca dedem onu molla yapmak düşüncesinden vazgeçmiş. Amcamı İstanbul’a gönderip memlekete gelmesini istemiş. “Sana ihtiyacımız var” diye haber salmış. Babam da, dedemin isteğine razı olmuş. İcazet alamadan eğitimini yarım bırakmış. O sırada, ahretlik olduğu yakın bir arkadaşı varmış. Ona “Ne olur, sen de benimle gel. Biz zengin



Kolaç veya Lokma.

Kaynak. <https://lh3.googleusercontent.com>

bir aileyiz. Bizim orada Mestan Ağa Camii var. Gel orada vazife yap. Biz sana bakarız. Geçimini hiç düşünme. Birlikteliğimiz devam etsin” demiş. Arkadaşı da bu güzel teklifi kabul etmiş. Birlikte memlekete dönmüşler. Böylece arkadaşısı Maçin'deki Mestan Ağa Camii'nde göreve başlamış.

Babam hayır yapmayı seven bir insandı. Kış mevsiminde Perşembe günleri her hafta dört beygiri birden arabaya koşar köylüye içme suyu getirirdi. Bizim köyün suları acı idi, içemezdik. İçme suyunu dışarıdan getirirdik. Babam karlı günlerde dahi kuzu derisinden yapılmış kürkünü giyer, siyah astragan papakını başına takar, yola koyulurdu. Arabaya ağaçtan yapılmış dört büyük fiçı yüklerdi. Bunları iki km uzaklıktaki tatlı su pınarından doldururdu. O va-



Maçin, Mestan Ağa Camii.
Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

kitler biz, kuyuya 'bunar' derdik. Babam kuyunun yanına yapılmış sereni kullanarak ağaçtan yapılmış kovayı beş metre derinliğindeki kuyuya daldırırdı. Seren aracılığıyla kovayı yorulmadan yukarı çeker ve sonra suyu fiçilerin içine boşaltırdı. Fiçiler dolduktan sonra deliklerini ağaç tıkaçla yumruklayarak iyice kapatır köye dönerdi. Köyde sokakları gezerek tek tek hanelere su ihtiyaçları olup olmadığını sorar ve böylece bütün suyu dağıtırdı. Müslüman Hıristiyan ayırımı yapmazdı. Hıristiyan ailelere de verirdi. Her bir fiçı yüz kilo su alırdı.

Hüner Şencan

Bazen günde iki sefer yaptığı olurdu. Akrabalarımız, komşularımız babama hep dua ederlerdi. Su getirmek babamın görevi idi. Agamlar nedense, bu hayır işine ilgi duymazlardı.

Yaşlılardan dinledim. Anlatırlardı. 93 harbinden sonra insanlarımız “Halimiz ne olacak?” diye kederlenirlermiş. Tuna artık hüznü akıyormuş. Köylerimiz, kasabalarımız başka yerlerden gelen Hıristiyan ailelerle doldurulmuş. Bu hal 40, 50 yıl sürmüştü. Gâvurlar, köy ve kasabaların nüfus yapısını Müslümanların lehinden

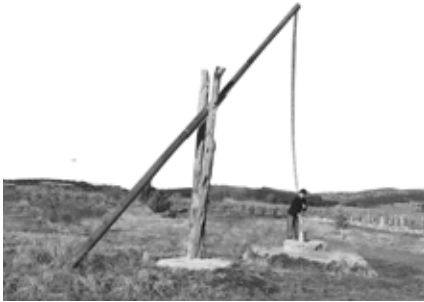
aleyhine çevirecek politikalar uygulamışlar. Müslümanları Türkiye’ye göçe zorlamışlar. Topraklarına el koymuşlar. Bizim de topraklarımızı almışlar. Elimizde küçük bir toprak parçası kalmış. Hayvanlarımıza el koymuşlar. Birkaç inek, birkaç attan başka elimizde bir şey kalmamış. Azınlığa düşünce gâvurların sözlü ve fiili saldırılarına maruz kalıyorduk. Ahmet agam bir gün gâvurun biriyle kapışmış, onu öldürmüştü. Sonuçta, yakalanmamak için Türkiye’ye kaçmış.

Dokuz on yaşlarındaydım. Küçük olmama rağmen bazı şeyleri iyi hatırlıyorum. O günlerde çok sıkıntılıydık. Öğleden sonra devam ettiğim Romenlerin okulunda öğretmenler bizi her fırsatta azarlıyorlardı. Yaşça büyük olan Romen öğrenciler bizimle dalga geçiyor, itip kakıyorlardı. Hayatımız zorlaşmıştı. Babam fırsat kolluyordu. “Biz de Türkiye’ye gitmeliyiz” diyordu. Sonra duyduk ki Türk hükümeti Romanya ile mübâdele anlaşması yapmış. İnsanlar kabileler halinde hükümete başvurup göç etmek için yazılıyorlardı. Babam da Köstence’ye gidip



Su fiçileri.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>



Seren, pratik kuyu çıkırığı.

Kaynak. <http://static.panoramio.com>

göç etmek için yazıldı. Fakat takdiri İlâhî, Türkiye topraklarına ayak basmak kendisine nasip olmadı. Geleceğimize üç ay kala bir gece aniden rahatsızlandı. İki üç gün içinde ruhu nu Rahmeti Rahman’a teslim etti. Beni her zaman kucağına alır çok severdi.

Babamın ölümünden üç ay sonra haber geldi. Göç sırası bize gelmişti. Eşyalarımızı topladık. Mecidiye kasa-

basından geçerek Köstence'ye vardık. Oradan Türkiye'nin şirketlerden kiraladığı Hisar isimli gemiye bindik. Taliga arabamızı, yastıklarımızı, yorgan ve döşeklerimizi, kap gacağımızı, giyeceklerimizi yanımıza almıştık. Beraberimizde arabaya koşacağımız atımızı ve onun yavrusu Moka'nı da getiriyorduk. Evli olan Ahmet ve Mehmet agam gelmediler. Onlar Maçin'de kalmayı tercih etmişlerdi.

Eşyalarımızı, arabamızı ve atlarımızı gemiye yükledik. Gemide yakın akrabalarımızdan 12 aile idik. Hisar adlı gemide belki 1000 kişi vardı, bilmiyorum. Büyük bir gemi idi. Bazı aileler at yerine ineklerini getiriyorlardı. Hayvanları geminin alt katına yerleştirmişlerdi. Geminin diğer katlarındaki kamaralarda ve salonlarda göçmenler kalıyordu. Ortalık ana baba günü idi. Biz, dul annem, iki bekar kız kardeşim Hatice ve Zelice, evli Şerûze ablam ve eniştemle birlikte bir aile sayılıyorduk. Yolculuk 15 gün sürdü. Herkes kendi yiyeceğini kendisi getirmişti. Annem bazlama ve peksimet yapmıştı. On beş gün boyunca süzölmüş yoğurt, ekşimik ve kavurma yedik. Yiyeceklerimizi idareli kullanıyorduk. Yıkamadığımızdan, kalabalıktan, yetersiz beslenmeden halsiz ve güçsüz kalmıştık. Bitlenenler vardı. Kalabalıktan geminin içinde zorlukla yürünüyordu. Her yer insan dolu idi. Ayak basacak yer yoktu. Yolcuların birçoğunu deniz tutmuştu, insanlar kusuyorlardı.

Günde iki üç defa geminin alt katına iniyor, getirdiğimiz at ile yavrusu Moka'ya yem ve su götürüyordum. Onları iki heybe arpa ile güç bela Türkiye'ye ulaştırabildik. Diğer atlar beslenme yetersizliğinden birbirlerinin kuyruklarını yemişlerdi. Moka bana yolculuğun bütün sıkıntılarını unutturuyordu. Gemide daha merdivenlerden inerken beni kokumdan tanıyor ve kişniyordu. Yerinde duramıyordu. Getirdiğim yem torbalarını atların başlarına takıyor ve sonra küçük teneke kova ile sularını veriyordum. Beni en çok eğlendiren Moka'la konuşmaktı. "Moka nasılsın?" diye sesleniyor, onu sevip okşuyordum. O benim gerçek arkadaşım. Dilimi, söylediklerimi anlıyor ve beni seviyordu. Yüzümü yüzüne sürüyor ve ona açlığa dayanmasını söylüyordum. Bazen kendi peksimetimi yemez ona yedirirdim.

Nihayet 15 gün doldu. Bizi önce Anadolu Kavağı'na indirdiler. Bir çoğumuz bitlenmiştik, üstümüz başımız perişandı. Karaya çıktığımızda bize yemek



İşte öyle sıkışık, öyle hercü-merç olmuş halde.
Kaynak: <http://www.yesilbursadergisi.com>

Hüner Şencan

verdiler, çay yaptılar. Bitlerimiz gitsin diye hepimizi ilaçladılar, ilaçlı fiçılara soktular. Üç günden sonra tekrar gemiye bindirip Çorlu yakınlarındaki Marmara Ereğlisi'ne getirdiler. Marmara Ereğlisi'nde eşyalarımızı indirdik. Atımızı taliga arabasına koştuk. Moka da annesinin yanında idi. Eşyalarımızı arabamıza yükledik ve uzun bir kafiye halinde kendi arabalarımızla Çorlu'ya gittik. Orada bizim kaydımızı yaptılar. İsimlerimizi, doğum tarihlerimizi soruyorlardı. Görevli memur "Adın ne?" diye sordu. "Muhammed" dedim. Doğduğumda annem Mahmut olsun demiş, fakat rahmetli babam Muhammed ismini tercih etmiş. Akralarımdan bazıları beni, annemin isteğine uygun olarak Mahmut diye çağırırlardı. Görevli memur yüzüme bakarak "Bundan sonra senin adın Mehmet olacak, Türkiye'de Muhammed yok" dedi. Önündeki kütük defterine adımlı öyle yazdı. Sonra düşünerek, "Size, bir de soyadı bulmamız lazım" diye mırıldandı. Annem memura dönerek "Niçin Muhammed yazmıyorsun?" diye sordu. Memur üst başımızın perişanlığına ve halsiz durumumuza küçümseyici bir eda ile bakarak "Mehmet dedik ya..." diye cevap verdi. "Muhammed'ler Türkiye'de Mehmet yazılıyor. Öğreneceksiniz..." Kimsenin daha fazla itiraz edecek hali



Anadolukavağı'nda Karaya Çıkış.

Kaynak. <http://media.dunyabulteni.net>

ve mecâli yoktu. İslam topraklarına erişmenin verdiği heyecanla bir an önce yeni yerimize ve köyümüze ulaşmak istiyorduk. Nadırlı isimli bir köye gideceğimiz söylenmişti.

Çorlu'da arabalarımızı ve hayvanlarımızı tren vagonlarına bindirdiler ve yeniden yola koyulduk. Yolcuların hepsi yük vagonlarının içinde seyahat ediyorlardı. Üç dört saatlik bir yolculuktan sonra Babaeski'ye geldik. Burada yükümüzü trenden indirerek tekrar arabamızı koştuk. Nadırlı köyü üç km uzaklıkta imiş. Diğer akrabalarımızı başka köy ve şehirlere dağıtmışlardı. Mihmandarımızla birlikte köye akşam vakti girdik.

Bizi köyün girişindeki mezarlığın yanında bulunan yaşlı bir kadının iki gözlü evinin boş bir odasına yerleştirdiler. Devlet, bu evi önceden belirlemiş. Evin yirmi otuz metre aşağısından tren yolu geçiyordu. Köyün köpekleri bizi yabancı gördüklerinden har har



Taliga tek, Biga iki çekicili; Quadriga dört çekicili araba.

Kaynak. <http://www.ozgunresimler.com>

havluyorlardı. Nihayet başımızı bir kuruluğa sokmuştuk. Hava karardı. Annem içeri girer girmez şükür secdesine kapandı.

Eşyalarımızı içeriye taşıdık. Atları bahçede taliganın tekerleklerine bağladık. Yorgunluktan hepimiz bitâb haldeydik. Birkaç komşu “hoş geldine” gelmişler bize yemek getirmişlerdi. Onlara teşekkür ve dualar ettik. Döşeklerimizi yere sererek derin bir uykuya daldık. Ertesi günü, Allah zeval vermesin, devlet bize bir çuval buğday verdi. Buğdayı, beraberimizde getirdiğimiz yuvarlak taş değirmende öğütüp un haline getiriyorduk. Ekmeğimizi bu undan yapardık. Şimdiki belediye başkanımızın nenesi bizim köylümüzdü. Yeni göçmen olduğumuz için, her akşam ineklerini sağdıktan sonra bize bir tas süt getirirdi. Hey, yâ Rabbim... O ne tatlı süttü... Allah o kadından razı olsun, taksîrâtını afetsin.

Köye gelişimizin üçüncü gününden itibaren eniştemle ben Babaeski'ye giderek iş aramaya çıktık. Evin ihtiyaçları vardı, fakat paramız yoktu. Eniştem taligayla atları satmaya karar verdi. Ben Moka'nın satılmasını istemiyordum. Beni kimse dinlemedi. On yaşındaki çocuğun ne hükmü olabilirdi ki... Hem arabamızı, hem atlarımızı elden çıkardık. Böylece bir miktar paramız oldu. Türkiye'deki maceramız işte böyle başladı.

Hüner Şencan

Aradan 88 yıl geçti. Çok sıkıntılar çektik, çok bedel ödedik. İlk günlerin cefâsını hiç unutamam. Kendi adıma, gâvurun ezâsından kurtulmuş fakat, bedel olarak çok sevdiğim atımı ve adımını kaybetmişim: Mokan, Muhammed.



Sultanahmet'teki Hipodrum'da ana giriş binasının üstünde yer alan quadriga. Dört atın çektiği araba. Quadriga, dilimize "Kadırğa" olarak geçmiş ve bulunduğu semte adını vermiş. Kaynak. <http://www.scf.usc.edu>



İki çekicili at arabası: Biga Kaynak. <https://static1.squarespace.com>

Öküz Arabası

Evet, bu yazıda “öküz arabasını” anlatıyormuş gibi gözüküyorum ama gerçek amacım, kaybolan yıldızlar gibi değerlendirdiğim kayıp bir dönemin hatırasını yaşatmak. Dünyada neredeyse her sene büyük âfâta neden olan tufan ve hortumlar ortalığı silip süpürürken insanoğlu dünyayı yeniden inşa etme uğraşısından hiç vazgeçmemiştir. Yuvaları birçok kez bozulan kırmızı karıncaların, kayıplarına rağmen bitmek tükenmek bilmeyen azimleriyle barınaklarını her defasında yeniden kurma çabalarında bulunmaları gibi bir şey bu. Öküz arabaları geri gelebilir... Öyle düşünüyorum. Yeryüzünde savaşlar, teknolojik yenilikler, yararcılık, benmerkezci ahlak anlayışı yüz yıllardır bizi bir taraftan kan ve gözyaşına boğulmuş olarak diğer taraftan şeffaf ve serinletici, başımızı gökyüzüne değdiren bir hafiflik ve esenlikle döndürürken “Öküz arabası da neyin nesi oluyor?” demeyin lütfen.

Öküz arabası, on dokuzuncu yüzyılın teknoloji simgesi. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında giderek silikleşti ve yok oldu. Yirmi birinci yüzyılın başında onu fotoğraflarda ve müzelerde görüyoruz. Nostaljik hikâyelerini okuyoruz. Aslında okuduğumuz, en az yüzyıldır daha şiddetli esen ve saate 1000 km hızla, saydam havanın şeffaflığında ve küresel büyüklükte döndüğü için fark edemediğimiz kıyamet hortumu... Bilim adamları kıyamete “daha üç milyar yıl var” diye tarih biçmişler. Bu hızla gidersek o mesafeyi üç milyon yıldan daha kısa sürede aşmamız işten bile değil... Elli altmış yıl önce arabacı zanaatkârları vardı. Şu zanaatkâr kelimesi... Üniversite yıllarında iken bu kelime hep canımı sıkırmıştır. Kendi kendime “Niçin

Hüner Şencan

sanatçı, sanatkâr demiyoruz?” derdim. Zanaat’ın kendisi ve zanaat erbabı kalmayınca bu terimi ve ilineklerini anlamamız zorlaşıyor. İlkokulu bitirdikten sonra uzunca bir süre Lüleburgaz’da yaşadım. Çarşıya yakın bir yerde, üç yol ağzının tam karşısındaki geniş alanda büyük bir arabacı dükkânı vardı. Orada arabacı zanaatkârları çalışırlardı. Dükkânın sahibi baş usta, baş zanaatkârdı. Dükkânda çalışan herkes ona yardım eder, onun isteklerini yerine getirirlerdi. Sahibi, dükkânın işçisiydi. O da diğer işçiler gibi, belki onlardan fazla çalışırdı. Sekiz on yaşlarında çocuktum. Ellerimi arkama bağlar, onları seyreder, dakikalarca ne yaptıklarını anlamaya çalışırdım. En çok da, tekerleğe demir halka geçirilmesi ilgimi çekerdi.



*Tamir isteyen bir tekerlek.
Kaynak. <http://www.antikan.com/>*

Arabacı dükkânı, bir yönüyle marangozhane, bir yönüyle demirhane gibiydi. Çalışanların hepsinin önünde kalın deriden yapılmış siyah önlükler bulunurdu. Ocakta kırmızı kor haline getirilen demir çember bu amaç için yapılmış, uç tarafı yuvarlak mengenerle dükkânın önündeki meydana getirilir, burada bulunan tekerleğin çevresine geçirilirdi. Meydanda çember geçirilecek tekerleğin oynamaması için betondan yapılmış yuvarlak bir kalıp olurdu. Ağaç tekerlek bu kalıba sıkıca tutturulduktan sonra hiç oynamazdı. Kırmızı kor haline gelmiş çember tekerleğin çevresine nispeten kolay girerdi. Fakat yine de arabacı ustası ve yardımcıları çok uğraşırlardı.

Bazen çemberi ikinci kez ısıtma gereği duyarlardı. Çember tekerleğin çevresine girerken ağacı yakar, koyu siyah bir duman çıkarırdı. Hoş bir yanık kokusu kaplardı ortalığı. Çemberi tekerleğe geçirmek için dört beş işçi birden çalışırdı. Ellerindeki mengenerler, çekekler ve çekiçlerle çemberi zorla tekerleğin çevresine sokmaya çalışırlardı. Sıcaklık, duman ve sıkı geçme zorunluluğunun bulunması hepsini kan ter içinde bırakırdı. Ateş ocağıyla dışarıdaki tekerlek kalıbı arasında mekik dokuduklarından hepsinin yüzleri, üst-başları is ve karalar içindeydi. Kızgın çember tekerleğin çevresine geçtiğinde hepsinin yüzünü bir sevinç kaplardı. Ellerinin tersiyle terlerini silerler, bir köşeye geçip otururlar, öylece tekerleğe bakarlardı. Bu arada, benim de seyir zamanım dolmuş olurdu.

Öküz arabası... Evet, öküzlerin çektiği herhangi bir arabadır. İngilizler, iki tekerleği olan bu arabaya “ox cart” adını vermişler, yani “öküz arabası”... Burada

“ox” kelimesi ilginç... Oks yani ökz, veya öküz... İsterseniz Güneş Dil teorisi deyiniz... Eski fotoğraflardan ilk öküz arabalarının hep iki tekerlekli olduğunu anlıyoruz. Öküz arabaları, 1900’lü yılların başında dört tekerli hale getirilmiş.

Yalnız, bu arabaları mutlaka öküzlerin çekmesi gerekmez. Arabaya mandalar da koşulabilir. Mandalar koşulduğu zaman “manda arabası” olmaz, yine öküz arabasıdır. Nedeni, söz konusu nostaljik ağaç arabanın “öküz” simgesi ile bir şekilde bütünleşmiş olmasındandır.

Osmanlılar zamanında öküz arabalarının özel bir türüne “koçu arabası” denmiş. Tarihçiler bu terimin “keçi arabası” sözcüğünden dönüştüğünü belirtirler. Koçu arabaları, özel yapım gezi arabaları imiş. İnsanlar bu arabalarla Soğuk suya, Rumeli-hisarı’na, Anadolu Hisarına geziye çıkarlar, piknik yaparlar akşam evlerine dönerlermiş. Bu tür gezilere o vakitler “teferrüç gezileri” denirmiş.

Yazı dilinde edebiyatçılar öküz arabası terimini yeterince ‘nazik’ bulmazlar. Bu yüzden ‘kağrı arabası’ terimini kullanırlar. Evet, kağrı da bir öküz arabasıdır. Fakat ben çocukluğumda kağrı görmedim. Bizim oralarda öküz arabası deyince dört tekerlekli ağaç ve tahtadan yapılmış arabayı anlarız. Arkada kuyruğu vardır. Önde arış ve boyunduruğu bulunur. İki tarafında tahtadan yapılmış kanatlar yer alır. Ön tekerlekleri arka tekerleklerinden biraz daha küçüktür. Aheste yol alan, gıcırtilarla tıngır mıngır giden bir arabadır. Yük arabasıdır, ulaşım aracıdır, sabır eğitimidir. Öküz arabası, belleri kalın yün kuşakla sarılmış ve ayaklarında manda derisinden yapılmış çarıkları bulunan adamların; başları beyaz yaşmaklı, uzun siyah feraceli kadınların, ağzı dualı ve şükürlü, sözü zikirli mütevekkil ve mütevâzi insanların aracıdır. Bu



İki tekerlekli öküz arabası.
podkopayevaandpiskun.files.wordpress.com



Teferrüç gezisinde, seyyare öküz arabası.
Kaynak. <http://eng.travelogues.gr>

Hüner Şencan

aracı, 'öküz arabası' şeklinde ifade etmemizin edebiyatımıza ve okuyucularımıza saygısızlık olacağını sanmıyorum. Öküz arabalarıyla büyüdük, öküz arabalarıyla



Üsküp'te Burmalı Cami meydanında, 1917.

Kaynak. <http://3.bp.blogspot.com>

la gelin almaya gittik, öküz arabalarıyla taşındık, sözlüklerimizi öküz ve öküz arabası terimleriyle doldurduk. Edebiyatımıza niçin hanel gelsin?

Öküz arabası, hayvanlar koşulduktan sonra, çoğunlukla yedilerek seyr-ü sefer eder. Yedme, öküzlerin önünde yürüyüp onları yularından çekerek arabayı gideceği yere götürmek demektir.

Yeden, arabanın direksiyonunu kullanan

kişi gibidir. Yeden bazen bir çocuk, bazen bir kadın, bazen bir erkektir. Çocuk ve kadınlar arabada iken yedme sorumluluğu erkeğe düşer. Yorulan arabaya biner, dinlenen yedme görevini üstlenir. Bu süreçte kınamalar kaçınılmazdır. Yolda karşılaştığınız komşunuz size takılır: "Ooo Asan emmi! Arabaya kurulmuş, yedme işini bacak kadar çocuğa vermişsin?" Veya şu mealde başka bir söz: "Ulan bacaksız, yaşlı babanı yürütmeye utanmıyor musun?" Bu tür sözler öküz arabalarının cingıllarıdır. Bazen öküz arabaları yedilmeden de "aydanır." Öküz arabaları eğer araba kuyruğuna girmişlerse, öküzler yolu öğrenmişse, arabanın sağa sola kaçacağı bir yer yoksa, yokuş aşağı iniliyorsa yedilmesi gerekmez. Eğitilmiş hayvanlar yedilmez. Onlar yedilmeden zifiri karanlıkta dahi yolunu bulurlar, nereye gideceğini bilirler.

Öküz arabasının gaz pedalı, ucunda küçük bir demir bulunan uzun **nodul** sopasıdır. Arabacı, öküzlerin daha hızlı gitmesini istediğinde bu sopayla öküzleri hafif bir şekilde dürter ve **hou hou** diye seslenir. Bazı yörelerde bu sopaya **üvendere** adı verilirmiş. Öküz arabalarında at arabalarında olduğu gibi hayvanlar kırbaçlanmaz. Dürtülür. Motorlu taşıt sürücü kursuna devam ederken eğitmenim bana vites değiştirmeyi öğretmeye çalışıyordu. Vites değiştirme hareketlerimi sert bulmuş olmalı ki, "Vites kolu kaynanan değil. Öyle sert



Kaderine makus.

Kaynak. <http://www.koskerkasabasi.com>

itmeyeceksin. Nazik davranacaksın” diye uyar-
ma gereği hissetmişti. Dürterken, öküzlere de na-
zik davranılır. Öküzlerin sırtına vuran köylüler
kınanır. Bunlar “araba kullanmasını bilmeyen
kişiler” olarak değerlendirilir. O dönemde, yavaş
gittikleri için öküzleri insafsızca dürtüp derilerini
kanatan çok insan olmuştur. Öküzlerin insanlar
üzerinde çok hakları vardır.

Öküz arabasının frenine **köstek** veya **kızak**
denir. Demirden yapılmıştır. Tekerlek demiri-
nin altına giren, kısa kenarlıklı demir bir araçtır.
Ucunda, bir veya bir buçuk metre uzunluğunda
kalın zincir vardır. Her arabada en az bir tane,
yokuş aşağı yolculuklarını sık yapan arabalarda
iki tane olur. Günümüzün motorlu taşıt araçları

için **krikonun** zorunluluğu ne ise, öküz arabası için köstek odur. Pek çok arabanın
altında kuyruğa asılı durur. Öküz arabası yüklü olarak yokuş aşağı indiğinde
bu demir köstekler kullanılır. Yol eğri taşlık ve yamaç da dik ise tekerleğin kay-
maması için kösteğin zinciri tekerleğin demir çemberinin etrafına bağlanır ki,
buna **domuz kösteği** adı verilir. Öküz arabaları tedavülden kalkınca, köstekler
hurdacıların cazip metâ haline geldi. Uzun
zaman oldu ki, köstek görmüyorum.



Öküz başlığı biçimli PTT damgası.
Kaynak. <http://www.stampcommunity.org>



Nişan-ı İftihar.
Boynuz değil ama, esinlenmiş.
Kaynak. <http://3.bp.blogspot.com>

Boyunduruk öküz arabasının en meş-
hur parçasıdır. Bunun nedeni kelimenin
başka alanlarda da kullanılıyor olmasıdır.
Güreşte “boyunduruk vurulmasından” söz
edilir. “Zor duruma düşmek” anlamında
“boyunduruğa gelmek” tabiri vardır. Bo-
yunduruk, öküzlerin boyun ve omuz kıs-
mına yapışacak şekilde eğimli yapılmıştır.
Hayvanların ensesine oturan hafif eğimli
kısına **yaka** denir. Boyunduruk, öküzle-
rin omuz kemikleriyle yükü çekmelerine
imkân sağlar. Öküz ile kağrı arabalarının
ve pulluğun boyundurukları farklıdır.

Hüner Şencan

Hepsi aynı değildir. Boyunduruk üstteki ana ağaçtır, fakat diğer parçalarıyla birlikte dört gözlü çerçevenin bütününe de boyunduruk adı verilir.

İş hayatındaki boyunduruğumuz iş sözleşmesi ve işyerinin kurallarıdır. Günümüz taşıt araçlarında boyunduruk, motor gücünü aktarma organlarına aktaran dişlilerdir. Yaşamımızı sürdürmek için boyunduruk ararız. Boyunduruk beğenmeyiz, “acıyor”, “işveren çok iş yüklüyor” deriz. Kişiyi boyunduruk altına almak yetmez, bir de ne olur ne olmaz deyip boşanmaması için işini sıkılaştır-maya çalışırız. Boyunduruk, boynumu-za takılan ve bizi esir alan prangalardır.



*Kanatları tutan söve ağaçları.
Kaynak. <http://www.baksanabana.com>*

Onların süsleriyle (makam odası, unvan, bilgisayarlar, sekreterler) övünür, şingir mungır dile getirip caka satarız. Eskiden öküz arabalarının boyunduruğunu takmak gençlerin görevi idi. Böylece araba **koşmayı** öğrenmiş olurlardı. Bazen öküzler boyunlarını sakınırlar, boyunduruğa sokmak istemezlerdi. Genellikle bunlar acemi öküzlerdi. Böyle durumlarda öküzlerle boyunduruğu tutan kişi arasında bir mücadele olurdu. Sonunda zavallı hayvan, nâçar kaderine razı olur, boynunu boyunduruğa sokmak zorunda kalırdı. Koçu arabalarının boyunduruklarında arkaya doğru uzanan iki ağaç sopa olurmuş. Bu sopalara renkli yünlerden yapılmış ve aşağıya doğru sarkan üç sıra püskül dizisi ve zil takılır ve böylece arabaya güzellik katılırmış.

Hayvanların çene altına gelen düz veya hafif eğimli ağaç, **damaksı** olarak adlandırılır. Belki damağa yakın olması nedeniyle böyle isimlendirilmiştir. Bu ağacın işlevi, hayvanların göğüs hizası bölgesinde dikey bağlantı çubuklarıyla boyunduruğa destek olmasıdır. Bu ağaca yük binmez, fakat önemli ölçüde destek ve denge hizmeti verir. Bu nedenle boyunduruk tahtasından daha incedir. Böylece yük azalır ve boyunduruğu kaldırıp arışa takmak kolay hale gelir. Damaksı, işyerinde çalıştığımız bölümün kurallarıdır. İşyerinin genel kurallarından ayrı olarak bölümün özel



*Boyunduruk ve altta damaksı.
Kaynak. <https://tr.letgo.com>*

kurallarıyla da bağtlanırız. Boyunduruğa vurulan yutkunur. Damaksı; motorlu taşıt aracımızın vergileri, sigortası, yıllık servisi ve bakımındır. Damaksıyı çıkarın, arabanızı yürütemezsiniz.



Temel ulaşım aracı, öküz arabaları.

Kaynak. <http://media.iwm.org.uk>

Boyunduruk ve damaksı ağaçları birbirine **zelvelerle** tutturulmuştur. Zelve çubuklarının bir diğeri adı **samu**'dur. Bu terim kağnı arabaları için kullanılır. İçteki zelve ağaçtan yapılır ve sabittir. Dış zelve son zamanlarda bir ucu yuvarlak kıvrıma sahip onluk kalın demirden yapılmaya başlanmıştır ve seyyardır. Bir atasözümüzde

büyüğün küçüğünü kışkırtması anlamında “Büyük öküz yan bakmasa, küçük öküz zelve kırmaz” denmiştir. Öküzlerin boyunlarına boyunduruk geçirileceği zaman zelve demirleri çıkarılır ve hayvanların boyunları bu bölümlere sokulur. Zelve günümüzdeki araçların marş motorlarıdır. Zelve takılmışsa, araba hareket etmeye hazır hale gelmiş demektir. Marş düğmesine fazla basmaya gelmez, yoksa volan dişlilerini kırarsınız. Zelve demirlerinin ağaçtan yapıldığı zamanlarda köylüler çok zelve kırmışlardır. Öyle ki atasözlerimize **mesel** olmuştur: “Oha vardır öküz durdurur, oha vardır zelve kırdırır” denir. Marş motorunu koruyacaksın, zelveyi kırdırmayacaksın, patronunu eleştirmeyeceksin... Evet sağlam **dişbudak** ağacından yapılır ama, unutmayacaksın onun da bir dayanma gücü vardır. Eskiden tahammül gücü zorlanan annelerimiz çocuklarını “Alırsam elime zelveyi...!” diye korkuturlardı. Benliğimizi oluşturan nostaljik ifadelerin hatıra değerlerini yazan bir kitap var mı?

Boyunduruğu arışa bağlayan ve boyunduruğun tam ortasında yer alan elemana **çeki çivisi** denir. Boyunduruğa eğer karasaban bağlanmışsa, okla boyunduruğu birbirine bağlayan pimin adı **gıcırva**'dır. Söz, 'gıcırda' kelimesinden kinaye olabilir. Çeki çivisi demirden yapılır. Boyunduruk tahtasının ve arışın ucundaki deliğe geçirilir. Bütün yük, çeki çivisi üzerinde toplanır. Arışın ucunda, çeki çivisi için bazen iki, bazen üç farklı delik bulunur. Bunlar öküz arabasının vitesleridir. Öküz arabasının çektiği yüke göre çeki çivisi uygun deliğe takılır. Çeki çivisinin ağaçtan yapıldığı yıllarda kırıldığı olurmuş. Demirden bile yapılsa arabaya fazla yük yüklemek çeki çivisini bozar, boyunduruğu kırabilir. Beş

kişilik otomobile altı kişi bindiremeyeceğimiz gibi, öküz arabasına da son radede iki tondan fazla yük atamazsınız. Aksi halde sadece öküzleri değil, çeki çivisini ve arabayı da zorlarsınız.

Boyunduruk, arışın uç kısmında bulunan **kepçe**'ye çeki çivisi ile bağlanır. Bazı yörelerde kepçeye **kulak** adı verilmiştir. Kepçede de arışta olduğu gibi iki delik vardır. Arabanın çektiği yüke göre çeki çivisi kepçedeki uygun deliğe takılır. Son dönemin öküz arabalarında kepçe'nin torna makinelerinde modern bir şekilde yapıldığını gördük. Neredeyse iki karış uzunluğundadır. Vites delikleri 20 - 25 cm aralıkla yerleştirilmiştir. Arabada eğer ağır yük varsa, yokuş aşağı inerken çeki çivisi en baştaki birinci deliğe takılır. Birinci delik fren vazifesi görür. Arkadaki ikinci deliğe takılırsa arabanın hayvanın ayaklarına vurma ihtimali belirir. Köylüler bu olayı, "İkinci deliğe takma. Arabayı kovar" diye anlatırlar. Yokuş yukarı çıkılıyorsa hayvanların fazla yorulmamaları için çeki çivisi ikinci deliğe takılır. Böylece yük daha kısa mesafeden çekilmiş olur.

Arış, taşıyıcı ve çekici düzlemdir. Çift koşumlu at arabalarında bu parçaya benzeyen düzenlemeye **ok** adı verilir. Öküz arabalarındaki arış, dik bacağı uzun olan bir Y harfi gibidir. Boyunduruk Y harfinin dik bacağına takılır. Boyunduruğa takıldıktan sonra arışın ucu bir karış kadar dışarıya taşar ki, bu taşan bölüme **süsen** adı verilir. Sebebi, 'süsen öküzün' boynuzuna benzediği içindir. Y harfinin yan kanatları ön tekerleğin altına girer ve her birine **paça** adı verilir. Paçalar dingilin üzerinde hareket eder. Arış ağacının öküzlerin kuyruklarının altına gelen genişçe kısmına **köp** adı verilir.

Arış ilginç bir kelime. **Arş** ile bağlantısı var mıdır bilmiyoruz. Arş; tavan, çatı, dam, çardak demek. "Arş, arş ileri..!" şarkı sözünde Fransızca **marş** kelimesinden bozularak 'yürü' anlamında kullanılmış. Fransızca marş'ı, bir harfini düşürerek 'arş' haline getirmişiz. Kelimenin Nizam-ı Cedit Ordusu'nun kurulmasına kadar uzanan bir geçmişi var. Günümüz Türkçesinde bu şarkı sözünden başka hiçbir yerde 'yürü' anlamında kullanılmıyor. Biz, ithal olmayan kendi 'arş' kelimemizi "düzlem" veya "kademe" olarak isimlendirebiliriz. Arş-ı âla, meleklerin taşıdığı yüce taht, düzlem anlamında. Veya daha doğrusu şekillendiremediğimiz, tahayyül etmekte zorlandığımız ve bu nedenle "taht" diyerek işin kolayına kaçıp cismanileştirdiğimiz, fakat aslında bütün bunların dışında olan bir olgu. Peygamberimizin "Allah'ın Arş'ını yüklenen meleklerden sadece bir tanesinin kulak memesi ile omuzu arasındaki mesafe yedi yüzyıllık yoldur" dediği rivayet edilir. Arş'ın niteliğini ve büyüklüğünü anlatmak için yapılmış bir benzetme...

Mekândan münezzeh olan Cenabı Mevla'ya herhalde dünyevi terimlerle arş yakıştırmayı yapamayız. Kuran'ın öğretmesiyle "Kıyamet vuku bulduğunda Rab-bimizin arşını sekiz meleğin taşıyacağını" bilir ve öylece inanırız. Müfessirler bu ayete çeşitli yorumlar getirmişler... Demişler ki, "Bu gün, söz konusu arşı dört melek taşımaktadır. Ama kıyamet gününde onu sekiz melâike taşıyacaktır. Söz konusu dört meleğin her birinin dört farklı yüzü vardır. Meleğin bir yüzü öküz, bir yüzü aslan, bir yüzü kartal ve bir yüzü de insan yüzü gibidir.

Kanıtı olmayan cüretkâr yorumlar bunlar... İsrail peygamberlerine kadar uzanan izleri var... Arış kelimesini kullanırken çağrışım yaptığı için ister istemez arş kelimesine de değindik... Açılmış ve gerilmiş serçe parmakla başparmak uçları arasındaki mesafeyi **karış** olarak isimlendirmişiz. Arış, karışa benziyor. Türkçe sözlüklerde "dirsekten parmak uçlarına kadar uzanan mesafeye" arış adının verildiği bildiriliyor. Neredeyse bütün Türk lehçelerinde var. Uzun bir doğrultu ve ucunda çatallaşan bir düzenleme... Öküz arabalarındaki düzenlemenin yapısı da bu nitelikte olduğundan arış adı verilmiş olmalı. Cumhuriyete kadar kullandığımız 70 cm uzunluğundaki demirden yapılmış ölçüm aracı, **arşın**'ı da unutmayalım. Arş, arşın, arış, karış... Düşünmeğe değer... Eğer derin düşünürsek, lâhuti alemde, rûh-u mücerred başımız belki yükselerek arşa değer...

İlk öküz arabalarında uzun bir ağaç sıruk, bir ucundan üçte bir oranında yarılmak ve iki parçaya ayrılmak suretiyle kendisine paçalar yapılmıştır. Yarılma daha ileriye gitmesin diye orta bölümü demir bir kuşak ile çivilenir ve buraya bir **ağaç kama** konur. Bu ağaç kamanın adı **tapa**'dır. Teknolojinin gelişmesiyle sıruğı yarma işleminden vazgeçilmiş, paçalar uzun sıruğa sonradan ve yandan eklenmiştir. Arışın paçaları ön dingilin üzerine oturur. Üzerine dingile oturması için yuvalar yapılmıştır. Öküzleri "aydayan" kişi için paçaların iki işlevi vardır. Birincisi, arabaya binmeyi kolaylaştırır. İkincisi, arabayı sürerken kişinin ayaklarını bu paçaların üzerine yerleştirmesine imkân sağlar. 1970'li yıllarda öküz arabaları çürüyüp dağılmaya başlayınca arışlar samanlıklarda **dam ağacı** olarak kullanılmaya başlandı. Arışın paçaları arka dingile kadar uzanmıyor. Ön dingilin arkasında bir veya iki karış bir uzunluğa sahip. Uçları serbest. Böylece araba rahatlıkla sola ve sağa doğru dönebiliyor. Öküz arabasındaki arış, hayvanlar boşandırıldıktan sonra boyunduruğu çıkarılarak çoğunlukla yere bırakılır. Böyle bir durumda insanların arışa takılma ihtimali söz konusu olduğundan buna bir çözüm bulunmuştur. Arışın kepeğine uzunca bir değnek takılarak arışın yere paralel durması sağlanır ki, bu değneğin adına **dayak** adı verilir. Fakat biz

çamurluk derdik. Nedeni kışın yere, çamurun içine konmasını önlediği içindi. Dikkat etmez, arışın ucunu ayağınıza düşürürseniz, ayak başparmağınızın tırnağını zedeler, üç ay tırnak acısı çekersiniz. Son dönemlerde yapılan modern öküz arabalarında dayak veya çamurluklar demirden yapılarak arışa sabitlenmeye başlamıştır. Böylece dayak sopasını arama zahmeti ortadan kalkmıştır.

Öküz arabalarının iki **dingili** vardır. Birincisi iki ön tekerlek arasında uzanır, ikincisi ise arka tekerlekler arasında... Kağnı arabalarında ise dingil yerine tekerlekle birlikte dönen **mazı** kullanılır. Dingil kelimesi hayatın diğer alanlarına da girmiştir. Türkçemizde bir söz vardır: “Orada dingil gibi dikilip durma” denir. Hareketsizliği tanımlar. Saf ve ahmak insanlara da argo bir terim olarak dingil dendiği olmuştur. Arabanın yükü sağlam yapılı dingiller üzerindedir. Günümüzde motorlu taşıt araçlarının akslarıdır. Ön ve arka dingiller arasındaki mesafe sabit değildir. Arabanın taşıdığı yük hafif ve hacimli ise ön-arka dingiller arasındaki mesafe açılır. Dingilleri birbirine kuyruk bağlar. İlk öküz arabalarının dingilleri ağaçtan, son zamanlardaki arabaların dingilleri ise demirden yapılmıştır. At arabalarının dingilleri hep demirdendir. Dingillerin uçlarında yer alan bir karış uzunluğundaki bölümleri yuvarlak ve incedir. Buraya **yaprak** demirleri takılır.

Koşuma hazırlanacak genç danaları ‘araba çekmeye alıştırmak için’ arışa tek dingil bağlanır. Bunlar tek dingilli minyatür öküz arabalarıdır. Böylece danalar fazla zorlanmadan tek dingili arabayı çekmeye başlarlar. Okul çağındaki çocuklar, tek dingilli arabaları sürmeyi çok severler. Hatta bazen arışı ön dingile ters bağlayıp paçaların üzerine sekiz on çocuk birden binerler ve bayır aşağı kayarlar. Arışın bu şekilde ters bağlanmış haline **dümencik** adı verilir. Köy çocuklarının, ailelerinden veya komşularından habersiz arış ve dingili gizlice alarak **dümencik oynamaları** meşhurdur. Bu oyunu eğlenceli hale getiren, bayır aşağı kayışta dengesi bozulan çocukların yere düşüp yuvarlanmalarınıdır. Gülüşmeler ve bağrışmalar, durumu fark eden komşunun öfkeli kovalamasıyla sona erer.

Traktörlerin ön dingilini ve arka dingilini inceleyin ağırlık merkezleriyle dingillerin kalınlığı arasında bağlantı olduğunu görürsünüz. Öküz arabalarının dingil genişlikleri standarttır. Çok az değişiklik gösterir. Eski taş köprüler hep öküz arabalarının dingil genişlikleri dikkate alınarak inşa edilmiştir. Yüklü iki öküz arabasının yan yana rahatlıkla geçmesi yeterli görülmüştür. ‘Her iki tarafın söz söyleme hakkı olduğunu’ belirten “Bazen teker döner, bazen dingil” şeklinde bir atasözümüz bulunsa da gerçekte dingil dönmez, sabittir. Dingil veya mazı, kağnı arabalarında döner. “İşkilli dingil tıngırdar” sözü günümüzde “motordan ses geliyor” ifadesini hatırlatır. Şikâyet ve yakınmalar, kuşkusuz bir takım so-

runların ön belirtileridir. “Mıhsız tahta, dingil atar” sözünde ise, “işini sağlama al” tavsiyesiyle karşılaşırız.

Demir veya ağaçtan yapılan dingilin üzerindeki ağaca **bağarcık** adı verilir. Bağarcık, dingil ile yastık arasında yer alır ve çember demirleriyle veya çivilerle dingile sıkı sıkıya kenetlenmiştir. İşlevi, yastığın kendisi üzerinde sağa sola serbestçe hareket etmesini sağlamaktır. Modern arabalardaki diferansiyel vazifesini görür. Hareket kolaylığı sağlamak için bağarcık ile yastık arası sık sık yağlanır. Aslında lafin gelişi ‘yağlanır’ dedik. Doğru söz ‘katran - petrol yağı ile yağlanır’ olacaktı. Eski Türk dilinde **bağırçak** adı verilen bu parçanın böyle isimlendirilmesinin nedeni hareket ve oynama sırasında gacur gacur ses çıkarmasından olabilir. Ne kadar yağlarsanız yağlayın gıcırdama sesini duyarsınız. Bağarcığın üzerinde ona paralel uzanan başka bir ağaç vardır ki ona da **yastık** adı verilir. Yastıklar arabanın kasasını taşır. **Kasa**, yastık kirişleri üzerinde durur. Uzun kuyruk ağacının baş tarafı, ön dingilin orta bölümünde, yuva açılarak bağarcık ile dingil arasına yerleştirilmiştir.

Yastık kirişlerinin her iki yanında hafif bir şekilde yana doğru uzanan 70-80 cm yüksekliğinde, dar enli, bilek kalınlığındaki tahtalara **süve** adı verilir. Süve ve **yastık tahtaları** dayanıklı olması nedeniyle karaağaçtan yapılır. Bir öküz arabasında dört süve ağacı bulunur. Süve, “kenarlık kirişleri” demektir. Binalarda pencere ve kapı kenarlarındaki yükselteli bölümlere mimari terminolojide **söve** adının verilmesi ilginçtir. Osmanlıda 1850’li yıllardan sonra neoklasik mimariye uyum olarak yapılan evlerin pencere ve kapıları hep **söveli** yapılmıştır. Söve ve süve kelimeleri bir şekilde birbiriyle bağlantılıdır. Süve kirişleri, yastık tahtaları üzerinde **dişkakan** adı verilen oyuklar açılarak buraya sıkı bir şekilde sokulur. Son zamanlarda yapılan öküz arabalarının dayanıklılığını artırmak için dişkakan oyuklarının yanına burmalı demir çubuklardan ayrıca bir destek daha yapılmıştır. Süve ağaçlarının işlevi arabanın kanatlarını tutmasıdır. Süve ağaçları kanatlardan bir karış daha yüksek olur. **Kanatlar** süve ağaçlarına **toka** ile tutturulur. Ön süve ağaçlarında toka bulunmaz, sadece arka süve ağaçlarında vardır. Tokalar ince demirden yapılmış yuvarlak halkalardır. Küçük bir zincir parçasıyla kanatlara çivilenmiştir. Kanatlar arabaya yerleştirileceği zaman söz konusu halkalar arka süve ağaçlarına geçirilir. Böylece kanatların araba içine doğru kapanması önlenmiş olur. Fakat kapakların ön tarafı, eğer kapatılmamışsa yine güvensizdir. Bu nedenle yolda giderken arabanın ön tarafına oturmuş kişilerin kanatlara tutunmaları sağlıklı değildir. Bu kişiler **haldur haldur** sallanırlar.

lar. Önde oturanlar sallanmamak için süve ağaçlarına tutunurlar. Odun taşıyan köylüler, arabaya daha fazla yük atmak için bazen süve ağaçlarının yanına başka uzun ağaçlar eklerler.

Arabanın tekerleği başlı başına bir sanat eseridir. Tarih kitapları, “tekerleğin icadından önce ve tekerleğin icadından sonra” diye bahis açar. Milattan önce 2000’li yıllarda keşfedildiği ileri sürülen parmaklı tekerleğin parçaları espit, ayak, poyra, yaprak, başlık, şına, espit çöpü, başlık çemberi, dingilbaş, katalak gibi isimlerle anılır. Ön tekerleğin çapı 80, arka tekerleğin çapı 90 cm’dir. Bazı arabacılar ön ve arka tekerleğin boylarını eşit tutarlar ki bu arabaların estetik görünümü daha güzeldir. Bu arabalarda yük konulan kasa eğik durmaz.

Espit, ağaçtan yapılmış tekerleğin kasnak dilimleridir. Beş altı parçadan oluşan tekerlek çemberinin eğri görünümlü kısa bölümlerinden her birine verilen addır. Ön tekerleklerde beş, arka tekerleklerde altı espit bulunur. Daha büyük tekerleklerde espit sayısı sekize, ona ve hatta on ikiye kadar çıkarılmıştır. Top arabalarının tekerlekleri on iki espitlidir. Espit kelimesi ile bisiklet anlamında kullanılan **velespit** kelimesi arasındaki ses benzerliği ilginçtir. Velespit, Latince **velocipede** kelimesinden kaynaklanır ve “hızlı ayak” anlamına gelir. Velespit, ilk yıllarda “göbekten pedallı tekerleklere sahip” bisiklet anlamında kullanılmıştır. Tekerleğin demir çemberi espitlerin üzerine geçirilir. Espitler birbirine **espit çöpü** adı verilen işaret parmağı uzunluğundaki kısa ağaç çubuklarla bağlanır. Önce espitlerin her iki ucunun tam orta kısmına yarım parmak uzunluğunda delikler açılır. Espit çöpünün yarısı bir espite diğer yarısı da ikinci espitin deliğine sokulur. Sonra espitler çöp bağlantılarıyla geniş bir daire yapacak şekilde birbirine hafifçe tutturulur. Tekerlek ustaları ellerindeki çekiçlerle espit sırtlarına dengeli bir şekilde vurmak suretiyle çöplerin espitlerin ve ayakların da ayak yuvalarının içine girmesini temin ederler. Espite bazı yörelerde **ispit** denmiştir. İspit sözcüğünü “Mahmudum” isimli Balıkesir türküsü ile tarihe mal etmişizdir: Arabamın ispiti, deh deh aman da / Dolaşalım Kepsi’ti gel, gel aman da / Aslan Mahmud’um gel... Dilimize Rumcadan geçtiği ifade edilen espit veya ispit kelimesi sözlüklerde **“jant”**, **“jant kenarı”**, “bisikletin dış jantını göbeğe bağlayan yarıçap teller” anlamında da kullanılmıştır. Günümüzde kayışın kasnağa değen yuvarlak kısmına yine ispit adı verilir. Mimaride kemer, tonoz ya da kubbe inşası için gerekli olan ahşap kalıp strüktüre ispit denmiştir. Yoldan geçerken gördüğümüz o düzenleme bizim için sadece bir “kalıp”tır, ama teknik adamlar kendi aralarında konuşurken ispit’ten söz ederler. İspit kelimesi Rumca da

değildir, belki Bizansçadır ve hatta Roma dilinden kaynaklandığını da söyleyebiliriz. Türkçe olduğunu iddia edenler de vardır. Acaba Türkçe olmasa, bizim için bir eksiklik mi sayılacaktır? Beş santrimetre kalınlığındaki espitler, sağlam gürgen veya dişbudak ağacından yapılıdır. Çünkü arabanın üzerindeki bütün yük onların üzerindedir.

Espitlerde çoğunlukla iki **ayak** vardır. Bazen tek ayak takıldığı da olur. Ayak, tekerleğin tam ortasında yer alan göbek ile espitleri birbirine bağlayan konsol biçimli ağaca verilen isim. Bazı köylerde ayaklara **parmak** denmiştir. Ön tekerleklerde 78-80 cm uzunluğunda 10, arka tekerleklerde 90 cm uzunluğunda 12 ayak vardır.

Tekerleğin 1 cm kalınlığında ve 4 cm genişliğinde olan demir çemberine **şına** adı verilir. Şına espitlerin üzerine ateş ocağında kızdırılarak geçirilir. Şına üzerinde birer karış arayla delikler bulunur. Buralara espitlere geçen demir çiviler veya vidalar takılır ki, şına kendisini “atmasın”. Bunlara **şına çivisi** adı verilir. Şına demiri zaman içinde gerek fren uygulamalarından ve gerekse çok kullanılmaktan dolayı aşınır. Özellikle kenarları iyice incelmış olabilir. Bu şekilde incelmış olan şınalar arabacılara götürülerek şına demirleri değiştirilir. Kışın yağmurlu havalarda köy yolları diz boyu çamur olur. Öküzler böyle durumlarda arabayı çekmekte zorlanır. Tekerleklerin kenarlarında büyük çamur parçaları toplanır. Bu çamurları temizlemek için kış mevsiminde arabada her zaman bir **sıyırğı** bulundurulur. Sıyırğı, ucunda üçgen şeklinde küçük demiri olan bir sopadır. Tekerleğin kenarında toplanan çamurlar bu sıyırğı ile temizlenir.

Tekerleğin tam ortasında ağaçtan yapılmış **göbek** bulunur. Bazı köylülere göre, bunun adı **poyra**'dır. Şemseddin Sami'nin Kâmûs-i Türkî'sinde; poyra için “Tekerleğin ortasında parmakların sokulduğu etrafı delik, ağırşak göbek” açıklaması yapılmıştır. Görüşüğüm bazı kişiler “Biz **apsut** deriz” demişlerdir. Tekerlek göbeğine **top** diyenleri de görmüşümdür. Göbeğin sert ve dayanıklı ağaçtan yapılması esastır. Arabacıların göbek yapmak için gözde ağaçları vardır. Bazıları karaağacı, bazıları cevizi, kimileri de meşe veya gürgen ağacını tercih ederler. Göbeği her arabacı yapamaz. Eskiden göbek yapan arabacılar Adapazarı'nda bulunurdu. Göbek 30-34 cm genişliğinde ve 22-25 cm kalınlığındadır. Göbeğin ortasında 4-5 cm genişliğinde bir delik bulunur ki, dingil bu deliğe girer. Dingilin göbek deliğini aşındırmaması için bu deliğin içine demirden yapılmış küçük bir boru takılır. Bu borunun adı **poyradır**. Ağaçtan yapılan göbeğe poyra adının verilmesi, poyra denen boru ile göbeğin bütünleşmiş olmasındandır. Pınarhisar kasabasından çıkıp Demirköy-Vize istikametine doğru giderken **Poyralı**

köyünden geçersiniz. Rivayete göre, öküz arabalarının en dayanıklı poyraları bu derenin boyundaki karaağaçlardan kesildiği için bu yerleşim yerine Poyralı köyü adı verilmiş.

Tekerlek göbeğinin üzerinde ayakların gireceği dört köşeli delikler vardır. Deliklerin sayısı ön tekerlek göbeğinde 10; arka tekerlek göbeğinde 12'dir. Göbeğin sıcak havalarda kuruyup çatlamaması için uç tarafına küçük bir demir çember geçirilir. Buna **poyra başı** adı verilir. Arabaya tekerleklere basarak binmek isteyen kişiler ayaklarını bu demirin üzerine koyarak kendilerini yukarıya çekerler. Göbekte ikisi arka, ikisi ön bölümde olmak üzere dört küçük demir çember vardır. Bu çemberler yağmurlu havalarda ıslanan göbeğin daha sonra güneş açıp kurduğunda çatlayıp dağılmasını önler. Poyra başına takılan çemberlerin kimisi geniş, kimisi dar enlidir. Göbeğin arka tarafında, tekerleğin içeri kaçmasını önlemek için, dingile demirden yapılmış yassı bir halka geçirilir ki, bu parçaya **katalak** adı verilir.

Ağaçtan veya demirden yapılan dingil, poyra içinde döner. Fakat dingil ucunun dönerken poyrayı aşındırmaması için **yaprak** adı verilen yarım silindirik şeklinde ayrı bir demir daha kullanılır. Bazı yörelerde buna **pabuç** adı verilmiştir. Yaprak demiri, dingile mıhlanır. Böylece dingil, yaprak aracılığıyla poyranın üzerine basınç yapar. Tekerlek, nef t yağ t ile yağlanmış iki demir arasında kayarak döner. Aşınma olmaması için bu bölüm sürekli olarak nef t yağ t ile yağlanır. Biz önceleri **neft yağ t** derdik. Sonra baktık, insanlar '**katran**' demeye başlamışlar, biz de katran kelimesini kullanmaya başladık. Aslında nef t yağ t bir tür ham petrol ürünü idi. Nef t yağ t bulamayanlar **şırlan yağ t** kullanırlardı.

Dingilin göbekten dışarıya çıkan uç kısmında bir delik vardır. Buraya gese olan, demir bir çubuk takılır ki adı **dingilbaş çivisi**dir. Eskiden düğünlerde, gelin alıcı geldiğinde kız ailesine yakın kişiler bahşış almak için dingilbaş çivisini çıkararak tekerleği söküp saklarırlardı. Biliyorsunuz, şimdilerde otomobillerin önünü kesiyorlar. 1960'lı yıllarda Berkant'ın bestelediği Mahmudum isimli şarkı ile dingilbaş sözcüğü folklorumuza da girmiştir: "Yılmaz Mahmud'um gel... Aslan Mahmudum gel... Arabamın dingilbaşı... Dolaşalım dağı taşı... Deh aman da deh..."

Öküz arabalarında ağaç dingiller yerine demir dingillerin kullanılmaya başlanmasıyla dingilbaş çivileri de mâzi olmuştur. Demir dingillerin ucuna kalın yivler çekilerek dingil uçları bir tür cıvata haline getirilmiş ve son yıllarda dingil uçlarında, altı köşeli kocaman dingil somunları kullanılmaya başlanmıştır. İmalatçılar bu amaçla demirden özel **dingilbaş anahtarları** yapmışlardır. Kara

demirden yapılan bu ağır anahtarlar, dirsekten avuca kadar uzanan ön kol uzunluğunda ve büyüklüğünde idi. Bizim gördüğümüz dingilbaş çivileri, tarlalarda ayırık otu ayıklayan ağaçtan yapılmış ızgara tırmıklarına takılan türden, topuz başlıdır. Fakat yaşlılardan öğrendiğimize göre, çok daha önceki dönemlerin dingilbaş çivileri bir karış uzunluğunda ve parmak kalınlığındaki bir demirin dingil deliğine geçirildikten sonra ters V harfi oluşturacak şekilde bükülmesiyle oluşturuluyormuş. Gegeliymiş.

Dört beş yaşlarında çocuktum. Rahmetli hacı ninemlerin evine gittiğimizde kendisinin gülerek bana “haydi, bir dingilbaş at bakalım” diye seslendiğini hatırlıyorum. Bazı komşularımız bu hareketi “**dingilkobak**” olarak isimlendirirdi. Dingilbaş veya dingilkobak atmak, takla atmak anlamına geliyordu. O günlerin insanları, söz konusu vücut pozisyonunu dingilbaş çivisine benzetmişlerdi. Eski zamanlarda bu eylem için kullanılan yardımcı fiili herkes farklı söylüyordu. “Dingilbaş kur” diyenler de, “dingilbaş git” diyenler de vardı. Bir çocuk eğlencesi olan “takla atmak” eylemi giderek yok oluyor. Günümüzde ‘takla atma’ eylemini artık trafik kazalarıyla birlikte anıyoruz. Öğretim üyesi arkadaşım, bir sohbet sırasında “Bizde ‘**dingil hava havuzu**’ vardır.” dedi. Kendisi Diyarbakır’lı idi. Diyarbakır’da Saray Kapısı’ndan iç kaleye girildiğinde Dingil Hava ve Küpeli yüzme havuzları varmış. Yüzmek için Kale’den bu havuza atlanırken bel öne doğru eğildiğinden ‘dingil hava’ terimini kullanırlarmış. Arabanın kanatlarından birine öküz veya manda boynuzunun uç kısmından kesilerek yapılmış bir **yağdanlık** asılır. Bu yağdanlığın içine biraz uzunca, sert bir horoz tüyü yerleştirilmiştir. Bu tüy, yağlama işlemi için fırça vazifesini görür. Arabanın dingili, gacur gacur diye ses çıkarmaya başladığı zaman yaprak içine horoz tüyü kullanılarak nefis yağ sürülür veya akıtılır. Neft yağı, yanık yağdan daha iyi performans verir, fakat son zamanlarda, belki erişim kolaylığı nedeniyle **yanık motor yağı** kullanılmaya başlanmıştır. Yağdanlık, öküz arabasının ya kanat tahtasında veya arışta asılı dururdu. Öküz arabası tarih olunca, köyümüzdeki Kahveci Mamut kaybolmaması ve hatırasını yad etmek için onu dükkanın duvarına asmıştı. Zamana karşı direnen bu nostaljik manda boynuzunun orada ne kadar asılı kalacağını kim bilebilir? O yağdanlık, şimdi kendisine her baktığında gönül titreşimi yaşayan son “öküz arabası erinin” terki dünya etmesini bekliyor.

Biliriz ki yarış atlarına isim verme geleneği vardır. Aynı durum öküzler için de geçerlidir. Köylüler aile içinde etkin bir iletişim kurmak için sahip oldukları

öküzlere belirli adlar vermişlerdir. Bu adlar öküzlerin kolay tanınmasını sağlayacak niteliktedir ve oldukça anlamlıdır: Beyaz öküz, azman, sarıbaş, gökçe, çıvga, çıvga arap, uzun kuyruk, sarı öküz, benekli öküz...

Günümüzde, 'erkek sığırın iğdiş edilmiş olanına' öküz deniyor. Yani, öküzler kısırlaştırılmış hayvanlardır. Fakat geçmişte her türlü 'erkek sığır' öküzdür. Rumî, şiirlerinde 'öküz metaforunu' çok kullanır. Tasavvuf düşüncesinde öküz benzetmesi, "yeme, içme, uyku ve cimâ" gibi hayvânî ve nefsânî sıfatları ifade etmek üzere kullanılır. Yunus Emre "Bir öküzü yere serdim, boğazladım / Sahibi gelip 'kazımı niye boğazladın' diye sordu" der. Burada öküz sahibi, nefs-i emmâresini yenememiş kişidir. Rumî'nin "obur öküz" hikayesi de meşhurdur. O, bu hikâyesiyle doğrudan günümüz insanına hitap eder: "Büyük bir adada, obur bir öküz yaşamış. Ada otlar, çayır ve çimenlerle dolu imiş. Obur öküz, akşama kadar otların hepsini yer bir davul gibi şişermiş. Gece olunca "Bütün otları bitirdim; yarın ne yiyeceğim?" düşüncesiyle derde kapılmış. Sabahleyin kalkınca, merayı önceki gündünden daha mebzul bulurmuş. Yine yer içer, geceleyin aynı derde düşmüş. Yıllardır bunu yaşar; fakat bir gün bile Allah'a güvenmezmiş". Ben bu hikaye ile, öküze haksızlık edildiğini düşünüyorum. Mutasavvıflar uygun olmayan davranışları niçin hep öküze hamletmişler? Bu yaklaşım peygamberî bir gelenek değil... Sevr Mağarası (Öküz başı görünümlü mağara) peygamberimize koruyuculuk yapmış. Tarihimizde Öküz Mehmet Paşa var... İslam âlimlerinin büyüklerinden Hazreti Şeyh Süfyan-ı Öküzi'yi kaç kişi tanıyor? Tabii... 'Süfyan-ı Sevrî hazretleri' deyince durum değişiyor. Rivayete göre, camiye sol ayağı ile girince kendisine 'Öküz Süfyan' lakâbı takılmış. "Daha ziyade edepsizlik edersen, kıyas eyle ki ne derler?" demiş.¹ Öküzün özel-



Öküz boynuzundan yağdanlık.

Kaynak. Kişisel arşiv.

¹ Ferid-üd-dîn-i Attar, *Tezkiretül Evliya*, Çeviren, Mehmet Zahid Kotku Efendi.

O vakitler, "Yâ sevr" veya "Yâ sevrî" derken toplumsal kabullenme ile günümüzdeki toplumsal kabullenmenin aynı olmadığını farkındayım. Hatta Arapça sevr kelimesinin kullanılması ile "kabalık" bir ölçüde örtülmüş gibi oluyor. Ama gerçek değişmiyor. Davranışın öküzce olduğuna vurgu yapılıyor. Bu olay, günümüzde bazı kişilerin kendisine "kıtmir" (köpekçik) demesine benziyor. Mutasavvıflar veya tasavvuf yolunda olduğunu düşünen insanlar benliğini öldürmek için bunu hep yapıyorlar. Aslında mutasavvıflar, kendinden önceki mutasavvıflara atıfta bulunuyorlar. Bu olayları bize Süfyan-ı Sevrî anlatmıyor, Feriddüddin-i Attar anlatıyor. Onun şahsında, onun

likle mutasavvıflar tarafından ‘tu kaka’ edilmesi tarihte bir dönem kendisine tapınılmış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Mısırlılar, İsrail Oğulları ve Hintliler öküz, ineğe, buzağıya tapınmışlar. İspanyollar adına ‘boğa güreşi’ adını verdikleri kanlı eğlenceleriyle onları öldürmeyi maharet saymışlar. Çin’de yaşayan Donk halkı 400 yıldan beri köylerindeki en güçlü öküzü alıkoyup boynuna ve ön ayaklarına bir ip bağladıktan sonra onu yüksek bir ağaçta asarlarmış. Asılı öküzün depreşmesini ve can çekişmesini ölünceye kadar zevkle seyredip eğlenceler düzenlerlermiş. Donk’ların fıkrince, ağaçta asılan öküz onlara uğur ve bol mahsul getirmiş. Tapınılmış, eziyet edilmiş, öldürülmüş, aşağılanmış, kutsanmış, melekleştirilmiş garip bir hayvan şu öküz...

Sezai Karakoç, *Fecir Devleti* isimli şiirinde,

*Ve kutsal dağların önünde eridiği kutlu ekmek
Güneşi çapalayan çiftçi
Dağı memnunluğundan boynuzlayan öküz
İşte böyle bir tarlanın ufkunda*

derken, bana göre eğri büğrü hale gelen çarpık bir “yapı”nın yeniden doğrula-
cağından, bir Fecir Devleti’nin doğacağından söz eder. Öküz, gerçekten gar-
ip bir hayvan... “Dağı boynuzlama” gibi özel memnunluk hallerinin dışında,

nefsini öldürmeye çalışıyor. Mehmet Zahid Kotku Efendi de tercüme ederek naklediyor. Celaleddin-i Rûmî de dahil olmak üzere öküz benzetmesi pek çok mutasavvıf tarafından kullanılmış. Küçümseme ve saygısızlık işareti olarak kullanmaksızın Türkçeleştirmeye çalışıyorum: “Hazreti Süfyan-ı Öküzi”. Ne sağlayacak ne getirecek dersiniz... Saygısız davranışların toplum tarafından “kaba hayvan davranışlarına” benzetileceği olabilir. Aslında mutasavvıflar, gerçek anlamda insan davranışlarını “inceltmeye” çalışıyorlar. Öküz kelimesinden sadece bir analogi olarak yararlanıyorlar. Öküzi deyişi, tarım toplumunun analogisi. Bu tür analogileri biz, diğer hayvanlarla ilgili deyimlerde de yapıyoruz. “Kıtmir” deyince kabulleniyoruz. Şahıs, “köpek” dese tüylerimiz diken diken olur. Amacın insanların “ihtiram duygularını” incitmek değil. Biraz farkındalık yaratmak ve eski insanların daha iyi anlaşılmasını sağlamak. Fakat pek çok zaman derin düşünemeyip yüzeyle kalabiliyoruz. O nedenle ifadeyi aslına sadık biçimde çevirmeye çalıştım: “Süyan-ı Sevrî (Öküzi) hazretleri”... Belki daha derin bir tasavvufi bakış açısına ihtiyacımız var. Tüm hayvanları Allah’ın “hikmet çerçevesi” içine alıp, hiç bir uygunsuzluğu onlarla ilişkilendirmeden, eğer birisi camiye sol ayağı ile girmişse, ona bir şey demeden, ona duyurmadan... Kendimize, “Ey gafil! sağ ayağınla basıp içeri girmeyi âdet edinmemişsin, gözün başkalarının sol ayağına kayıyor...” demeliyiz. Öküz yerine, “gâfil veya gaflet” terimi daha uygun değil mi? Mutasavvıfların kullandıkları her benzetmeyi iyi düşünüp özel olarak seçtiklerini zannetmiyorum. Bu terimlerden bazılarının İslâmî düşünceyi ve değerlerimizi iyi yansıttığı kuşkuludur. Kendi çağlarındaki uygunluk, günümüzde de uygun olmasını gerektirmiyor. Kullandıkları terimler, metaforlar, benzetmeler bu çağa uymuyor diye şüphesiz onların tarihsel değerini inkâr edemeyiz. Fakat o ifadelere de takılıp kalamayız. Gafletten kurtulmayı betimleyecek yeni söylemler geliştirmemiz gerekiyor.

Hüner Şencan

Allah ona köylülerin **bögelek** adını verdiği bir sineği musallat etmiş. Latince adı “**tabanus bovinus**” olan bu sinek öküzü bir ısırды mı hayvan çıldırır, ne yapacağına bilemez hale gelir. Bögelek ısırان öküz arabalarının deli gibi sürüldüğünü ve hatta devrildiğini görürsünüz. Allah kimseyi bögelek tutmuş öküz arabası içinde bulundurmasın.

Bögelek sinekleri öküzlerin çoğunlukla **sağrılarına** konar. Öküzler, sağrılarına konan bu sinekleri kuyruklarıyla kovalayamazlar. Arıya benzeyen bu böceğin zehri nasıl bir acı veriyorsa öküzlerin tek çareleri vardır: Şeytan görmüş gibi kaçmak. Çifteler atarak, sekerek, zıplayarak deli gibi koşarlar, koşarlar...

Atalarımız “Ağustosta yatan öküzü zemheride bögelek tutar” diye bir söz söylemişler. Yazın saz çalan Ağustos böceğinin kışın çok yorulacağı anlamındadır. Bu koca cüsseli hayvan belli bir mevsimde hikmeti O’na ait bir nedenle deliler gibi koşturuluyor. Sanki kan damarları açılın, kasları elastikiyet kazansın, insanlar delilik halinin neye benzediğini görsünler isteniyor gibi bir durum var ortada.

Öküzler arabaya koşduklarında kafalarına **yular** geçirilirdi. Yuların öküzlerin başına ve yüzüne takılan yerleri iki parmak genişliğinde deri kayıştan yapılırdı. Yular başlığının çene altındaki halkasına ya bir ip bağlanır veya ince bir zincir takılırdı ki, bu ip veya zincire **çılbr** adı verilirdi.

Yular kayışının iç tarafında **şakaklar** bölümünde, iki küçük sivri demir olurdu. Bu demirler hızlı yürüsün diye yular çekildiğinde hayvanın **somağına** batardı. Bu demirlere **akrep** adı verilirdi. Hayvanı hızlandırmak isteyen yedici yuları çeker, akreplerin hayvanı rahatsız etmesini sağlardı. Öküzlerin ayaklarında el ayası büyüklüğünde düz **nalları** olurdu. Nalların çivisine **mıh** denirdi. Hayvanın ayağına nal çakmadan önce **nalbant** hayvanın **toynağını** ve tabanını **suntraj** adı verilen kesici alet ile düzeltir, tesviye yapar, nalı ondan sonra çakardı. Çünkü uzun toynaklı hayvanlar yürüyemezlerdi. Fakat biz toynak kelimesini kullanmazdık, tırnak derdik. Uzayıp kırılan tırnaklar hayvanlara zarar verirdi. O vakitler gezici nalbantlar olurdu. Bu kişiler atla köyleri gezerler, hayvanların tırnak bakımlarını



Bögelek sineği.
Kaynak. <https://diptera.info>

yaparlar, onlara nal çakarlardı. Nalbantlar normal olarak kasabalardaki hanlarda çalışırlardı.

Öküz arabasının kasası; taban tahtası, kanatlar ve savak tahtaları olmak üzere beş parçadan oluşur. Bu parçaların her biri bağımsız ve seyyardır. Taban tahtası, altındaki yan yana çakılmış iki kiriş tahtasıyla yastık tahtaları arasına yerleştirilir. Böylece hiç oynamaz. Taban tahtasının tam alt ortasında enlemesine çakılan bir tahta daha vardır ki bu tahtanın adına **belleme** denir. Belleme tahtası, taban tahtasının orta bölümünün çökmesini önler.

Kanat tahtaları hafif yan olarak süve tahtalarına dayandırılır. Kanat tahtaları 60-70 cm yüksekliğindedir, fakat eğik yerleştirildiğinden tabandan fiili yüksekliği 50 cm'ye düşer. Kanat tahtalarında, alttaki belleme tahtasının uğurunda ve tam orta bölümde dikey çakılmış bir tahta bulunur. Bu dikey tahtaya ters V harfi şeklinde iki tahta daha çakılır. Bu tahtaların işlevi kanatın sağlam ve dayanıklı olmasını temin etmektir. Kanat tahtalarını iki kişi yukarıya kaldırarak yerine yerleştirir. Kanat tahtalarının alt ucu taban tahtasının değil, yastık tahtalarının üzerine oturur. Böylece alt ucu içeriye doğru kaçmaz. Taban tahtası, kanat tahtalarının alt kenarının yastık tahtasına oturmasını sağlayacak şekilde her iki taraftan iki parmak boşluk kalacak şekilde dar tutulur. Kanat tahtaları üst orta bölümünden **gergi** adı verilen zincirle birbirine bağlanır. Bunun amacı, arabaya ağır yük atıldığında kanatların açılmasını önlemektir. Bazı yörelerde kanat tahtalarına **yancak** adı verilmiştir.

Kasanın arka bölümüne ikiz kenar yamuk şeklinde yerleştirilen tahtanın adı **savaktır**. Su bentlerinde suyu tutmak için tahtadan yapılan kapaklara da savak adı verilir. Arabanın savak tahtası geçmeli olarak yapılan yuvasına yerleştirilir. Kanat tahtalarının baş taraflarında iki tahtanın yan yana çakılması suretiyle oluşturulmuş savak tahtalarının geçmesine imkân sağlayan yuvalar vardır. Savak tahtası bu yuvaya girdiği zaman oynamaz ve yerinden çıkmaz. Öte yandan ön savak tahtaları özel durumlar haricinde sık kullanılmaz. Hatta bazı arabaların ön savak tahtaları bile yoktur. Bu tahtanın yapılması biraz da arabanın kullanım amacına bağlıdır. Günümüzün insanları öküz arabasının taban tahtasına otursalardı herhalde epey rahatsız olurlardı. O günlerde de arabayı aydayan kişinin rahatsız olmaması için bu bölümde her zaman içi saman dolu bir **şilte** bulunur, insanlar onun üzerine otururlardı.

Öküz arabalarına bazen; buğday demeti, saman yığını, mısır sapı veya kurumuş ot yüklemek üzere uzun ve yüksek parmaklı kanatlar takılırdı. Bazen hiç

Hüner Şencan

kanat takılmaz tabanına yerine göre söğüt ağacından veya ıhlamur ağacının kabuğu sıyrılmış ince dallarından örülmüş **serenler** yerleştirilirdi.

Anlayacağınız, öküz arabasının kasası seyyardı. İhtiyaca göre tahta kanatlı kasa, parmaklı kasa veya sadece seren yerleştirilirdi. Seren yerleştirileceği zaman, yastıkların üzerindeki süve tahtaları oyuklarından çıkarılırdı. Böylece geniş bir düzlem oluşturulurdu. Serenin genişliği beş, uzunluğu on metre civarında idi. Serenli araba neredeyse bütün yolu kaplardı. Buğday demetleri, başakları arabanın içine gelecek şekilde serenin üzerine yığılır ve böylece **hububat**, en az zayıyla harman yerine taşınırdı.

Arabanın alt ortasında, birinci dingilin üzerinden başlayıp ikinci dingilin üzerinden geçen ve dışa doğru uzanan uzun bir sıruk olur, bunun adına **kuyruk** denirdi. Kuyruk bazı arabalarda arka savak tahtasından sonra bir metre, bazılarında ise iki metre uzunluğundaydı. 1960'lı yılların başında ilkokula giderken fabrikaya şeker pancarları öküz arabaları ile taşınırdı. Yaklaşık 1 km uzunluğundaki yolu yürümek için öküz arabalarının arka tarafında bulunan bu sıriğin üzerine biner, araba gıcirtıları içinde yorulmadan okula giderdik. Araba pancar yüklü olduğundan çoğu kez arabacı bizi fark etmezdi. Fark eden köylülerin bir kısmı bize aldırılmazken, bazıları da izin vermezdi. İzin vermeyenler ellerindeki kamçıyı arkaya doğru sallarlardı bizi kuyruktan indirirlerdi. Fakat biz vazgeçmez, onlara fark ettirmeden yine kuyruğun üzerine binerdik. Eskiden, araba kuyruklarının niçin o kadar uzun yapıldığına bir mânâ veremezdim. Çok sonraları öğrendim. Kuyruğun uzun yapılmasının iki amacı vardı. Birincisi ot, saman gibi hacimli malzemeler taşınmak istendiğinde arabanın ön dingili ile arka dingili arasındaki mesafe uzatılıyor ve araba daha uzun hale geliyordu. Bu amaçla kuyruk sıriğinin orta bölümünde 30 cm aralıklarla yapılmış üç ayrı delik bulunurdu. Araba uzatılmak istendiğinde, kırlangıç tahtalarının kavuşma yeri en sondaki deliğe takılırdı. Kuyruğun uzun tutulmasının ikinci amacı, dar mekânlarda arabanın arka kısmını sağ veya sol tarafa atmak içindi. Kuyruk uzun olunca, ağırlık hafiflerdi. İki kişi kuyruktan tutarak arabanın arka tarafını yana doğru atar, hatta gerektiğinde arabayı döndürürlerdi.

Kuyruğun tam orta tarafından arka dingilin sağ ve sol taraflarına uzanan iki bağlantı ağacı daha vardır. Bunlara kırlangıç denirdi. Kırlangıç ağaçlarının işlevi, kuyruk sıriği ile arka dingilin sağ ve sol uçlarının dengeli bir şekilde çekilmesini sağlamaktı. Köylerde yapılan öküz arabalarında bu ağaçlar basit bir şekilde balta ile yontulmuşken, şehirlerde yapılan arabalarda **bıçkıdan**

çıkarılırdı. Kırılacağı ağaçları arka dingilden sonra bir karış uzunluğunda olurdu, fakat bazen bu kollar daha uzun tutulurdu.

Öküz arabası, evet çoğunlukla yük taşımak için kullanılırdı ama eski zamanlarda aynı zamanda köylülerin gelin almaya gitmek için kullandıkları ulaşım aracı idi. Evlenen gençler kız evinden gelini almaya öküz arabaları ile giderlerdi. Bu arabalara bazen öküz, bazen manda koşulurdu. Bunun için Kızılderili arabasına benzeyen üzeri **tente** ile örtülü özel bir öküz arabası hazırlanırdı. Öküz arabasına tente yapmak için meşe ağacından bilek kalınlığında beş adet uzun sırik kesilir ve bunlar eğilerek bir kısmı arabanın süve tahtalarına tel ile bağlanır ve diğerleri de arabanın kanatlarına sağlam bir şekilde çivilenirdi. Tente kirişlerinin üzerine ise ikişer karış aralıkla yatay uzun sıriklar bağlanırdı. Bu sırikların üzerine **papurdan** yapılmış bir hasır serilirdi. Hasırın üzerine keçeden yapılmış kilimler atılır, yağmur yağma ihtimaline karşı gerekli önlemler alınırdı. Arabanın üst tentesinin renkli yün kilimlerden oluşmasına özen gösterilirdi. Gelinin taşınacağı araba önemli olduğundan ve kadınların da gözükmemesi gerektiğinden tentenin ön ve arka boşluklarına beyaz çarşaf asılır, içinin dışarıdan görülmesi engellenirdi. Gelin alayında, gidilecek yerin uzaklığına göre üç dört arabadan başlayıp sayıları yirmi otuza varan öküz arabası olurdu. Gelin almak için köy dışına çıkılacaksa araba sayısı daha da artardı. O yıllarda köylerde at çok olduğu için, kendi atına binip gelenler de konvoya katılırlardı. Hısım akraba ayrı arabalara, komşular, genç kızlar ve kadınlar ayrı arabalara binerlerdi. Gelin alıcı olan düğün sahibi sabah erkenden köyü dolaşır, akrabalarını ve komşularını gelin alayına davet ederdi. Kimin hangi arabaya bineceği önceden ayarlanırdı. Birinci, ikinci ve üçüncü arabayı koşturmak her zaman damadın yakınlarına düşen bir görevdi. Çalgıcılarla birlikte şarkılar, türküler söylenerek düğün konvoyu kız evine doğru yola koyulurdu. Gelin evine yaklaşıldığında sağdıçlar tarafından aynı anda birkaç el tüfek atılırdı. Tüfek seslerinin duyulmasıyla kız anasının yüreğine ateş düşer, telaşı bir kat daha artardı.

Gelin alayı kız evine vardığında öküzler arabalardan boşandırılır, erkekler kendi aralarında düzenledikleri eğlenceye katılırlardı. O vakitler kadınlarla erkekler asla birbirine karışmazlardı. Kız evine varıldığında erkek tarafından gelen kadınlar arabalarından inerler, hızlı adımlarla bir silüet gibi süzülerek gelin evinin haremine çekilirlerdi. O sırada kız evi de hareketlidir. Kız evinde gelinin hısım akrabası toplanmış çeyiz bohçalarını ve çeyiz sandığını der-

lemekle meşguldürler. Yengeler gelinle beraber bir odaya girerler ve kapıyı açmazlardı. Erkek tarafı kapının açılması için kadınlara bir miktar para verirdi. Çeyiz Sandığının evden çıkarılması sırasında gelinin kardeşlerinden biri sandığın üzerine oturur para almadan kalkmazdı.

Erkek tarafının kadınları ve kadın komşular içeriye girdiklerinde gelin onları renkli ve sırma oyalı **bindalı** giysisiyle karşılardı. O yıllarda günümüzdeki beyaz gelinlik yoktu. Gelinin, oğlan tarafını temsil eden kadınların geldiğini görünce eve kaçması adettendi. İçerde hemen gelinin başına duvak örtülür, misafirler için hazır hale getirilirdi. Duvak, kırmızı renkli bir krepten yapılırdı. İşlemeli, pullu, büyük bir tülbentti. Gelinin saçına ince şeritler halinde gümüş renkli **gelin telleri** bağlanırdı. Bazen gelin telleri, örülmüş saç peliklere ilave edilir ve uzun şeritler halinde aşağıya doğru sarkıtılırdı. Gelin tekbirler getirilerek evden çıkarılırken babası tarafından beline geniş ebatlı kırmızı kurdeleden yapılmış **gayret kuşağı** adı verilen bir kemer bağlanırdı. Bu kemer “Benim güzel kızım, her güçlüğe katlan, gayretli ve sabırlı ol” manasına gelirdi. Bazıları bu kemerin “gittiği evde tembellik yapmaması, gayretli olması ve işten kaçmaması için” takıldığına inanırlardı.

Erkek evine dönüşte en süslü öküz arabası, ilk sırada yer alan gelinin bindiği araba olurdu. Gelin arabasına damadın kız kardeşleri veya ablaları ve gelinin yakın arkadaşları binerlerdi. İnsanların yolculuk boyunca rahat etmeleri için içerisi **minderlerle** döşenirdi. Gelinin hazırladığı çeyizin bir bölümü bu arabaya, kalan kısmı diğer arabalara yerleştirilirdi. Arkadaki arabalarda yine hısım akraba ve komşular olurdu.

Gelin alayının önünde çalgıcılar ve çalgıcıların önünde ise köy delikanlıları yürürlerdi. Köy delikanlıları, damadın arkadaşı olan delikanlı başının talimat ve yönlendirmesine göre hareket ederlerdi. Delikanlı başının seçtiği bir genç **bayrak direğini** taşırdı. Bayraktar bu direği sıkı bir şekilde tutar, etrafında sürekli gözcüler bulundururdu. Çünkü bayrak direğini başkasına kaptırmamak gerekiyordu. Gelin alayında delikanlılar hem oynarlar, hem de bayrakla temsil edilen **delikanlı başılık** rolü için birbirleriyle kıyasıya rekabet ederlerdi. Bu nedenle bayrak direğinin yanı hiç boş bırakılmazdı. Gençlerin koro halinde söylediği türküler ve halay oyunlarıyla konvoy ilerlemeye devam ederdi. Adını ‘bayrak direği’ koymuştuk ama, aslında bu direkte bayrak yerine çeşitli kumaşlar asılı olurdu. Üç dört metre uzunluğundaki bu sırığın tepesine kocaman bir **soğan** takılır ve bu soğan renkli bir kreple sarılarak tuğa benzemesi temin edilirdi. Sırığın ucuna kız ve erkek tarafının getirdiği basmalar, pâzenler, tülbentler,

kumaşlar, havlular, büyük mendiller asılırdı. Bu bezler açılarak aşağıya doğru sarkıtılır, sırtığın dolgun bir görünüme sahip olması temin edilirdi.

Delikanlı başının arkadaşları bayrağı taşıyan gencin etrafında, bayrağı korumak ve rakip gençlere kaptırmamak için geniş bir halka oluşturlardı. Bayrak direği ne kadar yüksek olursa, halka da o kadar geniş tutulurdu. Böylece, kumaşların ağırlığı nedeniyle eğer devrilecek olursa, direğin geniş halkanın dışına düşmesi önlenmiş olurdu. Öyle ki, bazı düğünlerde halka, harman genişliği kadar büyük olurdu. Bayrak direği, damadın arkadaşı olan **delikanlı başının namusu** olarak görülürdü. Başka köylerden gelin almaya gidildiği zaman bayrak direği daha da sıkı korunurdu. Rakip gençler, delikanlı başının '**forsunu**' düşürmek için her fırsatta Bayrak direğini ele geçirmeye çalışırlardı. Yabancı bir köyde Bayrak kaptırılırsa, bu durum köyün adının lekelenmesi anlamına gelirdi. Bu gibi durumlarda Bayrak geri alınmadan 'gelin alıcı' köye dönemezdi. O zaman köy delikanlıları bayrağı geri alabilmek için istenen parayı rakip gençlerin liderine



Düğün alayında bayrak direği (Bizim köyün uygulaması biraz farklı olsa da...)

Kaynak. A. Ataberk, Anılara Yolculuk. <http://anilarayolculuk.blogspot.com.tr>, 13.01.2017.

vermek zorunda kalırlardı. Düğün bittikten sonra bayrak sırtığındaki kumaşlar delikanlı başı tarafından açık artırmaya çıkarılır, düğüne gelen misafirlerden birine satılırdı. Gençler, elde ettikleri parayla eğlence düzenlerler ve bu parayı aralarında paylaşırdı.

Hüner Şencan

Gelinin bindiği öküz arabası özenle süslenirdi. Bu arabanın öküzleri iri, beyaz renkli hayvanlar arasından özel olarak seçilirdi. Oval tentenin ön ve arka giriş kenarlarına renkli **krepler** bağlanır, havlular asılırdı. Akrobaların getirdikleri allı güllü **fistanlık** basmalar açık bir şekilde arabanın kenarından sarkıtılır zengin bir hava vermeye çalışılırdı. Basmalar, **pâzenler**, krepler, gümüş ve altın renginde uzun sırma teller ne kadar çok ve fazla ise düğünün de o kadar alımlı ve güzel olacağı düşünülürdü. Sadece araba süslenmezdi, öküz ve mandalar da süslenirdi. Öküz veya mandaların boynuzları katran yağı ile boyanır krepler, kurdeleler ve gelin telleriyle süslenirdi. Öküzlerin iki boynuzu arasına



Gelin'in tenteli öküz arabası içinde damat evine götürülmesi.

Kaynak. A. Ataberk, Anılara Yolculuk. <http://anilarayolculuk.blogspot.com.tr>, 13.01.2017.

üç sıra mavi ve kırmızı boncuk dizilmiş bir **gerdanlık** asılırdı. Bu gerdanlığın bir diğeri hayvanların boynuna takılırdı. Kış mevsiminde öküz kuyruklarının kıl kısımları çamura değmesin ve yanından geçene vurmasın diye kurdelelerle **topuz** yapılıp bağlanırdı. Bu topuz kırmızı kurdelelerle süslenir ve uçları aşağıya doğru sarkıtılırdı. Gelin arabasına koşulan öküz veya mandaların üzerine her zaman küçük bir **fino köpeği** yerleştirilirdi. Bu küçük köpek orada seyahat etmeye alışmış olmalıydı ki, yolculuk boyunca hiç kıpırdamadan hayvanın sırtında dururdu. Bu köpeğe **arabacı zarı** adı verilirdi. Arabacı zarı olan

küçük fino köpeği de süslenir boynundan aşağı gümüş gelin telleri ve renkli kurdeleler sarkıtılırdı. Zar, 'küçük' anlamına gelmekteydi. Arabanın arışında paçaların birleştiği yere **dirgen** veya **anadut** adı verilen üç kollu bir sopa yerleştirilir ve bu sopanın ortadaki ucuna büyükçe bir soğan saplanarak bu soğan kreple örtülürdü. Böylece bir tür tuğ yapılmış olurdu. Sopanın diğer iki ucuna krepler, basmalar, havlular ve kumaşlar bağlanarak renkli bir görünüm ortaya çıkarılırdı.

Gelin alayı her zaman Perşembe günü düzenlenirdi. Çünkü Cuma akşamı evlenmek sevaptı. Perşembe günü öğleden sonra artık Cuma günü girmiş olurdu ve o kısa zaman dilimine 'Cuma akşamı' denirdi. Bu Cuma akşamı günümüz gençlerinin bildiği, Cuma gününün akşamı değildi. Hafta sonu tatilinin Cumartesi ve Pazara alınması evliliğe ait bu töremizi yok etti.



Gelin alıcı arabası.

Kaynak. A. Ataberik, Anılara Yolculuk.

<http://anilarayolculuk.blogspot.com.tr>, 13.01.2017.

Modernizm bir heyulâ gibi inanç ve değerlerimizin üzerine çöktü. Şimdilerde, insanlarımız hiç olmazsa kına gecelerini "Cuma akşamlarında" yapmaya ve bu töremizi bir yerlerden kurtarmaya çalışıyorlar. Öküz arabası, sadece teknik değil, sosyal ve kültürel bir fenomendi. İnsanlar rüyalarında öküz arabası gördüklerinde birbirlerine bunun yorum ve değerlemesini yaptırırlardı. Hayat, neredeyse öküz arabasının çevresi ve

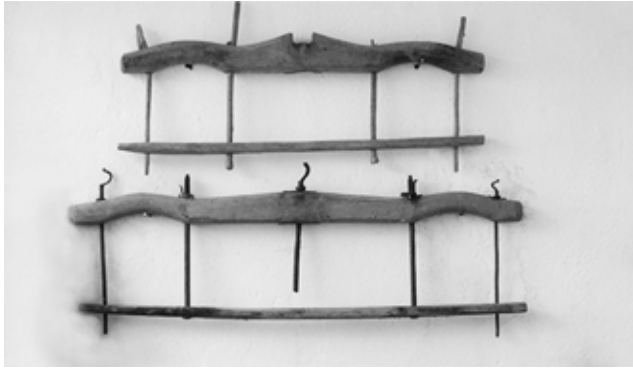
muhtevası içinde geçiyordu. Bizde, söylenmesi hoş olmayan bir tâbir vardır. Kendisini muhatap almak istemediğimiz kişiye "Yürüü öküz arabası!" diye seslenip onu başımızdan savmak isteriz. Aslında, hepimiz öküz arabası mükellefiyiz. Çektiğimiz araba, sırtımızdaki küfe... Yani; yönettiğimiz şirket, sorumluluğunu üstlendiğimiz görevler, geçimini sağladığımız ailemiz ve kurduğumuz ilişkiler... Rûmî, nefsi terbiye etmek için metafor olarak 'öküzü' seçmiş. Ben, öküz arabası diyorum... Öküz; ne şeytan, ne de melek... Yüce Allah'ın yarattığı binlerce hayvandan biri. Öküzü putlaştırmamız da, aşağılamamız da anlamsız.

Alaca öküz torbadan düşmüş. Yavrusunu sinek kapmış. Arabası minareden uçmuş. Nerededir, gördünüz mü?

Hüner Şencan



*İzlemişseniz, belleğimize kazınır.
Kaynak. <http://4.bp.blogspot.com>*



*Boyunduruk ve zelve demirleri.
Kaynak. <http://blog.ihvan.com.tr>*

Meddah Baba

Meddah, eskiden “orta oyuncusu” denen kişilere verilen ad. Meddah, güldürü ve taklit ustası... Geniş hikâye dağarcığıyla insanları eğlendirmeye çalışan kişi... Kahvehâne köşelerinde Köroğlu, Leylâ ve Mecnûn gibi meşhur halk hikayelerini anlatan bir mukallit. İnsanları komik hareket ve sözleri ile güldüren, güldürürken düşündüren adam...

Derdim, meddahları incelemek değil... Ben, Saruhanlı akıncı lideri Paşa Yiğit Bey ile ilgileniyorum. O bir çoban. Bu meslek, bizim bildiğimiz çobanlık değil... Osmanlının beylikler dönemi... O vakit, kefere diyarına arkadaşlarıyla akınlar düzenleyen liderlere çoban lakabı veriliyor. Sürüsü, karındaşları... Yani, kader ortakları... Paşa Yiğit Bey, Murad Hüdâvendigâr ile Kosava Meydan Muhârebesi'nde bulunmuş... Haklı olarak Gâzî unvanı ile anılıyor. Vücudu kılıç yaraları ve izleri ile süslü. Gözünü budaktan esirgemeyen, boynu kıldan ince, hükmü kılıçtan keskin Rumeli fâtihterinden bir er kişi...

Uzunköprüde Paşayığit Beldesi var. Pâdişah tarafından kendisine “dirlik” olarak verilmiş. Köyün girişine, adına bir âbide dikilmiş. Mütevâzi bir vefa borcu edâsı... Fakat yetmez. Edebiyâtçıların harekete geçip, bu kutlu savaşçıyı, kutlu yolun yolcularına tanıtmaları gerek... Oğlu Turahan Bey'in mezarı Uzunköprü'nün Kırkkavak köyünde... Torunu Ömer Bey Yunanistan'ın Mora yarımadasını fethetmiş. Pelaponisos'ta bir câmi yaptırmış. Mora yarım adasına imzasını atmış,

gitmiş... Bir rüzgâr, sanki bir düş gibi... Malkara'da da câmisi ve medresesi var. Dedesi Gâzî Paşa Yiğit'e helâl, torunu Ömer'e helâl olsun!

Kutlu komutan Paşa Yiğit; Çorlu, Tekfur Dağı, Luli-Burgas ve Adrinepol'ü dîn-i mübîn ile müşerref kılan akıncı beyi... Dünyaya gözlerimi açtığım Alâpiye veya Alpullu da bize onun hediyesi... Saruhan ilinin Kozluca kazasında adına Paşayığit köyü kurulmuş... Târihi çok eski. II. Bâyezîd döneminden itibaren adı Osmanlı tapu defterlerinde yer alıyor. Saruhan'dan Üsküb'e; oradan Venedik ve Bosna'ya uzanan bir ışık huzmesi... Kuzey yıldızı değil, bir ulvî ışık çekiyor onu ... Kuzeye, kuzey doğuya ve kuzey batıya... İleri... İleri... Bu bir slogan değil. Genlere gömülmüş ulvî bir içgüdü.

Kosova'da bir alperen olan hocasıyla birlikte Hüdâvendigâr'ın sağ kolunda savaşmış. Ne yazık ki, ordunun zafer sevinci şehâdetle birlikte, onları hüzne boğmuş. Paşa Yiğit, emîrini kaybedince dilinde, "O'na döneceğiz" ayeti, gözünde üç damla yaşla üzüntüsünü içine gömmüş.

Sonra, babasının yerine Yıldırım Bâyezîd sultan olmuş. Evvel emirde komutanlarını toplayıp onlara hitap etmiş. "Beylerim!" demiş. "Pederimin emânetisiniz. Bu kutlu sancağı Allah'ın izniyle birlikte taşıyacağız. Sizden itâat ve fedâkarlık beklerim. Babam için ne kadar kıymetliyseniz benim için de o kadar değerlisiniz" buyurmuş. Sonra Paşa'ya dönerek şöyle söylemiş: "Ey! Çoban Paşa Yiğit. Şimdiden gayrı durmak yoktur. İlk vazîfen Uskubî Kal'asını almak ve oraya yerleşmektir. Gazân şimdiden mübârek olsun. Orada muhkem dur. Yiğitlerini topla ve eğit. İşimiz zor, yolumuz uzundur. Mevlâ niyetimizi hâlis, bileğimizi kâvî, yüreğimizi pek tutsun."

Sırtlarında kurt, ayı ve koyun postundan yapılmış giysileri, başlarında sivri uçlu börkleri, bellerinde kılıçları, göğüslerinde ok ve yay sadakları ile atlarının üzerinde mağrur, beş bin atlı süvari karlı bir kış gününde Las Diyarı olarak bilinen Uskubî'nin yolunu tutmuş.

Küffâr, akıncıların yola koyulduğunu haber almış ve bir durum değerlendirmesi yapmışlar. Gradişte adı verilen kalede savunma yapmanın doğru olmayacağını düşünmüşler. Eğer Gradişte'de savaşılırsa şehire zarar geleceğine hükmetmişler. Gradişte yerine yakınındaki Virjin Meryem Tepesi'nde bulunan ağaçtan yapılmış palankada yapılacak bir savunma savaşı ile Müslümânları püskürtmenin daha doğru olacağına karar vermişler. Buradaki yüksek boylu ağaç kazıklardan yapılan kaleye ve yakınından geçen Serava Nehri bataklıklarına güveniyorlarmış.

Fakat, güvendikleri dağlara kar yağmış. “Eman” tekliflerine olumlu cevap alamayan Müslümân süvâriiler Allah, Allah nidâları ile öyle bir hücum salmışlar ki, Virjin Palanka’sı üç gün bile dayanamamış. Sonunda teslim bayrağını çekmek zorunda kalmışlar. Müslümânların da şehitleri olmuş. Kırk bir yiğit, oklar ve kılıç darbeleriyle şehâdet şerbetini içmişler. Harp diyârını İslâm diyârına dönüştüren bu kutlu yiğitler Virjin Tepesi’nin tam üstüne defnedilmişler. Günümüzde ‘saat bayırı’ olarak anılan bu yer Üsküb fatihlerinin gazâ şehitliğidir. Paşa Yiğit, Üskubi Kal’asını fethedince buraya Üsküb adını vermiş. Şehrin bakımsız ve harâbe halini çocuğu ve torunlarıyla devam edecek olan 60 yıllık sürede Bağdat’tan daha güzel bir şehir haline getirmişler. Şehitler diyârı olması ve geride kalan yetim çocukların baba özlemiyle büyümesine bir anlamda gönderme yaparak bu toprakları *Belde-i Rugâye* olarak isimlendirmişler.

Tezyîn-i ziyâd tarzı ile cüdâ hasen eyledi idgâ
Yerüp zengin tarzı ile bunu kıldı eser Hûşâ
Bu yolun âlâsı olmak üzere câmi eylemiş inşâ
Böyle bir Belde-i Rugâye’ye câmi eylemiş Hüdâ

Paşa Yiğit, kışı Üsküb’de geçirir, bahar gelip havalar ısındığında akınlara çıkarmış. Kah Arnavutluk ve Karadağ’a; kah Bosna ve Venedik’e akınlı salarmış.



Paşa Yiğit Arasta Camii.
Kaynak. <http://ebedigenclige.com>

Kâşanesinde oturup çubuk tüttüren bir vâli değil, sürekli hareket halinde olan bir ordu komutanı imiş. Savaşlar yüzünden şehrin gelişmesi konusuna fazla vakit ayıramıyormuş. Çarşı olarak kullanılan pazar yerinin girişine küçük bir mâbet yaptırmış. Adına Arasta Mescidi demişler. Yeni Müslümân olan, göç gelen ahâli namazlarını burada eda ederlermiş. Yıllar içinde Anadolu’dan gelen Müslümânlar ve İslâmı seçen insanların sayısının art-

masıyla küçük mescitler insanları almaz olmuş. Halk, sancak beyine başvurup “Beyim. Bize şânına layık güzel bir mâbet yap” dileğinde bulunmuşlar.

Bu teklifi uygun bulan Paşa Yiğit bu kez çarşının diğer ucuna büyük bir câmi yaptırmış. O vakitler Cuma Namazı sadece tek bir câmide kılındığından bu yapı Cuma Mescidi olarak anılmış. İlk zamanlar ibadethâneler hep mescid olarak adlandırılmış. Yapının büyük bir kubbesi, kırmızı tuğladan yapılmış

Hüner Şencan

uzun bir minâresi varmış. Şerefesi çapraz döşenen tuğlalarla örülmüş. Müezzin beş vakit minâreye çıkıp yanık sesiyle insanları Allah'ın evine davet edermiş.

Paşa Yiğit Bey bir gün tefekküre dalmış. Derin derin düşünmüş. Başında kocaman sarığı, sırtında cüppesi, gözleri çakmak çakmak, siyah teli kalmamış uzun



Meddah Cami (solda) ve Arasta Cami (sağda).
kaynak. <https://commons.wikimedia.org>

sakalını sıvazlayarak “artık zamanı geldi” demiş. Hocası Meddah Baba'ya dönerek “Efendi baba, yaş yetmiş oldu. Gazâlarda şehit olmak dile dim. Velâkin mukadderât böyleymiş. Bundan gayrı, dünya işlerinden âhîret işlerine yönelmem gerek. Hazırlık yapmam lazım” diye seslenmiş. Meddah Baba boy-

nunu eğmiş: “Beyim, biz bilmeyiz. Allah söyletir” diye cevap vermiş.

Paşa, Sultanın da onayıyla Üsküb sancak beyliğini oğlu İshak Bey'e bırakmış ve ölümüne kadar on yıl sürecek bir uzlete çekilmiş. Bir oğlu Turahan Bey Tesaliyâda, diğer oğlu İshak Bey Üsküb'de sancak beyliği yaparken, o ibâdet ve zikir işleriyle meşgul olmuş. Hocası Meddah Baba'yı yanına almış birlikte hacca gitmiş, hac görevini yerine getirmişler. Bundan sonraki hayatında fakirlere aş evi kurmuş, ilim sohbetlerine katılmış, kendini hayır ve hasenât işlerine vakfetmiş. Bir gün üzücü bir haber almış. Zaferlerinde duâsının payı olduğuna inandığı hocası Maddah Baba'nın rahat döşegine alındığı bilgisi kendisine ulaşmış. Kalkmış evine gitmiş. Şuurunu kaybeden ak sakallı hocasının bembeyaz yüzüyle yerde hareketsiz yattığını görünce kendisini tutamamış, bir dizi hıçkırık boğazında düğümlemiş. Yanına çökmüş. Hocasının yüzünü sıvazlamış, sakalını okşamış. Rabbinden güzel bir ölüm dilemiş. Ertesi gün, hocasının ahirete irtihal ettiği haberini getirmişler kendisine. Bir kez daha kahr olmuş. Cenâzesini yıkayacak hocalara hacdan getirdiği ve özenle sakladığı zezem testisini göndermiş. “Hocamı bu suyla yıkayın.” diye emretmiş. Gassal adı verilen yıkayıcılar onun istediği gibi yapmışlar.

Meddah Baba, son nefesini yanında alçak sesle okunun Kuran-ı Kerim tilâvetiyle, bir kuşun âsude bir biçimde süzelerek bulutlar arasında kaybolması gibi vermiş. Tertemiz, pampâk, nur beyazlığı içinde terk-i diyâr etmiş.



Zemzem testisi.

İki görevli bu muhterem zâtın bedenini duâlar okuyarak zemzem suyuyla yıkarken, atık sular ortasında küçük bir delik bulan an tenesir masasının altından toprağa cam kristal parçaları, renkli mücevherler hâlinde düşüyormuş. Olağanüstü bir hikmet ve keramet seansı yaşanıyormuş. Yıkayıcıların ayaklarına su zerrecikleri değil, cam mücevher parçaları çarpıyormuş. Durumu hissediyorlar, fakat ne gözlerini mevtâdan ayırabiliyorlar ne de ayaklarına çarpan dolu benzeri cisimlerin niteliğini anlayabiliyorlarmış. Ulu zâtın vücuduna değen zemzem suyu yere mücevher olarak düşüyormuş. Toprak karıncalanmaya, kıpırdamaya başlamış. Zemzem mücevherler o kadar ağır, o kadar yoğun ve o kadar yüklü imiş ki, toprak taşıyamıyor onları içine çekiyor ve yutuyormuş. Bu halleri sadece şanslı iki görevli yaşamış. Ne yapacaklarını şaşırılmışlar. Allah dostu kulun kerâmetine hükmetmişler.

Meddah Baba'nın naaşı Cuma Mescidi'nin yanına gömülmüş. Vasiyeti dahilinde kendisine sâde bir mezar yapmışlar. Çünkü "Çevre duvarları bir karıştan yüksek olmasın" demiş. Mezara konacak baş taşına yazılacak yazıyı bizzat Paşa Yiğit belirlemiş: Üsküb'ün fâtihi Meddah Baba ruhuna Fatiha."

Defnin ertesi günü mezarını ziyâret etmeye gelen halk kabrin üç dört metre yanında, cenazenin yıkandığı yerin tam üstünde fokur fokur kaynayan bir



Meddah Baba'nın kabri.
Kaynak. <http://www.bursa.bel.tr>

suyun yer yüzüne çıktığını, küçük bir derecik oluşturup aktığını fark etmişler. Şaşırılmışlar. Herkes birbirine haber vermiş. Duyan koşup gelmiş. Büyük bir kalabalık oluşturmuşlar. Ortaya çıkan bu gelişmeyi velî kulun kerâmetine yorumlayıp duâlarını artırmışlar. İçlerinden biri merak etmiş. Kaynağı bir çomak vasıtasıyla deşmiş. Su daha çok

Hüner Şencan

akmaya, yukarı doğru kabarcıklar çıkararak yükselmeye başlamış. Bir başkası, yere uzanıp tadına bakmış. “Zemzem gibi” diye seslenmiş. İnsanlar suyun tadına bakmak için sıraya girmişler.

Bir hafta on gün içinde, bu suyu içen hastalar rahatladıklarını, dertlerine deva bulduklarını ve iyileştiklerini söylemeye başlamışlar. Onun Meddah Baba'nın hürmetine gönderilen “şifâlı su” olduğu kanâati halk arasında yaygınlaşmış. Testileriyle, güğümleriyle su taşıyan insanların sayısı çoğalmış.

Gelişmeler üzerine Paşa Yiğit, buraya bir pınar yapılmasını ve câminin şadırvanına da su verilmesini emretmiş. Câmiye gelenler o tarihten itibaren bu su ile abdest almaya başlamışlar. Ahâli dertlerine şifa olmak üzere evlerinin bir köşesindeki toprak testilerinde, küçük abdest ibriklerinde bu şifâlı sudan bulundurlarmış. Kim öksürür, kimin karnı ağrır, gözleri çapaklanır, kimin çocuğu olmazsa bu sudan içirirlermiş. Meddah Baba; sadece Paşa Yiğit Bey'in kalbini



Şifalı su kaynağı.

Kaynak. <http://www.kosovaturk.com>

ve asâkir-i Muhammediye'nin hürmetini kazanmakla kalmamış, Üsküb ahâlisinin manevî rehberi ve halk şifacısı olmuş aynı zamanda.

Paşa Yiğit, hocasının adını ölümsüzleştirmek istemiş. “Cuma Mescidi'nin adı bundan böyle Meddah Câmi olacak” demiş. Yanına bir de medrese yaptırmış. Üsküb gençleri dinî ve dünyevî ilimleri bu medresede tadrîs etmeye başlamışlar.

Aradan ne kadar zaman geçmiş bilmiyoruz. Belki aylar, belki yıllar... Ak sakallı yorgun Gâzî'ye verilen mühlet de tamamlanmış. Hocasının ebedî dergâhına o da vuslât eylemiş. Çocukları İshak ve Turahan Bey'ler Cuma Mescidi'nin avlusuna baldaken tarzında altı sütunlu, üzeri kubbeli kenarları açık bir türbe yaptırmışlar. Hocası Meddah Baba'nın mezarı ile Paşa Yiğit'in türbesi birbirlerine karşı, birbirlerine bakarmış. İnsanların uykuya daldıkları gecelerin sessiz karanlığında lâhuti kefen elbiseleriyle ayağa kalkıp, şehri gezerler Müslümân ahâlinin sulh ve selâmeti için birlikte duâ ederlermiş.

Üskübde kışları çok kar yağarmış. Derinliği neredeyse bir metre olurmuş. Kışları, kışlar izlemiş. Yazların kavurucu sıcakları insanları bunaltmış. Bahar yağmurlarının getirdiği seller şehri basmış, köprüleri yıkmış. Şiddetli depremler olmuş. Yangınlar çıkmış. Neler... Neler... Savaşlarda nice yiğitler baş ver-

mişler. Anneler ağlamış. Çocuklar kimi zaman öksüz, kimi zaman yetim kalmış. Başları kesilip saklanan isimsiz yiğitlerimizi “kesik baş türbelerine” defnetmişiz. Acı ve ızdırıp günlerini sevinç ve ümit günleri izlemiş. İşte böyle... Meddah Baba ve Meddah Medresesi herşeye rağmen varlığını sürdürmüştü. Meddah Baba'nın kabri ve Paşa Yiğit'in türbesi hep orada, yerinde kalmış. İnsanlar yoldan geçerken, vakit namazlarını eda etmeye geldiklerinde önce onlara bir selam verirler, “Selâmün aleyküm yâ Paşa Yiğit, Selâmün aleyküm yâ Meddah Baba” deyip bir Fâtiha okurlar, rahmet ve günahları için Allah'tan af dileğinde bulunurlar sonra namaza geçerler veya işlerine koyulurlarmış. İnsanlar o vakit, “mukedderât” ruh hali ile yaşarlarmış.

Osmanlının çekilmesi, işgaller, rejim değişiklikleri. Komünist rejimin gelmesi... Türkçenin yasaklanması. Çarşafın, peçenin yasaklanması. Müslümanların tâkibe alınması, bazılarının idâm edilmeleri... Yurt dışına kaçışlar, sonra geri gelişler. Sıkıntılar, dram, geçinme ve ayakta kalma derdi...

İnsanlar bir sabah kalktıklarında Dünya Savaşı denen bir heyûla ile yüzyüze gelmişler. Dünya Savaşı, etrafı toz duman etmiş. Ne câmi, ne medrese, ne türbe bırakmış. Uçaktan bir bomba câmiye, bir bomba Paşa Yiğit'in türbesine atmışlar. Böylece içlerindeki kini söndürmeye çalışmışlar. Meddah Baba'nın basit mezarı isâbet almamış. Ahâli, onun mezarının üzerinde nurdan bir zırhın var olduğuna inanmış.



Çarşının tam ortasında Meddah Camii.

<http://www.massivesmall.com>

Dünya Savaşlarını beşyüz yılda bir tekrarlanan büyük Üsküb Depremi izlemiş. Binaların büyük bir kısmı yıkılmış. Binlerce insan ölmüş, diğer binlercesi evsiz barksız kalmış. Şehir harabe yığını haline gelmiş. Molozların kaldırılması, tahribatın giderilmesi onlarca yıl sürmüştü. İnsanlar boş, sahipsiz buldukları yerleri işgal etmişler. Bir karmaşa, kuralsızlık ve yoksulluk hali yaşanmış. Her yerde ayak-

ta kalma ve yaşamı sürdürme kavgası verilmiş.

Paşa Yiğit Bey'in türbesi ve Meddah Baba'nın mezarı kaybolmuş. Kendi derdine düşen halk onları unutmuş... Aradan onlarca yıl geçmiş. İki binli yıllarla birlikte yeniden demokrasi ve özgürlük ışığı parlamaya başlayınca insanlar sunu tartışıyorlarmış: Üsküb'ü Meddah Baba mı fethetti, yoksa Paşa Yiğit mi?

Bazıları “Bu ikisi aynı kişidir” derken, diğerleri “Ne alâkası var, canım. Meddah Baba Üsküb’ün manevî fâtihidir. İkisi aynı kişi değildir.” diyorlarmış. Onların



Yiğit Paşa'nın türbesi.
www.hunersencan.com

kayıp türbe ve mezarlarını aramaya çıkmışlar. Seksenlik yaşlıları o semte getirip nerede olduğunu soruyorlarmış. Sonra çarşı çıkışında, bir evin içinde mezar bulunduğu haberini almışlar. Ev sahibine varıp kendisinden mezarı görmek için izin istemişler. Evin içinden geçerek arkada küçük bir bahçecik içinde bir mezar olduğunu görmüşler. Bu Meddah Baba'nın kabri imiş. Burayı keşfedenler kimseye söylememeye karar vermişler. Zaten ev sahibi de bu keşiften rahatsız olmuş. Meddah Baba'nın mezarı bulunmuş ama, Paşa Yiğit'in mezarının nerede olduğu bilinmiyormuş. Ev sahibi Zâim Tsemoviç'in evinin yanında bir marangozhânesi var-

mış. Yöreye getirilen yaşlı İdris Efendi marangozhâneye işaret etmiş. Fakat artık, çevre çok değiştiğinden tam da emin olamıyormuş.

Öykü belki masalımsı... Ama gerçek... Gel zaman, git zaman... Meddah Baba'nın mezarının bulunduğu bilgisi halk arasında yaygınlaşmış. Giderek daha çok kişi burayı ziyaret etmek istemiş. Fakat ev sahibi bu insanların evinin salonundan geçerek arka bahçeye geçmelerine izin vermiyormuş. Kapısına kızgın bir çoban köpeği bağlamış. Bu tedbir işe yaramış. İnsanlar onun ters tutumu ve köpeğin ısırma korkusundan bu meraklarını ertelemişler. Fakat Tsemoviç, Türkiye'den gelen hatırlı misafirlerin ricalarını kırmıyor, Meddah Babayı ziyaret etmelerine izin veriyormuş.

Konuyu dertlenen insanlar bu arada boş durmamışlar. Ne yapabiliriz diye araştırmışlar. Sonuçta evi ve yanındaki marangozhâneyi satın alıp Meddah Baba'nın mezarını ve Gâzî Paşa Yiğit'in türbesinin yerini açığa çıkarmaya karar vermişler. Ev sahibini çağırıp konuşmuşlar. Ona tarihî olayları ve bu şahısların önemini anlatmışlar. Günlünü almışlar. Taşınmayı mütakip hızlı bir yıkım ve moloz tahliyesi yapılmış. Kamyonların biri gitmiş, diğeri gelmiş. Marangozhânenin içinde tahta kalasların arkasında Yiğit Paşa Bey'in türbesinin izlerini bulmuşlar. Hepsinin gözleri dolmuş, Allah'a şükretmişler. İşte böylece bu mekan Üsküb halkının serbest ziyaretine açılmış. Sonra yaşlılardan biri “Burada

bir de pınar olması gerekir” demiş. Aramışlar, onun da tuğla kemerlerini ve giriş kapağını bulmuşlar. İçi toprak ve çamurla dolu imiş. Söyledikleri doğru



Yiğit Paşa'nın türbesi. Yeniden ihya edilmesinden sonra, Temmuz 2016.

Kaynak. <http://diyariturk.com>

ise, iki kamyon toprak çıkarmışlar ve üzerine demir saçtan dörtköşe bir kapak yaptırmışlar. Şimdilerde bu kuyu, içinde var olan iki karış derinliğindeki su birikintisi ile 600 yıl öncesinin hatırasını yaşıyor. Paşa Yiğit ve Meddah Baba'nın kabirleri Türkiye'den giden turistlerin birinci ziyaret yeri... Sadece turistler değil, tüm Üsküblüler bu mekanı ziyaret ediyor ve bu muhterem zâtlara duâlar ediyorlar. Üsküblüler ermiş murâdına, biz çıkalım kerevetine...

Meddah Baba Üsküb beyi tarafından bir alperen, bir mânevî yol gösterici olarak kabul edildi ise boş bir kişi olmamalıdır. Meddah Baba'nın bir adı yok mudur? “Meddah” sözcüğü her halde lakâbı olmalıdır. Sevilen hürmet gösterilen bu zâta acaba niçin meddah denmiştir? O kadar araştırdım, okudum, fakat ne yazık hakkında daha fazla bilgi bulamadım. Ne gerçek adını, mesleğini, ne de memleketini... Paşa Yiğit meddahlarla kendisini eğlendirecek bir kişi değil. Gazâ, ibâdet ve hayır işlerine kendisini vakfetmiş... Oğlu dindâr, torunu dindâr. Hatta torunu İsa Bey “velî komutan” olarak anılıyor.

Özgün müziği severim. Onda, yaratıcılık ve yenilik vardır. Özellikle dindarlar için, duygulandırıcı olanlarını... Bu tür müzikler bizi lâhûti bir dünyaya taşır. Tesadüfen açtığım bir televizyon kanalında müzisyen enstrümental özgün müzik icra ediyordu. Biraz dalgın, biraz yorgun onu izledim. Spiker icracıya övücü sözler söyledi. İcracı memnun olmuştu. “Size şimdi bir nohe çalacağım” dedi. Hem spikerin hem de benim ilgimi çekmişti. Bu kelimeyi ilk defa duyuyordum. İcracı “bir tür ağıt müziği” olduğunu söyledi. Hakikaten ilginçti. Fakat, işim vardı televizyonu kapattım. Kendi kendime bir ara bu “nohe”yi araştırıyım dedim. Aylar geçti, unuttum.

Bir gün aklıma geldi. İnternete bağlı idim. “Sizin televizyonunuz” sitesine girip “nohe” yazdım, anında bir jeton makinesinden dökülür gibi bütün noheler “sanal masamın” üzerine düştü. İncelemeye başladım. İran kökenli idi. Hz.

Hüner Şencan

Hüseyine yakılan ağıtlara nohe adının verildiğini öğrendim. Sonra nohelerin Azerîcesiyle, Urducasıyla, Arapçasıyla karşılaştım. Başka dillerde söylenenleri de vardı. İlgimi çekmişti. Bir süre onları dinledim. Sözlerin anlamlarını bilmiyordum. Bunun için Azerî Türkçesiyle söylenen başka bir nohe seçtim ve izlemeye başladım. Uzun sürüyordu. Azerîler nohe yerine sînezen kelimesini kullanıyorlardı. Bu kelime “yürek yakan” anlamına geliyordu. Sînezen Hazreti Hüseyin’in katledilmesi konusunda söylenen ağıtlar anlamındaydı. Biz bunlara mersiye di-yorduk. İranlıların nohesi ve Âzerîlerin sînezeni bizim mersiyemizdi. Âzerîler mersiye söyleyen bu kişileri “meddah” olarak tanıtıyorlardı. Meddah, yani meth eden, öven... İnternet’ten rastgele bir sînezen beyti seçtim:

*Her yerde, Hüseyin...
Seni ezâ tutar görürem.
Âlemi mâteminde garalar giymiş görürem.
Hüseyin,
Bah Bah, Bah...*

“Sizin televizyonunuz” isimli siteden genç bir Âzerî meddahı seçtim. Onun dile getirdiği sînezeni dikkatle izlemeye başladım. Düz ara mersiye okumuyordu. Bir ara mersiye okuyor, bir ara dinleyicileriyle konuşuyor, iki eliyle göğsünü dövüyor, bazen katıla katıla ağlıyor, bazen dinleyicilerini “siz niçin ağlamıyorsunuz” diye paylıyor, göz yaşlarını siliyor ve tekrar mersiye okumaya dönüyordu. Acıklı ve hüznü bir teatral icra ile karşı karşıya idim. Bu olay bir şarkı okuma değildi. Şiir dinletisi olarak değerlendirilemezdi. Toplu icrâ edilen bir yâd etme töreni, hüznülenme, tarihî bir olayı hep birlikte yaşayarak o psikolojinin içine girme hâdisesi idi. Zihnimde ilk defa, “meddah” kelimesi kendisine anlamlı bir yer buluyordu. Meddah kelimesi, Âzerî kökenli idi. Biz bu kelimeyi almış bir dönem kendi ilinekleri içinde kullanmış, sonra dönüştürmüş, anlamını

ve uygulamasını bozmuştuk. Meddah Baba’yı ve işlevini daha iyi anlamaya başlamıştım.

Şifre kelimeler, “meddah” ve “Âzerî” kelimeleri idi. Bunları ipuçları olarak görüyordum. Hani, yolda yürürken ayağımız bir tümseğe çarpar, sendeleriz ya. Öyle bir şey... Tümsek veya kaya sandığımız o şeyin, sonradan aslında bir hazine sandığının



*Azerî Meddah Rahim Sami.
Kaynak. <https://i.ytimg.com/>*

köşebend demiri olduğunu fark ederiz. Bekliyordum. Böyle bir şey karşıma çıkmalıydı... Evet, bir şeyler buldum, ama hâlâ kesin sonuca ulaştığım söylenemez.

İnternet taraması sonucunda Yusuf Meddah ile tanıştım. Yazarlar uzun uzun onu anlatıyorlardı. Bir yazının ilk cümlesi şöyle başlıyordu: “Azerbaycan edebiyât tarihinde Verka ve Gülşâh, Maktel-i Hüseyin adlı mesnevilerin yazarı olarak tanınan Yusuf Meddah’ın hayatı hakkında elimizde kesin bilgiler yoktur” Daha ilk cümlede hayal kırıklığı... Fakat yılmıyorum. Şiirlerinden onu tanıma-ya ve anlamaya çalışıyorum. Meddah denen kişi ne düşünür, ne söyler diye...

Ey Tanrım, verdiklerine şükürler olsun. Resulün Hz. Muhammed’in aşkına can fedâ olsun. Sen, her an bütün mahlûkatın Tanrısısın. Hz. Muhammed Mustafa’nın ruhuna yüz bin selâm olsun. O bütün peygamberlerin başıdır. Ümmetinin sevinci, yeryüzünün peygamberidir. Bir salâvat getir de, bir destan söyleyeyim. Âlemin övülmüşü, Hz. Muhammed’in mucizeleri nelerdir, söyleyeyim.

Allah’a hamd ve peygambere salavat ile başlayan Verka ve Gülşâh şiiri, devamında mesnevi tarzında düzenlenen bir aşk hikayesini dile getiriyordu. Fakat sonucu yine Hz. Peygambere ve sahabilere yapılan duâ ile bitiyordu.

Kaynaklarda gençliğini Azerbaycan’da geçirdiği, sonra Konya’ya gelip mevleviliğe intisap ettiği, bir süre Ankara ve Sivas’ta bulunduğu daha sonra Kastamonu’ya gelip yerleştiği yazılı. 1369 yılında Kastamonu’da *Maktel-i Hüseyin* mersiyesini yazmış. Bulduğu yerlerde Meddah Baba diye tanınmış. Ne doğduğu, ne de öldüğü yeri biliyoruz. Kastamonu’dan sonra kaybolmuş. Nereye gitmiş, ne yapmış hiçbir bilgi yok.



Verka ve Gülşah mersiyesi.
Kaynak. <http://2.bp.blogspot.com>

Kosova Meydan Muharebesi 1389 yılında olmuş. Bu savaştan bir yıl sonra 1390 yılının Ocak ayında, karlı bir günde Üsküb feth edilmiş. *Maktel-i Hüseyin* mersiyesinin yazılmasıyla Üsküb’ün feth edilmesi arasında 20 yıl var. Kosova savaşına katılmış olma ihtimali yüksek... Üsküb’e yerleşmiş olma ihtimali de... O dönemde meşhur olmuş ve bir beye rehberlik etme mevkiine yükselmiş başka bir meddah yok. Bu meddah, kahvehâne köşelerinde halka gerçek dışı hikayeler anlatan sıradan bir insan değil. Dergah ehli, derin ve kitapları olan bir kişi...

Hüner Şencan

Üskübde Taftalıda ilçesine giderken Kozle semtinden geçersiniz. Arada aklıma takılır. Acaba neden bu mahalleye Kozlu adı verilmiştir diye. Gâzi Paşa Yiğit'in Saruhan'ın Kozlu ilçesinden geldiğini öğrenince şifreler çözüldü. Bu koz'un cevizle ilgisi yok. Bu Kozle, sılayı gurbete taşıyor. Bağlantı kurmak için söyleyeyim. Eski çarşıda, öğlen yemeklerimi hep Destan Köftecisi'nde yemişimdir. Sık sık gözüm tabelaya takılırdı: Destan Köftecisi... Bir şubesi de Bunyakovets semtinde bulunuyordu.

Destan... Destan mı yazmışlar, destan mı yazılıyormuş. Kim yazmış? II. Murat Kosavada, Varna'da destan mı yazmış? Yahya Kemal'in "şanlı üç harbin..." diye bahsettiği üçüncü savaşın kahramanı Gâzi Giray Han mı yoksa o destânın sahibi. Belki hiç biri değil... Sadece Meddah Baba'nın "Maktel-i Hüseyin" destanı veya "Verka ve Gülşah"... Kimbilir belki hepsi... Türkiye'de Destan adı ile başlayan bir ticarethâne hatırlıyorum. Belki vardır. Ama, iddiâ ederim, hiç biri Üsküb'deki bu kebabçının adı kadar anlamlı olamaz. Kozle sözcüğü bizi Saruhan'ın Kozlu ilçesine taşırken, Destan Kebabçısı'ndaki "destan" kelimesinin Maktel-i Hüseyin, Verka ve Gülşah destanlarından uzak olduğunu düşünebilir miyiz?

Saruhan'dan kalkan cihat çizgisi ile Azerbaycan'dan kalkan hikmet çizgisini Üskübde buluşturan lütuf ve kerem sahibi adına; hislenerek diyelim ya Hû.



Destan Köftecisi, 1913'ten beri.
<https://nereyegeldik.files.wordpress.com>



Yiğit Paşa'nın kabri, Allah rahmet etsin.
Kaynak. <http://timebalkan.com>

Hanîfen, Müslimen Lâz

Yazının konusu, dört yıl kaldığım Üsküb'de "Lâz" olarak isimlendirilen insanların kim olduklarını tanıma çabamla ilgili. İlk tanışmamız, billboard panolarını yöneten şirketin ismiyle oldu: Lâzov... Başlangıçta, 'şirket ismidir' deyip geçtim. Üzerinde durmadım. Sonra Lâzar isimleriyle karşılaştım, içinde Lâz kelimesinin geçtiği yerleşim yerlerini gördüm. Lâz kelimesinin Makedon, Sırp ve Grek aksanıyla söyleniş ve yazılış biçimlerine rastladım. Alttan alta meraklanmaya başlamıştım. Uzun süredir, târihî konulara uzaktım. Tahmin yürütüyordum... "Bizim Lâz'lar, târihin bir döneminde bölgeye göç etmiş olmalılar" diyordum. Ne de olsa, Lâz'lar bizimdi...

Bir ara İnternet'e girerek küçük bir araştırma yaptım. Acaba ne zaman göç etmişlerdi? Hangi sebeple ve nasıl gelmişlerdi. Doğrusu, karşıma çıkan bilgi ve veri yığını karşısında bunaldım, hiçbir şey anlamadım. Konu boyumu aşacak nitelikteydi, bıraktım.

Üsküb'deki Taşköprü ile ilgileniyor, Fâtih Sultan Mehmet'in yaptırdığı bu köprü hakkında bir kitap yazmayı düşünüyordum. Bütün dikkatim yazacağım kitap üzerindeydi. Köprüyü; târihî bağlamı, sosyal, beşerî ve fizikî çevresi içinde ele almayı arzuluyordum. Yerel Müslümân halk ilgimi çekiyordu. Rom'lar, Arnavut'lar, Torbeş'ler, Boşnak'lar ve Türk'ler Müslümân azınlıklardı. Torbeş'leri ilk kez orada tanıdım. Makedon hükümeti onları "Slavca konuşan Müslümânlar" olarak tanıyordu. Kuşkusuz, Slavca konuşmaları Slav oldukları anlamı-



Torbeş kelimesinin "tarbûş"tan bozma olduğu düşünülüyor.

Kaynak. <http://www.bsc.com.my>

Çünkü gündemime girdi. Birçok kez Meşhed-i Hüdâverdigâr'ı ziyaret edip duâlar ettim, gözlerim yaşardı. Fırsat buldukça Kosova Meydan Muhârebisi hakkında yazılanları okudum. Sultan Murâd-ı



*Yıldırım Bayezid'in eşi,
Laz Despina Olivera.*

Kaynak. <https://www.logicno.com>

na gelmiyordu. Bazıları onları Peçenek-Kuman Türk'lerinin veya Uz Türk'lerinin torunları olarak görüyorlardı. Kimileri Vlah asıllı, kimileri de Makedonya'nın asıl yerlisi oldukları iddia-sındaydı. Orada burada, Trak milletine ait olduklarını da duyuyordum. Fakat saydığım azınlıklar arasında Lâz'lar yoktu. Bu kadar çok Lâzov, Lâz , Lâzar ismine karşın böyle bir 'millet' olmaması tuhaftı.

Üsküb'de Hüdâverdigâr sevgisi kazandım.

Evvel, Kosova Ovası'nda Sırp kralı Lâzar'la savaşmıştı. Adı, Allah'ın ihsânı, îtâsı anlamına gelen Hüdâverdigâr bu harpte şehâdet şerbetini içerken, adı 'Allah'ın nusreti' manasına gelen Lâzar da tutsak düşmüş ve daha sonra öldürülmüştü.

Sultan Murat dönemi olaylarında Lâs İline yapılan akınlardan, Lâz Ucu'ndan söz ediliyordu. Neşrî, kendi adıyla anılan târihinde Hüdâverdigâr'ı şehit eden kişinin Lâzar'ın da-

madı Kopil Miloş adlı bir Lâz olduğunu söyler.

Hüdâverdigâr'ın şehit olmasından sonra yerine oğlu Bâ-Yezîd (Allah ile hem-hâl olan anlamında) geçmiş ve savaş ganîmeti olarak Lâz kızı Olivera ile evlenmişti. Hristiyan Lâz'lar böylece akrabamız olmuşlardı. Bu gelenek, Murâd-ı Sâni'nin Vilk oğlu Brankoviç'in kızı "Maria" ile yaptığı nikahla devam edecek, Lâz'larla olan akrabalık bağlarımız pekişecekti. "Pes gelûp cümlesi Lâz'a kıldılar nazar. Lâz, dahi kızın görmüşdü meğer. Âfetin kılmışdı gönlünde eser..." En-verî'nin dilinde bu evlilik şöyle dile getiriliyordu:

Lâz'a gitti, Lâz ilini aldı ol
Selânîk'i feth ederek hem buldu yol
Aldı despot Yorgî'nin kızını, Şâh
Ol la'ine muhkem, andan oldu câh

Osmanlı, Sırp'ları Lâz olarak tanımlıyordu. Sırbistan, Lâz ülkesiydi. Fatih Sultan Mehmet, Lâz Maria'ya "Despîna Ana..." diye hitap ediyordu. Bu ülkenin sınırları Ege'de Halikidiki Yarımadası'ndan başlıyor Tuna Nehri boyuna kadar uzanıyordu. Osmanlı, Rumeli milletlerini henüz tanıma aşamasındaydı. Selânik, Üsküb, Semendire, Belgrad hep Lâz şehirleriydi. Birinci Murad'tan sonra, II. Murad Lâz'ların başını ağrıtmaya başlamıştı. Zaferle sonuçlanan İkinci Koso-va Savaşı'ndan sonra Sırbistan, "Lâz oğlu Vilayeti" olarak anılmaya başlandı.

Osmanlı, Lâz topraklarında 520 yıl hüküm sürmüştü. Bu süreçte yüz binlerce Lâz Müslümân olmuş Hanîfen-Müslimen, "Ehli Sünnet vel Cemaat" çizgisine girmişlerdi.

Başlangıçta, Lâz İli teriminin Lâzar isminden kaynaklandığını ve Osmanlılar gibi, sadece Sırp'ların Lâz olduklarını düşünüyordum. Zaman içinde konunun çok daha karmaşık olduğu anlaşıldı. Ege denizi kıyılarından Tuna Nehri'ne kadar olan ve adına genel bir ifade ile Rumeli adını verdiğimiz bölgede Grek'ler, Makedon'lar, Sırp'lar, Bulgar'lar, Arnavut'lar, Macar'lar ana etnik gruplar olarak yaşıyorlardı. Sonradan anlaşıldı ki Sırp'lar aslında çoğunlukla Slav milletindendi. Fakat aralarında çok sayıda Lâz vardı. Slavlar, kendilerinden olmayan diğer milletleri Lâz olarak isimlendiriyorlardı. O zamanki Sırp kralı Lâzar, belki farkında değildi ama, aslında kendisi de lâz idi.

Ebu'l-Hayr Rûmî tarafından 1480 yılında, sözlü geleneğin toplanarak kitaplaştırılmasıyla oluşturulan Saltuk-nâme'ye göre Rumeli'de "Karîbân" adlı bir ülke vardı. Bu ülkenin beyine Taynos derlerdi. Pây-i Tahtının adı ise Süküb (Üsküb) idi ve bu şehirde Lâz'lar yaşarlardı (Akalin, 1988).



Almanyada Lusatia - Lazistân.
Kaynak. <http://www.geocities.ws>

Kariban leşkери, kim Rûmîlere dirler... Bu Kariban leşkerinin beği adına Taynos dirlerdi. Öte Rûm yakasında bir şehir diyârı vardı. Asıl Rûm içinde Kariban anlar idi ve ol şehre Süküb dirlerdi. Ol şehrin pâdişâhı katında iki ulu bân vardı. Birine Sırf-ı Rûmî ve birine Lâz dirlerdi. Birbirine hısımlardı.

Lâz'lar her yerde karşıma çıkıyordu. Her köşe başında onlar vardı.

Grek'ler Lâz'dı. Mora yarımadası Lâz'dı. Romanyalılar Lâz'dı. Rus'ların, Sırp'ların

Hüner Şencan

arasında, Arnavut'ların arasında, Makedon'ların arasında Lâz'lar vardı. İtalyan'lar Lâz'dı. Fransa'da Lâzistan isimli bir bölge vardı. Almanya'da küçük bir bölgede Sorb kökenli Lâz'lar yaşıyordu. Basarabya'da vardılar. Türkiye'de, Azerbaycan'da, Mısır'da, Gürcistan'da, Suriye'de... Geriye ne kaldı ki...



Luzitanya - Lazistan.
Portekiz ve İspanya'nın bir bölümünü içine alan topraklar.
<http://upload.wikimedia.org>

Makedonya devletinin ismi sorunluydu. Yunanistan, Birleşmiş Milletler oylamalarında Makedonya ismini kabul etmiyor, Makedonya'nın Grek olduğunu ileri sürüyordu. Bulgar'lar, Makedon diye bir ulusu tanımıyorlar; Osmanlıların ifade ettiği gibi onları Bulgar olarak görüyorlardı. Sırp'lar ise, "Siz de bizim gibi Slav ırkındansınız" diyorlardı. Makedonyalılar, bin dereden su getirerek kendilerini Millattan Önce 330'lu yıllarda hüküm sürmüş olan Büyük İskender'in torunları olduklarına inandırmaya çalışıyorlardı.

Bir de, arada Vlahlar vardı. Onlar da kendilerini ayrı bir kavim olarak görüyorlardı. Ben şüphelenmeye başladım. Antik Makedon'lar, Sırp ve Grek milletinden olmasalar bile Büyük İskender'in Ortadoğu ve İran seferlerinde bir şekilde Lâz'larla

münasebet kurmuş olmalıydılar.

Biz hepsine birden "Lâz'sınız" derken, gerçekte Lâz milletinin türevleri ortaya çıkmıştı. Makedon, Vlah Lâz'ı, Sırp, Macar Lâz'ı, Bosna-Hersek Lâz'ı, İtalyan Lâz'ı, Alman Lâz'ı, Fransız Lâz'ı... İş çetrefilleşti... Buradan çıkamayacağım. Önce kendi Lâz'larımızı tanımam gerek.

Türkiye Lâz'larını tanımadan Rumeli Lâz'larını tanıyamayacaktım. Aynı zamanda süt annem olan halamın kocasını Lâz olarak bildik. Babam, kız kardeşini Lâz'lara vermişti. Ben de oğluma bir Lâz gelin almıştım. Yani bir anlamda biz de Lâz'lara karışmıştık. Onlar, "Bize Lâz diye sesleniyorlar, ama biz Lâz değiliz" diyorlardı. "Lâz'lar Rize'den Batum'a kadar olan



**Dolna
Lužyca**

Aşağı Lazistan (Dolna Lužyca) bölgesinin devlet arması.
ceskaaslovenskahistorie.estranky.cz

bölgede yaşarlar ve Lâzca konuşurlar” görüşündeydiler. “Lâzca dili” birden gündemime oturdu. Rumeli’de Lâzca diye bir dil bilinmiyordu. Dilleri olmadığına göre, demek ki onlar gerçek değil, çakma Lâz’lardı.



İtalya’da Lazio Bölgesi.

<http://www.italiantourism.com>

yan Lâz’ların büyük bölümü Hanefi mezhebine mensup insanlardı.

Evliyâ Çelebi, Lâz’ların aslının Arap olduğunu yazıyordu. İşte, bir bu eksikti... Rum, Gürcü, İtalyan, Fransız, Makedon derken bir de Arap...

Devam edelim... Evliya Çelebi’ye göre Hz. Ömer zamanında Medîne-i Münevvereden kaçıp Bizanslılara sığınan ve Bizans Kıralları tarafından Trabzon’a yerleştirilen Cebel-ül Himmé’nin oğlu Lâzka, Lâz’ların ilk atasıdır. Aslen Kureyşli olan Lâzka Gürcü’lerle dostluk kurar ve onlardan kız alıp vererek çoğalır (Yıldız, 2014).



Gürcistan sınırları içinde Lazika Krallığı.

Kaynak: <https://upload.wikimedia.org/>

Dostlarımla konuşuyor ve onlara soruyordum: “Lâz’ların konuştuğu dil Rumcaya mı yakındır, Gürcüceye mi?” “Gürcüceye” cevabını alıyor ve Gürcü’lerle aralarında bir bağlantı kurmaya çalışıyordum. Lâz’ların Karadeniz’in Güneydoğu sahillerinde yaşayan, Şâfi mezhebine mensup, “küçük Müslümân bir topluluk” olduğu bildiriliyordu (Yıldız, 2014). Topluluğun, bütün Karadeniz halkına genellenmesi doğru bulunmuyordu. Oysa, yazar yanılıyordu. Biliyoruz ki, bu bölgede yaşa-



Osmanlı zamanında.

<http://galeri12.uludagsozluk.com>

1878 yılına kadar Lâzistan Sancağı’nın merkezi Batum’dur. Şehrin Ruslar tarafından ele geçirilmesi üzerine merkez Rize’ye taşınır. 1918 yılına kadar Rize, Hopa, Pazar (Atina) ilçeleri Lâzistan olarak bilinir. Cumhuriyet’ten sonra ise sancak lağvedilir. Bölgede bir de Lezgî’ler var. Bu boyun adı MÖ 450 yılında yaşamış olan Heredot’un tarihinde bile geçer.

Günümüzde Dağıstanda yaşayan Müslümân'lara verilen isim... Pek çok kişi onların Lâz olduğunu kabul etmiyor. Bana sorarsanız onlar da Lâz ... Hanîf Müslümân lider, Şeyh Şâmil'in milleti... Rus'lara karşı yaptıkları savaşlarla destan oldular. Soy-sop veya boy-oba terazisiyle tartarsak bu millet Lâz değil... Konuştukları dilin Lâzca ile alâkası yok. O zaman Rumeli'deki Hristiyan akrabalarımızı da Lâz saymamamız gerekir. Fakat yadsınmaz gerçeklik bütün çıplaklığıyla ortada. Hepsi Lâz.

Konu, "dil ve etnik köken" meselesine dayanırsa kendimizi kızgın bir tartışmanın ta orta yerinde buluruz. Lâz'lığın ortak bir paydası olmalı. Ne yapıp etmeli bunu ortaya çıkarmalıyız. Megrelce ile Lâzcanın benzer olması veya olmaması beni çok fazla ilgilendirmiyor. Gürcüce, Lâzca ve Svanca farklı diller olabilir. Fakat ben Gürcü'lerin, Svan'ların, Megrel'lerin, Lâz'ların hep birlikte Lâz olduklarını düşünüyorum. Çünkü, hepsi MS 300'de kurulan Lâzika Krallığı içinde kalıyor. Bu biraz "Türkiye'de yaşayan herkes Türktür" tezine benzedi... Elbetteki soy-sop açısından hepsi Lâz değildir. Benimkisi Osmanlının genelleme yaparak Sırp topraklarında yaşayan herkesi Lâz ilân etmesine benziyor.

Günümüzde, Milattan Önce birinci yüzyılda kurulan Lâzika Eğrisi devleti bütünüyle Gürcistan tarafından temsil ediliyor. O halde Gürcü'lerin tamamı Lâz... Kabilesel bağlarına, konuştukları dillerine bakmıyorum. Harita üzerinden bir fotoğraf çekiyorum ve bu tür fotoğrafları çekmeye devam edeceğim. Daha önce bu bölgede Kolhisliler yaşıyormuş. MS birinci yüzyılda Lâz veya Megrel diye anılmaya başlanmışlar. MS 70-80 yıllarında Romalılara karşı ayaklanmışlar. Dördüncü yüzyılda etki alanlarını Trabzon'a kadar genişletmişler. Bizans'lı yazarlar, o dönemde Batı Gürcistan'ı "Lâzika Krallığı" olarak adlandırıyorlarmış.

Karadeniz'deki Pontus Krallığı'nı da irdelememiz gerekiyor. MÖ 302 - MÖ 64 yılları arasında Kuzey Anadolu bölgesinde Pontus Krallığı kurulmuş. Sınırları Trabzon'dan Sinop'a kadar uzanıyor... Grek tâcirler ve mâceracılar MÖ 1000 yılından itibaren bu bölgeye gelip yerleşmeye başlamışlar. Bu yerleşmeler ve şehir kurma işlemleri MÖ 7. yüzyıla kadar devam etmiş. Beşinci ve altıncı yüzyıllarda Pontus şehirleri Pers'lerin kurmuş olduğu Ahameniş İmparatorluğu'na bağlı kalmış.

Amacımız tarihî olayları anlatmak değil. O yüzden ayrıntıları geçerek belirtmek gerekir ki, bir süre sonra Pontuslular bağımsızlığını kazanmışlar ve MÖ 302'de Pontus Krallığı kurularak 64 yılına kadar devam etmiş. MÖ 64 yılında Roma'nın bir eyaleti haline gelmiş. Sınırları, Düzce'nin karşısındaki Karadeniz Ereğlisi'nden başlayıp Gürcistan'daki Batum'a kadar uzanıyormuş. Roma'nın

ikiye bölünmesinden sonra Pontus Devleti, Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine geçmiş. MS 1204 yılında Komnenos Hânedânı zamanında bağımsız "Trabzon İmparatorluğu" haline gelmiş. 1461 yılında Osmanlıların eline geçmiş. Onyedinci yüzyıldan itibaren Pontus Rum'ları din değiştirerek artık Hanîf Müslümânlar olmaya başlamışlar.

Lâz'ları merak ettiğinizi biliyorum... Bu bölgede ilgimi çeken yerleşim yeri Samsun'un ilçesi Ladik (Laodikea). Artık, bu şehirde Lâz'lar mı yaşıyordu, insanlar Lâzca mı konuşuyorlardı diye merak etmiyorum. Dikkatimi sözcüğün etimolojik anlamı üzerinde yoğunlaştırıyorum. Biliyor ve hissediyorum ki bu sözcük Lâz'dan geliyor. Demek ki bir zamanlar burada da Lâz'lar yaşamışlar. Siz istediğiniz kadar Rize'den bu yana Lâz yok deyin... Karadeniz Bölgesi'nin her tarafına; toprağına, mayasına Lâz teri karışmış... Sadece Karadeniz'in mi?

Tam Türkiye Lâz'larının sırrını çözdüğümü düşünürken Lâzikiyye şehir ismiyle karşılaşınca olayın boyutları büyüdü. Osmanlı zamanında Denizli şehrinin ismi Lâzikiyye imiş ve bu isim Rumca Laodiceadan geliyormuş. Aslında Lâzikiyye Denizli'nin yakınındaki antik bir kasabanın adı. Denizli'de, bizim anladığımız manada Lâz'lar yaşamıyor. Eski insanlar acaba şehre neden bu adı vermişler... Konu, etnik kökenle ilgili değildi. Osmanlı, tarihsel adlandırmaları aynen alıyor bir şehre veya bazı kişilere Lâz adını veriyordu. Bu yüzden Grekçe 'Laodicea' kelimesini Lâzikiyye diye ifade etmişlerdi.

Lâzikiyye kelimesinden "Lâzkiye" kelimesine ve dolayısıyla Suriye'ye geçtim. Lâzkiye bir liman kenti idi. Batılılar bu şehre Latakia diyorlardı. Görüyorsunuz, Lâz kelimesi artık gizemli bir hale gelmeye başladı.

Olayı şöyle çözdüm. Batılıların dilinde Ladikya, Laodicea veya Latkia isimleri, bizim dilimizde Lâzkiye veya Lâzikiyye oluyordu. Ya biz Helen'lerin kelimelerini



Samsun Lâzları.

georgiasomethingyouknowwhatever.files.wordpress.com



Denizli yakınlarında Lâzikiyye şehri.

Kaynak: <http://www.hurriyetdailynews.com>

Hüner Şencan

uyarlayarak almış, ya da onlar bizim kelimelerimizi kendilerine uyarlamışlardı. Bunu anlamamız gerekiyordu. Öncelikle Lâzikiyye ve Lâzkiye kelimelerinin nereden geldiğini araştırdım. Kaynaklar bizi MÖ 300'lü yıllarda Filistin topraklarında yaşayan Selef Nikator isimli Büyük İskender'in genaraline götürüyordu. Büyük İskender'e selef olduğu için Makedo-Grekler kendisini "Seleucos" şeklinde adlandırmışlar. Bu general, Büyük İskender öldükten sonra bağımsızlığını ilân ederek, MÖ 312-63 yılları arasında Orta Anadolu ve Filistin Bölgesi'nden başlayıp İrân, Pâkistan,



İsker'in selefi, Selefkos.
upload.wikimedia.org

Türkmenistan ve Afganistan'a kadar uzanan geniş topraklar üzerinde "Selefi İmparatorluğu"nu kurmuş. Batılılar bu devletin adına "Seleucid Empire" demişler.

İşte bu general, aklına esmiş, bir azizlik yaparak annesinin anısına Laodice isimli şehirler kurmuş veya mevcut şehirlerin adlarını bu şekilde değiştirmiş. Fakat, Araplar bu kelimeyi Lâzkiye şeklinde telaffuz ederlermiş...

Sözlükler, "Laodice" kelimesi için ayrıca, "aromatik Türk tütünü" açıklaması yapıyor... "Konuyla alakası yok" deyip geçeceğim, ama takıldım. Neden tütüne "Lâzkiye" ismi verilsin?... Çünkü, Osmanlı zamanında Suriye'nin bu bölgesi Batılılar tarafından "Türkiye" olarak biliniyor. O vakitler Kıbrıs'ta ve Lübnan'ın bu kesimlerinde geniş ölçüde tütün yetiştiriciliği yapılmıyordu.

İnsanlar tütünlerini kuruması için ip bağladıkları ağaç sıralara dizebilirler; evlerinin kuraluklarında, tavan aralarında, hatta yağmurlu havalarda yaşadıkları odalarının içinde kururlar.

Birden aklıma geldi. Amerikalıların meşhur bir sigara markası vardır: Camel... Paketinin üzerinde, kocaman bir deve resmi ile, arka planda Mısır Piramitleri'ni, kahve renkli hurma ağaçlarını görürsünüz. Üzerinde "Türk ve yerli karışımı, yumuşak



Lâzkiye- Latakia.

Kaynak. <http://www.suriyegercekleri.com>



Lâzkiye'ye hoşgeldiniz.

Kaynak. upload.wikimedia.org

içimli” ifadesi bulunur. Bu görüntüyü hep yadırgamışımdır. “Deve, piramitler ve hurma ağaçları Türkiye’yi ne kadar temsil ediyor” diye... Meğer öyle değilmiş... Lâzkiye ve bir bütün olarak Ortadoğu aslında Osmanlı... Fakat, Batılılar Osmanlı demiyor, aksonim yaparak Türk diyorlar.

Peki özelliği neymiş ki, “deveyi” sigara markası ve logosu haline getirmişler. Efendim, şöyle açıklıyorlar... Lâzkiye’de bir yıl tütün hasadı çok mebzul olmuş. Halk, o yıl ürünlerinin hepsini satamamış. Bir kısmını ertesi yıl satmak üzere evlerinin raflarında stoklamışlar. Kış geldiğinde Lâzkiye halkı ocaklarında çalı-çırpı, yetmediği zaman deve dışkısından yapılan tezekleri yakarmış. Tezekler yandığında odanın içini, hafiften hafife kokan bir tezek kokusu sararmış. Bu koku, kış boyunca raflardaki tütünlere sirâyet etmiş. Ertesi yıl tütünler satışa çıkarıldığında, bu tütünlere içimini deneyen kişiler aromasının mükemmel olduğunu fark etmişler ve bu olayı hiç unutamamışlar. “Türk tütünü” sözü işte bu nedenle, dillere darb-ı mesel olmuş. Batılıların bu yaklaşımına hüzünlenir mi, yoksa güler geçer misiniz...

Asıl kelime, Grekçe “Laodice” veya Arapçası “Lâzkiye” ise bu sözcüklerin anlamı nedir?... Lâz kelimesinin etimolojisini bulmak için bu soruya cevap bulmamız gerekiyor. Batılı kaynaklar, kelimenin “halkın adâleti” anlamına geldiğini belirtiyor... Daha fazla bilgiler de veriliyor... Doğrusu ben, bu konuda isâbet ettikleri kanısında değilim... Aslında bu ismin İncil’de geçen yarım düzine kadar farklı yerleşim yerlerinin adları için kullanıldığı, kaynağının Lycus Nehri’nin yanında bulunan Diospolis isimli (İsrail’deki Lod veya Lydda şehri) eski bir yerleşim yerinden geldiği ifade ediliyor. İlginç... Lûz, Lôd, Lât, Lût, Lidya... Hristiyanlara göre Laodice, Küçük Asya’da yer alan yedi önemli şehirden biridir. Nikator’un annesine bu isim verilirken Truva Kralı kızının isminden esinlenilmiş olabileceği söyleniyor. Daha sonra, Laodice’lerin I, II, III diye sayılarının arttığını görüyoruz. Bunlardan bazıları Pontus kırallarının kızlarına verilen isimler... Fakat bana sorarsanız ismin Truva kızıyla ilgisi yok. Helenler, Lât adı verilen tanrıçanın ismini kendi dillerine benzetmişler Laodica yapmışlar.



Türk ve yerli tütün karışımı.
<http://www.cigarettespedia.com>



Lod, Lûz ve Lât.
static01.nyt.com

Biz, dikkatimizi asıl şuraya yöneltelim... Laodice, müennes, dişil bir isim. Bu adın müzekkeri, yani erili, Lâzar... Aleksandar ve Aleksandra kelimelerinde olduğu gibi... Kral ve Kraliçe... Lazar ve Laodice... Laodice kelimesinden daha fazla mesafe kat edemeyeceğimize göre bundan sonra yolumuza Lâzar kelimesinin etimolojisiyle devam etmek zorundayız. Lâzar kelimesinin hem ad, hem de bir lâkap olarak kullanıldığını görüyoruz. Kosava'da savaştan Sırp knezinin adı: Lâzar Hrebelyanoviç. Bu ifadelendirmede "Lâzar" sözcüğünün lâkap olarak kullanıldığı görülüyor. Yani Kral Hrebelyanoviç... Peki, Lâzar sözcüğü nereden türemiştir?

Kaynaklarda, Lâzar kelimesinin İbrânicede "Allah'ın yardımı", "Allah'ın nusreti" anlamına geldiği belirtiliyor... Açık söylemek gerekirse, "Allah yardım edecektir" anlamında... Bir zamanlar bizde padişahlar için kullanılan "Allah'ın halifesi" veya "Allah'ın gölgesi" gibi bir kelime... Sözcüğün İbrânicedeki "El-'Eazar" kelimesinden türetildiğini ve "Allah ihsan etmiştir" anlamına geldiğini öğreniyoruz.

Farklı yazılış, söyleniş biçimleri var... Lâzarus, Lazap, Lahzar, Lahzahr, Elazar, Azar, Azer, Lâz, Lâzare, Lázár, Lâzzaro, Lázaro bunlardan sadece bir kaç. Demek ki, Lâz kelimesi Allah'ın yardımı, Allah'ın bahşi, Allah'ın ihsânı anlamlarına geliyor. Bizde bu kelime Türkçeleşmiştir, kısaca "Allahverdi" deriz. Çok ilginç, "Lâz" eşittir, Allahverdi... Biliyorum şu an siz de benimle aynı duygular içindesiniz... Biraz basit kaldı... Çok indirgemeci bir yaklaşım oldu... Sokaktaki vatandaş için iyi de... Biraz daha derinleşmemiz lazım. El-'Eazar kelimesinin mâ-kablını ve mâ-bâdini araştırıp ondan sonra bir yargı cümlesi geliştirmeliyiz.

El-'Eazar veya Elazar kelimesi İncil ve Tevrat'ta çeşitli yerlerde geçmekte... Bunlardan biri, Hz. İsa'nın soy ağacında yer alan "Eliud'un oğlu" olması... Bazı İncil yorumcularına göre Lâzar, Hz. Musa'nın oğlunun ismidir. Başka bir yerde Elazar, dünyada iken hayatı yoksulluk ve dilencilikle geçen, fakat Ahiret'te rahata kavuşan yoksul bir figürü temsil eder. Yani, tahrif edilmiş İncil'de geçen bir öykü kahramanıdır. Lâzar, aynı zamanda Hz. Musa'nın yeğenidir. Ağabeyisi Hz. Harun'un oğlu... Yeğen Lâzar o dönemde Baş Haham olarak görev yapıyordu... Dâvud peygamberin komutanlarından biri olan Dodo'nun oğlunun adı da Elazar idi. Tevrat'a göre, Elazar vadedilmiş topraklara giderken kendisine emanet



Lazar Hrebelyanoviç.
<http://turkvedunyatarihi.tr.gg>

edilmiş olan kutsal “Ahid Sandığı”nı taşıyan güvenilir kişi Aminadab’ın oğlunun ismi idi aynı zamanda... Hz. Musa zamanında daha pek çok kişiye bu adın verildiğini görüyoruz, fakat bu gelenek nereden gelmektedir? Niçin El-‘Eazar adı sık aralıklara insanlara isim olarak verilmektedir... Daha yukarılara çıkmalı, Hz. İbrahim zamanını araştırmalıyız... Hz. İbrahim ile Hz. Musa arasında İncil tarihlemesine göre yaklaşık 400 yıl olduğuna göre, bu ismin o dönemde kullanılıp kullanılmadığı önemli.

Yahudi Ansiklopedisi’nden Elazar isimli bir kişinin Hz. İbrahim’in kahyası ve sırdaşı olduğunu öğreniyoruz... Demek ki, Elazar ismi 400 yıl geri-



Ahit Sandığı - Ark of the Covenant.

Kaynak. <http://etvisit.com>

ye gittiğimizde de var. O, Hz. İbrahim’in ev işlerini evrip çeviriyor. Bir tür kahya veya çocuklarının lâlâsı, eğitmeni... İbrahim 140 yaşlarında... Oğlu İshak evlenmemiş. Bugünkü Filistin topraklarında, Kenan ilinde yaşıyor. İbrahim, eğer çocuğu İshak evlenmezse kahyası Elazar’ın kendisinin vârisi olacağını düşünüyor... Canı sıkılıyor... Çocuğunu mutlaka evlendirmesi lâzım... Fakat çocuğuna alacağı kızı, insanları doğru yola çekme konusunda güçlük çektiği Kenan ilinden değil, Mezopotamya Bölgesi’nden seçmek istiyor. Kenan vilâyeti ile doğduğu Ur şehri arasındaki mesafe müthiş... 800 km... Kendisi yaşlı olduğu için birisinin gidip oradan çocuğuna bir kız bulması gerekiyor. İbrahim, Elazar’e emrediyor: “Ülkeme git. Oradan bir kız bul ve getir.” Oğlu İshak, kahya ile birlikte gitmiyor. Çünkü Kenan ilindeki insanları irşâd etme görevi var. Ayrılıyor... Kahya Elazar, yanına 10 deve alıp Mezopotamya’ya doğru yola koyuluyor... Sonuç, malum, Rebeka ve İshak...



Harun’un oğlu El-A’zer.

Kaynak. <http://www.akhlah.com>



Harun’n oğlu El-A’zer.

<https://en.wikipedia.org>



İbrahim Peygamber ve El A'zâr.
<http://www.childschapel.org>

Hız. İbrahim zamanında bir başka Elazar daha var... Belirli bir bölge ismi olarak kullanılıyor. Hız. İbrahim'in kardeşinin oğlu Lût'un esir düştüğü savaşta bahsedilirken "Elasar hükümdarı" Arok'tan söz ediliyor. Burada "Elasar" kelimesi, "Asar olan Tanrı'nın ili" anlamında... Çünkü "El" o dönemde Tanrı anlamına geliyor. Yardım edici Tanrı... Bahşeden, ihsân eden Tanrı... Âzer ve Âzarî isimlerinin Hız. İbrahim zamanında yaygın olarak kullanılmakta olduğunu görüyoruz... Kur'an'a göre Hız. İbrahim'in babasının ismi de Âzer... İbrahim, bütün uğraşlarına rağmen babasını tek Tanrılı Hanîf dine döndüremez. Âzer, ölene kadar putperest

kalır ve Harran'da ölür.

MÖ 2000-1600 yıllarında varlığını sürdüren Amurru kralının "Azirru" adıyla anıldığı görülüyor. Kaynaklarda şimdiki Kerkük ile Urmu Gölü arasında Âzerî isimli bir şehrin bulunduğu ve bu şehirde çoğunlukla Türk'lerin yaşadığı belirtiliyor. Tevrat'ta İbrahim'in babasına "Terah" deniyor. Bir kaç asır önce bu bölgede Kut Eli, onun ardından da Turuk Beyliği kurulmuş. Tevrat'taki Terah isminin Turukh isminden dönüşmüş olduğu belirtiliyor (Ağasıoğlu, 2009). Öyledir veya değildir, konumuz bunu tartışmak değil... Aslında, Âzer veya El-Azer derken belki sadece Lâzar'dan söz ediyoruz. Yani Tanrı Âsar'dan... Fakat, lütfen dikkat ediniz... Kur'an-ı Kerim İbrahim'in babasını anarken Âzer sözcüğüyle İlahî terminolojiyi kullanırken, Tevrat aynı kişiyi belki etnisite dili ile tanımlıyor... Ben Kur'an'ın adlandırmasını temel alıyorum...



İncil'de öykü kahramanı yoksul Lazar.
Kaynak: <http://3.bp.blogspot.com>

Konumuza dönelim. Elazar ve kısaltılmış biçimi olan Âzer kelimesi eğer Lâz ise, Âzerbaycan kelimesi ve Âzerî'ler de Lâz ... Hatta Âzer'den bozulma Hazer ve Hazer Gölü de Lâz ismiyle ilintili. Taberî, Âzerbaycan'ı "Hazerlilerin memleketi" olarak tanımlamış... Şehirlere, bölgelere Âzer ismi verilmişse, bir

göle niçin Âzer-Hâzer ismi verilmesin... Bu değerlendirmeler, “bir tür kelime oyunculuğu” değil... Çağlayarak akan “tarih nehrinin” içinde hızla yuvarlanan çakıl taşlarının, yani kelimelerin aldığı yeni şekiller ve görünümler... Hiç şaşır-mayalım... Sadece, sezmeye ve anlamaya çalışalım...



Maliye Nazırı Ahmet Mazlum.
s-media-cache-ak0.pinimg.com

Son gelişmelerden anlıyoruz ki, El-‘Azzer ismi çok yönlü bir değişim ve dönüşüm içinde... Lâzar, Âzer, Hâzer, El-Âsar, El-En-sâr, Nâzır, Nâsır bir “öz mana”nın, bir “kök mana”nın türevleri. Teknik olarak, iki veya üç harften oluşan kelime kökleriyle gidemezsiniz... O yöntem çıkmaz sokak... “Semantik etimoloji-ye” başvurmak zorundayız. Yani, anlambilimsel kök uçlarına... Ona bakmalıyız.

Örneğin, Osmanlıcadaki “Nâzır” kelime-si. Günümüzde “Bakan” anlamında kullanılıyor. Oysa İbrânicede râhip anlamında... Müennesi Nezîrâ... Türkçeleştirirsek Allah düşkününü insan, Allah’ın yardımcısı, kendisini Allah’ın yoluna, îlây-ı Kelimetullah’a adanmış kişi... “Ensârullah ve El-‘Eazar...” Fakat, karşımıza çıkan şu iki kelime karşısında, birden irkilip durmaz ve derin düşüncelere dalmaz mısınız... “El Ensâr, Ensârullah”... Yani, “Kulunun yardımına koşan Allah ve Allah’a yardım eden kul”... Allah, Hanîf dinine ve onun peygamberine yardım edenlere; “peygamberin veya dinin yardımcıları değil”, tersine “Allah’ın yardımcıları” diyor... Onları şerefendiriyor... El-‘Eazar sözcüğü belki El-Ensar, belki Ensârullah... Belki her ikisi... Yine Lâzar, siz eğer isterseniz “Lâz” da diyebilirsiniz, belki Ensârullah; belki El-Ensar pınarında yıkanmış bir kelime...

Bilmiyorum, belki tasavvufi bir derinliğe dalıyoruz... Bir milyon kez büyüttüğümüz hücrenin görünmez moleküler gen sarmalı üzerinde gezinerek bu şifreyi çözmeye çalışıyoruz. Bir anlamda genlerine baktığımızda Lâz kelimesinin ilâhî kaynaklı olduğu izlenimini ediniyoruz. Artık çok tehlikeli bir sınırdayız... Lâz eşittir El-Ensar veya Ensârullah diyemeyiz. Fakat kelimeyi uhrevî köklerinden koparıp dünyevileştirmek de aynı ölçüde tehlikeli... Kılıç sırtında, ateşe düşmeden yürümek durumundayız...

Daha da yukarılara çıkarak Nuh peygamber öncesine, İdris peygamber zamanına ulaşmak... Sözcüğün genleri üzerinde çalıştığımızdan kromozomlara

Hüner Şencan

bakıyoruz: Attar, Asthar, Assar, Astar, Aştar, İştâr... Artık, Hz. Âdem aleyhis-selâm zamanına gitmeye gerek yok... Kapılar aralanıyor... Hak Celle Celâlühû, sıfatları ile insan oğluna “Sizi yarattım. Beni tanıyın, şükredin ve kulluğunuzu yerine getirin.” diyor... Mesajını, sayıları 124 bine ulaşan peygamberleri ve nebileri aracılığıyla ulaştırıyor. Yukarıda örnekleri verilen kromozomlar başka hiçbir şeye değil, sadece ve sadece Allah'ın sıfatlarına işaret ediyor. Gören göz meselesi... Unutmayın mikroskopi göstermez, göz görür...

Fakat o Hanîf insanlar, yedi güzel adamlar, ümmî Apkallu'lar, kutlu yolun rehberleri her defasında inkarcılarla karşılaşılıyor... İnkarcılar, Hanîf mesajı uymak yerine, yaratıcıyı ve sıfatlarını dünyevileştirip kendi şahıslarında putlaştırıyorlar. “O Assâr, El-‘Easar benim” diyorlar... “Ben kıralım”, “Ben Tanrırım” iddiasıyla ortaya çıkıyorlar... Eşlerini de; Astar, İştâr, Âzer, Lâzkiye, Lât, Laodica gibi isimlerle “Kraliçe Tanrı” ilan ediyorlar. Gerek kendilerinin, gerekse eşlerinin taştan yontulmuş kaba-saba heykellerini yaptırıp insanlara bu heykellere tapmalarını emrediyorlar. Tapmayanları öldürüyor, cezalandırıyorlar.

Yazıyı tamamlarken Üsküb'ün kuzeyinde yer alan Preşovo şehrinin tam karşısında yer alan küçük “Bilâç” kasabasından söz etmek isterdim. Bir Türk öğretmen beni evinde ağırlamış, çay ikram etmiş ve kasabının isminin “ilaçsız şehir” anlamına geldiğini söylemişti. Şimdi anlıyorum ki kasabanın gerçek ismi “Lâz” idi. Üsküb'de Ekşi-Su Belediyesi'ne bağlı “Studeni-çâni” semti ile “Koli-çani”, “Zluko-câni” semtlerinden veya köylerinden söz etmek isterdim. Yakınındaki mezarlıklar nedeniyle ben Zlukocâni'ye “Ölü canlar” yakıştırmasını yapmışken şimdi anlıyorum ki Çhani, Çhan, Can, Canlar hep Lâz anlamına geliyormuş. Sırcan, Sincar, Sincan, Sinichani, Cincar, Cincârî, Cinci kelimeleri de Lâz anlamına geliyormuş. “Yerin ve göğün Tanrısı” anlamına geldiği iddia edilen “Volos” ve “Veles” şehir isimleri üzerinde düşünmeli değil miyiz? Veles, Lâz...

Trabzon'un bir ilçesi vardır, “Şalpazarı” denir. Bu ad ilçeye sonradan verilmiştir. Halk ilçeyi daha çok Ağasar isisiyle tanır. Zorlama isim benzetmesi yapmamıza gerek yok... Ağasar kelimesiyle El-‘Easar adı çoktan el ele tutuşmuş, birlikte yürüyorlarmış da bizim haberimiz yok... Biz Lâzikiyye kelimesinin



*Apkallu.
Kendi zamanının ârif insanı.
s-media-cache-ak0.pinnimg.com*

esrarıyla büyülenmişken Lâz kelimesinin gerçek genlerini taşıyan Ağasar kelimesini küller altında unutmuşuz. Erzurum'un Tortum ilçesinde Ağasar (Kireçli) köyü var. Isparta'da Ağasar Tepe, Bursa Karacabey'de Ağasar köyü var. Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı bir başka köyün adı yine Agasar. Kaf-



Preşevo kasabasının komşusu Bilaç köyü.
Kaynak: <http://bujanovacke.co.rs/>

kasyadan gelen Karaçay göçmenlerinin yaşadığı bu köyün günümüzdeki adı Akhisar. İnsanlar Agasar'a Akhisar demişler ve sonra "Firig'lerden kalma toplu mezarların bulunduğu tepeden dolayı köyün adına Akhisar denmiştir" diye zorlama bir yorum getirmişler. Manisa Turgutlu'da Ağasar Sitesi var. Giresun'un Kırıklı Belde-si'ne bağlı Güneyköy'ün eski adı Çatal Ağasar... İstanbul Üsküdar'da Mehmet

Akif Ersoy Mahallesi'nde Ağasar Sokak var. Kocaeli, Uzuntarla Beldesinde insanlar "Kartepe Ağasar Derneği" isimli bir STK kurmuşlar. Niğde'ye yakın yeni oluşturulan Aksaray iline bağlı Agasar köyü hâlâ varlığını sürdürüyor. Bayburt'a bağlı Koğans (Kovans) ilçesinde Orta Ağasar, Baş Ağasar (Akhisar) isimli köylerin bulunması El-'Easar, En-Nâsır kelimelerinin yansımaları değildir de nedir?

İran'ın Belhur şehrinde Agasar isimli bir köyün varlığı, Hindistan'da, Ermenistan'da binlerce kişinin soy adlarının Ağasar olması... Ermenilerde "Baş Yönetici" anlamında "Aghasaryan" isminin kullanılması... Yine Hindistan'da "Agasar Vasti", "Agasar Bhatagnaki", "Agasar Biliya" gibi yerleşim yerlerinin bulunması... Hindistan'da bir meslek olarak çamaşır yıkayan ve bir kısmı Urdu dilinde konuşan Müslüman Zobi'lerin (Dhobis) "Agasarlar" lakabıyla tanınması... Arnavut'lar, Lâz'ları "Çoban" olarak isimlendirirlerken Lâz'lar veya Ulah'lar endonim yaparak kendilerini "Ramâni" veya "Romani" olarak adlandırıyorlarmış. Üskübde Telgrafhâne binasının hemen arkasında yer alan "Çoban Mustafa Paşa Camii'ni" ister istemez hatırlamak zorundayız. Acaba "Lâz Mustafa Paşa" mı, yoksa "El-Azar Mustafa

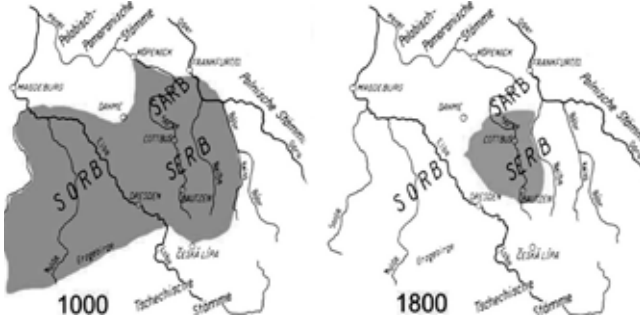


Şalpazarı - Agasar - El Ağsar.
www.salpazarihaber.com, bayburtkoyleri.blogcu.com

Paşa” mı demek istiyorlardı?... Suriye’de Arapça adı “Ayn-el Arap” olan ve Kürt halkı tarafından kısaca ‘Kobani’ olarak ifadelendirilen ilçenin adı acaba nereden gelmektedir? İshak Beg Câmîi’nin yan kapısının üstündeki Osmanlıca kitabe- de câmîinin “torunu Hacı Cinci tarafından genişletildiği” yazılı idi. O vakitler soyadı uygulaması olmadığından buna bir anlam veremiyordum. Şimdi kelime- ler bana daha anlamlı geliyor.

Hiçbir şeyi çözdüğüm iddiasında değilim... Kendime bir anlam dünyası yaratmaya çalışıyorum ve bu uğraşı beni mutlu ediyor... İtalya’nın başkenti Ro- ma’nın “Lâzio” bölgesinin göbeğinde yer alması, bu anlam çerçevesinin içine tam olarak oturuyor. Ulah’ların, Karakaçan’ların, Karakeçili’lerin bir yönüyle Lâz, Vlah olmaları da öyle... Bırakalım, ellerindeki keskin kılıçları birbirine karşı şiddetle savuran bilim insanları o anlamsız “tribal ve liguistik bilimsel nüanslar” üzerinde tartışmaya devam etsinler

Yol’dan ayrılan Lâz’lar ile Yol’un takipçileri olan Lâz’ları artık daha iyi tefrik edebiliyoruz... Bizler Hanîf Yol’un yolcuları olan Lâz’larız... Allah’ın yardımcılarız... O’nun yüce sıfatlarını kabul ediyor, tarih nehrinin köpürerek akan azgın suları arasında bir görünüp bir kaybolan, defalarca şekil değiştiren sözcüklerle O’nu tesbih ediyoruz: El-Hâdî, En-Nâsır, El ‘Azer, El-Lâtif...



800 yıllık sürede Lâz’ların (Sorb’ların) önemli bir bölümü nasıl Almanlaştı.

Kaynak. <http://language-diversity.eu>

Kaynaklar

Ağasıoğlu, F. (2009). *Tanrı Elçisi İbrahim*. Bakü.

Akalın, Ş. H. (1988). Akalın, *Saltuk-nâme I*, s.26-27. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Yıldız, M. (2014). *Dünden Bugüne Kafkasya*. İstanbul: Işık Yayıncılık.

Babalar Öğüdü

Üsküb Rifâi Tekkesi, 1817 yılında Şeyh Mehmet İsmailî tarafından kurulmuştur. İsmailî'nin 1822'de vefatından sonra yerine oğlu Şeyh Sâdeddîn geçmiştir. Şair ve âlim bir kişiliğe sahip olan Şeyh Sâdeddîn 1852 yılında vefat edince bu kez oğlu Mehmet Bâkir post nişîn olmuş ve onun da 1896 yılında vefat etmesiyle Şeyh Sâdeddîn Sırrı bu görevi üstlenmiştir (Salih, 2014). Şeyh Sâdeddîn Sırrı'nın doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1936 yılında Türkiye'de ölmüştür.

Sâdeddîn Sırrı, Üsküb'de yayımlanan haftalık Yıldız Gazetesi ve İstanbul'da yayımlanan Cerîde-i Süfiyye dergisinde çıkan nesir ve nazım yazılarıyla temayüz etmiş, Yahya Kemal'in şair, fikir ve edebiyat insanı olarak yetişmesinde önemli ölçüde etkisi olmuştur. Seçilen bu şiirindeki "üss-i rasîni" ifadesini Yahya Kemal'in bir yazısında da görmemiz basit bir tesadüf olarak değerlendirilemez. Hayatı hakkında bir kitap hazırlayan Ceyhan'ın, (2014) bildirdiğine göre Yahya Kemal, 13-14 yaşlarında iken Üsküb'deki Rifâi tekkesine muntazaman devam eden bir kişi imiş (s. 4). Tekkede Cuma günleri yapılan ayinlerde, adına "sikke" denen, etrafına yeşil tülbent sarılı beyaz keçeden yapılmış uzun başlığı ile zikirler çeker, ilâhiler okumuş. Merhumun ruhundaki şiir ve edebiyat duygularını Şeyh Sâdeddîn uyandırmış. Yahya Kemal, ondan Arapça ve Farsça dersler almış (s. 5).

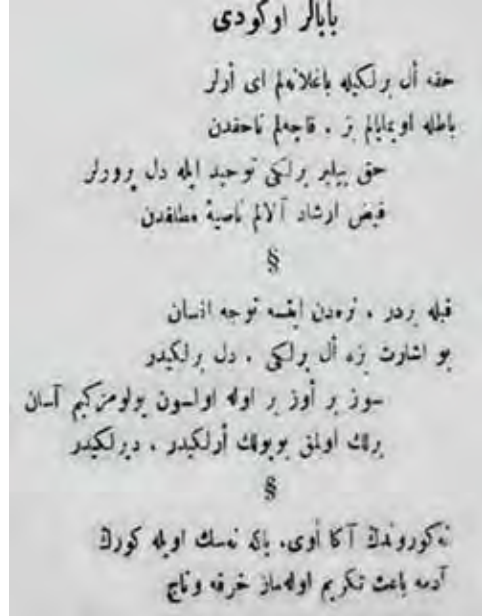
Sâdeddîn Sırrı, Hz. Ali'ye ait 63 hikmetli sözü Arapçadan dilimize çevirmiş ve onları "Bir Derviş" müstear ismiyle *Yıldız Gazetesi*'nde yayımlamış (Ceyhan,

2014). Çok sayıdaki şiir ve nesir yazılarının araştırılmasına ve toplanmasına ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken nokta, birinci Sâdeddîn ile ikinci Sâdeddîn'in karıştırılmaması hususudur. Birinci Sâdeddîn'in şiirleri yayımlanmış mıdır, bilmiyoruz. Tekkede el yazması böyle bir defterin varlığından söz edilmektedir. Bu konuların, yetkin bir kalemle araştırılmasına ihtiyaç vardır. Sâdeddîn Sırrı'nın "yazılı terekesi" öldükten sonra muhtemelen Süleymaniye Kütüphanesine emânet edilmiş olmalıdır. Sunulan şiiri, tesadüfen eriştiğimiz bu yazılı terekeden seçtik. 163 sayfa uzunluğuna sahip yazılı terekedeki fotoğraf ve belgelerin hazırlanacak kitaba önemli ölçüde katkı sağlayacağına inanıyoruz. Sâdeddîn Sırrı'nın mümtâz bir şahsiyet olarak hatırlanmasını sağlayacak bir diğer vak'a, Üsküb'deki Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'ne iki satırlık bir onarım kitabesi yazmış olmasıdır. Bu kitabenin o zamanlarda köprü mihrabiyesinin yan duvarına asılmış olduğunu biliyoruz. Günümüzde köprü'nün bütün Osmanlıca kitabeleri ne yazık ki kaldırılmış durumdadır.

Sâdeddîn Sırrı Türkiye'ye göç ettikten sonra bir süre Manisa'da bulunmuş, bazı şiir ve yazılarını bu şehirde iken yazmıştır. İnternet yazıları ve değerlendirmeleri dışında, hakkında daha fazla bilgi edinmek için, araştırma ürünü bir kitabın yayınlanmasını beklemek durumundayız.

Şiirin son satırında, Kuran'ı Kerim'in ayetine vurgu yapan "Nahnü Kasemnâ" ifadesi dikkatimizi çekmekte...

"Biz herkesin kısmetini taksim ettik."
Çalış, çabala...
Elinden ne geliyorsa yap...
Sonra, vaz geçmeden Allah'a güvenerek çaba göstermeye devam et...
"Ben çalışırsam, Rabbim kısmetimi açar" de...



"Babalar Öğüdü" adlı şiirden bir kesit.

Manisa, Ceride-i Sâfiyye, No. 70, s. 235.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ

Babalar Öğüdü

Hakka el birliğiyle bağlanalım, ey erler
Bâtıla uymayalım biz, kaçalım nâ-hakdan
Hak bilir birliği, tevhîd ile dîl-perverler
Feyz-i irşâd alalım, nâsiye-i mutlakdan

Kible birdir, nereden etse teveccüh insân
Bu işaret bize el birliği, dil birliğidir
Söz bir, öz bir ola, olsun yolumuz kim âsân
Birlik olmak bu yolun erliğidir, dirliğidir

Ne göründün ona uy, ya ki, nesin öyle görün
Âdeme bâis-i tekrîm olmaz, hırka ve tâc
İlmle âmil olup zeyy-i faziletle bürün
Bât pazârında olur cübbe ve destâra revâc

Tut yedu'llâhı, budur habl-i metîni dînin
Kalbi meyyit yaşama, cismini cân etmeye bak
Bir bil Allah'ı, budur üss-i rasîni dînin
Bul cemâl-i ezeli, cânını cânana bırak

Kimsenin âkıbet-i hâline hüccet yoktur
Kâ'im ol, sa'y eyle sen, havf ve recâ beyninde
Hırs-ı dâvâ ile sürçenleri dehrin çokdur
Düşme gel mezlakaya, çün ve çerâ beyninde

Bahş eden zât ü sıfâta şerefi sûf değil
Sûfinin bezm-i İlâhîde safâsı maksûd
Sahtekâra, şatahât ehline yaklaşma, çekil
Ara bir ârif-i billâh, ol ondan mes'ûd

Vâsıl-ı sırr-ı bekâ oldu bulan kalb-i selîm
Böyle bir pîr-i Hudâ râh-ı selâmet eridir
Eyleyen varlığını fakr u fenâya teslim
Merd-i meydân-ı rızâdır, o Melâmet eridir

Sûreti gözleme, Hak sırrını sîretde gözet
Nâfiz ol iç yüze, mâhiyyeti mânâda ara
Nazar et, nûr-ı nazar-ı, ehl-i basîrette gözet
Dâimâ kismetini nahnü kasemnâ da ara

Hüner Şencan

Babalar Öğüdü (Günümüz Türkçesiyle)

Hakka el birliğiyle bağlanalım ey erler
Bâtıla uymayalım, doğru olmayandan kaçalım
Tevhîde gönül bağlayanlar, hak bilirler birliği
Kalbi açık insanlardan feyiz ve irşat alalım

İnsan nereden yönelse, kible birdir
Bu işaret bize; el birliği, dil birliğidir
Söz bir, öz bir ola, yolumuz da âşân
Birlik olmak bu yolun erliğidir, dirliğidir

Nasıl görünüyorsan öyle ol, neysen öyle görün
Âdeme, saygı kazandırmaz, hırka ve taç
İlimle âmil ol, fazilet elbisesine bürün
Bit pazarında cübbe ve sarığa rağbet çoktur

Allah yolunu tut, dinin sağlam ipi budur
Kalbi ölü yaşama, bedenini cân etmeye bak
Allah'ı bir bil, dinin sağlam esası budur
Ezeli güzelliği ara, canını Canân'a emânet et

Kimsenin âkibetinin ne olacağına bir belge yoktur
Namazını kıl, çalış, korku ile ümit arasında dur
Zamanımızda dâvâ hırsı ile ayağı sürçenler çoktur
Düşme yanlışa, "neden.., niçin.. soruları" arasında

Zât ve sıfatlara şeref veren, giyilen hırka değil
Sûfî, sadece İlâhî hayatta sefâ görme emelindedir
Sahtekâra, taşkınlık ehline yaklaşma, çekil
Allah'ın ârif bir kulunu ara, onunla mutlu ol

Selîm bir kalbe sahip olan, sonsuzluk sırrına erişti
Böyle bir Hak âşığı, selâmet yolunun eridir
Varlığını fakr'ü fenâ olmaya teslim eyleyen
Rıza meydânı'nın yiğidi, nefisini hor gören Melâmet eridir.

Görünüşe bakma, Hak sırrını ahlâk da ara
İç dünyaya nüfuz et, ne olduğunu mânâda ara
Nazar et... ve nazarın nûrunu basîret ehlinde gözet
Daima kismetini, "nahnü kasemnâ" âyetinde ara.

Not. *Yıldız Gazetesi*, 1909 yılında Üskübde çıkmış ve 47 sayı yayımlanmıştır. Zaman içinde edebiyata ve özellikle şiire daha çok yer vermiştir. *Ceride-i Süfiyye* Dergisi ilk olarak 19 Mart 1909'da çıkmış, 1 Eylül 1919 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür. On yılı aşkın sürede toplam 161 sayı yayımlanmıştır.



*Şeyh Sâdeddîn Sırrı – Allah Rahmet Eylesin.
Kaynak. Kişisel arşiv*

Kaynakça

Ceyhan, Â. (2014). *Üsküp'lü Mutasavvıf Şair Sâdeddin Sırrı*. Manisa.

Salih, E. (2014). *Makedonya'daki Tarikatlar*. www.balturk.org.tr.

Hüner Şencan



*Üsküp Rufâi Tekkesi.
Kaynak. <http://www.bursa.bel.tr>*



*Üsküp Rufâi Tekkesi. Mescit bölümünden görünüş.
Kaynak. <http://www.bursa.bel.tr>*

Asiye Nine

Biz kendisine, harfleri uzatmaya yarayan düzeltme işaretini kullanmadan, “Asiye nine” diye hitap ederdik. Ama sonradan öğrendik ki, doğrusu Âsiye nine... Âsiye, Firavun’un karısı olan ve Hz. Musa AS’i bebekken Nil Nehri’nden kurtarıp sarayda büyüten ve sonra onun peygamberliğine imân eden kişi... Âsiye ile Asiye kelimelerinin günümüzdeki anlamları farklı... Asiye, “isyan eden” anlamında... Babası yeni doğduğunda Müslümân bir kıza herhalde “isyan eden” anlamında Asiye adını vermemiştir. Lisân-ı galat olmalı... Eskiler öyle söylemişler: “Deme kalbura kallâbur, lisân-ı galat, lisân-ı fasih’ten evlâdır.” Bu nedenle, düzeltme işareti olmaksızın “Asiye” sözcüğünü kullanmaya devam edeceğiz.

İlkokula gidiyordum. Haftada birkaç gün babamla birlikte bazen iş çıkışı sonrası, bazen hafta sonu yakınımızda bulunan Babaeski kasabasına gider Asiye nineyi evinde ziyaret ederdik. Babaeski kasabası minübüslerle 15 dakikalık bir mesafedeydi. Minübüsten iner, eski “maacır mahallesine” doğru yürürdük. Târihi hamamın karşısındaki Fâtih Câmii’nin önünden geçerken mutlaka “Eski Baba”nın türbesine uğrar bir Fâtiha okurduk. Bazılarına göre, bu türbe Sarı Salkuk’a aitti... Türbenin ön tarafında bulunan, demirden yapılmış önü açık, küçük bir kutucukta uzun beyaz mumlar bulunurdu. Eğer ziyareti, hava karardıktan sonra yapmışsak sekiz on mumun birden yandığını görürdük. Kutunun kenarları is içindeydi ve dibi eriyen mumların birikintileriyle doluydu. Babam mum yakmazdı, sadece dua eder, Fâtiha okurdu. Bana Eski Baba’nın hikayesini anlatırdı. Kutlu komutan Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u feth etmek üzere Edirne’den yola çıkıp bu köye geldiğinde yaşlı bir kişiyle karşılaşır. Ona “Baba,

Hüner Şencan

yaş kaç?” diye sorar... Yaşlı kişi “Baba atık... baba atık...” şeklinde cevap verir. Fatih sultan mehmet bu cevaptan etkilenir ve o yerleşim yerinin adının bundan böyle Babâ-i Atık (Eski Baba) olmasını ferman buyurur. Babam, bu türbede söz konusu zatın yattığına inanırdı. Eski Baba Türbesi, babamın önem verdiği öncelikli ziyaret yerlerinden biriydi. Sadece çocuklarını değil, torunlarını dahi bu ziyarete alıştırmak isterdi. Ruhunu teslim etmeden önceki son altı ay içinde kendisiyle yaptığımız Babaeski ziyaretinde Eski Baba'nın kabir toprağına, her dâim yeşil kalan “şimşir fidesi” ile “beyaz gül fidesi” diktirmişti. Kabir toprağında hâlen var olan büyük kırmızı gülleri de kendisinin diktiğini söylemişti. Gözleri görmediğinden, diktiğim fideleri demir parmaklıklar arasından kollarını sokmak suretiyle bizzat elleriyle yoklayarak yerlerinin uygun olup olmadığını kontrol etmişti. Babaeski ziyaretimiz, “Eski Babayla” başlar, “Yaşlı Nineyle” devam ederdi. O vakitler mahalle minübüsleri olmadığından “yaya gitmek” zorundaydık... Yürüyerek dört yol ağzındaki Heykel'i geçer, Edirne yolu üzerinde sola sapan üç sokağı arkamızda bırakır, dördüncü sokaktan içeri girerdik. Yaklaşık 300 metre sonra Asiye ninenin evine varmış olurduk. Babam önce köşe başındaki bakkala uğrar; ekme, tâhin helvası, peynir, şırlan yağ ve kibrit gibi bazı temel maddeleri alır, yanımızda getirdiğimiz bez torbaya koyar ve ondan sonra yaşlı Asiye ninenin kapısını çaldık.



*Bez pazar torbası.
<http://img03.blogcu.com>*

Bez torba... Artık hatıralarımızda kalmış bir nostalji, tatlı bir anı... Annem, sağlam bir bezden, evdeki dikiş makinesinde büyük bir torba diker, bu torbaya tutup taşımak için iki uzun kulakçık eklerdi. Kulakçıkların torbanın kenarına tutturulan bölümlerini uzun tutar, birkaç çapraz dikiş atar, böylece taşırken dayanıklı olmasını sağlamaya çalışırdı. Bez torba, o zamanlar bizim “file”imizdi. Naylon poşetimiz, küçük çantamız, yerine göre bavulumuzdu. Pazara, pamuk ipliğinden yapılmış “örme file” ile gitmek ve satın alınan malzemelerin başkaları tarafından görünmesine imkan vermek “ayıp” sayılırdı. “Göz hakkı” denen bir şey vardı. Alamayanların, fakirlerin duygularını görmezlikten gelemezdik. Müslümân insana bu yakışmazdı... El-âlem ne yaparsa yapsın, bize uygun düşmezdi. Annem çocukluğumda çok bez torba dikmiştir. Kirlenir, yıkardık... Bazen çalya takılır yırtılırdı. Ya çiter, ya yama yapardık. Annemin diktiği en sevdiğim bez torbası, ağzı lastikli olanıdır. Annem de kendisini geliştiriyordu. Bir defasında

böyle lastikli bir torba dikmişti. Torba dolduğunda lastiğini çekiyor ve ağzının büzüşmesini sağlıyorduk. Torba daha güvenli oluyordu... Asiyeye elimiz boş gitmezdik, torbamızda her zaman ya evden götürdüğümüz veya dükkandan satın aldığımız bir şeyler olurdu.

Babaeski gezilerini eğlenceli bulurdum. İlkokulda belki ikinci, belki üçüncü sınıfa gidiyordum. Kimbilir belki beşinci sınıftı... Fakat, bunun önemi yok... Eğlenceliydi, çünkü yaşadığım köyün dışına çıkıyordum... Minübüs



Gözümde bütün yaşlılar Asiyeye nine.
Kaynak. <https://encrypted-tbn1.gstatic.com>

yolculuğu yapıyor, yaşlı bir kadınla tanışıyordum. Bizimkinden çok farklı bir ev çevresi, eşyalar, is içinde kalmış büyük bir şömine, eski püskü giysiler görüyordum. Dönüşte, durakta minübüsün kalkış saatini beklerken babamın bana dondurma alması da harikülâde duygular yaşamama neden oluyordu. Bir taraftan dondurmamı yapıyor, diğer taraftan durağın yanındaki kafede çalan müziği dinliyordum.

Aman Allah'ım... Müziğin sesini ne kadar da çok açıyorlardı. Ortalık inliyordu... Hamiyet Yüceses, "Makber" şarkısını söylüyordu... Dönüyor, dolaşiyor aynı plağı koyuyorlardı. "Makber" şarkısı o günlerden iliklerime işlemiştir. Ne anlama geldiğini bilmezdim. Şarkıcının serâzâd âvâzı hoşuma giderdi. İşte o kadar. Duygulanırdım. Uzun yıllar sonra makber sözcüğünün "kabir" veya "ebedî mekân" anlamına geldiğini öğrenecektim. Bu şarkıyı ne kadar çok dinlemişim ki, şartlanmışım. Efkârlanmak için arada, İnternet'teki "Sizin Televizyonunuz" sitesine girer onu dinlerim. Bir taraftan Eski Baba'yı, diğer taraftan Asiyeye nineyi düşünürüm... Allah, kabirlerini temiz ve pâk etsin. Taksirâtını afetsin, mutluluklarla dolu Na'im cennetine soksun... Hamiyet Yüceses, o pîr-i fânileri ziyaret ettiğimizi biliyor olmalıydı ki, "Her yer karanlık / Pür-nûr, o mevki / Mağrip mi,



Fatih Camii ve Eski Baba'nın kabri.
Kaynak. Kişisel arşiv

Hüner Şencan

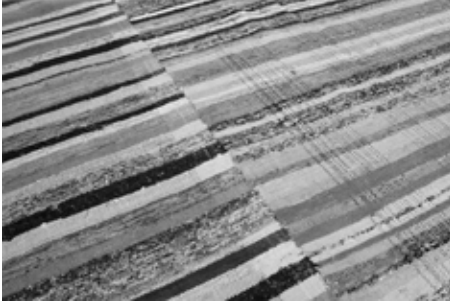
yoksa makber mi, yâ Râb? / Kabri çiçekten bir türbe olmuş / Dönmüş o türbe bir haclegâha” diye sesleniyordu. Şimdi düşünüyorum da, Yüceses’in o yanık, o duygulu sesiyle haykırmasına vesile olan, Eski Baba ve Asiye nine idi... Eski Baba'nın kırmızı güllerle bezenmiş türbesini haclegâha dönüştüren kişi ise, babamdı...

Asiye ninenin evine vardığımızda kapıyı açtırmak için oldukça uğraşırız. Babam kapıya yumruğuyla vurur “Asiye nine! benim, ben... Mâmût...” diye seslenirdi. Asiye nine, babamı memleketteki adı olan Mahmut ismiyle bilirdi. Asiye ninenin kulakları pek iyi işitmezdi. Bu nedenle kapıyı daha kuvvetli çalmak ve daha yüksek sesle bağırmanız gerekirdi.

Ben de bağırırdım... Bu eğlenceli bir yaklaşımdı. Zavallı bir kadına seslenmek bir çocuk için eğlenceli bir olaydı. Neden sonra içeriden titrek bir ses gelirdi.



*Eski Baba'nın müdavimi babam.
Kaynak. Kişisel arşiv*



*Eski palalardan dokunmuş kilim.
Kaynak. <https://a.1stdibscdn.com>*

“Geldim” veya “Geliyorum” derdi. Asiye nine, kapının arkasına dayak olarak dayadığı birkaç uzun sopayı arka arkaya çeker ve ondan sonra kucaklayarak kapıyı yarım aralık açmaya çalışırdı. Eski, boyasız, çürümeye yüz tutmuş ağaç bir kapıydı. Babamla ben yavaşça yarım aralık kapıdan içeriye girerdik. İçerisi yarı karanlıktı. Gözlerim bir zaman karanlığa alıştıktan sonra, içerisini

farkedirdim. Yerde kilim, yaygı ve hatta hasır bile yoktu. Döşeme topraktı. Tam karşıda gözünüze kocaman bir şömine çarpardı. Şöminenin kenarları, bacanın üst tarafı siyahlar ve is içindeydi. Alaca karanlıkta duvarların ne renk olduğunu farkedemezsiniz. Kimbilir belki on senedir badana yapılmamıştı. Şöminenin hemen önünde yere serili, eski püskü, kirli bir yatak bulunurdu. Odada sedir, divan yoktu. İskemle de bulunmuyordu. Babam araştırır, bana bir şilte, bir minder bulur yere çökerdim. Babam ninenin hâl ve hatırını sorar, getirdiklerini ona

verirdi. Malzemeleri yerleştirmesine yardım ederdi. Her yer darma dağınıktı ve ne varsa her şey o odanın içindeydi. Evin başka bir odası yoktu. Yatak odası, mutfak, tuvalet, salon, antre aklınıza ne geliyorsa... Hepsi o odadan ibaretti. Bir tarafta sahanlar, tencereler; öbür tarafta bohçalar, "çıkınlar"... Dış kapıya göre



O da bir Asiye Nine.
Kaynak. www.yeniakit.com.tr

sol tarafta irili ufaklı, ağızları bağlanmış, üst üste yığılmış bir bohça yığını olduğu görülüyordu.

Odanın bahçeye bakan küçük bir penceresi vardı. Babam içerisinin aydınlanması için perdeyi biraz kenara çekmek ister, fakat Asiye nine karşı çıkardı. Gözlerinin rahatsız olduğunu söyler, perdenin açılmasını istemezdi. Fakat babam yine de onu dinlemez, perdeyi aralardı. Böylece

evin içini biraz daha iyi görme fırsatı elde ederdim. Yoksul, yaşlı kadın evi idi. Günümüzde televizyonlara konu olan "çöp evlerle" ilgisi yoktu. Eşyası, kabı kacağı azdı. Bahçede tahtadan yapılmış derme çatma bir tuvaleti olmasına karşın, dışarı çıkamıyor olmalı ki, bir kenarda lacivert sırmalı, beyaz çinko bir "lazımlık" gözüme çarpardı. Bir çok kez, babam dolu lazımlığı alır, götürüp bahçedeki tuvalete dökerdi.



Pompa gaz ocağı.
Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>

Asiye ninenin yemek yediği tabaklar hep kirli olurdu. Öyle anlaşılıyordu ki tabakları bir durlayıp üzerine yemek koyup yerdi. Bir kenarda orta büyüklükte iki toprak testi ve bir bakraç duruyordu. Su kaplarının yanında tenekeden yapılmış bir ibrik vardı. Asiye nine onu abdest almak için kullanırdı. Ziyaretlerimizde babamın görevlerinden biri ona yemek yapmaktı. Bunda şaşılacak bir şey yoktu, çünkü babamın mesleği zaten aşçılık idi. Ayrıca annemin evde yaptığı yemekleri büyük "sefer taslarıyla" ona getirirdik. Bazen bu yemekleri ısıtır, bazen menemen pişirirdik. Her defasında dualar eder, babama zahmet ettiğini

bildirir, uğraşmamasını söylerdi. Benim için en eğlenceli olanı babamın pom-

Hüner Şencan

palı gaz ocağında ona tarhana çorbası pişirmesi olurdu. Pompalı gaz ocakları o vakit gaz yağıyla çalışır, bütün yemekler bu ocaklarda pişirilirdi. Bizim evimizde de bu ocaklardan bulunurdu. Alevi azalınca, gaz haznesinin yan tarafında bulunan düzenekten hava pompalanır ve “kafa” kısmındaki kırmızı-mavi renkli alevlerin daha harlı çıkması sağlanırdı. Gaz ocağı toprağın üzerinde, yere serili yatağın hemen yanı başında idi. Odanın içinde tezgah, lavoba gibi bir düzenleme yoktu.

Babam Asiye ninenin sofrasını hazırlar yemeğini bizim yanımızda yemesi için onu teşvik ederdi. Bu arada ortalığı toplar, bazı kirli eşyalarını annemin yıkaması için yanına alır ve eve getirirdi. Asiye ninenin evinde yaklaşık bir saat kadar oyalandıktan sonra kendisinden izin ister ayrılırdık. Asiye nine arkamızdan

kapıyı tekrar dayaklar, değnek ve ağaçlarla sıkı sıkıya kapanmasını sağlardı.



O, şimdi zihnimde belli belirsiz bir silüet.

Kaynak. <http://www.mjora.com>

Asiye nine o yıllarda herhalde 90 yaşını aşmış olmalıydı... Elinde eğri-büğü bir değnekle iki büküm yürüyordu, daha doğrusu yürümeye çalışıyordu. İkiye katlanmış gibiydi... Yüzü kırış kırıştı, göz yuvaları derin ve karalık bir çukurluğun içinde kaybolmuş gibiydi. Zaten tek görebildiğim yüzü ve elleri idi. Karanlık bir çehreye, esmer bir görünüme sahipti. Kirli tülbentini başına öyle bir sarıyordu ki, yüzünün çok az bir kısmı görülebiliyordu. Kaderin bütün zorlukları ve sıkıntısı, ince örülmüş siyah bir dantel gibi suratına yansımıştı. Yüzüne baktığınızda

sadece acı ve ızdırap okurdunuz. Bugün, Asiye ninenin güler yüzlü görüntüsünü veya tebessüm eder halini hayal bile edemiyorum...

Asiye nine, memleketimiz olan Romanya'nın Maçın bölgesinden gelmiş... Çok zengin olan dedemin kahyasının hanımı imiş. Babamla birlikte aynı kafilde Türkiye'ye göç etmişler. Eşini memlekette kaybetmiş. Bir kızı, bir de oğlu varmış. Kızı memlekette kalmış. Akıldan biraz noksan olan oğluyla birlikte Türkiye'ye gelmişler. Devlet baba, Babaeski'de onlara bir ev vermiş... İlk zamanlarını nasıl geçirmişler bilmiyorum. Tek bildiğim, akıldan zâif olan oğlunun bir gün mum yakmak suretiyle oynarken evi yakması... Evin bir bölümü, o yangında mı yıkılmış tam bilmiyorum... Asiye ninenin kaldığı odanın öte tarafında yıkık oda duvarları vardı. Metruk halde kalmış, yıkılmış kerpiç duvarlar yağan

yağmurların, esen rüzgarların insafına terkedilmişti. Odada bizim girdiğimiz sokağa bakan kapının dışında bir kapı daha vardı. Bu kapı bahçeye bakıyordu ve o da dayaklarla arkasından sıkı sıkıya kapanmıştı. Komşular, akıldan zayıf olan oğlunun o yangında öldüğünü anlatırlarmış. Asiye ninenin Türkiye’de başka hiç kimsesi yoktu.

Oğlunu da kaybedince kendisine komşular sahip çıkmışlardı. Sadakalarını, zekatlarını kendisine verirler, yemek yapıp evine götürürlerdi.

Asiye nine epey bir zaman böyle yaşamış... Babam kendisini ne zaman bulmuş, ne zamandan beri kendisini ziyaret ediyordu, bilmiyorum. Tek bildiğim, benim dünyayı algıladığım ve hatırladığım zamanlardan beri onu düzenli olarak ziyaret ediyor olduğu... Kendime göre hesap yapıyorum. Babam 10 yaşında Türkiye’ye gelip, 16 yaşında Alpullu Şeker Fabrikasına girdiğine ve 18 yaşında askere gidip dört yıl askerlik yaptığına göre devamlılık kazanan ziyaretleri annemle yaptıkları evlilik sonrasına ait olmalı... Ben yalnızca, ilkokul sonrasını hatırlıyorum... 1961 ve ötesini... Süreklilik kazanmış olan ziyaretleri, herhalde son üç dört seneye ait olmalı... Bu ziyaretler, babamda âdeta bir dînî ritüel haline gelmişti. Derin bir vicdanî sorumluluk hissediyor, ziyaretlerini bir ibâdet aşkıyla yerine getiriyordu.

Annem anlatmıştı... Son ziyaretinde kendisine “Asiye nine hasta... Gidip onu alalım. Kalkamıyor, yemek yiyemiyor” demiş. Son zamanlarda komşuların kendisini zehirleyip evine el koymak istediklerinden şüpheleniyormuş. Bu yüzden kapısını ne komşulara açıyor, ne de onların getirdikleri yemeği yiyormuş. Tek güvendiği kişi babammış. Fakat son zamanlarda halsiz düşmüş, yatağa bağlı kalmış.

Annem babamın teklifine itiraz etmiş. “O yaşlı bir kadın. Buraya gelmek istemez. Hem buraya alacağız da nereye yatıracağız. Sonra yaşlı annen ne der” diye karşı çıkmış. Fakat babam inatçı bir insandır. Bir kere kafasına bir düşünce geldi mi, onu mutlaka uygular. “Kalk, hadi” demiş. “Gidip onu alacağız ve burada biz bakacağız.”

Asiye ninenin evine varmışlar. Kapının arkasındaki ağaç dayakları iteleye kakalaya zorla açmışlar. Yaşlı kadın halsiz mecalsiz, karanlık odanın içinde yerde yatıyor, cansız gözlerle onlara bakıyormuş. Annem perdeyi çekmiş, camı açmış içerisini havalandırmış. Babam kendisine teklifte bulunmuş. “Nine bak, sana Firdevs’i getirdim. O senin kızın. Müsaade et, sana o baksın. Eğer izin verirsen, seni bizim eve götüreceğiz. Seni yıkayıp paklayacağız. Orada hem anamla

da tanışsın. Onunla sohbet edersin” demiş. Asiye nine donuk gözlerle bir babama, bir de anneme bakmış. Aslında evinden ayrılmak ve kopmak istemiyormuş. Sonra cılız bir sesle “Tabî, o benim ahret kızım” diye cevap vermiş. Annem de “Asiye nine, iyileştikten sonra, ben seni yine evine geri getireceğim.” demiş. Yaşlı kadın “Öyle mi?” diye seslenmiş. Sonra, “Ben kendime bakamayacağım. Tuvalete de gidemiyorum” demiş.

Babam kendisinden bu şekilde dolaylı bir rıza alır almaz hemen dışarı çıkmış, seri adımlarla çarşıya, Babeski noterine gitmiş. Durumu anlatmış. Yaşlı kadını ölünceye kadar bakmak üzere kendi evlerine götürmek istediklerini söylemiş. Noter, “bu bakma işini niçin yapmak istediklerini” sormuş. Babam durumu anlatmış. Kocasının bir zamanlar babasının çiftliğinde kahya olarak çalıştığını söylemiş. Noter, akıl vermiş... Bakma işinin, “Asiye ninenin yaşadığı evin annemin üzerine geçirilmesi karşılığında” olursa “bir karşılık bulacağını ve ciddiyet kazanacağını” söylemiş.

Bunun üzerine babam çarşidan bir taksi kiralamış ve Asiye ninenin evine geri dönmüş. Ninenin eşyalarını toplayıp taksinin bagajına koymuşlar. Komşulara haber verip Asiye nineyi köye götüreceklerini söylemişler ve arabaya kadar taşımak için onlardan yardım istemişler. Komşular; “Ah, ne büyük hayır yapıyorsunuz. Bize kapıyı açmıyor. Yoksa burada ölüp gidecek” demişler. Yaşlı ninenin koltuğuna girip onu taksiye yerleştirmişler.

Babam ve annem Asiye nine ile birlikte doğruca notere gitmişler. Asiye nine, çarşıya geldiklerinde camdan dışarıya bakıyormuş. Eski hatıraları canlanmış... “Ah... Ben buralara böber almaya gelirdim” demiş. Bizim için çok sıradan ve anlamsız bir söz, yıllardır çarşıya çıkamayan Asiye ninenin ağzında “anıların bal tadıyla” dile dökülmüş. Çarşıda Babeski esnafından iki şahit bulmuşlar. Noterde, şahitlerin huzurunda Asiye nine “hayat boyu bakılma şartıyla” evini anneme devr etmiş. Noter işlemleri tamamlanınca doğruca köyümüze gelmişler. Kocaannemin yatağını ki, sonra uzun yıllar artık babamın yatağı olmuştu, Asiye nineye vermişler. Elbiselerini çıkarmışlar, yeni elbiseler giydirmişler. Islak bezlerle vücudunu silmişler. Koca annemi ise aynı odada, sobanın başında bulunan karşı yatağa yatırmışlar. Annem anlatır: “Koca annen rahatsız oldu. Ben de hastayım demeye başladı”. Annemin ve babamın ilgisi yaşlı Asiye nineye yönelince kocaannem sıkılmış. Babam ilk gün, her ikisiyle bütün gece ilgilenmiş. Asiye nine sessiz, hareketsiz yatarken; kocaannem inleyen, sızlayan bir konumda olmuş. Babam bütün gece, her ikisine sabaha kadar hizmet etmiş. Asiye nine evimize geldikten sonra kaç gece yatmış, tam hatırlamıyorum. Annem “ya iki, ya

üç gece” diyor. Babam ertesi günü veya üçüncü günü tapu işlemlerini bitirmek üzere annemi de yanına alarak Babaeski’ye gitmiş. Evin tapusunu annemin üzerine geçirmeleri gerekiyormuş. Öğleden sonra saat dörde kadar resmî işlemlerle uğraşmışlar. Akşam üzeri minübüse binip köye geldiklerinde daha minübüsten iner inmez çocukların bağrıışmalarıyla karşılaşmışlar. Çocuklar, “Nine öldü... nine öldü...” diye sesleniyorlarmış. Meğer, ecel vâki olmuş Asiye nine Hakk’ın rahmetine kavuşmuş. Babam ve annem çok üzölmüşler. Tam yaşlı kadına biraz rahat ettirmeyi düşünüyorlarmış ki, kaçınılmaz sonla karşılaşmışlar. Bu ölümün, tapu işlemleri sonrasına denk gelmesi de ayrıca bir rahatsızlık yaratmış annem ve babamda... Fakat, “Hiç kimse Allah’ın izni olmadan ölmez” ayeti gereğince “sabır ve metanet” hâlet-i rûhiyyesine girmişler. Yaşlı nine için magfret dilemişler... Komşuları toplayıp Yâsin, Tebâreke ve Amme surelerini okumuşlar, ruhuna hediye etmişler...

Asiye nineyi “rahat döseğine” aldıktan sonra babam, “Ben Babaeski’ye gideyim komşularına haber vereyim” demiş. Öyle yapmış. Komşuları da çok üzölmüşler, bir taraftan da “huzura kavuştuğunu” söylüyorlarmış. Babam köyümüze gelmeleri için bir minübüs kiralamış. Bir araba dolusu kadın evimize gelmişler, ailemize başsağlığı dilemişler. Anılarını annem ve babamla paylaşmışlar. “Son zamanlarda iyice içine kapandığını ve kimseyle görüşmediğini” söylemişler.

Asiye nine bahçede çarşaf ve bezlerden perdeler çekilerek yapılan özel bir yerde yıkanmış... Hoca dua etmiş, komşulardan helallik dilemiş, daha sonra namazı kılınmak üzere camiye uğurlanmış. O vakitler kadınlar ölüyü uğurlamak için, câmiye veya câmi avlusuna gitmezlerdi. Evin bahçesinde ayakta, yaşlı gözler ve dualarla kendisini uğurlarlardı, sonra alçak sesle okunan Kuran’ı Kerîm tilâvetini dinlerlerdi. Kuran’ı Kerim’in sonunda okunan Fâtîha ve salavatlarla birlikte misafirler yavaş yavaş evlerine dönerlerdi. Babam Babaeski’den gelirken cenazeye gelecek misafirlere dağıtılmak üzere küçük, “tahin helvası” paketleri yaptırmış. Kuran’ı Kerim tilâvetinin sonunda yüzer gramlık bu helva paketleri misafirlere dağıtılmış. Eskiden, cenaze törenlerinde komşular ev sahibine yemek yapıp getirirlermiş. Artık, komşuların yemek getirme adeti iyice azaldı. Günümüzde cenazeye gelen misafirlere, cenaze sahibi küçük plastik tabaklar içinde pilav ve kapalı plastik kutularda ayrı ayrı dağıtmakta... Bunun nedeni, şehirlerarası yolculuk yapıp uzaktan gelen misafirlerin cenaze telâşesi nedeniyle aç kalmamalarını temin etmek...

Hüner Şencan

Yaşlı nineyi dâr-ül ukbâ'ya uğurlayıp bir hafta on gün kadar tâziye ziyaretlerini kabul ettikten sonra, babam Babeski'deki evi derleyip toparlamaya gitmiş. İşe yaramayacak eski eşyaları ve kırık dökükleri atmış. Asiyeye ninenin lazımlığını, leğenini köyümüze getirdiğini hatırlıyorum.

Elbiselerini, bez, çarşaf niteliğindeki bütün eşyalarını anneme yıkatmış. “Ziyan olmasın. Bunları yıka, pala yap sonra Burgaz'a götürür kilim dokuturuz” demiş. Annem, bez anlamında ne varsa hepsini yıkamış, kurutmuş. Hatırlarım, aylarca bu elbiselerden, çarşaflardan iki santim eninde şerit bezler keser ve uçlarını birbirine denk getirerek iğneyle dikerdi. Daha sonra bu uzun şeritlerden futbol topu büyüklüğünde büyük yumaklar yapardı. Yüklüğümüzün yan tarafındaki boşluklarda bu türden çok sayıda top olurdu. Kaç toptan bir kilim çıkardı bilmiyorum. Fakat belli bir sayıya ulaşıncaya babam bu topları bir çuvala doldurur ve Burgaz'daki dokumacıya götürürdü. Kilimci, dokuduğu metre üzerinden bir ücret alırdı. Bir hafta on gün sonra dokumacı pala şeritlerden yapılmış kilimleri bize teslim ederdi. En sevdiğim yön, yeni dokunmuş pala kilimleri çimonto döşemenin üzerine sermekti. O gün evimizde bir sevinç ve hoşnutluk olurdu. Günümüzde evimize



Kabe duvar halısı.

<http://mcdn01.gittigidiyor.net>

yeni bir halı satın aldığımız zaman kendimizi hangi duygular içinde hissediyorsak, o gün de öyle olurdu. Pala kilimler, o günlerde bizim halılarımız yerine geçiyordu. O vakitler, bugünkü manada halımız hiç olmamıştı. Hatırlağım tek halı, babamın hacdan getirdiği, yatak odamızın duvarında asılı duran ve halı havası veren büyükçe bir bezdi.

Bu halının bir yarısında Kâbe'nin ve diğer yarısında ise Mescid-i Nebevî'nin resmi vardı. İlkokul yıllarımı bu duvar halısına yanında yatarak geçirdim. Babam bohçaları ve çıkınları açıp içlerinde ne olduğuna bakarken bir çıkında iki avuç dolusu kadar demir Romen parası bulmuştu. Asiyeye nine herhalde göç ederken bu paraları getirmişti. Fakat Türkiye'de bu paralar geçmeyince öylece bir kenarda kalmış olmalıydı. Babam o paraları bana verdi. Epey bir süre onlarla oynadığımı hatırlarım. Her alışkanlık bir öze dayanır. Eski paralara karşı tutkunluğum vardır. Sıkı bir koleksiyoncu olmasam da, eski paraları gördüğümde

bunları satın alıp biriktirmeye çalışırım. Çocuklarımıza değil ama, torunlarımıza bırakacağımız en değerli mirasın bu tür antik eşyalar olduğunu düşünürüm. Bu eşyalar eğer torunlarıma ulaşabilirse, onların da bir şekilde bu tür koleksiyonlara ilgi duyacaklarına inanıyorum. Romen paralarıyla sadece oynamıyordum, onları inceliyor, yazılarını okumaya, üzerindeki grafiklerin ne anlama geldiğini çözmeye çalışıyordum. Ben, zaten her zaman aşırı meraklı bir çocuktum...

Babam, Asiyeli ninenin metrük evini tamamıyla yıkıp oraya yeni bir ev yapmaya ve kiraya verip ek gelir temin etmeye karar vermişti. Çünkü, babamın aşçılık maaşından başka geliri yoktu. Kerpiç evi yıkmak zor olmadı. Bir hafta sonu, babamla birlikte Babaeski'ye gidip evi yıktık. Ben çıkan tahtaların bir kenara taşınmasına ve yığılmasına yardım ettim. Daha sonra babam usta arayışına girdi. Evi "götüre" olarak bir ustaya verip yaptırmak istiyordu. Evin planlarını Belediyeye gidip çizdirdi. Sırt sırta vermiş iki haneli bir ev planlamıştı. Hanelerin her birinde iki oda, bir mutfak ve küçük bir banyo olacaktı.

Tanıdıklarının tavsiyesiyle bir usta bulmuştu. Usta evi iki ayda yapacaktı. Briketten yapılma bir ev olacaktı. Usta, bir yardımcısıyla birlikte iki karış kadar bir temel kazdıktan sonra yığma biriketten duvarları örmeye başlamıştı.

Artık her akşam, benim okul çıkışım ve babamın iş çıkışında minübüsle Babaeski'ye gidiyor evin yapılması sırasında biz de ustalara yardım ediyorduk. Harç karıyor, harç taşıyor, biriketleri ustanın yanına götürüyorduk.

Babam ustadan ayrı olarak, kiracılar için bahçenin üst tarafına iki tane kömürlük yapmıştı. Bu kömürlüklerin tahtalarını kendimiz çatmış, kiremitlerini babamla birlikte ikimiz döşemiştik. Ustalar evle ilgilenirken, biz kömürlüğün kiremitlerini yerleştiriyorduk. Evin içinde tuvalet yoktu. Tuvaletler bahçedeydi. Biz o vakitler helâ derdik... Babam bahçede her iki kiracının tuvaletleri için iki büyük çukur kazdırdı. Bu çukurların üzerine, tahtadan kalıp-iskele yaparak ve kalıbın üzerinde büyükçe bir kapak yeri bırakarak beton attık.

Ustalar işlerini neredeyse bitirmek üzereydiler. Çatının üzerine Avrupa kiremidi satın aldık. Dışarıdan bakıldığında oldukça modern bir görünümü vardı. Yalnız, duvarların üzerine beton atamadığımızdan tavanları nasıl yapacağımız ciddi bir sorun olarak ortada duruyordu. Babam yıkılmış bir evden çıkmış eski tavan tahtaları bulmuştu. Bu tahtaları satın almış ve tavana onları çakmıştık. Lambiri tahtasına benziyordu, fakat lambiri tahtalarından hem daha geniş, hem de daha inceydi. Sonraki yıllarda bu tahtalar epey başımızı ağartacaktı. Kiracılar kışın ısınamadıklarını söylüyorlar ve bizden bir şeyler yapmamızı

istiyorlardı. Bunun üzerine bir yaz, babamla birlikte bahçede topraktan harç karıp, bu tahtaların üzerine, soğuk olmaması için çamur döşedik.

Evin veya sırt sırta vermiş iki hanenin tamamlanmasından sonra babam onları kiraya verdi. Böylece ailemize ek gelir gelmeye başlamış oldu. Fakat babam kira bedellerini her zaman düşük tutardı. Sık sık annemle tartışıyorlardı. Annem babamı suçlar “niçin düşük fiyatla kiraya verdiğini” sorardı. Babam, “Allah bereket versin, o kadar para alıyoruz” derdi. Belki de, Asiye ninenin sevabına yazılması için böyle yapıyordu... Bilmiyoruz... Ama genel tavrı bu idi. Bazı kiracılardan ev kirasını alamadığı olurdu... Aylarca kirasını ödemeyen bir su-bay, ancak başka bir ile tayininin çıkmasıyla evimizi boşaltmıştı. Babaeski’de ninenin evi çok kısa zamanda yapılmış olduğundan, eksiği hiç bitmezdi. Sonraki yıllarda iki komşu arasına bir bahçe duvarı örmüştük. Kömürlüğün kiremitleri kırılır veya kayar, her yaz babamla birlikte kiremitliği aktarmaya giderdik. Yaz dönemlerindeki kiremit aktarma işinden bana artık bıkkınlık gelmişti.

Yıllar çok çabuk geçiyordu. Lise, üniversite bitti. Master yaptım, doktora öğrencisiyken üniversiteye asistan olarak girdim... Evlendim... Aldığım asistan maaşının yüzde altmışını kiraya veriyordum. Eşime para biriktirip bir ev satın almamız gerektiğini, kiracılıktan kurtulmamızın daha iyi olacağını söylüyordum. İstanbulda daire fiyatları çok yüksekti. Asistan maaşıyla daire almak mümkün gözükmüyordu. Babamın Babaeski’deki evden aldığı kiranın üç katını ben İstanbul’daki ev sahibime veriyordum. Babama teklif götürdüm. “Babaeski’deki evi satalım. O parayı bana ver, ben buradan bir daire alayım. Sonra ben sana geri öderim” dedim. Fakat babam râzı olmadı. Bir süre daha böyle gittik. Arada, birkaç defa daha konuyu dile getirdim. Nihayet bir gün, “tamam satalım, ama oradan alacağımız para senin İstanbul’dan ev almaya yetmez” dedi. Ben kendisine, “Arkadaşlarımdan, akrabalarımızdan borçlanarak ve ayrıca düğünde toplanan paralarla başımızı sokabileceğimiz bir daire alabileceğimi” söyledim. Evi satışa çıkardık ve o zamanki parayla üç buçuk milyona sattık. Üzerine üç buçuk milyon da ben ilave ettim. Fatih Edirnekapı’da, yedi milyona giriş katından küçük bir daire satın aldım. Böylece kira ödeme stresi üzerimden kalkmış oldu. Asiye ninenin evi yok olmadı, buharlaşmadı, İstanbul’a taşındı... Birinci ikizlerim, kira ile oturduğumuz başka bir evde doğmuşlardı, fakat bu dairede büyüdüler ve dördüncü sınıfa kadar bu mahalledeki ilkokula devam ettiler. İkinci ikizlerim ise, bu dairede doğdular ve üç yaşına kadar bu dairede yaşadılar. Akademik hayatımda, onlarca poşete yerleştirdiğim bilimsel çalışmalarımı ve

doçentlik dosyalarımı yine bu dairede hazırladım. Bir zamanlar, babam Asiye nineye bakmıştı, fakat şurası bir gerçek ki, şimdi Asiye nine bizim yaşamımıza katkı sağlıyordu... Benim, eşimin ve çocuklarımın yediği ekmekte, içtiği suda hakkı vardı...

Bu evde uzun yıllar oturdum. Sonra Avcılar'dan başka bir daire satın alınca oraya taşındık. 1999 Depremi ile Avcılar'daki evimiz hasar görünce Edirnekapı'daki evimize geri geldik. Giriş katındaki 75 metrekairelik bu küçük daire; Asiye ninenin hatırasını, ikizlerimin beşiğini, stres içinde olduğum doçentlik sınavına hazırlanma günlerimin hatırasını taşıyor. Avcılara taşındığımız zaman bu küçük daireyi Malatya'lı bir arkadaşşıma kiraya vermişim. Evlenirken, gelinlik satıcılığı yapıyordu... Şirketinin ismi "Lale Gelinlik" idi. Onun dükkanına gidip nişanlıma gelinlik seçmişim. Dairemde dört beş yıla yakın bir süre kiracı olarak kaldı. Adı Fikret idi... Fikret, bir süre sonra gelinlik işini bıraktı, eğitim sektörüne girdi. Bir özel ilköğretim okulunun müdürü oldu. Orada senelerce müdürlük yaptı. Amansız bir hastalğa yakalanmış, kanser olmuştu. Çok insan tanıdım, ama onun gibi içten, samimi ve dobra bir insan görmedim. Düşündüğünü açık yüreklilikle söyleyen, mert bir kişiydi. Bir işim dolayısıyla Ankara'da idim. Cep telefonuma "ruhunu teslim ettiği" mesajı düştü. Gözlerimde yaş damlaları birikti... İnsanların arasında, kendimi tutamadım... Allah mekanını cennet eylesin, günahları varsa magfiret etsin... Biz onunla aynı mekanı, Asiye ninenin evini paylaşmışım... Kendisi, içten sevdiğim bir arkadaşşımdı. Evler, daireler ve insanlar değil, ama hatıralarımız kutsal... İnsanların hatıralarına dokunulmasını, hatıralar hafife alınmasını...

Bir gün annemle sohbet ediyorduk, söz Asiye nineye geldi. Annem, "Babana sordum. Asiye ninenin bizim üzerimizde hakkı var mıdır? Sen onun için bir şey yaptın mı? dedim. Baban, 'Merak etme. Ben yapılması gerekeni yaptım. Onun, bizim üzerimizde inşallah hakkı yoktur', diye cevapladı." dedi. Anlıyordum ki, hem annem, hem babam emanet üzerinde titizlik göstermişler ve yapılması gerekeni yapma kararlılığı içinde olmuşlardı.

Asiye ninenin ölümünden sonra kaç yıl geçti, bilmiyorum. Koca annemi kaybettik... Mezarlıkta Asiye ninenin hemen yanına defnettik. Kardeşim Abdülgafur'u lösemi rahatsızlığı nedeniyle Rahmet-i Rahman'a uğurlayınca, mezarı için koca annemin başucunu uygun görmüşüm. 2013 yılında ve Ağustos ayının yirmi yedisinde bu kez babam rahmetlik olunca, onu da koca annemin ayakucuna gömdük... Şimdi onlar, yine birlikte, yine beraberler... Biz ise, babamın bâkî kalan mahfûz vasiyetini yerine getirmeye çalışıyoruz.

Hüner Şencan

2015 yılı sonu itibariyle mahfuz vasiyet bi-iznillâhi Teâla yerine getirildi. Asiye ninenin bir süreliğine devraldığımız emaneti Diyanet kurumunun manevî şahsiyetine teslim edildi. Allah ona rahmet etsin... Magfûr eylesin... Kabri pür-nûr olsun.



Asiye nine evinin sokağı. Hala bir kaç tarihi ev var.

Kaynak. Kişisel arşiv.



1937'de, babamın 11 yaşında iken göç ettiği yıllarda Babaeski.

Kaynak. <http://kendingez.com>



Asiye Nine'yi hastalandığında bakımı için getirdiğimiz Alpulu'daki evimiz.
Kaynak. Kişisel arşiv.



Asiye nine evimize geldiğinde alınganlık gösteren kocannem Fatme (sağda). Soldaki kişi Kamile ninem.
Kaynak. Kişisel arşiv.

Hüner Şencan



Asiye Nine'nin evinin bulunduğu sokakta bir başka tarihi ev.

Kaynak. Kişisel arşiv.



Asiye ninenin evinin üzerine yapılan apartman binası. Babaeski, Fevzi Çakmak Mahallesi, (Eski Maacır Mahallesi) 387. sokak.

Kaynak. Kişisel arşiv

Birinci Kapı

Hafif tertipten, koleksiyoncu olduğumu düşünürüm. Değer verdiğim bazı eski eşyaları satın alır, belli bir hırsa sahip olmadan biriktirir; hatıralarımı ve yaşamımı onlarla zenginleştirmeye çalışırım. Birkaç aydır, kapı simgelerinin koleksiyonuna merak saldım. Zihinsel bir koleksiyonculuk bu... Okuyarak, resim ve fotoğraflarını inceleyerek hayal dünyamda onları sınıflandırıyor, hiyerarşik bir sıraya koyuyor, değersiz kapıları bir alt sıraya indiriyor, kapılarla ilişki içinde olan toplumsal yapıyı, insanların zihin iç dünyalarını anlamaya çalışıyorum. Daha doğrusu, kendimi keşfetme uğraşısı içindeyim. Son kapıyı arıyorum...

Koleksiyonculuğun okulu yoktur... Âsar-ı atıka toplayan kişiler değerli antik eşyalarla değersiz olanları zaman içinde müşterilerinin arayışları ve değerlendirmeleri çerçevesinde öğrenirler. Ben, bu işte yeniyim. Hangi kapıların değerli ve önemli olduğu konusunda net bir fikrim yok. Bu nedenle kalburüstü bir değerlendirmeye seçiyorum, kapılarımı... Onları; “satabilirim”, “satamam” endişesi içinde değilim. Satamadığım kapılar bende kalabilir...

İşe, devlet kapılarıyla başladım. “Ekmek kapısı, devlet kapısı” deyişi zihnimizde yer etmiştir. Günümüzde, “devlet memuriyetine girmeyi” ve “iş güvencesini” ifade ediyor. Fakat bu deyişteki fiziksel “kapı” olgusunu görmezlikten gelemeyiz... O zaman sormalıyız, hangi kapı? Osmanlıda kapı ağası, ağa kapısı, kapı kethüdâsı, kapucu başı, ebvâb terimleri var... Kapı; ‘devlet’ veya ‘idare’ demek... Kapı Ağası ise ‘İdare Amiri’ anlamına geliyor... Osmanlıların kuruluş

Hüner Şencan

yıllarına, Selçuklulara uzanacak değilim. Gözümü şimdilik beş devlet kapısına diktim ve bu yazıda onlardan birincisini ele alacağım.

İstanbul'da, Osmanlılardan kalan beş önemli simgesel devlet kapısı var. Cumhuriyet'ten sonra yapılan Taksim kapısını da bunlara ilave edersek haşmetli kapıların sayısı altıya çıkar. Fakat Taksim Kapısı devlet kapısı olmamış, sadece anıt olarak kalmıştır. Ankara'da simgesel bir devlet kapısı yoktur. Cumhurbaşkanlığı köşkünün ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kapıları simgesel bir nitelik kazanmamıştır. Son yıllarda Ankara belediye başkanının şehir girişlerine 'büyük kapılar' yaptırması, bana göre sadece bir zamanlar şehir girişlerinde var olan kapı kültürünü hatırlatma amacı güdüyor.

Birinci devlet kapısı İstanbul'da... Eski Saray'a ait... Onu, Mazhariyet Kapısı olarak nitelendiriyorum. Bursa'daki, Edirne'deki eski devlet kapıları 'geçiş kapıları'... Onları 'Hazırlık kapıları' olarak da isimlendirebiliriz... Elestü bi Rab-biküm sualine muhatap olduğumuz kapı, ilk kapı... Ana rahmine düşme ise müteakip kapı... Gerçek birinci kapı, 'doğum'... Öncekileri hep hazırlık kapıları...



Edirne Sarayı. Bâb-üs Sâde Kapısı.

Kaynak. <http://4.bp.blogspot.com>

Eski Saray'a "Atık-i Hümâyün Sarayı" deniyormuş o zamanlar. Kutlu komutan, Fatih Sultan Muhammed Han İstanbul'u fethettiği zaman, yarımadanın üçüncü tepesinin bulunduğu bölgeyi kendisine mekân tutmuş ve buraya ahşaptan 25 odalı bir saray yaptırmış. "Saray" adı verilen üç katlı bu mütevâzi yapı, mimari özellikleri açısından büyük ihtimalle Edirne Sarayı'na benziyordu.

İlgi odağım, sarayın cümle kapısı...

Çünkü cümle âlem o kapıyı seyrediyordu...

Her sarayın en az iki kapısı olurdu ve en büyüklerine cümle kapısı denirdi. Fatih, bu tepeyi iki nedenle seçti... Birincisi söz konusu tepe, İstanbul yarımadasının merkezi konumundaydı. İkincisi, burada Bizans İmparatorluğunun, bazilika türü bir binası, Tedosyus'un miting meydanı ve girişine yaptırdığı büyük "zafer takı" vardı. Bu yüzden olsa gerek, burası en azından belli bir süre için Fatih'in önem verdiği bir mekân olmuştu. Daha sonra, bölgeyi ve yapılan sarayı yeterli görmeyecek, ömrü yüzyıllara uzanan âli devleti taşıyacak yeni bir saray yaptıracaktı.



*At Meydanı'nın giriş kapısı
üzerinde Quadrigo.*

Kaynak. <http://www.byzantium1200.com>

da şimdi uğursuz baykuşlar mızıkacı takımı, örümcekler kapı ağası olmuş...” Yapı, dördüncü haçlı seferi sırasında tahrip edilip yağmalandıktan sonra, uzun yıllar boyunca kendi kaderine terk edilmişti.



Bir zamanlar At Meydanı.

Kaynak. <http://www.borsakahini.com>

At Meydanı'nın güney ve güney doğusunda denize doğru uzanan Bizanslılara ait eski bir sarayın sadece yıkıntıları vardı. Bu saray 330 yılında Konstantin tarafından yapıp 1080 yılına kadar 700 yıl varlığını sürdürmüştü. Büyük Saray adı verilen bu yapı İstanbul fethedildiğinde harabe halindeydi. Fatih, o yeri gezerken dilinden şu sözler dökülmüştü: “Şuna bakın, efsanevi kral Efrasyab'ın o muhteşem sarayında

Son Bizans imparatoru Paleologos, Ayvansaray - Balat semtindeki sarayında yaşıyordu. Bu bölgeyi daha sonra biz, Ayvansaray ve Balat olmak üzere iki ayrı semte bölmüştük. Balat semtinde bulunan bu yapıya biz, Tekfur Sarayı [Kâfir Sarayı] diyorduk. Bizanslılar ise yapıya Bilaçerna Sarayı [Tanrının Bahsettiği Saray] adını vermişlerdi. Fetih sürecinde bütün surlar top ateşine tutulduğu gibi, bu

saray da yoğun bir bombardıman ateşi altında kalmış ve bu nedenle yıkılmıştı. Zaferden sonra içinde oturulacak halde değildi.

Çağ açıp, çağ kapatan kutlu komutana bu nedenle sıfırdan yeni bir saray yapmak gerekiyordu. Fatih, sur içi İstanbul'unun üçüncü tepesi sayılan ve sonradan Bâ-yezîd olarak adlandırılan bölgede, iki yıl içinde iç içe geçmiş iki avlusu bulunan yeni bir saray yaptırdı. Saray bahçesinin içinde Bizanslılardan kalmış bir mermer sütun bulunuyordu. Colona İstoriata adı verilen bu sütun Tedosyus'un yaptırmış olduğu forum alanının ortasında bulunuyordu. Eski çizimlerde, Sarayın dış bahçesinin arka köşesinde gözüktüğüne göre Forum'un sınırı günümüzde Ordu Caddesi üzerinde bulunan tarihi hamamın arkasına kadar

Hüner Şencan

uzanıyordu. İnternetteki eski fotoğrafından anladığımız kadarıyla, kuşaklar halinde boydan boya insan ve hayvan rölyefleriyle süslü olan bu sütun günümüze ulaşamamıştır.

Saray sözcüğü, “Eski Saray” için fazladır ama o günkü şartlarda “saray” ola-



*Eski Saray. Fatih'in ilk konağı.
Kaynak. <https://pbs.twimg.com>*

arak nitelendirildiğinden biz de bu kelimeyi kullanmaya devam edelim. Sarayın dış bahçe sınırları, Kapalı Çarşı'nın karşısındaki Sahaflar Çarşısı'nın girişinden başlıyor, eski Bakırcılar Sokağı ile Mercan Yokuşu'na doğru uzanıyor ve cadde sonunda sola dönerek İstanbul Müftülüğüne kadar bütün Süleymaniye Camii'ni içine alıyordu. Güney batıda ise ana cadde üzerindeki Edebiyat Fakültesinin alt köşesinden başlayıp Vezneciler Durağı'na ve oradan Bozdoğan Surları'na açılan yolu takip etmek suretiyle Kirazlı Mescid'in önünden geçerek İstanbul

Müftülüğünün sınırlarına erişiyordu. Sarayın iç bahçe sınırları ise yaklaşık olarak İstanbul Üniversitesi'nin ana bina sınırları ile aynı idi. Bugün gördüğümüz mutantan dış kapı, o günlerde iç bahçe duvarının asıl kapısıydı. O nedenle, bu kapı Osmanlı'nın fetihden sonra yaptığı devlet sarayının ilk simgesel devlet kapısıdır.

Günümüzde bu bölge, UNESCO Dünya Kültür Alanı tanımlaması içine alınmıştır. Ne gariptir ki, İstanbul Üniversitesi'nin ana binalarının yer aldığı Eski Saray'ın öz bahçesi sit alanının dışında tutulmuştur. Kim bilir, belki de iyi yapılmıştır...

Fatih Sultan Muhammed Han, geniş bahçeye sahip bu sarayda 12 yıl kadar yaşadı. İnşaatin ilk iki yılında sarayı temsil eden ana köşk yapılmıştı. Daha sonraki yıllarda bahçeye hizmetli personel ve mutfak için ek binalar yapıldı. İkinci avlu, dış avluydu ve birkaç sene sonra yapılmıştı. Burada seçilmiş askerler, sultanın özel muhafız alayı kalıyordu.

Osmanlı, o dönemde devlet kapılarına ihtişamlı isimler vermişti. Saray-ı Âmire Kapısı (Emîrlere, yani Yöneticiler Sarayı Kapısı), Dersâdet, Dâr-üs Sâde Kapısı (Mutluluk Kapısı), Dâr-üs Selâm Kapısı (Barış ve Sükûnet Kapısı), Bâb-ı Hümayun Kapısı (Sultan Kapısı), Şâhâne Kapı, Mübârek Kapı, Kutlu Kapı) ve diğerleri...1532 tarihine uzanan Matrakçı Nasuh'un çizimlerinden anladığımız kadarıyla, oldukça sade görünümlü bu sarayın, bir ana yapı ve birkaç küçük

binadan ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Sarayın dış avlusu 1460'lı yıllarda tamamlanmış olmalıydı.

Zaman içinde, Eski Saray'ın büyük dış bahçesi iki büyük camiye verilen yerler nedeniyle küçülmüştü. Bâ-yezîd Camii yapılırken dış avlu yıkılmış, sadece üniversite bahçesinin bulunduğu yerdeki orijinal iç avlu kalmıştı. Zaman içinde haremi ayırmak ve bölmek üzere iç avlunun içinde ve kısmî nitelikte başka avlu-



Sarayın iç avlusu.
<http://www.azizistanbul.com>

lar da yapılmıştı... Saray bahçesinin kuzey bölümü ise Kânûnî zamanında Süleymaniye Camii'ne tahsis edilmişti.

Eski Saray, 1541 ve 1617 yıllarında çıkan yangınlarda tahrip oldu ve yeniden yapıldı. Hükümdâr o vakitler Topkapı Sarayı'nda yaşadığından bu yangınlardan etkilenmedi. Eski Saray'da padişah çocukları, eski padişahların anneleri ve dul zevceleri kalıyordu. Yangınların sonrasında, Eski Saray her defasında yeniden yapıldı. Yenilenen saray binasının yanında ortaya çıkan ihtiyaçlar dikkate alınarak başka binaların da yapılmasına izin verildi.

Eski sarayda, dış avlunun ana giriş kapısı, yani "devlet kapısı" birkaç defa yenilenmişti. William Henry Bartlett'in 1850 tarihinde çizdiği gravürde gözükten kapının Fatih Sultan Mehmet zamanından kaldığını düşünmüyoruz. Çünkü kaynaklarda bu kapının 1827 yılında yapıldığı ve 1847 yılında formu korunarak yenilendiği belirtiliyor. 1827 yılından önceki Eski Saray'ın cümle kapısını "kale kapısı" formunda hayal etmek zorundayız.

Zihinsel kapı koleksiyonu yaparken birkaç konuyla birden ilgileniyorum... Kapıların ana gövdesi, formları, süs ve aksesuarları, toplumsal kültürle olan bağdaşıklığı, toplumsal inançları yansıtmaya derecesi, felsefesi, özgünlüğü, kültürü oluşturma ve kültürü sürdürülebilir hale getirme özelliği, kapının dili ve kapının geçit verdiği dünya... Maddi ve manevi kültürel ürünler, içinde yaşadığımız toplumun dışa yansıyan aynaları... Tarihin bir döneminde var olduğunu saydığım Eski Saray'ın "klasik kale kapısına benzeyen" battal kapısı günümüz mimarisinde minimalizm terimiyle karşılanıyor. Minimum sayıda renk, değer, biçim, çizgi ve doku anlamına geliyor. Eski Saray'ın ilk kapısının o zamanki fetih

Hüner Şencan

ruhunu taşıyan bir kapı olduğunu düşünüyorum. Yalın ve sade... Süsleri varsa bile, minimal düzeyde... Mütevazî bir kapı... Bu yalın kapı, 250 sene hüküm fermâ olmuş ve toplumla kendisi arasına mesafe koymamış...

1700'lü yıllardaki Lale Devri'nden itibaren işler değişmeye, klasik Osmanlı mimarî yaklaşımı yerini Batılı tarzlara bırakmaya başlamış... 1730'lu yıllarda I. Mahmut bizi Barok üslubuyla tanıştırmış... Bir mimarın şu sözü beni derinden sarsmıştır: "İstanbul'da 1735'ten sonra geleneksel üslupta yapılmış bir bezeme bulmak olanaksızdır." Evet, bir şeyler yapılmaya çalışılmış. Batılı tarzlardan seçmeler yapıp Osmanlı tarzıyla bütünleştirilmek istenmiş... Ve adına 'Osmanlı usulü' denmiş. Fakat kendimiz söylemiş, kendimiz inanmışız...

1827 yılına gelindiğinde ferman II. Mahmud'un... Sultan, Eski Saray'ı Seraskerlik binası olarak kullanmaya karar veriyor. Günümüzdeki tabiriyle Baş Kumandanlık veya Kara Kuvvetleri Komutanlığı... Eski sarayın geçirdiği ilk yangından sonra 1827 yılına kadar neredeyse 300 yıl geçmiş. Bu dönemde eski sarayda kimler yaşamış, neler



Eski yangın kulesi.

Kaynak. <http://www.istanbullite.com>

yapılmış, bilgilerimiz oldukça sınırlı... Fakat konumuz o değil.

1827 yılına gelindiğinde Vak'ayi Hayriye adıyla Yeniçeri Ocağı lağv edilerek yerine yeni bir ordu oluşturulmuş ve adına Asâkir-i Mansure-i Muhammediye denmiş. Ağa Kapısındaki Yeniçeri Ocağı kapatılarak "Seraskerlik" müessesesi oluşturul-

muş. Daha sonra Seraskerlik birimleri Eski Saray'ın içine alınmış. Böylece Eski Saray, "Asâkir-i Mansure-i Muhammediye Serasker Dairesi" olmuş. Bölgeye askerler yerleşince mevcut binalar yetmediğinden yeni binalar yaptırılmış... Dikkat ediniz, ordunun adı muhteşem... Birinci ordu, ikinci ordu değil, Hz. Muhammed AS'ın övgüsüne mazhar olmuş ve onun yardımını almış "Kutlu Ordu..." Devlet yapılanmasında, mimarîde, askeriyede Batılı değerlerden yana tercihimizi ortaya koyarken, kamuoyuna yönelik bir takım korkular ve endişeler nedeniyle "mensûre" sözcüğüne sığınmışız. Kaynaklarda, mensûre sözcüğüne "dindarların tepkisini azaltmak için Muhammediye ismi eklendi" deniyor. Demek ki,

ruhumuzu da kaybetmişiz... Yani, fetih övgüsüyle şerefyâb olmayı... Aradan 15 sene geçmiş, geçmemiştir ordunun adı tekrar değiştirilerek Asâkir-i Nizâmiye olmuştur. Tarihimize, kültürümüze ve halkımıza karşı samimiyetsiz, değer yönelimli olmayan ucuz aydın yaklaşımı...

Bâ-yezîd meydanındaki kale biçimli Eski Kapı veya ‘Osmanlı usulü’ biçimli 1827 kapısı, Hz. Peygamberin övgüsüne mazhar olmayı temsil ediyor. Bu kapıya, komutan ve ordu hissedâr... Asker ve toplum hissedâr...

1827 yılında, yeni yaratılan Osmanlı Usulünü kullanmak suretiyle Eski



1827 yılında Eski Sarayın kapısı.

Kaynak: <http://i069.radikal.ru>

Saray kapısına, ana strüktürde olmasa bile, süslemelerinde Batı elbisesi giydirilmiştir. Artık tevazu ve minimalizm gitmiş, yerine ihtişam gelmiştir. Fakat Osmanlı, istemeyerek de olsa bu kapıyı içine sindirmiş ve benimsemiştir. Tek nedenle... Ana strüktürüne dokunulmadığı için... 1827 Kapısının strüktürel özelliklerinden biri külahıdır ve tennure biçiminde yapılmıştır. Tennure, dönen dervişlerin nur renkli beyaz elbiselerinin adıdır. Rahmetli koca annemin annesinin adı Tennure imiş. Bu elbise, ters

çevrilmiş “lam elif” harfine tekâbül eder. Zikri ve özünde birliği temsil eder. Tepesindeki güneş kurslu alemiyle birlikte anlamı, “lâ ilâhe”dir... Ters dönmüş ve iç içe geçmiş sekiz lâ harfiyle tennurenin külah şeklinde tecessüm ettiğini görürsünüz. Külahın üst tarafında Lâ harflerinin kıvrımları “dilimli kupola” olarak ortaya çıkmıştır. Bu külahın ikinci bir benzeri yoktur. Tekdir... 1827 kapısı; inancımızın içinde, değerlerimizde, ailemizde, üzerimize giydiğimiz elbiseyle birlikte...

Teşhisimizi yapalım eski adıyla “saray”, yeni adıyla “serasker” kapısı, büyük ölçüde Osmanlıdır... Ana çizgileriyle, formuyla, kitabesiyle ve muhafızların nöbet bekledikleri yer olan nizâmiye üniteleriyle... Batılı öğeler ise; rozetler, süslemeler ve bazı ayrıntı çizgileri... Bu dönemde, II. Mahmut, “Osmanlılığı” bir akım haline getirmiştir. Gerçi, aslı “devlet kapısı” olma özelliğini çoktan Topkapı Sarayı’nın giriş kapısına kaptırmıştır ama Eski Kapı yine de tarihsel değerini korumaya devam etmektedir.

Hüner Şencan

Bu dönemde Süleymaniye Camii'nin arkasında kalan Yeniçeri Ocağı'nın merkez binasına ait Ağa Kapısı birimleri Şeyhülislamlığa verilmiş ve adı Fetvâhâne olarak değiştirilmiştir. Bu binanın Cumhuriyet'ten sonra İstanbul Müftülüğü haline getirildiğini görüyoruz. Ağa Kapısının avlusunda bulunan ve yangınları gözetlemek üzere yapılan eski Harîk Köşkü o dönemde yıktırılmış Eski Saray'ın içinde, günümüzde "Beyazıt Kulesi" olarak isimlendirdiğimiz yeni bir Yangın Kulesi yaptırılmıştır. 1827 yılında, Osmanlı Usûlü'ne göre yenilenen "devlet kapısı", yaklaşık yirmi yıllık bir aradan sonra formu ve özellikleri korunarak tekrar gözden geçirilir. Bu kapıların uzun süre dayanmaları ve kalıcı olmaları zordur. Ahşap ve kurşun kaplama malzeme kullanılarak yapıldığından azami dayanma süreleri 25-30 yıldır. Bu yüzden 1843 yılında kurşun kaplama-



1827 Kapısı'ndan bir başka görünüm.

Kaynak. <http://i069.radikal.ru>

ları değiştirilir, çürüyen ahşapları ve kalem işi yenilenir, boyanır ve kitabeleri temizlenerek yeniden canlandırılır.

Kapının alınlılığındaki "İnna fetahnâ leke..." ayeti, kapının ruh gömleğidir. Eski Sarayın veya Seraskerliğin bu kapısı Osmanlı toplum yaşantısının bir uzantısıdır adeta... Kapının kubbesi börtür, tuğdur, âfitâbdır. Kapının alemi

vardır... Gül tomurcuğunu andıran dilimli kubbesiyle, kalem işi güneş ışığı huzmelerini yansıtan âfitâb çizgileriyle, dantelli saçak süslemeleriyle içimizi ısıtır, bizi sarar... Kapı biziz ve biz kapıyızdır...

Sorunlarla dolu bir yirmi yıl daha geçmiştir. Eskiyen veya bazılarına göre çıkan bir yangın sebebiyle ahşap malzemeden yapılan serasker binası harap olmuştur. Bu nedenle yıkılmasına; taş ve tuğla kullanılmak suretiyle kâgir bir yapı olarak yeniden yapılmasına karar verilir. Bu süreçte Eski Saray'ın dört metre yüksekliğindeki avlusu da özel olarak yıktırılır.

Seraskerlik binasının Mühendishâneden yetişme Ali Paşa tarafından yapıldığı belirtilir. Bina eminliğini Altunîzâde İsmâil Zühdü Paşa yapmıştır. Bazı kaynaklarda ise mimarının Fransız asıllı Bourgeoi olduğu yazılıdır. Ali Paşa veya Bourgeoi... Uzmanlar bu konuyu çözsünler... Fakat bu arada belirtmeden geçemeyeceğim, Üniversitenin Mercan yokuşuna bakan Doğu kapısının, Harem



Sarayın yeni kargir binası.

Kaynak. <http://www.egitimnerede.com>

Kapısı olarak da isimlendirilir, tam karşısında tarihi bir mabed vardır: Ali Paşa Camii... İlginç minaresi, dışa taşkın mihrap nişi, dinamik çizgileri ve geometrik çevre süslemeleriyle tam bir Tanzimat eseridir. İnşaatının üzerinden daha 150 yıl bile geçmemiştir, fakat yaprak yaprak dökülme emareleri göstermeye başlamıştır. Üniversite binasını yapan Ali Paşa aynı zamanda bu camiye yapan kişi midir?

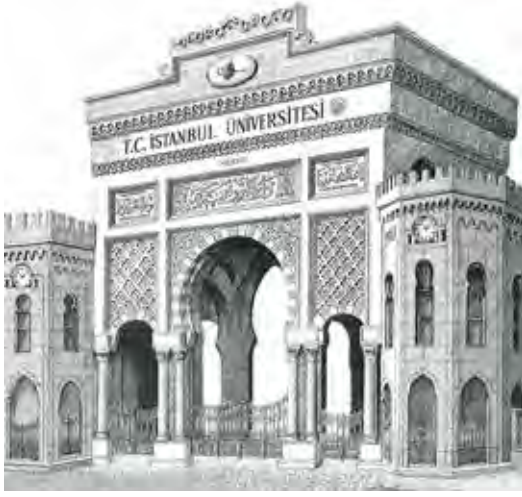
Tartışma götürmeyen gerçek, Eski Saray'ın yerine yapılan binanın Fransız tarzında yapılmış olduğudur. Birçok kaynakta “binayı bizim mimâr yapmıştır, fakat kapı Fransız mimarının” görüşü ileri sürülür. Kapıyı yaparken Fransız mimarının görüşünü mutlaka almışlardır. Ne cevap vermiştir diye düşünüyorum... Herhalde, bilgiç tavırlarla Osmanlı “avlu mimarisini” küçümseyerek, bu biçimdeki yüksek avlu duvarlarını toplumdan soyutlanmış, “içine kapalı mimari anlayış ve yaşam tarzı” teziyle eleştirmiş olmalıdır... Bizimkiler de “Haklısın...” diyerek kendisini onaylamışlardır... Ali Paşa, Seraskerlik binasını modern Fransız tarzında inşa etmiştir. Fakat yeni yapılan modern seraskerlik binası ile klasik Eski Saray kapısı birbirine ters düşmüştür... “Altı kaval üstü şaş hâne” bir

Hüner Şencan

durum ortaya çıkmıştır. Durum Sultan Abdülaziz'e arz edilir. "Efendimiz ne buyururlar?" diye sorulur. Tarihin açmazlar kapanına yakalanmış olan sultanın verdiği cevabı tahmin etmek zor değil... Kendisinin de onayıyla Osmanlı'nın ruh özünü taşıyan devlet kapısı yıktırılmış ve yerine yine Fransız tarzında modern bir kapı yaptırılmış... Böylece "bina-kapı" uyumu ve birlikteliği sağlanmış. Kutlu Kapı yıktırılarak "Fransız tarzı bina" ile "Fransız tarzı kapı" evlendirilmiş...

Onlar ermiş muradına...

Son Kutlu Kapı'nın tarih sahnesinden silindiği yıl 1864. Hiç kuşku yok, önemli bir kırılma noktası... Herhangi bir kapının Fransız tarzında yapılması beni etkilemez. Fakat Fetih Kapısı'na strüktürünü de bozarak Frenk elbisesinin giydirilmesini hazm edemiyorum. Eski Saray kapısı, hiç olmazsa ana strüktürüyle Fetih Kapısı'dır. Gurur ve onur timsalidir... Üzerine yazılan fetih ayetlerinin anlamı çok derindir ve sadece bu kapıda anlamlılık ka-



Sarayın yeni kapısı.

Kaynak: <http://cdn.istanbul.edu.tr>

zanır. Örneğin bu ayetler Topkapı Sarayı Kapısı'nın alınlığına yazılmış olsaydı ruhumda aynı titreşimi yaratmazdı... Galiba, sorun "kapı" değil... Sorun, zihniyet dünyamızın Frengistan'a açılmış olması... Sorun, "geri kaldığımız" çıplak gerçeğiyle kavruluyor olmamız... Yenilik ve yaratıcılık yerine "aktarmacılığı" tercih etmemiz... Sultan Abdülaziz, o günden itibaren "davranışlar âleminde" yeni bir kapı açtı... Bir kalemde geleneği sildi... Yeni kapıya tuğrasını koydurdu... Aradan 70 yıl geçmedi ki onun da tuğrası süngerlendi... Sonra ikinci bir 70 yıl daha geçirdik... "Sultan Abdülaziz'e ayıp oldu, tuğrayı açığa çıkaralım" dedik... Ben asıl Kutlu Kapı'ya yapılan ayıbın ne zaman kaldırılacağını merak ediyorum.

Nostaljik dönüşüm peşinde değilim... Kutlu Kapı'yı, Osmanlı Usûlü denen ne 1827 modeli II. Mahmut Kapısı'yla, ne de nasıl olduğunu tam bilmediğimiz minimalist mimariye sahip olduğunu zannettiğimiz orijinal Eski Saray Kapısı'yla

ihya edebiliriz. Yeni bir anlayış, yeni bir mimari tarz geliştirebilmek için 1453 Fetih ruhunu içselleştirmeliyiz. Gençlerimize kutlu bir soluk üflemeliyiz... Onların eline mala, çekül, terazi, gönye vermeli ve gönüllerine 1500 yıllık kutlu yolculuğun lâhutî usaresini akıtmalıyız. Ürperme, ümit ve tevekkül özellikleriyle donanmış; gönyeyi çok iyi kullanabilen, tasarımını tarihten, iç dünyasından ve Yüce Yaratıcı'nın bahsettiği ilhamdan alan bir mimarın yapacağı, şâşâdan uzak, herhangi bir Kutlu Kapı kabulümdür... O kapının üzerinde de “Şüphesiz sana apaçık bir fetih verdik” ayeti yazılı olacaktır.

1864 kapısını itici buluyorum... Fransız mimârisini temel aldığı için değil... Hristiyan kiliselerinin ana giriş kapılarına veya Roma İmparatorluğunun zafer taklarına benzediği için de değil... ‘Roma İmparatoru Konstantin’in ruhunun bu kapıda yeniden diriltilmiş olduğu’ düşüncesi beni çok etkilemiyor. Tepkisel değilim... Bana dokunan, zihniyet ve medeniyet dünyamızın özünü oyun hamuru içinde şekillendirip sürdürülebilir bir tarz ortaya koyamamamız... Mimar Sinan’da takıldık kaldık... Mimar Sinan, mütevezâî Osmanlı strüktürüne heybet kazandırırken değer yapılarımızla oynamadı, onları geliştirdi... Bize Yüce Yaratıcı'nın Cemâl ve Celâl sıfatlarını hatırlattı... “mimârîde usûl yaratıyorum” iddiasında da bulunmadı... Sonra, Batı'nın şâşası karşısında büyülenip gözleri kamaşan niteliksiz aydınların “evrenselcilik” tuzağına düştük... Viktor Hugo'nun felsefesini Türkçeleştirdik, “milletim nev-i beşer vatanım ruy-i zemin” diyerek genel akışa katıldık. Dünya vatandaşı olduk... Kimliksiz ve kişiliksiz...

Değerleri, yıpranmış ve aşınmış... Seçme dikkatini, farklı olmayı, özgün olmayı bir kenara bıraktık. Oysa değerlerimiz bize “başkalarına benzememeyi, farklı ve orijinal olmayı” öğütüyordu. Bana göre 1864 Kapısı, iç mücadelemizin yenilgisi... Düştüğümüz yerden kalkmak için, 1864 Kapısı'nın strüktürünü yeniden ele almak zorundayız.

1827 kapısını biraz daha masum buluyorum, ama o da eklektik... Sadece ana karakteri itibariyle durumu kurtarıyor. 1827 Kapısı'nı kutsamıyorum. Şimdi 1864 kapısını didik didik irdeliyorum... Amacım, somut varlıkların ruh kökünü yakalamak... Bir mimarın çizgileri, okulda aldığı mühendislik ve geometri derslerinin içeriğine dayanmıyor. Yüzyıllar öncesinin anlayış ve felsefesinin, inançlarının, mücadelelerinin, geleceği şekillendirme duygu ve düşüncelerinin eseri... 1864 Kapısı'na hayranlıktan ağzı açık kalmış, boş gözlerle bakıp geçmem... Üzerindeki “İnna fetahnâ leke...” ayeti durumu kurtarmıyor, tersine yüreğimde duyduğum sızıyı daha da artırıyor.

Hüner Şencan

1864 Kapısı, Fransâda örnekleri çokça bulunan herhangi bir zafer takına, katedral cephesine veya tak benzeri çeşme düzenlemelerine benzetilebilir. Fransızca *Arc de Triomphe* denilen zafer taklarının yapımı bir Roma geleneğidir ve özellikle 16. yüzyılda yaygınlık göstermiştir. Bu zafer taklarının kimi tek, kimisi ise üç geçitlidir. Örneğin Etol Sarayı'nın zafer takı tek geçitlidir. Oysa



Româdaki Konstantin Kapısı.

Kaynak. <http://blog.volterra-detroit.org>

1864 Kapısı'nın üç geçitli kapılarla olan benzeşikliği daha fazladır. 1864 Kapısının iki yanında bulunan nizamiye kuleleri bu benzeşikliği bozmaz. Onlar kamuflaj öğeleridir. Fransâdaki *Arc de Triomphe du Carrousel* takı üç geçitlidir ve 1864 Kapısına daha çok benzer. Aksesuarlarına ve ayrıntılara bakmıyorum. Önce, temel karakter önemlidir... Kapıların genel karakteri ise kaç girişli olduğu ve cesâmeti ile belirlenir.

1864 Kapısı'nın Fransâdaki ikiz kardeşi Karosel Kapısı'dır. Şimdi gözlerimizi Roma'ya çevirelim. Burada da bir "kardeş kapıya" sahibiz... MS 312'de dikilmiş olan Konstantin Takı (Arch of Constantine) 1864 Kapısı'yla hem ruh, hem de genel görünüm olarak daha fazla uyuşur. Bence Fransız mimar kendi ülkesindeki Zafer Takını veya Karosel Takını değil, İtalyâdaki Konstantin Takını örnek almıştır. Çünkü bu tak I. Konstantin tarafından yaptırılmıştır ve Kostantiniyye şehri için onun takını örnek almak daha doğrudur. Bir yüksek ana giriş kapısı ve yanlarında nispeten daha alçak iki giriş yeri... Româdaki, Forum Romana da Konstantin Takından farklı değildir. Galiba gerilere doğru fazla açıldık... Fransız mimarın ne düşündüğünü kimlerden etkilendiğini bilmiyor, zihin jimnastiği yapıyoruz... İsterseniz Bizans zamanına dönelim ve Tedosyus'un yaptırmış olduğu Forum veya Toplanma Alanı'nın giriş kapısına yöneltilim dikkatimizi... İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin Ordu Caddesi'ne bakan cephesinde bu kapının kırık mermer sütun kalıntılarını hala görebilirsiniz. Batılılar bu kapının resmini yapmışlar İnternet'e koymuşlar, o da üç geçişli... Günümüz Bâyezid Meydanı'nda bir zamanlar var olan Konstantin Forumu da üç kapılı... Aksesuar farklılıkları olmasına karşın ana strüktür aynı... Bu akım, Romalıların kuruluş yıllarına kadar uzanan bir gelenek... Üç geçiş, üç pencere, üç yuvarlak... Bana

teslisi hatırlatıyor... Romalılar Hristiyanlığı kabul ettikten sonra onun etkisinde mi kaldılar diye düşünüyorum. Romalılar MS 50'li yıllardan itibaren Hristiyan olmaya başladılar. Üç geçişli kapıların, takların, bina cephelerinin bu tarihten sonra ortaya çıkması gerek... Fakat alan yazını incelediğimizde üç geçişli kapı temasının Hristiyanlıktan önce de var olduğunu görüyoruz. Aklıma hemen Antalya'daki Üç Kapı modeli geliyor. Üç Kapı, 130 yılında Roma İmparatoru Hadri-anus'un Antalya'yı ziyareti anısına yapılmış. Üç geçişli kapıların asılları Paris'te, Roma'da değil, Türkiye'de... Denizli yakınlarındaki Hierapolis kentinde... 1864 Kapısı'nın kadim Anadolu kültürünü yansıttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Evet, söyleyebiliriz, fakat övünebilir miyiz? İznik Konsülü MS 325 yılında toplandıktan sonra teslis inancı resmiyet kazandığından bu kapıları Hristiyan-



540'lı tarihlerde Theodosius Kapısı.

Kaynak: <https://upload.wikimedia.org>

likle ilişkilendirmek zor... Teslis inancı Helenlerde, Mısır firavunlarında, Yahudilerde, Hint-Aryen toplumlarında, Hititler ve Sümerlerde de var... Batılılar, üç geçişli kapıları Romalıların bulduğunu yazıyorlar, fakat doğru değil... Romalılar üç geçişli kapıları Helenlerden öğrendiler... Kanıtı antik Perge kenti... Helenler ise Filistin halkından, Suriye ve Mezo-

potamya halkından... Üç bin yıllık tarihi bir süreç var... İçime sinmeyen 1864 Kapısı'nın temelleri Süleyman peygamberin mabedine uzanıyor. Yahudiler, buna "ilk mabed" adı veriyorlar. Bizim ilk mabedimiz, Kâbe... Bu nedenle ezeli ve ebedî bir uyumsuzluğumuz var... Savaşlarda yıkılmış olması nedeniyle Yahudiler beş yüz yıl sonra mabetlerini yeniden yapıyorlar ve bunu "ikinci mabed" olarak adlandırıyorlar. Süleyman peygamberin yaptığı ilk mabedi, milattan önceki tarihlere ait bir çömlek parçası üzerindeki çizgileri temel alarak yeniden resmetmiş Batılılar... Kutsal binaya giriş veren iç avlusunun kapısı üç geçişli... Antalya, Patara, Adrian Arkı ve Domitian kapılarının da üç geçişli olması artık sürpriz değil... Bu kapılar Hristiyanlığın değil, Süleyman peygamberin yaptığı mabedin izlerini taşıyor... "Dinler bozulsa da, cansız yapılar ve formlar masumdur" diye aklınızdan geçebilir, fakat ben öyle düşünmüyorum. Yapılar, sahipleriyle ve kültürel çevreleriyle kimlik kazanıyor. Üç kapılı Süleyman Mabedi onun zamanında yaşasaydım, mutlaka benim de mabedim olurdu. Mabed, eğer ilahi mesajı tahrif edenlerin otağ kurdukları bir mekân olmuşa,

Hüner Şencan

benim için artık üç kapının veya girişte yer alan bronzdan yapılmış sütunlar olan Yaşın ve Baz simgelerinin herhangi bir anlamı yok... Ben kendi inanç âlemimde; simgelerden, giriş kapılarından, sütunlardan, dikili taşlardan, ehramlardan vâreste bir hayat sürmek istiyorum. Kapı koleksiyonu yapmam, onları kutsadığım anlamına gelmiyor. Kapı koleksiyonunu beni menzile, aradığım son kapıya götürecek işaret taşları gibi görüyorum. 500 yıl sonra yapılan ikinci mabedin de kapısı üç geçişli... Görüyoruz ki üç geçişli kapı; zafer takı, kale girişi,



Süleyman Mabedi'nin giriş kapısı.

Kaynak. <http://www.phoenixmasonry.org>

bina cephesi, pencere düzenlemesi ve hatta cami girişi inşa edenlerin amaç ve niyetlerinden bağımsız olarak kadim bir geçmişe sahip... Bu yaklaşım, arka planda Süleyman peygamberin mabedi, inançları ve değerleriyle özdeşleşiyor. Hristiyanlık yerine, Süleyman peygamberin mirasıyla anlam kazanması, 1864 Kapısını benim gözümde kurtarmaya yetmiyor. Ben, onu Hz. Muhammed A.S.'in getirdiği son din

ve bu dinin oluşturduğu medeniyet evreninde değerlendiriyorum. Ve sonuç... Kültürel dünyamız onu kabul etmiyor... O, benim kültür evrenimde tek kapılı, daha az heybetli ve süslemelerinde minimalist bir yaklaşıma sahip olmalıydı... Gözümüzü kamaştırmak yerine, bilincimizi açmalıydı... 1827 Kapısı'nın tek geçidi vardı. Külâhı, yüksek çevre duvarları ve kavsaralı yan nişleriyle kokumuzu, duygularımızı ve benlimizi daha iyi temsil ediyordu. Evet, değerlerimizle barışık, yeni bir kapıya ihtiyacımız var... Bu kapı yapılmalı... Nedir bu 'kapı saplantısı' anlayamıyorum... Kapıyı Süleyman peygamber icat etmedi... Üç kapı veya tek kapı ondan önce de vardı. İhtişamlı kapı yapma düşkünlüğü nereden kaynaklanıyor? İktidar ve gücü ele geçiren herkes bir kapı yapmaya çalışıyor. Makedon hükümeti şehrin ortasına büyük bir kapı yaptı ve adına Zafer Takı dedi. Hangi zafer, neyin zaferi... Yüzyıl önce kazanılan 'sözde zaferin' ertelenmiş takı mı? Sultan V. Mehmet Reşat Rumeli seyahatine çıktığında Selanik, Manastır ve Üsküp şehirlerinde kendisine mutantan taklar yapıldı. Bu takların altından gururla geçti. Sosyalist ülkeler takları çok sevmişlerdi. Büyük devlet binalarının her birisine bu ihtişamlı kapılar altından giriliyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında

bayram kutlamaları Galata Köprüsü üzerine kurulan taklarla gerçekleştiriliyordu. Hala birçok şehir ve kasabamızın girişinde taklar vardır. Eskiyenleri yıkıp yenilerini daha ihtişamlı bir şekilde yapmaya çalışıyoruz. Üniversiteler bahçe girişlerine tak yapma konusunda birbirleriyle yarışıyorlar. Hz. Peygamberimiz, “Ali ilmin kapısıdır” buyurunca, yanlış anlayıp ilim yuvalarına kapı yapmak gerektiğini mi düşündük?

İstanbul Üniversitesi'nin Avcılar yerleşke kapısı üçüncü defadır yeniden yapılıyor... İlk kapıyı çok eleştirmiş ve basit bulmuştuk. İkincisi daha büyük yapıldı. Çok geçmedi ki yeni bir kapı yapıldığını görüyoruz. Tek kelimeyle, “devâsa”... Eski kapılar betonarme olmadığından 25, 30 yıl ancak dayanabiliyordu. Fakat yeni kapılar olağanüstü malzeme dayanıklılığına karşın sekiz on



Avcılar yerleşkesi giriş kapısı.
Kaynak. <http://cdn.istanbul.edu.tr>

senelik bir ömre ancak sahip olabiliyor. Kapılarla nasıl bir imaj yaratmak istiyoruz, hangi güçsüzlüğümüzü saklıyoruz, zihinsel arka planımızda hangi fetişizm duygularını tatmin ediyoruz? Farkına varmadan “ultra modern örtük totemizm” olgusunun girdabına mı kapıldık? 1864 Kapısı tek geçitli, daha az heybetli, daha az süslü olsaydı, ne olurdu? Ne değişirdi... Yine bir geleneği temsil eder miydi? Evet,

bence ederdi. Tek kapılı olma inanç ve değerlerimize göre, Vahdet'e işaret ederdi. Benliğimizi ve kimliğimizi ezmeyen bir cesamette olsaydı, “malik-el mülk”ü daha çok hatırlar, Batılı mimarî yaklaşımların “devasa hacimli mimarî yapılar üretirken küresel adaletsizliği derinleştirdiğini” dünyaya daha iyi anlatırdık. Kadîm gelenekte iktidar kapıları doğal olarak hep tek geçişli yapılmıştır. Putlaştırma, kapılardaki geçiş bölümlerinin sayılarını artırmış, boylarını yükseltmiştir. Tarihin binlerce yıl süren bir döneminde Firavunlar, Nemrutlar kendilerini tanrı olarak ilan ettiklerinden tek veya birden fazla geçişi bulunan kapılara büyük önem vermişler,



Theodosius-I ve Dikilitaş.
Kaynak. <http://www.hayalleme.com>

Hüner Şencan

her defasında bu kapıları daha ihtişamlı, daha büyük ve daha süslü yapmaya çalışmışlar... Tanrılıklarından bir türlü tatmin olamama marazı... Antik, Babil şehrindeki “İştar Kapısı” bu yaklaşımın tipik bir örneği... Nemrut, kendisini tanrı ilan edip, sarayının girişine Tanrının Kapısı adını vermiş... Kapı geleneği milattan önce beş bin, sekiz bin, on bin yıl öncesine dayanıyor. Hatta diyebilirim ki, Hz. Âdem’e ulaşıyor... Hz. Âdem’in bir oğlu Kâbil çiftçi; diğeri Hâbil ise çobandı. Çiftçi veya çoban iseniz bir sınıra ve bir kapıya ihtiyaç duyarsınız. Tarlanın sınırları, bir yerde onun kapısıdır. Hayvan besliyorsanız onları korumak için avluya ve kapıya ihtiyaç vardır... Kapı, Hz. Âdem zamanında da olmuştur.

Zamane bilim adamlarının “çakmak taş devri” masalına inananlar inansın... Biz, Homo Sapiens’i reddeder, ilk insanın Hz. Âdem olduğuna inanırız. Kapı, “Elestü”den itibaren var. Hz. Âdem neslinin çoğalmaya başlamasıyla birlikte, kapılar da arttı. Bir ilk kapı vardı ve bir de son kapı muhakkak olacaktır... Ölüm, son kapı değil.



Iyd-i saîdinizi tebrik ederim.

Kaynak. <http://yedikita.com.tr>

İkinci Kapı

Topkapı Sarayı'nın dış girişini "ikinci devlet kapısı" olarak nitelendiriyorum. Sabah ezanıyla dua okunarak açılan ve yatsı ezanı ile yine dua okunarak kapatılan bu ikinci kapı, Sur-i Sultanî adı verilen geniş avlunun en dışta yer alan ilk geçiş yeri... Birinci tepede yer alan kapının Osmanlı'daki adı, Bâb-ı Hümâyun... Topkapı Sarayı'nda üç önemli kapı var. Fakat ilgi odağım, "Hümâyun" adı verilen bu dış kapı.

Fatih adına tescil edilmiş 1478 tarihli bu dış geçit, sahibinden dolayı 'Gözetilmiş Kapı'dır... Korunmuştur. Allah tarafından himaye edilmiş olan "kutlu zâtın" kapısıdır. Çünkü O'na mübîn olan bir fetih nasîb edilmiştir. Fetih olgusu onun kaderine ezelde yazılmıştır... Eskiden beri Türk illerinde devletin başı olan hükümdâr, hâkimiyeti Tanrı'dan alan kişidir. Hüküm verme, yani 'yönetme görevi' ona geçici bir süre için emânet edilmiş ve kendisine sorumluluk yüklenmiştir. Hükümdâr, Allah'ın emanetine hıyânet etmemeli, teb'asına karşı ülkeyi adaletle yönetmeli, kimsesi olmayanların kimsesi olmalıdır. Humayun, hâmi'dir... Koruyan, kollayan, gözeten, sahip çıkan veya ayağa kaldıran... Saltanat süren değil... Bu kapıya Saltanat Kapısı, Güç Kapısı denmemiştir. Bu kapı mütevacî olmak, sarıp sarmalamak zorundadır. İnsanları, hayvanları, güçsüzleri, yetimleri... Tarihte, kapının çevresinde dolaşan, kapı önlerinde yatışan kedi ve köpekler bugün bizleri şaşırtıyor olabilir. Fakat kapı, onların da muhatabı...

Hüner Şencan

Humâyun Kapısı, eski adıyla Saray-i Cedid, yeni adıyla Topkapı Sarayı'nın kapısı... Saray, 1478 yılından 1856 yılına kadar 378 sene kesintisiz hüküm fermâ... Bu tarihten sonra Abdülmecid ile birlikte gücünü Dolmabahçe Sarayı'na kaptırır. Yorulmuştur, "ulu bir bilge gibi" gelişmeleri uzaktan, üzüntü ve acıyla izlemeye başlar.



Bab-ı Humâyun - İkinci Kapı.
Kaynak. <http://www.inmuseum.net/>

Üzüntüsü, hüküm fermâ yetkisini kaybetmekten değil, devletin "dîn-i mübîn-i humâyun" özelliğinin ortadan kalkmasındandır. O yıllarda Eski Saray'a Frenk elbisesi giydirilirken, Yeni Saray'ın müzeler koleksiyonuna terk edilmesi bin yıllık gelenekten yavaş yavaş uzaklaşmak anlamına geliyordu. Humâyun ve mübîn şifrelerinin içi boşaltılıyordu. Önce, yönetim olarak savrulduk, arkasından büyük top-

lumsal savrulma ortaya çıktı.

Humâyun Kapısı'nın çevresinde dolaşiyor, fotoğraflarını çekiyorum... Bunu niçin yapıyorum, bilmiyorum... Şu an, sadece içgüdüsel bir davranış... Bir



Köşklü Babı Hümayun Kapısı.
Kaynak. <https://www.atlantistablo.com>

şeyler arıyorum. Kaybettiğim bir şeyleri. Orijinal formunu mu? Yıkılan köşkünü mü? Duygu yaratan klasik mimarisindeki süsleme öğelerini mi? Keşfetmeliyim, kapıyı çözmeli, onu anlamalıyım.

Tarihî minyatür resimleri inceliyorum. Basit sıradan resimler. Bir ilkokul öğrencisi

çizmiş gibi... Büyükçe giriş kapısı ve üzerinde köşk adı verilen bir bina. O kadar. Köşkün nasıl bir daire olduğu anlaşılmıyor, iki katlı mı tek katlı mı? Herhalde

yüksek tavanı olan, tek katlı bir bina olmalı... İki dizi pencere var. Alt pencereler çapraz ince çıtalarla örülmüş... Panjurlu... Dışarıdan içerisi görünsün arzu edilmiyor demek ki... Üst pencereler biraz daha küçük ve panjursuz. Hem güneş almaya imkân vermeli, hem de kışın fazla soğuk almamalı... Tüm devlet ricâ-



Cuma Selamlığı yolu ve köşklü İkinci Kapı.

Kaynak. <http://tr.travelogues.gr>

li binalarında olduğu gibi yüksek tavanlı bir köşk... Gönül genişliğini, cömertliği, düşünme enginliğini ve bakış derinliğini temsil ediyor... Nasıl baktığımızı bağlı... “Hayır”... “Heybeti, saltanatı, güç ve iktidarı temsil ediyor” da diyebilirsiniz... Demek ki, öyle bakıyor, öyle algılıyorsunuz... Bir Batılı gibi...

Bizimkiler üç boyutsuz resmetmişler... Minyatür denen kaba saba çizgilerle... Resme boyut vermeyi

günah saymışlar... Mimarlar, ne sarayı, ne de kapısını camilerden daha yüksek tutmamışlar... Edep ve hayâ etmişler “Yüce Yaratıcı’nın gücüne gider” diye... Ressamlar, “gerçek güzellik Allah’a mahsustur” düşüncesiyle yaşamlarını ibadet için değerli görmüşler; “tek kare resim” yaratma uğruna günlerini ve haftalarını kaybetmemişler... O nedenle, bu resimler çarpık çurpuk... Yeterince bilgi vermiyor... Tek kare resimle zamanı dondurma ve geleceğe mektup atma düşüncesi yok Osmanlıda... Geleceğe yönelik tek mektup, peygamberî vasiyet: sâlih evlat yetiştirme, sadaka-i câriye ve ilmî bir eser yazma... Yani, “bilimsel bir eser” mi demek istiyorsunuz? Hem evet, hem hayır... Batılıların bilimsel eser yazma yaklaşımıyla bizim bilimsel eser yazma anlayışımız farklıdır. Batılıların bilimsel eser yaklaşımı; profandır, kutsaldan soyutlanmıştır. Onlar Tanrı’yla Dünya’nın yollarını ayırmışlardır. Bizde, iç içedir. Bilimsel yöntem ve metodlar Allah’ın bize öğütlediği tarikatlardır. Biz onları kullanır, düşünür, yeni görüşler ileri sürer, yanlışlar ve böylece hakikati bulma çabası içinde bulunuruz. Sonuçta, “tahkîki iman” derecesine ulaşırız.

Üniversitemizde yazılan tarihsel mimarî yapıları tanıtan kitaplara bakınız... “Profan yapılar”, “kutsal yapılar” diye temel ikili bir sınıflama vardır. Hamamları, köprüleri, çeşmeleri, hanları profan eserler arasında; camileri, şadırvanları, minberleri ve minareleri kutsal yapılar arasında sayarlar. Kale profan

Hüner Şencan

veya seküler bir yapı mıdır? Ya, Humâyun Kapısı? Beyin hücrelerinin protoplazma ve çekirdeğine kadar Batı düşüncesi ve felsefesiyle yoğrulmuş zihinlere nüfuz edemeyeceğimin farkındayım, fakat onlar da açık bir şekilde görüyorlar ki, İslâm toplumlarında bu yapılar hiçbir şekilde profan değildir.



Mescidi Nebevî'de Selâm Kapısı.
Kaynak: <http://i.internethaber.com>

Dinle alâkası olmayan bir kapıya “Selâm Kapısı” adını veriyoruz. Arkasından bir sürü tedâiler, çağrışımlar... Barış anlamına mı geliyor, “Selâmün Aleyküm” anlamına mı? Mescid-i Nebevî'deki kapının adı da Selâm... Kâbe'de de var... Hz. Peygamberin “Bir yere selâm vermeden girmeyiniz” buyruğunu hatırlayalım... Rahmetli babam, sabah erken saatte yatak odasından kalkıp onun odasına girdiğimde “Niçin selâm vermeden giriyorsun?” diye beni paylamış; ben de yıllar sonra oturma salonuna mahmur gözlerle girip “günaydın” diyen kızımı uyarma ihtiyacı hisset-

miştim: “Sevgili kızım, bizim günaydınımız, “selâmün aleyküm”dür... Yani, “Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun...” sözü. Topkapı Sarayı'nda birinci bahçeden ikinci bahçeye geçişi sağlayan geçidin adı Selâm Kapısı... Bizim bazı yapılarımızı ve eserlerimizi profan olarak nitelendirmeleri Batılıların açık bir paradigma yanılığı... Onları mazur görebiliriz, fakat kendi insanlarımızı, hayır.

Bâb-ı Hümâyun Fatih Sultan Mehmet zamanında tamamlanmış. Surların bitirilmesi ise daha uzun sürmüş, Kutlu Komutan vefat ettikten sonra dahi yapımı devam etmiş. On iki metre yüksekliğindeki surların ön cephesinde yer alan bu kapı oldukça sade bir görünüme sahip... Tarihte de böyle olmuş... Belli bir aksesuara sahip olmuş, fakat minimal düzeyde... Değerlerimizi daha iyi temsil ediyor... Ancak günümüzdeki kapı ile tarihteki kapının görünümleri ve büyük ihtimalle üzerindeki yazılar aynı değil... Birkaç tespit yapmakta yarar var...

Hümâyun Kapısı pek çok onarım, değişiklik ve çevre düzenlemesine konu olmuş... Son yıllar hariç eski değişiklikleri pek bilmiyoruz. Benim tahminim en az altı kez üzerinde çalışılmış... Elimizde eski yüzyıllardan kalma fotoğraflar, minyatürler var. Bu çizgi resimlerden orijinalini çıkarmak mümkün değil. Batılıların çizdikleri gravürler de gerçeği ancak bir ölçüde yansıtıyor... Şimdi-

ki son hali, köşk hariç tutulursa, gerçeğine daha çok benziyor gibi. Fakat asli öge sayılan köşk olmayınca ve kapı girişlerinin yanında yer alan çeşme benzeri nişlerin eski gravürlerle uyumsuzluğu dikkate alınırsa “görüntüsel bir benzerlik” bu... “Asli benzerlik” değil... Demek ki, yine bir yerlerde yanlış yapmışız.



*Köşk yerinde mermer parapetler.
Kaynak. <http://www.mezatpazari.com>*

Mimaride restitüsyon diye bir kavram var. Yıkılmış, bozulmuş ve müdahalelerle büyük ölçüde değişmiş yapıları orijinal haline getirme çabası. Orijinaline ait bir fotoğrafınız veya resminiz varsa işiniz kolay. Yoksa benzerlerini araştırıyorsunuz... Çok yönlü ipuçlarından yararlanarak bir model gerçekleştiriyor; toplumsal belleği kullanıyorsunuz. Yıllarca çalışarak eseri yeniden

ortaya çıkarıyorsunuz ki, sonra bir gün bir yerlerden bir gravür bulunuyor... Yapıyla gravürü karşılaştırdığınızda, birden derin bir hayal kırıklığına uğruyorsunuz. Yanlış gitmişsiniz...

Hümâyün Kapısı'nda yaşadığım duygu budur. Ağırbaşlılığı, mütevaziliğini, sessiz ve süssüz oluşunu seviyorum... Kapının bir o yanına, bir bu yanına yürüyor, onu derin bir şekilde teneffüs ediyorum... Yakından ve uzaktan bakıyor; çevredeki turistlerin yüz ifadelerini okumaya çalışıyorum. Merak ediyorum, bu kapıda ne arıyorlar? Nasıl bir duygulanım içindeler?

Humâyün Kapısı, değerlerimizle daha barışık gibi... Ama orijinal değil. Yine de bana daha sıcak geliyor. Kalabalıklar girip çıkıyor, başlarını kaldırıp yukarıya bakıyorlar, Osmanlıca yazılarını, hat sanatını inceliyorlar, tuğralarına bakıyorlar. Hiçbir “vaav!” nidası yok... Turistler içlerinden herhalde şöyle geçiriyorlardır: “Bu kapı da bir şey mi, siz gelin bizdeki kapıları görün...” Toplumsal koşullanma diye bir kavramdan söz edebiliriz herhalde... Aslında eserlerimizle toplumsal yapılarımızı koşullandırıyoruz. Toplumda bir beklenti, algı yaratıyor ve bu algıyı daha sonra gelecek nesillere taşıyoruz. Bu açıdan Türk insanın kafası karışık, karıştırılmıştır. Değer yargıları ve öncelikler, lüzumsuz ve gereksiz tartışmalar girdabında boğulup gider... Bu durum, tarihsel koşullanmışlık düzeyine, son üç yüzyılda yeni katmanlar ilave etmek istememiz nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu katmanlar uyuşmamıştır ve devamlı hareket halindedir. Birbirine kenetlenmediğinden sürekli deprem fayları oluşmaktadır...

Hüner Şencan

Humâyun, çok geniş bir bahçenin kapısı... Uzmanlar bahçesinin yaklaşık 700 bin metre kare olduğunu söylüyor. Bir zamanlar bu bahçenin içinde sarayın tedarikini sağlayan sebze bahçeleri varmış, vahşi hayvanlar beslenirmiş... Gülhane Hayvanat Bahçesi yaklaşımı ta o günlerden mirasmış. Fakat ne yazık ki o gelenek de kaldırıldı... Bilerek mi, bilmeyerek mi? Bu “manayı” korumanın bir faydası var mıdır? Saraya gelen yabancı devlet adamları Sultan’a ait vahşi hay-



Bab-üs Selâm Kapısı.

Kaynak. <http://www.erdemgurses.com>

vanların bulunduğu bu yeri gezer, buradaki aslanları, ayıları ve tavus kuşlarını incelerlermiş. Hayvanların “hümâyunu” için ne kadar mânidar. Kestirmeci yaklaşıma sahip isek bir kalemde “hayvan esâreti” de diyebiliriz... Her görüş zıddıyla kâim. Ne yaptığımız değil, nasıl yaptığımız önemli...

Osmanlı avluları seviyor... Onları hem kalın, hem de mahremiyet

nedeniyle çok yüksek yapıyor. Eski Saray’da da, yeni Saray’da da çok sayıda avlu var. Yeni sarayda belki dört, belki beş avlu var. Avlu içinde avlu... Bohça içinde bohça gibi... Mahrem, daha mahrem, en mahrem... Kutsal, daha kutsal, en kutsal yer...

Avlu kelimesi incelenmeğe değer. Arapça havle kelimesinden geldiğini düşünüyorum. Kuran’da “la havle velâ kuvvete” şeklinde geçer. Manası, “Allah’tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur” şeklindedir.

Eşimin köyünün adı, “Havlu Burun”dur. Manasını kimse bilmez. Havâle göndermekten söz ederiz. Köpekler havlar. Çocuklar havale geçirir. Abdest alır yüzümüzü havluyla sileriz. Havlu kumaş dokusunda “hav”dan söz ederiz. “Bu ahvâl ve şerâit” içinde derken, “Alpullu ve havalisi” sözünü kullanırken aslında avlu kelimesinin asokasyonları veya türetilmiş ve başkalaşmış izleri üzerinde yürüyoruz demektir. Ben yukarıdaki ayeti, “Allah’ın çizdiğinden başka sınır, Allah’ın gücünden başka güç yoktur” şeklinde anlıyorum. Fakat Hz. Adam aleyhis-selâmdan beri insanlar hep sınır çizmişler, hep avlu yapmışlar...

Avlu ve kapı birlikteliği kaçınılmaz bir zorunluluktur. Avlu var ki, kapı vardır. İlk kapılar kale kapılarıdır. Sûr-i Sultanî bir tür kaleciiktir ve bu kaleciğin dış kapısı Hümâyun Kapısı’dır. İnsanlar korkularından kale içinde kaleler yapmışlar,

çoğalınca kaleleri genişletmişler, burçlarını yükseltmişler, emniyete kavuşunca güzelleştirme faaliyetlerine yönelmişlerdir. Abartılı bir yorum diyeceksiniz, ama ben cesaretle söylemekten çekinmeyeceğim. Türkçe zannettiğimiz “kale” sözcüğü de havle kelimesinden geliyor. Yani avlu demek...

Yıkılan Bizans İmparatorluğu'nun sur içinde kalan topraklarında beş ana sur ve beş ana avlu var. İlk sur, MÖ 667'de, Kral Vize tarafından Sultanahmet'teki Milyon taşından başlayıp Sarayburnu'ndaki Sinan Paşa Sarayı'na kadar uzanan hattın doğusunda kalan topraklar üzerinde yer alan Bizantium şehri için yapılmış. İkinci sur, Severus Duvarı... Üçüncü sur Konstantin ve dördüncü sur Teodosyus tarafından inşa edilmiş... Beşinci sur Fatih Sultan Mehmet'in surudur ki, onun içinde de ayrıca en az üç iç sur daha var. Anılan bu beş surda eskiden yüzlerce kapı bulunuyordu. Son Bizans İmparatoru Teodosyus, Yedikule Zindanları tarafında bulunan Altın Kapı ile öğünürdü... Şimdi o yerde, ağ ören işsiz örümcekler “kapı ağası”...

Bizim müzâheret kapımız, “Birinci Kapı” olarak isimlendirdiğim Eski Saray'ın kapısı... “Yüce” devlet kapımız ise, Humâyun Kapısı... Biri açan, diğeri yaşatan...

Lütfen dikkat ediniz, avlular ve kapılar hep iç içe... Bu gözlem, derin düşüncelere dalmama neden oluyor... Tarih boyunca ve bütün coğrafyalarda hep böyle olmuş... İnsanlar güç mü topluyorlar, korunuyorlar mı, yoksa gizli bir kapıyı mı arıyorlar... Hani, o son kapıyı!

Hz. İbrahim A.S., Kâbe'ye ulaşmak için mîkât denen beş sınır kapısı belirlemiş. Süslü kapı yapacak hali yok ya... Her birinin giriş yerine uzunca bir dikili taş dikmiş. “Burası giriş kapısıdır” demiş... Lütfen hızlı geçmeyiniz, “dikili taşlar da kapı...” “Bu kapıdan itibaren emniyet içinde olunuz, ihrâma giriniz, bitki koparmayınız, insanlara zarar vermeyiniz, kötü söz söylemeyiniz, bir böcek dahi olsa öldürmeyiniz” demiş... Hem coğrafi sınırları, hem davranış sınırlarını belirlemiş, yani değerlerimizi... Humâyun Kapısı'nın genleri Hz. İbrahim'e ulaşıyor. Birinci Kapı veya 1864 Kapısı Süleyman Mabedi'nde sonlanırken Humâyun Kapısı Hz. İbrahim'e ve oradan Hz. Âdem'e erişiyor... Aslâ zorlama bir yorum değil... Bir düşünün. İç avlular ve iç kapılar teoremi... Bunu çözmek zorundayız. Bizi son kapıya götürecek formül o. Mekkeliler için mîkât Hill Bölgesi, yani Hz. İbrahim'in sınırları kapsamında ikinci bir avlu, ikinci bir sınır. Başlangıçta Kâbe'nin avlusu yoktu. Sonra avlu yapıldı, hacıların sayısı arttıkça eskiler yıkıldı genişletildi ve genişletilmeye devam ediliyor. Osmanlı zamanında, Kâbe'nin

Hüner Şencan

içinde metâf denilen yere Bâb-1 Selâm Kapısı'nın altından geçilerek girilirdi. Ona "Benî Şeybe Kapısı" da denirdi... Şimdi metâf, bütün Kâbe... Metâf genişliyor,



*Benî Şeybe Kapısı veya Dâr-üs Selâm.
Kaynak. <http://www.islami-forum.com>*

Bab-1 Hümayun kapısı beni Hz. İbra- him aleyhisselâma, Kâbe'ye getirdi ve hatta içine dahi girdim, ama aradığımı bulamadım. Birden dikkatimi çekti, Kâbe'nin iç köşesinde bir kapı var; yukarıya, tavana çıkıyor. "Tevbe Kapısı" olarak biliniyor... Bir hacı bu merdivenleri tırmanarak Kâbe'nin tavanına çıkmış, gökyüzüne bakıyordu... Yoksa... O da mı son kapıyı arıyordu? "Ey Allah'ım, biliyorum, ne yerdesin, ne göktesin..." Fakat bu takınaklı düşünceden, son kapıyı arama kurgusundan da kurtulamıyorum... Acaba son kapı, "tövbe" mi?

Humâyun kapısı beni gezdiriyor, düşündürüyor... Dahası, "beni yeniden ele al" diyor... Kendi kendime konuşuyorum: "Son kapı, aslında ne yapacağıma karar vermen" demek... Bu kapıyı yeniden ele alacağım... O'nu, yani kendimi... Zihniyetimizi, bakış açımızı... Gelecek nesiller için izler, işaretler bırakmam gerek...

Gelecek nesiller bizim gibi naîf olmayacak, çok daha güçlü gelecekler... Önce ilkeleri belirlemeliyim. "Yeryüzü mescit" olduğuna göre hiçbir yapı Zâtî bir değere sahip değil... Özne değil, nesnedir. Onlar aracılığıyla Yaradan'a yöneliriz. Yönelmemize aracılık ettikleri ölçüde değerlidirler. Taş, taş olduğu için, kapı ağaç olduğu için değerli değildir. Bizi gönül yoluyla, seyri sefere çıkardığı için değerlidir. Nesnenin kendisi değil, yolculuk önemlidir. Mimaride, süslemede, azamet ve sanatta Yaratıcı'yı ikinci plana itecek, gözümüzü kamaştıracak her yaklaşım nesneyi azizleştirir. Nesne bizde hoşnutluk duygusu yaratabilir, fakat başımızı döndürmemelidir.

Peygamberî öğreti, diğer dinlerin ve inançların yaklaşımlarına benzememeyi gerektirir. Nesneyi, formu, çizgi ve rengi, herhangi bir simgeyi azizleştirmeden kullanmanın yollarını bulmak... Onları bir amentü gibi görmemek... Saplanıp kalmamak... Sürekli geliştirmek. İnanç dünyamızın davranışlarımıza günlük yaşantımıza yansıyan hareketleri ve dinamikleri içinde yeni hareket öğeleri bulmak ve bunları çizgiye dökmek...

Tarihî eserleri onarmak üzere ele alan büyüklerimizin bir çelişkiyi sürekli yaşadıkları anlaşılıyor. Bir taraftan orijinali yaşatmak ve korumak istiyorlar, diğer taraftan geçmiş zamanların yaklaşımları ve değerleri içinde anlamını yitiren öğelerden kurtulup kendi zamanlarının simgesel öğeleriyle yapıyı zenginleştirmek istiyorlar. Gerçekten zor bir durum... Geçmişini yaşatmak zevksizlik... Çağın değerlerini enjekte etmek, tarihe ihânet... Ara çözümler ve eklektik

yaklaşımlar ise kimseyi tatmin etmiyor... Yapının yüzünü, altı kez estetik cerrahi masasına yatırınca artık onu hiç kimse tanımıyor. Donuk ve hissiz bir yüzle karşı karşıyayız... Tebessümü bile soğuk... Geleceğin genç mimarlarını zorlayacak en önemli sorun bu. Fakat mimarlar bu sorunu tek başına çözemeyecekler. Konu toplumsal değerler ve toplumsal koşullanma ile yakından ilintili... Uzun yüzyıllar tartışma ve



Gravür olarak İkinci Kapı.

Kaynak. <http://el.travelogues.gr>

arayışlarla geçecek... En sağlam ölçüt, nesnenin azizleştirilmemesi ve özgün tasarımlar yaratma... Bu iki ölçüt bizi kurtarabilir... Önümüzdeki binlerce yılda bu eserler üzerinde kim bilir daha kaç ameliyat yapılacaktır.

Eski bir gravüre bakarak tasvir etmeye çalışıyorum. 1840'lı yıllar olabilir... Humayun kapısının bu görünümü orijinal değildir, fakat bende iyi izlenimler bırakıyor. Aslında ressam, III. Ahmet Çeşmesi'ni resmetmiş, fakat kaçınılmaz olarak arka plandaki kapının bir bölümünü de tuvaline almak zorunda kalmış. Kapının ana kemeri, sonraki kemerlere göre daha sivri. Sivri kemer, "yarım atkı" söve ile süslenmiş. Sivri kemerin tam üst kısmında palmet yapraklarından yapılmış muhtemelen mermer bir taç var. Bizde genellikle çeşmelerin üzerine yapılır. Örneğin Eyüp Sultan'daki selsebil çeşmesinin üzerinde böyle bir taç vardır. İki tarafta yarım atkı söveler "püskül sarkıtlarla" sona eriyor.

Kemerin altında, şimdi ayet yazılmış olan bölümde, çiçek ve yapraklardan oluşan rölyef rumî bir desen var. Desenin daha sonra silinerek yerine ayet yazıldığı anlaşılıyor. Günümüzde ay ve yıldız bulunan rozetlerin etrafında oymalı süslemeler olduğu görülüyor.

Kemerin tam üstünde köşk ve köşkün orta yerinde büyükçe bir pencere var. Sultan ve eşlerinin burada oturup yoldan geçenleri izledikleri, sultanın şehzadelerin (şâh-ı zâde) sünnet düğünü gibi etkinliklerde buradan halkı selamladığı bildiriliyor. Pencere soğan biçimli sağır bir kemerle süslenmiş. Bu resmi diğerlerinden farklı kılan en önemli özellik bu... Soğan biçimli kemer sövesi içe doğru iki kademe girinti ile derinleşiyor. Diğer resimlerde bulunmayıp sadece bu resimde var olan bir başka özellik köşkün saçakları. Ahşaptan yapılmış, oymalı ve geniş tutulmuş. Söz konusu köşkün 1839 yılındaki yangına kadar ahşaptan yapıldığı ifade ediliyor. Osmanlı bu tür yapıları, yani köşk, çeşme, giriş kapısı ve hayat sundurmalarının saçaklarını hep geniş tutuyor. Selçuklulardan beri gelen bir gelenek bu... Köşkün üstü kiremit kaplı. Saçakların kenarında kurşundan veya çinkodan yapılmış dantelalı yağmur damlalıkları var. Köşkün altında yer alan kâide duvarına baktığımızda büyükçe bir niş olduğunu görüyoruz. İkinci si gözükmüyor. Diğerlerinde bulunmayan farklı özellik nişin kemer formunun da "soğan başı" biçimli olması... Acaba ressam hayal gücünü mü çalıştırmıştır? Sanmıyoruz. Öyle olsaydı III. Ahmet Çeşmesi'nde de benzeri yaklaşımlara sahip olurdu.

Üst pencerelerin kemerleri sivri ve belki süslemeli. Pek çok resimde görüldüğü gibi pencereler kısa değil, uzun. Üst pencerelerde söve yerine girinti formu kullanılmış gibi... Net anlaşılmıyor... Başka resimlerden anladığımız kadarıyla ana pencerenin her iki yanında üçer pencere daha var. Ortadaki pencereyle birlikte toplam yedi pencere. Üst sırada ise sadece altı pencere, çünkü ortadaki pencerenin üzerindeki soğan biçimli sağır kemer burada pencere yapmaya yer bırakmamış. Minyatür resimlere bakılacak olursa yan duvarlarda da pencereler var, fakat bundan emin değiliz. Minyatür resimlerde bu tür ayrıntılara dikkat edilmemiş gibi bir hava var. Birinci sıradaki yedi pencerenin üzerinde sağır kemerler ve bu kemerlerin kilit taşlarının üzerinde yer alan taşlar uzaktan bakıldığında muhteşem bir görüntü sergiliyor.

Humâyun Kapısı, üzerindeki köşkle birlikte heybetli ve asaletli bir duruşa sahip. Heybetli çünkü hem yanlarındaki sur duvarlarından, hem de belli aralıklarla dikilen kare biçimli kale burçlarından daha yüksek.

Eskiden ana kemerin altında herhalde sadece ilk yapım kitabesi vardı. Bu kitabe, Fatih devrinin hattatı Ali bin Yahya es-Sûfi tarafından Arapça yazılmış.

Sonraki resimlere baktığımızda, üst pencerelere de tahta çıtalardan panjur yapıldığı anlaşılıyor. Ana kapının iki tarafında yer alan girişlerin düz, sâde ve daha derin oldukları görülmekte. Belki muhafız kulübesi, belki çeşme olarak yapıldı, tam bilemiyoruz. Daha sonraları kapı girişine ahşaptan yapılmış iki muhafız kulübesi konmasından bunların çeşme formları olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Eski resimlere bakıldığında belli belirsiz alçak kurna formlarının var olduğu izlenimi ediniliyor. Bâb-ı Ali Kapısı'nda da benzeri yapısal düzenlemelerin mevcut olması bu ihtimali güçlendirmekte. Günümüzde söz konusu alçak kurna formları yükseltilmiştir. Çeşme niş formlarının her iki yanında ve biraz uzakta iki mazgal deliği görülmekte. Bunların üst kata çıkan merdiven boşluklarının aydınlatılması ve havalandırılması amacıyla yapıldığı tahmin edilebilir.

Çatıda değişik tarihlerde farklı sayıda baca yer almıştır. Bazı fotoğraflarda iki, bazılarında üç ve bazılarında da dört baca olduğu görülmekte. Köşk yıkıldıktan sonra kapı cephesinin üst silme sınırına ajur rölyef işlemeli bir sıra taş parapet yapılmış. Bu parapetlerin orada ne kadar kaldığını bilmiyoruz, daha sonra kaldırılmış ve düz hale getirilmiş.

Günümüze gelindiğinde kapı girişinin yan tarafındaki nişlerde çeşme formu iyice belli edilmiş, fakat çeşme ve kurna düzenlemesi yapılmamış. Bu nedenle,



Nalîn-i Şerif.

www.mybelovedprophet.com

düzenleme “sağır kemerli süs nişi” algısı doğurmakta. Ayna taşı, eski nişe göre sığ bir şekilde yerleştirilmiş. Bir ölçüde derinliğini kaybetmiş. Nişin ayna taşında dekoratif girintili bir Hu veya Nalin-i Şerif imgesi var. Bu imgeyi, Haseki Hürrem Sultan Camii'nde bulunan hünkâr mahfelinin perdeli düz mihrabında ve diğer pek çok yerde görmek mümkün. Hamamların kurna taşlarında, Edirnekârî yağdanlık raflarında, kavukluklarda, seccadelerde, minber yan duvarlarının niş oyuklarında...

Bu imge, bir yönüyle Hû'ya, diğer yönüyle Nalin-i Şerif'e benziyor. Çünkü tarih boyunca bütün krallar ve bütün padişahlar sarıklarına tepelik olarak Hu simgesini takmışlar. Abdülmecid işi biraz daha abartmış, fesinin üzerine taktığı sorgucu tantanalı hale getirmiş. Bu tür formları, Photoshop programın-

daki “katman” düzenlemesiyle açıklayabiliriz. Üst üste koyduğunuzda değişik formlar belli ölçüde örtüşürler. Kimisiyle yüzde on oranında, kimisiyle yüzde elli, kimisiyle yüzde seksen, doksan oranında... Çeşmenin ayna taşındaki bu özel form, Hü veya Nalin olsun farketmez, hiç şüphesiz abdesti ve namazı hatırlatır aynı zamanda.

Bu nişlerin eski ahşap çatılı Humâyun Kapısı’nda iç bükey formlu olduğu görülmekte... Yani kavsaralı... Tıpkı yüz yüze bakan kapı içi niş formlarında olduğu gibi... Bilinmeyen bir tarihte bu kavsaralı yapı bozularak düz ayna formuna geçilmiş. Öyle anlaşılıyor ki, cephe düzenlemesinde gelgitler çok olmuş ve onarımlar orijinal tasarımı hâlâ tam olarak yakalayabilmiş değil.

Acaba “köşklü ana giriş kapısı” Osmanlıya veya Fatih Sultan Mehmet’in yaptırmış olduğu bu yapıya özgü bir uygulama mıdır? Sanmıyoruz. O döneme ait büyük kapılarda kullanılan bir formdur bu. Hem Doğudan, hem Batıdan izler taşır. Topkapı Sarayı’na adını veren ve deniz kıyısında yer alan Top Kapısı’nın da formu bir dönem bu şekilde imiş. Eminönü semtindeki Yeni Cami’nin arka avlusundan deniz tarafına açılan bölümünde de aynı kapıdan bulunuyormuş. “Bahçe Kapı” denmesinin nedeni o yapı... Demek ki oldukça yaygın bir uygulama... Doğudan da, Batıdan da etkilenmişiz... Hintliler Fatih Sultan Mehmet’in yaptırdığı bu kapıdan etkilenmişler ve benzeri bir kapıyı onlar da kendi şehirleri için yaptırmışlar. Etkilenmişiz, etkilemişiz... Sonra yok etmişiz... Çelişkiler dünyasında yaşıyoruz... Yerimizi güçlendirememişiz.



Topçu Kışlası'nın giriş kubbeleri.

Kaynak. <http://www.gundemkibris.com>

Öteden beri içselleştiremediğimiz bir form var. Üzerinde biraz durmak istiyorum. Sağan görünümlü kemerler, kubbeler, formlar ve desenler... Pek çoğumuz bunların Hint kökenli olduğunu düşünüyor... Bence değil... Babür’e kadar uzanan bir geçmişi ve ortak kullanım değeri var. Bu form Doğu toplumlarının ortak kültürel mirası... Osmanlıda pek çok yerde bu formu görüyoruz. Humâyun kapısında, eski Sirkeci tren garında, Taksim’deki eski Topçu Kışlası’nda, Üsküp’teki Kanûnî’nin yaptırmış olduğu Saat Kulesi’nde, Tıbbiye-i Şâhâne-i Humâyun binasının burçlarında ve diğer pek çok yerde... Cami alemlerinin tamamında soğan simgesi vardır, bereketi, toplan-

mayı, tevhidi, gücü ve dayanıklılığı temsil eder. Alemlerdeki bu biçimi daha sonra, “soğan” yerine “armudî form” olarak isimlendirmişiz. Bir portakal gibi, yumruyu ve özellikle sivri uçlu olan yumruyu tercih etmişiz, beğenmişiz. Kökü orta Asya steplerine, oradan da Mezopotamya oluşumlarına kadar uzanıyor olabilir. Eski düğün törenlerinde kumaş toplayan düğün alayı bayraktarının



*Ya vâliye, küllü mazlûmin.
Tüm mazlumların koruyucusu.
Kaynak. <https://1.bp.blogspot.com>*

elinde taşıdığı sırığın en uç noktasında takılı kocaman bir soğan başı vardır. Üzerine renkli krep bağlanarak kamufle edilir ve bir tuğ havası verilir. Makedonlar her yıl bizdekine benzer şekilde “Altın Soğan Şarkı Yarışması” düzenlerler. Nedense, soğan formu modern mimarlara ve üslupçulara ters gelir... Çünkü bu form, toplumu Batı tarzlarından uzaklaştırıp Doğu toplumlarına yakınlaştırır. Ben soğan formuna baktığımda tevhid ve ümmet mesajını alıyorum... Doğallığı, tabiatı, keskin köşeleri olmayan, insanları üzmeyen yumuşak dokunuşları hissediyorum. Bir de Batılıya sormak lazım... Her halde şöyle cevap verecektir: Gözyaşı, acı, ıstırap... Kokma, kokuşmuşluk ve en önemlisi “geri kalmışlık...” Paradigmaların

uyuşmazlığı dediğimiz şey işte bu...

Hümâyun Kapısı'na yapılan müdahalelerin kronolojik bir tarihi yok. Kim, hangi tarihte, nasıl bir müdahalede bulundu ve niçin? Bunun çıkarılması gerekiyor. 1700'lü tarihlerden itibaren yapılan müdahalelerde kübik yaklaşım egemen. Eğik düzeyler, iç bükey, dış bükey formlar, dalgalı etekler, sütünceler, hafif sivri kemerler, mukarnaslar, kabaralar, yuvarlak bilezik ve korniş silmeleri, kavsaralar hep eski çağa ait formlar olarak değerlendiriliyor. Yeniçağın mimar ve tasarımcısı, yitik hazinelerimizi yeniden gün yüzüne çıkarma sorumluluğuyla karşı karşıya... Büyük zorluklardan biri mevcut teknoloji çarkının o yönde dönmüyor olması... Mimarların, mühendislerin desteğini alması lazım... Mühendislerin de iş adamlarının ve bunun yanında tüm toplumun...

Hümâyun Kapısı deneyim yüklü. 1000 yıllık koca bir çınar ağacı. Tarih ötesinden sesleniyor: *Dalım budağım kırılmış, köklerime neft dökülmüş... Bu ortamda, yüzüme makyaj yapmışsın, yapmamışsın... Ne ifade eder. Evet, görüyorum. Bir şeyler söylemeye çalışıyorsun ama seni dinleyen, seni anlayan kim?*



Hümayun Kapısı'nın giriş kitabesi. (<http://www.semerkanddanbosnaya.com>)

Bu mübarek bir kaledir ki,
Allah'ın teyit ve rızasıyla kuruldu.
Erkânı emn-ü emanıyla kuvvet buldu.
Karaların sultanı ve denizlerin hakanı,
İki âlem için Allah'ın gölgesi,
Doğuda ve batıda Allah'ın yardımı,
Denizlerin ve karaların kahramanı,
Kostantin Kalesi'nin fatihi.

Sultan Murad Han oğlu Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han'ın
Allah ü Teâlâ saltanatını dâim eylesin.
Mevkiini kuzey yıldızlarının üstüne çıkarsın.

Sekiz yüz seksen üç senesinde Mübarek Ramazan ayında inşa edildi.
(Kaynak. <http://www.dunyabulteni.net/>)

Üçüncü Kapı

Üçüncü kapı başlı başına bir devlet... Veya devlet kelimesi az gelir, imparatorluk... Bir tür müessese, çeşitli binalardan oluşan bir külliye, basım-yayım sektörü, ateşli yazar-çizer takımıyla bir dönemin intelijansiyası, bakanlar kurulu, başbakanlık ve son hali ile vâlilik... Bizim, yeni kuşaklara Bâb-ı Âli'yi anlatmamız zor olacak... Çünkü Bâb-ı Âli adeta, bir kaleydoskop... Çevirdikçe, döndürdükçe farklı renklere bürünüyor...

Ben onun hem fizikî kapı olma özelliği ve mimarî yönüyle, hem de psikolojik ve toplumsal etkileriyle ilgileniyorum. Bana göre, sonradan Bâb-ı Âli adıyla meşhur olan bu geçit, İstanbul'da üçüncü sırada yer alan önemli bir devlet kapısı...

Alemdâr Caddesi üzerinde, Gülhane Parkı ana giriş kapısının elli metre altında yer alan Alay Köşkü'nün tam karşısında yer alıyor. Heybetli bir Osmanlı görüntüsüne sahip... Artık fotoğraflarını çok nadir görebildiğimiz "Birinci Devlet Kapısı"nın 1827 formuna benziyor. Şimdi sıra, bu kapıda...

Üçüncü kapı, Osmanlıda sadrazamlık binasının ana geçit yeri... Osmanlı merkezi hükümet binalarının bulunduğu bahçeye açılıyor. 2006 yılında bu bahçeye epey girip çıkmıştım. İstanbul'un "İl Âfet ve Acil Durum Planını" hazırlıyordum. Acil Durum Müdürlüğü bu bahçenin içindeki bir bina içindeydi... Ayrıca AKOM Merkezi de buradaydı. İçerideki büyük televizyon ekranını ve diğer

Hüner Şencan

küçük televizyon ekranlarını açarak bize sunum yapmışlardı. “Âcil hallerde İstanbul buradan yönetilecek” demişlerdi...

Bir ara ince kalem işleriyle süslü valilik kabul salonunu da ziyaret etmiştik. Fakat binayı sevmemiştik. Bana düzensiz gelmişti. Bahçesi de öyleydi. Bakımsız mıydı, eğri büğrü müydü? Bahçeye konan ve deprem ihtimali için tutulan sarı

renkli konteynır depolar da çok sevimsiz duruyordu... Giriş çıkışlar sıkı polis kontrolü altında tutuluyordu...

Eskiden sadrazamların “kabul odaları”, isterseniz “çalışma ofisleri” deyin, kendi konaklarının içinde olurmuş. O vakitler, paşalar bahçeye iki konak birden yaptırırlarmış. Birine “haremlük” diğere “selamlık” adını verirler, iki konağın arasına yüksek bir bahçe duvarı örerlermiş. “Selamlık” konağını işyeri veya devlet dairesi gibi kullanırlarmış. Sadra-



Bab-ı Âli (Thomas Allom, 1840).

Kaynak. <https://commons.wikimedia.org>

zamı görmek isteyen kişiler selamlık bölümüne geldiklerinde ayakkabılarını çıkarırlar, çoğunlukla köşkün ikinci katında oturan Sadrazamın huzuruna kabul için alt kattaki salonda beklerlermiş. Sadrazam, misafirlerini veya istidâ (dilekçe) vermek isteyen kişileri makam odasının köşe sedirine bağdaş kurarak oturmuş vaziyette kabul edermiş. Öyle masa, sandalye diye bir şey yokmuş. Zaman içinde, “hükümdarlık” veya “güç erki” paylaşılmaya başlanmış.



1893 - Abdullah Ferres.

Kaynak. <http://www.lookandlearn.com/>

Fatih'ten itibaren padişah günlük devlet işlerini sadrazama, birinci ve ikinci vezirlere bırakmış. 1700'lü yıllara gelindiğinde Batılılaşmanın etkisiyle vezirlik müessesesi “bakanlar kurulu” yaklaşımına evrilmiş. Başbakanlık ve bakanlar kuruluna Osmanlıda “Sadâret müessesesi” denmiş. Böylece, bu bölgede bulunan “paşa konağı” “Sadaret konağına” sarayın girişinde bulunan “Paşa Kapısı” da, tüm devleti temsil etmek üzere “Yüce Kapıya” dönüşmüş. Sadâretin, yani sadrazamlığın adı, “Bâb-ı Âli”

olmuş... “Yüksek Kapı” veya “Yüce Kapı” anlamına gelmekle birlikte buradaki “bâb” artık fiziksel anlamda bir kapı değildir. “Devlet” veya “Hükümet” anlamındadır. Özelde, Osmanlı hükümetlerini temsil etmesine karşılık, genelde Osmanlı İmparatorluğunu temsil eden ve onu yücelten yeni bir kavram olarak ortaya çıkmış...

Osmanlı hükümetinin resmen “Bâb-ı Âli” olarak isimlendirilmesi 1755/1756 yılında gerçekleşmiş... Fetih'ten 300 yıl sonra... Derviş Mehmet Paşa, Halil Paşa'nın bu bölgede bulunan eski köşkünü kendi parasıyla onartarak bağımsız sadrazamlık binasına dönüştürmüştü. Halil Paşa köşkünün daha o zamanlarda zaten bir “Paşa Kapısı” varmış. Fakat bu kapı öyle görkemli bir eser değildi.



Bâb-ı Âli yangını - 1878.

<http://www.tarihhaber.com/etiket/babiali-yangini/>

Bina, “sadaret yapısı” haline getirilince kapısı da önemsenmiş ve devleti temsil edecek şekilde “ihtişam öğeleriyle süslenerek” yeniden yapılmış.

Hükümet anlamında Bâb-ı Âli belirli sayıda dâire ve binalardan oluşuyormuş. Bu binalar çok sayıda yangın görmüş. 1740, 1754, 1808, 1826 yıllarında yangınlar olmuş. Kapının ihyasından önceki yangın 1839'da çıkmış ve bu yangında bütün binalar kül

olmuş. Hükümet binaları Abdülmecit zamanında yeniden yaptırılarak 1843 yılında bu binaların açılış töreni yapılmış... Mevcut kapı yaklaşık 170 yıllık bir tarihe sahip... Yangın sonrasında binaların kapsamı sadece Sadrazamlığı değil, bakanlık işlevlerini de ele alacak şekilde genişletilmiş. Kaynaklarda, Bâb-ı Âli binalarındaki iç dekorasyonun İsviçre'de doğan mimar Gaspere ve Giuseppe Fossatti kardeşler tarafından yapıldığı belirtiliyor. Yabancı elçiliklerin dekorasyonlarını hep bu kişiler yaparlarmış. Güneyde yer alan son dönem binalarını Stefan Kalfânın yaptığı yazılı. Bahçenin Âli kapısını kim yapmış bilgi bulamadım. Binanın neoklasik tarzda inşa edildiği bildiriliyor. Aradan kırk yıl geçmiş, 1878'de büyük bir yangın daha çıkmış. Bahçedeki binaların tarihte altı kez yandığı belirtiliyor. Fakat bu son yangından Sadrazamlık binası ile barok rokoko saçaklara sahip ana giriş kapısı zarar görmeden kurtarılabilmiş. Bâb-ı Âli'yi bir taraftan fiziksel ve diğer taraftan sosyal yangınlarla bağlantılı olması nedeniyle “Yangınlar Kapısı” olarak isimlendiriyorum. Batılılaşmanın etkisi

Hüner Şencan

altına girmeye başladığımız 1700'ler sonrasında Karabet Balyan, Fossatti Kardeşler ve diğer Osmanlı mimarları eserlerini hep Barok, Ampir, Rokoko ve Yeni Osman-



Bâb-ı Âli'nin günümüze göre arka bahçesi.

Kaynak. <http://www.turkavenue.com/>

lı Usulü adını verdikleri tarzlarda gerçekleştirmişler. Mimar olmasam da, ortaya koydukları eserler toplumsal yapımızı şekillendirdiğinden bu eserleri dikkatle inceleyerek anlamaya çalışırım. Örneğin geniş saçaklı Bâb-ı Âli'yi Osmanlı tarzı zannederken, mimarlıkla ilgili yazılardan aslında onun "saçak ve örtüsünün" 1840'ların Rokoko tarzı olduğunu öğreniyoruz. İlginç... Batıda bu tür saçak ve külahtan oluşan Rokoko

tarzının başka bir örneği var mıdır, araştırmak gerekiyor. Batılı yazar, teşhis koşmuş Rokoko tarzı diyor. Onlardan daha iyi mi bileceğiz? Fakat Rokoko tarzı ikincil özellikleri tanımladığından bu tavsif bana pek doğru gelmiyor. "Tevhid tarzı" olarak isimlendirmek daha doğru. Kapı, seçmeci yaklaşımlarla yapılmış olabilir, siz asıl ana strüktüre bakınız. "Tarz" tanımlamasını "ayrıntı sayılabilecek ikincil öğelere göre değil", strüktürü oluşturan birincil öğelere göre yapmak zorundayız. Eğrisel tasarım, süslemeler, ayna ve altın yaldızların kullanılmış olması nedeniyle bir Batılı Rokoko teşhisini koydu diye ona katılmak zorunda değilim. "Tevhit tarzındaki strüktürün Rokokoyla süslendiğini" söylemek bana daha makul görünüyor.

Okyucu, doğal olarak "bu kapıda ne buluyorsun?" diye bana soracaktır.

Fiziksel olarak tek özellik. Birinci kapıyla benzeşme. Yani Osmanlı'nın ruh kökünü daha iyi temsil ettiğini düşündüğüm Tennure Kapısı ile bu kapı arasında duygu bağlantısı var. Elektriklenme yaratıyor ve beni birinci kapıya bağlıyor. Bunu sağlayan özellik, "örtüsü", yani külahı ve saçakları. Zaten bu nedenle "tevhid tarzı" olarak isimlendirdim. Sonra onu "ikinci kapıya" bağlıyorum...



Tek geçişli ve külahlı ana sütrüktür.

Kaynak. <http://www.club-des-voyages.com/>

İkinci kapıya bağlayan öge çeşmeleri. Bu bağlantı, “Su gibi azız ol” felsefesini yansıtıyor. Dertlilere derman ol, hastalara şifâ dağıt, mazlumların velisi, garip gurebânın babası ol. Rahatlat, adâleti ve hakkâniyeti gözet... Kapının yan nişleri, birinci kapıdaki nöbetçi kulübelerine benziyor. Alay köşkünün armudî dilimli çatı örtüsü ile Bâb-ı Âli'nin kapı örtüsü arasında bir tamamlayıcılık var. İkinci Kapı, tevhidi temsil eden gelenekten ve sürellikten kopmuş iken, Üçüncü Kapı sürellliği temsil ediyor.

Üçüncü Kapıyı hayretle inceliyorum... Nasıl hayatta kalabildi diye... Çünkü güney-kuzey tarafında yapılan son binalar Fransız Ampir tarzında... Bâb-ı Âli'nin simgesel kapısı ise “Yeni Osmanlı Üslubu” tarzında... Uyuşmuyor... Rahmetli Sultan Abdülaziz sağ olsaydı ne cevap verirdi, bilmiyoruz... Fransız tarzı bina ile Yeni Osmanlı tarzı kapı pekâlâ birlikte olabiliyormuş... Kapıyı



Halka bakan yüzü “Tennure”,
bürokrasiye bakan yüzü “Ampir”.

Kaynak: <http://emlakkulisi.com/>

eğer Stefan Kalfa yaptı ise tebrik etmek gerekiyor. Müthiş bir yöntem, müthiş bir ara yol bulmuş. Dâhiyâne diyebilirim... Bâb-ı Âli'nin sokağa, yani halka bakan cephesi Osmanlı... Orada bir tennure var, tevhidi temsil ediyor... Halk görmek istediğini görüyor... Kapının iç bölümünde ise Ampir kapısı var. Büyük üçgen timpanon alınıklıkla, sade düz bir yapı... Mimar, tennure külahın üçte birlik bölümünü arka taraftan keserek Bi-

zans-Helen mimari tarzını andıran sade bir düzenleme yapmış. Sanki “içeride bulunan biz aydınların yüzü...” diyen bir hali var... Bu kapı, dış yüzüyle Osmanlı iç yüzüyle Batılı... Görmek istiyorsanız görürsünüz, 1850'den beri “kapı”mız çift kişilikli... Fiziksel kapımız, devletimiz, seraskerlik müessesemiz... Ve aydınlarımız da...

Asıl cümle kapısı olan Bâb-ı Âli günümüzde gücünü ve önemini Güney Kapı'sına kaptırmıştır. Güneyin bahçe kapısından değil, binanın giriş revaklarından söz ediyorum. Güney kesimindeki “giriş revaklarını” Ampir Kapısı olarak isimlendirdim. Stefan Kalfa işini iyi yapmıştır. Üç açıklıklı simgesel girişi binaya çok iyi dayatmıştır... Konstantin'i, Roma'yı, Bizans'ı kurtarmış Süleyman Peygamber'in şefaatine nail olmuştur. Huzur içinde yatabilir...



Tennure biçimli külahı tevhide işaret.

Kaynak. <http://images.doaks.org/>

sadece Batıyız ve Batılı değerlerden yanayız” karşı çıkması karşısında, Doğuya sarılacak değilim. Bizim jargonumuzda ikilemeler, üçlemeler yok. “Yeryüzü mes-cit” tanımlamasında, “biz Ampirle seni memnun edelim”, “sen de Tuğra ile bizden memnun ol” gibi bir tavra yer yok... “Neysen, olsun... Olduğun gibi görün... Göründüğün gibi yürü” tavrı geçerli bizim için...



Tuğra ve Ampir ikilemi.

Kaynak. <http://www.kalinti-istanbul.com/>

Gülhane Caddesi’ndeki Bâb-ı Âli denen bu Yüce Tak, cümle kapısı olma özelliğini güneydeki Ampir Kapısına kaptırdığı günlerden beri rahat değiliz... Çünkü Stefan Kalfa, kapının harcına hile karıştırdı... Ön yüzü ile arka yüzünü farklılaştırdı. Tebessüm eden maskelerle dolaş-ıyoruz... Artık iki kapı var: Bâb-ı Âli Tennure ve Bâb-ı Âli Ampir. Ana girişin güneye taşınması kimyamızı bozdu... Bâb-ı Âli Ampir, darbelere açılan kapıyı, ordunun siyasete karışmasını ve müdahalesini, yabancı devletlerin içimizde gizli dolaplar çevirmesini temsil ediyor. Ampir-Tuğra çelişmesini günlük hayatımızda her gün gözlemlemiyor muyuz? Batıya elimizi uzatmış, kolumuzu kaptırmışızdır. Binbaşı Enver ve arkadaşları 200 kişilik kalabalık bir grupla Sadâreti basmış, başbakanlıkta 11 kişinin canına kast etmiştir. Başbakanlık-ta kâtilâm yapılmış, Savaş Bakanı Nazım Paşa öldürülmüş ve Başbakan Kamil

Paşa'ya zorla istifa mektubu imzalatılmıştır. Bütün bu olaylar aslında Bâb-1 Âli Tennure'nin değil, Bâb-1 Âli Ampir Kapısı'nın eseridir... Bâb-1 Âli Tennure'yi



Nazım Paşa'nın öldürülmesi.

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>

bir ölçüde âzâde tutmamız gerekir. Ampir Kapısı beni üzüyor, ondan yüzümü çeviriyorum... O, II. Abdülhamid'i tahttan indirip, apar topar Selanik'e gönderen kapı... Ampir Kapısı, darbelerin, vesâyet rejimlerinin ağababası... Ruh kökümüzden uzaklaşan ve yabancılaşan insanların kapısı...

Bâb-1 Âli, Tennure Kapısı için ideal bir form veya biçim öngöremiyorum. Tennure külahına ve çeşmelerine karşın eklektik özellikler ağır basıyor. Son onarımlarda Rokoko süsleme özellikleri de basitleştirilmiş ve yalınlaştırılmış. Derin ve ince oymalar, kabartmalar sığlaştırılmış. Bana sıcak gelen yönü strüktürü... Yani hâlâ tevhide ve tennureyi temsil ediyor olması. Sultan Abdülmecid'in tuğrası ve Osmanlıca kitabesi bana, "devlet-i ebedi

müddet" felsefesini hatırlatıyor. Ana saçığındaki iri palmet yapraklarını sayıyorum 14 adet... On beşincisi Osmanlı, on altıncısı Türkiye Cumhuriyeti diye düşünüyorum. Gerçekten o niyetle mi yaptılar, yoksa benim yakıştırmam mı, bilmiyorum. Tennurenin üçte birlik bölümüne bıçak atılarak kesilmiş... Tennurenin etekleri artık ne yazık ki, dalgalanamıyor... Nöbetçi kulübelerinin arka kavisli duvarlarında aynaya benzeyen eliptik pencereler var. Bir zamanlar bu pencereler ince çitalar ile örülü imiş. Nöbetçi belki gerektiğinde arka bahçeye bakıyordu, belki de iç odada dinlenen nöbetçi diğer arkadaşlarını göreve davet ediyordu. Uzaktan bakıldığında eliptik görümlü bu pencereler "ayna" izlenimi doğuruyor. Günümüzde buralara metal plaklar yerleştirilmiş.

Çeşmeler ve kurnaları ilgimi çekiyor. Halk kurnalara "yalak" adını verir. İnsanlar hayvanlarıyla gelir bu yalaklarda onları sularlarmış. Daha sonra binitlerinden inip kana kana kendileri su içerlermiş. Geçmişte bir ihtiyacı karşılamak için yapılan çeşmeler ve kurnalar bir yaşam biçiminin felsefesi ve değer yapısı haline gelmiştir. Çeşme aklanmaktır, temizlik, nezihlik, edep, terbiye, akıl, süreklilik ve sürdürülebilirliği temsil eder. Suları akıyor, insanlar su içebiliyor olsaydı ne iyi olurdu... Dua edilirdi, Allah'tan şifa istenirdi, "devlet-i ebedi müddet" denirdi... Kapının iki yanında yer alan uzun ayaklı kandilleri

Hüner Şencan

unutmamak gerekiyor. Bunlar da birkaç defa değişmiş. Gece olduğunda ışıkları sürekli yanıyor mu bilmiyorum. Yanmıyorsa yakmak ve işlevsel hale getirmek gerek.

Bir zamanlar “nöbetçi niş yerleri” yeterli görülmemiş olmalı ki, otantik görünümlü nöbetçi kulübeleri de yapılmış... Bu kulübeler, hem Tennure hem Ampir kapısında kullanılmış. Sonra kaldırılmış. Şimdi kapıda görev yapan polislerin böyle bir kulübeleri yok, açtılar... Ayrıca polislere görev yaparken postural – simgesel bir duruş tanımı yapılmamış. Normal şartlarda görevlerini yapıyorlar. Yüce Kapı’da “yüce bir yürüyüş tarzı”, “yüce bir duruş tarzı”, “yüce bir karşılayış, yüce bir ilgilenme tarzı” yok... Memurlar, Valilik Kapısı olarak görevlerini en güzel bir şekilde yerine getiriyorlar. Fakat ben, daha fazlasını arıyorum... Yüce Kapı felsefesiyle postural-simgesel bir etki yaratılmasını arzu ediyorum... Bu etki tennurenin şefkati ve sıcaklığını, Kutlu Komutan’ın onur ve gururunu yansıtıyor olmalıdır.



*Resmi Geçit Töreni - 1870.
Kaynak: <http://kultur.istanbul/>*

1881 ve 1997 yılında onarımlar görmüş. Bir güzelin yüzüyle fazla oynamamak gerekir. Bâb-ı Âli Tuğra Kapısı çok renk değiştirmiştir. Bunu eski fotoğraflarından anlıyoruz. Kurşun kaplamaları geçmeli, düz, bir zaman boyunca da “kıvrımlı” olmuştur. İlk alemler hilal şeklinde iken, sonra düz yumru olmuştur. Çevre duvarları kimi zaman pembeye ve sarıya kimi zaman da beyaza boyanmıştır. Kitabesinin

renklendirmesi de aynı şekilde farklı zamanlarda değişik olmuştur. Biz, tarihi eserlerimizi yenilemeyi, güzelleştirmeyi ve onlara makyaj yapmayı seven bir milletiz. Sanırım bu konuda ölçüyü biraz kaçırıyor gibiyiz. Simgesel özelliğe sahip tarihi eserlerimiz için artık “onarım standartları” oluşturmamız gerekiyor. Hangi dönemi esas alacağımızı ben bilemem, fakat ‘Paşa Kapısı’ formuna kadar uzanmayacağımız da belli... En çok önem verdiğim konu; tek geçişli, külahlı ve çeşmeli ana strüktürün korunması... Abdullah Freres’in çektiği fotoğrafı temel alabiliriz veya “daha anlamlı açıklaması” olan varsa dinlemeye her zaman hazırım.

Fransızlar bire bir tercüme ederek, bizim Bâb-ı Âli Tuğra Kapısı'na egzotik olarak değerlendirdikleri "La Porte Sublime" adını vermişler. Onlarda daha öncesinde böyle bir terim yokmuş. Bu terim çok hoşlarına gitmiş... Bu terime ilk zamanlarda korkuyla karışık büyük saygı duyarlarmış. "Adaletli ve hakkaniyetli La Port" diye konuşurlarmış. Osmanlı veya Türk demezlermiş. Konuşmanın başında, ortasında veya sonunda her zaman saygıyla andıkları bir 'La Port Sublime' sözcüğü geçermiş. Kast ettikleri olgu, fiziksel kapı değil, Osmanlı İmparatorluğunun kendisi imiş... Sonra işler yavaş yavaş değişmeye başlamış. Osmanlı Devleti'nin gücünü yitirdiği, diğer devletlerin isteklerini yerine getirmek zorunda kaldığı dönemlerde Bâb-ı Âli sözcüğü "Bâb-ı Hâli"ye dönüşmüş. Yani "Boş Kapı" veya "Halsiz Kapı" olmuş. Bâb-ı Âli Avrupa'nın "Hasta Adamı" olarak isimlendirilmeye başlanmış. İngilizler Fransızlardan esinlenerek Osmanlıya "The Port Sublime" ve Almanlar "Hohe Pforte" adını vermişler. Fransızca o dönemde diplomasi dili olması nedeniyle İngiltere ve Almanya'yı da etkilemiş. Osmanlı İmparatorluğunun çökmesiyle birlikte La Porte Sublime kelimesi de tarih olmuş... Bu günlerde Belçika'da La Porte Sublime isimli bir restoran açılıncaya kulak kabartıyoruz. Yok, efendim Paris'te uzun yıllardan beri hizmet veren La Porte Sublime isimli pahalı çay evinin müdavimleri yüksek sosyete insanları imiş. Özel olarak demlenmek ve keyif çatmak için buraya gelirlermiş. Dükkân sahibinin Türkiye'den ithal ettiği elma kurusu, badem özü ve kabuk tarçın kullanarak yaptığı çaydan içmek öyle herkese nasîb olmazmış... Ülkesinde La Porte Sublime çayını bizim "demir hindi" şerbeti gibi satarmış. Ne diyelim, "Keser döner, sap döner, gün gelir hesap döner"...

Her şey iyi, güzel... Fakat bir konu zihnimde tam oturmuyor. Bâb-ı Âli Tennure Kapısı niçin "Yüce Kapı" olsun... Nihayetinde sadece "Sadrazamlık Kapısı", yani Başbakanlığı temsil ediyor. Oysa ondan daha yüce, ondan daha yüksek olan bir kapı var: Padişahın kapısı, padişahlık kapısı. Hatta padişahlık kapısı da değil, Hilafet Kapısı. Fetih Kapısı, Müzâheret Kapısı, Kutlu Kapı... Padişahlar Yavuz Sultan Selim han ile birlikte "halife-i rûyi zemin ve zıllullahi rûy-i zemin" olarak anılmaya başladılar. Bu sözcükler sultanın "Hz. Peygamber'in yeryüzündeki halifesi ve Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" anlamına geliyor. "Bâb-ı Âli" tanımaması Alay Köşkü'nün karşısında yer alan bu kapı için bence uygun değil... Çünkü o kapı, Zıllullah Kapısı kadar yüce değil... Zıllullah Kapısı adalete, Allah'a, cennete, mutluluğa açılan bir kapı. Kelimenin çağrışımlarında, arka plan tasarımlarında bunlar var. Lütfen, basit bir dillendirmeyle "Aaa, bu kapı cen-

Hüner Şencan

nete götürüyormuş” diye konuyu vülgarize etmeyiniz. Söylemek istediğim Âli Kapı'nın başbakanlık kapısı olmadığıdır. Âli Kapı, devleti ve teb'asını adaletle ve İslâm şeriatıyla yönetmek üzere Yüce Yaradan'a söz veren ve bu sözü eylem ve kararlarıyla hayata geçiren devlet adamlarının simgeleşmiş geçiş yerleridir.

Öyle anlaşılıyor ki, sultanlar erk gücüyle birlikte Âli Kapı kavramını da sadârete kaptırmışlardır. Son dönemde elleri ve kucakları boştur. Sadâret, Âli Kapı kavramını devralmış fakat anlamını kavrayamamıştır. Tam tersine içini boşaltarak Hâli Kapı'ya dönüştürmüştür.

Gerçek Bâb-ı Âli, Humâyun Kapısı'dır, yani ikinci kapı... Ne olmuş, nasıl olmuştur da Sadaret Kapısı'na bu isim verilmiştir bilmiyoruz. Bildiğimiz, 1536 yılında Fransız Kralı Birinci François'ın ilk kez Osmanlıya bir elçi gönderdiğinde söz konusu elçinin ikinci kapının altından geçtiği ve bu kapıyı Sublime Porte olarak isimlendirdiğidir. Kim bilir, isim devretme olayını dahi Batılılardan almış olabiliriz... Çünkü 1850'den beri kısmî bir akıl tutulması veya fetret dönemi içindeyiz. Kurtulmaya çalışıyoruz, kurtulamıyoruz...

Bâb-ı Âli Tennure'si kendisine en çok isim yakıştırılan bir kapı... Önceleri Paşa Kapısı denmiş. Fransızlar 1536'dan sonra, Osmanlılar ise 1727 yılından itibaren onu Bâb-ı Âli olarak anmaya başlamışlar. Kapının gerçek ismi Dar'ül Hilafet'ül Âliye olmasına karşılık sonradan kısaltılmış ve sadece Bâb-ı Âli denmiş. Bir rivayete göre Sadrazam Alemdâr Mustafa Paşa zamanında, II. Mahmut'a



Güneş kursu ile Bâb-ı Âli.

Kaynak. <http://postcards.turkishpostalhistory.com/>

izafeten Mahmûd-u Adlî veya kısaca Bâb-ı Adlî olarak adlandırılmış. 1808 de Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa Anadolu ve Rumeli vezirleri ile Padişah II. Mahmut'u bir araya getirerek aralarında Sened-i İttifak adı verilen bir anlaşma imzalamalarına sebep olmuş. Bu anlaşma ile padişahın yetkileri ilk defa sınırlandırılmış... Güya yetkilerinden vaz geçtiği için II. Mahmut ödüllendi-

rilmiş ve kapının ismi Mahmûd-u Adlî olmuştur. Bir dönem Bâb-ı Âsafî denmiş. “Erdem Kapısı” anlamında... Çünkü Hz. Süleyman'ın en çok güvendiği vezirinin adı Âsaf imiş... Günümüz Türkiye'sinde üç bine yakın kişi yeni doğan çocuklarına Âsaf adını veriyormuş. 1900'lü yıllarda çekilmiş eski bir fotoğrafın

üzerindeki Osmanlıca yazıdan anlıyoruz ki, Bâb-1 Âli Tennure Kapısı'na bir dönem "Soğuk Çeşme Kapısı" adı da verilmiş. Bu isimlendirmeyi de normal karşılamak gerekir. Soğuk Çeşme sokağının başında İkinci Kapı, sonunda ise Üçüncü Kapı... Haddim olmayarak Bâb-1 Âli'yi hem kolonladım, hem de çok sayıda isimler verdim. Orijinaline verdiğim isimler: Bâb-1 Âli Tennure Kapısı, Bâb-1 Âli Tuğra Kapısı, Bâb-1 Âli Tura Kapısı, Bâb-1 Âli Yangınlar Kapısı, Bâb-1 Âli İki Yüzlü Kapı, Bâb-1 Âli Çift Kişilikli Kapı, Bâb-1 Âli Timpanon Kapısı. Kolonu olarak gördüğüm Güney Kapısı'na verdiğim isimler: Ampir Kapısı, Âfitâb Kapısı, Vesâyet Kapısı, Sadâret Kapısı. Ampir kapısı, önümüzdeki yıllarda yeni isimlendirmelere gebe...

İlginçtir, Bâb-1 Âli başka ülkelerde de var. İranlılar Bâb-1 Âli yerine "Der-i Âli" diyorlar, anlamı Yüksek Kapı veya Yüce Kapı. Farsça 'der' kelimesi dönüşerek Sakson dillerine de geçmiş ve 'door' olmuş. İsfahanda Safavîler döneminden



1784 - Lucknow, Uttar Pradesh, Hindistan
Bâb-1 Âli (Türk Kapısı).

Kaynak. <https://lh3.googleusercontent.com>

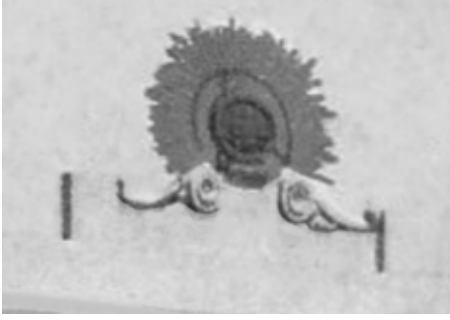
kalma tarihi bir kapı var... Adı, Âli Kapu... Biz Farsça veya Arapçasını dile getirirken, onlar Türkçesini kullanıyorlar. Tarihsel etkilenimleri açıklamak zor... Âli Kapu bizim daha çok İkinci Kapımıza benziyor veya gerçek Bâb-1 Âli Kapısı'na... Âli Kapu 1597 yılında yapılmış, fikir olarak Osmanlıdan etkilenme ihtimali çok yüksek. Hindistan'ın Lucknow şehrinde "Rumî Der-i Vazeh" (Rumi Darwaza) isimli bir kapı daha

var. 1784 yılında inşa edilmiş. Âsaf-ud Devle tarafından yapılan caminin hemen yan tarafında bulunuyor. İnternet'te Der-i Vazeh sözcüklerinin Bâb-1 Âli anlamına geldiği belirtiliyor. 1727 yılından önce Japon İmparatorlarına "Mikado" adı veriliyormuş. Mi 'yüce'; kado ise 'kapı' anlamına geliyormuş. Japonlar imparatorlarını "Yüce Kapı" sözcükleriyle anıyorlarmış. Demek ki, hem Doğuyu, hem Batıyı etkilemiş, fakat yerimizde sağlam duramamışız. Burada "Âsaf" kelimesine özellikle dikkatinizi çekmek isterim. Bâb-1 Âli, bir yerde Âsaf toplumunun veya toplumlarının kapısıdır.

Yazıyı bitirmek istiyorum, fakat âfitâb simgesine veya rozetine değinmeden geçemeyeceğim. Diğer Rokoko üslubu süslemeler beni etkilemiyor.

Hüner Şencan

Gözüm Ampir kapısının üzerindeki güneş rozetine takılıyor. Kendime “orada ne arıyor, niçin konmuş” diye soruyorum. İnternet’te şöyle bir açıklama var: “Kapının üst tarafında bir güneş



Giriş alınlığında âfitâb - güneş simgesi.
Kaynak. <https://pbs.twimg.com>

sembolü görülür. Sembolün içinde Osmanlı harfleriyle ‘Türkiye Cumhuriyeti yazısı’ vardır. Alt tarafta bulunan kitabede ise ‘Nurlu hilafetin en yüksek makamında bulunan, dünyanın dörtte birinin hâkimi Abdülmecit Han’ın bu binayı yaptırdığı’ yazılıdır.” Eğer doğru anlıyorsam, âfitâb simgesi “nurlu hilafete” işaret ediyor. Bu kavramsallaştırma, sonradan kabul ettiğimiz bir yaklaşım olmalı... Fatih döneminde, klasik

Osmanlı mimarisinde böyle bir terminoloji yok. Yavuz Sultan Selim Han’dan sonra mı gelişti? Hayır, onun zamanında da yok. Muhtemelen II. Mahmut, Abdülmecit, Abdülaziz sürecinde ortaya çıktı. Birden “nurlu hilafetin” önemini fark ettik. Nurdan çizgiler, ışık huzmeleri yapmaya ve devlet armasını bu huzme ışıklarıyla doldurmaya başladık.

Osmanlı zamanındaki Ampir Kapısı’nın nurlu daireselliği güneş kursunu, %80 oranında temsil ediyor. Cumhuriyet zamanındaki onarımdan sonra güneşin daireselliği %55 oranına düşmüş... Demek ki, nurumuz azalıyor. Dairesellik, yüzde yüz oranında olsaydı ne değişirdi? Hiçbir şey... Benimkisi öylesine bir söz... Ben aslında başka bir yerde, başka bir mod’dayım...

Âfitâb veya güneş simgesini Topkapı Sarayı’nın üçüncü kapısı olan Bâb-üs Sade Kapısının aleminde de görmekteyiz. Hilalin içine “zorlama yöntemle” bir güneş kursu sıkıştırılmış. Yani, ay güneşi kucaklıyor, sarıyor, sarmalıyor! “Bu hilalde padişah var, hilafet merkezi var” mı demek isteniyor? Daha pek çok yerde güneş simgelerini görmek mümkün... Ayasofya Camii’nin eski Hünkâr Mahfilinin tepeliğinde böyle bir düzenleme yokken Osmanlı’nın son zamanlarında bir güneş kursunun yerleştirildiğini görüyoruz. Beni şaşırtan Beşiktaş Deniz Müzesi’ni gezdiğimde son dönem Tanzimat Sultanlarının bu âfitâb simgesini pek sevmiş olduklarını görmemdi. Neredeyse bütün saltanat kayıklarının Sultan Mahfillerinin tepeliğinde bu güneş kurslarından bulunuyordu. Altın sarısı yıldızlarıyla tek boyutlu, iki boyutlu, üç boyutlu olarak, halk diliyle ifade eder-

sek “envâî çeşidi” vardı. Müzeyi gezerken âfitâb kursları beni büyülemişti. Kendi kendime, “Bir imparatorluk böyle olmalı, kullandığımız enstrümanlar ele güne karşı gururumuzu ve onurumuzu korumalı, yüksek perdeden konuşmalı”



*Manstrens, güneş kursu veya
Hz. İsa'nın bedeni !*

<http://www.aquinasandmore.com/>

diyordum. Göğsüm genişlemiş, nefesim açılmış, başım yükselmişti. “Bu bir gelişme...” diyordum. Dünya, Fatihler, Yavuzlar, Kanunîler zamanındaki gibi kalmayacak sürekli gelişecekti...

Fakat sonra bir gelişme oldu. Kuşkulandım ve araştırmaya başladım. İnternet’te “monstrance” ve “ostensorium” terimleriyle karşılaştım. Mantrens terimi şöyle açıklanıyordu: Hz. İsa'nın bedenini temsil eden, güneş biçimli ortası boş, sapından tutulan bir obje. İlginç, hemen görselleri incelemeliydim. Ve sonunda her şey açık bir şekilde ortaya çıktı. Bizim “hilafetin nurlu ışıkları” zannettiğimiz nesne gerçekte “Mantrens”ten başkası değildi. İçimden Stefan Kalfayı bir kere daha tebrik ettim. Bu akıllı usta, mantrens’i bize “hilafetin nurlu ışığı” diye takdim etmiş; duygularımızı ve

gururumuzu okşayarak onu baş tacı yapmamıza neden olmuştu. Yazının tam burasında bana “sen de çok kuşkucu oldun” diyebilirsiniz. Ne cevap verebilirim ki... Gerçekten kuşkulanmamak daha iyi... Gözünü kapat, kulağının üstüne yat, hilafetin nurlu ışıklarını düşleyerek mutlu bir geleceğin düşünüyü kur... Müthiş keyif verici bir hâl... 170 yıldır bu afyonun etkisi altındayız.

Üçüncü Kapı, güyâ Yüce Kapı. Fakat gördüğün gibi kafası karışık bir kapı. Aslında, “öbür tarafta” geçme sadece bir “perde” işidir... Bu yüzden kimi camilerin mihraplarına sembolik ‘yeşil perde resimleri’ çizilir. Namaz kılariken eğer iyice konsantre olursanız perdenin öbür tarafına geçebilirsiniz.

Üçüncü Kapı'nın altından geçip kapının iç tarafının fotoğrafını çekmeye yöneldiğimde, “hilâfet makamını temsil eden zâtın huzuruna kabul edilmiş olmayı” düşledim. Acı olan gerçek ne böyle bir makam, ne de böyle bir zât vardı...



Yeşil perdeli mihrap.

www.karamangundem.com/

Hüner Şencan

Bu nedenle zihnimi Üçüncü Kapı yerine Son Kapı'ya yöneltmem daha doğru olacaktı. O, yeşil perdenin ötesinde bir yerlerde mutlaka var olmalıydı.



Ampir üsluplu Güney Kapısı.

Kaynak. <http://old.kesfetmekicinbak.com/>



İnsanlarımız tarih boyunca Hükümet Kapılarını aşındırmış - Bâb-ı Ali.

Kaynak. <http://www.osmanli700.gen.tr/>

Dördüncü Kapı

Ser mîmâr Abdülhalim Bey, yüklenici Garabet ve Nikogos Balyan, kontrolör Altunîzâde İsmail Zühtü Dördüncü Kapı'nın kilidini açmak üzere kendilerine yetki verilmiş olan insanlar. Paris Opera Salonu'nun iç süslemesini yapan Charles Sechan da “kalem işleriyle” onlara destek vermiş. Hep birlikte muhteşem bir eser koymuşlar ortaya. Dolmabahçe Sarayı'nı ve dillere destan olan Saltanat Kapısı'nı üretmişler. Sarayın on dört kapısı var, bunlardan en önemlisi Saltanat Kapısı. Devleti bizzat yönetmiş olması hasebiyle Saltanat Kapısı'nı diğer devlet kapıları arasında dördüncü sıraya yerleştiriyorum.

Yabancılar onu “İmparatorluk Kapısı” olarak isimlendiriyorlar. Günümüzde sadece Cumhurbaşkanlarına açılan kapı niteliğinde. Başbakanlara dahi açılmıyor. Bu değerli mücevheri kıskanmamak elde değil. 1850'li yıllara geldiğimizde Saadet Kapısı anlayışından uzaklaşarak Saltanat Kapısı anlayışına yelken açmışız. Saadet ve mutluluğu arama düşüncesi; yerini keyif sürme ve zevk-ü sefâ âlemine bırakmış. Saltanat Kapısı, mutantan ve hovarda bir yaşamın temsilcisi. Sultan, klasik Hümayun Kapısı'nın acı hatıralarından kaçıp kurtulmak, gönlünü biraz hoş etmek istemiş, Dördüncü Kapı'ya sığınmış. Veya Devlet-i Âliye'nin ikinci Viyana Muhasarası sonunda zayıflayarak gerileme dönemine girmesiyle dünyaya “ölmedik hayattayız” mesajı verilmeye çalışılmış.



Bezm-i Âlem Vâlide Sultan.
Kaynak. <http://test1.enrd.co/>

‘Dünya eğlenceden ibaret değildir’ düsturu gereğince hüznün de simgesi olmuş Dördüncü Kapı. İkinci Mahmud’un hanımı Bezm-i Âlem Valide Sultan’ın ve Mustafa Kemal’in cenaze törenlerine tanıklık etmiş. Kaderin cilvesi, sultanlar bu kapıyı uzun süre kullanamamışlar. Aradan 160 yıl geçti, kapı ancak 30 yıl kullanılabilmiş. O nedenle, Saltanat Kapısı kullanılan değil, vitrinde sergilenen “tarihî bir biblo”.

Dördüncü Kapı, Sultan Abdülaziz sonrasında sû-i kast korkusu ve endişelerini içinde barındırmış. Başlangıçta Topkapı Sarayı’ndan çıkılıp kendisine sığınan bir kapı iken, içinde yaşanan saray entrikaları nedeniyle kaçılan ve uzaklaşan bir kapı olmuş.

Dördüncü Kapı’nın en önemli özelliği mimarî tasarım yönünden orijinalliği. Dünyada bir eşi yok. Yeryüzündeki en önemli üç sarayın kapısı ile karşılaştırılıyor. Bu nedenle onun mimarî özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ele almalıyız. Fakat sosyo-psikolojik tesirlerine ve toplumsal şartlandırma etkilerine değinmeden geçemeyeceğiz.



Dördüncü Kapı - Saltanat Kapısı.
Kaynak. <https://tr.wikipedia.org>

Saltanat Kapısı, su alıp batan Titanik Gemisi’nin yerini belli etmek üzere su yüzünde itina ile yaptığımız büyük bir şamandıra. Ona bakarak ve iç geçirerek gemimiz burada battı diyoruz. Gözlerimiz ışıltılı ve aynı zamanda üzüntüden yaşlarla dolu. Kapının bir

kanadında Mekke ve diğer kanadında Medine’yi temsil eden dört yüz yıllık, “Hâdim-i Haremeyn-i Şerifeyn” rozetlerinin artık bir anlamı yok. Hilafet kurumunu bu

kapıda kaybettik. O'nu meclisin “manevî şahsına” havale ederek buharlaştırdık, sonsuza yelken açan bir buluta dönüştürdük. Dördüncü Kapı'nın patinası havada uçan toz ve kirlerden oluşmuyor, tarihin günah yükünü taşıyor. Suikast kurgularını, ilgayı ve çöküşü...

İnsanlar öbek öbek gelip ziyaret ediyorlar, önünde fotoğraf çektiriyorlar. Büyüleyici, tılsımlı bir havası var. Kendisini hayranlıkla seyrettiriyor. Önünde kırmızı ceketli iki polis eri ihtiram nöbeti tutuyorlar. Mihâniki adımlarla yürüyorlar, sert adımlarla “hazır ol” vaziyetine geçtikten sonra birbirlerine selam veriyorlar. Kapı, bir mıknaş gibi bizi kendine çekiyor, tutuyor ve alıkoyuyor. Ayrılmıyoruz. Fakat ne yazık ki, gözlerimiz ve bakışlarımız kapıyı kuşatamıyor, yoruluyoruz. Dönüp bir daha bakıyoruz. Kendime soruyorum: “Bu kapı bana ne söylüyor?” Cevap bulamıyorum. Onu kendime yabancı hissediyorum. Gözümü alıyor, fakat gönlüme hitap etmiyor. Çizgileri bize ait değil, ona bir hikâye yazamıyorum, onunla konuşamıyorum. Ama itiraf etmeliyim, süslü ve görkemli. Devlet-i Âliye'yi değil, Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil ediyor. Bir imparatorluk kapısı... Turistlerin ilgisini çekiyor, genelde bizim insanlarımızın da... Fakat insanların gönül tellerini titreştirdiğini düşünmüyorum. Çalışmıyor, kanatları sürekli kapalı duran bir kapı. Heybetli ve kasvetli...



Değeri düşük Yunan parası Drahmi.
Kaynak: <http://www.gokcekoleksiyon.com/>

Bununla birlikte, Saltanat Kapısı, Türk milletinin gururu ve onuru olmuş. Hepimiz onunla övünüyoruz. “Atalarımız ne saraylar, ne kapılar yaptırmış” diyoruz. Devlet-i Âliye'yi kaybetmişiz, fakat bu kapı sayesinde gururumuzu kurtarmışız veya borca girerek gururumuzu satın almışız. Gelişmeleri nasıl okumak gerekiyor, nasıl okumalıyız? “Bize bir saray yapmışlar, altımızdaki halıyı çekip

almışlar” da diyebiliriz. Aslında, Dördüncü Kapı, kendimizi teselli ettiğimiz “ucuz başlık parası, drahmi”. Veya zelzelelerden güç bela kurtardığımız mütevazı çeyiz sandığımız. Bugün, Osmanlı adına övündüğümüz oymalı, püsküllü eserlerin büyük bir kısmı son iki yüzyıla ait. Evet, hemen hepsi Batılılaşma etkisiyle yapılmış ama bize geçmişimizi hatırlatıyor, bizi öyle veya

Hüner Şencan

böyle tarihe bağlıyor. Ya Saltanat Kapısı da olmasaydı... Neyle övünecek, neyle gururlanacaktık! Saltanat Kapısı, dünyanın en büyük sarayına ait... O saray ki, içi “en”lerle dolu. En... En... En... O kadar çok ki, bunların hepsini hatırlamamız mümkün değil. Mustafa Kemal yaşamının son günleri için Enler Sarayı’na tercih etmiş. Günümüzde dahî, çok-çok büyük devlet adamları Enler Sarayı’nda ağırlanıyor. Saltanat Kapısı, hiçbir şey olmasa bile Enler Kapısıdır.

Saltanat Kapısı’nın ışınımı Batı düşüncesinin görünmez atomik parçacıklarını taşıyor. Bu şualar içimize işlemiş, toplumumuzu etkilemiş ve tesirleri hâlâ devam ediyor. 1877 yılında Osmanlı Büyük Millet Meclisi’nin üyeleri ilk defa bu kapıdan geçerek sarayın Muayede Salonu’nda Kuran-ı Kerim’e el basmak suretiyle “hazret-i padişahiye ve vatana sadakat” yemini etmişler, milletvekili olmuşlar. Pek bilinmez, ama Saltanat Kapısı, bu nedenle Büyük Millet Meclisi’nin ilk kapısıdır aynı zamanda.



Güneş-Dil teorisine göre Türkçenin dağılımı.

Kaynak. <http://ekstrembilgi.com/>

yükünün yoğunluğunu varın siz tahmin edin. 1856 ile 1932 yılları arasında geçen süre 75 yıl. Plütonyumun ruhları kavuran radyasyon ışınımı hâlâ devam ediyor. Abdülmecid’in tutkuyla bağlı olduğu “güneş pervanesi” Saltanat Kapısı sayesinde Güneş-Dil Teorisi’ne dönüşmüş. Parlak güneş ışıkları gözümüzü almış. Bir dönem ne görebilmiş, ne de anlayabilmişiz. Aradan ikinci bir 75 yıl daha geçmiş, artık sorgulayabiliyoruz. Batılılaşmanın değil, “kendimiz” olmanın arayışı içindeyiz.

Dördüncü Kapı’yı Abdülmecit 6 ay, Abdülaziz 15 sene, Beşinci Murat üç ay, İkinci Abdülhamit 8 ay, Beşinci Mehmet Reşat 9 yıl, Vâhidüddin 4 yıl, Abdülmecid Efendi 2 yıl ve Mustafa Kemal aralıklı olarak 4 yıl kullanmış... Toplasanız fiili olarak 30 yıl etmiyor. Saltanat Kapısı iktidar olduğu 82 yıllık

ömründe sadece 30 yıl belli bir işleve sahip olmuş. İkinci Abdülhamit 33 yıllık iktidarında her yıl, sadece iki defa bayramlaşma töreni yapmak için kullanmış bu kapıyı. O artık emekli. İşlev görmüyor, devleti yönetmiyor, sadece göz zevkimizi okşuyor. Onu acı ve tatlı hatıralarıyla anıyoruz, anmaya devam edeceğiz.

1927 yılında padişahlara ait tuğraların binalardan kaldırılmasını öngören kanun yayımlanınca hummalı bir faaliyet başlamış. Tarihî sürekliliğin esas olduğu unutulurken geçmiş hatırlatan simgelere sünger çeken davranışlara yönelinmiş. Ülkenin her tarafında oç alırcasına harçla sıvama, murç keskilere silme, çekiç darbeleriyle bozma faaliyetlerine girişilmiş. Böylece tuğraların, armaların yüzde doksanı tahrip edilmiş. Dördüncü Kapı'nın tepeliğinde bulunan Abdülmecid tuğrası ise, müze müdürü Sezai Selek'in "hemşehri" dokunulmazlığı sayesinde kurtulabilmiş. İşgüzarlar, anıt kapının üzerindeki tarihî tuğranın kaldırılmasını doğru bulmayan hemşehri Selek'in üzerine gidememişler, çekinmişler.

Osmanlı tuğrasını Batılı tarzda inşa edilen Saltanat Kapısı ile buluşturma, içine düştüğümüz ölümcül "gerileme - bunama" hastalığından kurtulmak için istemeyerek içtiğimiz çok sayıdaki ilaçtan biri. Devâ ve ilaç arayışları III. Selimle başlamış, II. Mahmud'la devam etmiş. Sonra, Abdülmecid, "zehr-i zakkum olsa bile" anlayışıyla Dördüncü Kapı'yı yaptırarak bu ilacı içmiş ve hastalığını ayyuka ilân etmiş. Açılış günü, "galiba biraz abarttık" diye itirafta bulunsa da, "kültürlerin mizaç uyumsuzluğunu" hiçbir zaman fark edememiş. Gafletin âraziları 1700'lü yıllardan itibaren kendisini göstermeye başlıyor. Fakat sebeplerini çok daha gerilerde aramak gerek. 1700'lerdeki küçük sivilceler yerli malı "kara merhem" ile tedavi edilemeyince, 1850'lerde Batıdan ithal edilen tentürdiyot tedavisine başlanmış. Bu yaklaşım ivme kazanmış, daha sonra hep batılı doktorlardan, batılı mimarlardan yararlanılmış. Görünmez bir şok ve basınç dalgası sultanları, devlet adamlarını, askerleri, aydın denem insanları önüne katıp sürüklemiş. Sadece cahil halk kitleleri, bir ölçüde "kâvi duruş" sergileyerek bu badireyi ciddi yanıklar ve zâyiatla atlatabilmiş. Günümüzde Dördüncü Kapı'nın tuğrası 'direnenlerin', rokotik mimari ise 'sürüklenenlerin' simgesi.

Zamanın parasıyla 80 bin pounda mal olan Dördüncü Kapı öncekiler gibi orijinal, dünyada bir başka örneği yok. Strüktürü yatay bir X harfi şeklinde yapılmış. X harfinin tam orta yerinde mutantan kapı yer alıyor. Kanatları

Hüner Şencan

çeyrek daire şeklinde... Her bir kanadın ucunda heybetli nizamiye kuleleri yer alıyor. Kapıya dışarıdan veya içeriden bakan insanları bu kuleler kucaklıyor. Kapı her iki yönden yarım daire formuyla sizi içine çekiyor, adeta vakumluyor. Eğer, dışarıdan içeriye doğru yürüyorsanız, doğruya yönelmişsiniz demektir. Alakası yok ama kilise girişlerini hatırlatıyor. Fransadaki Sen Şapel Kilisesi'nin çatı örtüsü ile kapının strüktürü arasında ilişki kuruyorum. Lütfen, “nereden icap etti” diye sormayınız. Mumbai'deki Kutsal İsim Katedralini, Salisburg Katedralini, Kutsal Üçlü Anglikan Kilisesini, Sen İgnatius Katedralini, New York Katedralini, Peterborough Katedralini, Worms Katedralini, Burgundy Kilisesini ve isimlerini sayamayacağım daha onlarcasını X düzenlemeli çatı örtüleriyle hatırlıyoruz. Mimaride bu strüktür “çapraz tonozlu” sistem olarak biliniyor. Batılılar, Roma mimarî özelliğini yansıtan bu düzenlemeye rib vault adını vermişler. X biçimli bu strüktürel düzenleme “Gotik mimari üslup” olarak tanımlanıyor. Bu mimarî düzenleme, God adı verilen Tanrı'nın adını yüceltmek ve yükseltmek için geliştirilmiş. God-ic sözcüğü daha sonraları Gotik olmuş. En azından, ben öyle yorumluyorum. Batı terminolojisiyle isimlendirirsek Dördüncü Kapı'nın strüktürü tek girişli olsa bile Gotik, yani Tanrısal... Kendime soruyorum, Tevhidî olsaydı ne kaybederdik?



*Afitab, âfitâb ve yine âfitâb.
Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>*

Birinci Kapı'daki üç geçişli düzenlemeye burada rastlamıyoruz. Fakat tek geçişli olması, ne yazık ki onu Tevhidî yapmaya yetmiyor. Tekli geçişte iki kanatlı büyük bir kapısı var. Her kanat, Rokoko sanatında demir döküm işçiliğinin eşsiz örneklerini sergiliyor. Kanatlarda üç motif dikkati çekiyor. En tepede “güneş taç başlık”, hemen altında “eliptik âfitâb simgeli kartuş” ve en altta “dairese güneş” simgesi. Güneş, güneş ve yine güneş... Üçüncü Selim'de kallâvî kavuğun üzerinde ay-yıldız biçimiyle gözükten tuğ, Sultan Dördüncü Mustafâda güneş simgesine benzemeye başlar. II. Mahmut'un boynunda pırlantalarla süslü bir kolye, göğsünde broş, önce kavuğunda ve bir müddet sonra, kıyafet devrimiyle birlikte, fesinde ‘tuğ düğmesi’ olarak yer alır. Çok kollu yıldız veya papatya çiçeği görünümlü broşu gerçek anlamda güneş simgesine dönüştüren kişi Dördüncü Kapı'nın sultanı



Âfitâbâ aşık Sultan Abdülmecid.
<http://imgtrend.mynet.com/>

Abdülmecid. O, ciğer kırmızısı fesinin alınlığında büyükçe bir âfitâb broşuna sahip tuğuyla hatırlanıyor. Tören elbisesinde iki güneş simgesi daha var. Biri sol göğsünün üzerinde ve diğeri boynunda asılı bir kolye olarak. Bu simgeleri günümüzde polis teşkilatında kullanılan yıldız ve Cumhurbaşkanlığı forsuna taşımışız. Üç güneş, Avrupa'nın, Asya'nın ve Afrika'nın hâkimi olma anlamına geliyor. Dış dünyaya mesaj daha kapının kanatlarında veriliyor. Âfitâb simgelerinin tarihsel kökeni çok eski. Bizi kadîm zamanlara götürüyor. Günümüzden 5000 yıl öncesine, Firavunlar (Pîr-avn) zamanına dayanıyor. Tarih boyunca büyük saray sahipleri

porta kapılarının kanatlarına hep bu kartuşlardan yaptırmışlar. “Ân olsun... Şân olsun...” diye... Tevekkeli, eski Mısırlılar bu simgeye boşuna “şanlık” dememişler. Helenler Mısır'ı işgal edince kelimeyi tercüme etmede epey zorlanmışlar, sonunda ‘kartuş’ kelimesinde karar kılmışlar. Şanlıklar, ‘ebedî olmayı temsil edermiş. Biz de “devlet-i ebed-i müddet” olması düşüncesiyle âfitab şanlığını Osmanlı Arması'nın, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ögesi haline getirmişiz.

Dördüncü Kapı üç açıklıklı değil, ama her iki tarafında üçer sütun var. Bizi, tekli sütunla karşılayan Saltanat, çiftli sütunla karşılayan Hazine Kapısı... Saltanat Kapısı sırlarla dolu, anlaşılması zor bir şiir gibi...

Her dinden, her meşrepten insan onu kendine göre yorumluyor, kendine göre okuyor. Kapı “üçleme” içeren süslemelerle bezenmiş. Hristiyan'sanız, onda teslisi görürsünüz. Müslüman'sanız; üç kıtada hâkimiyeti, namaz kılarken okuduğunuz rükû ve secde tesbihlerini, kapıyı üç defa vurmayı, namaz ve gusül abdesti alırken uzuvları üç kez yıkamayı... Devam edelim, tâziye ziyaretini üç gün içinde yapmayı, mübarek üç ayları, peygamberimizin mühim şeyleri üç defa tekrar etmesini, veda haccında üç defa “Şahit ol yâ Rab” diye seslenişini, her namazdan sonra üç defa “beni bağışla” diye dua etmeyi... Dahası var; akşam namazının üç rekât olmasını, vitir namazını, Kanûnî'nin üç defa kılınan cenaze namazını, Fatih'in Ayasofya'da kıldırdığı ilk Cuma namazını ilk iki tekbirden sonra bozarak üç tekbirle tamamlamasını... Tasavvuf ehli şeyh Vefâ'nın Fatih'i

Hüner Şencan

kapısından üç defa döndürmesini, yeni doğan çocuğa isim konurken üç defa kulağına isminin fısıldanmasını, Mevlevî mukâbelesinde semâhânenin üç defa devredilmesini, suyun üç yudumda içilmesini... Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün... Fakat Müslümanlar için “üç rakamının” tek başına kutsal bir yönü yok. “Allah tektir, teki sever” hadisine dayanarak üçü sevmişiz. Bu arada beşi, yediyi, otuz üçü ve doksan dokuzu da severiz. Saltanat Kapısı’ndaki üçlü süslemeler bana göre, “üç kıtada hükümrân” olmayı simgeliyor. Tanzimat mimarlarının veya Ermeni mimar ailesi Balyan’ların ne düşündükleri ve hangi niyetle üçleme yaklaşımına başvurduklarını bilmiyoruz, doğrusu merak ta etmiyoruz. Önemli olan bizim onu nasıl okuduğumuz. Kapının iki yanında

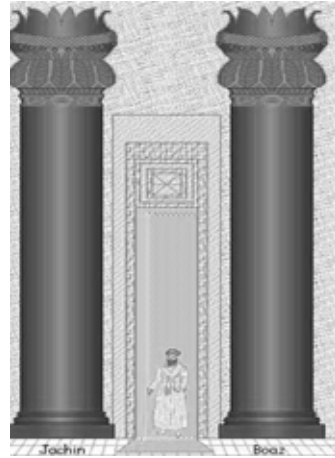


İki numaralı devlet adamının yani Sadrazamın gireceği kapı.

Kaynak: <http://www.turkiyeturizmrehberi.net/>

Bu gelenek yakın tarihimizde cami mihraplarına da taşınmış “yeşil mermerden yapılmış çift sütünceler” olarak. Nuh peygamberin akrabası olan Lâmî isimli kişi biri bronzdan, diğeri ağaçtan olmak üzere iki ayrı direk yapmış. Bu direklerin üzerine Büyük Tufan sırasında Nuh peygamberin getirdiği ilâhî mesajı ve hikmetli sözleri yazmış. Bir sütunun asla yanmamasını ve diğेरinin de batmamasını garanti altına almış. Böylece ilahî mesaj, belâ ve musibetlerden kurtulmak için sonraki yüzyıllara emniyetle taşınmış. Bu geleneğin İdris peygamber zamanından geliyor olması da ihtimal dâhilinde. Çift sütun uygulamasının çok sonraki yıllarda antik Mısır tapınaklarında yer aldığını

“tek” sütun bulunmasını “sadece bir numara bu kapıdan girecektir” şeklinde anlıyor, çift sütunlu Hazine Kapısı’nı ise sadrazamların giriş kapısı olarak değerlendiriyorum. Giriş kapılarının yanında karşılıklı iki sütun bulunması Nuh peygamber zamanına kadar uzanıyor.



Jachin ve Boaz sütunları.
<http://www.templesecrets.info/>

görüyoruz. Gelenek kaybolmuyor, binlerce yıl sonrasına taşınıyor ve Süleyman peygamber mabedinde “Yâsin” ve “Baz” adlarıyla karşımıza çıkıyor. Sonraki bin yıllarda ise bu yaklaşım büyük yapılara taşınan “yüksek değerlikli” bir uygulama haline geliyor. Saltanat Kapısı'nın sağ tarafındaki sütun Baz, sol tarafındaki Yâsin...



Şanlık madalyonu.

<http://1.bp.blogspot.com>

Kapının iki yanında yer alan kornit-iyon nizamında düzenlenmiş tek sütunla çift sütun arasında kocaman bir “şanlık” görüyoruz. Bu şanlık bir “madalyonu” simgeliyor. Altı yüz yıllık tarihin göğsümüze taktığı bir madalya. Hemen üstünde “ipek kurdele yerine geçmek üzere” yatay düzenlenmiş “eşkenar dörtgen simgesi” var. Madalyon, kurdeleye çıpa görünümlü süslü bir klipsle tutturulmuş. Madalyon, her iki tarafından Barok tarzı “boyun atkısı şerit çelenkler” (garland) ile süslenmiş. Madalyonu çerçeveleyen kanaviçenin alt kısmında büyükçe bir istiridyе kabuğu var. “Garland” ve “istiridyе” simgeleri bizim kültürümüze ait değil. Hristiyanlar

kutsal ikonlarını örme çiçekten yapılmış çelenkler içinde sergilemeyi severler. Garland kelimesi İncil’de de vardır: “O başınıza zarif bir çelenk yerleştirecek ve size güzel bir taç ihsan edecektir.” Garland, “kavisli çiçek zinciri” demek, “feston” adı da veriliyor. Çiçekten yapılmış bir tür boyun atkısı gibi... Meşe yapraklarından, çam kozalaklardan ve değişik türde çiçeklerden yapılıyor. Bazen içine kimi meyveler ince dallarıyla birlikte katılıyor. Roma mabetlerinin içinde kutsal addettikleri yerlere bu festonları asmaya özel bir önem verilirmiş. Romalılar insan ve hayvan kafatasları arasına feston çelenkleri yerleştirirlermiş. Yüzyıllar sonra Rönesans’ın ortaya çıkmasıyla garlandlar hem kutsal, hem de profan yapılarda tekrar kullanılmaya başlanmış. Feston’un üzerinde her zaman bir rozet veya madalyon olurmuş. Saltanat kapısının feston’unda sayılan



Garland, çiçek atkı.

<http://1.bp.blogspot.com>

özelliklere ilaveten her iki ucunda üçer tane olmak üzere altı adet püskül olduğunu görüyoruz. Dördüncü Kapı'nın süslemelerinde foston'ların özel bir önemi var. Çünkü fostonlar heryerde... Tuğranın altında ve üstünde, çift sütun başlıklarında, nizamiye kulelerinin tepeliğindeki vazolarda... Nizamiye kulelerindeki giriş kapılarının iki yanında bulunan "plaster sütunlarda" da fostonlar var. Bunlar bir vazodan yükselen "çiçek demetleri", "çiçek sarmalları" şeklinde. Batılılar bunları "şerit fostonlar" (clusters) grubunda değerlendiriyor.

Kapının iki yanında yer alan madalyonlar neyi temsil ediyor? Madalyonun ortası niçin boş ve hafif kabartılı veya yüksek rölyef formu? Bilmiyoruz. Fakat bir şiir gibi ele alıp yorumlayabiliriz. Bu, abartılı ele alınmış, bir "boş kartuş" düzenlemesi, kökleri eski Mısır'a uzanıyor. Oradan Misinlilere, Helenlere ve Romalılara geçmiş. İrlanda'nın Kilkenny kasabasındaki Sen Canice Katedrali'nin duvarında da buna benzer bir rölyef var. İtalyanlar, Almanlar ve Fransızlar bu şanlığı çok önemsemişler. Hatta Fransızlar bir dönem "kartuş" denen bu nesne ile "kafalarını bozmuşlar". Kapı kanatlarına, kemerlerin kilit taşlarına, mezar taşlarına, kitap kapaklarına, haritalara, resim çerçevelerine ve mobilya eşyalarına hep kartuş simgesi işlemişler. Kimisi boş, kimisi dolu... Daireseli, kalp şeklinde olanı, kalkan biçimlisi, düzensiz kıvrımlara sahip çerçevesiz olanı, ark veya dörtgen biçimlisi olanları var. Amerikan üniversitelerinin birçoğu armalarında bu kartuş formunu kullanmışlar. Firavunlar bu kartuşların içine isimlerini yazdırırlarmış. Napolyon eski monarşi yönetimin simgesi olan fleur-de-lis simgesinin kullanımını terk ederek imparatorluk kartuşunun üzerine "arı" resmini ve kendi monogramını kazıtmış. Herhalde, eski Mısır Firavunlarına özenmiş. Antrparantez; Fleur-de-lis simgesi, zambak çiçeği ve "teslis" ile açıklanıyor. Dolmabahçe sarayındaki Abdülmecit tuğrasının kenar süslemelerinde bu simgeyi görünce şaşırıyoruz. Hizmetleri nedeniyle Abdülmecit'i takdir ederken, bu tür duyarsızlıklarına anlam veremiyorum. Onu, görünmez parçacıkların etkisinde iflah olmaz hastalıklara yakalanmış bir müstagrip olarak görüyorum. Antik bir saatin pandülü gibi bir o tarafa, bir bu tarafa savruluyor. Ve kendisiyle birlikte bizi de sürüklüyor.

Şanlılık, Batı dünyasında 1550 ilâ 1775 yılları arasında yoğun biçimde kullanılmış. 1700'lü yılların başlarında gelişen Barok sanatının vazgeçilmez ögesi olmuş. 1850'li yıllara gelindiğinde çok daha gelişmiş ve süslü olarak Dördüncü Kapı'nın alınlığında yer almış. Barok mu, Art Nouveau mu, yoksa Rokoko tarzı mı artık ona da sanat tarihçileri karar versinler... Rokoko

tarzında çizgi ve kıvrımların çok daha ince ve zarif olduğu bildiriliyor, belki Art Nouveau...

Roma'daki Konstantin Takı'nın kartuşlarına savaşı figürleri yerleştirilmiş. Diğerlerinde kralların monogramları, arı gibi simgeler, Meryem ve İsa resimleri var. Osmanlı padişahları genelde tuğra simgelerini kullanmışlar. Edirne'deki Eski Sarayın Giriş kapılarında da iki kartuş var. Kartuşların birinde devasa boyutuyla Allah c.c. ve diğerinde Muhammed a.s. adı yazıyor. O zaman insanlar, acaba "kartuş" felsefesiyle mi veya firavunlar gibi "şanlık" oluşturma düşüncesiyle mi hareket etmişler? Kartuş veya şanlık eğer sadece bir "çerçeve" ise, Osmanlı oraya "İlâ-yı Kelimetullahı" yerleştirmiş. Tuğralar sadece bir imza, bir mühür... Fatih'in imzası saray kapısının alınlığında yok. Sırtımızdan cüppeyi çıkarıp, başımızdan kavuğu atınca imzamızı sarayların alınlığına yerleştirmeye başlamışız. Saltanat Kapısı'nın iki tarafında yer alan şanlıkları ben hilafetle ve bunun yanında "haremeyn" adını verdiğimiz Mekke ve Medine şehirleriyle ilintili görüyorum. Boş gibi görünen bu kartuşlar Bursa sarayındaki, Edirne sarayındaki kapıların üzerinde var olan Allah ve Muhammed lafızlarını içeriyor. Fakat o dönemde Batılılaşma illetine yakalandığımız için yazamamışız.

Saltanat Kapısı'nın ikizi olan Hazine Kapısı'nda "şanlı madalyon" düzenlemesi yerine "nişlerden" yararlanılmış. İçi boş iki niş... Batıdaki örneklerinde bu nişlerin içinde "yarı çıplak, güzel kız heykelleri" var. Daha doğrusu onlar kadın veya kız da değil, peri... Yani melek, melekler... Gotik, tanrısal kapıdan içeri girerken sizi melekler karşılıyor! Heykel yapmak "haram" olduğundan biz bu nişlerin içlerini boş bırakmışız. O nedenle bu kapılar tam Batılı değil, eklektik veya Yeni Osmanlı tarzı. Eğer kabul edilirse hatamız, farklı değerler örgüsünden oluşan, hiç bilmediğimiz karanlık bir tünele girmek.

Bazen "kartuş", bazen "şanlık" terimiyle andığımız madalyonun çerçeve süslemeleri ilginç. Çevresi "yumurta ve ok"¹ desenleriyle süslenmiş. Düşük

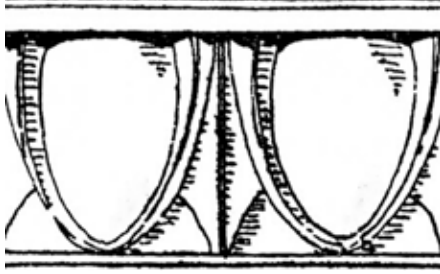


Kapıda tılsım desenleri.

Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>

¹ Yumurta ve ok "Egg-and-dart" bazı kaynaklarda, Egg-and-thoung" olarak isimlendirilmiştir.

rölyef üzerine yumurta kabartması yapılmış ve her yumurtanın yanında ok-dil simgeleri var. Kaynaklar, yumurtanın yaşamı, okun ölümü temsil ettiğini söylüyor. Yaşarsın, ölürsün... Yaşarsın, ölürsün... Yumurta ve ok



Yumurta ve Ok veya Yumurta ve Dil deseni.

Kaynak. <http://etc.usf.edu/>

Hristiyanların antik anıtsal mezarlarında çokça kullanılan bir simge imiş. Kökleri eski Mısır'a dayanıyor, o vakitler “yeniden doğuşu”, “güneşi” ve “yaratılışı” temsil edermiş. Kaynaklarda yumurta gibi görünen şeklin aslında lotus veya nilüfer çiçeğinin goncası olduğu belirtiliyor. Bu gonca, ruhun her zaman saf ve temiz olduğu anlamına gelirmiş.

Budizm ve Hinduizm de ayrıcalıklı bir yeri var nilüfer çiçeğinin. Hindistanlılar “milli çiçeği” ilan etmişler onu. Dördüncü Kapı'nın pek çok yerinde yer alan bu bordür süslemesi aynı zamanda “geri çekilmeyi” ve “öne çıkmayı” temsil ediyor. Lotus çiçeği hava karamaya başladığında bataklıktaki suyun içine çekilir gözden kaybolurmuş, güneş doğmaya başladığında farklı bir renk ve farklı bir koku ile yeniden su yüzüne çıkar insanların gönüllerini ferahlatmış. Anamlı... Dördüncü Kapı yoksa bize mesaj mı veriyor?

Kapı kanatlarının iki yanında, orta ve üst menteşe hizasında, duvara asılmış iki süs ögesiyle karşılaşırız. Dakikalarca baktığımız halde bu süs öğelerini herhangi bir nesneye benzetemedik. Rastgele yapıldığını söyleyemeyiz. Bu süs öğeleri kapının “tılsımları”. Mîmâr, bu tılsımlarla gizemli bir şiir yazmış kapıya... Böylece, ona bakan herkes farklı bir yorum getiriyor.

Süs öğeleri, uzaktan bakıldığında kapının yanlarına asılmış iki büyük “fener” varmış gibi gözüküyor. Fenerler, kapının sundurmasını aydınlatıyor. Eskiler bunlara “avizdân” derlermiş, günümüzde “avize” olarak isimlendiriyoruz. Sekiz köşeli, dökme demirden yapılmış, kenger yapraklarıyla süslü bu avizelerin kıvrımları kendi içinde ayrıca özel anlamlara sahip olabilir. Dostlarım fenerin üst bölümüne baktıklarında kurukafa, aslan veya maymun kafası gördüklerini belirttiler. Demek ki, bilinçaltını kurcalıyor.

Kapıya doğru yaklaştığımızda “avize” algısı kayboluyor, “üzerlik” simgesi öne çıkıyor. Anadolu'da evlerin duvarlarına veya kapıların iki yanına asılan bu form, Dördüncü Kapı'da özgün bir tasarıma sahip. Üzerlik bir ev aksesuarı,

fakat aynı zamanda nazarlık... Kötü bakışları uzaklaştırmak ve onların etkisinden korunmak için kullanılıyor. Batılılar bu tür üzerliklere “amulet” adını veriyorlar. “Düş kapanı” biçimli olanını odalarında bulunduruyorlar. Sahibini tehlikelerden ve zarar görmekten koruduğuna inanılıyor. Bir tür muska... Acaba, Dördüncü Kapı'nın cephesinde bâtil inançların izlerini taşıyan böyle bir forma yer verilmiş olabilir mi?

Bilgisayarımdaya büyüterek, deseni daha yakından incelemeye çalışıyorum. Barok tarzlı bu üzerlik Yahudilerin “hameş” simgesine benziyor. Yahudiler bu simgeyi “Allah'ın eli” veya Hz. Musa'nın ablası “Meryem'in Eli” olarak değerlendiriyorlar. “Hameş” onların koruyucu muskası... Simge, “ele-avuca” hiç benzemiyor demeyiniz. Başparmak ve serçe parmak gizlenmiş. Bulanık bir bilinçaltı mesajı ile zihinler ve vehimler tahrik edilmek mi isteniyor? Eğer öyleyse, şimdiye kadar yazdıklarım bu tuzağın tam da içine düştüğümün resmidir. İkimizden bazıları, hameş veya hamseye Hazreti Fatıma'nın Eli adını veriyorlar. Simge, “üzerlik” olarak kullanıldığında, parmakları aşağıya veya yukarıya dönük olarak asılabilmekte... İrânlılarda, Araplarda, Türklerde, Hintlilerde ve kuzey Afrika ülkelerinde “pençe-i âli aba” adı da verilen “el” simgelerine olan bağlılığın yaygın olduğunu biliyoruz. Aslında inançlarımız bu tür uygulamalara izin vermiyor, biz koruyuculuğu sadece

Allah'tan dileriz. Eskiden yeni yaptığımız bina cephesine mâşallah, bârek-Allah, yâ Malik-el Mülk, yâ Hâfız sözcüklerini yazar, korunmasını Allah'a havale ederdik. Günümüzde bu teamülü neredeyse kaybettik. Simgelerden, tıslımlardan, muskalardan veya üzerliklerden medet umma anlayışı Firavunlar zamanına kadar uzanıyor. Firavunlar sonraki hayatta kendilerini koruması için saraylarının duvarlarına “vedcet” adı verilen bir simge asarlarmış. Tıslımlı olduğuna inanılan bir “göz simgesi” imiş bu... Öyle anlaşılıyor ki, nazar boncuğunun tarihi beş bin yıllık. Nazar'a inanırız. Kem gözlülerin bakışından Allah'a sığınırız. Bebeklerimize nazar boncuğu değil, üzerinde “mâşallah” veya “bârekallah” yazılı yaka iğneleri takarız. Saltanat Kapısı'nda sultan Abdülmecit mi, yoksa mimarlar mı, gizli “kem bakış” korkularını gidermek için bu üzerlik simgesini oraya yerleştirdiler bilmiyoruz ama sözlü geleneğimizde yaşatılan bir halk tekerlemesini ondan çok



Maşaallah, yaka iğnesi.

Kaynak. <http://altinvakti.com>

Hüner Şencan

daha değerli buluyoruz: İç eşikte, dış eşikte / Giderken, gelirken / Göz eden, desin Bârekallah.

Gözlerimiz şimdi kapının kemer açıklığında... “Kapı alınlığı” (pediment) adı verilen bu bölüm, yarım daire formunda. İçeriye doğru uzaması nedeniyle mimaride “derin alınlık” olarak isimlendiriliyor. Çevresi “dil ve ok” simgelerini içeren bordürlerle süslenmiş. Dil-ok bordürü, yine bilinçaltını tahrik ediyor, “beni araştır” diye sesleniyor.

Kemerin kilit taşı üzerinde istiridye tepelikli “tılsım rozeti” var. Bu simgeyi aslan veya maymun gibi hayvanların kafasına benzetmek için kendinizi zorlamanız gerekmiyor. Batıdaki kilit taşlarının üçte birlik bölümünde “sakallı, yaşlı bir yüz” vardır ve bu uygulama kilit taşının “kişileştirilmesi” olarak adlandırılır. Kimi kilit taşlarında ise “kadın yüzü”, bazılarında da bitki yapılarından yapılmış “yeşil adam” yüzü olur. “Yeşil Adam” adı verilen bu yüzler, pagan kültürüne uzanan boyutta, bitkisel tanrıları temsil edermiş. Hristiyanlar, pagan kültürünün etkilerinden kendilerini kurtaramamışlar.



Monstrens simgesi.
Kaynak. <https://i0.wp.com>

Alınlığın her iki tarafında “çeyrek kemerli yayı” dik açılı kenarlarla bütünleyen üçgen düzenlemeye “köşelik” (spandrel) adı veriliyor. Kapının köşelikleri akant yapılarıyla süslenmiş ve tam ortasında özel bir desen var. Bir tür “serbest kartuş düzenlemesi” gibi duruyor, fakat daha çok Katoliklerin monstrance imgesine benziyor.² İsterseniz, Vatikan’daki Sen Peter Meydanı olarak da görebilirsiniz. Sonuç değişmez... Kapı süslemelerinin en önemli özelliği bu, “gizleme”... Desenler “buzlucamın” arkasından konuşuyor. Yakıştırdığımız her mânâ elimizde kalıyor, yerini bulmuyor... Biz ona boş göz-



Spandrel-Köşelik.
Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>

² Köşelik düzenlemesini montrense benzetmemiz bazılarında abartı gelebilir. Fakat unutmayalım Sanat Tarihinde birebir örnekleme yapılmaz. Çağrışımlarla çalışılır. Seyircinin “bilinç” düzeyine değil, “bilinç altına” hitap edilir. Bu simgelere eğer yabancı iseniz kuşkusuz hiç bir şey hissetmezsiniz. Simge, bir şekilde kendisiyle “konuşacak” muhatabını bulur. Bunun siz olmamanız çok da önemli değildir.

lerle bakarken, birileri mesajını çoktan almış oluyor. Monstrance simgesi aslında Hristiyanlık dönemi öncesine uzanarak putperestlerin tanrılarına işaret ediyor; İhtar'a, Horoz'a ve Şemse... Sevinçten göklere yükselttiğimiz şampiyonluk kupalarının “subluminal mesajı” sakın monstrance olmasın?



Kemer karnında kofra süslemeleri.

Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>

Putlardan, simgelerden, tılsımlardan ve anlamsız teneke kupalardan sana sığınırız Allah'ım.

“Derin kemer”e sahip bu alınlığı, “tonoz” mimarisi olarak isimlendiremiyoruz. Çünkü daha uzun olması gerekiyor. Kemer karnındaki (intrados) süsler tarihten ilham alınarak yapılmış. Bazilikalarda, kilise tavanlarında sıkça gördüğümüz bu

süslemelerin asıl kaynağı Romalıların zafer ve hatıra takları. Milattan sonra 25 yılında Fransa'da yapılan Orange Zafer Takı'nın tavan süslemeleri petek formlu iken Roma'da MS 80 yılında İmparator Tito adına yapılan Zafer Takı'nda “gülçe” simgeleri kullanılmış. İntrados'ta yer alan bu süslemelere “çukur panel” adı veriliyor. Kasa, kutu, sepet veya gömme panel diyenler de var. Batılılar “kofer” (coffer) demişler. Bu kelime dilimize de geçmiştir, “kofra” şeklinde başka bir anlamda kullanılır. Çeşitli kiliseler, Vatikan Müzesi ve Roma'daki Pantheon “kofer panelli” tavanlarıyla meşhurdur. Dolmabahçe'deki Bezmi Âlem Valide Sultan Camii'nin kubbesinde de kofer süslemelerine yer verilmiş. Zamanın mimarları, Dördüncü Kapı'nın kemer karnını İmparator Abdülmecit'in şanına layık olması için, Roma geleneğinden apartılan “devşirme süs öğeleri” (spolia) ile bezemişler. Bu süs öğeleri belki Romalıların da değil... Esin kaynağı, Kudüse, Mezopotamya'daki İhtar Kapısı'na kadar uzanıyor olabilir.

Roma mimarî tarzıyla yapılan “taklar” insan vücudunun bölümleriyle açıklanıyor. Ayak, diz altı, diz üstü, gövde ve baş. Dördüncü Kapı'nın mimarî üslubunda eğer Roma genleri hâkim ise bizim de olaya bu açıdan yaklaşmamız gerekiyor.

Şimdi “baş” bölgesini ele alalım. Batılılar bu bölgeye “entablature” adını vermişler. Türkçe sözlüklerde “saçaklık” diye geçiyor ama yabancı kelimenin karşılığı olmaktan uzak. Baş bölgesi, kendi içinde dört kısımda ele alınıyor: boyun, yüz, saçlar ve taç. Yaklaşık 30 cm enindeki “boyun” kısmı, sütunların

üzerine konan “tabla” ile temsil ediliyor. Batılılar buna “architrave” adını vermişler. Bizde “lente” denir. Dördüncü Kapı’nın lentesi yarım metre arayla dizilmiş akant yaprağı figürlerine sahip “süs konsolları” (corbels) ile bezenmiş. Söz konusu akant yaprakları ‘S’ biçimli. Bu tasarım alanyazında “ancone” veya “scroll” olarak adlandırılıyor. Scroll düzenlemeleri çiftli sütunlara (kuple columns) kadar devam ediyor. Lente’nin üst bölümünde ince bir “boncuk-silindir” (bead and reel) silmesi ve hemen onun üstünde “yumurta-su yaprağı” bordür deseni yer almakta. İyonik düzende “bead-reel” süslemeleri genellikle “boncuk-disk” şeklinde tasarlanırken Saltanat Kapısı’nda bunlar “uzatılmış boncuklar” şeklinde yapılmış. Batılılar bu türüne “elongated beads” adını veriyorlar. Uzatılmış boncuk ve disklerin anlamı “doğum, yaşam ve ölüm” olarak değerlendiriliyor. Doğarsın, yaşarsın ve ölürsün. “Bead ve reel” dizileri adeta bir zikirmatik... Yumurta-yaprak (egg and leaf) bordürünün üstünde dar bir şerit halinde tenya (taenia) yer alıyor. Biz gergi şeridi adını verebiliriz. Lente’nin hafif dışarıya taşan üst kenar silmesi... Dor Nizami’nin ögesi olan bu tenya, koşu yapan atletlerin alınlarındaki şeritlere benzetilir.

Başlığın “yüz” kısmında, friz (frieze) adı verilen duvar süslemeleri var. Bu bölüm yaklaşık 70 cm eninde. Boyun bölümünde bulunan süs konsollarının uzantıları bu bölümde yarım metre arayla düzenlenmiş ve akant yaprağından yapılmış perdelerle devam ediyor. Aralarına gülçe simgeleri konmuş. Kapının bu bölümünde Dor Nizami’nden yararlanılmış. Klasik Yunan ve Roma mimarisinde kare düzenlemenin içine yapılan gülçe rozetlerine, genel bir terim olarak “metope” adı veriliyor. Dilimize “motif” biçiminde geçmiş. Eski Yunanlılara ait Dor Nizami’nda metop’lar “üç direk” (triglyph) simgesi arasına yapılmış. Üç direk, milattan önceki yıllarda insanların ağaçtan derme-çatma kulübe olarak yaptıkları ilk mabetlerde kullanılmış. Saltanat Kapısı’nda “üç direk” yerine akant yapraklı perde düzenlemesi kullanılmış. Çok uzun yıllardan beri metop’larda gülçe rozetini kullanmak genel bir teamül. Kökleri, Milattan önce dört bin yıllarındaki Mezopotamya-Mısır uygarlığına uzanıyor. Batılılar bu simgeye rozet (rosette) adını veriyorlar. Eski Yunanlılarda bir dönem kullanıldıktan sonra unutulmuş ve Rönesans’la birlikte yeniden canlandırılmış. Biz gülçe veya gülbezek terimleriyle karşılaşmış olsak da manası daha geniş. Yaprakları dairesel biçimde düzenlenmiş olan bitkilerin veya çiçeklerin hepsi rozet. Tek başına gülü temsil etmesi gerekmiyor. Gülün “yapraklarını açmasına benzer şekilde” büyüme sürecine sahip tüm bitkiler

gülçe... Osmanlı bu simgeyi sevmiş, özellikle mezarlarda kullanmış. Roma-Bizans mimarisinden devşirilen mermer lahitleri bir tür kaktüs çiçeği olan sukulent simgesel tasarımlarıyla donatmış. Fakat bizim için o desenler sukulent değil, gülbezek'tir ve devr-i âlem-i temsil eder.

Frizin üzerinde dar saçaklı bir "üst tablo" var, buna korniş (cornice) adı veriliyor. Onu insan başındaki saçlara benzetiyorum. Frizden dar saçaklı kornişe geçiş, "dil ve ok" bordürleri ve onun üstünde yer alan dentil simgeleriyle sağlanmış. Dentil bölümünün üst tarafında 10 cm eninde "taç lentesi" (corona) ve onun da üstünde "su yaprağı" veya "yaprak-ok" adı verilen yaprak motifleriyle süslenmiş eğrisel "taşırma pervaz" (cymatium) bölümü yer alıyor. Korniş üç ana bölümden oluşuyor: dentil, corona ve cymatium. Dentiller, öne doğru çıkan küçük dikdörtgen kabartmalar. Yan yana dizilmiş dişlerden oluşan bir dizi... Dilimize dantel şeklinde geçmiş. Bizim, yani Mezopotamyalıların "diş"i Hintçeye das, Latinceye dens olarak geçtikten sonra Grek ve Roma mimarisinde bir süsleme ögesine ad olmuş. Binlerce yıl sonra dantel adıyla başkalaşmış bir kelime olarak bize geri dönmüş. Dentillerin ilk örneğine MÖ 500'lü yıllarda yaşamış olan Aşamenid İmparatoru Daryus'un mezarında rastlanılmış. Mimarlar, dentil'i Batı Anadolu'da bir zamanlar var olmuş olan İyonya'ya ait İyonik Düzen süslemesi olarak adlandırıyorlar. Bu "diş" simgeleri bir yönüyle "damlalık" gibi... Batılılar bunlara drop veya gutta adını veriyorlar. Kornişin altında kesintisiz bir şerit olarak devam etmemesi nedeniyle damlalığa daha fazla benziyor gibi. Normal şartlarda damlalıklar triglif'lerin altına yerleştirilirmiş. Fakat bu örnekte, triglif bulunmadığından söz konusu motif, hem "diş" hem de "damlalık" olarak değerlendirilebilir. Taç lentesinin altında ilginç bir desen var. Ortasında bir kutucuk ve iki yanında boş yaprak kabukları... Sanki bir tılsım kutusu...

Sıra taç'da... Bu tür yapıların Batıdaki örneklerine baktığımızda korniş düzenlemesinin hemen üzerinde üçgen alınlık (tympanum) bulunur. Dördüncü Kapı'daki düzenleme "üçgen alınlığı" hatırlatıyor olsa da ben onu daha çok "taç" a benzetiyorum. O taştan yapılmış bir imparatorluk başlığı... Belki de bir miğfer... Tacın tam orta bölümünde "yumurta-ok" bordürlü, altın yıldızla kaplanmış Sultan Abdülmecid'in tuğrası var: Abdülmecid han bin Mahmud, el-muzaffer daima (1270)...

Tacı bir daire gibi düşünersek iki bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz: Birincisi tacın siperliği, ikincisi korkulukları... Siperlik; gözümüzü okşayan ve

bakışları merkezileştiren bölüm... Tam ortasında tuğra var, bakışımız orada sükûn buluyor. Selçuklularda ve Osmanlıların ilk zamanlarında miğferlerin borkünde ya “La ilâhe illallah, Muhammed-ün rasûlüllah” veya “Nasrun minallahi ve fethun karîb” yazarmış. Miğfer tâca dönüşünce o kutlu sözler unutulmuş “Abdûlmecid, her zaman zafer kazanan...” sloganı benimsenmiş. Ne yazık ki, kutsî dâvâyâ ait ilâhî şifrelerin, enâniyet parfümü ile tütsülendiğini ve altın yıldızla kaplanarak üstünün örtüldüğünü görememiştir, anlayamamıştır.

Siperlik dediğimiz, kapı kanatlarının üstündeki bölüm... Her iki tarafta üçer tane olmak üzere altı burcu ve bir tepeliği var. Tomurcuk (fleuron) tepeliklerle sonlanan burçların (pinnacle) plastik özelliklerini tanımlamak “lüzumsuz bir tantana” olacak, fakat tam ortada yer alan “asıl tepeliği” irdelememiz gerekiyor.

Geçmişten başlayarak günümüze gelelim... 17. yüzyılda, Herculanum [Herkülye] ve Pompeii [Pompey] şehirlerinde kazılar yapılmaya başlandığında tarih öncesine ait vazolar bulunmuş. Avrupalılar önceki yüzyıllara ait klasik vazolara büyük ilgi duyarak onları her yerde yeniden kullanmaya başlamışlar. Bir süre sonra vazolar Avrupâda neoklasik döneme ait süsleme sanatının ayırt edici özelliği olmuş. Su kaplarının üzerine, kapılara, pencerelere, parfüm şişelerine, mobilyalara, ağaç işlemlere hep “vazo simgeleri” yerleştirmişler. Bir süre sonra kendileri de bu hallerine şaşıp “vazo deliliği” adı altında kitap yazmışlar. Eski Greklere göre, pişmiş topraktan yapılan ilk çömleği Tanrıça Aten bulmuş. Neoklasik dönemdeki vazo “takınaklıları”, özellikle Grek vazoculuğunu taklit etmeye çalışmışlar. Kaynaklarda, klasik dönem vazolarının içme suyu, şarap, zeytinyağı ve sıvı boya taşıyıcı için kullanıldığı belirtiliyor. Fakat anlamlı olanı onun, aynı zamanda dinî ayinlerin bir aracı olarak ortaya çıkması. Özel bir türü, “gelin banyosunda” kullanılacak suyu korumak için kullanılmış. Bizde bu âdete “gelin hamamı” adı verilir. Gelin banyosu suyunu tutmak üzere özel olarak tasarlanan bu vazo aynı zamanda cenaze merasimlerinde de kullanılmış. Bir tür “meyyit vazosu” imiş... Ölü Vazosu’nun içinde kutsanmış su, şarap, zeytinyağı, süt veya bal gibi sıvılar taşınmış. Bu sıvılar ya ölünün vücuduna sürülür veya mezar toprağına dökülürmüş. Basitleştirmek için, bu vazoyu “gelin-cenaze ibriği” olarak da isimlendirebiliriz. Batılılar, porta kapılarına ve binalarda çatı parapetlerinin üstüne konan bu vazoya “likitos” adını verirmiş. Likitos vazosuyla mezara okunmuş şarap dökmenin amacı tanrıların ölüyü kutsamasını sağlamış.

Çok farklı uygulamaları olan bu âdetin kökleri Romalılara, Greklere, İsraililere ve hatta Mısırlılara kadar uzanıyormuş. Uzun bir “vazo” paragrafı oldu. Fakat “siperlik” bölümünün “tepeliğini” böyle bir giriş yapmadan ele alamazdım. Çünkü imparatorluk tacının tepeliğinde bir “vazo” var.

Bir an kuşkulandım, “yoksa vazoz değil mi?” Hayır, eminim, bu bir vazoz. Altında yedi disk içeren süslü bir kaidesi var. Likitos’a benzemiyor. Uzun ince belli değil, bilakis enli. Yanlarında bulunan kollarına veya tutamaçlarına iki püskül bağlanmış. Tepesinde su güğümlerine benzeyen bir kapak var. Kapağın alt kenarı yine disklerle süslenmiş. Cepheden baktığınızda beş disk gözüküyor. Göremediğiniz yan disklerle birlikte yedi disk olabileceğini düşünöyorsunuz. Hristiyan ikonografisini araştırdığımızda yedili düzenlemelerin özel bir anlamının olduğunu öğreniyoruz. Öndeki ilk üç disk kâinatın üç günde yaratılmasını temsil ediyor. Dördüncü disk hayır ve şerrin, beşinci disk mahlûkatın, altıncı disk Havva’nın ve yedinci disk Âdem’in yaratılmasını... Yakıştırmaz zorlaması mı diyorsunuz? Ben, “antik bir şiirin fantastik bir yorumu” olarak değerlendirilmeyi tercih ederim. “Fatıha’nın yedi ayetini temsil ediyor” diyeceğim ama Kapı’nın havası izin vermiyor. Kapağın tutamacı, kıvrımlı akant yaprakları ve çam kozalağıyla sonlandırılmış. Aslında, vazoz şeklinde yapılan bu siperlik, sadece bir dekorasyon... Bu uygulamada “Neoklasik Nizam” adı verilen ekolden etkilenilmiş... Yapımcı mimarların ona derin dîni bir anlam yüklemiş olabileceklarini hiç zannetmiyorum. Fakat başka bir gerçey var, “vazonun içi dolu.” Vazoz simgesi çağrışımlarla yüklü... Çağrışımlarından kurtulamıyor, ister istemez soruyorsunuz: Bu bir gelin vazozu mu, yoksa cenaze vazozu mu? Eğer cenaze ise kimin?

Vazoz kapağının tepeliği üzerinde durmamız gerekiyor. Bu topuzumsu düzenleme enginar bitkisinin guncasına benziyor gibi. Bağlantılı olduğu akant yapraklarına bakılırsa bir tür akantus guncası... Lotus çiçeğinin guncası olarak da tanımlayabilirsiniz. Fakat bu benzetmelerin hiç biri doğru değil. Çünkü neoklasik özellikler taşıyan bu tür tepeliklerde hep “çam kozalağı” kullanılıyor... Kökü Filistin topraklarına uzanıyor. Kozalak, oldukça geniş yelpazede yer alan simgesel anlamlara sahip. Günümüzde “misafirperverliği ve sıcaklığı” temsil ediyor. Merdivenlerdeki tırabzan başları, klasik karyola başlıkları, bahçe duvarlarında kullanılan babaların tepelikleri hep kozalak figürleriyle süsleniyor. Dolmabahçe Sarayı’nın bahçe korkuluklarının baba taşlarında da aynı kozalak simgesi var. Dünyanın en büyük kozalağı İtalya’da

Hüner Şencan

bulunuyor. On metre yüksekliğinde... Bronzdan yapılmış Pigna adı verilen bu kozalak birinci yüzyılda Romalılar tarafından anıtlaştırılmış. Mısır tanrısı Oziris'in asasında kozalak simgesini görüyoruz. Kozalak tarih boyunca "epifiz beziyle" temsil edilen bir nesne imiş. Epifiz bezi, beynin geometrik merkezinde bulunun göz şekilli bir organ. Vücudun "üçüncü gözü" olarak isimlendiriliyor. Beynin dış dünyadaki "ışığı" algılama merkezi... Masonlar onu kendilerine



Pigna veya kozalak "ebediyet" mi?

Kaynak. <https://images.robertharding.com>

simge olarak seçmişler ve ona "her şeyi gören göz" veya "radyant delta" adını vermişler. Antik zamanlarda "şifa" simgesi olarak görülüyormuş. Çünkü eski ilaçların etken maddesi büyük ölçüde kozalaktan temin edilirmiş. Kuzey Avrupada aydınlanma ve anlayış anlamına gelirmiş. Mimarideki anlamı ise, doğurganlık, verimlilik ve yeniden meyve verme olarak belirlenmiş. Etrüsk mezar ve türbelerinin üzerleri hep

kozalak biçimli konilere sahipmiş. Roma döneminin kozalakları Tanrıça Zisa'yı temsil ediyormuş. Eski Mısır'da, çam ağaçlarının ruhunu bünyesinde taşıdıkları için Oziris ve Attis adlı tanrılar da kozalak simgesiyle ilintiliymiş. Bu arada, putperest pagan kültüründe kozalak, "ebedi hayatın" remzi olarak değerlendiriliyormuş. İncelediğimiz Dördüncü Kapıda tepeliğe yerleştirilen beş kozalak var. Biri kapının siperliğinde, dördü nizamiye burçlarının tepeliğinde. Vazo ve kozalak... Basit bir "neoklasik desen" olarak isimlendirdiğimiz beyaz ışığın "vazo ve kozalak" prizmasından geçmesiyle ortaya çıkan onlarca renk. Anlayamıyor, açıklayamıyorsunuz. Camilerde son cemaat yerinin üzerini örten kubbelerin mermer alemleri düz konik topuzlu olarak yapılır. Yoksa onlar da devşirilmiş bir kozalak süslemesi mi?

Kapının iki yanında yer alan Baz ve Yasin sütunları ile kuple sütunların başlıkları "Kompozit Düzen'de" yapılmış. Bu usulün tarihi Roma'daki Tito Takı'na kadar uzanıyor. Düzenleme Rönesans zamanında Bakire Meryem adına yapılan kilise girişlerindeki sütunlar için uygun görülmüş. Kompozit düzen, İyonik düzenin volütleri ile Kornit düzenin akant yapraklarını birleştirerek karma bir yapı çıkarmış ortaya. Konstantin'e kadar Kompozit

düzen Roma imparatorlarının kazandığı “askerî zaferlerin” simgesi iken, Konstantin zamanında Hristiyanlığın kabul edilmesiyle birlikte yerini Kornit düzene bırakmış. Batılıların yazdıklarına bakılırsa Kornit düzen “başka türde bir zafer” işaret ediyor, İsa'nın ölümüyle günahların fethedilmesi anlamına



Volütler ve iris.

Kaynak. <https://ord.wikispaces.com>

veya “haberci olan kanatlı bir meleği” temsil edermiş. Grekler, İris tanrıçasını cennetle yeryüzü arasındaki bir köprü ve ümit meleği olarak değerlendirirken



Ana plasterler (sütunlar) ve sıra sütunlarla koloneyd etkisi.

Kaynak. <http://static.panoramio.com/>

Romalılara göre İris tanrıçası “hüzün veya keder” anlamına gelirmiş. Gelin biz birleştirelim; sağ volüt “sevinç”, sol volüt “hüzün” olsun. İşte öylesine saçma bir şey...

Dördüncü kapı “ana plasterleri” ve apse kanatlarda yer alan “yavru plasterleri” ile birlikte koloneyd (colonnade) etkisi yaratıyor. Mimaride, sıralı sütunlarla heybet oluşturmaya koloneyd adı veriliyormuş. Aslında ana sütunlar gerçek sütün değil, bir tür plaster, yani yarım sütun. “Tekil plaster” ile kapı arasında üzerlik; tekil plaster ile “kuple plaster” arasında şanlılık, kuple plasterlerin kendi içinde ise tek çiviye asılmış festonlar var. Mimarın tekil plasterlerle başlayıp kuple plasterlere geçmesi ve oradan yavru plasterlere uzanması “zıtlık etkisi” yaratma amacına yönelik... Böylece monotonluğu kırıyor, her metrekaresinde bakışlarınızı yapıya bağlıyor. Dördüncü kapı, bir “anıt portal” (propylaeum). Kromozomları, antik Greklere, Mısır firavunlarına ve Nemrut’un İhtar

Kapısı'na kadar uzanıyor. O bir “porch” veya “sundurmalı kapı” olmanın çok ötesinde. Atina'daki Akropol'ün giriş kapısı, Roma bazilikalarının heybet göstergesi, kiliselerin insan ruhunu etkileme aracı, Münih'teki Şehir Kapısı (Königsplatz), Victor Emmanuel Galerisi'nin giriş portalı, Karnak Tapınağının Cennet Kapısı, Washington'da Kapitol Binası'nın giriş cephesi, Hadrian Tapınağı'nın giriş kapısı, Efes'te Celsus Kütüphanesi'nin giriş kapısı veya Efes'teki Artemis Tapınağı... Bu tür propylaeum kapılar, “müşrik kültürlerin” ve “müşrik düzenlerin” şatafat simgesi.

Dördüncü kapı ısıtırdıye süslemeleriyle zenginleştirilmiş. Değişik büyüklüklerde; kimi içbükey, kimi dışbükey olmak üzere çeşitli şekillerde onlarcasına sahip... İstiridye, Barok sanatının vazgeçilmez bir öğesi olarak değerlendiriliyor. Eklektik bir kapıda mimar bu süsleme öğelerini kullanmamazlık edemezdi. Nizamiye kulelerinin vazo küplerinde, konsol süslemelerinde, floretlerde, kornit sütun başlıklarında, kuple sütunlar arasındaki feston süslemelerinde ve şanlık altındaki bölümlerde ısıtırdıye kabuklarını görüyoruz. En güzel ve büyük olanları şanlık panellerinde yer alıyor. Ayrıca üst parapetlerde *fleur de-lis* (zambak) simgelerinin aralarında kullanılmış ve bu süslemelerin hemen altında triglif'lere (üç direklere) yer verilmiş. Hristiyanlar zambak simgesini bakire Meryemi temsil etmek üzere ikonografik bir simge olarak kullanıyorlar ve aynı zamanda onun kutsal saydıkları teslise işaret ettiğini dile getiriyorlar. Kapının köşeliklerine yerleştirilen monstreance simgeleri de ısıtırdıye ile taçlandırılmış. Nizamiye kulelerinin yuvarlak kemerli pediment bölümlerinin temel öğeleri yine ısıtırdıye. Onları her yerde görüyoruz. Şöyle düşünüyorum. Eğer, belli bir dönem Barok sanatının etkisinde kalmışsanız bu süs öğelerini kullanırsınız. Nitekim 1800'lü yıllardan sonra yapılan çeşme, cami, portal kapı, saray ve köşk gibi tüm yapılarda Batı mimarî tarzlarının simgeleri bazı değişiklikler yapılarak hep kullanıla gelmiş. Osmanlı'nın Barok, Rokoko, Ampir gibi üslupların özgün simgeleri için anlambilimsel bir değerlendirme yapmadığını düşünüyorum. Osmanlı, sanatsal güzelliklere yalın bir bakış açısıyla yaklaşmış, “güzelse herkesin güzelidir” deyip almış, arka planını derinlemesine araştırmamış. Bir söz vardır; “Gemi başka bir gemiye bakılarak yapılır.” denir. Dönemin saraylarını, köşklarini ve camilerini yaparken gözlerinizi Batıya çevirirseniz, Batı mimarî tarzlarını esas alır, Hristiyan mimar, mühendis ve kalfalardan yararlanırsanız, Batının görünmez atomik parçacıklarını tenfefs ederek büyümüş ve terbiye edilmişseniz geminiz doğal



İstiridyeye simgesi.

Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>

olarak Batının çizgileri ve tasarımına sahip olur. Oysa doğanın renkleri, çiçekleri, ıstıridyeye kabukları, meyvveler, vazolar ve kozalaklar hiçbir dinin veya medeniyetin inhisarında değil... Hiçbir duygusal karmaşaya kapılmadan onları niçin kullanmayalım? Osmanlı fazla kafa yormadan, “dünyanın güzelliği” deyip ıstıridyeye simgesini kapının her yerine yerleştirmiş olabilir. Fakat mimarî tarzlar; çizgileri, kullandıkları simgeler, kartuşlar, renkler ve desenleriyle birlik oluşturarak bir anlamı yüceltir veya bir anlamı ortaya koyar. Ben ıstıridyeye kabuğuna, vazo simgesine, çam kozalaklarına takılıp kalmış değilim. Onlarca çizgi, desen ve simgenin hep birlikte ortaya koyduğu manayı araştırıyorum. İstıridyeye bu açıdan önemli... Kendime soruyorum: Böylesine bütüncül bir anlam varsa, acaba ıstıridyeye de bir araç olarak kullanılmış olabilir mi? Tasavvufta bir söz vardır: “Vahdette kesret, kesrette vahdet” denir. İstıridyeye simgelerindeki kesretin amacı nedir? Bunu sorgulamam yanlış mı değerlendirilecektir?

İsteyen istediği gibi değerlendirsin. Ben ıstıridyeye kabuğunu x-ray cihazına almaktan vazgeçmeyeceğim. Bilim adamları bu konuda uzun makaleler yazmışlar. İstıridyeye sembolünün geçmişini tarih öncesine kadar götürüyorlar. Fakat günümüze taşınan ıstıridyeye Barok sanatıyla ilgili ve büyük ölçüde dini anlamlar yüklü. Her ne kadar çağdaş Batı toplumları artık ıstıridyeye simgesinin dini anlamıyla pek ilgili gözükmeseler de “tarihî miras sandığında” onu korumaya devam ediyorlar. İstıridyeye kabuğunun anlamı hakkında çok sayıda açıklama var. Ancak, ikisi önem kazanıyor: Hristiyanlıkta gerçekleştirilen vaftiz işleminin simgesi olması ve Hz. İsa'nın havarilerinden olan Yakub'un mezarına yapılan kutsal hac yolculuğunu temsil etmesi. Eskiden belli bir bölgede yaşayan Hristiyanlar yeni doğan çocukları günahlarından arındırmak için vaftiz yaparken su dökmek üzere ıstıridyeye kabuğunu kullanırlarmış. Bu nedenle ıstıridyeye “vaftiz maştrapası” olarak simgeleşmiş. İstıridyenin dini çağrışımlara sahip ikinci anlamı, onun Hz. İsa'nın havarisi Yakub'un mezarıyla ilgili olması. Havari Yakub, filistinde öldürüldükten yüzlerce yıl sonra hatırlanmış ve kemikleri mezarından çıkarılarak İspanya'nın kuzeyindeki Santiago şehrine götürülmüş. Böylece Avrupa'nın bütün şehirlerinden Hristiyanlar onun mezarını ziyaret etmek üzere yollara koyulmuş. Hristiyanlar için günümüzde

üç yer önemli ve kutsal sayılmakta. Kudüs, Roma ve Santiago... Avrupanın her yerinden yola koyulup Santiago'da hacı olmak isteyen kişiler yakalarına, şapkalarının siperliklerine istiridye kabuğu takarlarmış. Yollarda bu simgeyi gören insanlar onlara su verir, önlerine yemek çıkarırlarmış. İstiridye kabuğu "hayır yapmak", "havari yakub'u ziyaret edip hacı olmak" ve "havari Yakub'un mezarı" anlamlarına gelirmiş. Hristiyanlar bir dönem istiridye kabuğunu dini mesaj vermek üzere her yerde kullanmışlar, mimari yapılarda, süs eşyalarında, kolyelerde... Sonra dini anlamı "örtülmüş" veya "unutulmuş".



Gövde, bacak, küp, filüt, filet.
Kaynak: <http://1.bp.blogspot.com>

Gözüm ayaklarda... Daha doğrusu, belin altında kalan bölümde... "Pedastal" terimi plasterlerin ayaklarına verilen bir isim. Dilimize "postal" olarak geçmiş. Plaster bütünlüğüne "şaft" deniyor. Şaft iki bölümden oluşuyor: gövde ve bacak. Sütunun düz olan üçte birlik alt bölümü, "bacak" anlamına geliyor. Siz "kaval" olarak da isimlendirebilirsiniz. Yivli sütun bölümü "gövde" anlamında... Yani "şeşhane"... Dördüncü Kapı'nın sütunlarında

"dışbükey şişme bir eğim" olmamasına karşılık, mimar Roma sütunlarındaki "entasis" bölümünden itibaren üst bölümü yivli yapmaya karar vermiş. Bacak ile postalın birleştiği yer "bileklik" ve yabancılar onu "beyz" (base) olarak isimlendirmişler. Şimdi, yukarıdan aşağıya doğru sıralayalım: gövde (entasis), bacak, bileklik ve ayak... Bilekliğe bizde "küp" adı da verilir. Plasterlerin gövde kısmında yer alan "yivli şaft" bölümü, 24 filüt ve 24 filet'ten oluşuyor. "Filüt" girinti, "filet" çıkıntı... "Bilsek ne, bilmesek ne yazar" mı? Cevabım, "bilen yönetir, bilmeyen yönetilir".

Dördüncü Kapı'nın nizamiye kulelerine kadar uzanan yatay X harfi şeklindeki "yan panel duvarları" apse'yi temsil ediyor. Apse, yarım daire şeklindeki bir duvar, giriş yeri, girinti veya yarım daire şeklinde üstü kapalı bir kubbe. "Kabartı" anlamında Türkemize de geçmiştir. Bu düzenleme Hristiyan dünyasında ambulatory, exedra, presbytery gibi farklı terimlerle tanımlanmış. Batıda Barok ve neoklasik mimarinin bir ögesi olarak değerlendirilmiş, hem dış bahçe kapılarında, hem de sarayların iç giriş kapılarında kullanılmış. Mihrap görünümlü olmasına karşılık genişliği, derinliği ve büyüklüğü itibarıyla bizim

“harp mekânımızdan” farklı özelliklere sahip. Apse, genleri itibariyle Roma ve Grek mimari özelliğini yansıtmaya karışık daha sonraları Hristiyan kilisesinde ayınların yönetildiği merkez birim haline getirilmiş. Kubbeli apse, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kilise tasarımının standart bir parçası olarak görülmüş. Argo bir ifade olacak ama biz apseyi “takmamışız”. Osmanlı Ayasofya Camii’ndeki apseyi görmezlikten gelmiş, kible ölçümü yaparak apsenin içine İslâm’ın mihrabını yerleştirmiş ve yıllarca namaz ibadetini yerine getirmiş. Apseni zihinsel karmaşaya sevk etmiyor, fakat yine de



Eşler düzenlemesi.

Kaynak: <http://1.bp.blogspot.com>

sormamazlık edemiyorum: Plütonyum parçacıklarından oluşan yağmurun altında iliklerine kadar ıslanmış baş mimar, diğer mimarlar ve yükleniciler başka bir strüktür ortaya kayabilirler miydi?

Apse duvarlarının hakkını vermemiz gerekir. İçbükey duvarlar, uzun “yekpare panel levhaları” ile süslenmiş. Bu uzun paneller, ya üst üste yığılmış taş dizileri, ya dökme taş düzenlemesi veya sadece sıva... Batılılar bu tür duvar düzenlemelerine “aşlar” [eşler]

adını veriyor. Eşler düzenlemesi, “kuple plaster” sütunları da içine almış ve bir bütünlük sağlamış. Plaster sütunlar arasında üç büyük madalyon yer alıyor. Batılı örneklerinde bu madalyonların “yuvarlak camlı pencereler” şeklinde olduğunu görüyoruz. Tekrar olacak ama bana göre; bu madalyonlar Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarındaki hâkimiyeti temsil ediyor. “Doğumu, yaşamı ve ölümü temsil ediyor” dersiniz yine de yanılmış olmazsınız. Şairin gizemli şiiri her türlü yoruma açık... Apseni madalyonlarının içinde on yapraklı papatya çiçekleri var. Mısır’da “Tell el-Yahudiya” isimli antik yerleşim yerinde yer alan Üçüncü Ramses’in sarayında kazı yapıldığında bu çiçeğin binlerce benzerini bulmuşlar. Daha sonra en güzel örneklerini Paris’teki Louvre Müzesi’ne taşımışlar. Rozet 3500 yıllık bir geçmişe sahip. “Ne kadar eski, o kadar değerli” mi acaba? Ramses’in “fayans papatya çiçeği” şimdi Dördüncü Kapı’da apse duvarlarının madalyonlarını süslüyor. Hayır, bu Ramses’in çiçeği değil, “patera” da diyebilirsiniz. Patera, eskiden hamamlarda kullandığımız dibi “kabartmalı çiçek yapraklarıyla” süslenmiş bakır su taşı. Patera taşı, tarih

Hüner Şencan

öncesinde Tanrılara sunum yapmak için kullanılıyormuş. Onun “Ramses’in çiçeği” olduğuna inanmak istemiyorsanız, pekâlâ duvara ters kapatılmış bir “patera tası” olarak da ele alabilirsiniz. Veya ben orada “çiçek simgesinden başka hiç bir şey görmüyorum” dersiniz... Tercih sizin.

Hiç şüpheniz olmasın ki, Dördüncü Kapı Müslüman mahallesinde salyangoz satıyor. O, birlikte yaşadığımız kapı komşumuz Çorbacı Risto’nun şımarık kızı... Sekerek dans eden, şıllık Helen... Kimisi sarıklı, kimisi fesli; sırtına cepken-göynek giymiş, ayağında diz çakşırı olan gençler etrafında toplanmış hayret ve şaşkınlıkla onu seyrediyorlar. Birbirlerinin kulaklarına eğilip fısıldaşıyorlar. “Ne satıyor, ne satıyor?” diye soruyorlar. İçlerinden biri bağlantısız bir cevap veriyor: “Çok satıyor...” Bir başkası olayı hâlâ algılayamadığından saf bir eda ile soruyor: “Kim alıyor?” Diğeri cevap veriyor: “Hiç kimse... İnsanlar bakıp geçiyor.”



Çakşırımın ipi gaytan...
Kaynak. <http://folkloer.de/>



Çorbacı Risto’nun şımarık kızı Helen.
Kaynak. www.ancient-origins.net



Keşke tuğra, durumu kurtarmaya yetseydi.
Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>

Beşinci Kapı

Bâdirelerle geçen otuz üç yıl boyunca yüce devleti tek başına idare eden âlî bir kapı o... İlahî irade ile kendisine tanınan mîadı doldurduktan sonra, işlevini yerine getirmenin iç huzuruyla emekliliğe ayrılmış, sesiz sedasız gelişmeleri uzaktan izleyen bir övünç âbidesi. Şahsında, “yüceltilmiş hilâfet statüsünü” ve “İslâm ittihadını” temsil ediyor. Sadece Osmanlı devletinin kapısı değil, Hint Müslümânlarının, Balkan milletlerinin, Kafkas Müslümânlarının, Kuzey Afrika’da yaşayan Arap ve Berberî Müslümânların; hülâsa İslâm birliğinin, İslâm Milleti’nin kapısı. Ele aldığımız ilk dört kapıda Osmanlı devletinin temsil edilmesi ön planda iken, beşinci kapıda devleti de aşan bir coğrafya için “İslâm birliği” fikrinin filizlendiğini görürüz.

O dönemde medeniyet savaşçıları, fikir kılıçlarını kınından çekmişler kıyasıya mücadele içindeler. Avrupa’nın azametli kapıları “etnik milliyetçilik” kılıcıyla savaşıyor ve İmparatorluğun her bölgesinde “etnik ben-merkezciliği” körüklüyor. Mütevazî giysileri içindeki Beşinci Kapı ise bu hamleleri “İslâm ittihadı yayılım ateşiyle” savuşturmaya çalışıyor.

Yıldız Sarayı’nın kapısını, devlet portalları arasında beşinci sırada değerlendiriyorum. Beşinci Kapı, “son Osmanlı sarayına” ait, fakat Osmanlı Devletinin son kapısı değil. Çünkü devlet, Çorbacı Risto’nun şımarık kızı Helen’le temsil edilen Dördüncü Kapı’da çökmüş. Bu açıdan Beşinci Kapı

Hüner Şencan

mâsum... Onun başı dik ve mağrur. Bâb-ı Âlî'nin sonu gelmez entrikalarından uzak... Beşinci Kapı aynı zamanda mağdur... Elli metre ötesinde sahibine yapılan suikast girişimine şahit olmuş. Sahibi zımnında; iftiralara, karalamalara konu edilmiş ve sonunda “cennet mekân” sıfatıyla anılan sahibi Selanik'teki



Yıldız Sarayı içinden.

Kaynak. <http://www.diken.com.tr/>

Alaettin Köşkü'ne sürgüne gönderilmiş.

Beşinci Kapı derviş ruhlu... Büyük ölçüde Kâdirî, biraz Şâzelî... Bu arada Nakşî, Rifâî ve Halvetî dergâhlarının havasını da teneffüs etmiş. Kokularını hep dokusuna sindirmiş. Beşinci kapı, belki basit bir taş yığını ve dökme demirden yapılmış yeşil boyalı portal kanatlarıyla sıradan bir nesne.

Fakat çok önemli bir özelliği var. “Fizikî görüntüsü” ile ruhun derinliklerine işleyen “manevî rolü” iç içe geçmiş. O hem bir nesne, hem de Doğu ve Batı medeniyet çarpışmalarını başarıyla yorumlayan bir felsefe öğretmeni. Beşinci Kapı'yı fizikî özelliklerinden çok, “ad aktarması” yaparak temsil ettiği değerlerle ele almak istiyorum. Yapıda mimarî özelliklerin, desenlerin ve işlemlerin değil, temsil ettiği “değerlerin” konuştuğunu görürsünüz.

Beşinci Kapı'nın bânîsi Sultan Abdülaziz, fakat kapı, yeğen Abdülhamîd-i Sâni ile özdeşleşmiş. İkinci Abdülhamîd, bu kapı ile otuz üç yıl hükümünü yürütmüş ve tarihe mührünü vurmuş bir sultan. Ceddi Birinci Abdülhamid on beş yıl hüküm fermâ olmuş iken, o bu süreyi ikiye katlamış hatta geçmiş. İnsanlarımız “ikinci” demeye gerek duymazlar; “mekânı cennet olsun Abdülhamid Han” diye anarlar onu. Beşinci Kapı Abdülhamid'in şahsını değil, onun İslâmî değerlerini, devlet yönetme biçimini, toplumu koşullandırma ve eğitime uygulamalarını, sarsıntı geçiren yüce devleti ayakta tutma çabalarını temsil eder. O artık sadece fizikî bir varlık değildir. Osmanlı toplumunun Batıdan gelen görünmez ışınım parçacıklarıyla mücadele etme, yeni bir kalkınma dinamiği oluşturma konusunda günümüze kadar gelen “özgün değerler huzmesidir”.

Bazı kayıtlarda Beşinci Kapı'dan saltanat kapısı diye söz ediliyor. “Saltanat” master kipinde bir kelime... Anlamı “sultanlık” demek... Fakat kamuoyunda,

“zevk-ü sefa içinde yaşamak” anlamı yaygınlaşmış. Bununla birlikte yapı “Saltanat Kapısı” adıyla meşhur olmamış. Nedeni, kapının göğsünde ihtişamı temsil edecek ne bir madalya ve istiridye kabuğu, ne de bir şanlık olması. Kimileri “saltanat kapısı” demeyi Helen Kapısı’ndan alışkanlık edinmiş olabilir. Veya devlet ricâlinin dilleri alıştığından, sultanın girip çıktığı bu kapı da “saltanat kapısı” olarak isimlendirilmiştir. Fakat onun ihtişam ve saltanat iddiası yok. O gölgede, kenarda kalmayı tercih etmiş. Ön planda değil... Onu bu nedenle “Sessiz Kapı” olarak isimlendiriyorum. Resmî bir tanımlama

yapacak olursak, Beşinci Kapı’yı master kipi kullanmadan “Sultanlar Kapısı” olarak da adlandırabiliriz.

Tarihin kayıtsızlığı ve ilgisizliği ne yazık ki hâlâ devam ediyor. Kapı ketum olduğundan, sormaz ve bilgi almazsanız onu teşhis edemez, bulamazsınız. İnsanlar yokuş yukarı çıkan Yıldız Caddesi’nin tam karşısındaki yapıyı Sultan Kapısı zannediyorlar. Ben de yanıldım... Yapı-



Yıldız Sarayı ve Camii.

Kaynak: <http://img.haberler.com/>

nın “Herodpar” formlu yatay taş düzenlemeleri ile dökme demir kanatlarında yer alan “büyük bir haç simgesi” etrafına serpiştirilmiş rumî süslemelerini inceler ve fotoğraflarını çekerken, yanıma gelen güvenlik görevlisiyle yaptığım kısa bir sohbet sonucunda uyandım. Yanlış yerde, yanlış noktadaydım... Bu incelediğim Valide Kapısı idi. Güvenlik görevlisi nazik bir yol göstermeyle beni Büyük Mâbeyn Köşkü’nün yanına götürdü. Gerçek Sultan Kapısı, Valide Kapısı’na yakın bir konumda ve Yıldız yokuşunun sol tarafında idi. Serence Bey Caddesi’nin karşısına denk geliyordu. Birden irkildim...

Karşımda kanatları kapalı olmak üzere yeşile boyanmış yüksek bir demir kapı vardı. Onarım görmüş, yenilenmişti. Güvenlik görevlisi, “kapıyı sadece sultanın kullandığını, sair zamanlarda kapalı



Haç simgesi emdirilmiş mi, yoksa bir zorunluluk mu?

Kaynak: <http://1.bp.blogspot.com/>

Hüner Şencan

tutulduğunu” söylüyordu. Alaeddin’in sihirli lambasının ovulması üzerine, dev göğsünün üzerinde kollarını kavuşturmuş “büyük bir cin” ile yüz yüze gelmiş gibiydim. Bana sert bir sesle sordu: “Ne istiyorsun, ne arıyorsun?” Konuşan cin miydi, kapı mıydı kestiremiyorum. Hayret ve şaşkınlık içindeydim. Kapı bana sesleniyor ve benim cevap vermem gerekiyordu.



*Abdülhamit’in Cuma Selamlığı.
Kaynak. <http://4.bp.blogspot.com/>*

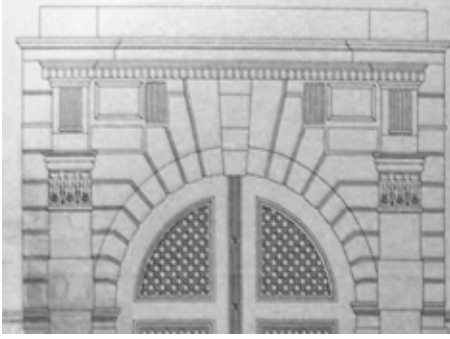
“Fakat yöntemin yanlış... Sen beni tanımak için giydiğim paltoya bakıyorsun. Eğer beni tanımak istiyorsan davranışlarıma bak ve verdiğim kararları araştır.” dedi kayboldu.

Düşüncelere gark oldum... Ben; biçimler, desenler ve strüktürel yapılarla toplumsal ve psikolojik yapılar arasındaki ilişkiler üzerinde odaklanmaya alışmışken Beşinci Kapı’nın önünde kendimi boşlukta bulmuştum. İlk defa yöntem ve tarzımı belirleyemiyordum. “Palto” bana herhangi bir şey söylemiyordu. Ne broşu, ne de madalyonu vardı. Cin’e hak veriyordum, fakat paltoyu incelemekten vaz geçmeyecektim. Palto, Beşinci Kapı’nın fiziki strüktürü vesüslemeleri... Buyapıda fazla bir özellik yok. Gözünüzü kamaştırıyor, sizi büyülemiyor. Dakikalarca inceleyerek, araştırarak ayırt edici bir özellik bulmaya çalışıyorsunuz. Bu şekilde davranmanızın nedeni



*Beşinci Kapı.
Kaynak. <http://68.media.tumblr.com/>*

ilk dört kapının sizi koşullandırmış olması. Beşinci Kapı sıkıntılı bir durum yaratıyor, “bu kapı hakkında ne yazacağım” diye düşünüyorsunuz. “Üzerine yağmurdan korumak üzere harpuşta düzenlemesi yapılan yüksek duvar-



Beşinci Kapı'dan detay.

Kaynak: <http://www.mehmetakinci.com.tr/>

ların ortasında heybetli sade bir kapı.” İşte o kadar... Başka ne söyleyebilirsiniz... Strüktürü ne tevhidî, ne de Tanrısal. Zengin bir Beg'in konak kapısı bile daha ihtişamlı yapılmış olabilir. Kapı girişinde yine iki sütun var: Yasin ve Baz... Artık bu tür sütunları böyle isimlendiriyorum. Bunlar plaster değil, gerçek sütun. Yasin ve Baz geleneği Nuh peygamber zamanından geliyor. Ancak, mimar

ve yüklenicilerin söz konusu sütunları “Yasin ve Baz yorumuyla” yaptıklarını düşünmüyorum. Bilinçsiz olarak sadece geleneği sürdürüyorlar.

Sonra sütunların bir özelliği dikkatimi çekiyor. Her bir sütunda oldukça enli “üç bilezik” var. Kapının mimarını tanımıyoruz. İtalyan, Rum veya Ermeni kökenli olabilir. Mimarın sütunlara “gizli simgesel bir mesaj” yükleyip yüklenmediğini bilmemiz mümkün olmadığından bu bilezikler bizim için sadece bir “dekorasyon”, bir “süs”. Başka bir anlamı yok... Fakat sanat tarihçileri ve “izlenimciler” öyle düşünmeyecekler, bu bilezikleri hayal âlemindeki düşüncelerin somut yansımaları olarak ele alacaklardır. Ben de, mimari eserler karşısında kendimi sık sık “izlenimci” pozisyonunda bulurum. Çünkü sanatçıların “tarih, hayal ve ideallerle” beslenen bir duygu ve ruh hali içinde çalıştıklarını düşünürüm. Dilim, bu üç bileziğin “teslisi” temsil ettiğini söylemeye varmıyor, çünkü sol omuzumdaki Atîd meleği “dikkatli ol, yoksa günah yazarım” diye uyarıyor. Sağ omuzumdaki Rakîb meleği ise “sevap kazanmak istiyorsan sen beni dinle” diye sesleniyor: “Üç bilezik üç şifredir. Sen bunların manasını bilemezsin, anlamını Allah'a havale et... Sağ sütundaki bilezikler Elif, Lâm, Mîm; sol sütundaki bilezikler Elif, Lâm, Râdır. Sen şifrelere değil, ayetlere bak.” Evet, hayal kuruyor ve değerlerime uygun bir yorum yapmaya çalışıyorum, çünkü “kapımın göğsüne nâmahrem bir gölge” düşün istemiyorum. İstanbul'da, belki Türkiye'de kapı girişlerindeki sütunlara

Hüner Şencan

böylesine üç bilezik giydirilmiş başka bir tasarım var mıdır, bilmiyorum. İlk bakışta orijinal gibi duruyor. Fakat yaptığım araştırma sonucunda hayal kırıklığına uğruyorum. Ne yazık ki, o da Batıdaki örneklerin bir başka taklidi. Devşirme bile değil... Demek ki mimarlar “özgün bir tasarım” ortaya koyamamışlar, “kültür taşıyıcılığı” yapmışlar. Kapıyı yapan mimarları kültür hamalları, kültür ajanları olarak görüyorum. Ancak kabahatleri yok. Görevlerini yapmışlar. Asıl kabahatli biziz. Ümran felsefesiyle hareket eden



Beşinci Kapı'nın motifleri.

Kaynak. <http://www.skylife.com/>

fikir insanı, sanatkar, mimar, mühendis, kalfa ve usta yetiştiremeyince Batıyla aramızda açılan mesafeleri terlemeden, yorulmadan hızla kapatmaya çalışmışız. Kaldı ki, Batıdan apartılan bu tasarım dahi onların orijinal ürünü değil. Batılılar da eski Mısırlılardan çalmışlar. Antik Mısırlılar saraylarının taç odası sütunlarında bu enli bileziklere yer veriyorlarmış. Bu bilezikleri çeşitli desenler ve krallarının renkli resimleri ile süslüyorlarmış. Şimdi daha iyi anlıyorum ki, “tasarımı teslisle açıklamaya kalkışma” diyen Atîd meleği gerçekten haklı imiş.

Yasin ve Baz sütunlarının başlıkları da ilginç... Tanzimat döneminde yapılan diğer sütun

başlıklarına benzemiyor. Antik Grek milletin Dorik, İyonik veya Kornityen sütun başlıklarına benzemediği gibi Romalıların Tuskon ve Kompozit başlıklarıyla da ilgili değil. Strüktürel olarak daha çok Mısır sütun başlıklarına benziyor. Farklı olarak, bu başlıklara kabartmalı akant yaprakları işlenmiş. Şaft bölümünde yer alan “enli üç bilezik tasarımı” ile “özel sütun başlığı” biçimi onların Mısır saraylarının taç odalarında yer alan benzerlerinin bir taklidi olduğunu gösteriyor. Sözün özü, tasarımın izleri beş bin yıl öncesine, Firavun saraylarına uzanıyor. Bu tasarım şekli, Abdülaziz mimarlarının marifeti. Benzerlerini Konya'daki Aziziye Camii'nde ve Alaeddin Camii'nin o dönemde yenilenen mihrabında da görüyoruz.

Beşinci kapının göze çarpan bir diğer özelliği “Herod” formulu, paralel uzanan girintilere sahip kesme taş düzenlemesi. Aynı düzenleme sarayın Valide Kapısı'nda da var. İTÜ'nün Maden Fakültesinde, Yıldız Sarayı Dış Karakol binasında, Dördüncü Kapı'nın apse duvarlarında, Haydarpaşa Tren

Gar'ında, Balat semtindeki Selanik Sinagogu'nun giriş kapısında, Fındıklı'daki Bayezîd-i Cedîd Camii'nin ön cephesinde ve o dönemde yapılmış daha birçok binada bu "tarzı" görüyoruz. Belli ki, bu cephe düzenlemesi Osmanlı'da kısa bir süre "moda" olmuş. Ermeni veya Rum mimarlar yapımı zor olan bu tarzı sevmişler, kilise-cami ayrımı yapmadan imzalarını atıp dünyadan göçmüşler. Hoş bir görünüme sahip... Fakat bu dekor "bize" ait değil. Ruh kökümüzde karşılığı yok, o nedenle süreklilik kazanmamış.

Herod formlu kesme taş düzenlemesinin kenarları ya 45 derece pahlı veya 1,5 cm'den başlayıp 3 cm'ye kadar uzanan bir derinlikte alçaltımlı... Alçaltım şeritlerinin genişliği 5 cm'den başlayıp 7,5 cm'ye kadar değişebiliyor. Orijinal "Herod tasarımı" zaman içinde değişikliklere uğramış ve farklı türevleri çıkmış ortaya. Kesme taş tasarımlarının bazılarında dört tarafın da alçaltımlı olduğunu görüyoruz. Sadece uzun kenarları alçaltımlı, dar kenarları düz olan Herodsalsal taş örnekleri de var. Beşinci Kapı'da cephe taşlarının düzenlemesi bu son gruba ait... Herod tasarımlı bu biçime özgün bir isim bulmam gerekiyor. Günümüze kadar böyle bir isimlendirme yapılmamış, fakat lüzumlu. "Herod-paraleli" bulabildiğim en iyi isimlendirme. Hem Herodsalsal tasarıma işaret ediyor, hem de özgün "paralel alçaltım" vurguluyor. Ancak bu "bileşik kelimeyi" kısaltmamız gerekiyor. Bu haliyle hatırlanması ve ifade edilmesi zor... "Herodpar" kelimesinde karar kılıyorum. Tutarsa... Böyle bir terim üretmezseniz mimari yapıları ve tasarımları yeni nesle tanıtamazsınız.

Batının klasik mimarisinde Herodpar cephe tasarımına sahip çok sayıda bina olduğu anlaşılıyor. Bu tür binaları Roma'da, Atina'da, Fransa'da İngiltere'de ve Almanya'da sıkça görmek mümkün... Sonra Amerikalılar bu tasarıma ilgi duymuşlar. Tasarım, "ilaç olsun kabilinden" bize de taşınmış. Aslında Rönesans zamanına ait... Batılılar "köklere dönüş" felsefesi çerçevesinde eski Roma mimari tasarım özelliklerini o dönemde yeniden canlandırmışlar. Herodpar cephe tasarımlı düzenleme daha çok Musevi sinagoglarının ayırteci işaretini... Nasıl oluyor da aynı zamanda bir caminin ön cephesinde kullanılabilir diye sormayın. "Kasturya Sinagogu" giriş kapısının iki yanında bulunan devşirilmiş "üçlü rozet tasarımı" Üsküdar'da Aziz Mahmut Hüdaî Camii'nin içindeki plaster sütunlara taşınabiliyorsa, Herodpar desenini bir caminin dış cephesinde kullanmak bir şey değil. Plasterlerin Kasturya Sinagogu tasarımıyla benzer olması, sadece bir "tesadüf" olarak değerlendiriliyorsa tasarımın Venedik'teki tarihî Getto Sinagogu'nda da bulunmasını "iki kere tesadüf"

Hüner Şencan

olarak yorumlamamız gerekiyor. Taksim'deki Triyada Rum Kilisesi'nin cephe alınlığında ve Ayasofya'nın bahçe duvarlarının korkuluk babalarında da bu simgelerin var olması diğer tesadüf örnekleridir. Desen günümüzde yeni yapılan Küçükalyalı Merkez Camii'nin içine taşınmış. Zihniyet dünyamızı gözden geçirip, diriliş süreci içinde yaşamazsak “tesadüfler kendisini tekrarlamaya” devam edecek.

Herodpar tasarımı, ilk kez Kral Büyük Herod'un yaptırdığı yapılarda



*Bina cephesinde.
Herodpar düzenlemesi.*

Kaynak. <http://static.panoramio.com>

görüldüğü için bu isimle anılmış. Büyük Herod, MÖ 40'lı yıllarda Kudüs'te yaşamış bir kral. Rakamları dirhemle tartmamak için tarihleri yuvarlıyorum... Büyük Herod, megaloman bir adam imiş. Gerçekleştirdiği devasa mimari yapılarla bir anlamda kendisini “ölümsüzleştirmek” istemiş. Milattan önce 18 yılında Mescid-i Aksâdaki eskiyen “İkinci Tepe Mâbedini” yeniden inşa etmiş ve genişletmiş. Yapıda “eşler” adı verilen, ağırlığı 10 tondan başlayıp 45 tona kadar uzanan ince kesimli büyük

taşlar kullanmış. Kudüs'te bu taşlarla yapılmış “Ağlama Duvarı”nın önünde Yahudilerin dua ettiklerini biliyoruz. Museviler Ağlama Duvarı'na “kotel” adını veriyorlar. Yapının temelinde yer alan devasa taşlar, “marj” adı verilen alçaltımlı şeritleri ve “boss” adı verilen kabartılı düzenlemeleri nedeniyle “Herod taşları” olarak tanınıyor. Ben, “alçaltım payı ve kabartı” ikilisini tek bir terimle, “Herodpar” kelimesiyle karşılamayı uygun buldum. Bin dörtyüzlü yıllarda gelişen Rönesans mimarisi, tarihî Herodpar tasarımının yeniden stilize edilerek günümüze kadar gelmesini sağlamış.

Can yaramız Kudüs ve kutlu mabed Mescid-i Aksâ... Beşinci Kapı'nın, yani Abdülhamid'in zihni hep Kudüs'le meşgul olmuş. Batılılar Kudüs'ü, diğer adıyla Beyt-ül Makdis'i Beşinci Kapı'nın hükümranlığında koparmak istemişler. Sandıklar dolusu altın sermişler kapı eşliğine. Beşinci Kapı, her defasında sağlam durmuş, yüzünü çevirip bakmamış bile. Yahudiler Kudüs'ü “Yer-u Selayim” olarak isimlendiriyorlar. “Selam Yeri” veya “Selam Kapısı” olarak anlayabiliriz. İngilizler “Jer-us Salem” demişler. Süleyman Peygamber şehir için Dâr-üs Selâm, “barış yurdu” ismini kullanmış. 1908 yılında

Batılılar ve müstagrip zihniyet el ele verip ne zaman ki Beşinci Kapı'yı hall etmişler, Yahudilere göç yolları açılmış... Aradan on yıl geçmiş, geçmemiş, 1918'de İngilizler işgal etmiş Filistin topraklarını. Beyt-ül Makdis çaresiz razı olmuş kaderine ve sahipsiz kalan Beşinci Kapı da... İşte o günden beri barış



Devlet kapıları hiç sakin olmamış.

<http://imagecache6.allposters.com/>

güvercinleri konmuyor Filistin topraklarına... O günden beri kan ve gözyaşı akıyor Nuh'un torunu Kenan ilinde... O günden beri Dar-üs Selam, artık Dâr-ül İşgâl...

Kaynaklar, "Herodpar tasarımının" köklerini Büyük Herod'a kadar götürüyor ama belki daha eskidir. İlk tapınak Hz. Süleyman Mabedi'nde ve onun yaptığı şehir duvarlarında da kullanılmış olabilir. Davut peygamber zamanından önce Jebusites halkının "Selâm" olarak adlandırdıkları Kudüs şehri için ilk kez inşa edilen şehir duvarlarında Herodpar tarzının kullanılmadığını kim iddia edebilir? Hatta ben biraz daha ileriye gidip Kral Gılgamış'ın Basra bölgesindeki Uruk şehrinde yaptırdığı ilk kale duvarlarında dahi "alçaltım paylı ve kabartılı", yani "Herodpar tasarımlı" taşların kullanılmış olmasının ihtimal dâhilinde olduğunu söyleyeceğim. Herodpar tasarımlı ve ince kesimli bu taş duvarların tarihi beş bin yıllık... Batılılar eskiye dayanan "bu tür tanımlamalara" bayılırlar, çünkü "antik dönem" yönelimlidirler. Fakat bizim için tarih 610'dur. Biz yeni bir dünya kurma iddiasıyla tarih sahnesine çıkan kutlu bir neslin torunlarıyız. Ey sanat tarihçileri, yöneticiler, mimarlar, mühendisler, tasarımcılar, kalfalar, ustalar ve siz ey elleri nasırlı, yüzleri güneşten yanmış işçiler... Değer sapmalarından, değer yönlendirmelerinden kurtulun. Süs, tasarım, desen ve oymalarla fazla vakit kaybetmeyin. Bu konuda minimalist olun. Binaların, taşların, kerestelerin veya sonlu varlıkların değil; davranışların güzelleştirilmesine odaklanın.

Herod ismi, bir taraftan fiziki Herodpar tasarım özelliğiyle ilgiliyken, diğer taraftan Beşinci Kapı'nın manevi yönüyle, onun felsefi değerleri ve kalkınma anlayışıyla bağlantılı. Cinin sözünü hatırlayın: "Paltıyla ilgilenme. Verilen kararlara ve davranışlara bak." demişti. Şimdi sıra cinin isteğini yerine getirmede...

Beşinci kapı ne tutucu, ne modern... Ne gerici, ne de ilerici. Bazılarının ileri sürdüğü gibi "orta yolcu" da değil... Beşinci Kapı'nın davranışları daha

çok kaleydoskopun renklerine benziyor. Bazen oldukça kırmızı tonlar, bazen büsbütün yeşil rengin hâkim olduğu alacalıklar içeriyor. Kırmızı renk Tanzimat, yeşil renk İslâm... Beşinci Kapı devlet idaresinde “Durumsallık ve Koşulsallık Yönetim tarzını” uyguluyor gibi. Bu yaklaşım çağdaş ve modern bir yönetim anlayışını temsil ediyor. En azından ben öyle değerlendiriyorum. Beşinci kapı bazen çok cesur, paniğe kapılmıyor, dirayetle inisiyatifi ele alıyor. Bazen oldukça ürkek ve çekingen... Tedbirler alıyor, modern devletlerin yaptığı gibi “bilgi toplama” konusu üzerinde odaklanıyor. Mutlak gücünü hiçbir zaman “balyoz edasıyla” kullanmıyor. Sürekli af ediyor, en ağır cezası kişileri yüksek maaşlarla sürgüne göndermek. Tahtından olma riskini dahi göze alarak düzenli ordu birliklerinin isyan etmiş Müslüman askerlerle savaşmalarına veya isyanı bastırmalarına izin vermiyor. Beşinci Kapı; okullar, fabrikalar, yollar, köprüler ve çeşmeler yaptırıyor. Gemiler alıyor, gemiler inşa ettiriyor. Kalkınma ve imar yolunda kendi kişisel servetini ortaya koyuyor. Atomik ısınım dönemi onun devri zamanında da bütün gücüyle devam ettiğinden Batılılaşma etkisinden bütününü kurtaramıyor kendisini. Adının baş harflerini Frenk imparatorları gibi büyük saray salonlarının duvar alınlıklarına, saray eşyaları üzerine “ihtişamlı monogramlar” olarak kazıtıyor.

Beşinci Kapı, fiziksel sadeliğine karşın arka planda süslü Tanzimat saraylarına geçit veriyor. Fakat yine de yapabildiği kadar israfı, lüksü ve hoyratlığı azaltmağa çalışıyor. Beşinci Kapı, her zaman abdestli geziyor. Ağzı sürekli dualı... Sorumlu bir halife olmanın yüksek bilinciyle hareket ediyor.

Batılılar Beşinci Kapı'nın tutum ve davranışlarına bakarak, işlerine gelmediği için, onu “müstebit” ilan ediyorlar. “Zealot” veya “Kızıl Kapı” yaftasını yapıştırıyorlar. İnançlı diktatör, kasap, hilekâr, hürriyet kısıtlayıcısı, zâlim gibi yaftaları kullanarak o yüce kapıyı devirmek için var güçleriyle çalışıyorlar. Gazete ve dergilerinde onu küçük düşüren,

ona hakaret eden binlerce karikatür, çizgisel resim yayınlıyorlar. Âdeta bir bombardıman... Kılıç ve “tüfenk” gitmiş, yerini ondan daha etkili bir silah olan “karikatür” almıştır. Devlet yöneticilerinin o dönemde karikatürün “silah olma” özelliğini iyi anlayıp anlayamadıkları kuşku. Osmanlının



Abdülhamit karikatürü.

//abdulhamidisani.files.wordpress.com

sözde aydınları Batının eski silahı “karikatür” oltalarına tav ve yem oluyorlar. Bu arada 1800’lerin başından itibaren Osmanlıda yeni bir nesil gelişmeye başlamıştır. Bunlar, “ışınım çocuklarıdır.” Onları Tanzimat’ın yani Çernobil faciasının “defolu çocukları” olarak da isimlendirebilirsiniz. Hastalıklı bir ruh iklimi, müstagrip beklenti ve hayaller içinde nafile bir mücadelenin içine girmişler... Evet, iktidar olmuşlardır, fakat “zihinsel ışınlama hastalıkları” nedeniyle hem kendilerini yok etmişler, hem de devletin çökmesine sebep olmuşlardır. Işınım çocukları Beşinci Kapı’yı sürekli tekmelemişler ve sonunda o ağır demir kapının kanatlarını açmaya muvaffak olarak “bir çapulcu güruhu gibi” sarayı yağmalamışlardır. O acılı dönemde sahipsiz kalan Beşinci Kapı’nın gözlerinden yaşlar boşanır, kahrolur... Çaresizdir, bu yağmayı seyretmekten başka bir şey yapamaz...

Beşinci Kapı, Abdülmecid ve Abdülaziz’in “ışınım deliliklerinden” sonra “akıllı bir şahsiyet” olarak ortaya çıkar. Devletin ve toplumun ülkeler arasındaki yarışta; maddi açıdan, altyapı, teknoloji, bilim, araştırma, tarım, ticaret, sanayi, donanma, askerî düzen gibi faktörlere göre geride kaldığını fark eder. Otuz üç



Cennet Mekan Abdülhamit Han.
<https://abdulhamidisani.files.wordpress.com>

yıllık süre içinde ilmek ilmek yeni bir “yönetim modeli” oluşturur, “değerler örüntüsü” ortaya çıkarır. İnsanlarımız yaşamını ve eserlerini yazmaktan henüz onun yaşantısı ve kararlarıyla ortaya koyduğu “modern dünya stratejisini” yazmaya vakit bulamamıştır ama bu modelin ve değerler huzmesinin öğeleri toplumsal yaşamın bütün alanlarında filiz vermeye ve boy atmaya başlamıştır.

Batılılar, Beşinci Kapıyı çoğunlukla “Zealot” olarak görürler. “Bağnaz” anlamına gelir bu kelime. Nedeni açıktır... Beşinci Kapı önce Anayasayı kabul

etmiş, sonra rafa kaldırmıştır. Böylece dedelerinin, kutlu devlet adamları olan Fatihlerin, Kanunîlerin yolundan gitmiştir. İslâm birliğini savunmuş, dünyanın neresinde olursa olsun Müslümânların birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerini tavsiye etmiştir. Zehirli ışınım parçacıklarının etkisiyle ruhları müstagrip olmuş; yabancılara bilinçli, bilinçsiz jurnallık yapan “aydın”

Hüner Şencan

tayfasına yüz vermemiştir. Bin yıllık toplumun “yaşam iksiri” olan İslam’a sarılmıştır.

Beşinci Kapı kimilerine göre Herodyen'dir. Tarih öncesinde yaşayan Yahudiler için Herodyen tutum, savaşmak yerine Roma'nın mimarisini, ticaret biçimlerini, sanatını ve edebiyatını örnek alma anlamına geliyordu. Beşinci Kapı'nın devri zamanında Roma, artık Batı'dır. Yenilikçi olmak için Batıyı izlemek gerekir. Bu görüşler çerçevesinde Ulu Hakan Abdülhamit Han kimilerine göre Batıcı ve yenilikçi bir insandır. O, teknoloji devriminin yaşandığı bir çağda; eğitim, teknoloji ve diğer yeniliklere önem vermek suretiyle ayakta kalmayı başarmış ve gelecek nesillere “yeni bir kalkınma modeli” sunmuştur.

Fakat, aldanmayalım... Batılı terimlerinin her biri bir başka idam kemendi. Zealot kemendi yağsız, Herodyen kemendi yağlı. “Ölümlerden ölüm beğen” gibi bir yaklaşım. Bazıları modern teknolojik, bilimsel, ekonomik ve benzeri gelişmeler karşısında Herodyen yaklaşımı bize bir kurtarıcı gibi sunuyorlar. Fakat bu yaklaşım aynı zamanda Batılı değerlerin “artçısı” olmak anlamına geliyor. Avrupa Birliği bize Herodyen bakıyor, bu çerçevede hizaya girmemizi istiyor. Binalarımız, camilerimiz, saraylarımız Herodpar tasarımlı olmalı; mihrap ve minberlerimiz Sinagoglarda kullanılan simgelerle zenginleştirilmeli ve biz Zealot gözükmemek için asla itiraz etmemeliyiz. Aydınlık gibi gözükken zehirli cümle şu: “Herodyen yaklaşım, modern olmak demektir ve çağdaş Batılı değerleri temsil eder.”

Batı, Kartezyen felsefeden beslenir. Rasyonalizm, matematik ve fizik bize âlâ-i vâlâ ile sunulan Herodyen yaklaşımın temelidir. İki yüz yıllık ışınlım dalgalarının etkilerine karşı koymaya çalışan Beşinci Kapı ne Zealot, ne de Herodyen'dir. Evet, üzerine Herodpar bir palto giymiştir, fakat kararları ve davranışları su-i generis'tir. Ona Herodpar palto giydirenler, kararlarını ve davranışlarını da Herodyen yapmak için çok uğraşmışlar fakat başarısız olmuşlardır.



Sedir, Süleyman Peygamberden bu yana.

Kaynak. <http://www.istanbulkesfi.com/>

Beşinci Kapı geride kaldığının farkındadır. Arayı kapatmak için gücünün yettiği kadar bütün çarelere başvurur. Bir taraftan, ülkenin zaman kaybetmeye tahammülü olmadığından “teknoloji transferi” sayılabilecek kararları verirken, diğer taraftan bunun “ilâ nihâye” devam edemeyeceğini düşünerek “eğitimi” öncelikler. Eğitim rekabetçi, yaratıcı ve yenilikçi olmalıdır. Eğitim inanç ve değerlerle bütünleşmeli; hızını, güdülenmesini ve nihaî gayesini bin



Abdülhamit'e süikast girişimi.

Kaynak. <http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/>

sit Zealot - Herodyen mecâziyla açıklanamaz. Batılılar olsa olsa, bu tür açıklamalarıyla sadece kendilerini tatmin ederler.

Beşinci Kapı yaklaşık 150 yaşında. İnsanlar, Dolmabahçe Kapısı'ndan abartılı övgülerle söz ederken Beşinci Kapı konusunda suskunlar. Çünkü Helen Kapısı fiziki özellikleriyle değerlendiriliyor; Beşinci Kapı ise yönetim felsefesi ve yönetim uygulamalarıyla. Ne yazık ki, Batı ve Batılılaşmış insanlar yanlış bilgiler ve yanıltıcı haber bombardımanı ile Beşinci Kapı'nın üzerine gölge düşürmeye devam ediyorlar. Hiçbir kapı hatasız ve bütünüyle masum değildir. Son değerlendirmede günah sevap dengesine bakılır. Beşinci Kapı'nın iyilik ve sevapları hatalarını kat kat aşırıyor. Beşinci Kapı cennet mekân, cennet firâz... Onun Batılı terzilerin diktiği bir kostümü giyiyor olmasına bakmayın, mecburiyetten... Şairin deyişiyle, Beşinci Kapı'ya “Hem zalim, hem deli dedik. Fitne çıkardık kıyam ettik, [yetmedi sürgüne gönderdik.] Meğer deli olan bizmişiz. Sadece deli değil, edepsizmişiz. Tükürmüşüz atalar kiblegâhına.”

Hüner Şencan

Beşinci Kapı, üçüncü bin yılda “kalkınma değerler felsefesini” oluştururken kendisinden etkin yararlanacağımız bir Kuzey Yıldızı. Daha iyi anlamak için, onu güçlü teleskoplarla gözetlemek gerek.



Cuma Selamlığı: Vatandaşla buluşmanın yegane yolu.

Kaynak. <http://68.media.tumblr.com/>



Abdülhamit Han zamanında Osmanlı sınırları.

Kaynak. <https://tr.wikipedia.org>

Altıncı Kapı

Günümüzde devleti temsil eden “son” anıtsal yapı... Fakat bunu kimse bilmiyor. Çünkü topluma öyle tanıtılmadı. Etrafında bir tur atıp incelemeye, onu okumaya başladığınızda anlıyorsunuz ki, aslında o bir “devlet” kapısıdır. Küçülmüş, “âli devletten” “devlete” dönüşmüş bir coğrafyanın ve makûs talihine giryân olmuş bir toplumun kapısı.

Altıncı Kapı benim için masamın üzerinde veya kitap rafımın kenarında yer alan bir biblo... Bir satranç taşı olan “şaha” benzetirim onu. Altıncı Kapı, şah ruhuyla hareket edilerek ve şâhî simgeler kullanılarak inşa edilmiş özel bir tasarım... Biblo veya bir satranç taşı elbette değildir ama işte öylesine minyatür bir yapıdır. Onu Osmanlının azametli devlet kapılarıyla karşılaştıramazsınız.

Altıncı devlet kapısı Taksim’de inşa edilmiştir. Yüce Osmanlı devletinin yıkılması üzerine yurdumuzu işgale yeltenen düşmanlar yurttan kovulmuş, Meşrutiyet devlet rejimi yerine Cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Altıncı Kapı yeni kurulan devletin simgesidir. Aradan 88 yıl geçti. Bu süre içinde “devleti temsil edecek” başka hiçbir kapı yapılmadı. Bu saatten sonra da yapılamaz. Çünkü tarih “gününde ağırlık kazanır”.

Tahmin ettiğiniz gibi, Taksim Anıtı’ndan söz ediyor onu “kapı” olarak tanımlıyorum. Evet, birçokları açısından “kapıya benzemiyor” olsa da “görenin gözü...” demişler. Gözüme öyle gözüküyor. Mimari yapılar şiir gibidir. Şairin ne yazdığı, neyi kastettiği değil; okuyucuların ne anladığı önemlidir.

Bu yazıda Taksim Şiir’ni yorumlamaya çalışacağım, yani Taksim Kapısı’nı. Daha başlangıçta Altıncı Kapı’nın bir “anıt” olması düşünülmüş ve ona göre tasarlanmış. Anıtsal strüktürlerin tarihsel geçmişi 4500 yıl öncesine, eski Mısıra uzanıyor. Batılılar anıt olarak yapılan dikili taşlara “obelisk” adını vermişler, oysa eski Mısırlılar bu tür anıtları “tiken” olarak isimlendiriyorlardı. En büyük tiken de Amon-Ra adına dikmişlerdi. Taksim Anıtı’nın formu için İtalyan mimar tiken’i değil, kapı formunu tercih etmiş. Normal kapı formunu ele alıp sağından solundan sıkıştırmış, boyunu kısaltmış, sonra içine heykeller yerleştirerek bir “anıt” çıkarmış ortaya. Bir benzerinin bulunmaması nedeniyle “orijinal” sayılıyor. Ben de öyle düşünüyorum. Küçükçe sayılacak bir kapının kavsarasına (intrados) onlarca heykeli her mimar kolay sıkıştırılmaz. Kapı-heykel birlikteliği “anıt” formuna dönüşmüş. Öyle anlaşılıyor ki, mimar bir taşla iki kuşu birden vurmuş. Kapı formunu arayanlara “işte size kapı”, heykel formunu arayanlara “işte size onlarca heykel” demiş.

Konumuz “devlet kapısı”... Onun için önce “kapı formuna” odaklanacağım. Kavsaradaki heykelleri bir tür şanlık olarak görüyorum. İlk beş kapının şanlıkları “kartuşlarla” temsil edilirken Altıncı Kapı’da “heykeller” ön plana çıkıyor.

Evet, Taksim Anıtı bir “devlet kapısı...” Cumhuriyetten sonra devleti temsil eden simgesel tek yapı o... Başka bir örnek gösteremezsiniz... Çok sayıda heykel yapıldı, fakat onların hiçbirisi devleti temsil etmiyor. Devleti sadece ve sadece “kapı” temsil eder. Taksim Heykeli’ndeki kapı formunu devlet büyükleri mi tercih etti, yoksa mimar kendi zihninde mi canlandırdı bilmiyoruz. Kaynaklara bakılırsa bütünüyle mimar tasarladı. Eğer öyleyse, Taksim Anıtı’ndaki strüktürel form devlet büyüklerinin iradesiyle ortaya çıkmadı. Onu bize İtalyan mimar hediye etti ve zaman içinde devleti temsil eder bir niteliğe büründü.

Cumhuriyetin ilk yılları... Aradan beş yıl geçmiş geçmemiş. İstanbul “geçim” derdinde, halkın “kapı” diye bir sorunu yok. Yoldan geçen sıradan vatandaşa sorsanız “Kapı konusunda ne diyorsunuz?” diye... Anlamayacaktır. “Kapımız Tanrı misafirine açıktır” deyip sizi savuşturacaktır. Kapı derdine düşenler o zamanın İstanbul Belediyesi yöneticileri ve devlet şürekâsı. Beşinci Kapı’nın hükümlerinde olduğu dönemde etkisi iyice azalan radyoaktif ışın dalgaları Cumhuriyet sonrası ortaya çıkan toplumsal karmaşa ve hengâme içinde yayılmak için yeniden uygun bir zemin bulur. Azınlıklar, ışınlanmış

aydınlar, ışınlanmış kamu yöneticileri hamarat bir gayretkeşlikle Batılılaşma adına heykel ve anıt yapma yarışına girişirler.

Taksim Kapısı'nın strüktürel ve dekoratif özelliklerini ele alacağız ama öncelikle tarih ötesine uzanan bir yolculuk yapmamız gerekiyor. Altıncı Kapı, Batıda gelişen bir "sürelliğin" ülkemizdeki son simgesi. Batılılar portal-mania adı verilen "kapısal sürekliliği yaşatma" hastalığına yakalanmışlar. Peki, bize ne olmuş? Bize ne oluyor? Niçin Batının "kültür çöplüğünde" bir şeyler bulmaya çalışıyoruz?

Anıt kapıların kökeni eski Mısır'da... Kral Amen, kraliçe Mut ve oğulları Kansu'ya ithaf edilen Karnak Tapınağı'nın yapımına MÖ 2000'li yıllarda başlanmış. Eserin geliştirilmesine ve genişletilmesine yüzlerce yıl devam edilmiş. Karnak Tapınağı bizim için önemli, çünkü "pylon" adlı simgesel kapısıyla tanınıyor.

Lüksor Tapınağı MÖ 1392'de yapılmış. İki dev "pılan"ı var. Canlandırma resimlere bakılırsa, pilan adı verilen geniş enli kulelerinin arasında süslü bir "portal kapısına" sahip... Kapının alınlığında "kepri - heper" veya "haberci melek" simgesini görüyoruz. Dönemin pır-avul'u çoklu tanrıya bağlılığı ifade eden "Aten'i Tutan" şeklindeki ismini "Amen'i Tutan" şekline çevirerek Lüksor Tapınağı'nda tek tanrıya ibadeti esas almış.

MÖ 240 yılında "İdfu" isimli şehirde yapılan ve Horoz isimli tanrıya adanan mabedin 36 metre yüksekliğindeki "pılan" kulelerinin ortasındaki "geçiş yeri" sonradan yapılan bütün "zafer taklarının" esin kaynağı.

Milattan önce 100'lü yıllarda yeniden yapılan Azor (Hathor) mabedine bakın. Avlunun "dış giriş kapısı" önceki tapınak kapılarının devamı niteliğinde...

Tarih öncesi 2000'li yıllara gidip Mezopotamya'ya baktığımızda Sümerlerin Ur (Avar) şehrinde Zekâret adı verilen çok kademeli yüksek mabetleri görüyoruz. Batılılar bunlara Ziggurat adını veriyorlar. Bir tür taraçalı piramit görünümünde... Milattan Önce 700'lü yıllarda Babil'de Yeryüzünün ve Cennetin Kapısı anlamında "E Seman Anki" adında yedi katlı bir mabet yapılıyor. MÖ 689'da Asur kralı Sencer Babil şehrini fethediyor ve mabedi yıkıyor. Canlandırma resimler eğer gerçeği yansıtıyorsa Zekâret'in üç, beş ve yedinci katlarında "pılan" görünümlü kuleleri ve "portal kapıları" var. Fakat önemli olan kapılarının sayısı değil, onların "simgesel portal" görünümü. Mezopotamya'da kapıya "simgesellik" kazandıran öge "çiftli pilan" veya "çiftli kule" tasarımı... Batılıların canlandırma yaptığı resimlerde kule cephelelerinde

görülen dikey oyuk kanallar bir tür “yakıştırma” mı bilmiyoruz. Dorik bir süsleme olan “üç kabartı” düzenlemesinin kökleri Misinlilere oradan antik Mezopotamya’ya ve Mısır’a kadar uzanıyor. Grekler, triglif tasarımına çeki-düzen vermişler, onu biraz daha güzelleştirmiş olabilirler.

Milattan Önce 575’te Ebu Neccar “Muş” adlı ejderha simgesiyle özdeşleşen İhtar isimli kapıyı yaptırmış. Bu çalışmada da “pılan/kule” tasarımının kapıda temel özellik olduğunu görürüz. Tarihsel kökenlerine ait genlerin kokusunu almış olmalı ki, Alman devleti İhtar adı verilen “Yıldız Kapısını” önemseyerek onu yeniden canlandırmaya karar vermiş. Berlin’deki Pergamon adlı müzede bu kapının temsili bir örneğini yaptırarak dünya vatandaşlarının ziyaretine açmış.

Anıt kapılar eski Mısır’da da var, eski Mezopotamya’da da... Milattan önce 10’lu yıllarda Romalılar gösterişli temenos kapılarını orijinal bağlamından kopararak dünyasal “zafer arklarına” dönüştürmüşler ve çok sayıda kapı yaptırarak insanlar her altından geçtiklerinde imparatoru ve zaferlerini unutmamasını istemişler. Bunlardan onlarcası günümüze kadar gelmiş. Romalıların kaç tane “zafer kemeri” yaptırdıkları tam bilinmiyor. Bunların çoğu yıkılmış, yok olmuş. İmparatorluğun yıkılmasından uzun bir süre sonra, 1500’lü yıllarda bu “tutku” yeniden nüksetmiş. Krallar ve devlet başkanları tekrar çılgın bir yarışa girerek “ihtişamlı kapılar” yaptırmaya başlamışlar. Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, İngilizler, İspanyollar, Ruslar, Hintliler ve tabii ki Amerika Birleşik Devletleri. Son kapıyı 2011 yılında Makedonya Cumhuriyeti yaptırmış ve Makedonlar da en azından “dünya üçüncü lig kapılar listesinde” yerini almayı başarmışlar.

Doğu dünyası Zekâret ve İhtar kapılarından, Batı dünyası ise Kepri “haberci-melek” kapılarından etkilenmiş. Batılılar eski Mısırlıların kepri’yi “akrep” veya “kara böcek kafalı” bir tanrı olarak resmettiklerini iddia ediyorlar. Sonra ne olmuşsa olmuş, kepri denen bu böcek “güneş tanrısının” simgesi haline getirilmiş. Pılan Kapıları’nın giriş alınlıklarına kepri simgelerini yerleştirmek genel bir alışkanlık olmuş. Mısır pîr-avullarının yaptırdıkları Pılan Kapıları’nda yer alan kepriler zaman içinde değişikliğe uğrayarak yalın daire, rozet veya kabara formlarına dönüşmüş. Öteden beri kapı alınlıklarındaki üçgenlerde yer alan süslü Osmanlı kabalarının anlamını bulmaya çalışırdım. Meğer hepsi devşirilmiş “kepri” simgesinden başka bir şey değilmiş. Sonuçta Taksim Anıtı’na da taşınmış... İster “akrep” veya “kara böcek” isterseniz “şems”

adı verilen güneşin remzi olarak görün, yorumlar aynı kapıya çıkıyor. Eski Mısırlılar değer verdikleri bu “kepri” deseniyle tanrısallığı simgelemişler.

Eski Mısır’daki, heybetli “Pylan Kapıları” geniş “mabet avlularına” açılıyordu. Günümüzde Arap dünyası geniş mabet avlularını “harem” veya “harım” olarak isimlendiriyor. Sümerliler bundan 5000 yıl önce “e’samanki” terimini kullanmışlardı bu tür avlular için... Yani, “Süphan’a yönelme ve onu anma yeri...” Sonra kutsal nitelik kazandırılan bu alanlara “temene” adı verildi. Eski Yunanlılar terimde küçük bir değişiklik daha yaptılar ve “temenos” ismini kullandılar. Pylan Kapıları aslında “temenos” olarak isimlendirebileceğimiz geniş mabet avlularının kapısıydı. Kapıdaki ihtişam tanrısallığı simgeliyordu, fakat pîr-avunlar yeryüzünde tanrının temsilcileri hatta bizzat kendileri olduklarını iddia ederek “pylanları” kendileriyle özdeşleştiriyorlardı. Pylan veya üzerindeki kepri simgesi, pîr-avûn, pîr-avûl demektir. Yani, Beyaz Saray’ın kapısı, Büyük Saray’ın kapısı veya Büyük Avlu’nun kapısı... Çünkü Büyük Avlu’nun içinde saray ve mabet yan yana bulunuyordu.

Romalılar kadim mabet kapılarının felsefesini değiştirerek onları “Zafer Kapılarına” dönüştürdüler. İmparatorluğun çökmesinden sonra Romalıların Avrupa’nın dört bir tarafına dağılmış olan torunları bu kez “Anı Kapılarını” hayata geçirdiler. Anı, “hatırlamaya” ait bir sözcük... Anı Kapı, Hatıra Kapısı demek... Batılılar “Memorial Arc” adını vermişler bu tür kapılara ve bol miktarda yapıyorlar. Önünde resim çektiriyorlar, kabartma rölyeflerine bakarak bir ölçüde estetik sanat zevklerini tatmin ediyorlar. İlginçtir, “anı” sözcüğü bizi tatmin etmemiş, “anıt” kelimesini tercih etmişiz Altıncı Kapı için... Osmanlıcası “âbide” demek. Sözcük birden gözümde büyüdü. Hafif bir şaşkınlık hali yaşıyorum. Anıt veya âbide... Bu sözcük bize “ışınım döneminin” bir hediyesi mi? Âbide, “abd” kökünden kaynaklanıyor ve “kulluğu hatırlatan” anlamında mı? Belki de “ebed” kökünden dönüşmüştür... O zaman, “sonsuzluğa uzanan ebedi diki”.

Kuran’da “hem Allah’a, hem de Allah’tan başka tanrılara ibadet edenler için “âbid” terimi kullanılıyor. Kim bilir, terimin belki Arapçayla hiç alakası yoktur. Bu kelime İngilizce sözlüklerde “bekleyen, çakılı kazık” anlamına geliyor. Abide, itiraz etmeksizin bekliyor veya işte öylesine bakıyor... Akıllı davranışlara, aptalca davranışlara... Sözlükler abide kelimesini “kendimizle veya toplumumuzla birlikte yaşatarak tanrısal güçlere sahip olduğunu vehmettiğimiz bir put, bir ilâhe, bir mâ-but” olarak tanımlıyor... Tarihte ilkel

Hüner Şencan

topluluklar sîneye çekip ona katlanmışlar, varlığına tahammül etmişler. Arada sırada hatırlayıp çeşitli ritüellerle onu anmışlar, ona temenna etmişler. Temenna... Her şey bu “temenna” sözcüğünde gizli... Onun manasını biliyorsak her şeyi biliyoruzdur, bilmiyorsak...

Anıt kapılardan Doğu devletleri de nasiplerini almışlar. Milattan Önce 550’de Persepolis şehrindeki Cemşit Sarayının kapılarıyla Mısır kapılarının benzerliği ilgi çekici... Özbekistan’ın Buhara şehrindeki Tak-i Zargaran, Tak-i Tilpak-Fürûşan, Tak-i Sarrafân yapıları “eyvanlarıyla” göz dolduruyor. Bu kapıların rol modeli MS 550 yıllarında yapılan İrandaki Tak-i Kisrâ... Peygamberimiz doğduğunda 14 burcunun yıkıldığını, duvarlarının çatladığını bildiğimiz sarayın kapısı... MS 380’li yıllarda yapılan Tak-i Bostan kapısının üzerindeki rölyeflerde Perslerin tanrısı Mazda’yı görüyoruz. İrandaki kadim anıtsal kapılar “saraylara” ait. İranlılar sarayları “taht” olarak isimlendiriyorlar. Zaman içinde kelimeler dönüşmüş, taht kapıları “Tak” veya “Taç Kapıları” olmuş. Saraylardan koparılarak müstakil “anıt” olarak yapılan kapılara “tak” denmiş. Altıncı Kapı, bana göre içi heykellerle dolu “özel bir tak”.

Tak

Heykel

Âbide

Temenos

Temennâ

Yeni terimlerle karşılaşınca anlamlarını öğrenmeye çalışıyorum. Bana göre Altıncı Kapı bir “âbide” değil, çağdaş “kült-sel bir anıt...” Âbide sözcüğü “ebedi olan” anlamına geliyorsa, inancımıza göre bu sıfat sadece Allah’a ait. Kelimeyi Batılılar da kullanıyorlar: “O abide with me” başlıklı meşhur bir ilahileri var. “Tanrı her zaman yanımda, hâzır ve nâzır” anlamına geliyor. Altıncı Kapı’yı tanımlamak için Osmanlıcadaki “âbide” sözcüğü yetersiz kalıyor. Altıncı Kapı bana göre bir “kültse”dir. Kült-sel toplulukların düzenli olmayan ritüellerini yönelttikleri bir “melce”... Batılı terimle ifade edersek seküler sanctuary, seküler apse veya bir sakça gözü... O; “temenosu”, “sakçası” ve “mütemennileri” ile birlikte ele alınması gereken çağdaş bir “anı eser”.

Bu “anı eser”, aslında diğer portal kapılarda görüldüğü gibi eski Mısır uygarlıklarında tohumu atılan “pılan” kapılarının ruhunu yaşatmayı hedefliyor. Romalıların tüm zafer takları Mısır’dır, Babil’dir... Batı başkentlerinde insan-

ların hayranlıkla seyrettiği bütün taklar, üzerlerindeki rölyeflerden bağımsız olarak bize Ramses'i, Nemrud'u hatırlatır.

Altıncı Kapı'daki heykeller "savaşçıları" ve "kahramanları" temsil ediyor. Roma zamanında savaşçılar kabartma firizlerle gösterilirmiş. Çağımızda üç boyutlu heykellere ağırlık veriliyor. Kahramanların bir kısmı belli, bir kısmı ise "isimsiz"... Savaşçılar ve kahramanların yanında "destekçiler" de var. Destekçilerin anıtsal yapıya alınması tuhaf olmuş. Kahramanlık destanının "ağırlığını" biraz azaltıyor gibi. Acaba "minnetarlığı" abartmış, "olmasaydınız..." noktasına mı taşımışız? Destekçilerin mutlaka çok hoşuna gitmiştir de... Yıllarca okuduğumuz İnkılap Tarihi ders kitaplarında Rus lider Lenin'in "bir milyon altın ruble ile savaşa destek verdiği" iddiası yer almıyordu. Desteği veren Lenin mi, yoksa Buhara Müslümanları mı? Gerçekler ne zaman gün ışığına çıkacak? İtalyan mimar Canonica'nın kahramanlardan birine kendi yüzünü giydirdiği iddia ediliyor. Bunu kanıtlamak zor... Eğer doğruysa "ayıp etmiş" der geçeriz.

Altıncı Kapı'da iki heykel grubu var: Savaş heykelleri ve barış heykelleri. Savaş heykelleri grubu 11 figürlü bir kompozisyon. Heykel düzenlemesinde "sanatsallık" ihmal edilerek "düşmanı kovma mesajı" ağırlık kazanmış. Kalpağın kıvrımlı, kıvrırcık ipliklerini göremiyoruz. Askeri elbiseler de yuvarlak ve genel hatlarla resmedilmiş. Sağ taraftaki askerin fişekliği yok, niçin bilmiyoruz. Belki asker değil... Boyunun kısa kalması, silah ve mühimmata sahip olmaması onun bir "yol gösterici" olabileceğine işaret. Sol taraftaki asker için "hiç olmazsa bize benziyor" diyebiliriz. Fakat asker ve yol göstericilerin başlıkları galiba tarihsel değil. Sorunu çözemiyoruz; kalpak mı, kabalak mı, Enveriye mi yoksa sadece başlık mı? Mimarı bunları "yakıştırmış" olmalı. Arkada, at üstünde yer alan askerin başlığı biraz daha belirgin hale getirilip siperliğine ay simgesi konamaz mıydı? Sadece görünmeyen bir figüre ait "başlık" bize ait... O da Çanakkale Savaşı zamanını temsil ediyor... Anıtta yer alan karakter tiplerini sorunlu gözüküyor. "Yol göstericinin" başlığında saçlar ve başlık birbirine karışmış. Cepheye savaşan askerler boyunlarına hiç dürbün kutusu takarlar mı? Kahramanın "duruş biçimi" bir Kocatepe mi, yoksa bir tırmanma eylemi figürü mü? İki kadın görüyoruz, başları örtülü. Biri çarşaflı, diğeri yemenili... Bunlar, isimsiz kahramanlar... Fakat yerde oturan kadının pozisyonu iyi olmamış. O, ıslanmaması için mermileri battaniyeye sararken açıkta kalan çocuğunu ince çarşaf beziyle örtmeye çalışıyor. Mücadele düşüncesi ve örgüsüne "örnek bir

Hüner Şencan

tarihsel kahramanlığın” bu şekilde montajlanması hoş bir görüntü koymamış ortaya. Kimse dillendirmiyor, ama anlıyorsunuz... O kadın Şerife Bacı'dır. Aslında tek başına “o pozisyon” devasa bir heykel olmaya layıktır.

Eller dikkatimi çekiyor... Şerife Bacı'nın eli ve diğer eller... Yüzük ve serçe parmak içe doğru kıvrılarak diğer üç parmağın açılması Hristiyanlıkta “barış” veya “selam” anlamına geliyormuş. “İyilik konuş, iyilik söyle” anlamında kilise töreni sonunda insanları kutsamak için kullanılmış. “Benediction” adı verilen bu işaret bazılarının göre ise Hz. İsa'yı temsil edermiş. Zorlama bir yorum getirme niyetinde değilim, fakat Canonica'nın dini simgelere büyük ölçüde ilgi duyması ve yaşamının son zamanlarında bütünüyle dine yönelmesi küçük bir ayrıntıya dikkat etmemizi gerektiriyordu. Batılı veya Doğulu ecnebi heykeltıraş ve mimarların tümünde kültürel imgeleri eserlerine “emdirme” genel bir davranış kalıbı.

Çizmedeki tokalar dikkatimi çekiyor... Öyle anlaşılıyor ki, İtalyan mimar bu çizmeleri “emanet” almış. İngiliz asilzadelerinin giydiği türden... Bu çizmeleri kim görmüş, kim giymiş... Yazılanlara bakılırsa mimarımız epey araştırma yapmış, fakat öyle anlaşılıyor ki heykel kompozisyonunu aceleye getirmiş. On bir figürden beşi ön planda, diğerleri silüet... Kocatepe figüründe “tepe” olmayınca “düşecekmiş gibi bir etki” çıkmış ortaya. İtalya'da “ömür boyu senatör” ilan edilen dünyaca tanınmış bir mimara hafiften dokundurmak ve söz söylemek zor, fakat ne yapayım, tarihsel ve kültürel tutarsızlıklar gözümü tırmalıyor.

Barış heykelleri grubu, “mutlu sonu” yansıtıyor. Bu kompozisyonda 15 figür var. Canonica, “bir kare resim çekmek için” kahramanlarımızı epey sıkıştırmış. Ön planda ışık tutulan iki simayı yakından tanıyoruz. Üçüncüsünde askerin “şapka siperliği” figürün yüzüne gölge düşürmüştü. Bıyıkları ipucu olabilir, fakat tanımak için yazın araştırması yapmamız daha doğru olacak. Arka planda kalanlar bütünüyle yabancılarımız. Herhalde önemli şahıslardır. Kompozisyonda başlarında çeşitli şekillerde türban bulunan kadınlar var. Erkeklerin arasına karışarak birlikte



*Barış dönemini yansıtan heykeller.
Kaynak. <http://www.hayalleme.com>*

poz vermişler. Demek ki ne yârdan, ne de serden vazgeçebiliyorlar... Bu kadar dar bir alana fiziken on beş kişiyi sığdırmak... Fakat sanat dediğimiz şey tam da bu... Zoru gerçekleştirmek... On bir figürle “eski Kapıyı” korumuş, on beş figürle “yeni bir Kapı” açmışız. Yani, bir takım insanlar aramıza katılmışlar, “Kapımıza” ortak olmuşlar... Saplanan tekerleği çıkarmak için arabamızı itenleri içeri almak zorunda kalmışız. Sıkışıklığımız ve terlememiz bundan...

Sözlükler; taban, ayaklık, kalça diye açıklıyor “kaide” kelimesini. Belkemiği, Aşağı Mezopotamya veya temel diyenler de var. Sözlük araştırması yapmaya ihtiyaç duydum, çünkü Altıncı Kapı heykeltak birlikteliğine sahip. Anıt, sadece heykellerden ibaret olsaydı “kaideyi” tanımak kolay olacaktı. Altıncı Kapı gibi kombine bir strüktürde kaide ile bütünleşmiş düzenlemeyi kâi-tak olarak isimlendirebiliriz.



Mihail Vasilyeviç Frunze ve
Maraşal Kliment Yefromoviç.
<http://www.inonuvakfi.com>



Kaide ve tak birlikteliği: Kai-tak.
<http://i.internethaber.com>

Kâi-tak düzenlemesi, heykellerin tasarımı kadar önemli bir konu. Ben şu noktadayım: Kâi-tak düzenlemesini kim yaptı? Canonica mı, İtalyan Mimar Mongeri mi? Rivayetler muhtelif... Mongeri'nin sadece çevre düzenlemesini yaptığını iddia edenler olduğu gibi, “kaidenin” de ona ait olduğunu belirtenler var. Hangi görüşün doğru olduğunu bilmek isterdim. Her kim yaptı ise, simgeleri kâi-taka yedirmiş, yüzeye sıfır numara zımpara atıp cilalayarak “paramızın gücü kadar konuşan” bir eser koymuş ortaya. Bir şeyler söylemek istiyor, vazgeçiyorum. Çünkü Canonica ve Mongeri'nin hışımla ayağa kalkıp beklemediğim tepkileri göstermelerinden korkuyorum.

Altıncı Kapı'nın inşaatine İtalyan Ticaret Bankası 600, Nestle çikolata fabrikası 40 TL vermiş. Galata'nın Levantenleri, Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar en büyük katkıyı yapmışlar. Kaynaklarda yazılanlar doğru ise maliyetin yüzde doksanımları onlar karşılamışlar. Perapalas muhitindeki Levanten esnafa yönelik 100'er liralık makbuzlar hazırlanırken bu kutlu projeye yoksul Müslüman ahalinin de katılması için “birer liralık biletler” bastırılmış. Anlayacağınız,

Hüner Şencan

“çorbada” bizim de tuzumuz var. Giryankâr İslâm-bol halkı ancak o kadarına güç yetirebilmiş. Zavallı cahil halk, âbidenin ne anlama geldiğini, ne anlama geleceğini anlayamamış. Kim bilir, belki de anlamıştır...

Altıncı Kapı'nın kâi-takı, oldukça büyük “dairesel bir alanın” ortasında yer alıyor. Bu tür dairesel alanları “temenos” olarak isimlendiriyorum. Çıkış yeri Mezopotamya... Kadim topluluklar ibadet yerlerini çeşitli büyüklüklerde daireler çizerek etrafına taş duvarlar veya aralıklı taş belirleyiciler yerleştirmek suretiyle oluştururlarmış. İtalyan asıllı mimarımız Mongeri, dairesel temenosu “salip” biçiminde bölümlendirerek Altıncı Kapı'yı tam ortasına yerleştirmiş. Temenos bir “salip gammata”. Sokaktaki sıradan vatandaş için bu düzenleme “salip gelmiş neyime” mesabesinde, ama Canonica ve Mongeri için “O abide with me” veya “O abide with us” anlamındadır. Kült-sel toplulukların tarihsel bilgi ve bilinç düzeyi sığ... Onların herhangi bir şeyin farkında olduklarını zannetmiyorum. Mongeri'nin her hareketini izleyin... Bu müthiş “Türk'ün”, İstanbul'da yaptırdığı evinin temel harcına “Tanrı'nın kutsaması dileğiyle” sözleri yazılı bir “onurluk” yerleştirdiğini öğreniyoruz. Nereden bakarsanız bakın, Mongeri dinsel simgeselliği önemseyen bir şahıs. Temenos'un tasarımsal düzenlemesi profan değil...



Darısel alan - Temenos.

Kaynak. <http://i.internethaber.com/>



Lazgen madalyon ve peçeli kadın.

Kaynak. <http://www.ahmetakyol.net>

yaşadıkları sıkıntıları... Mimar, peçeli kadın rölyefini “batan güneş” aydınlatsın istemiş. Meydanın modern binalara bakan cephesinde ise; yüzü açık, başını

örttüğü türbanının altından taşan saç uçları esen bir rüzgârla dalgalanan başka bir kadın yüzü... Makseme, yani tarihe ve değerlere sırtını dönmüş. Peçesiz



Peçesiz, fakat türbanlı. Doğan güneşi karşılıyor.
Kaynak. <http://www.ahmetakyol.net>

eraktik dönüş yeni değil... İkinci Viyana muhasarasından beri devam ediyor ve daha stabil hale gelmedi... Peçeli ve peçesiz kadın figürleri tüm dünya toplumlarının gerçeği... Biz her ikisine de sahip çıkmış, değer vermiş, kâitakin tacına yerleştirmişiz. Peçeli kadın bizim yüzyıllar süren bir gerçeğimiz.



Taksim Maksemi.
Kaynak. <http://vivahiba.com>

Kadın başı rölyefleri, beyaz mermer çerçeveveli "lazgen" (lozenge) bir madalyonun içine yerleştirilmiş. Derinde kaldığından çıplak gözle zor fark ediliyor. Tarihsel gerçekliğimizi vurgulayan "peçeli kadın" simgesinin daha fark edilir olmasını arzu ederdim. Bu arada lazgen madalyon ilgimi çekti. Lazgen tasarım "doğurganlık" anlamına gelirmiş. Kadın simgesiyle lazgen tasarım tarih boyunca birlikte düşünülmüş ve kökleri Babil krallığına kadar uzanıyormuş. Hristiyanlar lazgen madalyonların içine Hz. İsa'nın, Hz. Meryem'in resimlerini yerleştirirlermiş.

Lazgen dörtgen, eğer bir "süs tasarımı" ise her toplumun onu kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istemesi doğal... Anadolu kilimleri lazgen desenleriyle ünlüdür. Hristiyanlar da sevmişler... Gerhard Richter'in 1998 yılında açtığı "Soyut Çizgiler" resim sergisindeki lazgen desenlere



Lazgen veya baklava.
<http://3.bp.blogspot.com>

sahip altı panonun doğrudan Katolik Kilisesini yansıttığı belirtiliyor. İtalyan mimar Mongeri'nin hangi güdülerin etkisi altında kaldığını bilmiyoruz. Dini duyguları ve çağrışımları kabartan bu simge her yerde... O, eski Osmanlı Bankası'nın ve Renault otomobil fabrikalarının simgesi, Brezilya Federal Cumhuriyeti'nin bayrağı, Osmanlı evlerinin tavan süslemesi, camilerde içine mâkîlî sitili ile yazılmış Allah ve Muhammed lafızlarını içeren bir çerçeve, Şam'daki Emevî Camii'nin süslemesi ve daha birçok örnek...

Bir “çizgisel ta sarımı” herkes kullanıyorsa, o artık kimseye ait değildir. Tasarımın içini nasıl doldurduğunuz, nasıl zenginleştirdiğiniz önemli...

Kâi-takın baza'sı ilgimi çekiyor. Baza, heykellerin oturduğu platform... Tak ile bütünleşmemiş olsaydı “kaide” terimini kullanacaktım. Fakat bu tür yapılar için “baza” terimi daha uygun gözüküyor. Tasarım biçimini, “satranç taşlarının” bazalarından



Kai-tak'ın baza'sı.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

tutun Endonezya'daki Budist Barbodor Tapınağı'na, Kremlin'deki dünyanın en büyük çan anıtına kadar pek çok düzenlemeyle ilişkilendirmek mümkün. İsterseniz “külâh çiçeği örnek alınmış” deyiniz... Kuşkusuz her yorum “safsata” olarak değerlendirilecektir. Tek gerçek, “iç bükey eğimli, yukarıdan aşağıya doğru genişleyen bir düzenleme”... Ad vere..mezsınız, ad koya..mazsınız... Ad verdiğiniz anda “yanılsama” çalışır... Zihnin algısal örgütleme işlevini ele alan Geşalt psikologları “insanları aldatmayın” diye sesleniyorlar. Üç noktayı öyle bir yerleştirirsiniz ki, insanlar orada var olmayan bir üçgen görürler. Çizgileri ve noktaları öyle bir yerleştirirsiniz ki anıt seyircilerinin bir bölümü orada genç ve güzel bir kız, diğer bölümü yaşlı ve çirkin bir kokona var olduğunu algırlar. Batıdaki sanat fakültelerinde öğrencilerden anıtlardaki simgelerle ilgili hipotezler geliştirmeleri istenir. Amaç, öğrencilerin Geşaltiyen tasarım yeteneklerini yükseltmektir. Hem var, hem yok... Hem öyle, hem değil...

Bunun tek bir adı var: “reification” kıskırtmacılığı... Soyut, anlamsız ve belirsiz simgeleri somutlaştırarak deneyimlenen nesnelere arasında bağlantı kurmak... Ben bu tuzağa düşmeyeceğim...

Altıncı Kapı'nın baza üzerinde yükselen iki “pylanı” ve taç “başlığı” var. Pylanlar ve taç başlık desenli bir bordürle birbirinden ayrılmış. Pylanlar tak'ın ayakları... Batılılar bunları “piyer” olarak isimlendiriyor. Bu ayaklar “sütun” veya “plaster formlu” yapılmamış. Çünkü mimarın eli açık değil, tasarruflu davranmış... Ayakların cephelerine yeşil mermer plakların gömüldüğünü görüyoruz. Aynı mermer plaklar taç başlığın cephesinde de kullanılmış. Bunlar özel serpantin mermerleri... “Zeytin yeşili” renge sahip ve “verd antik” kodlu... Sadece Filistin, Yunanistan, Girit ve İtalya'da bulunan bu mermer türünün tarihi Romalılar zamanına kadar uzanıyor. Romalılar ona lapis atrasyus adını veriyorlarmış. Osmanlılar da bu madeni önemsemişler ve yeniden değer kazandırmışlar. Anıtsal yapılarda ve mabetlerde kullanılıyor. Anıta “barış” cephesinden bakıldığında sağ üst taraftaki mermerin uyumlu olmadığı anlaşılıyor. Eskiyip yere düşünce aynı ton ve desen bulunamamış olabilir. “Türk usulü düzenleme” dediğimiz tam da bu...

Altıncı Kapı'nın kâi-takında “stukko” adı verilen pembe renkli “yapay mermer” malzeme kullanılmış. Normalde bu malzemenin oldukça pahalı olması gerekir. Fakat sanatkarlar bazen ucuz hammaddeden yararlanarak maliyeti düşürme yoluna başvurularmış. Daha yüz yıl bile olmadan stukko mermer kâi-takın yaprak yaprak dökülmeye başladığını görüyoruz. “Dökme mermer” yaklaşımı herhalde doğru bir tercih değildi... Ketenpereye gelmemişiz, kısa dönem çarpıcılığını uzun dönemli kalıcılığa tercih etmişiz.

Altıncı Kapı; bir tak, heykeller demeti, tak-heykel birlikteliğinden oluşan bir hatıra anıtı ve yarım kalmış bir çeşme... Kimileri tarafından kültse yapılmaya çalışılan bir yapı aynı zamanda... Herkes ondan işine geldiği zaman, işine geldiği kadarını alıyor. Keşke çeşmeleri aksaydı... İnsanlar sıcak yaz günlerinde yüzlerini yıkasalar, serinleselerdi...



Çeşmeleri aksaydı.

Kaynak: <http://3.bp.blogspot.com>

Hüner Şencan



Şerife Bacı değil, ama "ö".
<http://2.bp.blogspot.com>



Kuzey cephesinden görünüm.
Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>



Kuşbaşı Altıncı Kapı.
Kaynak. <http://www.tas-istanbul.com>



Pietro Canonica.
<http://www.museocanonica.it>



Levanten mimar Giulio Mongeri.
<http://www.mimarlikmuzesi.org>

Osman, Atman, Adapa

İlişkili olduğu adlar sayılamayacak kadar çok... Kelimeye tarih boyunca farklı anlamlar verilmiş... Çok yönlü ve çok katmanlı... Benzeri yüzlerce ad var... Hem yazılış ve söyleniş biçimleri hem de anlamları farklı, fakat bana göre hepsi Osman... “Osman” şeklindeki yazılış biçimini tanıdığım için “bu ad” üzerinden konuşuyorum. Ad aynı zamanda Peygamberimizin cennetle müjdelenen ashabından ve dört halifesinden biri olan Hz. Osman’ı tanımlıyor. Çocuklarımıza taktığımız Osman ismi hiç kuşkusuz Hz. Osman’a telmih... O’nu hatırlamaya ve hatırlatmaya yönelik... Hz. Osman utanma ve edep örneği olarak gösterilen yüce bir zat. Peygamberimizin iki kızı Ümm-ü Gülsüm ve Rukiye ile evlenmiş, o nedenle “iki nur sahibi” olarak anılıyor.

“Osman” yazısı, bazı kişiler tarafından ileri sürülen “kelimenin yılan veya yılan yavrusu anlamına geldiği” iddiası nedeniyle ortaya çıktı. Böyle bir görüş olduğunu duyunca “araştırmalıyım” diye düşündüm. Kaynaklarda kelimenin Arapça olduğu, “yılan” manası yanında, “gözleri güzel olan Toy kuşu yavrusu” anlamına da gelebileceği ifade ediliyordu.

Peygamberimiz, İslamiyet’i seçen kişilerin adlarına bakıyor, anlamları hoş değilse onları değiştiriyordu. Fakat Hz. Osman İslâm dairesinin içine girerken onun ismine dokunmamıştı. Demek ki, bu isim kendisini rahatsız etmemişti. Yüce önder, ilahlara ve tanrılara kulluğu hatırlatan isimleri fark ettiğinde

Hüner Şencan

onları “Abdullah”, “Abdurrahman” gibi Allah’a kulluğu ifade eden isimlere dönüştürüyordu.

Dünyadaki bütün dillerin kökeni Mezopotamya... Hz. Âdem’in, İdris peygamberin ve Nuh peygamberin dili... Hâsılı, tüm dünya toplumlarının dili... Sonraki binlerce yılda, orijinal dildeki kelimeler göçlerle birlikte farklılaşmış ve dil aileleri çıkmış ortaya. Kelimelerin eğer kromozomları varsa, onları uygarlığın beşiği Mezopotamya’da aramalıyız. Geniş Mezopotamya’da...

Kelimeler seyyahlar gibi... Geziyorlar, farklı kıyafetler giyiyorlar. İçinde buldukları doğanın havasından ve toplumun kültüründen etkileniyorlar. Her toplumda farklı söyleniyor, farklı yazılıyorlar. Kelimelerin başka ülkelerin alfabesiyle yazılmasına ve başka ülkelerin dilleriyle söyleniş biçimine “çeviri yazı” adı veriliyor. Batılılar, yazının çevrilmesine *transliterasyon*, okunuşun çevrilmesine *transkripsiyon* demişler. Tarihsel ve ülkesel gezinti sürecinde kelimelerin sadece söyleniş ve yazılış biçimleri değil, anlamları da değişiyor.

Yola çıkış noktam şu sorular: Hangi Osman, hangi yılan, hangi kuş? Kelimelerin ırkı mı olurmuş? Kelimelere Arapça, Farsça veya Türkçe kökenler izafe etmek ne derece bilimsel bir yaklaşım?

Osman’ın farklı dillerdeki yazılış biçimlerine bakalım: Ocman, Uçman, Otman, Uthman, Ottoman, Ataman, Atmen, Hetman, Uzman, Özmen... Ve daha yüzlercesi... Kürtler, kısaca Osso derlermiş. Almanlar Otto, İtalyanlar Ottoman kelimesini kullanırlarmış. İtalyanlar “tm” harflerini birlikte kullanamadıklarından t ile m harfinin arasına “o” harfini yerleştirirlermiş. Dil bilimcileri ise, niçin Otomon şeklinde değil de, çift tt ile yazıldığını merak ederlermiş. Bazı dil bilimcileri kelimenin Türkçe kökenli olduğunu ve aslının “Ataman” şeklinde yazıldığını söylüyorlar. Ataman “kabile şefi veya kabile yöneticisi” anlamında imiş.

Osman kelimesini Arapçadan alıp gerçek bir çeviri yazıya dönüştürsek onu Uşmân şeklinde yazmamız gerekecek. Türkçede “peltek s” harfi yok. Bu nedenle, kelimeyi normal s harfi ile yazarak yazılışını da, okunuşunu da Türkçeleştiririz. Uşmân kelimesindeki noktalı ş harfinin kullanımı bana ait. Arapça kelimeyi Latinize eden dil bilimcileri onu Uthmân şeklinde yazıyorlar. Buradaki th harfleri peltek s anlamına geliyor. Peltek s harfinin Latinizasyonunu yapmak için bazen de altı çizili t harfi kullanılıyor. Arapça “misal” kelimesinin miṭāl ve Osman kelimesinin Uṭmān şeklinde yazılması gibi...

Araplar kelimenin kökünü üç harf temelinde araştırırlar: “ayın”, “se” ve “me” harfleri ile. Bu açıdan bakıldığında, kelime “büyüklük” veya “uzunluk” anlamına geliyormuş. Yunan, Latin ve İbrani kelimelerini içeren *Lexica* sözlüğüne göre, *usmān* nadir görülen bir kelimedir. Arapçasına güvendiğim bir arkadaşşıma danıştığımda kendisi “kelimenin Arapça olmadığını Perslerden veya Hintlilerden alınmış olabileceğini” belirtti.

Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) göre, kelimenin telaffuzu 'ötəmən şeklinde. Bu kelimeyi hiç duymayan bir yabancı iseniz onu kendi dilinize yakın bir şekilde telaffuz edersiniz. Örneğin ben IPA kurallarına göre onu Atemen şeklinde okuyorum. Elbette ki bu telaffuzun doğru olduğu iddiasında değilim. Dilime öyle kolay geliyor. Latinler *Ottomanus* derlermiş.

Milattan Sonra 963 yılından 973 yılına kadar hükümran olan Roma İmparatorunun adı “Büyük Otto” imiş. Herhalde Osman kelimesiyle bir ilişkisi yoktur... Fakat, yine de pek emin değilim... 1809 yılında Nijerya’da



Roma İmparatoru Büyük Otto.
europeanroyalhistory.wordpress.com.



Uthman Dan Fodio
<http://www.abusidiq.com>

“Sokoto İslam Hilafeti” devletini kuran şahsın adı “Uthman dan Fodio”... Bu tür kelimeleri “çeviri yazıya” döktüğümüzde veya başka ülkelerin harflerine dönüştürdüğümüzde onları tanıyamıyoruz. Utman dan Fodio yerine, “Fedayi’nin oğlu Osman” desek bu ifade bizim için çok daha anlamlı. Almanca dilinde Osman’ın anlamı “varlıklı kişi” demekmiş. İngilizce sözlüklerde başka anlamları da var: cesur ve soylu kişi, dürüst, ihtimamlı, saygılı, özgün ve çekici...

Yakın zaman ve orta dönem anlamları varsa mutlaka ilk dönem anlamları da olmalı.

Kelime dönemseller anlamlar içinde gelişmeye devam ediyor. Fakat, “yakın zamanın” hangi tarihte başladığını bilmiyoruz. Sözüünü ettiğim “dönemler” bin beş yüz yıllık zaman dilimlerini kapsıyor olabilir. Günümüzde insanlar, kelimelerin kendilerini memnun eden anlamlarına sarılıp tatmin oluyorlar.

Benimsedikleri anlamlarla kelimeyi tahkir ediyor veya yüceltiyorlar. Oysa kelimelerin anlamları çok daha derin ve geniş. Kelimeler mıknatıslar gibi. Hem düzgün ve iyi görünümlü metal parçalarını, hem de toprak altında kalıp çürüyerek formunu kaybetmiş metalik cisimleri çekiyor. Sonuçta karmaşık formlu, eski-yeni, hoş-çirkin görünümlü bir anlamlar yumağı buluyoruz avucumuzda.

Hassas dil bilimcileri, bütün bu çerçöp içinde kelimenin özünü, öz kökünü bulma çabasına girişiyorlar. Amaçları “farklı anlamları çekerek” kelimeyi bulanıklaştıran, belirsizleştiren kir ve paslardan onu arındırmak. Başlıyorlar, “anlamları” atmaya... “Bu değil, bu olamaz, bu sonradan yakıştırılmış...” Hırsla, kelimenin çekim gücünü, çekim özünü bulmaya çalışıyorlar. Anlamları “sonradan yapışmış” deyip attıkça kelime giderek hafifliyor, hafifliyor... Sona yaklaşma duygusu bir taraftan araştırmacının sevincini arttırırken diğer taraftan bir boşluk içine düşmesine neden oluyor. Çünkü artık elinde hiçbir şey kalmamıştır. Tek bir mana ve tek bir açıklama... Bu açıklama günümüz dünyası için anlamlı da olabilir, anlamsız da... Bu indirgemeci yaklaşım anlam zengini kelimeyi, yani “kristal küreyi” tuz buz ediyor. Araştırmacı yine mutsuzdur... Kelimenin “özünü” bulma çabasında “anlamlı bir şey ortaya çıkarayım” derken, tam tersine “yok” olmuştur. Şimdi “indirgeme” süreçlerinden tersine bir dönüş yaparak “ortalarda bir noktada durmayı” hedefler. Yeni teorisi, “mıknatıs sarmalına tutunan her anlamı atmamaktır.” Fakat bir türlü karar veremez. Deforme görünümlü “kristal kürenin” anlam büyüklüğü ne olmalıdır. Anlamları daraltır, genişletir; kendine göre yeni anlamlar ilave eder, bir oyun hamuru gibi oynar kristal küre ile... Yine tatmin olamaz. Anlamları gruplaştırır, dönemlere böler, ülkelere ayırır. Tek olan kristal anlam küresini bu kez üçe böler ve üç ayrı küre ile açıklamaya çalışır. Sonunda “bu böyledir” der, kestirip atar. Çünkü artık yorulmuştur.

Bana göre Osman, böylesine nadir görülen bir kristal küre. Kelime sahip olduğu çekim gücünü ve mıknatıssal özelliğini “çektığı anlamlardan” alıyor. Çekim gücü tarihi süreç içinde zamanla, coğrafi yaygınlıkla, eklenilen anlamlarla, kelimelerin değişik yazılış ve söyleniş biçimleriyle artıyor. Kristal kürenin merkezindeki “kelimenin” nasıl yazıldığıнын artık fazla bir anlamı yoktur. O kelime “Otto” da olabilir, “Etemen”, “Temen” veya “Adem” de olabilir. Benim kanaatim “onu hiçbir zaman öğrenemeyeceğimizdir”. Nasıl yazıldığı, nasıl telaffuz edildiği ve gerçekte ne anlama geldiği yüce Allah’ın katında

olan bir bilgi. Gökyüzündeki yıldızlar farklı uzaklık ve yakınlıklardan bize göz kırpyorlar. Hepsi birer Osman, fakat biz onlara farklı isimler vermişiz. Ataman, Uthman, Etemen, Ademan, Osman, Atabek, Ademî, Ademovski demişiz. “Bütüncülcü” yaklaşıma sahip olmak daha anlamlı... Bilim adamlarına göre “evren genişliyor”... Demek ki yıldızların sayısı daha da artacak... Osman kelimesi de öyle... Önümüzdeki yıllarda veya yüzyıllarda bizim Osman kelimesi farklı dillerde, farklı coğrafyalarda binlerce türevine sahip olacak, farklı şekillerde söylenecek ve farklı anlamlara gelecek. Herkes kendi Osman'ını konuşacak, fakat ne zaman ki benzerlikler ve bağlantılar kurmaya çalışacağız; işte o zaman anlamsız bir kısır döngü sarmalının içine düşeceğiz.

Osman kelimesinin etimolojisini araştırırken başlangıçta “indirgemeci” bir yaklaşıma sahip idim. Araştırmalarım artıp derinleştikçe ve ben; farklı yazılış, söyleyiş ve anlam içerikleri arasında bağlantı kuramayacağımı anlayınca “bütüncülcü” yaklaşıma doğru yelken açtım. Artık yazısal, söylenişsel ve anlamsal bağlantıların peşinde değilim. Bizim “Osman” dediğimiz kelimenin asıl söyleniş biçimi “her nasıl ise” onu ilk telaffuz eden Hz. Adem peygamber. Çünkü Kuran'a göre Allah “ona bütün isimleri öğretmişti”. O zamanlarda “bilgisayar” cihazı yoktu ama, “ilkesel olarak” Hz. Âdem onun da adını biliyordu. Hz. Ali'nin söylediği gibi, ezelden ebede tüm isimler, tüm bilgiler Arapça yazılan “b” harfinin “noktasında” mündemiçti. Önceleri yazı yoktu, sadece söyleyiş vardı. Sonra, “söyleyiş” yazının icadıyla elbise giydi. Milattan 4000 yıl önce giydiği elbise, 2000 yıl ve 1000 yıl önce giydiği elbiseler hep farklı idi. Kelime kıtaları dolaştı; her kültürde, her toplumda ve her farklı coğrafyada farklı elbiselerle gezdi. Farklılaştı, dönüştü ve başkalaştı. Kelimenin kromozomlarına baktığımızda bazı izleri görebiliriz, fakat bana göre, bunun dahi fazla bir anlamı yok. Çünkü tüm nedenlerin nedeni: Yaradılış ve kulluk...

Şimdi Osman kelimesinin farklı coğrafyalarda, farklı kültür iklimlerinde ve farklı devirlerdeki görünümelerini daha rahat inceleyebiliriz. Anlamışsınızdır ki, “kelimeler arasında bağlantı kurma çabama rağmen” herhangi bir şeyi kanıtlama derdinin peşinde değilim. O halde şimdi, gökyüzündeki Osman yıldızlarını hayret ve ibretle, iddiasız olarak izleyelim.

Batılılar Osmanlı Âli devletini kuran Osman beyin adının Ataman olduğunu iddia ediyorlar. Çünkü Osman Beyin adı Bizans kayıtlarında Ataman olarak geçmiş. Türk beylerinin liderlerini Ataman lakabıyla anmaları bu tezi güçlendiren bir kanıt olarak kullanılmakta... “Türkçülük” aşısıyla “serpildiğini”

Hüner Şencan

düşünen insanlarımızın bir bölümü bu görüşe epey önem veriyorlar. Çeşitli teoriler üretiyorlar... Osman Bey'in, Ataman olan ismini Şeyh Edebalı'nın kızıyla evlendikten sonra değiştirdiğini veya Osmanlı tarihçilerinin Osman Bey'in ölümünden 200 yıl sonra "Ataman'ı Osman'a" dönüştürdüğünü, babasının ve amcalarının isimlerinin hep "Türk" ismi olduğunu belirtiyorlar. Batılı bir yazar biraz daha ileri gidiyor: "Ertuğrul bey ve ailesi İslam'a "gevşek"



Ottoman Gazi (Temsili Resim).
<https://tr.wikipedia.org>

bir şekilde bağlıydılar. İki kardeşi ve iki oğlunun isimleri İslamî değil, Türkî isimlerdi." Yazar devam ediyor: "Evet Osman İslamiyeti seçmişti, putperest bir insan değildi, fakat oğluna Orhan ismini verdiği göre İslamiyeti ne ölçüde özümsemişti ve benimsediği bir soru işaretidir?" Batılı yazarlar ve yüce İslam



Osman Gazi (Temsili resim).
Kaynak. <https://en.wikipedia.org>

dinini bilmeyenler yanlış varsayımlar üzerinden yürüyorlar. Belli adlara hasredilmiş "İslamî isim" diye bir kavram üretiyorlar. Bilmiyorlar ki, "güzel bütün isimler" İslâmîdir. Ertuğrul da İslâmîdir, Ataman da, Orhan da... Hem sonra, "Osman Gazi'nin İslamiyeti benimseme derecesini sorgulamak" bir Batılı yazara mı kalmış...

İnsanlarımız, tarihi belgelerden delil getirerek Osman Gazi'nin adının Ataman değil, Osman olduğunu açık bir şekilde kanıtlamışlar... Fakat son zamanlarda Batılı yazarların yazdıklarını sorgulamaksızın benimseyen, hatta bu görüşlere "perestij" eden kolaycı insanlar ne yazık ki, bu tür asılsız iddiaların peşinden sürüklenmeye devam etmekte... Onlar, Osman adının Batı dillerindeki prizmalık kırılmalarını göremiyorlar. Tayfı bir bütün olarak ele almak yerine, tekil renk karşılaştırmalarıyla kendilerine gerekçe üretiyorlar.

Diyelim ki Batılılar haklı... Osman isminin aslı Ataman... Böyle bir durumda bile, Ataman ismi Osman ismi olmaktan veya Ataman ve Osman isimlerinin her ikisi de türetildikleri Etemen, Temen, Ademan, Adepa gibi Mezo-

potamya adları olmaktan kurtulabilir mi? Etemen'in tabir caiz ise, iki erkek çocuğu var: Birinin adı Osman, değerinin Ataman... Ataman ismi Kazak adı mı, Moğol adı mı, Alman adı mı, bir Hint adı mı, İran adı mı, Arap adı mı, Mezopotamya adı mı? Etemen kelimesi ne anlama geliyor? Etemen kelimesiyle Adem adı arasında bir ilişki var mı?

Ağız ve söyleyiş değişimlerini yok varsayarak telaffuz biçimlerine “coğrafi sınır” çizebilir miyiz veya “etnik köken” atfedebilir miyiz?

Tarihe bakalım... Basra körfezinin doğusunda, günümüzdeki İran sınırları içinde Kirman Atabeylerini ve Fars Atabeylerini görüyoruz. Irak'ta da Musul Atabeyleri var. Milattan sonra 1100'lü, 1200'lü tarihler... Bu beylerin hepsi birer Ataman. Kabilenin veya eyaletin liderleri. Sultan, padişah denmiyor; sadece Atabey sözcüğü kullanılıyor. Atabeyler Selçuklular tarafından kullanılan bir terim... Gürcü kralı Zekârid bu kelimeyi askeri unvan olarak benimsemiş. İranlılar terimi “Bey Baba” olarak dillerine çevirmişler. Atabeyler önceleri kral çocuklarının eğiticileri iken, sonra devleti yöneten kişiler haline gelmişler. Atabeylik Halep ve Mısır'da onurlu bir unvan olarak değerlendiriliyor. Atabeylerin gerçek kimliği muhafız, eğitmen ve askeri lider olmaları. Unvan 1400'lü yıllara kadar yürürlükte kalmış. Atabeg, atalık ve ataman hep benzer anlamlara sahip. Atabeg büyük baba, büyük adam demek aynı zamanda. Kim bilir belki de “en büyük babaya”, Hz. Adem'e işaret ediyordur.

Ataman Ukrayna topraklarına ayak bastığında bir ölçüde anlam değişikliğine uğramış: Başbozuk veya çete komutanı anlamında kullanılmış. Almanca Ataulf, Atawulf veya Adolf kelimeleri Batı Gotlarının (Visigodos) “krallarına verilen bir unvan”... Gotların tarihi Milattan Önce 750'li yıllara kadar uzanıyor. Demek ki Ataman kelimesinin köklerini tarihin derinliklerinde araştırmamız gerekiyor. Ataman kelimesiyle Osman kelimesi çift yumurta ikizlerinin adları. Ataman'ı araştırıyoruz, ama aslında Osman kelimesinin izini sürüyoruz. Kelimeyi, Rusların ve Polonyalıların da kullandıklarını görüyoruz. Bir zamanlar Rusya'daki Kiev voyvodasının lakabı Ataman imiş. Fakat en çok Kazaklar bu kelimeyi kullanıyorlarmış. 1500'lü yıllarda Kurens adını verdikleri her karye'nin bir Ataman'ı olurmuş. Siz, onları ister “muhtar” olarak tanımlayın, ister “başbuğ”... Sonuç değişmez.



Kazak yerel lider Ataman.
Kaynak. <http://4.bp.blogspot.com>

1400'lü yıllarda Atabeg sözcüğü tedavülden kalkarken Rusya'da Ataman kelimesinin yıldızı parlamaya başlamış. Ruslar bu kelimeyi Türklerden mi, yoksa Hintlilerden mi almışlar bilmiyoruz. Fakat öyle anlaşılıyor ki çok sevmişler.



İmâd ed-Dîn Zengi, Atabeg.

Kaynak. <http://www.mmdtkw.org/>

Sivil ve askeri komutanlar olan Atamanlar bir yıllığına yönettikleri insanlar tarafından seçilirlermiş. Seçilmek için Tanrıya inanmak önemli imiş. Tanrıya inanmayan kişiler Ataman yapılmazmış. Atamanların üzerinde yer alan kişiye Baş Ataman denirmiş. O dönemde bazı Atamanlar altı köyü birden idare edermiş. Polonyalılar onlara Heteman derlermiş. Küçük Rusya olarak adlandırılan Ukraynalılar ise bu kelimeyi Hetteleman olarak telaffuz ederlermiş. XVI. yüzyılda Ukrayna'nın Zaporozyen Kazakları prenslerine Otaman diye hitap ederlermiş. Belirtmeliyiz ki, Ukraynalıların Otaman şeklindeki telaffuz biçimi

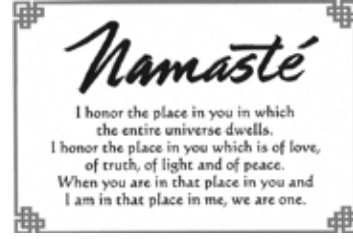
elbette dikkatle not edilmeli... Nehir kenarlarında kurup kale içine aldıkları köylerin her birine Stanitza (İstasyon) adını veriyorlar ve bu köyleri Otaman'lar aracılığıyla yönetiyorlarmış. 1680'li yıllarda Ukraynalıların Atamanı Tatar Türklerini yenerek Kırım'ı birkaç defa işgal etmiş ve Bahçesaray şehrini iki defa zapt etmiş.

Kazaklar ordularını onar kişilik "manga" birimlerinden ve mangaların katlarından oluştururlarmış. Ordu sistemlerinde dokuz Kazak erinin başına bir Otaman atarlarmış. Buna göre Otaman günümüzdeki Onbaşılar... Anlayacağınız her türlü "lider" bir Otaman veya Ataman...

Atamanlar yakın zamanın Moğolistan'ında da var. Bu ülkenin Atamanları bir anlamda "şaman", bir anlamda "politik figür". Atamanlar en yüksek liderlik makamı... Cengiz Han bile Atamanların üzerinde olamazmış. İnsanlar yasaların ne dediğine değil, Atamanların ne söylediğine bakarlar, o ne söylerse onu yaparlarmış.

İspanyollarda Ataman adlı bir kelime yok, onlar "Ademán" kelimesini kullanıyorlar. Kelime, "beden dili veya vücut hareketi" anlamına geliyor. Kelimenin kökünü onlar da bilmiyorlar. Arapça "İdman" veya "damân" kelimesinden gelmiş olabileceğini tahmin ediyorlar. Bu arada gözden kaçırmayalım, damân kelimesi,

“zaman” kelimesini çağrıştırıyor. Kaçınılmaz olarak sözlüğe başvuruyorsunuz... Kaynaklar zaman kelimesinin Arapçadan değil, Farsçadan geldiğini söylüyor. Bu kelimenin anagramı, “namaz”... Namaz kelimesinin Hintçe “namaste” kelimesinden İranlılara “namaz” şeklinde geçtiği belirtiliyor. Namaste, “saygıyla eğilme” anlamında. Biz “rükû” olarak isimlendirebiliriz. Daman ve namaste... Daman kelimesi, eğer “zaman” ve “Adem” kelimesiyle ilintili ise “namaste” kelimesini nasıl anlamamız gerekiyor? Sözlükler ve ansiklopediler için içinden çıkamıyorlar. Namaz kelimesindeki “nam” kökünün nostratik ve proto-nostratik bir kelime olabileceğini söyleyip topu taca atıyorlar. Nostratik dilin Milattan 15 bin yıl öncesinde kullanıldığı varsayılıyor. Ne dersiniz, yoksa Hz. Adem’in dili mi? Nostratik kelimesi “bizim köyün dili” anlamında. Batılılar bir türlü itiraf edemiyorlar... “Hz. Adem Boyu’nun dili” diyecekler ama inanmadıklarından, kimsenin anlayamayacağı “eksantrik”, “acayip garaip” kelimeler türetiyorlar.



Namaste ruhunun Hallacâ nasıl geçtiğini daha iyi tahmin edebiliyoruz.
Kaynak: <http://www.alikamenova.com>

İspanyollara atıfta bulunurken Türkçedeki “Ademan” kelimesini unutmamız lazım. Ademan, doğudaki Kürt aşiretlerinden birinin adı. Günümüzde Ademanlılar, Van, Ağrı, Kars ve İran’ın Türkiye’ye yakın kesimlerinde yaşıyorlarmış. Fakat Ademan’ın ne anlama geldiğini kimse bilmiyor.

Şimdi bir soluk alalım. “Osman” kelimesinden koptuğumu ve kaybolduğumu düşünüyor olabilirsiniz. Öyle değil,ilmek ilmek bir örgü örüyorum. Hiç merak etmeyin Osman kelimesini “daman” kelimesiyle de, “zaman” kelimesiyle de buluşturacağım, hatta daha ileri gideceğim Cami veya ibadethane kelimesiyle arasında bağlantı olduğunu iddia edeceğim.

Zaman, Persçe “dam” kelimesinden geliyormuş. Bu kelime “an”, “nefes”, “soluk” veya “ruh” anlamlarına gelirmiş. “Ruh üfleme” Sanskritçe dilinde ātmán, Flenk dilinde âdem, Alman dilinde atem denirmiş. Yazarlar kelimeyi orta zaman Persçe’sinden daha gerilere götürmek istemiyorlar. Niçin anlamıyorum... Ben kelimeyi daha gerilere götürüyorum. Dam, Dem, Tem, Adem, Atem, Aten sözcükleri Mısır firavunlarına, onların peygamberlerine, onların tanrılarına kadar uzanıyor. Evet Mısırlıların Atem isimli bir tanrıları vardı, fakat niçin a-t-e-m harflerinden oluşan bir adı tercih etmişlerdi. Tarihin



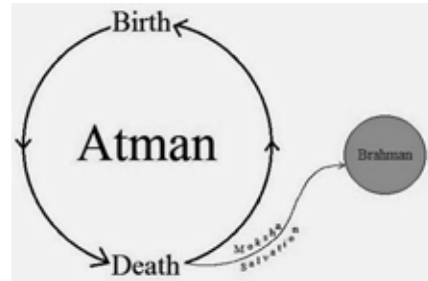
Eski Mısır'da tek tanrı inancı Aten.

Kaynak. s-media-cache-ak0.pinimg.com

çok uzak derinliklerinden, yaratılan ilk insanın adından gelen bir gelenek mi vardı? Hz. Adem'in yaratılışından itibaren kaç bin yıl geçtiğini bilmiyoruz. Adem isminin orijinalinin nasıl telaffuz edildiğini de... Biz "Adem" diyoruz, İngilizler, "Edim" diyorlar. Mezopotamyalılar "Edon", Suriyeliler, Adona, Eski Mısırlılar "Aten", Hintliler "Atmen"...

Ukrayna'da "Daman Taman" adlı insan isimlerini görünce tarihsel mirasın bir şekilde yaşamaya devam ettiği kanaatine varıyorum. Bu adı şöyle okuyorum: Daman, Tamandır. Daman, Temen'dir; Zaman'dır. Güney Kore'de Daman veya Taman isimli bir yerleşim yeri var. Tayvan'da "Taman Ki" adlı nehir dikkatimi çekiyor. Malezya'da Damansara şehri, Hindistan'daki Daman şehri ve Taman havaalanı, Japonya'daki Taman parkı... İnsanlar artık her şeyi araştırıyorlar... Bir bilim adamı "Japonca acaba Tunguzca ve Türk dili ile ilgili mi?" diye bir kitap yazmış. Bence bağlantıyı yanlış yerde arıyor, kendine "Hz. Adem Boyu'nun diliyle ilintili mi" diye sormalıydı...

Hindistan ilginç bir ülke. Birçok keşiflerin kaynağı olarak gösteriliyor. Osman veya Ataman'ı biraz da Hint coğrafyasında gezerek araştıralım. Hindistan'ın dini geleneğinde Veda'lar var. Veda dininde Atman, "ruh", "benlik" veya "kişiliğin özü" anlamlarına geliyor. Atman, evrensel ruh Brahman'ın bir parçası olarak değerlendiriliyor. Tam bir "vahdet-i vücut" felsefesi... Bu düşünce bize Hintlilerden geçmiş olmalı... Beden öldükten sonra Atman yeni bir hayata geçer veya âzâd olur... Veda'lara göre "ruh ölümsüzdür" ve Atman aslında Brahman'ın ta kendisidir. Brahman "en yüksek gerçek" olarak adlandırılır. Hintliler "tanrı" tanımlaması yerine farklı terimler kullanırlar ve bu yüzden Brahman'a ibadet etmezler. Onlara göre Brahman, bütün evrende tezahür eder. Sadede gelelim, asıl ilgi odağım Atman. Vedaların tarihi Milattan Önce



Hint düşüncesinde Atman ve Brahman.

Kaynak. <http://4.bp.blogspot.com>

1500'lere kadar uzandığına göre Atman çok eski bir kelime. Türkler Ataman kelimesini ya Hintlilerden ya da Mezopotamyalılardan aldılar. Fakat bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Kelimenin kullanımındaki coğrafi dağılıma bakılırsa Hindistan ön plana çıkıyor. Hintliler, Atman'ın zihinde canlandırılabilmesi için "ip ve yılan" metaforunu kullanıyorlar. Bu metafor tarihselleşmiş ve gelenekselleşmiş bir açıklama... "Alaca karanlıkta yerde duran bir ipi yılan zannederiz. Bu normaldir. İp alaca karanlıkta veya kısmi bilgi altında bize yılan gibi gözükür. Yılan, dış dünyadır. İp ise, gerçektir. Kısacası ip Atman'dır." Veda metaforunda, dış dünya "bir yanılısama" olarak ele alınır; asıl gerçek Atman'dır.

Sözün tam burasında Osman kelimesinin "yılan" anlamına geldiği iddiasını hatırladım. Hintlilerin yılan benzetmesi başka bir dile, örneğin Farsça ve Arapçaya Osman kelimesinin anlamı olarak taşınmış olabilir mi? Çünkü orijinal Arapçada "yılan" kelimesinin karşılığı Osman değil, "sâbaan" kelimesi... İşler karışıyor ve çözemediğim bir sürü soru işareti... Hintliler niçin "kişisel ruhu" Atman olarak isimlendirdiler. Bu kelimeyi kendileri mi icat ettiler, yoksa başka bir kültürden ödünç mü aldılar. Atman; ruh, nefes, üfleme, soluk alıp verme gibi anlamlara geliyor. Kuran'da Hz. Adem peygamber için "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman" deniyor. Atman, kendisine "ruh" üflenmiş bir kişi midir? Atman yoksa Hz. Adem mi? Atman kelimesi Orta Asya'ya ve daha sonra Rusya'ya "Ataman" olarak mı taşındı? Atman kelimesi Arapçaya Uthman, Türkçeye Osman biçimiyle geçmiş olabilir mi? Bilmiyoruz... Milattan önce 2500'lere hatta daha gerilere 4500'lere uzanmamız gerekiyor. Ancak araştırmacıların yazdıklarına bakılırsa sadece MÖ 3000'li yıllara kadar bazı kanıtlara sahibiz. En iyimser tahminle Hz. İbrahim



Atman veya Osman. Yani "ruhumuz".

<http://swamishivapadananda.typepad.com>



Tam üflenme bilinçliliği.

<http://www.openhandweb.org>

Hüner Şencan

zamanına kadar ileri sürülen görüşler belli bir inandırıcılığa sahip. Diğerleri hep spekülasyon, tahmin ve yakıştırma... Kayalardaki resimlerden, dolmenlerden ve toprak altı kazılarından elde ettiğimiz kanaatler bir yakıştırmadan öteye gidemiyor. Şimdi size böyle bir “yakıştırmada” bulunacağım: Göbekli Tepe’deki Port-Asar buluntusu bence bir “temene” idi. Avrupadaki, İngiltere’deki bütün “Stonehenge’ler” ve taştan yapılmış korkuluklara sahip antik “dairesel bahçeler” hep dini ibadet mekanlarıydı. Batılıların “gözetleme yeri”, “mezar”, “bir obanın konaklama yeri” tanımlamaları belli dönemler için doğru olabilir, fakat bu yerlerin asıl amacı “tanrıya ibadet etmek için” yapılmış olmasıydı. O vakitler belki adları farklıydı, adları “temene” değildi, ama işlevleri “temenos” idi.

“Temene” kelimesi MÖ 3000’li yıllara, belki çok daha eski tarihlere uzanan Mezopotamya kültür beşiğine ait bir kavram... Hintçe “Atman” kelimesi başka kültürlerden “ithal edilmiş” bir kavram. Onun Sümerceden, Ubaitçeden veya Halef dilinden geldiğini ve bu dillere ait “Temen” kelimesinden evrildiğini düşünüyorum... Temen, zaman içinde Atman’a dönüşmüş olmalı... O nedenle, Atman kelimesini gelin Sümerler zamanında ve Mezopotamya topraklarında araştıralım. Sümer tabletlerinde yapılan incelemeler sonucunda Sümerlilerin trapeze şekilli alanlara “temen” adını verdiklerini görüyoruz. Temen, basit bir şekilde “temel” anlamına geliyormuş. “Yamuk” adı verilen geometrik şekilli bu alanlar daha büyük bir arazi parçasından ibadet etmek için ayrılan özel yerlermiş. İnsanlar temen’de kendilerini emniyette ve güvende hissedermiş. Tapınma yerlerinin yamuk veya trapezond şeklinde yapılmasının “belli bir amacı var mı” bilmiyoruz. Fakat bu plan anlayışının daha sonra Kudüs’te-



Göbekli Tepe Temenosu.
Kaynak. s-media-cache-ak0.pinimg.com



Zümerliler “temen” duruşları ile.
Kaynak. http://3.bp.blogspot.com

ki Beyt-ül Makdis'e kadar uzandığını görüyoruz. Aslında Temen, mabedin "avlusu" veya "temeli" değil, gökyüzündeki "cennetin temeli" olarak görülüyormuş. Gökyüzündeki cennete çıkmak ve erişmek için bu temelde ibadet etmek gerekiyormuş.

İlk temenler; daire biçimli ve saban iziyle yapılan alçak hendekler ile çevriliymiş. Sonra yığma taş öbekleriyle çevrili büyük ve geniş avlular şeklinde yapılmaya başlanmış. Şehir kültürünün gelişmesiyle birlikte insanlar tanrının ismini yüceltmek ve yükseltmek istemişler.

Temenlerin içine Ziggurat adı verilen çok katlı yüksek binalar ve zekâret kuleleri yapmışlar. Mezopotamya'nın Ur şehrinde yapılan ilk zekâret kuleli Temen'in adı, "E-Temenni Gurru" imiş. Gurru, "peygamberî nur" anlamına geliyor. İbn-i İshak'ın (t. 150/767) siyer tarihine göre Peygamberimiz doğmadan önce babası Abdullah'ın alınında bu nurdan varmış. Evlendikten sonra Ayşe validemize ve doğduğunda Peygamberimize geçmiş. Evet, Gurru; Nurullah veya nur-u İlahî... Şiiler bu nurun Peygamberimiz öldükten sonra Hz. Aliye ve ondan da on iki imama geçtiğini düşünüyorlar.

E-Temenni Gurru Mezopotamya'daki ilk anıtsal ibadet yeri. Adı "nur mabedi, isterseniz günümüz diliyle "nur mescidi" deyiniz. Bu ifadeyi "Işık mabedi" diye de, "Nurlu insan Adem peygamberin mabedi" diye de okuyabilirsiniz. Gurru adı, Hindistan'da kadim inanç olan Veda'lardan geliyor. Işık, nur, aziz gibi anlamları var. Hinduizm'de gerçek Gurru Tanrı'dır. Bizde "gurru"ya benzeyen kelime "garra"... Bir zaman boyunca dilimizde "Şeriat-ı Garra" biçimiyle kullanılmış. Yani, "Nurlu şeriat", "İlahî şeriat" anlamında... İslamiyet ile birlikte "garra" yeni bir içeriğe kavuşmuş. İnançımıza göre, garra "Kuran-ı Kerim" ve Allah'ın elçisi sevgili "peygamberimiz..." Diğer bütün "gurruların", bütün "garrâların" hükmü artık



E-Temen-anki ve Sahn.

Kaynak: <https://upload.wikimedia.org>



Mescid-i Aksâ - 135 Yılda Temene Formu.

Kaynak: <http://www.bible.ca>

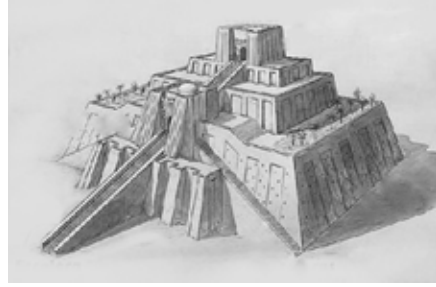
Hüner Şencan

geçersiz. E-Temenni Gurru'yu ben Hz. Ademin mabedi olarak tanımlıyorum. Zamane kralının onu Ay tanrısı Nanna'ya ithaf etmesi önemli değil. İnsanlar bir dönem sapıtıp Allah'ın evini başka ilahlara ibadet için kullanmış olabilirler, fakat hanif mesaj hep vardı. Şuradan da anlıyoruz ki, E-Temenni Gurru'nun ana kapısına "Bâb-ı Âli" veya Yüce Kapı adını vermişlerdi. O yücelik kralın değil; gerçekte Allah'ın "âl" olmasını tanımlıyordu.

Bir diğer mabet "E-Temen An-ki" adını taşıyor... İlk defa ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Araştırmacılar inşası için ikinci bin yılın son yüzyılı olarak tarih biçiyorlar. İşgallerde yıkılmış, sonra yeniden yapılmış. Babil şehrinde inşa edilen bu yapıya "Yeryüzünün ve Cennetin Kapısı" adı verilmiş... Buradaki "temen" kelimesini "İlahi kapı" olarak yorumlayabiliriz. Eğer Osman kelimesi "temen" kelimesinden geliyorsa "Yüce Kapı" olarak da tercüme edilebilir. Bu mabedi, kendini Tanrı ilan eden Marduk, yıkıldıktan sonra yeniden yaptırmış... Marduk, bela bir adammış. Hem kendini tanrı ilan etmiş, hem de taştan heykellerini ve kabartma rölyeflerini yaptırarak insanların bu heykellerin önünden geçerken "boyunlarını öne eğmek suretiyle" saygı göstermelerini ferman buyurmuş. Marduk'un yaptığına "zavallılık" denir... Fakat, "E-Temen An-ki" niçin gasp edilmiş bir "mabet", niçin bir "İlahi Kapı" olmasın...

E-temenni, temene, temena veya temenos... Bu kelimeler zaman içinde bazı kültürlerde az, bazı kültürlerde önemli ölçüde değişikliğe uğramış. Yunanlılar onu Temenos olarak isimlendirmişler. Aynı kelimeyi Almanların, İtalyanların ve İngilizlerin de kullandıklarını görüyoruz. MS 300 yılında İngiltere'de çok sayıda Temene varmış. Temen kelimesinin Adem adıyla bir ilintisi var mı? Bilmiyoruz... Fakat günümüzde adı Teman, soyadı Adem olan "insan isimlerini" görünce ister istemez kuşkuluyoruz.

Asur krallarından birinin adı Teman-bar imiş... Araştırmacılar Teman'ın Tanrı ve bar kelimesinin de İbranice "sevilen kişi" veya "aziz kişi" anlamına geldiğini belirtiyorlar. O halde Teman-Bar "Tanrının sevgili kulu" veya "Tanrının azizi" demek... Sümerlerden Asurlulara doğru çıktığımızda "temel"



*Bâb-ı El veya Bâb-ı Âli.
(Allah'ın Kapısı, Yüksek Kapı, Yüce Kapı)
Kaynak. s-media-cache-ak0.pnimg.com.*

veya “mabet” anlamına gelen temen kelimesi artık “Tanrı” olmuştur. Tibet’e gittiğimizde “Temen Dağlarıyla” karşılaşırız... Orta Asya’daki Temen Dağları, acaba Tanrı dağları veya İsviçre’deki Alp Dağları isminden farklı mıdır?

İnsanlar kutsallık atfettikleri yerleri hep “temene” kelimesiyle tanımlamışlar. Greklerin Atina’daki Pantenon’u bir temene. İtalya’daki Panteonlar temene... Binlerce kilometre uzunluğundaki Nil vadisi kutsal Temene olarak adlandırılıyor. Şehirler de temene kapsamı içinde... Tarih öncesinde ilk defa kurulan şehirler *sulcus primigenius* adı verilen daire biçimli büyük bir saban izi içine alınarak oluşturulmuş. Dairesel saban izleri ve Stonhenç’ler hep temene... Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de *Buzovna* ile *Surayhanı* arasındaki geniş düzlüğe “temene” denirmiş. Azeri yazar coşkuyla yazıyor: “İster Azerbaycan, ister Bakü olsun [buraları] mükeddes ışığın görüldüğü yerlerdir ve herfi manada “Allah evi” demektir. Bura, özü bir “temenîsdir”. Bu torpaklarda “bütperestliye” yer yoktur. Temene aynı zamanda “iğnenin gözü” anlamına gelirmiş. Yine Azeri yazara kulak kabartalım: “İğne gözü öyle bir mekandır ki, inceltilmemiş, nizama salınmamış insan ruhu bu “mekandan” geçemez. Yani, insanın maneviyatı nizamlanıp inceldikten sonra Tanrıya yüksele...” Kuran’da da “deve, iğne deliğinden geçmedikçe inkarcıların cennete giremeyeceklerinden” söz edilmiyor mu?

On binli yıllarla tarih biçemediğimiz “temene” veya “teman” kelimesi Hz. İbrahim’in torunlarından birine ad olmuş. Biliyorsunuz, Hz. Yakup peygamber Hz. İbrahim’in torunu... Yakup’un bir ikiz kardeşi var, adı Esav... Ve onun torunun adı ise Teman... Hz. İbrahim’in dördüncü göbekten torunu... Tarihçiler “teman” adının bir “telmih” veya bir “anımsatma adı” olduğuna dikkat çekiyorlar. Demek ki, o zaman dahi insanlar “temen” geleneğini yaşatmaya devam ediyorlar. Temen kelimesi bizde “temel” olmuş ve Karadenizliler, Orta Anadolu’lu çocuklarına “temel” adını koymaya devam etmişler. Tıpkı, kendi dillerinde Atman, Uthman, Osman, Ataman adını koyan diğer coğrafya insanlarının yaptığı gibi... Batılı yazar, Teman kelimesinin Lût Gölü’nün güneyinde, MÖ 1200’lü yıllarda kurulan “Edon” isimli kavmin isminden “kinaye” olduğunu söylüyor, ama bence yanılıyor. Onların Edon ismini “kırmızı” anlamıyla ilişkilendirmeleri de fazla bir şey ifade etmez. Bir taraftan “Udumi” veya “Udumu” kelimelerinin Asurluların yazıtlarında yer aldığını söyleyeceksin, diğer taraftan Mısır firavunları zamanında Aduma olarak bilindiğine işaret edeceksin... Batılı yazar, fark edemiyor... Bu isimlerin hepsi çok eski bir ada telmih... Hepsi bir “ilk ismi” yaşatmak üzere verilmiş olan adlar. Yemen’li Yahudilerin Teman adıyla anılmaları da öyle... Hepsi “telmih”...

İncil'deki bir ayet dikkatleri çekiyor: Tanrı (yani O'nun rehberliği) Teman'dan geldi ve Kutsal Birisi Paran dağından..." Sözlüklerde Paran'ın Mekke şehri ve Teman'ın ise Medine olduğu belirtiliyor. İlahiyat araştırmacıları da ayette sözü edilen o Kutsal Kişi'nin peygamberimiz Muhammed a.s. olduğunu... Ben Mekke ve Medine şehirlerini "temen" olarak kabul etmekle birlikte, bu alanı daha da genişletiyorum. Bana göre, bütün "mikât alanı" temene... İnancımıza göre temene sınırlarını ilk belirleyen kişi Hz. Adem...

Kırgızların Manas destanına bakalım. "Horonköy ve Gülbay nehirleri arasındaki Temen-Sülün adlı kayalıkta büyük bir mezar bulunduğu ve bu mezarın Alp Hungar Bahadır'a ait olduğu" bilgisi size günümüzdeki camilerin "harem" ve "hazire bölümlerini" hatırlatmaz mı? Yaşlı Rizelilerin "Koçanları alınmış mısır sapları, kışın hayvanlara vermek üzere bahçelerde "teman" edilmekte, bir ağaç etrafında yığılmaktadır" cümlesiyle "zigguratlar" arasında bağ kuramaz mısınız?

Kelimelerin geldiği kökle ilgili yakıştırmalar doğru da olabilir, yanlış da... Yanılma olasılığını göz ardı edemeyiz. Aslında kelimelerin çıkış kaynağı konusunda daha dikkatli araştırmalar yapmak gerekiyor. Yazında, benim yaptığım bu işe "halk etimolojisi" adı veriliyor. Görünen benzerliklerden yola çıkarak bazı çıkarımlarda bulunuyorsunuz. İsbet etme ve yanılma payı eşit... Nasıl kanıtlayacak, nasıl yanlışlayacaksınız...

Osman sözcüğü belki Adem değil... Onun Adem kelimesine yaklaşması ve benzerlikler taşıması son birkaç bin yıl içinde gerçekleşmiş olmalı... Oysa Osman sözcüğünün Temene kelimesiyle bağlantısı çok daha güçlü... Fakat temene Adem değil, "temel" veya "mabet" demek... Kaynaklarda öyle geçiyor. Sonuç olarak Greklerde ve Batı toplumlarında "tapınak" anlamıyla meşhur olmuş. Bununla birlikte, Temen kelimesinin Adem'den geldiği görüşünü bütünüyle ret edemeyiz. Çünkü onun Adem ismiyle bağlantısını ortaya koyan çok sayıda işaret var. Fakat bunlar uzayın derinliklerinde kaybolan yıldızlardan gelen zayıf sinyaller... O sinyalleri ancak bir astronomi uzmanı teşhis edebilir. Astronomi bilginiz yoksa, sadece gözünüzle dokunduğunuza inanırsınız. Diğer her şey, sadece "bir kurgudur"...



Suudi Arabistan'da Paran toprakları.
neurotherapy-of-christian-brain.
blogspot.m.tr

İddiasız bir yazı Osman... Asırlar, ülkeler ve kültürler arasında yapılan geziyle “bir adın” serencamını hikaye ediyor. Belki hiçbir sonuca ulaşamıyor ama, derin ve engin bir şekilde düşünmeye davet ediyor insanları... Evren genişler ve her gün milyarlarca yeni yıldız eklenirken Osman adının türevleri de artıyor... Her ülke, her kültür ve her dil bu kutlu kristal kürenin ışığından kendine bir Osman payı çıkarıyor: Adepa, Ataman, Teoman, Assem, Asım, Üsame, Hüsam, Odem, İsmail, İsim, Seman, Saman, Semun, Şemûn, Semen, Semam, Yemen, Temenni, Temenna, Mütmain, Athum, Ceman, Cem, Cami, Teğmen, Temel, Esmâ, Esin, Atmos, Atmosfer, Atom, Aden, Edon, Adon...Liste bu mihvalde, uzayıp gider. Tamamını yazamam, sıkılırsınız.



Olimpia Temenos'u.

Kaynak. <https://classconnection.s3.amazonaws.com>

Hüner Şencan



Adapa, Ataman, Temen, Temenos, Aten.

Kaynak. estambul.com



Ukraynalı Hetman.

Kaynak. upload.wikimedia.org



Hetman Sahaydachniy. Elinde şiftâr'ı ile.

Kaynak. <http://www.globalsecurity.org>

İntel’de Din-Ticaret İlişkileri

Uzun yıllar pazar yeri düzeyinde gelişen din ve ticaret ilişkileri, 1980’li yıllara gelindiğinde “televizyonla ilişki kurma ve algı oluşturma” düzeyine çıkmışken, iki binli yıllardan itibaren artık nitelik değiştirmiş “dijital araçlarla ilişki kurma ve algı yönetimi” noktasına gelmiştir.

Dijital araçlar kavramının kapsamı oldukça geniştir. Dijital araçlar; televizyonları, dijital şehir meydan panolarını, radyoları, bilgisayarları, İnternet’i, mobil telefonları, telefon özelliği olmayan tabletleri, ses kayıt cihazlarını, değişik özellikte müzik çalma araçlarını kapsar. Dijital araçların kapsamı geniş olunca etkilerini daha yakından inceleyebilmek için alanı daraltma gereği hissedilmiştir.

Bu yazıda özellikle İnternet ve mobil telefonlarla gerçekleştirilen din-ticaret ilişkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmada, İnternet ve telefon ikilisinden “intel” kısaltmayla söz edilerek bu iki dijital aracın televizyonla başabaş rekabet eden yeni bir konuma geldiği vurgulanmıştır. Yazının amacı, intel ortamında gerçekleştirilen dini etkinliklerin, duyuruların, bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının, reklamların, pazarlama faaliyetlerinin toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz yansımalarını belirlemek, ortaya çıkan sorunların giderilmesi veya en azından hafifletilmesi için muhtemel çözüm ve düzenleme araçlarının neler olabileceğini araştırmaktır.

Hüner Şencan

Sorunlar ve Soru İşaretleri

İntel ortamında gerçekleştirilen dini aktivite ve yayınlara İslam'ın ruhuna uygunluk açısından ne ölçüde dikkat edilmektedir? Dini aktivite ve yayınlar ne ölçüde parasal ve nüfuzsal kazanç sağlamanın başlıca aracı olarak kullanılmakta ve insanlar sömürülmektedir? İntel dinselliği ne ölçüde denetlenmekte ve kontrol altında bulundurulmaktadır? Olumsuz intel gelişmeleri karşısında sorumlu kurum ve birimler kimler olabilir? Dini kavram, malzeme ve ürünler konusunda kamuoyunun doğru bir şekilde bilgilendirilmesi nasıl gerçekleştirilebilir?

Soru cümlelerini yazarken İnternet ortamında çeşitli sitelerde dile getirilen yakınmalardan, şikayetlerden ve çeşitli toplantılarda dile getirilen görüşlerden yararlanılmıştır. Sorun alanları araştırmacının sadece kendi gözlemlerine dayalı olarak değil, entellektül kesimlerde yaygın olarak tartışılan konu başlıklarından çıkarılmıştır.

Müslümanların İntel Yönelimi

Müslümanların, intelin pasif kullanıcısı olma konumundan çıkıp hizmet etmek ve inançlarını daha geniş bir kitleye duyurmak, insanları eğitmek ve bilgilendirmek amacıyla aktif olarak kullanmaya başlamaları on yıllık geçmişe sahiptir. Önceki yıllardaki kullanım çok daha sınırlı ve kurumsal bir niteliğe sahipti. Son on yılda intel kullanımı kiteselleşti, ticarileşti ve çok merkezli şebeke yapıları oluşturmaya başladı. Kiteselleşmesi; intel kaynaklarına erişimin kolaylaşması, ucuzlaması, gelir ve bilgi düzeyinin artmasıyla oldu. Artık bir öğretmenin kendisinin, eşinin ve kızının kendi Web sitelerinden bahsetmeleri, kendi bloglarını açmış olmaları hayret edilmeyen normal bir olgu haline geldi. İntel, kiteselleşme olgusunu yaşarken aynı zamanda ticarileşti, nüfuz edinme, çevre ve grup oluşturma aracı haline geldi. İnsanlar bu sürecin “kendi kendisini döndürmesinin” ötesinde onlara para kazandırdığını farkettiler. Daha da ilginç, çarşı-pazarda emtia satmak için kaybedilen zamana ve emeğe kıyasla, intel ortamında kısa sürede çok daha fazla paralar kazanıldığı anlaşıldı. Amaç sadece para kazanmak değildi. Bunun yanında sosyal gruplar, izleyiciler ve bağlılar oluşturarak “nüfuz interlandı” içinde para dışı kazanımların peşine düşüldü. “Nüfuzsal kazanım” belki parasal kazanımdan daha önemliydi. İntel lirası ile nüfuzsal kazanımın bin bir yönteminin bulunması, yeni keşfedilen bu gezegende Müslümanları bir tür ganimet avcılığına yöneltti. Bu eğilim

halen bütün hızıyla devam etmekte ve genç dimağlar, her gün yeni beceriler elde ederek “geniş anlamda” kazançlarını artırmak için uğraş vermektedirler. İntelleşme, şebeke yapılarını ortaya çıkardı. İnsanlar tek başına bir web sitesinin yeterli olmayacağını 20, 30 web sitesi birden açılırsa daha etkili olacaklarını anladılar. İnternet’i mobil telefonlarıyla ilişkilendirmek, televizyona bağlamak ve aynı zamanda bir müzik şirketi kurmak gerekiyordu. Dijital bağlantı olanaklarının genişliği, kaçınılmaz olarak insanları şebeke organizasyonlarına yöneltti. Az sayıda personel istihdam eden, çok sayıda dijital örgüt ortaya çıktı ve daha sonra bunlar bir çatı örgütte bir araya geldiler. Dijital şebeke örgütleri de yeterli görülmeyerek, sosyal, psikolojik, siyasal ve ekonomik örgütler kurulmaya başlandı. Dijital şebekeler gelişirken amatör ruh, İlahî gaye ve hedefler zayıflamaya, dünyevî emeller ise güç kazanmaya başladı. Teşhis koymak zorundayız: Mevcut gelişmeler sağlıklı olmaktan uzak bir noktada seyretmeye devam etmektedir. Müslümanların dillendirdikleri intel yöneliminin hedefleri açıktır ve bellidir. Bunları aşağıdaki gibi sıralabiliriz:

1. *Siber cemaatizm*: Cemaatin, tarikatın, derneğin, vakfın, dostların, derginin, gazetenin veya belli bir gaye doğrultusunda oluşturulan herhangi bir birliğin kendi “bakış açısı çerçevesinde” İslamî görüşlerini paylaşmak, İslamî kitap ve dergilerini satmak, izleyicisini çoğaltmak, etkinliklerine katılımını artırmak amacıyla oluşturduğu dijital veya intel etki alanı.
2. *Siber aktivizm*: Örgütlü yapı oluşturmaksızın kişisel çıkar elde etmeye yönelik olarak veya herhangi bir dünyevî çıkar emeli gütmeksizin dîni içerikli intel yayınları yapmak. Sevabını ve mükafatını Allah’tan ummak amacıyla gerçekleştirilen her türlü intel faaliyetleri.
3. *Siber din-ticizm*: Siber yapıları dini ticaret yapmak amacıyla kullanmak anlamına gelmektedir. “Dinî ticaret” sözcüğü bir metafordur, yani bir tür benzetme. Elbetteki din satılmamaktadır. Satılan veya pazarlanan dini kavramlar, anlayışlar, dini simgeler, dini liderler, dini kitaplar, CD’ler, bitkiler, dualar ve salevât’lardır. Nüfuz alanı oluşturma, siber din-ticizmin yan ürünü olarak ortaya çıkar ve bu ikisi birbirini besler.
4. *Siber etkililik*: Müslümanların güç kazanma duygularını yansıtır. Aktif intel kullanıcısı Müslüman; ismini duyurma, yaygınlaştırma ve kişiliği etrafında bir halka veya birbirlerini tanımayan kişilerden meydana gelen, fakat herbirinde “bağlantı elemanı” vazifesini gören kişilerin bulunduğu

Hüner Şencan

“zincir gruplar” oluşturma peşindedir. Günümüzde siber etkililiği hedefleyen böyle bir kişiyi “Sosyal-Medya Aktörü (SMA)” olarak adlandırabiliriz. SMA, binlerce izleyicisi olmaktan bahtiyardır veya kendisinin tanımadığı binlerce kişiden oluşan bir grubun üyesi olduğu zannı ona manevî bir destek verir. SMA'nın mobil telefonunda veya sosyal medya adresinde 2000 kişinin ismi vardır, adres ve fihrist defteriyle övünür, her toplantıya ve meclise davet edilmektedir, ramazan iftarlarının aranan adamıdır, aranır, arar ve yardım eder, bir tür gönül kuşudur. Bu nedenle de güçlüdür.

İntel yönelimli olmanın “davranışları pekiştirici” faydaları olmasa idi bu eğilim bu kadar güç kazanmazdı. Bununla birlikte cemaatsel, cemaat dışı birliksel ve bireysel kazançlarına karşın İlahî gayeye sağladığı faydalar dikkatle incelenmek zorundadır. İntel bağımlılığının ve yöneliminin toplumumuzda dini bilinçliliği, uyanıklılığı geliştirip geliştirmediği ve arttırıp arttırmadığı konusunda ciddi bilimsel araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Evet, bilgiye erişimimiz kolaylaşmıştır. Bunun yanında mevcut bilgileri karşılaştırma, analiz ve sentez yapma becerilerimiz de artmıştır. Bilgi, “alimlere bağlı” şahıs merkezli olmaktan çıkmış, anonim İslâm toplumunun bilgisi haline gelmiştir. Zihnini açık tutan insanlar için, tahkiki imân kapıları ardına kadar açılmıştır. Bu gelişmeler, intel yöneliminin bütünüyle olumsuzlanamayacağı anlamına gelir. Bu yazıda da sorgulanan, intel yöneliminin kendisi değil, yanlış uygulamalarıdır.

Telefonlar ve Din

Daha düne kadar telefonların dinle bir ilişkisi yoktu. Kablolu telefonlar sadece bir iletişim aracıydı. Mobil telefonlar süreci iyileştirdi. 2007 yılında çıkan ilk akıllı telefonlar dahi Müslümanları endişelendirmemişti. Fakat 2010 yılından sonra üretilen akıllı telefonlardaki hızlı gelişmeler hepimizi süreç üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Günümüzde “mobil telefon” sözcüğü bir kenara bırakılarak artık “akıllı telefon” ifadesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Tok'un, (2013) yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'de 20 milyon kişi akıllı telefon kullanmaktadır (par. 1). Söz konusu araştırmada bilgi toplanan üniversite öğrencilerinin yüzde 50'den fazlası akıllı telefonları günde beş saatten fazla kullandıklarını ifade ederlerken, yüzde 60'ı kendilerini telefon bağımlısı olarak algıladıklarını söylemişlerdir (par. 2). İlk çıkan basit mobil telefonlar

önemini yitirmiş, akıllı telefonlar ön plana çıkmıştır. Söz konusu teknoloji için artık, yeni bir terim üretme zamanı gelmiştir. Bu telefonları iki kelimenin kısaltmasından yararlanarak “akfon” olarak isimlendiriyorum. Olguyu “akfon” terimiyle ele alırsak bu teknolojinin etkilerini üç alanda inceleyebiliriz: (a) parasal ve nüfuzsal ticarî alanda, (b) toplumsal dinî etkinlikler alanında, (c) bireysel dinî etkinlikler alanında.

Akfonun ticari alandaki etkisi, bir televizyon cihazı gibi önemli bir reklam aracı olarak ortaya çıkmasıdır. Mobil reklam gösterimlerine göre cihazları sınıflandıran Millennial Media, (2013) raporuna göre, dijital reklam yayımlama imkanına sahip cihazların yüzde 70’i akıllı telefon, yüzde 25’i telefon özelliği sunmayan cihazlar (tablet bilgisayarlar, iPad, Touch Ped ve benzeri gibi) ve yüzde 5’i de diğer telefonlar sınıfına girmektedir. Veriler, reklam potansiyeli açısından akfonun cebimizde taşıdığımız bir televizyon haline geldiğini göstermektedir. Akıllı telefonlardaki bu gelişme toplumun tüm kesimlerinin dikkatini çekmiştir. Doğal olarak dini cemaatler, birlikler, tarikatlar ve dindar insanlar akfona sadece bir reklam aracı olarak değil, dini hizmet aracı olarak da yaklaşmak istemişlerdir. Hizmet ve kazanç birlikteliğinde bir sakınca görmemişlerdir. Dindar kitlelere ulaşmak için münferit kişiler, firma sahipleri, firma yöneticileri, tüccarlar ve sanayiciler akfonun şu özelliklerinden yararlanmaya başlamışlardır:

- İndirim duyuruları, anneler, babalar, sevgililer günü indirimleri, yaz ve kış indirimleri, doğum günü indirimleri, hacimli alış indirimleri, öğretmenler günü indirimleri vb.
- Yeni reyon, yeni hizmet, yeni bina açılış duyuruları, taşınma duyuruları, yeni koleksiyon ve yeni ürün duyuruları.
- Şirket tanıtım videoları, ürün tanıtım videoları.
- Doğum günü, evlilik yıldönümü kutlamaları, sınır geçişi hatırlatmaları ve ‘hoşgeldiniz’ mesajlarıyla şirinlik ve hoşnutluk yaratma uygulamaları.
- Toplanan alışveriş puanlarını, kredileri ve bonus puanlarını hatırlatma.
- Akfonu İnternet’le birleştirerek hedef kitleye yönelik hobi sayfalarının oluşturulması ve bu sayfalara bağımlılık yaratmak için, olta olarak kullanılan; her gün, her saat güncellenen sayfalar ve ilginç resimler yayımlamak.

- Akfonu sosyal medyaya erişim aracı olarak kullanmak ve sosyal medyada şirket sayfalarının farklı bir versiyonunu yayımlayarak iletişimi ve göz temasını sürekli hale getirmek.
- Bağış taleplerini (Kurban, Gazze, Arakan, Eğitim, Afrika su kuyusu, Suriye vb. konularda) iletme.

Parasal ve nüfuzsal ticari amaca yönelik olarak gerçekleştirilen bu uygulamalarda dini duyarlılığa sahip işletmecilerin ve tacirlerin aldıkları eleştiriler; SMS mesajlarının kendi istekleri dışında gönderilmesi, sık gönderilmesi, aynı gün içinde birden fazla gönderilmesi, listeden çıkarılma isteklerinin kabul edilmemesi, uzun mesajlar gönderilmesi, mesaj içeriklerinin gerçek çıkmaması, taahhüt edilen indirimlerin yapılmaması, telefon numaralarının istekleri dışında kullanılması ve toplu SMS çeken şirketlere satılması veya kiralanmasıdır. Bunlar genel şikayetlerdir.

Halkın, günlük konuşmalarında “İslami duyarlılığa sahip işletme”, “Müslüman firma”, “Müslüman iş adamı” gibi tanımlamaları sanaldır veya zan ile ilgilidir. Zahir bakılarak varılan yargıları ve beklentileri temsil eder. Acaba kendileri ve firmaları hakkında bu tür yargılar geliştirilmiş olan şirketlerin yöneticileri ve sahipleri müşterilerine SMS mesajı gönderirken ne ölçüde duyarlı hareket etmektedirler. Örneğin satış yaparken talep ettikleri telefon numaralarını SMS mesajı göndermek için kullanacaklarını müşterilerine söylemekte ve yazılı izin almakta mıdır? Telefon numaralarının SMS listesinden çıkarılma taleplerine ne ölçüde duyarlı davranmaktadırlar? Gözlenen, hüsnü zan çerçevesinde kendilerinden farklı tepkiler beklenen -tırnak işareti içinde, artık bir halk deyişi haline geldiği için kullanıyoruz- Müslüman işadamlarının ne yazık ki, büyük ölçüde Batılı kapitalist işadamları gibi hareket ettikleridir. “Piyasa böyle çalışıyor” anlayışı artık davranışları yöneten bir ekonomi kanunu haline gelmiştir. Dini ilkeler, ahlaki kurallar, kul hakkı uyarısı, kıldığımız namazlar, tuttuğumuz oruçlar iş ve ticaret hayatımızda ne ölçüde etkili olmaktadır? Çift kişilikli insanlarda olduğu gibi, kişisel subjektif yaşantımızla topluma yönelik ekonomik yaşantımız arasında farklılık ortaya çıkmaya başlamıştır. Dünyevî alanın uhrevî alanın etkisinden kaçırılması ve hatta sakınılması gibi bir durum söz konusudur. Ekonomik alanda gerçekleştirilen insan haklarına aykırı uygulamaların dini terminolojiyle eleştirilmesine karşı müthiş bir duyarsızlık yaşanmaktadır. Öz eleştiri yapmaya ihtiyacımız vardır. İş adamları olarak bizler, müşterilerle yaşanan sorunlarda sadece yasal

ve hukuki zorunlulukları dikkate almakta, o konuda getirilen düzenlemeleri de kendi kazanç alanımızı genişletecek şekilde değiştirmeye çalışmaktayız. Genelleme yapmak doğru olmayabilir, fakat bu konuda yaşanan sorunlar oldukça yaygındır.

Akfon ele, avuca sığmayan yaramaz bir çocuk gibi sadece iş adamlarını değil, toplumun tüm kesimlerini, düzenlemeleri, kanunları, yönetmelikleri ve yönergeleri esir almıştır. Akfon sahipliği, günde akfon kullanım süresi, aylık akfon faturası gibi konularda istatistiki veriler derlenebilmesine karşın, akfonun döndürdüğü ekonominin parasal büyüklüğü hesaplanamamaktadır. Şu soruların cevapları askıdadır ve hiçbir zaman sağlıklı veri derlenemeyecektir: Akfon reklamlarının yıllık ciro büyüklüğü nedir ve devletin kasasına bu reklamlarla ilgili olarak ne kadar vergi kazancı girmektedir? Akfon SMS mesajlarının tetiklediği yıllık satış cirosu nedir? Tüketicilere veya müşterilere yılda ne kadar SMS mesajı gönderilmektedir? Müşteriler akfonlarına gelen SMS mesajlarını okuyarak kaybettikleri zamanın toplam ekonomik değeri nedir? Akfon bağımlılığının insanların sosyal, psikolojik, dinsel ve siyasal yaşamlarına etkileri nedir? Akfon'un para dışı nüfuzsal etki alanı nedir?

Günümüzde akfon bağımlılığı, Yemen'de 'gat bitkisi' çiğneyen insanların davranışlarıyla karşılaştırılabilir hale gelmiştir. Evde, sokakta, belediye otobüslerinde, sohbet toplantılarında insanların büyülenmiş gibi akfon camına bakarak trans haline geçmeleri, beyin hücrelerinin bir anlamda uyuşturulmasından başka bir şey değildir. Fakat, konu akfon düşmanlığı değildir. Yaşanan sorunlar, akfona karşı bir düşmanlık duygusu geliştirmemelidir.

Teknolojik yenilikler ve gelişmeler karşısında dindar insanların tavır belirleme ve özgün kullanım alışkanlıkları kazanma konusunda belli bir bocalama içinde olduğunu söyleyebiliriz. Yoksa, Müslüman bir iş adamının da akfonu reklam yapma amacıyla, para kazanma amacıyla, şirketini ve ürünlerini tanıtmaya amacıyla kullanmasını normal karşılamamız gerekir.

Sorun yöntemlerle, içerikle, işin yapılma biçimi, insan hakları, dini ilkeler ve kurullarla ilgilidir. Karar, eylem ve düşünce biçimlerinin öğreti ve ahlak süzgecinden geçmesi için entellektüel sermayenin harekete geçirilmesine ihtiyaç vardır. Bir ticaret adamının, bir yöneticinin veya bir profesyonelin akfonun kendisini esir almasını önlemek için sadece kendi müktesebatına güvenmesi yeterli olmayacaktır. Konular ve sorunlar karmaşıktır. Artık herbirimiz teknolojik bilginin çok az bir bölümüne sahibiz. Bilgiyi toplamaya,

Hüner Şencan

anlamaya ve her defasında yeniden organize ederek, değerlerimize uygun bir şekilde kullanmaya mecburuz. Akfonun ahlak dışı, olumsuz ticari etkileriyle başedebilmemiz için Müslüman kimliğimizi ortaya koymamız ve dış bilgi desteği almamız gerekmektedir.

Toplumsal dini etkinlikler alanında akfon, insanlara “toplu dini etkinlikler” yaptırmanın aracı haline gelmiştir. Olgunun bireysel psikolojik yönü de bulunmaktadır, fakat bu etkileri daha sonra ele alacağız. Akfon, birbirini tanımayan yüzlerce insanı ortak eyleme yöneltmekte, onlara hep birlikte kendi tanımladıkları namazları kıldırtmakta, milyarlarca salavat okutmakta, binlerce hatim indirtmekte, hasta birisinin iyileşmesi için binlerce Salât-ı Tefriciye okutmaktadır. Sözkonusu “binlerce”, “milyonlarca” mesaj etkinliğinin gerçekleşmesi için dini içerikli tehditler savrulmaktadır. İlk bakışta “mesajlaşma etkinliğinin” telefon operatörlerine para kazandırma amacı güttüğü gibi bir izlenim edinilse de durum tam öyle değildir. Bu gelişmeler, toplumun belli kesimlerinde dini bilinç ve şuur düzeyinin oldukça zayıf kaldığının göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Daha bilinçli kesimler ise, cemaatsal “nüfuz etki” alanı oluşturmak gayesiyle bu döngüyü bilinçli olarak çevirmekte, hızlanması ve yaygınlaşması için çaba harcamaktadır. Bu konuda akfon üzerinde özellikle kandil gecelerinde, Cuma günlerinde ve benzeri diğer gün ve gecelerde “bulut üzerinde gezen” mesajlardan birkaç örnek vermek istiyorum.

“Salavat kampanyası. Peygamber efendimize 45 milyar salavat getiriyoruz.



Salavat Kampanyası.

Kaynak. <http://vuslatfm.com.tr>



Salatı Tefriciye'de sayısallaştırma.

Kaynak. <https://lh4.ggpht.com>

Her kim okursa cenette yer alır. Bu mesaja kim inanmazsa cehennemde yer alır. Okuyan insanların dileği yerine gelir. Kim her 25 kişiye dağıtacak olursa 3 gün içinde mükafatlandırılır. Salavat okuyan biri çalıştığı firmadan zam almış. Biri inanmamış, sevdiği zarar görmüş. Bir başkası “yarın yaparım” demiş. Fakat yapamayacak duruma düşmüş. Yalan olduğunu sanmayın, silip geçmeyin. Kopyalayıp dağıtın. Bir ay sonra ne olacağını görün.”

Bir diğer mesaj: “Gece namazı kılıyoruz. Birinci rekatta 1 fatiha, 1 kul-hüvallahü ve 20 ihlas suresi; ikinci rekatta 1 fatiha, 20 ihlas suresi; üçüncü rekatta 1 fatiha, 30 ihlas suresi; dördüncü rekatta 1 fatiha, 40 ihlas suresi okuyacağız. Selam verdikten sonra tesbihatta 50 ihlas suresi okuyacağız, 50 kere tevbe edeceğiz, 50 kere salavat getireceğiz, 50 kere lailahe illallah diyeceğiz.

Bir diğeri; “Sizden ricam peygamber efendimize 11 defa salavat getirmeniz. Bana ve aileme iki cihan sadeti için dua ediniz.”

Bir başkası; “Arkadaşlar günde yaptığımız günahların tevbesi için 7 tane estagfurullah diyelim. Okuyan facebook’a girip “yorum” bölümüne “okudum” yazsın. Bakalım ne kadar tevbe olacak. Facebook ücretsizdir, her zaman ücretsiz kalacaktır.”

Son örnek: “Çanakkale zaferinin 100. yıl anısına şehitlerimizin ruhuna fatiha okuyoruz. Zincirin ucu şimdi sende. Sakın önemsememezlik yapma! Bizim için canlarını veren şehitlerimiz için birkaç mesajı çok görme. Bir fatiha ve üç ihlas okuyup iletebildiğin kadar kişiye gönder. Okuyanların sayısını çoğalt sevaba gir. Allah razı olsun...”

Mesajlar tespit edebildiğimiz onlarcasından sadece birkaç tanesi. Yaygınlığını ve etki alanını tahmin etmek mümkün değil. Kamuoyunu bilgilendirici, eğitici ve bilinçlendirici çalışmalar yapılmazsa şuurlu dindar insanlar “dinin saygınlığına hanel getiren” bu uygulamalardan zarar görecektir.

Akfon’un toplumsal dini davranışlara yönelttiği bir diğer alan *namaz vakitleri* “apleti”dir. Temiz niyetli Müslümanların çoğu bu apleti akfonlarına yüklemişler ve böylece namaz saatlerini geçirmeden dini ibadetlerini yerine getirmek istemişlerdir. Namaz vakitlerini gösteren ve zamanı geldiğinde uyarı onlarca aplet (programcık) bulunmaktadır. Bunların hepsini test etme imkanı bulamadığımızdan sadece kendi telefonumuza yüklediğimiz apletin marifetlerinden söz etmek isteriz. Kuşkusuz daha masum apletlerin var olması da mümkündür. Dikkati çekmek istediğimiz nokta dikkat edilmediği hallerde “namaz vaktini hatırlatma” apletinin agresif bir reklam aracı olarak karşımıza çıkabileceğidir. Akfona İnternet ortamından rastgele seçip yüklediğim programcık namaz vakti geldiğinde titreşimle beni uyarıyor ve onun mesajını aldığımı göstermek için benden “evet” cevabını bekliyordu. Evet cevabını yazmazsam titreşimlerine devam ediyordu. Evet cevabı için ekrana tıkladığımda karşıma bir mesaj çıkıyor ve bana bir soru sorduktan sonra bir ürünün reklamını yapıyordu. Şöyle diyordu: “Hala bir arabanız yok mu?

Hüner Şencan

'Sistan' marka arabaları şimdi çok uygun fiyatlarla ve 24 ay taksitle. Bu fırsatı kaçırmayın." Diyelim ki, on dakika sonra "Allahü ekber" dediniz ve namaza durdunuz. Fatihâ'nın yarısına geldiniz ki, şeytan aklınızı çeldi: "Benim niye arabam olmasın" diye düşündünüz. "Hem de iyi taksit imkanı sağlamışlar". Namaza yönelten masum akfon, namazı ifsat eden bir canavar oluverir. Bu reklam türünü hangi gruba sokacağız. Gizli reklam mı, yoksa açık reklam mı diyeceğiz. Bu tür apletleri kim yazıyor, kim sponsorluk yapıyor ve niçin



Günlük yaşantımızı mı belirliyor?
<http://i.hurimg.com/i/hurriyet>

binlerce defa okuyor, bundan bir yayınevini kitaplarının sürekli reklamı çıkıyor. Apleti onun yaptırdığını düşünüyor ve böylesine faydalı bir hizmette şirkete destek olmak için yayımladığı kitapları satın alıp bağışlıyorum.

Görüldüğü gibi akfonun toplumsal etkileri; gönderilen mesaj içerikleri, dini amaca hizmet eden apletler, aktif hale gelen her aplet uygulamasıyla canlanan reklam parçacıklarıyla kendisini göstermektedir. Dijital iletişim konusunda kendilerine danıştığımız uzmanlar en azından şimdilik, akfonun bu etkilerinden kaçınmanın mümkün olmadığını belirtmektedirler.

Bireysel dini etkinlikler alanında akfonun etkilerini ancak yakın çevremizde gözlemleyebiliyoruz. Bir yakınımızın akfondan gelen mesaj üzerine "sabaha kadar gece namazı kıldığını" yana yakıla anlatması ve "bir daha bu tür mesajlarını okumayacağını" söylemesi dramatik bir olgudur. İnsanların psikolojik iç dünyaları akfonu şuursuz kullanan şarlatanların tehdidi altındadır. Beş vakit namazı kılma yükümlülüğünü yerine getirme konusundaki yetersizliklerimizi bir kenara bırakarak insanlara yüzlerce sure okutturulması, sayısını bilemediğimiz çok sayıda insana gece namazı kıldırılması veya tevbe et-

yapıyor? Araç satış gelirlerinin içinde "ezan vakti" apletinin payını tespit etmek mümkün mü? Ticari reklamların ötesinde "Oyunuzu şu partiye verin" diye çıkan siyasi reklamlar ise çabası...

İnsanlar garip sorular soruyorlar ve din alimlerinden fetva almaya çalışıyorlar: *Akfondan Kuran-ı Kerim dinlesem okumuş kadar sevap kazanır mıyım? Akfonuma Kuran-ı Kerim yükledim, musibetler benden uzak durur mu? Salavatları akfona yaptırıyorum, sessiz olarak*

sevap alabilir miyim? Namaz vakti apletimde

binlerce defa okuyor, bundan bir yayınevini kitaplarının sürekli reklamı çıkıyor. Apleti onun yaptırdığını düşünüyor ve böylesine faydalı bir hizmette şirkete destek olmak için yayımladığı kitapları satın alıp bağışlıyorum.

Görüldüğü gibi akfonun toplumsal etkileri; gönderilen mesaj içerikleri, dini amaca hizmet eden apletler, aktif hale gelen her aplet uygulamasıyla canlanan reklam parçacıklarıyla kendisini göstermektedir. Dijital iletişim konusunda kendilerine danıştığımız uzmanlar en azından şimdilik, akfonun bu etkilerinden kaçınmanın mümkün olmadığını belirtmektedirler.

Bireysel dini etkinlikler alanında akfonun etkilerini ancak yakın çevremizde gözlemleyebiliyoruz. Bir yakınımızın akfondan gelen mesaj üzerine "sabaha kadar gece namazı kıldığını" yana yakıla anlatması ve "bir daha bu tür mesajlarını okumayacağını" söylemesi dramatik bir olgudur. İnsanların psikolojik iç dünyaları akfonu şuursuz kullanan şarlatanların tehdidi altındadır. Beş vakit namazı kılma yükümlülüğünü yerine getirme konusundaki yetersizliklerimizi bir kenara bırakarak insanlara yüzlerce sure okutturulması, sayısını bilemediğimiz çok sayıda insana gece namazı kıldırılması veya tevbe et-

tirilmesi insanların ruh halleriyle oynamaktan başka bir şey değildir. İnsanları gerçek tedavi kurumlarına yöneltmek veya tedaviyi Allah'tan istemek yerine başka mercilere veya araçlara yönlendirmek en azından cahilliktir. Ancak akfonun bu tür mesajlaşmalar aracılığıyla bir "iletişim çemberi" oluşturduğu da bir gerçektir. Bu yönde insanlar tanımadıkları kişilerle tanışmakta ve bir zincir halkası oluşturarak aidiyet hissi geliştirmektedir. Yanlış zincirler, doğru zincir halkalarıyla engellenebileceğinden dijital evrende Müslümanları bilgilendirecek esaslı projelere ihtiyaç vardır.

İnternet ve Din

İnternet, dini ticaret konusunda akfonla kıyasıya bir rekabet ve yarış içine girmiştir. Facebook, youtube gibi sosyal medya şirketleri artık her iki alana birden yatırım yapmaya başlamışlardır. İnternet ve akfon bütünleşmiş, klasik bilgisayar cihazları önemini yitirmeye başlamıştır. Facebook'un mobil telefon reklamlarında 1 milyar dolarlık bir reklam pastası görmesi, doğal olarak dini alana yönelik üretim yapan firmaların da iştahını kabartmıştır.

Dini içerikli veya dinle ilgili alanlarda üretim yapan tüm firmalar satışlarını artırmak için başlangıçta tek bir web sitesi açmanın peşinde iken günümüzde birbiriyle etkileşimli, koordineli, cemaat, dernek, tarikat destekli grup İnternet siteleri oluşturmanın peşine düşmüşlerdir. "Dine hizmet" görünür sloganının arkasında para kazanma ve güçlenme asıl hedef olmuştur.

Neler Yapılabilir?

İntelin etkileri çok geniş, karmaşık ve derin olduğundan basit çözüm önerilerinin herhangi bir anlamı yoktur. İntelin olumsuz etkilerini ne Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri ve ne de, resmi din görevlileri giderebilir. Çok yönlü, çok aşamalı ve bütün meslek gruplarından gelecek bilgilerle etkileşimli bir uyanışa ihtiyaç vardır. Sorunu "mücadele" değil, "uyanış" çözecektir. Diyanet işleri başkanlığı yetkin bilgi birikimine sahiptir, fakat bu bilgiyi geniş halk kitlelerine benimsetme ve sosyal medyayı yaygın bir şekilde kullanma konusunda elverişsizdir. "Kurumsal yapı" yüksek ehliyete sahip bu müessesenin etrafına psikolojik bir zırh örmüştür. İnsanlar bu zırhı aşmak yerine, oluşturdukları küçük grupların ve sosyal destek aldıklarını düşündükleri şeyhlerinin izinden gitmeyi yeğleyeceklerdir. Sorun sadece "bilgi" ile ilgili değildir. Sosyal destek, ekonomik destek grupları, iş bulma, arka çıkma,

yardımlaşma, insanları arama ve aranmayla ilgilidir. İntel bilinçliliği, “sağlıklı sosyal destek gruplarının” oluşturulmasından geçmektedir. Çağımızda, davranışları kurumsal yapılar değil, sosyal gruplar şekillendirmektedir. İlahiyat fakülteleri için de aynı durum söz konusudur. Web sitelerini incelediğimiz çok sayıdaki ilahiyat fakültesi toplumda tartışma konusu olan dini sorunlar ve intelin yanlış uygulamaları konusunda kapsamlı bilimsel çalışmalar yerine halkın kolay anlayacağı çözümler ortaya koymamıştı. Sadece yayımladıkları bilimsel makaleleri sergiliyorlardı. Bu bilimsel makaleler, günlük yaşantının içinde olmaktan çok yüksek algı düzeylerine hitap eden bir içeriğe sahiptir. Bilimsel makalelerle intel sorunları çözülemez. Cami vaizleri ve hatipler belki daha elverişli durumdadırlar, fakat onlar da “sosyal destek grupları” olmadıklarından değişim konusunda istenen düzeyde etkili olamayacaklardır.

Neler yapılabileceğini iki paragrafın içine sıkıştırmak elbette mümkün değil, ama bazı önerilerde bulunmaktan da geri kalmayacağız. Resmi kurumlar adına yapılacak açıklama ve beyanların kurumları ilzam etmesi ve kurumlar arası tartışmaları başlatma tehlikesinin bulunması nedeniyle dini alanda yetkin bilim adamlarından oluşturulacak komisyonları önemsiyoruz. Bu komisyonların önerileri doğrultusunda bazı yasal ve hukuki düzenlemeler dahi yapılabilir. Bu tür komisyonlar belirli konular etrafında kümelenmeli ve üyeleri değiştirerek yıllar itibarıyla süreklilik göstermelidir. Yetkin din adamları yeterli değildir. Başka mesleklerden kişiler de intelin olumsuz etkilerini tartışmalı ve toplumun değişik kesimlerinde bilinç oluşturma çalışmaları yapmalıdır. Bunlar iletişimciler, ekonomistler, mühendisler, felsefeciler, pazarlamacılar, halka ilişkiler uzmanları, maliyeciler, bilgisayar programcıları ve bilişim uzmanlarıdır. İntel uygulamalarının sağlıklı bir mecrada akması için alınabilecek üçüncü bir önlem bu konuda televizyon programlarının yapılması veya değişik televizyon programlarında bu konuda uyanış ve bilinç oluşturmaya yönelik uygulamaların özel olarak teşvik edilmesidir. Dördüncü yaklaşım teknolojik atılımdır. Sağlıklı apletlerin geliştirilmesi, önleyici yazılımların geliştirilmesi, pazarlama ve para kazanma amacı ile dini aplet yapımına son verilmesi, sponsorluklar konusunda firmaların bilinçlendirilmesi başlıca uygulamalar olabilir. Yazının daha fazla uzamaması için beşinci yaklaşımla son tedbiri belirtmek gerekirse “sosyal destek gruplarından” söz edebiliriz. İnsanların yardımlaşma ve sosyal destek ihtiyaçlarını belirli gruplar içinde karşılamalarından daha doğal bir uygulama olamaz. Bu gruplar dini amaçlı veya din dışı amaçlı olabilir. Dini grupların

dikkat etmeleri gereken kural “dine hizmet etme” adına dindar insanların din dışı uygulamalara yönlendirilmemesidir. Dini gruplar da, çok yönlü dini bilinçlilik ve şuurlu toplumun etkisi altında olacaktır. Aksi halde kınanacaklar ve bağılılarını kaybedeceklerdir.

İntelin sağlıklı bir mecrada akması birilerinin birilerine görev vermesiyle değil; bireysel, grupsal, toplumsal ve kurumsal bakış açılarının değişmesi ve sürekli yeni çözüm önerilerinin geliştirmesiyle mümkün olabilir.

Kaynakça

Millenial Media. (2013). Mobil reklam gösteriminin yarısından fazlası Android platformunda. <http://webrazzi.com/2013/06/27/mobil-reklam-android/>. (22.09.2014).

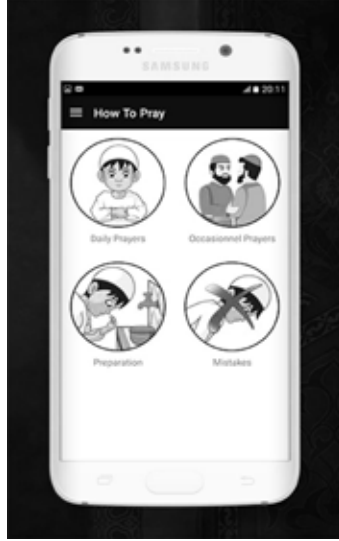
Tok, H. (2013). Gençlerin yeni bağımlılığı akıllı telefon. <http://www.akdenizajans.com>. (22.09.2014).



Bunlar bize Batıdan mı geçiyor?

Kaynak. <https://i1.wp.com>

Hüner Şencan



Bütün mesele, doğru ve yanlış kullanım biçimlerini öğrenmek.

Kaynak. <https://image.winudf.com>

Salaam Bank
Ethical. Easy. Global

Built for a global generation, this is banking you can believe in. We are building the world's first global Islamic banking and finance platform. A bank built for your phone but rooted in our beliefs of an ethical and fair financial system.

A bank with no fees, no international transaction fees, no ATM fees, seriously, no fees.

Sign up for our waiting list today to help us launch an ethical banking revolution.

Email Address

JOIN US!

Bizim neslimiz bu gelişmelere zor alışacak.

Kaynak. <https://cdn-images-1.medium.com>

Sahibi Kıran Kânunî

Kânunî, 1520'de tahta çıktığında zaten tevarüsen Sahibi Kıran idi, kendisine *Sahibi Kıran Âlemi Penah* ve *Sahibi Kıran Rûbi Meskûn* diye hitap ediliyordu. Şimdi önemli olan gazâlarla “Kıran’lığın” içini doldurmaktı. Hicrî 960, Miladî 1522/23 yılında yıldızlar “kıran” etmiş daha işin başında onun büyük bir hükümdar olacağı belli olmuştu. Kanunî, onuncu asrın “müceddidi”, İslam’ın bayrağını yükselten “yenileyici” olacaktı. Zamanında Müslümanların en büyük lideri ve aynı zamanda son cihan imparatoru olarak ünlendi. Rakibi V. Karl, o zamanki papa VII. Klement tarafından taç giydirilip Roma İmparatorluğunun varisi ve tanrının seçtiği kişi olarak ilan edilirken, Kânunî, gerçek Roma imparator varisinin Konstantiniyyede oturan kendisi olduğunu söylüyordu. Batılılar mı yaptı, yoksa kendisi mi yaptırdı, kesin olarak bilmiyoruz. Hristiyan papalarının giydiği adına “tiara” denen ve orijinali British Museum’da saklanan konik taçlı bir resmi var. Çizerinin Agustino Veneziano olduğu bildiriliyor.

Batılı yazar, Tuna nehri bölgelerini fethettiğinde Kânunî’nin bu resmi yaptırıp dört bir tarafa dağıttığını söylüyor. Bizim kaynaklarımızda ise, “sultana satıp para kazanma amacıyla” yapıldığı yazılı. Batılı bir kaynakta, tacın bütünüyle altın olduğu, Venedik’te yüz bin duka’ya yaptırılıp Fransız elçisi tarafından Sultan Süleyman’a takdim edildiği yazılı. Agoston Gabor adlı bir başka araştırmacı Süleyman’ın Habsburg’lar ve İspanya Kralı V. Karl ile cihan hâkimiyeti için rekabet halinde olduğunu, bu rekabette öne çıkmak için

Hüner Şencan

Pargalı İbrahim Paşa'nın bu altın tiyer'i yaptırıp kendisine hediye ettiğini yazıyor. Hatta Kânunî'nin Roma'yı fethederek Büyük İskender'in makamına göz koyduğunu, adı nedeniyle Hz. Süleyman'a nazire ettiğini söylüyor.

Kanıt olmayınca rivayetlerin ardı kesilmez... İlkinde sakalsız gözükürken sonraki resimlerini sakallı yapmışlar, herhalde gerçeğine daha çok benzetmek istediler. Kânunî'nin başına giydiği papa tiyer'i kıymetli taşlarla süslenmiş dört kademeli bir düzenleme, üst üste konmuş dört taca sahip.

Bu tür taçlar ilk başta tek halkalı olarak yapılırmış. Sonra sayılarını artırmışlar, üçe kadar çıkarmışlar. Hatırlayın Büyük Kuruş'un giydiği başlık *hemhem*'de de üç *atef* vardı. Papal tiyer'deki taçları Hristiyanların nasıl yorumladıklarını hiç merak etmiyorum, çünkü "üçleme" kadim bir gelenek. Anlamı pekâlâ; güç, hikmet ve zafer olabilir.



Büyük İskender-i Yunani
<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com>



Sahibi Kıran Âlemi Penâh
Kaynak. <http://www.metmuseum.org>

Papaların tiyer'leri üç taçlı iken, Kânunî'ye ait tiyer'in dört taçlı yapılma nedeni cihan imparatoru olduğuna işaretmiş. Bu nedenle ben onu "Sahibi Kıranlık tâci" olarak isimlendiriyorum. Kitaplarda yazıyor, "otuz yıl ve daha fazla padişahlık yapanlara Sahibi Kıran" denirmiş, Kânunî 46 yıl hükmetmiş.

O taç ona anasının ak sütü gibi helal... Ben öyle düşünüyorum, tacın yirmi karat büyüklüğündeki zümrüt, yakut ve safir taşlarıyla bezenmiş çıkıntılarının her biri, bir *boynuzcuk*. Bu çıkıntılar ulûhiyeti, Sahibi Zaman veya Zill'ullah olmayı temsil ediyor.

Tiyer'in tepeliği yapılırken Şemseddin Muhammed et-Ṭûsî'nin çizdiği büyük İskender'in minyatür resminden esinlenilerek orijinalindeki kanser, akrep veya heper simgesi yeniden şekillendirilerek külahın sivri ucuna yerleştirilmiş.

Kânunî'nin bir diğer unvanı "kutbül aktab" idi. Kutupların kutbu anlamına gelen bu deyim, en yüksek dini otorite, en büyük veli, gizli ermiş, insan-ı kâmil, Allah'ın yüce katına yükselttiği insan anlamlarına geliyordu. Bu unvanı ona kim taktı bilmiyoruz, ama kutbül aktab metafizik anlamda Sahibi Kıran'ın karşılığı idi. Kânunî'nin şeyhülislamı Sadi efendi "küfürdür" diye fetva verdiyse Kânunî böyle bir unvanı nasıl kullanabilir? Bu tür yakıştırmalar şairlere ve tarihçelere ait... Şair Yahya'nın ona "Sahibi Velayet" diye hitap ettiğini görüyoruz. Sultan'ın cerbezeli bir unvanı var: *Kutb-ul zaman, benî âdemi halife-i cihân ve sâhib-i kırân-ı deverân...* Kânunî'ye "kutup" yakıştırmasının yapılması, tahta çıkışının ilk 30 yılındaki Osmanlı toplumunda "mehdi" anlayışının epey revaçta olmasıyla açıklanıyor. Mehdi ve veli anlayışına yönelik toplumsal yönelim kuşkusuz siyasi söylemleri de etkiliyordu. Kânunî zamanında halk, yeryüzünü manevi yönden idare eden 29 gizli veli veya gâip imam olduğunu, bu velilerden otuzuncu ve



Pargalı İbrahim Paşa.

Kaynak. <http://3.bp.blogspot.com>



Bahtın tüyü.

<http://1.bp.blogspot.com>

sonuncusunun Sultan Süleyman olduğunu düşünüyordu. Günümüzde toplumsal ağırlığını ve önemini kaybetmiş olan "aktab" ve "sahibi kıran" kavramları, tatlı bir anı ve gönlümüzü ferahlatan nostaljik bir esinti...



VII. Klement'in V. Karl'ı takdis etmesi ve ona taç giydirmesi.
Kaynak. <https://yooniqimages.blob.core.windows.net>



Kânunî'nin eşi Hürrem Sultan. O da bir Kırân.
Kaynak. <https://3.bp.blogspot.com>

Sahibi Kıran Cengiz Han

Moğollara göre, “yeryüzünün en büyük kutsal ağası”... Pek çok yazara göre o bir Sahibi Kıran. Timur onu herhangi bir sıraya koymuyor ama bunun önemi yok. Sahibi Kıran sözcüğü dönüşmüş veya türetilmiş bir kavram... Hangi çağda kiminle başladığı bilinmiyor. Dünya imparatoru Cengiz’e sonradan yakıştırılan unvan şöyle: *Cengiz Hân-ı Âmir, Sahib Kıran bil Mübarek*. Cengiz Han Moğol muydu, yoksa Türk mü... Müslüman mı, yoksa pagan mıydı? Kırgız yazar Nur Zekiyev’e kulak verelim: “*Nenesi, annesi ve eşi Tük ve Müslüman olan bir kişi, başkası nasıl olabilir? Çevirmenler yanlış yaptılar. Mogulistan’ı Mongolistan olarak anladılar. Hint yarım adasındaki Hint-Mongul İmparatorluğu bir Türk devletidir.*” Necip Abadi isimli yazar; Cengiz Han’ın allâme Kadı Eşrefi çağırıp ondan İslam hakkında bilgi aldığını, onun, Allah’ın birliği ile Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul ettiğini, namaz ve oruca itiraz etmediğini, fakat hacca gitmeyi lüzumsuz gördüğünü söyler. Kadı Eşref kendisini Müslüman saymasına karşın, başka alimler öyle görmemişler... Osmanlı da...

Osmanlı’nın kuruluşundan 100 yıl önce, 1200’lü yıllar... Tarih sahnesine Cengiz Han çıkıyor. Asıl adı bir rivayete göre Timuçin, başka bir rivayete göre Kerim Han... “Cengiz” kelimesi; Batılılara göre “şahlar şahı” veya “mâlik el mülûk” anlamında... Bana göre ise “cengâver, cenklerin galibi...”

Hükümdarlar arasında Cengiz Han'la birlikte Sahibi Kıran'lık geleneği başlıyor, *Nesl-i Sahibi Kıran Cengiz Han* deniyor kendisine... Aslında Sahibi Kıran olan, Cengiz Han'ın sülâlesi... Cengiz için Sahibi Kıranlık "malik-el mülûk" olma anlamında, yıldızlarla ilgili değil... Fakat bu dönemde, "sahibi dîvan", "sahibi kıran" ve "emîr" gibi unvanlar henüz topluma "nüfuz etme" aşamasında olduğundan "kıran" unvanı yaygın kabul görmüş değil... "Sahibi Kıran" bir tür kraliyet unvanı... Kıran yıldızının parlaması için Timur'un iktidara gelmesini beklememiz gerekiyor. Timur zamanında insanlar yolun iki yanına dizilip haykırıyorlar: *Hayy, Bahâdur Sahibi Kıran Temür...*

Moğollar Cengiz Hanı sahiplenmişler. Onlar sahiplenince ve Müslümanlığı tartışmalı hale gelince biz bırakmışız. Cengiz Han ârafta kalmış gibi gözüküyor. Müslümanlığa ve Müslümanlara sıcak, ama istediğimiz çizgide değil... Bununla birlikte Moğol olmaktan çok bir Türk... Veya yarısı Moğol, yarısı Türk... Saçma gelebilir, ama öyle anlaşılıyor... Ona "dünya imparatoru olduğu için", veya "tanrının yeryüzündeki temsilcisi" görüldüğü için Sahibi Kıran deniyor. Moğollar kendisini "tanrının yeryüzündeki en büyük kutsal ağası" (Yeryütsün Kut Ağası) olarak isimlendiriyorlar.

Cengiz Han şöyle gaddar, böyle iyi... Tarih hükümünü vermiştir ve vermeye devam edecektir. Daha doğrusu tarihi şahsiyetler, gönülden bağlıları ve azılı karşıtlarıyla anlam kazanıyor. Ben orta noktadayım, önce durumu anlamaya çalışıyorum.

Bakıyorum, "Sahibi Kıran" veya "Yeryütsün Kut Ağası" anlamına gelebilecek simgesel bir alamet, simgesel bir nişan var mı? Çocuklar, vücutlarında doğan benleriyle tanınırlar. Bu nedenle, bir "ben", bir "alamet" veya "işaret"

arıyorum... Ve galiba buldum... Ay ve güneş... Bu simgeler ay ve güneş tanrısını da temsil edebilir, başka bir anlama da gelebilir. Ay ve güneş... Ben bu simgeleri bir yerden hatırlıyorum, ama nereden... Makedonya'nın başkenti Üsküp'te iken bir tatlı ismi öğrenmiş ve tatlısını da yemiştım. Tatlı diyorlardı, ama aslında şerbet dökülmüş kurabiyeye



Cengiz Han'ın bayrağı.

www.williammarshalstore.com



Babüssaade Kapısı'nın güneş kursu.

Kaynak: <http://1.bp.blogspot.com>

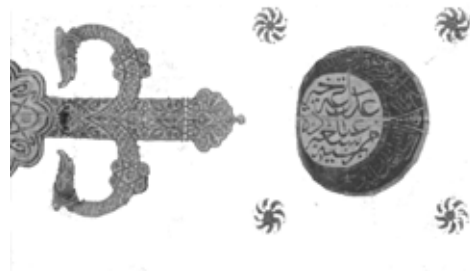
benziyordu. “Ayle Gün Tatlısı...” Şifreyi çözememiştim, şimdi bulutlar ve sisler yavaş yavaş dağılıyor. Tatlının asıl adı “ay ile gün”... Gün, bizim bildiğimiz “gün” değil, orta Asya Türkçesindeki “kün” veya güneş... Yediğimiz “ay ve güneş” tatlısı idi... Ne kadar da çok seviyormuşuz, küçük yuvarlak kurabiyelerin şekli şemâlini ay ve güneşe benzetmiş, sonra üzerine şerbet dökerek tatlılaştırmış, afiyetle yiyoruz.

Ay ve güneş tatlımız, balımız olmuş... Başka şeyleri daha hatırladım. Topkapı sarayındaki “Babüs-Sade” kapısını... Biz Saadet Kapısı olarak çeviriyoruz, ama anladım ki “Sahibi Kıran” kapısıdır. Kubbesinin alemindeki ay ve güneşi öyle her yerde göremezsiniz. Alelade bir simge değildir o... İkinci Mahmut ve Abdülhamid’in birlikte yattıkları türbenin kubbe alemi ay ve güneş remzini taşır. Demek ki onlar da Sahibi Kıran...



İkinci Mahmut’un türbe aleminde.
Kaynak. <http://www.mustafacambaz.com>

Zülfikarlı Osmanlı bayrağı, Kanuni’nin bütün kaftanları, çintemânî’ler, fleur-de-liz veya süsen simgeleri, Dolmabahçe sarayındaki Abdülmecit tuğ-rasında görülen zambak veya lale simgeleri... Ah! Ne sathî düşünmüşüm... Onları Hristiyanlardan aldığımızı zannederdim. Meğer tam tersine onlar bizden apartmışlar... Bizden, yani Mezopotamya’dan Mısır’dan, Nubiadan... Veya hepimizin ortak mirası, kimse kimseyi itham etmesin... Ay ve güneş, tanrı değil; yaratıcıya ilişkin bir muhtıra, hatırlatıcı, memorandum veya öz Türkçesiyle “andıç”... Eski Mısırlılar şu manayı vermişler, Hristiyanlar teslise dönüştürmüşler, Eskimolar fok, Kızılderililer *manitu* demişler... Olabilir, biz kendimize bakalım, ne mana veriyoruz... Türkiye’ye gelince, “ayın içinde güneş olmaz” deyip yıldızla dönüştürmüşüz onu. Çok kollu güneşin ışıkları giderek azalmış, sonunda beş kollu yıldızla dönüşmüş...



“Adl-ü sâatihi, hayrun min-ibadeti sittine senetin”.
Ayın içindeki güneşe Hadisi Şerfi almışız.

Kaynak. <http://www.wikiwand.com>

Cengiz Han ay ve güneşle özdeşleşmiş bir kişi. Onun ay ve

Hüner Şencan

güneş simgelerini “gürkan” kelimesiyle “kendisine damat olduğunu” ifade eden Timur’un börtünde, Kanuni Sultan Süleyman’ın papal *tiara*’sında göreceğiz. Ay ve güneş simgesi değişik şekillerde çizilmiş, üretilmiş, resmedilmiş ve simgeleştirilmiş. Öyle olunca simgelerin adları da değişmiş. Batılılar *fleur-de-liz* demişler. Biz süsen, zambak veya lâle demişiz. Sorguç yapıp külahımıza yerleştirmişiz. Süsleme sanatında ise “*Rumi Tepelik*” adı verilmiş.

Sonradan yapılmış olsa da, ressamlar Cengiz Han’ı hep boynuzlu



Aynı içindeki güneş zamanla “yıldız” dönuştü.

Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com>



Çin, Hohhot’ta Cengiz Han Heykeli.

Kaynak. <http://cultureofchinese.com>

boynuzlu börtü giymesiyle, kâküllerini boynuz gibi iki yana ayırmasıyla ve çok boynuzlu bir ata binmesiyle Sahibi Kıran. “Yeryüzünün kut ağası” bir eline güneşi, diğer eline ayı almış “kut”un manevi gücüyle dünyayı fethetmiş. Belki yıldızlar doğumunu haber vermeyi unutmuşlar ama, o “iki boynuzlu bir fatih” ve bir “Kut-u Kıran”...

olarak resmetmişler. Boynuz, kimi resimlerinde *perçemlerinin* ayrılması şeklinde yapılmış. Ve yine boynuz bazen börtünde, bazen atının yelelerinde yer almış. Boynuzlu olduğunu gördüğüm kişilerin her zaman Sahibi Kıran olma olasılığının yüksek olduğunu düşünürüm.

Cengiz Han; cihan imparatoru olma hasebiyle ve dahî, ay ve güneşi simgeleştirmesiyle,



Genghis Khan. Kendisi değil atı da boynuzlu.

<https://static.independent.co.uk>

Sahibi Kıran Emîr Timur

“Emir Timur”, babası “Emir Tarakay”, babası “Emir Berki”... Timur’un künyesi, Osmanlılarda olduğu gibi yukarıya doğru cedlerinin adları sıralanarak açıklanıyor.

Unvanları; Emîrül Kebîr, Kutbiddîn, Sahibi Kıran-ı Sâni, Karakan, Timûr Gürkân, Aksak Timur, Çalık Timur, Cihangir Timur, Ceyhan Timur, Şahı Cihan, Cey Atı Han Timur, Mâveraünnehr’in Emiri, Lame Timur, Leşker Başı (Ordu Başı), Şahlar Şâhı, İslam’ın Kılıcı, Allah’ın Kılıcı, Ulûzeniye (Kanunî), Allah’ın Belası¹, Allah’ın Afeti...

Sağ ayağı “aksak” ve kolu “çolak” ama dünyanın en kudretli hükümdarı. Sovyet Rusya’ya bağlı oldukları zamanda Özbeklerin milli kahramanı haline getirilerek efsaneleştirilmiş. Modern anlamda bir “ulus” inşa edilmiş böylece...

Geniş bir coğrafyada, zamanın en büyük imparatorluğunu kurmuş olması nedeniyle o da bir Sahibi Kıran. Büyük İskender’den sonra ikinci cihan imparatoru olduğu iddiasıyla kendisini “Sahibi Kıran-ı Sâni” olarak adlandırmış. Hükümdarlık borkü boy-



Emir Timur

Kaynak. <https://orexca>.

1 Türkçede Nasreddin Hoca fıkrası ile zemin bulmuştur. “Adil miyim, zalim miyim” sorusuna onun “yoldan çıkmış bu millete Allah’ın gönderdiği bir belasınız” sözüyle Türkçeye yerleşmiştir.

nuzlu muydu bilmiyoruz, fakat sonradan yapılan resimlerinde başına her zaman bir “taç” veya “börk” giydirildiğini görüyoruz. Ressamlar, bu başlıkları kimi zaman “sivri börk”, kimi zaman uçlarında *dentilleri* bulunan “basık taç” şeklinde yapmışlar.



Dentilli Taç.

civilization-v-customisation.wikia.com

“zambak” olmuş veya “tuğ”. Günlük hayatta anladığımız biçimiyle değil... Bu “tuğ”, tınlıg veya kutlu insan anlamına geliyor. Allah tarafından “seçilmiş” insanları gösteren bir simge... Ben ona “Sahibi Kıran” simgesi diyorum...

Börkün siperliğinde yer alan bu simgeye Araplar “cedde”, biz Türkçeleştirerek “şedde” demişiz... Eski Türkler, Moğollar, Çinliler, Hintliler ona hep farklı isimler vermişler. Tengrilig, tüylük, tugh, tuğ, tüy, boncuk, serpuş, sorguç, boynuz ve diğerleri... Eski Mısırlıların nasıl adlandırdıklarına bakalım: djed (cedde), wadjdet (vecde)², buto, uranüs, Atem, “Ra'nın gözü”, uraeus (reis), kobra, ankh, anhu ve diğerleri... Tuğ; takdise mazhariyetin, tanrısal iradenin yer yüzündeki nâib'i olmanın simgesi... Türkler İslamiyet'i seçtikten sonra bu simgenin anlamını yeniden yorumlamışlar, ama



Tınlıg - Boncuk.

Kaynak. <http://4.bp.blogspot.com>

² Wadjet, eski Mısır'ın ilk tanrılarında biri, dikilmiş kobra yılanı ile temsil edilmiş, kısaltılarak *djed* şeklinde yazılmıştır. Grekler *wadjet*, *zet* veya *djed* kelimesini Buto olarak isimlendirmişler. Aşağı Nil bölgesinin tanrıçası olarak değerlendirilen kobra simgesi firavunların başlıklarında gücü ve tanrısallığı gösteren tuğ simgesi olarak kullanılmış. MÖ 3000'li yıllara kadar uzanan tuğa “uraeus” adı veriliyormuş. Bu adlandırma muhtemelen dilimize “reis” olarak geçmiş.

“tanrısal seçilmişlik” anlamından bir türlü vaz geçememişler... Onu hem “zıllullah” olarak görmüş, hem de hakimiyet ve gücün sembolü olarak değerlendirmişler. “Tuğ” bir anlamda “Halifetullah’a” işaret... Veya daha doğru bir ifadeyle, “Halife-i Rasulüllah’a”... Resulün yerine geçen lider anlamında. Tuğ simgesine “yüce nâib”, “yüce vekil”, “yüce yardımcı” veya “seçilmiş kutsal insan” manalarını vermeye başladığımız zaman Tengri’lerin, Firavun’ların ve Nemrut’ların kara deliğine düşme tehlikesi var. Onu sadece “yöneticilik” simgesi olarak görüyorum, kutsî hiçbir yönü yok.

Tuğu belki her yerde ve farklı şekillerde kullanmışız ama putlaştırmamışız. Batılılarda tuğ, kutsal ve dini bir simge haline gelmiş... Onlar “fleur-de-lis” demişler bu simgeye, yani “zambak”... Güzel sanatlardan, mimariye, ülke bayraklarına, kumaş tasarımına ve dekorasyona kadar her yerde bu simgeyi yaşam biçimlerine emdirmişler. Allah’tan



Taht-ı Süleyman üzere Timur.

Kaynak. <http://temurid.uz>

bizim toplumumuzda böyle bir saplantı yok. Batıların “tap-tıkları” zambak simgesi Timur’a dayanmıyor, kökleri çok daha eskilere uzanıyor. Mezopotamya’ya ve eski Mısır’a... İsis’e... Kim bilir belki de İdris peygambere... İdris peygamber zamanından geliyor olması bile ona masumiyet karnesi kazandırmıyor. Çünkü “Hicret devri” tüm geçmişi iptal etti. Artık tüm tuğlar ve tüm şedde’ler bit pazarında satılan kırık dökük, rengi uç-



Çevgen veya Boncuk.
<http://istanbulmehtertakimi.com>

muş, yamulmuş çarpık kavramlar... Antika çöplükleri her zaman insanların ilgisini çekmiştir, “flea market”³ pazarında meraklı gözlerle çevreye bakılmaman nedeni o. Tuğ, (cedde, vecde veya zambak) simgesinin anlamı

3 Flea market: Bit pazarı veya Bat pazarı, eskitiler çarşısı.

derin... Binlerce yıl içinde yeni anlamlar ilave edilince tanınmaz hale gelmiş. Bu tür kavramlar, ancak “anlam yumağı” yaklaşımı ile anlaşılır. Onu oluşturan öğelerin her biri tek başına kaldıklarında herhangi bir “ses vermezken” bir araya geldiklerinde “konuşmaya başlarlar”.

Tuğ, (cedde veya zambak) “kutub” demek... Batılılara göre *axis mundi*...

Tuğ; ebedi hayat...

Tuğ; hayat ağacı...

Tuğ, İsis’in tacı...

Tuğ, Hz. İdris’in tacı...

Tuğ, dünyanın eksenini, dünyanın direği...

Tuğ, tanrının seçtiği ve atadığı kişi, yani Gavs, yani tanrıyla konuşan...

Tuğ, güç ve cihan liderliği...

Tuğ, tengri veya yaratıcı...

Türkçede cedde’yi değil, türevi olan kelimeleri kullanırız. “Ced”, deriz, “ceddin kimdir” diye sorarız. “Ceddin dede, neslin baba” diye marşımız vardır. “Ceddimiz”, “ceddin” kelimeleri muhtemelen cedde’den geliyordur. Cedde; “ata” demek veya “dede”... belki Hz. Adem peygambere uzanıyordur. Cedde kutsal bir kelime ve aynı zamanda yıldızlarla ilgili. “En yüksekteki yıldız” anlamına geliyor. En yüksekteki yıldız, yani; dedem, atam, Adem...

Cengiz Han’ın ve Aksak Timur’un Sahibi Kıran veya Cedde olmamaları mümkün mü? Cedde’nin bir diğer manası “zeytin ağacı”... İlginç, fakat daha önemlisi cedde’nin “Zât” anlamına gelmesi... Zeytin ağacı insanlığın başladığı



Cedde, Osiris’in omurgası.

Kaynak: <http://mirrorspectrum.com>

tarihten itibaren “yaşam ağacı” veya “tuğba” olarak değerlendiriliyor. Kuran’da “kutlu zeytin ağacının verdiği ışık...” deniyor. Cedde bir “hamûlet”, batılılar “amulet” diyorlar. Yani bir tür tılsım, “iyiliği celp eden, kötülüğü def eden”... Emri marûf, nehy-i anil münker görevini hatırlatan.... Kutsallığı, gücü ve seçilmişliği gösteren bir simge. Aynı zamanda “başü bâdel mevt”, öldükten sonra dirilişi

temsil ediyor. Yeraltı, yeryüzü ve göklere uzanan dikey bir eksen, bir Kutb, bir Gavs... Tuğ’un üç mesajı var: bu dünya, öldükten sonra diriliş ve ahiret...

Cedde’ye Mısır tanrısı “Osiris’in omurgası” adını vermişler ama, kökleri çok daha eskilere dayanıyor. Belki ağaçlara tapan, mahsul hasadını kutsayan

putperest insanların simgesi. Bat (bit) pazarı satıcılarının bu şekildeki açıklamalarını kahve telvesine bakan falcıların sözlerine benzetiyorum. “Sana bir cennet görünüyor, üç gün mü desem, yoksa üç ay mı? Kıtalar fethedeceksin, Sahibi Kıran olacak, insanların kellelerinden kuleler yapacaksın”.. Münec-cimbaşısı olsaydım Timur’a daha neler söylerdim...

Hicret’in mesajında “hayat ağacı” yok, “kutb” da, “gavs” da... Simgelere, ne tarihsel saçmalıkları, ne de kendimizin “uydurduğu” anlamları yüklemeyelim. Üç benek, üç çiçek, üç yaprak... Zambak veya lale çiçeği, Rumi tepelik, tuğ veya tüy... Boncuk, sorguç veya siperlik... Eski zamanlara ait “antika manaların” artık geçerliliği yok... Simgeler günümüzde estetik güzelliği olduğu ölçüde değerli. Timur’un üç benekli “tuğu”, tarihsel değeri olan “Sahibi Kıran” anlamını korumaya devam etsin ama, bu sözcüğe hak etmediği bir anlam yüklemeyelim. Kutsallaştırmayalım...

Timur’un oturduğu makam koltuğu “Süleyman tahtı”.. Sonra bu tarzı bizim Osmanlılar da benimsemişler. Taht, “sedir” yaklaşımında yapılmış,



Allah'ın güzel isimlerini zikrederek Huzur'a girersiniz.

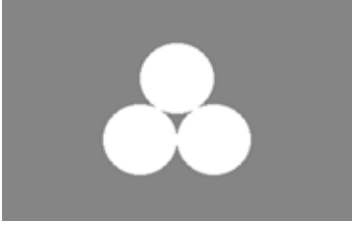
Kaynak. <http://temurid.uz>

geniş, yüksek ve süslü... Zaman içinde tahtı giderek küçültmüşler ve günümüzün “koltukları” çıkmış ortaya. Fakat “sedirin” bir ayrıcalığı var. Bu taht “uluhiyetle” ilgili. Allah ın mübarek kıldığı bir “oturma yeri”. Yani kut-sanmış. Mübarek insanların veya seçilmiş insanların dünyayı idare ettiği yer... Öyle olunca sadece “tacın”

değil, tahtın siperliğinde de tuğ, cedde veya aygün simgelerini görüyoruz. “Aygün” kelimesi birden aklıma geliverdi... Biliyorum, olguyu çoklu kavramlarla anlatma okuyucuyu yoruyor. Bundan sonra “aygün” kelimesini kullanacağım. Yani, ay ve güneş... Tuğ, eşittir aygün, “ay-kün”... Timur, kendisini “ikinci Sahibi Kıran” olarak ilan etmiş. “Birincisi Büyük İskender’dir”, diyor. Sahibi Kıran’lık

Hüner Şencan

acaba Timur'un dediği gibi Büyük İskender'le mi başlıyor?... Timur'un, kayın dedesi Cengiz Han'dan bile daha kudretli olarak Büyük İskender'i görmesi ilginç... "Kayın dedem ikinci, ben üçüncüyüm demiyor"... Yoksa Timur, Büyük İskender'in Zül-Karneyn olduğunu mu zannediyor? Bilmiyoruz...



Timur'un bayrağı: Brahma, Vişna, Şiva.

Kaynak: <http://www.crwflags.com>

İnsanları Sahibi Kıran unvanıyla "şereflendirme" konusunda bazı kişiler oldukça cimri... Osmanlı bürokratu tarihçi Mustafa Ali (1541-1560) "cihan hükümdarı babında" Sahibi Kıran olarak üç zatın sayılabileceğini belirtiyor. Ona göre dünyada sadece şu üç kişi; Büyük İskender, Cengiz Han ve Timur Sahibi Kıran'dır. Osmanlıları arasında Sahibi Kıran

yoktur. Bağlıları, tarikat şeyhi Sait Nursi'yi bile Sahibi Kıran ilan etmişken... Yapmayın, Osmanlı padişahlarının kemikleri sızlar, vallahi...

Büyük Timur'a dönelim... O hem bir Sahibi Kıran hem de Kutb-ud Dîn... Bu unvanı kendisine ulema veriyor. Dinin yıldızı, dinin direği, dinin aslı demek... Hem cihan imparatoru, hem de bir mehdî... Çağının müceddidi... Allah'ın "nusretini" almamış olsaydı cihan imparatoru olabilir miydi. Türbesi Allah, Muhammet lafızları ve Kuran'dan ayetlerle süslenmiş.

Kaynakların yazdığı doğruysa Timur 8 Nisan 1336'da doğdu. Bu tarihte Jüpiter ve Satürn değil, Jüpiter ve Mars "icma" olmuş, yani birbirine kavuşmuş... "Sahibi Kıran" tanımlaması yapılırken insanlar başlangıçta "Jüpiter-Satürn" inatlaşması içinde deşilmişler... Herhangi iki yıldızın veya gezegenin kavuşmasını "Kıran" olarak değerlendirirlermiş. Bu yaklaşıma göre ay tutulması da "kıran", güneş tutulması da... Timur'un simgesi eğer "aygün" ise onun Jüpiter ve Mars yıldızlarının buluşmasıyla alakası yok. Timur, atalarının "aygün" simgesini almış borkünün si-perliğine yerleştirmiş. Hepsi o kadar.



Güneş tutulması Kıran ise, bayrağımız "Kıran'ın ta kendisi değil mi? Çünkü, "ayın kucağında güneş olmayacağına göre. Kıran, Yaratan'a işaret.

Kaynak: www.mibrujula.com

Kıran, nasıl olmuş da “şans birleşmesi” olarak görülmüş ve bu birleşimde doğan insanların bahtlarının açık olacağına yorumlanmış... Öyle gözüktüyor ki, binlerce yıllık zaman içinde... İnsanlar deşelemişler konuyu derinleştirmişler;



Grand Han Kubilay'ın bayrağı. Üç “Kıran”ı biz Üç Hilal yapmışız. Çintemanilerin hepsi Kıran.

Kaynak. <http://www.crwflags.com/>

yıldızların “kıran” hallerini rafine etmeye başlamışlar. Yıldızların hallerine bakıp “Büyük Kıran”, “Küçük Kıran”, “Orta Kıran” gibi terimler üretmişler. Sular durulmuş mu, hayır... Hangi yıldızların bir araya geldiğinde “kıran” sayılacağı konusunda hâlâ bir mutabakat yok...

Rivayete göre, Timur doğduğunda insanlar onun avucunda kan peltesi bulmuşlar ve başında yer alan az sayıdaki saçlarının tamamı beyazmış. Bu

alametler onun muzaffer bir emir olacağına yorumlanmış. Mısır firavunu Birinci Daryus, Büyük İskender ve Jul Sezar’la karşılaştırılan bir kişi için

kerametler üretmiş, yıldızları bir araya getirmiş ve onu mehdi ilan etmişsiniz, çok mu... Yok, hayır öyle değil... Liderleri kutsamayalım. Meşhur deyimiyle, eğer kutsarsak *kantarın topuzunu kaçırmış*, onlara ulûhiyet atfetmiş olmaz mıyız.

Özbekler, 1996 yılında Timur Müzesi’nin içinde “Senâyi Nefise” adı verilen bir grup sanatçıya “triplet” adı verilen üç panelli bir duvar resmi yaptırmışlar. Triplet’in adı, “*Büyük Sahipkıran*”... Birinci panel Timur’un doğumuna tahsis edilmiş. Venüs ve Jüpiter yıldızlarının altında doğmuş olması nedeniyle kendisine sahibi kıran unvanının verilmesi hikaye edilmiş. İkinci panelde tahtının üzerinde oturan Timur var. Çevresinde yıldız bilimcileri, şairler, askeri kumandanlar ve diğer bilim adamları... Bir takım konuları konuşuyor, müzakere ediyorlar. Üçüncü panel Timur’un yaşamının son yılları



Emir Timur’un türbesi.

Kaynak. <http://www.oteli.uz>

265

Hüner Şencan

için ayrılmış. Yani; *veni, vidi, vici... Geldim, gördüm, yendim...* Son kelime problemlidir, pek çok kişi onu kendi anlayışına göre değiştirdiğinden ben de aynı yola başvuruyorum ve triplet'i şöyle yorumluyorum: *Geldim, gördüm, kalanlara selam olsun.* Timur'un bir otobiyografi kitabı var. Adı, *Melfuzat-ı Timuri*. Bazı kaynaklarda *Tüzük-i Timuri* de deniyor. Bir tarih kitabı ama "yasa kitabı" gibi değerlendirilmiş ve Ruslar bu esere *Ulûzeniye-i Timur* adını vermişler. "*Kanunî Timur*" gibi bir anlamı var. Kaçınılmaz olarak "Kanuni Sultan Süleyman" geliyor aklıma... Triplet panoya ayrıca eşi adına yapılan "Bibi Hanım Cami'nin" resmi çizilmiş, gök yüzünden süzülen iki meleğin Allah'tan Timur'a "*kutlug*" getirmesi (Sahibi Kıran'lık beratı) ve Ahmet Yesevi Camii figüre edilmiş. Triplet panoda iki önemli simge var: *Kılıç ve Kuran*. Bu simgeler Timur'un ülkesini Kuran'a uygun olarak ve âdil bir biçimde yönettiği anlamlarına geliyor. Demek ki, Timur bir tür *Zül Karneyn*... Bizim ve başkalarının onu nasıl gördüğü önemli değil. Onun ve bağlılarının kendilerini nasıl takdim ettiklerine bakalım. O bir "Adil-i Sahibi Kıran"... Çok su götürür olsa da... Müzenin önündeki Timur heykelinin kaidesine kalın harflerle onun şu sözlerini yazmışlar: "Güç Adalettendir."

"*Tengri açmış ceyatu doğustan*"... Tanrı doğuştan yazgısını açmış ve nusretini vermiş, onu doğuştan Sahibi Kıran ilan etmiş... Doğuştan muzaffer velî ve muzaffer lider... Doğuştan *gâlib-i ulâ*...

Büyük Emir Timur için hazırlanan triplet panonun arkasında bir aslan resmi ve üzerinde güneş simgesi var. Daha sonra bu aslanlı güneş simgesinin İran bayraklarında yer aldığını göreceğiz. Börteçin'in oğlu Cengiz Han kendisini "Tengri'nin oğlu" olarak ilan etmişse, Timur'un kendisini "*tanrısal kut verilmiş*"



Brahma, Vişna, Şiva'yı mı, yoksa Allah, Rahman ve Rahim mi temsil ediyor?
Kaynak. blog.naver.com

biri olarak tanımlaması çok masum kalıyor. Fakat "aslana" dönelim, bana Aslan Richard'ı hatırlatıyor. Ve yeni bir unvanla karşı karşıyayız: *Aslan Timur*... Aslan ve güneş simgelerinin yıldızlarla ilgili olduğu söyleniyor ama Batılılar Timur'un bu simgeyi 1402'de Yıldırım Bayezid'i yendikten sonra kullanmaya başladığını yazıyorlar. Demek ki "Ankara Savaşı", müzedeki triplet'te "*aslan ve güneş*" remziyle

simgeleşmiş. Özbekler bu görüşe katılmıyorlar, “Timur’dan önceki emirlerin hakimiyetini” temsil ettiği iddiasındalar. Bir yere kaydedelim... Sonra aslanın hemen altında üçgen bir düzenleme içinde, *üç halka* resmi görüyoruz. Bunların Timur’un tamgası veya tuğrası olduğu belirtiliyor. Bir rivayete göre aynı zamanda bayrağı... Bu üçlemeyi hatırlayınız Osmanlıda da var. “Üç kıtanın hakimi olma” anlamında... Özbekler de benzeri yorumları getiriyor ve simge için “Dünyanın üç bucağının hakimi olduğunu remz ediyor” diyorlar. Timur bu simgeyi her yere koydurmuş. Paraların üzerine, binaların cephelerine, askerlerin börtlerine ve kalkanlarına... Adeta bir kutsallık yüklemiş bu simgeye...

Ben şöyle yorumluyorum; kökeni ne olursa olsun “üç benek simgesi” de bir tür “aygün” yani, “Simge-i Sahibi Kıran”... Aygün’ün değişik stilizasyonlarından biri... Fakat, demek ki Timur bu tarzı, üç benek, üç nokta, üç halka tasarımını beğenmiş. Ayrıca, düzenlemeyi Timur’un belirlediğinden de emin değiliz. Muhtemelen o, “üç benek aygün’ünü” sadece yüceltmiş ve yaygınlaştırmış. Çünkü kendisinden önce hükümdar olan Doğan Temür’ün⁴ de (1333 –1370) aynı tamga ile resmedildiğini görüyoruz.

“Üç halka”, “üç benek”, “üç nokta”, “üç küçük yaprak” Osmanlıya da geçmiş veya doğal olarak onlar tarafından da tevarüs edilmiş. Kanuni’nin “kaftan süsü” olmuş ve biz “çintemani” demişiz ona.

“Üç benek” Orta Asya simgesi gibi gözüktüyor ama kökleri Mezopotamya’ya, eski Mısır’a kadar uzanıyor. Orta Asya insanları Hunlar, Tatarlar, Türkler, Çinliler ve Mungullar’dan⁵ oluşuyordu... Mungullar veya Mogollar için üç



*Kânuni’nin kaftanına kadar uzanıyor.
<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com>*

4 Toghon Temur.

5 “Böyle bir ırk mı varmış” diye sormayınız. O tarihlerde “ırk” veya “millet” yoktu ki olguyu günümüz terimlerine göre ifade edeyim. Boylar, soylar, obalar zengini idi Orta Asya ve hepsi Mezopotamya dilinin birbirine bazen yakın, bazen uzak kalan versiyonlarını kullanıyorlardı. Onlar ne Türk, ne Moğol, ne de Çinliydi. Mezopotamyalıydı, Mısırlıydı, Filistinliydi. Adem peygamberin soylara, kabilelere ayrılmış çocuklarıydı. Kelime benzeşmeleri günümüzden yüz kat daha fazla olması nedeniyle fazla güçlük çekmeden birbirleriyle haberleşebiliyorlardı. Timur’un “dört dil bildiği” gibi bir söylemin ne anlamı var.



Timur İmparatorluğu - 1405.
Kaynak: <http://cf.kizlarsoruyor.com>

Yuvarlak simge “evren”, “zaman” ve “kainatın yaratıcı gücü” anlamına geliyordu. Onlara göre Tengri; beşeri ruh, hava, ateş, güneş ve ay idi... Orta Asya kavimlerinde tengri veya aygün simgeleri kralların başlık siperliğine yerleştirilir, yüksekte tutulurdu. Hem saygı alameti idi, hem de seçilmiş insan mesajı veriyordu. Ayrıca üç

nokta, “kıran eden üç yıldız” işaretti... Devam edelim, üç nokta; Kaan’ın semâvât ile yeryüzü arasındaki bağlantıyı kuran bir kutb, direk veya sütun olması anlamına geliyordu. Börkün sivri ucundaki tüy dikkatinizi çekmiştir. Belki deve kuşunun, belki tavus kuşunun tüyü. “Adalet’in ve Hakikat’in” temsilcisi olma anlamına geliyor... Eski Mısırlılar onu “Hakikat’in tüyü” olarak adlandırıyorlardı. Aynı zamanda Maat veya Manat putunun tüyü... Arif olma, hikmet sahibi olma anlamlarına geliyor. Timur bize şunu söylüyor: Üç nokta, üç yıldızın birleştiği zamanda doğduğumu; üç benek, ay ve güneşin yolunu aydınlattığını; börkümdeki tavus kuşu tüyü, “arif

ve hikmet sahibi olduğumu”, ülkemi adaletle yönettiğimi gösteriyor... Himm... Ne desin ki... Üç benek için Brahma, Vişna ve Şiva’ya atıf yapacak hali yoktu herhalde.

Görüyoruz ki, Sahibi Kıran unvanı üç boyutlu. Birinci boyutu yıldızların buluşmasıyla ilgiliyken, ikinci boyutu cihan hakimiyetini temsil ediyor. Üçüncü boyutu ise ulûhiyet. Yani tanrısallık. Bu tanımlamaların hiçbiri “Hicret” öğretisiyle ilgili değil... Bunlar bâtil dönemlere ait “kof-tiden” konfeti serpintileri... Bu yorumlar bir tür; doruğ, mit, yanlış inanç, boş sözler, anlamsız, değersiz, geçersiz, sahte ve aldatmaya yönelik tanımlamalar.



Timur’u bu şekilde resm edenler onu Büyük İskender’e mi yoksa Mısır firavunlarına mı taşıyorlar.

Kaynak: <http://www.paradoxplace.com>

Sahibi Kıran, övücülerin ve meddahların karşılığını almak için bolca kullandıkları; çok renkli, şıkırık yanan, parlayan bir yıldız... Zanaatkar öyle halis duygularla gıdıkıyor ki, müşteri mest olmuş konuşamıyor.

Sahibi Kıran Büyük İskender

Makedonya kralı Büyük İskender, Mısır firavunlarında görüldüğü gibi, küçük yaştan itibaren atalarının tanrı olduğuna inanıyordu. Böyle olunca, ilahlığını ilân etmek zor olmadı onun için.

Milattan önce 500'üncü yıllarda Makedonya kralları babalarının Perdika'lılardan, onların Temenos'lardan ve Temenos'ların da Herakles'den geldiğini düşünüyorlardı. Herakles, yani Herkül... Herkül, tanrı Zeus'un oğlu olduğundan İskender de kendisini "tanrı soylu" bir insan olarak değerlendiriyordu. Mısır'ı zapt edince insanlar ona "İskender-Amun" diye hitap etmeye başladılar. Grekler ise "Aleksander Amun-Zeus" deyişini tercih ediyorlardı.

İskender bir "kozmo-krator" idi, yani "Sahibi Zaman", "Cihan Hakimi" veya sonradan adlandırılan biçimiyle bir "Sahibi Kıran"...

Eski Yunan'da insanlar iki grupta ele alınırlardı: Ölümlüler ve ölümsüzler. Ölümsüz olanlar, ilah tarafından seçilmiş kişilerdi ve yeryüzünde tanrının temsilcileriydiler. İskender gibi "krallar" ve Pythagoras gibi "ârif adamlar" ulûhiyet sahibi olarak görülürlerdi. Öldüklerinde mezarlarının üzerine türbeler yapılır,



*Kozmokratör İskender.
Kaynak. <http://www.livi->*

Hüner Şencan

buraları ziyaret yeri haline getirilirdi. Batı toplumu, “hükmetmiş kralların” veya “hikmet sahibi olmuş” kişilerin türbelerini “şirinlik” olarak isimlendirmiştir. Şirinlik, tomb veya mozolelerin haclegâh yapılmasının hikayesi ilk zamanlara kadar uzanıyor. İnsanlar, şirinlik adı verilen bu “makam”ları, küçük türbeleri veya anıtsal mozolümleri “vasileus” niyetiyle tarih boyunca ziyaret etmeye devam etmişler... Gah ağıtlar dökmüşler, gah yardım ummuşlar...

İskender, Milattan Önce 356-323 yılları arasında yaşamış bir devlet adamı. Makedonya'dan hareket edip Anadolu'yu, Mısır'ı, İran'ı, Hindistan ve Afganistan'ı zapt etmiş... Bilinen dünyanın yarısını işgal edince kendisine “Büyük” lakabı takılmış. Bir diğer unvanı Sahibi Kıran veya Zül Karneyn... Yunanlılar “Vasilus” diyorlarmış, “Vasilus-İskender” veya “Zeus-Vasilus”... Bu sözün dilimizdeki, “vesile” ifadesiyle bağlantısı var mı, bakmak lazım...



“Koçum benim” sözü rastgele söylenmiş değildir.

www.theclassicslibrary.com

Büyük Vasilus'a verilen şaşalı unvanlar “yıldızlarla” değil, “cihan imparatoru olmayla” ve başına giydiği “koç boynuzuyla” ilgili. Fakat yazarlar ve bilim adamları “burçlarla” bağlantı kurmaktan hâlâ vaz geçemiyorlar. Bir araştırmacı bilgisayar programlarıyla simülasyon yapmış iddia ediyor, İskender doğduğunda “kral yıldızı” olarak bilinen Regulus'un “aslan burcunun” üst kısmında yer aldığını söylüyor. Demek ki Büyük İskender'in de yıldızlarla bir bağlantısı var.

Büyük İskender “koç” gibi adam, o nedenle Sahibi Kıran veya “Sahib-i Boynuz”... Literatürde Zeus-Amun, “boğa ve koç” birlikteliğiyle temsil ediliyor. İskender, eğer Zeus-Amun olarak isimlendirilmişse; boğa kadar güçlü, koç kadar direngen demek... Fakat durun... Boğa ve koç aynı zamanda tanrısallığın simgesi veya peygamberliğin...

Her nasıl olmuşsa ilk dönem İslam alimleri Kuran'da adı geçen Zül-Karneyn unvanlı hükümdarın Büyük İskender olduğunu zannetmişler. Sebep, Zül-Karneyn kelimesinin “iki boynuzlu kişi” anlamına gelmesi.

Müslümanlar, İskender'in iki boynuzlu bir başlık giydiğini öğrenince Kuran'daki Zül-Karneyn'in o olduğunu zannetmişler veya o olabileceğini düşünmüşler. Ona, *İskender Name* adı verilen ve binlerce beyitten oluşan destanlar yazmışlar. Aslında “İskender destanlarının” yazımına ölümünden hemen sonra başlanmış. Makedonlar, Babilliler, Mısırlılar, Suriyeliler; “Ey

Zeus-Amun, ey bizim tanrımız, kralımız, her şeyimiz, sen nasıl ölürsün, sen ölmedin, sen yaşıyorsun, biz senin izindeyiz, neredeyse gel bizi kurtar” diye mersiyeler yazmışlar; destanlar, ağıtlar dökmüşler. Bu gelenek yüzlerce, binlerce yıl devam etmiş... Şâirler ve edebiyatçılarda bir “İskender aşkı” gelişmiş ki, sormayın... Batılılar, yazılarında *Alexander Romance* adını verdikleri bir ifade kullanıyorlar. Bu sözü, “İskender aşkı” veya “İskender’in Aşkı” olarak çevirebilirsiniz. Onlar İskender’in ateşli aşk hikayeleriyle meşgul olurken, biz İskender’in kendisine aşık olmuşuz.

Romantik “İskender aşkını” bize bulaştıran kişi Arap tarihçi Hişam ibni Muhammed (M 819). Lakabı El Kalbî... Zül-Karneyn’i Arabistan’ın güneyinde yer alan Yemen’de yaşayan Himyar kavminin kralı Sa’b ile ilişkilendirirken sonra ne olmuşsa olmuş *El Kalbî* denen bu şahıs, İskender’e dönmüş, İskender’le bağ kurmuş. Böylece bir kapı aralamış... Arkasından insanlar, aralanan bu kapıdan girip büyük şevkle ciltler dolusu İskender Name’ler yazmaya başlamışlar.

İki yüzyıl sonra El-Sa’lebi¹ “Peygamberler Tarihi” isimli eserinde “İskender’in kendisine kitap verilmeyen bir nebi olduğunu” yazmış. Vahyi Cebrail’den değil, İsrail’den aldığını söylemiş. Muhayyilesi ne kadar da genişmiş, çağımızda yaşasaydı tarihçi değil, iyi bir romancı olurdu. Düşünce ufku artık gem’i azya almış ya... Yaz, yazabildiğin kadar... Resul diyen mi istersin, nebi diyen mi, veli diyen mi, “melik idi, ama sıddık bir kişi idi” diyen mi... Ona Arapça bir de isim uydurmuşlar: *Ahmed ibni Âsas*... Âsas’ın oğlu Ahmed. Yani bizim İskender diye bildiğimiz kişi aslında “Ahmet” imiş... “Övülmüş” veya “Çok övülen”... İskender kelimesi Grekçe Alexander sözcüğünün Arapçaya translitere edilmiş halini yansıtmış. Dur durak bilmemişler, İskender’i “mîrâca” çıkarmışlar. Yedi kat semâvât üzerinden dünyayı temaşa ettirmişler... Kuran’daki Zül-Karneyni düşünüyorlar, fakat bu bilinmez kişiyi İskender kimliğinde bedenleştiriyorlar... Firdevs’in Şehnamesi, Nizamî’nin (1141-1203) İskender Nâme isimli eseri, Camî’nin Hayret Name-i İskenderî çalışması o dönemde yazılan *güzellemelerden* bazıları.

Büyük İskender 332’de Mısır’ı zapt edince tanrısallığının izlerini aramak ve bulmak için Libya çöllerinin ortasında bulunan Sîva adlı vahayı ziyarete gitmiş. Bir tür “abbas” yolculuğu... Zorlu bir seyahat olmuş. Daha önce Pers kralı Kampüs’ün teşebbüs ettiği Sîva ziyaretinde kum fırtınasına yakalanan ordusundan 50 bin kişiyi kaybettiği düşünülürse, epey cüretkar bir ziyaretmiş

1 Ebu İshak Ahmed ibn Muhammed ibn İbrahim Es-Sa’lebi.

Hüner Şencan

bu. Sıva adlı vahada Berber Araplarının “Amun Oraklı” adlı bir tapınağı varmış. Helenler, tapınaklarına “oraklı”² diyorlar. Yuvarlak biçimli olması nedeniyle ülkemizde insanlar bu kelimeyi “ot biçme aracına” ad yapmışlar. Amun’un Oraklı’ında görev yapan rahiplerin tanrıyla konuştuğuna ve ondan haber aldığına inanıldığından İskender “bir de ben gideyim, babamın kim olduğunu öğreneyim” demiş. Orada tanrıya kurbanlar kesmiş, rahipler tarafından kutsanmış ve “ilahlığı” tasdik edilmiş.

İskender, o kutsal günden itibaren koç boynuzlu “tanrı Amun’un” veya “Amon-Ra’nın” oğlu... Soyu itibarıyla “tanrı” ve aynı zamanda “firavun”... Mısırlı ve Persli firavunlardan sonra yeni bir kavmin, Makedonyalıların firavunu olarak ortaya çıkıyor... Bilgisizliğime şaşıyorum, firavunların sadece Mısırlı olduklarını zannedirdim.

İskender “Aşağı Mısır” ve “Yukarı Mısır” bölgelerinin kralı, Ra’nın seçtiği kişi, Amun’un sevgilisi, güneşin oğlu... Heykellerde ve rölyeflerde koçbaşı ile temsil ediliyor ve iki boynuzlu olarak anılıyor. Bazen tek boynuzlu keçi kafasıyla resmedilmiş olsa da, genel karakteri iki boynuzlu olması. Koç kafasıyla temsil ediliyor ama aslında bunlar “güneşin boynuzları”... Güneşin battığı ve doğduğu toprakların hükümdarı anlamında, yani coğrafyanın tüm doğusu ve tüm batısı ona ait... Her büyük kral için söylendiği gibi, o da, “gelmiş geçmiş en büyük kral”...



Çift boynuzuyla eski bir paranın üzerinde.

Kaynak: <https://assets.ec.quoracdn.net>

Kaynaklardan tüm Mezopotamya ve Mısır tanrılarının boynuzlu olduğunu öğreniyoruz. Bu nedenle Amun-Zeus da boynuzlu olarak resmediliyor. Amun boynuzlu ise, oğlu veya yedi göbekten torunu İskender’in de boynuzlu olması gerekiyor. Geniş toprakları zapt etse de, etmese de... Boynuzlar, sonuç değil, işin başlangıcı... İskender doğuştan boynuzlu, çünkü inanişe göre tanrıların soyundan geliyor. Ailesi onu böyle şartlandırmış... Annesi, “uyusun da büyüsün, tanrı olsun, insanları inletsin” ninnileriyle büyütmiş onu.

Mezopotamya’da tanrıların kendi aralarındaki hiyerarşik sıralaması boynuzların sayısı ile vurgulanmaya çalışılıyor. Hangi tanrının boynuzu fazla

2 Oraklı: Hem mabet, hem de rahip veya mobad anlamında.

ise o tanrı daha büyük... Büyük tanrıların yedi boynuzu var, küçük ve daha aşağı tabakada kalan tanrılar ise iki boynuzlu.

Mısırlılara göre her firavun tanrının oğlu... Dolayısıyla kendileri de tanrı... İskender, Sivadaki Oraklı'ı ziyaretinden sonra Zeus-Amun'la özdeşleşen iki boynuzlu koç başlığını giymeye başlar. Kimilerine göre, boynuzlu bu başlık öldükten sonra ona yakıştırılmış ve koç başlıklı olarak resmedilmeye başlanmıştır. Hani, "koçum benim" deriz ya, sevdiğimiz kişilere... İskender "koçumuz" olmuş.

Aslında İskender'in başına giydiği koç başlığı bir tür banttı. İki kıvrık koçboynuzu deriden yapılmış bir bant şeride tutturulmuş ve saçlarına bağlanmıştı. Boynuzlar saçlarının arasından çıkmış gibi gözüküyordu. İskender yüzyıllar boyunca iki boynuzlu olarak hatırlandı. Onun, tanrı olarak anılması için çevresindekilere çok ısrar etmediğini, fakat tanrı olarak hitap eden kişilerin bu lütuflarını da geri çevirmediğini görüyoruz. Kafası karışık bir insan... Bazen tanrı rolünü oynuyor, bazen dünyalı bir insan gibi hareket ediyor... Tek tanrıya değil, çok tanrıya inanan bir insan. Her toplumun tanrısına yeşil ışık yakıyor. Fakat aynı zamanda kendisinin tanrı olduğunu düşünüyor. Kimi tarihçilere göre, zafer sarhoşu bir eşcinsel... Makedonya'daki bir profesörün adlandırmasıyla aynı zamanda "aptal" bir kral. Düz bir çizgi üzerinde Afganistan içlerine kadar gidip geniş toprakları zapt ediyor, ancak bir devletin nasıl kurulup yönetileceğini bilmiyor.

Müslümanlar gaflete düşerek onun Kuran'da geçen Zül Karneyn olduğunu zannetmişler. Sorun boynuz benzerliğinden kaynaklanıyor... Onun iki boynuzlu olması ile, sadık ve sâlih "Kur'an kahramanı" arasında ilişki kurmuşlar. Konuyu iyi araştırmama, Hristiyan ve Yahudi hikâyelerinin etkisi altında kalma böyle bir sonuca yol açmış. Çok sayıda hikâye ve masal üretilmiş. Niyazi Mısıri Divanı'ndan yaptığım sadeleştirmeyle okuyalım:

"İki kaşa seddeyn ve iki kaş ortasına ise İskender denir... "Hızır aleyhisselâm", "İskender Zül-karneyn" ve "Eflâtun" hep birlikte Bahr-ı zulmet veya Bahr-ı muhit adı verilen Atlas Okyanusuna kadar gittiler. O vakit Hz. İbrahim'in zamanı idi. Atlas okyanusundan inci, yakut ve zümrüt çıkardılar. Hızır ve Eflâtun orada gizli bir iş yaptılar. İskender'e haber vermeden "ölümsüzlük suyunu" içtiler. Geri dönüşte İskender, Mekke'ye geldi ve Hz. İbrahim ile orada buluştu. Kavuştuklarında birbirinin boyunlarına sarıldılar, sarmaş dolaş oldular. Bayram günlerinde bu şekilde sarmaşmak, Hz. İbrahim ile İskender'in sünnetindedir."

Masal, masal mastırır... Yüzyıllarca İskender imgesini kullanarak insanları uyutmuşuz. İskender'in hikâyeleri traji-komik... Malezya kralları, İskender Zül Karneyn'in torunları olduklarına inanırlarmış. Bir başka kaynakta, onun Mekke'ye hacca gidip İbrahim peygamberin elini öptüğü yazılmış. İranlıların meşhur *Şahname* isimli eserinde soylu bir İran Prensi olarak takdim edilmiş. Büyük İskender, böylece Afrika kıtasından Sibirya steplerine kadar kitlelere Müslüman bir kral olarak tanıtılmış.

Sonra, bir gün "Sahibi Kıran boynuzlu İskender'in" talihi ters dönmüş. Müslümanlar onun putperest, sapık bir lider olduğunu anlamışlar. Önceki Müslüman bilginlerin yazdıklarından büyük ölçüde hicap duymuşlar, "nasıl böyle bir hatayı yaparlar", "nasıl böyle bir hatayı yaptık" diye...

Kimi Müslüman bilginler durumu kurtarmaya çalışmışlar, tarihte iki İskender olduğunu söyleyerek Zül Karneyn'in İskender-i Yunanî değil, Birinci İskender olduğunu iddia etmişler. Tarihte boynuzlu başlık giyen lider çok da, "Birinci İskender" diye bir kişiden hiç söz edilmiyor... Demek ki, boynuzlu liderlerden birine "Birinci İskender" yakıştırmayı yapıyor, fakat kim olduğu bilinmiyor. Boynuzlulara "İskender" yakıştırmayı yapma, nafi bir bocalama... Mahcubiyet ve bir tür çıkış yolu arayışı... O mantıkla hareket edersek, bütün firavunlar, bütün El-Cezire kralları İskender...

Diyelim ki, kabul ettik. Eğer "Birinci İskender" diye biri varsa o zaman boynuzlu üç İskender'den veya üç Sahibi Kırandan söz etmemiz gerekecek.

- Birincisi, meçhul Zül Karneyni Asli İskender.
- İkincisi, Zül Karneyni Yunanî İskender.
- Üçüncüsü, Zül Karneyni Şkıptarı İskender.

Battıkça, batmak işte buna denir... Çözüm "Zül-Karneyn" adıyla "İskender" adını yan yana getirmemek. Zül-Karneyn tanımlaması Kuranî bir kavram ve bir sıfat. Ad verilmediğine göre bilinen dünyada hiçbir isimle ilişkilendirilmemeli...

Yoksa Şkıptarı İskender'i de Zül-Karneyn olarak tanımlamamız gerekecek. Şkıptarı İskender günümüzde bazı Arnavutların lideri konumunda... Asıl ismi George Kastrioti... Sultan İkinci Murat onu sarayına almış, Edirne Enderun'unda yetiştirmiş ve ona vakar sahibi olması için *İskender* ismini takmış. Müslüman Arnavutların çoğu, Müslümanlıktan Hristiyanlığa geri döndüğü için onu "kâle almıyor" ama, keçi boynuzlu bir başlığı var. Başlıktaki boynuzları nedeniyle o da bir Zül-Karneyn... Ata binmiş büyük bir heykelini

dikmişler Makedonya'ya... Sahibi Kıran olmak için ha boğa veya koç, ha keçi boynuzu olmuş, ne fark eder. Boynuz olsun da. Kastrioti demek ki Büyük



Sahibi Kıran, Gergi Kastriyoti
veya Skander Beg.
İnanmıyorum... O da mı ?
Kaynak: <https://gezimanya.com>

İskender'e mümasil görüyor kendisini. Tarihteki "boynuzlu krallar resmi geçit töreninde", son sıralarda yer alan Sahibi Kıran'lardan biri de o.

"Zül Karneyni İskenderi Yunan-i" başlan-
gıçta boynuzsuz bir kral imiş. Ne zaman ki Mı-
sır'ı işgal etmiş koptik rahipler kendisini ulu-
layarak "sen tanrıların ülkesini zapt ettin, artık
tanrının varisisin" deyip başına Amon-Ra'nın
çift boynuzlu koç başlığını geçirmişler. Büyük
İskender böylece kendisini bir ilah olarak
görmeye başlamış. Yunanlı İskender, o tarihten
sonra Zül-Karneyn-i İskender ve 1600 yıl sonra,
Timur sayesinde "Birinci Sahibi Kıran İskender"
olmuş.

Mısırlıların tanrısı "Amun" da boynuzlu bir kral... Milattan sonra 30 yılında Mısır, Romalılar tarafından zapt edilince bu tanrı Roma'ya "Amun-Jüpiter" olarak taşınmış. Grekler aynı tanrıya "Amun Zeus" adını veriyorlar. Öyle anlatılır ki, Büyük İskender Sıvâdaki Jüpiter veya Amun tapınağına girdiğinde baş rahip harizmî'ye³ şu soruyu sormuş: "Benim babam kimdir?" Harizmî ona anlamlı bir cevap verir: Sen Amun'un oğlusun. Amun tanrı ise, tanrının oğlu da tanrıdır... İskender'in ilahsallığı böyle başlar... Kuran, bu yüzden insanlığa "la ilahe..." diye sesleniyor... Tanrılaştırılan insanlardan yüz çevirin diyor...

Jüpiter-Amun isim birlikteliği bu adların bir-
birinin yerine kullanılmasından kaynaklanıyor.
Jüpiter, koçun başı ve yüzü ile temsil edilirmiş.
Jüpiter veya Amun'un başında gözüken iki uzun
çıkıntı bazılarına göre iki uzun tüy, bazılarına
göre boynuz. Roma'ya ve Greklere boynuz şek-
linde geçtiğine göre boynuz olma ihtimali da-
ha yüksek. Firavunlar tarih boyunca hep boy-



Roma tanrısı Amun Jüpiter.
<http://usercontent2.hubstatic.com>

3 Harizmî: "Kelamî verâ" ile haber veren kâhin veya râhip. Bir diğer adı Orakl veya Orak.

Hüner Şencan

nuzlu kasklar giymişler. Demek ki firavunlar da Sahibi Kıran. Binlerce yıl öncesine gittiğimizde Sahibi Kıran'lık unvanının yıldızlarla ilgili olmaktan çıkıp boynuzlarla ilgili olduğunu görmeye başlıyoruz. Öküz, boğa, koç ve keçi

gibi hayvanların boynuzlarıyla...



Büyük İskender'in dedesi. Tanrı Amun-Ra.
O boynuzlar İskender'in değil, tanrısının.

Çift boynuzlu başlık giyen kralların hepsi İskender... İki kaş arasına işaret ediyor ama, yıldızların bir araya gelmesiyle de ilgili... İnsanların düşünme meleke-leri gelişince, boynuzu bırakıp yıldızlara bakmaya başlamışlar. Kış mevsiminde sürekli kar yağması sonucunda oluşan ve üst üste yığılan

kar tabakaları gibi... Alt tabakada “göksel boynuz” hikayesi, onun üstünde “güç ve kudret”, onun üstünde “cihan hakimiyeti”, onun üstünde “tanrının kendisiyle haberleştiği velî kul” söylemi, üstünde “şans getiren yıldızların bir araya gelmesi”, onun üstünde “bu unvanı şu kişi için kullanırsam meşhur olur muyum veya öldükten sonra bana da böyle bir unvan verirler mi” düşüncesi, onun üstünde “kaç para kazanırım” veya “nasıl ünlenirim” hesabı...

Yetmez mi bu ayıp bize, pagan “İskender-i Rûm'u” yüce Kuran kahramanı “Zül-Karneyn” olarak ilan etmemiz ve göğsüne tenekeden yapılmış bir madalya, “Birinci Sahibi Kıran” broşunu takmamız.



Siwa Vahası'nda Amun-Ra Oraklı.
Kaynak. <http://www.egypttoursplus.com>



İskenderin Zeus-Amun'u.
Kaynak. [http:// Livius.org](http://Livius.org)

Sahibi Kıran Fatih

Binlerce yıl önce “Sahibi Kıranlık” unvanı ilahi gücü temsil etmek üzere kralların başlarına öküz boynuzlu börk giymeleriyle temsil ediliyordu. Sağlı sollu boynuz yetmedi, sonraki nesiller iki boynuz arasına ve alnın tam ortasına “iskender” adı verilen bir simgeyi daha koydular. Biz ona “tuğ” adını verdik... Serpuş veya sorguç... Siz, “aygün” de diyebilirsiniz...

Mısırlılar “anhü” diyorlardı... Manası, “O’ndan” demek... Yani, O’nun ruhundan... Anhü’yü simgeleştirmişlerdi... O kadar çok değişiklik yapıldı ki, simgelerin her biri farklı isimlerle anılmaya başlandı. Zambak, gonca, hayat ağacı, cedde, reis, aygün, liz çiçeği, iris çiçeği, üç benek, üç nokta ve diğerleri...

Onuncu asrın sonlarında insanlar “anh” simgesini bayraklarına koymaya, paralarının üzerlerine basmaya başladılar. Elbiselerini anh simgeli desenlerle dokudular. Devlet armalarında, taçlarda ve bayraklarda yer alan anh simgeleri kimi zaman tekli, kimi zaman üçlü bir düzenleme içinde yer alıyordu. Zaman içinde üçlü düzenleme yaygınlaştı. Üçlü anh; “üç kere büyük”, “üç âli özelliğe birden sahip”, “üç kere üflenmiş” anlamlarına geliyordu. Üç anh’lı başlık giyen ilk kişi İdris peygamber... Onun da büyük bir ihtimalle boynuzlu bir başlığı vardı ve bu nedenle Sahibi Kıran idi. Onu, “müselles bin-ni’me” olarak tanıyoruz. Yani, “Kendisine üç nimet verilmiş kişi”.



*Nam ve şöreti adına lâayık
görölmüş üç taç.*

www.venicethefuture.com

Boynuzlu başlığının adı “anh” idi veya telaffuz kolaylığı sağlayarak ifade edelim, “ah”... Hattatlar çok da farkında olmadan yazıyorlar: “Ah, minel aşk...” Hangi ah? “Dert” manasına gelen “ah” mı, yoksa “O” manasına gelen mi...



Bellini Fatih'i gerçekten gördü mü?

Kaynak. <http://i.sabah.com.tr>

Üç kere büyük olma şu anlama geliyordu; peygamberlik, hikmet ve krallık. İdris; hem kral, hem peygamber hem de arif bir kişi idi. Batılılar hikmeti “sihirbazlık” diye adlandırıyorlar, bakmayın onlarına yazdıklarına. Zihinlerinin çalışma mekanizması bozuk. Bir takım insanların sapıtıp sihirbazlık kanalına girmiş olmaları tüm hikem’lerin sihirbaz oldukları anlamına gelmez. Üçlü nimeti, üçlü anh’ü’yü veya üçlü hemhem’i ben şöyle okuyorum: peygamberlik, şeriat ve krallık... Kendisine 30 sayfa vahiy gelmiş olması sebebiyle nebi iken, kendinden önceki peygamberlerin doğru sözlerini ve kendisine gelen vahyi

insanlara aktarıyor olması nedeniyle resul... İkinci âtef, bireysel ve toplumsal yaşamı düzenleyen şeriat... Ve üçüncü atef ise onun “devletin sahibi” olduğuna işaret. “Hikem” adını verdiğimiz insanlar “aktarıcılar”, kendilerine vahiy gelenler değil... Hikmet sahipleri, sadece önceki peygamberlerin “ilahi mesajını” yayanlar ve dağıtanlar... Rüyalarında Allah’la veya peygamberlerle konuşup ondan haber getirdiklerini iddia eden kişiler değil...

İdris için yeniden tanımlayalım üç anh’ın ne manaya geldiğini: “nebi”, “ilâhi mesaj” ve “yönetim”... Kendisini takip eden diğer “krallar” için ise; “nebi’nin halifesi”, “ilahi mesaj” ve “yönetim”...

Üçlü anh, zaman içinde üçlü taca dönüşmüş. İnsanlar her bir anh’ı bir taç gibi değerlendirmişler. Bir zamanlar Sahibi Kıran simgesi olan “anh”, artık “taç” olmuş... On birinci yüzyıldan itibaren krallar “boynuz” simgesini banal ve itici bulup, onun yerine tacı ikame etmişler. Armalarına, bayraklarına ve paralarına “üç anh” simgesi yerine “üç taç” resmi basmaya başlamışlar. Vatikan’daki papalar üst üste geçmiş, üç kademeli taç giymişler.

Kitlelere şu mesaj verilmeye çalışılıyor: Nebinin izindeyiz, onun mesajını taşıyor, bölgemizi onun mesajına göre yönetiyoruz. Üsküb’ler papaz yöneticiler... Küçük yerleşim yerlerinin hem dîni, hem de mülki idarecileri... “Yönetim”, “din” ve “ilahi mesaj” bir bütünlük içinde...

İlahi gücün veya ilahi mesajın simgesi olarak “boynuzlu başlık” giymek bütün kralların ayrıcalıklı özelliği... Boynuz taca dönüşmüşse, artık “taç” uluhiyeti temsil ediyor demektir. İranlılar bezden yapılmış taçlar giyerken, Batılı krallar tenekeden veya pirinçten yapılmış taçlara merak salmışlar. İranlı, Moğol ve Orta Asya hükümdarlarının genelleşmiş taç biçimi “sarık”... Biz kavuk, sarık, börk, kalpak, sikke, külah, üsküfi, destâr, fes, kasket, şapka diye sözcüklerden söz ediyorsak “tacın” türevlerinden bahsediyoruz demektir. Hepsi birer taç... Hepsi boğa veya koç boynuzunun evrim geçirmiş yeni biçimleri...



Sahibi Kıranlık şapkası.

Kaynak. <http://cdn.marlowwhite.com>

Dönüştü, başkalaştı ve yeni anlamlar kazandı. Artık boynuzu temsil eden o bez sik- ke için “cevahiri tâc-ı hilafet” deyimini kullanıyoruz. “Tata’sız Türk, börk’süz baş olmaz” atasözünü hatırlayınız... Çok ileri bir genelleme ama, öyle anlaşılıyor ki, “havalı başlık giyen tüm insanlar” Sahibi Kıran... Örneğin, generaller niçin o süslü tören şapkalarını giymeye devam ediyorlar. Çünkü generallerin hepsi birer Sahibi Kıran... Farkında olsalar da, olmasalar da... En süslü şapka en büyük generale ait ve o şapka, kadim tarihte yaşamış boynuzlu en büyük kralın sunneti...

Böyle bir giriş gerekiyordu...

Çünkü ben Fatih Sultan Mehmet’i de Sahibi Kıran olarak ilan etmek istiyorum. Giydiği kallâvî sarığı nedeniyle, padişah olmasıyla, adaleti gözetmesiyle veya bir takım şans yıldızlarının altında doğmuş olabileceği yakıştırmalarıyla değil; İdris peygamberin “sünnetini” sürdürüyor olması nedeniyle.

Çünkü o; “Nebî’nin izleyicisi”, “mesaja sahip çıkan” ve “adil bir hükümdar”.

Onun “Yoktur zulme rıza, adle meylederiz / Gözetiriz Hakk’ı, emre tâbiyiz” sözleri anı yansıtmıyor mu? O da; üç anı ve üç taç sahibi veya üç kere Sahibi Kıran... İnsanlar, her nasıl olmuşsa onun Sahibi Kıran unvanını gözden kaçırmışlar. Zira, o dönemde bu unvanın daha çok yıldızlarla ilgili olduğu zannediliyordu. Bana göre, yıldızlarla ilgili Sahibi Kıran unvanı teneke bir madalya, anlamı ve değeri yok... Ben, Sahibi Kıran unvanını, “müselles bin-nime” olarak görmek istiyorum. “Boynuz çıkıntuları ile iskender tuğunu” İdris peygamberin sunnetine göre şöyle anlamamız gerekiyor: Nebî’nin izleyicisi, mesaja sahip çıkan, adil hükümdar.

Fatih, son Nebî'nin sadık bir izleyicisi ve övgüye mazhar mübarek bir zat... Mesajı yükselten, adaletiyle yüzyıllara imza atan ve örnek gösterilen bir şahsiyet. Bu nedenle, hiç kuşkusuz İdris peygamberin sünnetini sürdüren manasında Sahibi Kıran... Böyle bir unvana ihtiyacı mı var, elbette ki, hayır. "Sahibi Kıran" terimini birileri eğer kutsuyor, onda sihirli, gizemli, tılsımlı bir mana buluyorsa "bâd-i hevâ" konuşuyor demektir. Lütfen bedava konuşmayalım, olguyu "nebi-mesaj-hüküm" üçlüsüyle ilişkilendirelim. Kutlu Hicret'in mesajını izlemede biraz daha özen, biraz daha titizlik...

Fatih, uyduruk simgelerin peşinde koşan bir hükümdar değil... Bellini'nin yaptığı resme bakacak olursak başında büyük bir "ak sarık" olduğunu görürüz. Cevizimsi biçimi nedeniyle Osmanlı "mücevveze" demiş bu sarık türüne... Evet, belirttiğimiz gibi o da bir "taç" ama kutsallaştırılmamış, tarihsel geleneğin doğal bir uzantısı. Bu sarıkta ne pırlanta, ne tuğ, ne de aygün simgesi var... Bazı fotoğraflar sizi aldatmasın... Ne yazık ki, Batılıların iğvasına kanıp, yelken indirmişiz. Pohpohlama, aşırı abartma ve cilalama "boynuzu" kutsayanların alışkanlığı... Yani Batılıların... Batılılar sonraki yıllarda Bellini'nin yaptığı "sâde" fotoğrafı yeterli bulmamışlar, bu fotoğraftan yararlanarak Paolo Veronese'ye (1528-1588) yeni bir Fatih resmi daha yaptırmışlar. Ak sarığını, sözüm ona "iltifat olması için" kıymetli taşlarla, İskender tuğuyla, sorgucuyla donatmışlar. Ak sarık zaten bir Sahibi Kıran simgesi iken, yeterli bulmayıp onu kendi taçlarına benzetmişler. "Kral dediğin böyle olur" demek istemişler. Sonraki padişah kavuklarında görülen bütün sorguçların, anı simgelerinin, tüylerin veya aygün simgelerinin "boynuzcular" tarafından kültürümüze sokuşturulduğunu düşünüyorum. Osman Gazi, Orhan Gazi, Hüdâvendigâr, Yıldırım Bayezid ve İkinci Murad'ın taçları, mücevvez ak sarıktan ibaret... Taçlarında "boynuz" işaret edecek bir emare yok... İslam öncesi dönemden gelen simgelere rağbet etmemişler.

Fatih de iltifat etmemiş.

"Olmaz efendim, olmaz... Bizans İmparatorluğunu yıkan, bir çağı kapatıp yeni bir çağ açan, peygamberin övgüsüne mazhar olan bir kral; süssüz, taşsız, tüysüz nasıl temsil edilebilir. Böyle bir hükümdar, biz Avrupalıların değerlerine göre, en azından üç taç sahibi bir kişidir. Üç taç bile yetmez iki kere üç taç sahibidir. Onu altı taçla temsil etmek gerekir. O; çok, çok yüce bir şahsiyettir."

Batılıların yaklaşımı bu... Venedikli ressam Bellini kendi değerlerine göre Fatih'i resmeder. Yüce komutan Fatih, sesini çıkarmaz; daha doğrusu, öyle veya böyle çizmiş, önemsemez. "Batılı ressam, demek ki beni böyle görüyor" der.

Bana göre Fatih'in başındaki "ak sarık" en büyük taç. Üç taçtan da, altı taçtan da değerli. Müslümanların yaptıkları duaların kabul edildiğinin simgesi... Eğer belirtilen hadis "sahih" ise peygamberimizin övgüsüne mazhariyetin timsali. Ak sarık, evet bir Sahibi Kıran simgesi ama boynuzla ilgisi yok, İdris peygamberin sünnetini yansıtır.

Batılılar, krallarını "tri-megistus" olarak görüyorlar ya... Bu nedenle krallarının başlarına üç taç giydirmeye veya onları üç taçla temsil etmeye çalışıyorlar. Aslında tri-megistus üç anı demek...

Yani; nebi-mesaj-hüküm...

Yüzyıllar içinde İdris peygamberin sünneti bozulmuş, tri-megistus'a onlarca farklı manalar verilmiş... Bugün tri-megistus kelimesinin ne anlama geldiğini sorgulamanın hiçbir faydası yok. Şurası önemli, Bellini Fatih'i resmederken onu tri-megistus olarak görüyor ve üç taçla onurlandırmak istiyor. Sonra, üçü de az görüyor, altı taç yapıyor. Manası iki kere tri-megistus... İki kere, "üçlü anı"... İki kere "üçlü tuğ" sahibi... Çünkü, bakış açısının kökünde "boynuz" var... Ben İdris peygamberin penceresinden bakmaya çalışıyorum. Öyleyse, iki farklı "Sahibi Kıran" var. İdris peygamberin geleneği açısından ve kendisini tanrı ilan eden firavunların geleneği açısından Sahibi Kıran.

Batılı vatandaş, firavun gözlüğüyle bakıyor ve Bellini'nin resmindeki üç tacı görünce heyecanlanıyor. Resmin üzerinde bir kemer var. Batılılar bu "arkı" kadim krallarının "zafer takları" veya "ciberyum" ile ilişkilendiriyorlar... Ciberyum kutsanmış "sakça gözü" anlamına geliyor veya kutsal mihrap... Osmanlıda zafer arkı geleneği yok. Bu adet, Tanzimat'tan sonra bize de bulaşmış ve e'lan devam ediyor. Doğu toplumları hükümdarlarını "kemer altında" değil, "sedir" üzerinde resmetmişlerdir. Çünkü, sedir; tahttır, seer'dir, sır'dır. Öyle anlıyoruz ki, Batılı ressam Fatih'i kendi kültür imgelerine hapsediyor. Kutsal ciberyum ve altar... Kilise apsesi ve altar. Külleri eşelediğimizde ciberyum kelimesinin Mezopotamya kökenli olduğunu görüyoruz. "Kibriyâ-um" demek... Kibriyâ'nın mekanı, kibriyâ'nın yeri veya kısaca bâb-ı âlî... Biz fâni insanları "mihrap" ile



Küpeşesinde üç çıplak: Trapesvnty-Trabzon, Asie - Asya, Gretie - Grek
Kaynak: <http://www.tarihiolaylar.com>

Hüner Şencan

özdeşleştirmeyiz. Bizde mihrap, görünmeyen Yüce'ye aittir. Bellini'nin Fatih portresi, harikulade güzel bir resim, fakat Batının kültürel arka planını besliyor ve onu zenginleştiriyor. Resimde arkın bordür süslemeleri için yaprak görünümlü zambak simgelerinden yararlanılmış, yani "anh'tan"... Kemerin tepeliği de anh... Fakat, kızmaya ve üzülmeye gerek yok. Eğer öyle düşünüyorlarsa "simgesel kuşatma zannı" boş bir kuruntu. Ne yazdı, ne çizdi ise "uç nimet" olarak yorumluyorum. Zambaklar, kemer tepeliği ve taçların hepsi "nimet" simgesi... O resimde ne zafer takı, ne kiberyum ne de kilise altarı var. İki sütun üzerine inşa edilmiş o kemer bir "fetih kapısı"... Sunak biçimli düzenleme bir kerevet, bir sedir veya bir köşk¹...

Bellini'nin meşhur Fatih resmine kültürel duyarlılıkla bir daha bakalım. Sütunların her iki tarafında yer alan üçlü taç düzenlemesi... Garland süslü iki piyer sütun üzerine oturtulmuş zafer arki, kiberyum... Arkın kenarlarında anh-zambak bordür süslemeleri... Arkın anh tepeliği...Ve bize ait tek simge, işlemeli bez, seccade veya sedir örtüsü...

Resimdeki üç taç güya Asya, Trabzon ve Yunanistan'ın hakimi olma anlamına geliyormuş. Olabilir... Başka manalar da verebilirsiniz, üçlemenin sonu yok ki... Piyer adı verilen iki sütun arasındaki sahanlığa kıymetli taşlarla süslenmiş bir örtü sermiş ressam... Sedir veya köşk örtüsü... Biz Kuran kılıflarında, seccadelerimizde veya kırlent yüzlerinde bu tür süslemeleri kullanırız. Bu bölümde, yüzümüzü serinleten hafif bir rüzgar esiyor gibi... Doğuyu ve Batıyı mecz etmiş diyeceğim ama kuşkuluyorum, "bu örtüyü rüşvet olarak mı verdi" diye...

Yazarlar, Fatih'in yağlıboya portresinden çok, dökme bronz madalyonlara ilgi duyduğunu söylüyorlar. Bu madalyonları onun yaptırmış olduğu şüpheli... Bir kısmı edebe mugayir çıplak kadın resimleriyle süslenmiş. Asya'nın, Yunan'ın ve Trabzon'un çıplak kadınları... Batılılar bunları kendileri yapmışlar, kendileri yakıştırmışlar... Hatta daha da ileri gidiyorlar. Bellini'ye sarayın harem bölümünde müstehcen resimler yaptırdığını ve oda duvarlarını bunlarla süslettiğini iddia ediyorlar. Tarih boyunca hep böyle yaptılar. Abdülhamid'in



Ciberyum'in piyer sütunlarında yer alan süslemelerle Bellini'nin süslemeleri aynı. 1531 Palazzo Comunale. <http://www.newadvent.org>

¹ Köşk, yükseltilmiş platform veya podyum.



*Ciberyum'un tepeliği.
"Karneyn" ve "reis" simgeleri.*

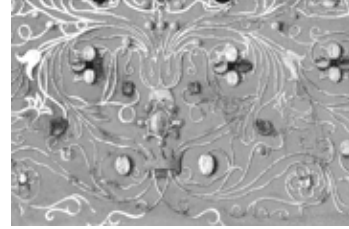
Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

üz portresini çıplak kadın resimleriyle süsle-
dikleri o meş'um kişilerin karikatürlerini
hatırlayın. Bozgunculuk o günden bugüne
fasıla vermeden devam ediyor...

Gerek Osmanlıda, gerek günümüzde
üç taç, üç zambak veya üç anı simgeleri
kimin umurunda... Bir kral, Sahibi Kıran
olmuş veya olmamış, onu kim dert ediyor.
Hiç kimse... Bellini'nin resimlerinde biz Fa-

tih'in ak sarığına bakıyoruz... Batılılar ise üç taca ve kiberyum'a bakıyorlarmış,
baksınlar... Ak sarık simgesinde Sahibi Kıran'ı görme ile, üç taç simgesinde Sa-
hibi Kıran'ı görme aynı şey değil. Birinci yaklaşım tevhidî, ikincisi paganist...

Üç taç, İsveçliler için anlamlı bir simge.
Onlarda üç ayrı beyliğin birleştirilerek tek bir
devlet olmasını temsil edermiş. Danimarka,
Galiçya, İrlanda, İskoçya ve Almanya gibi kimi
tarihsel, kimi güncel bir çok devletin, şehrin,
kralın armasında üç taç resmi var. Fakat her-
hangi bir kralın, herhangi bir devletin üç taç
simgesine ne anlam verdiğinin bir önemi yok.
Çünkü "üç taç" simgesinin kökleri Sümer-



*Bellini'nin resminde kendimizi
bulduğumuz "sedir örtüsü".*

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

lere ve
antik Mısırlılara kadar uzanıyor. İn-
sanlarımız bu taçların anlamını boşuna
araştırmayınlar. Her devirde, her kral, her
rahip ona farklı anlamlar yüklemiş. Avru-
pa'da, Bizans'ta, Mezopotamya ve Sümerli-
lerde farklı manalara sahip. Biz bu simgeye
İdris peygamberin sünneti cephesinden
bakıyoruz. Diyorlar ki, üç taç "İskender'in
boynuzuna işaretir"...

Edirne'de Süleyman Çelebinin sara-
yında yaşayan Germiyanlı Ahmedî 1390

tarihinde İskendername isimli bir kitap yazmış ve Yunanlı Büyük İskender'i
Kuran'da adı geçen Zül Karneyn zannıyla yüceltmiş. Batılılar Fatih'in daha genç-



Nizami Gencevi, İskendernâme.

Kaynak. <http://www.cheshmeh.ir>

Hüner Şencan

lik yıllarında İskender'in hikayelerini okuduğunu ve bu hikayelerin etkisinde kaldığını yazıyorlar. Bunun yanında Flavius Arrianus'un Grekçe yazmış olduğu Büyük İskender (Anabasis Alexanderi) isimli kitabın Topkapı Sarayı'ndaki kütüphanede bulunduğu ve bu kitapların Fatih'e ait olduğu iddia ediliyor. Kimileri, bu kitaplar ve aldığı eğitim nedeniyle Fatih'i "laik" bir devlet adamı olarak tanımlama eğiliminde... Kündeye gelmiş "kandırıcılar" mevcut tarihsel bilgileri nalıncı keseri gibi kendilerine doğru yontuyorlar. Utanmasalar "Hristiyandı" diyecekler, hatta bunu söyleyenler bile var. Büyük İskender "aptal" bir kral olmasına karşılık, ölümünün arkasından insanlar onu mitos yapmışlar. Yanlışlık şurada... Grekler, Suriyeliler, Fenikeliler ve İbraniler onun için mit'ik destanlar üretirken Müslümanlar nasıl olur da dikkatli bir inceleme yapmadan bu mit'ik destanları Kuran'da adı geçen bir kahramanın hikayesine uyarlarlar. Fatih'in İskender-



İskender-i Zül Karneyn ve Hızır. Âb-ı Hayat için Zulmet Denizi'ne giderlerken.

Kaynak. <http://artpolitinfo.ru>

name'yi okumuş olması güçlü bir ihtimal, fakat "İskendername adı verilen mesnevinin etkisinde kaldığı" savı bütünüyle abartı, boş bir söylem... Motivasyonu, Büyük İskender mi, yoksa Peygamberimizin hadisine nail olmak mı? Çok sayıda Batılı yazar Peygamberimizin hadisinin farkında bile değil. Onlar ağız birliği etmişler, tek bir şarkı söylüyorlar: "Fatih'in motivasyonu Jul Sezar ve Büyük İskender'di" diyorlar. Güya Fatih'in rol modeli İskender imiş. Bütün devlet adamları, kendilerinden önce gelmiş

büyük devlet adamlarının, kralların ve padişahların hayatlarına ve yaptıklarına ilgi duyarlar. Belki bazı etkilenmeler de söz konusu olabilir. Fakat Edirne'deki saray kapısının bir kanadına Allah ve diğer kanadına Muhammed yazılarını yazdıran Müslüman bir hünkarın rol modeli ve temel motivasyonu İskender ve Sezar olabilir mi... İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in kendisini aynı zamanda Kayser-i Rûm olarak adlandırmasını kanıt getirmeye çalışıyorlar. Evet Fatih İstanbul düştükten sonra kendisini Roma'nın Sezar'ı olarak ilan etmiştir. Çünkü niyeti sadece İstanbul'u değil, İtalya'yı, Balkanları ve belki bütün İber yarımadasını almaktı. Rûm illeri, Gereklerin yaşadığı toprakları ve aynı za-

manda Romalıların hüküm sürdüğü tüm bölgeleri kapsıyordu. Rumeli'yi biz Balkanlar olarak biliyoruz. Aslında Fırat Nehri'nin tüm batısı Rumeli'ydi. Fatih Roma illerinin büyük bir bölümünü fethetmiş, oraları "gül bahçesine" çevirmişti. Batılı düşünürler kızgın... Çok içermişler... Sureti haktan görünerek ve sözüm ona iltifat ediyormuş gibi yaparak Fatih'e unvan veriyorlar: "Süper otokrat, imparatorlar imparatoru"... Papa Pius Fatih'e tavsiyelerde bulunuyor. "Tamam", diyor. "Roma'nın ve Bizans'ın fatihi oldun. Şimdi İmparator Konstantin'in izinden git, Hristiyanlıkla kucaklaş ve üç yükselteli kutsal imparatorluk tacını hakket"... Bizans'ın burnu yerlerde sürünmüş, ama o hala onurunu yüksek tutmaya çalışıyor. Batılı için sadece Fatih değil, tüm Osmanlı padişahları "otokrattır". Bu söylemi özellikle İkinci Abdülhamid'i yıpratmak için kullanmışlardı ve hâlâ da aynı yol üzereler.

Fatih, "geldim, gördüm, yendim" demiş; burçlara Osmanlı sancağını dikmiş ve düşmanın maneviyatını daha da bozmak için Roma krallarına özgü bir davranış olan "madalyon" olayına el atmış. Düşmana vermek istediği mesaj şu: "Siz yuvarlak bronz metal üzerine krallarınızın resmini hakketmeyi çok önemsiyorsunuz ya, artık Roma imparatoru yok... O Roma imparatoru benim. Bundan böyle o madalyonların üzerinde benim resmimi göreceksiniz." Batılılar "Fatih, bizim madalyonumuza özendi" diye yaygara yapıyorlar. Boşuna çırpınış... Bir tekerleme ile cevap verelim. "Ben diyorum zafer andıcı, sen diyorsun özengen özenci"... Anlaşamayız... Çünkü, onlar yüreklerindeki kahredici acıyla yapıyorlar.

Viyanalılar, Bellini'den 20 yıl önce Fatih'i resmetmişler. Orijinalinin Topkapı Sarayı'nda olduğu bildirilen bu resimde Fatih'in başında sivri külahlı bir börtük var ve tuğu ejderha. Fatih, bu resimden mutlaka haberdar olmuştur. "Böyle saçma sapan resimlerle uğraşmayın, gelin gerçek resmimi yapın" demiştir. 1460 yılında yapılan bu resme çizeri "El Gran Turco" adını vermiş ve resim bu isimle meşhur olmuş. "Büyük Türk" anlamına geliyor, Osmanlıca ifade edersek,



*Papa II. Pius.
Atalarının Konstantin'i etkilemesi gibi o da
Fatih'i etkilemeye çalışıyor, ama nafile...
Kaynak: <https://en.wikipedia.org>*

“Sultan-ül Âzam”... Çizeri bilinmiyor, kaynaklarda Viyana Şehrengizi’ni yazan sanatçılara atfediliyor. Viyana Şehrengizi; Viyana aşkı veya sevdası anlamında... Çizer, Viyana sevdası ile II. Mehmed arasında bir bağ kurmuş olmalı. Demek ki, onu özliyor ve bekliyordu. Resme dikkatle bakıyorum... Bir süredir Sahibi Kıran limanına demir atmış olduğumdan başına giydirilen börkü “boynuzlu taca” benzetiyorum. Ejderin iki ayağı boynuz ve kafası İskender veya tuğ... Geminizi Sahibi Kıran limanına demirlediyseniz, böyle okursunuz. Ejder, Türkler için mitolojik bir hayvan. Orta Asya’dan Selçuklulara mimari yapı süslemelerinde ve kılıç kabzalarında onun resimleriyle karşılaşırız. Yavuz ve Kanuni’nin bayrağındaki Zülfikar kılıcının kabzaları çift ejderli... Belki Fatih’in bayrağı da öyleydi, fakat bilmiyoruz.



El Gran Turco-Büyük Türk Fâtih.

Kaynak: <http://3.bp.blogspot.com/>

Türkler bu kanatlı yılanı “eviren” derlermiş, İranlılardan etkilenerек sonra onu ejderhaya dönüştürmüştük. Kelimenin aslı Moğolcadan geliyor. Onlar bu yılanı “ebher” diye çağırırlarmış ve manası “boynuz”... Ebherin boynuzlu olduğuna inanılmış. Fatih, bu başlık nedeniyle de Sahibi Kıran, Sahibi Ebher, Sahibi Ejder... O, İslamiyet’ten önce bir tür uluhiyet simgesi iken, sonraları güç ve hakimiyet alameti olarak değerlendirilmiş. Anonim ressam Fatih’e iltifat ediyor... İltifat mı etmiş? Burası biraz karışık... “Kültürel ikilem” olgusuyla karşı karşıyayız. Çizer bize, “lisanı hâl ile” şunu söylüyor. “Sultanınızı eber simgesiyle resmettim, onu ululadım, tanrı katına yücelttim, tarihsel simgelerinizle buluşturdum.” El-hak doğru söylüyor, hiçbir art niyet arayamazsınız. Bu börk orijinal türde bir Sahibi Kıran başlığı... Hatta teşekkür etmemiz bile gerekebilir. Şimdi madalyonun öbür yüzünü çevirelim ve Batıya bakan yüzüne bakalım. Batı dünyasının ejder algısı bütünüyle farklı ve bu farklılık Kitab-ı Mukaddes’ten kaynaklanıyor... Batılılar ejderi “şeytan” olarak görüyorlar. Fatih, bir “şeytan” ve onun devleti de... Bizans İmparatorluğunu bir “şeytan” yıktı. Fatih, börkü nedeniyle Sahibi Kıran değil, bir “Sahibi Şeytan”...

Bu tavrın adı iki yüzlülük veya çifte standart. Bir resim çiziyorsun, anlamı sizin için öyle, bizim için böyle... Tarihte, bu resim hariç, hiçbir börkte ejder simgesi yoktur. Resim Fatih’e benzemiş, benzememiş; kimin umurunda. Resim, kasıtlı olarak sadece “börk” için çizilmiş, kitleleri uyutmaya veya nefreti canlı

tutmaya yönelik olarak. Bu ikircikli tutum Batının genlerine işlemiştir, zaman zaman su yüzüne çıktığını, sona bir müddet geri çekildiğini ve yeniden başını göstermek için fırsat kolladığını görürsünüz.

Fatih yirmi yıl sonra Viyanalılara güzel bir cevap verir. Venedik'ten Bellini'yi çağırır ve ak sarıklı resmini yaptırır. Cevap şudur: "Sahibi Kıran unvanı kanatlı ejderle değil, mücevvez sarıkla temsil edilir"... Anlamayacaklardır, aldırma; onların ne kulakları, ne de gözleri var.

Fatih, 32 yıl Hüdavend makamında kaldı ve zamana hükmetti. Bu nedenle de Sahibi Zaman ve Sahibi Kıran. "Tüm fatihlerin babası" anlamında "Ebü'l feth" lakabıyla anılıyor. On üç yaşında tahta çıktı, yirmi yaşında dünyanın düzenini değiştirdi. "Mutluluk kapısı" ve "çeşmi cihan" olarak anılan yeryüzünün en stratejik şehrini aldı. Bu nedenle başarısı Büyük İskender'le kıyaslanıyor. Batılılar Büyük İskender'e hayranlık duyan bir lider olarak onun Yeni Roma'yı feth ettikten sonra gözlerini Eski Roma'ya diktiğini ve böylece İskender'i aşmak istediğini söylüyorlar. Öyle anlaşılıyor ki içlerinde büyük bir korku var ve bu korku hâlâ sönmüş değil. Sarayı ziyaret eden İtalyan kardinali ve avânesi geri döndüklerinde Fatih'i, Perslerin kralı Büyük Kuruş, Büyük İskender ve Jül Sezar'dan daha ulu, daha akıllı ve daha âdil bir kişi olduğunu anlatıyorlar.

Tarih-i Ebu'l Feth isimli kitabın yazarı Tursun Bey, İkinci Mehmed'i cihan fatihi anlamında "Sahibi Kıran" olarak tanımlamış... Onun sadece İstanbul'u değil, yirmiye yakın bölge ve ülkeyi Osmanlı topraklarına kattığını belirtiyor. Çoğumuz İstanbul'u almış olması nedeniyle "Fatih" unvanını kendisine layık görürken Tursun bey "öyle değil" diyor: "O, çok sayıda ülkeyi, bölgeyi ve imparatorluğu İslam'a açan kutlu bir komutan olduğu için Fatih"... Yıkılmaz den kaleleri, çökmez den imparatorlukları düşüren bir lider olması nedeniyle cihan hükümdarı... Bizans ve Trabzon İmparatorluklarını yıkmış, Doğu Roma İmparatorluğuna kök söktürmüş, yıllarca küffâr illeri krallarının uykularını kaçırmış.

Bir tarafta Timur, sahibi kıran'lık unvanı için yanıp tutuşurken; diğer tarafta Batılı krallar ve prensler boynuzlu taçlar giyip "seçilmişlik" mesajıyla insanları uyuturken Fatih tevekkülle "ak sarığın" felsefesine sığınmış. Cihanı, yani tüm Roma'yı ve tüm Doğuyu feth etmeye ahdetmiş... Niçin, fâsıla vermeden bir cihattan diğerine koşmaya çalışırsın? diye soranlara cevabı hazır: *Yevm-i kıyamette mahcup olmamak adına.*



Bugüne kadar “ciberyum” altında resmedilmesini “mesele” yapmamışız, ama artık sorgulamanın zamanı geldi. Hünkarlarımız “sedir” üzere poz verirler. Süleyman peygamberden Osman Gaziye hep “sedir” ön plandadır. Sedir bir oturak değil, “sorumluluk” ve “adalet” makamıdır.

Resim. <https://tr.wikipedia.org>



Garland atkı.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

Sahibi Kıran, İkinci Kuruş

Dünyanın ilk cihan hükümdarı, ilk imparator. Ahameniş İmparatorluğunun kurucusu. Otuz yıl gibi bir sürede fethettiği çok sayıda devletin kralı olarak biliniyor. İran'ın, Medyen'in Anşan'ın, Babil'in, Sümer'in, Akkad'ın, İndus vadisi Aryavarta'nın, Anadolu'nun ve Trakya'nın... Dünyanın dört bucağının yenilmez hükümdarı. O bir, Şehin Şah... Aynı zamanda Tanrının seçilmiş ve özel olarak atanmış çobanı.

İranlılar onu “Kuruş-u Bozorg” diye çağırıyorlar. Bizim Yozgat civarındaki Bozok Yaylası ismi ile Bozorg arasında bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Aslında Yozgat ilinin eski adı Bozok.

Batılılar kendisine Sirüs demişler, ben bu toprakların dilini seviyor ve “Kuruş” deyişini tercih ediyorum. Bilim adamlarımızın kafası karışık, nasıl telaffuz etmeleri gerektiğine bir türlü karar veremiyorlar. Grekler Kros derlerken, Tevrat'ta kendisinden Koreş diye söz edilmiş. Kuruş'un lakabı “büyük” veya “ağabey”. Tarihçiler onu hep “Büyük Kuruş” diye anmışlar. Birinci Kuruş dedesi. Kendisine ya İkinci Kuruş, ya da Büyük Kuruş diye hitap ediliyor. Bir de aynı sülaleden gelen küçüğü var. Küçük Kuruş, ikinci Daryus'un oğlu.

Kuruş kelimesinin manası “güneş”. “Güneş gibi aydınlatan” demek. Kuruş ve Şems kelimeleri aynı anlamda, biri Arapça, diğeri Persçe. Kelimenin kökü Hindistan'a kadar uzanıyor. Pehlevi dilinde Hurveş denirmiş. Mehveş kelimesini hatırlayınız. Mehveş, “ay gibi”, Hurveş “güneş gibi”... Mehveş, kamerî; Hur-

Hüner Şencan

veş, şemsî demek. Alpullu'da komşumuz 'Şemsi ağabeyler' vardı. Pers diliyle ifade edecek olsak kendisine "Kuruş ağabey" dememiz gerekiyor. Öz Türkçesi, Güneşel... Kanımca Büyük Kuruş, üç nedenle Sahibi Kıran. Birincisi cihan hükümdarı olması, ikincisi otuz yıldan fazla bir zaman hükmetmesi, üçüncüsü âdil ve kanunî olması...

Bunlara belki bir dördüncüsünü de ekleyebiliriz. Özel günlerde başına boynuzlu bir taç takma olgusunu. Çünkü Sahibi Kıran terimi "boynuz sahibi olma" anlamına geliyor. Bu biyolojik değil, temsili bir boynuz. Boynuzlu taç giyen kralara "sahibi kıran" deniyor. Fakat o dönemde bütün krallar bayram günlerinde ve zafer törenlerinde hep boynuzlu taçlar giyiyorlar. Boynuzlu taç giyme olgusu Kuruş'a özgü değil.

2500 yıl öncesinden bahsediyoruz. Resimler bulanık, bilgiler güvenilir değil. İnternet'te gezen Büyük Kuruş rölyefine bakıyoruz, "hemhem taçlı"... Bir çok kaynakta İran'ın Pâsârgâd isimli şehrinde bulunan bu rölyefin Kuruş'a ait olduğu belirtiliyor ama, bazı yazarlar onun oğlu Kambu-Ziya'ya ait olduğunu söylüyorlar. Kuruş'un hem babasının, hem de oğlunun adı "Kamb-u Ziya". Bilim adamları bu kelimenin ne anlama geldiğini sökmek için çok ter dökmüşler. Fakat, söylediklerinin hiç biri mantıklı değil. Ben kendi teorimi ifade edeyim, "ay ışığı" demek. Daha sonraları "kambu" kelimesi Arapçaya "kamer" olarak geçmiş. İngilizler 'Cambyses' demişler. Yeniden türetilmiş ve üniversite alanlarına ad olmuş "campus" denerek. Manası "Ziyanın veya ışığın yayıldığı yer" demek. Okunduğu gibi yazılmasının, yani 'kampüs' denmesinin TDK tarafından yanlış olduğu belirtilince, işi kolaylaştırmış "yerleşke" demişiz. Oysa "Kambu-ziya" sözcüğü yeni ürettiğimiz "yerleşke" kelimesinden daha yerli, çok daha anlamlı. Konumuza dönelim, Büyük Kuruş'un babası ve oğlu "ayın ışığı", kendisi ise "güneşin"... Çünkü güneşte Hint'ten gelen tanrısallık iması var...

Boynuzlu "hemhem tacının" kime ait olduğu tartışmalı olsa da çoğunluk Kuruş'a atfettiği için biz de öyle bakalım. Kuruş'un tacı hem boynuzlu, hem atefli, hem de ejderli.

Kıvrık boynuzlar kimilerine göre özel olarak bükülmüş saçlardı veya kimilerine göre "gerçek koç boynuzları"... Boynuzlar, tanrı tarafından seçilmişliği ve özel olarak görevlendirilmiş olmayı gösteriyordu.

Taçtaki üçlü atef, yukarıya doğru uzantılı üç vazo simgesi olarak değerlendirilebilir. Bunlar, üç üstün özelliği temsil ederdi. Tanrının halifesi, arif insan ve kral olmayı. Üçlü atef simgesi Mısırlı firavunlardan ödünç alınmıştı. Kuruş,

çevresindeki insanlara “Ben İran’ın, çağımızdaki firavunuyum” demek istiyordu. Taçtaki ejder simgesi yine tanrısallıkla ilgiliydi. O vakit, Babil’de yaşayan insanların bir kısmı “muhayyel bir ejderhaya” tapıyorlardı. Hayallerinde kurguladıkları ölümsüz bir ejderi tanrı olarak görürlerdi. Tanrısız ejder figürü Türkleri, Selçukluları, Bizans’ı etkilemişti. Hatta ejder simgesi Yavuz’un ve Kanunî’nin bayrağında zülfikar kılıcı balçaklarının süsleme motifi olmuştu. Sultanahmet’teki at meydanında bulunan yılanlı sütunu hatırlayın. Biz “yılanlı sütun” adını veriyoruz ama, aslında “ejderli sütun”. O dikit, ejderha tanrısını temsil ediyor. Büyük Kuruş ve vezirleri “ejder” simgesini Mısır firavunlarının taçlarından ödünç almışlar. Mısırlıların kobra yılanını, halkın arasında kulaktan kulağa yayılan boğa yılanının veya muhayyel bir deniz yılanının hikayeleriyle süsleyerek ejdere dönüştürmüşler. Anlayacağınız, Kuruş aynı zamanda bir dragon. Yine ejder, Babillilerin güneş tanrısı Marduk’un simgesi, Marduk’un ilahi koruyucusu. Mısırlılar ona “kobra” veya “reis” adını verirlerken Babilliler “mûş” demişler. Hatırlayın, “Burası mûş’tur, yolu yokuştur...” Büyük Kuruş’un tacındaki yılan simgesi, mûş... Veya Mûş-hûuş... Hûş kelimesini araştırmak boynumuzun borcu olsun.

Büyük Kuruş, kendi zamanında kim hangi tanrıya tapıyorsa hepsinin



Güneş tanrısı Marduk ve Mûş.
<http://www.ancient-civilizations.com>

simgesini almış tacına yerleştirmiş. Şunu söylemek istiyor. “Taptığınız bütün tanrıların temsilcisi benim”. Bütün tanrılar “beni seçmiştir”. Ben halifeyim, tanrıların gölgesiyim. Taptığınız bütün tanrılar beni bu dünyaya adaleti kurmak ve yükseltmek için göndermiştir. Hepinize adalet dağıtacağım. O nedenle Büyük Kuruş bir Sahibi Kiran, bir Sahibi Adalet. Tanrı adına insanlara eşitlik, huzur ve sükunet getiren kişi.

Dünya zâbiti ama, “zâbit” adıyla ünlenmemiş. Müslüman olsaydı “fatih” unvanını verecektim kendisine. “Fatih” ile “zâbit” kelimeleri arasında nüans farkı var. Fatih, “gönülleri İslam’a açan” demek. Gönüllere İslam ışığını getiren, İslam’ın ışığını

yayan. “Zabit” zorla alan, ele geçiren demek. Ama neyin adına... Marduk’un adına mı, Yahova’nın, Ahura-Mazda’nın, Yazata’nın, Zerdüş’tün, Koç boynuzu, Muş ve ateflerle süslü kraliyet tacı adına mı? Büyük Kuruş’un dini inancı hakkında

yazılanlar çelişkili. Eğer bir kısım insanların yazdıkları gibi “tek tanrı” inancına sahip idiyse onu “fatih” olarak isimlendirmeye hazırım. Adaletli olması, değişik inançlara hoşgörüyü yaklaşması “fatih” havası veriyor gibi, fakat tam emin olmuyorum. Batılılar onu “conquerer” olarak değil, “liberator” olarak adlandırma eğilimindedir. Yani, “zapt edici” değil, “kurtarıcı”...

Çünkü, zapt ettiği ülkelerin insanları çiçeklerle ve “safalar getirdin ey ahu gözlümüz...” diye başlayan güzelleme şarkılarıyla karşılamışlar kendisini...

İranlılar Büyük Kuruş diye hitap ediyorlar ya, biz onun adını “alt para birimine” konu etmişiz. Küçük “paraya” kuruş adını vermişiz. İranlıların Büyük Kuruşu, bizim Küçük Kuruş’umuz... Ne olmuş, nasıl olmuş, bilmiyoruz. Sisler arkasında kalan gizemli bir sır.

Lüleburgaz’ın bir beldesi var, adı “Büyük Karıştıran”. Kentin tarihi milattan önceki yıllara kadar uzanıyor ve ben bu belde isminin Büyük Kuruş’tan geldiğini düşünüyorum. Osmanlılar “Karıştıran-ı Kebir” diyorlarmış. Osmanlıca yazılış biçiminde hareke kullanılmadığından bilinmeyen bir zaman diliminde “kuruş”, “karış’a” dönüşmüş olmalı. Orijinal söyleniş biçimini bilmiyorsanız ötüre, üstün veya esere adı verilen hareketlerden hangisini kullanacağımızı bilemezsiniz. Aslında kent ismi üç kelimededen oluşuyor: “büyük”, “kuruş” ve “tiran”. Biz “tiran” diyoruz ama, Osmanlı Rumları muhtemelen “tiran” diye telaffuz ediyorlardı. Tiran kelimesi eski Grekçe “turannos” kelimesinden geliyor. Yani, belli bir tarihte atalarımıza atıf yapmışlar. Kelime, “Turan gibi güçlü ve muktedir” anlamına geliyor. Turannos; bir Atilla, Cengiz Han veya Timur demek. O kadar korkmuş ve ürkmüşler ki terimin yüzünü siyah boyalarla boyayarak çirkinleştirmişler. Bütün turannoslar ve bütün tiranlar despot, monark, zalim, müstebkir, ceberrut, zorba, diktatör ve vasileusdur onlara göre. Turannos olmaksızın kurtulmanın tek çaresi var, bütün benliğine Batılı olmak. Hristiyan olmak bile yetmez, Batılı olmak, dini inancı değiştirmenin ötesinde bir şeydir. Batılı olmak, “Benî Asfar” ruhunu benliğine sindirmektir. Hatta Batılı olmayı kabul etsen bile olamazsın, yedi nesil sonra gelecek torunun belki. Çünkü, muhakkik ehli, “benî asfar, durur efrenc” demişlerdir. Anlamı, “ancak Frenkler veya ecnebler Batılı” olabilir... Batılı; beyazdır, sarışındır, yumuşaktır, naziktir ve iki yüzlüdür. Sarışınların nezdinde, bütün Doğu turannos’dur. Türkiye’ye da, Persiya’ya da, İndiya’ya da... Turannoslarda “hak” ve “adalet” duygusu yoktur. Onlar “barbar”dırlar, gelişmemişlerdir, ilkeldirler.

Turannos kelimesine bu anlamlar sonradan verilmiş. Kavramın turannoi kelimesinden türetilmiş olabileceği de belirtiliyor. Turannoi, “mutlak hakimi-

yet” anlamına geliyor. Yani mutlak hakim, tanrı... Zeus, savaş tanrısı Ares ve aşk tanrısı Eros hep turannoi kelimesiyle tanımlanıyor. Tiran kelimesi ister turannos, ister turannoi kelimesinden gelsin “seçilmiş dünyasal krallara” işaret ediyor. Tiran, bir “Zill’ullah”. Allah’ın elçisi, dünyayı yönetmek üzere seçtiği kral. O halde, “Büyük Kuruş-u Tiran” ifadesi “Büyük Elçi Kuruş” anlamına geliyor. Veya tanrının seçtiği “Elçi kral Kuruş”. İnsanlar, Büyük Karıştıran kasabasının ismine bir mana veremiyorlar ya, bir yorum getireyim istedim. Batılı insan, turannos veya turannoi kelimelerini “tanrı” olarak görme eğiliminde. Böylece “tanrı” kavramını civıklaştırıp sulandırmayı hayal ediyorlar. Kadim Greklerin turannos veya turannoi terimlerine günümüzde bir mana vermemiz gerekirse “tanrı tarafından seçildiğine inanan kral” dememiz gerekir. Atilla, Cengiz Han, Timur ve onların torunları kendilerinin tanrı olduklarını değil, “seçilmiş kral” olduklarını iddia etmişlerdir. Tanrı olduğunu iddia eden kişi “Büyük İskender”. O, bir benî asfar. O, bir “sarışın”. Ne garip tecellidir ki, dedelerinin soyunu Libya çöllerinin ortasındaki Sivâ vahasında aramak zorunda kalmıştı. Evet, saçları altın renginde sarışın bir kral, fakat atalarını koyu renkli deriye sahip insanların arasında araştırıyordu. Batılılara göre Büyük Kuruş’un başındaki Sahibi Kıranlık tacı “tanrısallığı” temsil ediyordu. Büyük Kuruş kendisinin tanrı olduğunu zannediyordu. Ben öyle düşünmüyorum. Büyük Kuruş’un Sahibi Kıranlık tacı “müselles bin ni’me”. Batılılar okuyamıyorlar, çünkü bu toprakların mirasını reddetmişler. Müselles bin ni’me, “üç fazilet” demek. O, Tanrının seçtiği kişi, arif insan ve kral... Büyük Karıştıran kasabası, “Sahibi Kıran Büyük Elçi Kuruş” aracılığıyla İdris peygamberin sünnetini yaşatıyor. Büyük Karıştıran adı, İdris peygamberin sünnetini yaşatan Büyük Kuruş’a telmih. Büyük Karıştıran, “Kadim sünneti yaşatan Büyük Kuruş” demek. Veya “Sahibi Kıran Büyük Kuruş”. Ha “Büyük Karıştıran”, ha “Sahibi Kıran Büyük Kuruş”. “Küçük Karıştıran” kasabasının ismi İkinci Daryus’un oğlu “Cyrus the Younger’a” telmih... Manası “Küçük Kuruş” demek ve kuşkusuz o da bir “tiran”.

Büyük Kuruş Yahudilerin idolü olmuş. Kendisini o kadar ululuyorlar ki, yere göğe sığdıramıyorlar. Sebebi kendilerini esaretten kurtarmış ve onları yeniden özgürlüklerine kavuşturmuş olması. Milattan Önce 600’lü yıllarda Babil’de “Nebu-Kad-Neccar” adlı bir hükümdar yaşıyormuş. Bu kralın yerel dildeki adı “Kudretli Nebi, Öşür”. Batılılar ise kelimeyi dillerine uyarlamışlar “Nebuchadnezzar” demişler. Neccar, MÖ 587’de Dâr’üs-Selam adı verilen Kudüs’ü zapt eder ve Süleyman tapınağını yerle bir eder. Yahudileri Babil şehrine sürgüne

Hüner Şencan

gönderir ve Kudüs'te kimseyi bırakmaz. Nebu-Kad-Neccar güneş tanrısı olarak bilinen Marduk'a taptığından Yahudilere acımaz. Yahudilerin Filistin'e geri dönüşleri yaklaşık 50 yıl sonra Büyük Kuruş sayesinde gerçekleşecektir. Babil şehri Milattan Önce 539 yılında Büyük Kuruş tarafından zapt ve feth edilince Yahudiler rahat bir nefes alırlar. Kuruş, sürgünlerin serbestçe geri dönmeleri için bir ferman yayımlar, yani kanunname. Süleyman tapınağını yeniden inşa etmeleri için onlara yardım eder, destek verilmesi için valilere tamimler gönderir. Böylece binlerce kişi Dâr-üs Selâm şehrine geri döner.

Kaynaklarda belirtildiğine göre Kuruş'un adı Tevrat'ta 23 kez geçiyor-muş ve birkaç yerde de ima yollu ondan söz ediliyormuş. Yahudilerden övgü üstüne övgü... O, büyük bir kurtarıcı, bir "mesih"... Biz bu kavramı Hz. İsa ile ilişkilendiriyoruz ama kökleri çok eski, Mezopotamya krallıklarına kadar uzanıyor. Büyük Kuruş Tanrı tarafından Yahudileri kurtarmak üzere gönderilmiş özel bir insan. Onlara göre Büyük Kuruş'un bir pagan olması önemli değildir, o tanrının seçerek gönderdiği bir "kurtarıcıdır". Putperest, fakat kurtarıcı... Olsun... "Mesih" ve "mehdi" kavramlarının İslam toplumunda yaygınlaşmasının köklerini binlerce yıl gerilerde aramamız gerekiyor. Büyük Kuruş, bir mesih veya bir şibbân. Cengiz Han da torununa bu adı vermiş: Şibban veya şeyban... Kurtarıcı kişiler için yapılan bir başka adlandırma "müdhen" veya "müdhî". Manası, "kokulu yağlar sürülmüş" temiz, duyarlı insan demek. Toprak-tan yapılmış "yağ çanağı" veya "rahmet çanağı" anlamları da var. Antrparantez, mezarlıklardaki mermer yağmur suyu çanaklarının hepsi birer "müdhen". Konumuza dönelim, Yahudilere göre Büyük Kuruş sadece bir kral değil, o bir mesih, bir müdhî aynı zamanda... Fakat ona "kokulu yağları" kimin sürdüğünü, kimin onu "müdhî" yaptığını bilmiyoruz. Tevrat'ta adı geçen ve Kudüs'teki Süleyman Mabedinde görev yapan İşâye adlı İsrail peygamberi "bir zaman sonra Büyük Kuruş adlı bir kralın dünyaya geleceğini ve Yahudileri esaretten kurtaracağını" daha 150 yıl öncesinden haber vermiş. Demek ki Kral Büyük Kuruş'u "müdhî" veya "mesih" yapan kişi İşâye peygamber. Kaçınılmaz olarak böyle anlamamız gerekiyor. Yahudilere göre Büyük Kuruş "mesh edilmiş", "atanmış", "seçilmiş",



Bâb-il İmparatorluğu, MÖ 625-539.

s-media-cache-ak0.pining.com

“başına yağ sürülmüş”, “kutsanmış”, “işaret edilmiş”, “sırtı sıvanmış” bir kraldır. Yani bir “Sahibi Kıran”... Tanrının yeryüzündeki “gölgesi”. Veya “izdüşümü”... Hâşâ ve kellâ... Uzak dursun bizden bu tür yorumlar. Bir zamanlar bize de bulan bu “gölge” anlayışına “aslâ ve kat’â” deriz.

Tevrat’ta toplumların veya devletlerin liderlerine, hükümdarlarına “çoban” adı verilirmiş. Örneğin, Davut peygamber, Musa peygamber bir “çobanmış”. İsa peygamber de öyle... Ve en büyük çoban ise, insanları koruyan ve besleyen tanrı imiş. Hz. Peygamberimizin sahih olduğu teyit edilen bir hadisinde “Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz...” buyrulur. Yahudilerde çoban kavramı “yönetici” anlamında iken, bizde “sorumlu kişi” manasında... Çünkü anne de çoban, büyük ağabey de... Yahudiler “mesihi” veya “müdhîyi” tanrının çobanı olarak görmüşler. Bu yüzden Büyük Kuruş bir çoban. Tanrının seçtiği, İşâye peygamberin kutsayarak işaret ettiği ve mecazi anlamda kutsal yağa bulanmış eliyle başını sıvadığı mübarek bir zat. Boynuzlu hemhem tacı bu kutsal kimliği temsil ediyor. O bir “zaddîq”, “sıddîk”, “sadîk”, “sadaka veya adalet sahibi”, “müstakim-doğru yolda olan”, “axis mundi, yani kâinat imamı”. Dünyanın ve evrenin eksenî, çivisi...

Yahudiler ve onların izinden giden Hristiyanlar 2500 yıldır Büyük Kuruş’u cilalamaya devam ediyorlar. Büyük Kuruş belki gerçekten “sıddîk” bir hükümdardı, fakat Yahudi sürgününe son vermesi o kadar abartıldı, o kadar propagandası yapıldı ki “gerçek yüzünü” göremez olduk. Büyük Kuruş’un resmi artık boydan boya Yahudi ve Hristiyan ressamların fırça darbeleri altında. Hepimiz bu fırça darbelerinin esiriyiz. İlk tabaka resmi göremiyoruz ve bu konuda hiçbir bilgiye de sahip değiliz.

Sanırım Mevdûdî ve Cavit Ahmet Hamidi, Mevlana Ebul Kalam Azad, Allâme Tebe’tabaî ve Nasır Mükerrrem Şirazi gibi diğer Müslüman bilim adamları ve düşünürler de bu görüntünün etkisi altında kaldılar. Kaldılar ki, Kuran’da sözü edilen Zülkarneyn lakaplı kralın Büyük Kuruş olabileceğini düşünüyorlar. “İhtimalden” söz ediyorlar, ama Kuruş’a güçlü bir vurgu yapmaktan da geri kalmıyorlar. Çeşitli kanıtlar ve mantıksal olarak tutarlı gözükten açıklamalar yapıyorlar. Yapılan bütün açıklamalara karşın hâlâ “ikna” olmuş değilim.

Büyük Kuruş’un lakapları çok: Azametli kral, dört bucağın kralı, Babil’in kralı, Doğunun ve Batının kralı, İran asıllı Firavun, Bel veya Nebu, Peygamber... Kaynaklarda Kuruş’un bütün dinlerin mensuplarına ve hatta Babil’in kral tanrısı Marduk’a bile saygı duyduğu yazılı. Tevrat’ta Yahudileri Babillilerin elinden

kurtardığı için kendisinin “seçilmiş” veya Yahova tarafından “atanmış” bir kral olduğu yazılı. Mevdudi ve onun gibi düşünenler “Zül Karneyn” tanımlamasını yaparken acaba bu bilgilere mi güvendiler.

Büyük Kuruş’un “ferr-i izadi” adı altında, tanrı tarafından kendisine verilmiş bir ışık ve hükmetme yetkisine sahip olduğu iddia ediliyor. Böylece Kral meşruiyetini ve hükmetme gücünü doğrudan tanrıdan alıyor. Tanrının seçtiği kral... Ferri izadi, “ferri ilahi” demek. Allah’ın nurunu, ışığını veya kudretini üzerinde taşıyan kişi... Milattan önce altı yüz yıllı tarihlerde “sahibi kıran” terimi de yok, “zül karneyn” terimi de... Fakat başka bir terim var: Khwarenah veya havâren ¹.... Mecusi öğretisine dayanan bir terim bu. Tanrının lütfuyla “kralın şanının yüce olması” veya “tanrının sahip olduğu gücün bir kısmını kendisine aktardığı kişi” anlamlarına geliyor. Havâren, Allah’ın seçtiği “özel kişilere” lüt-fettiği güç... Kozmik donanım, kozmik ışık... Veya, Bahâ-ullah... Kelime bize “Ferruh” olarak geçmiş ve çocuklarımıza ad olarak vermişiz... Ferruh, tanrının ışığını taşıyan kişi demek... Tanrının ışığını taşıyan bu kutsal kişilerin, bu kahra-



Büyük Kuruş.
<https://en.wikipedia.org>

man, bu civanmert kişilerin başları “yuvarlak bir daire” veya “hâle” içine alınır başları veya yüzleri radyant ışığı saçarak bir şekilde temsil edilirmiş. Ben Havâren kelimesi yerine Ferruh’u tercih edeceğim. Hazreti Hüseyin zamanında “ferruh” kelimesi “ferri izâdi”ye dönüşmüş.

Kral Büyük Kuruş’a takılan sahibi kıran, zülkarneyn ve ferri izadi lakapları hep sonradan yapılan yakıştırmalar. Ahamenişler zamanından gelen çivi yazılı tabletlerde Ferruh kelimesine rastlanılmamış ama, kral rölyeflerindeki çifte kanatlar, melek kanadı gibi değerlendirilmiş. Kanatlar “ferri izadi”, tanrının

veya güneşin ışığı olarak yorumlanmış. Mecusilik düşüncesinde kralların ve padişahların “ferri izâdi” veya “ferhatlık” özelliği kıyamete kadar devam edecekmiş. İngilizlerin “kral” ve “kraliçe” geleneğini yirmi birinci yüzyılda dahi sürdürmelerinin nedeni bu kral ve kraliçelerin “ferri izadi” veya “ferruh” olduklarına inanmalarımış. Yani, tanrıyla özel bir bağa sahip “seçilmiş liderler.” Milattan önce 1000 ile 600 yılları arasında Mecusilik dini ve Zer-Düş İnan’a damgasını vurmuş. Kimileri Zerdüş’tün peygamber olduğunu iddia ediyor. Büyük Kuruş da, Zerdüş gibi kıyametin yakın olduğuna inanıyor ve kıyamet geldiğinde “Yahova gibi az sayıda tanrının” başarılı olacağına inanıyor. Bu nedenle bazıları

1 Kuran’da geçen “havariyyun” kelimesiyle olan ilgisini araştırmak gerek. Çünkü bu kelimenin Arapça olmadığı belirtiliyor. Zaman içinde ses ve anlam değişimine uğramış olabilir.

Kuruş'un Mecusi dinine inandığını söylüyorlar. Onun hayırsever, müstakim bir hükümdar ve samimi bir mümin olduğunu iddia ediyorlar. Belki tanrıya inanıyor, ama hangi dine inandığı konusu şüpheli. Zamanında Yahudiler, Mecusiler ve Marduk bağlıları var... Gücü ve iktidarı nedeniyle olsa gerek, daha sonraları Kuruş da tanrı olarak ilan edilir. Aslında Kuruş tanrının seçtiği bir kişidir. Rab değil, fakat rabbani veya tanrısal güçlere sahiptir.

Mevdudi Büyük Kuruş'un ferruh özelliğinden, tacından ve adalet prensibini takip etmesinden etkilenmiş olabilir. Kuruş'un bir diğer lakabı "kanuni"... "Adaletle hükmeden" demek. Sonraki yüzyıllarda pek çok kral kendisini örnek almış. Mevdudi bu tür gerekçelere mi dayandı, kendisinden "Kuruş'u Zül Karneyn" diye bahsederken. Bilmiyoruz... Büyük Kuruş'un hem boynuzları var, hem de dünyanın dört bir köşesini ele geçirmiş.

Başına giydiği üç atef'li hemhem, "rabbani özellikleri yansıtan tac" olarak değerlendiriliyor. Uluhiyetin simgesi... Tanrısallık iddiasında olan kişiler veya firavunlar özel dini merasimlerde bu tacı giyorlar. Bu tacın bir diğer adı "atef es-saadet", yani mutluluk tacı... Süleyman Çelebi'nin "Dediler ey, geydin saadet tacını" dizelerinde dile getirdiği başlık bu olmalı...

Hemhem tacı, Mısırlılardan Fenikelilere ve oradan Babillilere geçmiş. Bir başka rivayete göre, hemhem'deki üç atef'in anlamı; güç, hikmet ve kutsiyet imiş. Veya üç kere Ferruh, üç kere Havâren... Üç atefli hemhem Kuruş'a özgü değil, İranlıların mitolojik kahramanı Cemşid ve Rüstem de aynı başlığı takmışlar. Hatta firavunlar zamanında Hz. İbrahim'in dahi bu tacı giydiği iddia ediliyor. Eğer doğruysa Hz. İbrahim de Ferruh... Hz. İbrahim de Sahibi Kıran... Mecusilerin "khwarenah" kelimesi Arapçaya "khyrn" veya "qarn" olarak geçmiş ve benzeri çok sayıda kelime türetilmiş. Khwarenah, Arap topraklarına elbise ve din değiştirerek girmiş, bir müddet sonra yeni kimliğiyle "Kıran" olarak İrana geri dönmüş. Rivayet ederler ki, kral Büyük Kuruş bir gece rüya görmüş. Rüyasında güneş, büyükçe bir top olarak ayaklarının önüne düşünce eğilerek onu yakalamak ve kucaklamak istemiş. Fakat, üç teşebbüsünde de başarısız olmuş... Her defasında güneş elinden kayıp yere düşmüş ve uzaklaşmış. Mecusilerin din adamı "Pir-i Mugan" Büyük Kuruş'un rüyasını kısa bir cümle ile yorumlamış: "Otuz yıldan fazla iktidarda kalacaksın..." Ve nitekim öyle olmuş... Hikaye, yüzyılların "darbı meseli"... O tarihten beri, otuz



Üçlü hemhem âtef.

Kaynak: <https://p1.liveauctioneers.com>

Hüner Şencan

veya daha fazla iktidarda kalan krallara “Sahibi Kıran” veya “Ferruh” denmeye başlanmış. Büyük Kuruş’un mezarı İran’ın Pâsârgâd şehrinde imiş. Bu topraklar Hicret’in kutlu mesajıyla fethedilince Büyük Kuruş’un anıtsal mezarına yeni bir tanımlama yapılmış ve mezarın Süleyman peygamberin annesine ait olduğu söylenmiş. Daha sonra mezarın yanına bir cami yapılarak yapıya “Mescidi Medârî Süleyman” adı verilmiş. Bilerek mi böyle hareket edilmiş, yoksa cehaletten mi, bilmiyoruz. Zaman içinde yapılan araştırmalarla bu anıtsal yapının Büyük Kuruş’a ait olduğu tescillenmiş ve “Hz. Süleyman’ın annesinin kabri” olduğu düşüncesinden uzaklaşmış. Günümüzde sık rastladığımız büyük kralların gömüldükleri ihtişamlı mozelesel yapı geleneği Pers satrabı Mosolos’tan çok, Büyük Kuruş’a dayanır. İran firavunu Büyük Kuruş’un mimarları ise Mısır piramitlerinden esinlenirler. Sahibi Kıran unvanıyla ünlenen tüm kralların ya piramitleri, ya mozoleleri veya ihtişamlı türbeleri var. Öyle anlaşılıyor ki, bir kralın muhteşem bir mozolesi yoksa o kişi Sahibi Kıran değildir. İşte size bir bâtil inanç örneği...

“Sahibi Kıran” yazılarını “tanrı tarafından seçilmiş hükümdar olma” iddialarını boşa çıkarmak için yazıyorum. İncamımıza göre, sadece peygamberler “seçilmiş insan” kategorisinde. Bizim için iki unvan var: nebi ve resul... “Sahibi Kıran’ın” diğer dünyevi unvanlardan hiçbir farkı yok. Hangi anlamda kullanırsak kullanalım, boya paneline “uluhiyet” rengini katmayalım. Her gün “Lâ İlâhe...” diye seslenirken Sahibi Kıran sözcüklerine göklerden gelen “seçilmişlik” temasını nasıl yükleriz. Büyük Kuruş kıran imiş. Olabilir... Hamurrabi “kıran” unvanını kullanıp büyük boynuzlu taçlar giymiş olsa ne ifade eder. Kralların ve sıradan insanların büyüklüğü, imân-ü taat ile...

İnsanoğlu Allah’ın değil, birbirinin halifesi. Hilafet, bir yer değiştirme, yani ardılık. Krallar ve sıradan insanlar ancak imân, taat ve havf’in halifesi olabilirler. “Halife kral” peşinde koşmaktan yorulmadık mı? Ben imân, tâat ve havf yolunda yürüyen liderleri önemsiyorum.



Hemhem Atef.
www.kunicki.eu

M'alûmât Fûrûş

Bir dostunuza sorsanız, “Hiç, Rüstempaşa kebabçısında künefe yediniz mi” diye. Ve o da size cevap verse, “Ben künefe’nin ne olduğunu bilmiyorum ki...”

Böylece başlasanız anlatmaya. “Bir tür kaşarlı kadayıftır. Ülkemizde küçük tabaklarda pişirilir. Tel kadayıfın lifleri arasına kaşar veya Urfa peyniri konur. Sıcak bal şerbetiyle haşlanır, üzerine Antep fıstığı serpilerek müşteriye servis yapılır. Doyumsuz lezzeti vardır.”

Muhatabınız meraklansa ve “Yaa...” diye ışıldayan gözlerle size baksa. Siz ballandırarak anlatmaya devam etseniz. “Bir gün mutlaka ye. Geç bile kalmışsın...” Muhatabınızın bakışlarıyla “önemli biri olduğunuzu” hissetmeye başlar ve devam edersiniz. “Aslında bizim yörenin tatlısı değildir, ama kardeşim her şeyden haberdar olacaksınız”.

Bu arada dostun, elini çenesine dayamış seni dinliyor gibidir. Dalmış, gitmiştir. Sen anlatırken arada bir “he”, “ilginç” diye sesler çıkarır ve “oraya nereden gelmiş” gibi sorular sorar. O an, güzel bir fırsattır. Dostumuza bu konuda ne kadar bilgili, kültürlü ve deneyimli olduğumuzu göstermenin tam zamanıdır.

“Bu künefe kelimesi bize Araplardan geçmiş. Aslında Türkçesi kadayıf’tır. Peynirli kadayıf... Biliyorum bu kez bana ‘kadayıf’ kelimesinin nereden geldiğini soracaksınız. Bilmen lazım kardeşim... Bilince künefenin tadı bile başka

oluyor. Kadayıf sözü bizim Hatay ilimizden geliyor. Eskiler, tatlıları 'erişte' adını verdikleri ince kesilmiş hamurdan yaparlarmış. Sonra hamuru özel bir yöntemle tel haline getirmeyi öğrenmişler. Hani 'tel şehriye' deriz ya, onun gibi. Zaman içinde, bu hamur biçimine 'Hatay erişttesi' adı verilmiş. İnsanlar sözü kısaltmışlar 'Hatayî' demişler. Anlayacağın, Hatayî dediğimiz şey, fırına sürülmemiş ham kadayıf. Kelime Rumcaya geçince 'Katâyî' olmuş ve Katâyî'ye dönüşmüş."

Muhatabınız heyecanlanmıştı. "Gerçekten mi?" diye sorar. Ve siz "devamını dinle" diyerek sözü uzatırsınız. Aslında dostunuz bu hikayenin kısa kesilmesinden yanadır, ama siz onu yakalamış, bırakmıyorsunuzdur.

"Nablus, bir Filistin kasabası. Bu şehrin insanları bizim kadayıfa çeşni katmak için ortasına peynir koymuşlar ve onu bu şekilde pişirmeye başlamışlar. Derken adını da değiştirmişler. Ona 'künâfe' demişler. Biz 'künefe' olarak Türkçeleştirmişiz. Künâfe, peynirli kadayıf demek... Arap tatlısı olduğu zannediliyor ama, bana göre melez. Kim bilir, belki de Türk tatlısıdır. Türk ismi, Arapçalaştırıldığı için ona melez diyorum. Künefe, yuvarlak olması ve nar gibi kızarmış görüntüsü nedeniyle 'güneş tatlısı'... Türkler tatlılarına 'güneş' ismini vermeyi severler. 'Ayle gün' tatlısını hatırlayın. Künefe kelimesindeki 'kün' güneş demektir. Bizim kün kelimesine Araplar 'afe' takısını eklemişler. Bu takının bir anlamı yok. Seyyare, tayyare kelimesindeki '-are' takısı gibi bir şey. Arap grameri açısından kelimenin dişil olduğunu gösteriyor. Türkçe kün kelimesi Arapçalaşmış künâfe şeklinde söylenmeye başlanmış. Aslında kün kelimesi ne kadar Türkçedir onu da tartışmak lazım ama, fazla derine girmeyeyim. Dur, yoksa seni sıktım mı?"

"Ya... Valla, benim işim vardı da... Hakikaten enteresan. Sen 'künefe' denen bu tatlıyı müsait olduğunda bir anlat. Demek, "bilgilenince" daha lezzetli oluyor. Yine görüşürüz. Hadi, bana eyvallah."

Bu hikayede "künefe" hakkında bol keseden ahkam kesen kişi, yani bendeniz, m'âlûmât sahibi, tecrübe ve kültür sahibi biri olarak görülüyorum. Malumat sahibi olan, bilgindir. Biliyordur, öğrenmiştir. Birilerinin kendisine soru sorması için veya para, ün kazanmak için öğrenmiştir. Bu kişi, bilgisini satmak için 'kıvrınır', yoksa bu bilgileri zihninde 'fuzulî' bir yük olarak taşımak zorundadır. M'âlûmât sahibi bu kişi "abdaldır". Hem mecazi, hem de gerçek manada... Gerçek manada abdaldır, çünkü muhatabının "yemek kültürünün" soğan-ekmek, peynir-karpuz ve çorba kültüründen ibaret olduğunu anlayamamıştır. Muhatabına "humus yemeğini" anlatırken kendi duyduğu heyecanın muha-

tabının yüzünde dalgalanmadığını gördüğü an konuşmayı kesmesi gerekirdi veya kendisini önceden tanıyorsa onunla aynı masaya oturmamalıydı, otursa bile böyle bir konuya girmemeliydi. Konuşulacak konu mu yok. “Havalar soğumaya başladı. Akşamki maçta size üç çektik. Ne olacak bu ülkenin hali...”

Malumat sahibi kişiye “ilimdâr” denir. Yani bilgin veya bilgeç... Ben onu hem mecazî, hem kelimenin gerçek mânâsında “abdal ilimdâr” olarak adlandırıyorum.

Abdal ilimdâr, “şu an işim var” deyip kendisini dinlemek istemeyen ve yanından kaçan kişileri “cahil”, “ablak”, “sığ” olarak değerlendirme eğilimindedir. Düşünmez ki, hiç kimse onun konularına ilgi duymak zorunda değildir. Biri si, “Bana ne kardeşim senin künefenden, humusundan” diye çıkış yaptığında kilitlenir kalır. Onun cahil ve ablak dediği kişiler de kendisini “m’alûmât fûrûş” olarak adlandırırılar. O bir, künefe bilgecidir... “Bu adam ne söylüyor yahu... Trişkadan nağmeler... Bilmem daha; neler, neler... Ben terlik arıyorum, bana asker potini satmaya çalışıyor...”

Malumat sahibi kişi, mecazî manada da abdalıdır. O kendini Mevla’ya adayın, öğrendiği her bilgi “kııntısı” ile şaşın, hayret eden, zenginleşen ve yüce yaratıcıya bir santim daha yakınlığı düşünün bir meczup. Fiziki görüntüsü, elbiseleri ve tavırlarıyla değil, zihinsel duruşuyla... Tarihteki dilenci görünümü lü abdallardan söz etmiyorum. Bunlar kravath, hali vakti yerinde insanlar. Bilgi kııntıları olan “bilirig”ler onları coşturuyor, sanki bir tür keşf âlemi. Yaratıcı’nın külli bilgisinden perde aralanarak kendisine ihsan edilen küçük bir “damlacık”, bilirig. Hayat öpücüğü... Abdal ilimdâr olan vatandaş bilirig’leri evet, hayat öpücüğü olarak görüyor. Canlandığını, dirildiğini hayal ediyor. Hayat onun için şimdi daha anlamlı, renkleri 4K değerinde ve her yeni bilirig ile 5K’ya doğru yol alıyor. Sevinçli... Seviniyor ve sevindirmek istiyor. Bilirig’leri paylaşıyor. Amaçsız, beklentisiz, saf ve temiz duygularla... Tabii, insanlar anlamıyor. Anlattıklarına bir mana veremiyorlar. Kendisine üşütük de diyorlar, m’alûmât fûrûş da... Hatta gülüşüyorlar. Anlamıyor, abdal ilimdârın kendisi de gülüyor. Sevinirdiğini zannediyor. Dağarcığını daha fazla “bilirig” ile doldurmaya devam ediyor. Çünkü, bu yaklaşım onun can suyu.

M’alûmât, “bilinenler” demek. Abdal ilimdâr, herkesin uzun zamandır bildiğini henüz yeni öğrenen kişi. İnsanlara bu bilgileri “sanki orijinalmiş gibi” sunuyor ama, kendisine geri besleme yapıldığında “bayat” havası ve kokusunu alıyor. Bilirig’ler abdal için orijinal ve yeni, dış dünya için ise eski ve bayat. İnsanlar “mâlûm’un ilânından” hoşlanmıyorlar, kendilerine sıkıcı geliyor. Abdal

ilimdâr, “Ama ben bildiklerinize ek katkılar sağlıyorum” dese de dinleyen yok. İnsanlar sahip oldukları bilgileri doğru ve yeterli görüyorlar.

Abdal ilimdâr, “kültür aktarıcılığı” yaptığını düşünüyor. “Bilirig’lerin bilinmesini yaygınlaştırırsam geçmişî geleceğe taşıma görevini yerine getirmiş olacağım”, diyor. Bilirig’leri toplumsal kültürün yapı taşları olarak değerlendiriyor. Fakat kültürle bilim arasındaki ayırımı veya kesişimi netleştiremiyor. Ona göre mâlûmat, toplumsal kültür veya evrensel bilgi hazinesi.

“A-b-c’sinden başlayayım” deyip bir ana yapıtı açıyor ve “tanımla” işe başlıyor. “Kültür, Latince *colera* sözcüğünden gelmiştir ve anlamı ekmek, yetiştirmek, biçmek ve hasat etmektir.” Abdal ilimdâr, demek ki, “çiftçilik mesleğiyle” meşgul olan biri. Ekiyor, suluyor, yetiştiriyor ve sonra hasat ediyor. Abdal’ın malzemesi buğday, mısır, un değil. Zihinsel ürünlerle uğraşiyor. Bilim, fikir, edebiyat, sanat, felsefe, hitabet, ilahiyat, eleştiri, iç görü, dış görü. *Bilirig* satıcılığı bir tür çiftçilik. Fakat abdal ilimdâr, tüccar değil. Bu rolü iyi oynamak için hem üretiyor, hem satıyor.

Abdal ilimdâr, bir kültür insanı. Çiftçilik yeteneği zayıf veya güçlü olabilir. Fakat, çocuklarını emzirmeye, dostlarını, arkadaşlarını, çevresini korumaya çalışıyor. Sermayesi, mâlûmat... Ona göre mâlûmat eşittir kültür veya *colera*... Grekler “*colera*” kelimesini nereden bulmuşlar, nereden esinlenmişler? Bunu kim biliyor... İşte abdal ilimdârı heyecanlandıran “keleme”, hiç sürülmemiş yeni bir tarla.

Colera sözcüğü için “bu Arap kelimesi, bu İngiliz, bu Fransız” mı diyeceğiz; yoksa “bütün kelimeler Allah’ındır” mı? Abdal ilimdâr, kültür kelimesinin Batılı değil, “bizim” olduğu kanısında. Fakat çevresindeki insanlar “öncel” itiraz ruh hali içindeler. “Hadi bir şey söyle, itirazımız hazır” diyorlar. “Kültür, kültürdür, nereden geldiği, ne mana ifade ettiği bellidir. Bütün dünya bunu böyle bilir. Senin söylediklerin hava cıva. Lüzumsuz bilgi.” Abdal ilimdâr, sesini çıkarmaz, biliyor ki, “dünya yuvarlak ve dönüyor”. O, dünyanın malumat ve kültür birikimine yaptığı katkıyı düşünür ve bu düşünceyle sarhoş olmuştur. Çevresinde konuşulanları ve söylenenleri duymaz.

Sözlüklerde “m’âlûmât fûrûş” deyişi “bilgiçlik taslayan” şeklinde tanımlanmış. Bana göre “bilineni bir daha açıklayan” anlamında. Deyimi “ayan beyan” hale getirmek için dikkatimizi “fûrûş” kelimesine yöneltmemiz gerekiyor.

Fûrûş, satan, satıcı demek. Kibirlenen, böbürlenen, akıl satan kişi. Tellâl. Kuran’da benzeri bir kelime var: firâşen... “Döşek” demek. “Yatak” veya “kaynak” olarak da anlayabiliriz. Peygamberimiz yatağında iken nazil olan ayetlere

“firâşî” adı verilir. O zaman “m’âlûmât fûrûş” ifadesi “malumat kaynağı” anlamına geliyor. Fakat etimolojik anlamı önemli değil, sokaktaki vatandaş nasıl anlıyor ona bakalım. Sıradan vatandaşa “bilgiç” anlamı pazarlamış ve sonuçta bu anlam tutmuş. Çünkü, hakikaten kimi insanlarda böyle bir “tavır” var.

Peygamberimizin bir hadisinde “çocuk firâşa (döşegine) aittir” deniyor. O halde “m’âlûmât fûrûş” “bilgi yatağı” demek. Şair Nefî'nin Tahir efendiye yazdığı dörtlüğü hatırlayalım: *Tahir efendi bana kelp demiş / İltifatı bu sözde zahirdir / Maliki mezhebim benim zira / İtikadımca kelp tahirdir.* Türkçede “m’âlûmât fûrûş” arkadan söylenen bir söz ve “kelp” sözcüğü gibi onur kırıcı. Artık kim üzerine alıyorsa... “Abdal ilimdâr” üzerine alıp almaması gerektiğinden bile habersiz, tabi ki almıyor. Onun itikadınca “kelp” yani m’âlûmât-ı fûrûş temizdir, masumdur. Nefî'nin penceresinden bakacak olursak, “m’âlûmât-ı fûrûş” terimini aşığılama kovasına sokup muhatabına yakıştıran kişinin “bilgeç” olma ihtimali daha büyük.

1850’li yıllarda çizilen Kabe resimlerinde “selâm kapısının” hemen önünde iki adet kubbeli yapı görürüz. Biri Kubbe-i Abbâs ve diğeri Kubbe-i Firâşan adıyla meşhur olmuştur. Kubbe-i Abbâs Kâbe bakımçıların kaldığı yerdir. Kubbe-i Firâşan ise yere yayılan örtü, şilte, minder veya halı gibi malzemelerin korunduğu yer olabilir. Veya bu tür malzemelerle ilgilenen kişilerin barındıkları yer... Sözlüklerde “ferrâş” kelimesi “cami, mes-cit, imaret gibi kurumların temizliğini sağlamak, kilim ve halı gibi mefrûşâtı yayma hizmetleriyle görevli olan kişiler hakkında kullanılan bir tâbirdir” şeklinde açıklanıyor. Firâşan sözcüğü “ferrâş” kelimesinin çoğulu. Ayette öyle geçiyor “Rabbın yeryüzünü sizin için döşek, gök yüzünü kubbe kıldı”. Buradaki “döşek” kelimesini “kaynak” olarak değerlendiriyorum. Bu görüşleri dileyen “m’âlûmât-ı fûrûş”, dileyen “trişkadan triva” olarak adlandırsın, Kâbe’deki Kubbe-i Firâşan hakkında daha fazla bilgiye ihtiyacım var. Örneğin ilk ne zaman yapıldı, haremın içine yapılma nedeni ne idi, hangi yılda yıkıldı ve neden? Kuran’da geçen “arş” ve “firâş” kelimelerini anlamaya çalışıyorum. Arş, yükseklerdeki bir “taht”. Firâş yerlerdeki “yatak”. M’âlûmât-ı arş’ın yanında biz âciz kulların bilgisi, “m’âlûmât-ı firâş”... Veya isterseniz m’âlûmât-ı fûrûş deyin, yani “yeryüzü bilgisi”..



Kubbe-i Firâşan.

Kaynak: <http://imgsrc.art.com>

Fürûş ile ferîştah kelimesi arasında bir ilişki var mıdır. Bilmiyorum. Sözlüklerimizde ferîştah “en yüksek” ve “en iyi” anlamlarına geliyor. Perslerin dilinde ise “peygamber” veya “mehdi” manasında. Bir takım bilgileri doğrudan Tanrı’dan alan “ermiş kişi”. Fürûş kelimesi Arapçaya Perslerden geçmiş olabilir. M’âlûmât fürûş, eğer Perslerin ferîştahından geliyorsa “İlahî bilgiyle aydınlanmış ve aydınlatan kişi” demek.

Antik söylemde, “kuruş” gücünü ve değerini “güneşten”; “furuş” ise “ışıkta” alan muhterem kişiler. Pek öyle, “çöp bilgi” aktarıcılarına benzemiyorlar. Fürûş kelimesiyle feres, fars, fer, far kelimeleri arasında ilişkiler var. Fakat derinlerde kayboluyor, bağlamdan kopuyoruz.

2001 yılında konuyu önemli görüp, “ölçümlerin güvenilirliği” hakkında 850 sayfalık bir kitap yazdım. Bir taraftan yazıyor, bir taraftan da endişeleniyor, “bu kitabı kim okuyacak” diyordum. Bir varsayımda bulunuyordum. “Bu kitabı en azından üç kişi baştan sona okuyacaktır. En az 10 kişi kitabın %50’sini okuma ihtiyacı hissedecektir. Ve yine 50 kişi kitabın en az 200 sayfalık bölümünden yararlanacaktır.” 1000 adet bastırduğım o kitabı ancak beş yılda satabildim. Bu gün anlıyorum ki tamamını benden başka kimse okumadı. Yirmi bir defa okuyup titiz bir tashihten geçirdiğim o kitabı demek ki kendim için yazmışım.

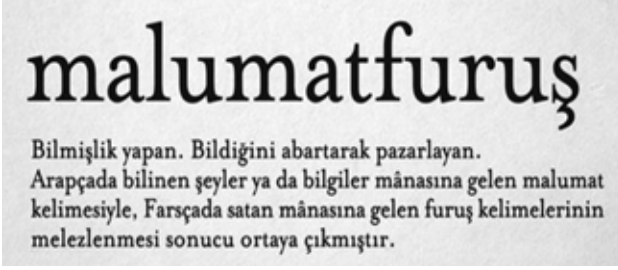
O yıllarda kendimi Everest’in zirvesine tırmanan bir dağcı gibi görüyordum. Evet, zirveye çıktım, fakat yalnız kalmıştım. Gördüklerimi, hissettiklerimi kiminle paylaşayım. Beni kim anlayacak. “Abdal ilimdâr” aslında biliriğ’leri kendisi için üretiyor. Biliriğ’leri okuyan ve dinleyen çok sayıdaki kişi ne bir şey anlıyor, ne de hissediyor.

Bilgi insanı yorar. Bilgi anlamayı, hatırlamayı, ayıklamayı ve zihnin yeniden örgütlenmesini gerektirir. Hangi tür bilgilere ihtiyacımız var. Bunu dahi bilmiyoruz. Birtakım çöplükleri “bu bilgiye ihtiyacınız var” diye bize pazarlıyorlar. Alıyoruz, atıyoruz. Abdal ilimdârın ortaya attığı “bilgelikler” de bu grupta. Çoğunlukla ihtiyaca yönelik değil... Biz, ihtiyaçlarımızı seyrederek karşılayan kişileriz. İnsanlar ne okumak, ne de dinlemek istiyorlar.

Oğlum Hüner bak...

Bilgelik taslama, gereksiz yere m’âlûmât fürûş olma. Kısa yaz, öz yaz. Dinlemek isteyene anlat, sadece okumak isteyene sun. Uluorta konuşma, değerini düşürme. İnsanların, “senin bildiğin bir şeyi bilmiyor olmalarından” sana ne gam. “Biliyor olduğun için” boyun mu uzadı.

Dile getirdiğin bildirig'lerin müşterisi çok az. O müşteriler de balıklar gibi... Taktığın yem cazipse takılıyorlar. Cazip değilse, şöyle bir bakıp uzaklaşıyorlar. Korkarım, bu yazının kaderi de öyle olacak. Dört kişi için yazmıştım ama, galiba onlar da takılmayacaklar. Hây benim garip oğlum, “abdal ilimdâr”.



Doğru yazılış biçimi: Malûmât fûrûş.
Kaynak. <https://pbs.twimg.com>



Işğın taşıyıcıları “ilham melekleri” mi?
Kaynak. <http://www.geocities.ws>

Hüner Şencan



Faravahar veya Ferri İzâdi - İlahi Işık.
Kaynak. Napishtim, <https://commons.wikimedia.org>



Ferruh ve Ferri İzadi.
Kaynak. <http://www.persepolis.nu> ve <http://www.hinduwebsite.com>

Fâtıma Sigarası

Sanal antika dükkanlarında gezinirken öğrendim böyle bir marka olduğunu. İnternet'teki sanal market, *Liggett ve Myers* şirketinin ürettiği “Fâtıma Sigarası” (FS) adlı bir paketi 20 dolardan satışa çıkarmış. Siyah beyaz baskıya sahip paket için “iyi durumda” ve “neredeyse yeni gibi” sözcüklerle reklamını yapıyor. Meraklandım, biraz daha araştırınca farklı görsel baskılara sahip onlarca Fâtıma Sigarası resimleriyle karşılaştım.

Ama, niçin Fâtıma ismini koymuşlardı ki...

Ağ bilgilerine göre, şirket 1873 yılında kurulmuş ve çeşitli aşamalardan geçmiş. 1910 ilâ 1920 yılları arasında Türk ve Amerikan tütünlerinin karışımından üretilen FS Amerika'da en çok satılan sigara markası olmuş. Şirket sahipleri ve yöneticileri ürünlerine Doğunun mistik havasını, kimlik ve kişiliğini vermek istemişler, bu yüzden “Fâtıma” markasını tercih etmişler. Logo olarak “peçeli kadın” figüründen yararlanmışlar. Kadının bir yanına Malta Haçı'nı diğer yanına ay-yıldız simgesini koymuşlar. On beşinci yüzyılda Malta Haçı, sekiz ülke ve sekiz dile işaret edermiş: *Overne, Provens, Fransa, Aragon, Portekiz, İtalya, Almanya ve İngiltere*. Anlamı, “Bu ülkenin insanları olan ey sizler, hepiniz bu sigara-



Türk tütünlü sigara.
s-media-cache-ak0.pining.com

Hüner Şencan

rayı içebilirsiniz.” Malta Haçı aynı zamanda kralların sahip olmaları gereken “sekiz yüksek özelliğe” işaret edermiş. 1917 ilâ 1919 yılları arasında şirket pazar hedef kitlesini “eğitilmiş ve zengin kesim” olarak belirlemiş. Reklamını yaparken “bu sigara hususî kişiler” içindir temasına vurgu yapıyormuş. İstiyormuş ki “Fâtıma”yı kendilerini, özel ve farklı hissedeni kişiler satın alsın. Fâtıma’yı öyle herkes satın alamaz. Bu yaklaşım, insanların zihinsel arka planında kalan, “köle satın alma” davranışının izlerini yansıtıyor gibi.

Amerikalı, kadim dünyaya çok uzak bir coğrafyada yaşıyor. Bu nedenle Ortadoğu’nun hikayeleri ona hep ilginç ve tuhaf geliyor. Anlatılan hikayeleri, insanların yaşam biçimlerini ve insanların adlarını “egzotik” buluyor.

Egzotik kelimesinin bizdeki karşılığı acâip veya garâip’tir. Şaşırttığı için bazen “müthiş” kelimesini de kullanırız. Türkiye’nin uzak doğusunda kalan topraklar bizim için müthiştir. Meselâ, Hintlilerin yılan oynatmaları... Hintliler için ise Çinliler müthiştir. İp üzerinde yürüyen Çin cambazlarını kim taklit edebilir. Çinliler, Japonların ve Japonlar da Amerikalıların müthiş olduklarını düşünürler. Sonuçta tüm dünya müthiştir ve uzaklığı ölçüsünde ülkeler birbirlerini acâip - garâip olarak tanımlarlar.

Amerikalı şirket yöneticileri demek ki Fâtıma ismini egzotik bulmuşlar, yani insanların meraklarını celp edecek, onlara ilginç gelecek acâip, tuhaf bir isim... Tam anlamıyla egzotik, tam anlamıyla ecnebî bir ad... Bilinmeyen ve “Doğu’suk”...¹

Fumiko, Japonya’da insanlara verilen bayan adlarından biri. Ve ben Türkiye’de çıkardığım bir sigaraya onun adını “marka” olarak vermek istiyorum. Kimseye sormadan, araştırma yapmadan, Fumiko’nun kim olduğunu öğrenmeden, tarihi şahsiyetlerle olan bağlantısını araştırmadan... “Fâtıma Sigarası” adı herhalde böyle verildi. İsmi Doğudaki yaygınlığı dikkate alındı ve başka bir araştırma yapılmadı... Ben art niyet aramam, safımdır. “Kolaylarına gelmiş, bu ismi bulmuşlardır” diye düşünürüm. Hem, Fâtıma sadece peygamberimizin kızının adı değil ki. Milyonlarcası var. Hatta Hristiyanlar arasında bile bu isme sahip yüzlerce, binlerce kişiden söz edebiliriz.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, 1917 yılında Portekiz’deki bir köyde üç küçük kız bir zeytin ağacının üzerinde Meryem Ana’yı gördüklerini iddia etmişler ve geleceğe ait üç kehanette bulunmuşlar. Arap asıllı bu kızlardan biri-

1 Doğusuk kelimesini “egzotik” kelimesinin karşılığı olarak kullanıyorum. Doğuya ait, doğuyla ilgili anlamında.

nin adı Fâtıma imiş. Adına izafeten köye *Fatıma* denmiş. Vatikan'ın bu görme olayını ve “üç kehaneti” onaylaması üzerine Batıda pek çok Hristiyan aile, kız çocuklarına Fâtıma adını koymaya başlamışlar. Fâtıma Sigarası'nın Portekizce “*Maria dö Fâtıma'dan*” geldiğini söyleyeceğim ama uymuyor, çünkü sigaranın ilk imalat tarihi ondan daha eski. Değer verdiğim bir adla alaka kuracak değilim ya, uysa da uymasa da bana göre Fâtıma Sigarası, “*Maria dö Fâtıma'dır*”. Yok, yook... Olmadı... Böyle söylersem “kutsalımı” korumak isterken başkalarının kutsalına gölge düşürmüş oluyorum. O zaman şöyle söyleyelim. Fâtıma Sigarası'nın Hatice validemizin kızı *Fatıma tüz Zehra* ile hiçbir alakası yoktur ve *Maria dö Fâtıma* ile de... Bu Fâtıma ismi, sokakta gezen Hristiyan veya Müslüman binlerce Fâtıma'dan herhangi birisi olabilir. Bu Fâtıma Doğu'suktur, Doğu ismidir. Ona kısaca “Doğusuk Fâtıma” diyebiliriz. Oh...! Bu yorum beni rahatlattı. Rahatlattı diyorum, ama tedirginliğim hâlâ devam ediyor... Bir şeyler var...

Malta Haçı'nı hariç tutarsam Fatıma denen bu kadın çoğunlukla bir Türk kadını olarak temsil edilmiş. Türk, yani Osmanlı, yani Müslüman, yani ben. Marka ve logonun *Maria dö Fâtıma* ile bağlantısı yok.

Kendimi “kötü hissediyorum”. Saldırılmış, kalbi kırılmış, incitilmiş, değerleri alaya alınmış, darıltılmış, kendisine tepeden bakılmış, aşağılanmış, önemsenmemiş, küçük veyadeğersiz görülmüş...

Satış yaptıkları “zengin ve eğitimli kişilerin” sigaralarından derin bir nefes çekerek dışarıya savurdıkları dumanı kendi yüzümde hissediyorum. Yüzüm yanıyor ve kalbim, içim sızlıyor. İçerliyorum, yutkunuyorum. O yanan Fâtıma mı, ben miyim... Değerlerim mi, Balkan toprakları mı, Trablusgarp mı, Filistin mi, Irak mı, Kafkaslar mı...

Reklam spotu yolumu kesiyor: “*Fatma'yı deneyin, daha iyi tatmin olursunuz. Zevki tattınız mı?*” Karşı koyamayacağınız ve etkisinden kurtulamayacağınız “bilinç altı” mesaj dediğimiz tam da bu. Kadın ismi, “tatmin” ve “zevk” kelimeleri. Dünyanın öbür tarafında savaşlar oluyor ve insanlar ölüyor, Osmanlı devleti toprak kaybediyor, Filistin karışıyor, Araplar kışkırtılıyor... “*Yak bir Fâtıma, tatmin ol, zevki yaşa, tadını çıkar...*”



Tatmin eden, hayal kırıklığına uğratmayan sigara.

s-media-cache-ak0.piniimg.com

Şirket kapanmış, sigara artık üretilmiyor. Fâtıma hikayesi geçmişte kalmış bir olay. Bütün defterler kapanmış. “Münferit acı bir hatıra” deyip geçmek istiyorum. Fakat zihnimi ve düşüncelerimi kurtaramıyorum. Bu bön, bu ebleh tavır masum bir cehaletin eseri olabilir mi? O nedenle Fâtıma görsellerini daha yakından incelemeye başlıyorum. Şirket zaman içinde Türk Fatma’yı dönüştürmüş. Fatma, son dönem paketlerinde “modern bir Amerikan kadını”. Doğu’suk Fatma gitmiş, yerini Batı’sık Fatma almış. Çağdaş ve modern kıyafetleri içinde “asilzade bir leydi”. Onun Türk olduğunu düşünmüyorum. Portekizli olabilir, Polonyalı veya bir İngiliz...

Fakat hayretler içerisindeyim...

Fatma sigaralarını incelerken Türk isimleri verilen başka sigara markalarıyla daha karşılaşıyorum. Fâtıma, münferit bir sigara markası olmaktan çıkıyor. Bilinçli bir tutumun, stratejik bir politika uygulamasının araçlarından biri olarak geliyor karşımıza. O dönemdeki sigara şirketleri ağız birliği etmişler gibi marka olarak hep “zât-ı kirâm Türk isimlerini” seçiyorlar. Yani “bayraklaşmış” olan kıymetlerimizi...

“Türk sigarası Yâsemîn” adı verilen bir marka var... Yunanvârî çarşaf giysileri içinde çplak kalmış göğsünü bir eliyle kapatmaya çalışıyor. Hangi Türk kadını Yâsemîn imiş bu... Murad sigarası... Mekke Sigarası, Helmar (Dümen-ci) Sigarası, Türkî Sigarası, Osman Sigarası, Abdullah Sigarası, Atlas Sigarası, Deve Sigarası, Adana Sigarası, Ömer Sigarası, Paşa Sigarası, Çeçil Sigarası, Osman Gazi Sigarası...

Ve Türk Trofi Sigarası... Yumuşak içimliliği, aroması ve kalitesiyle “anıtlaşan”, “abidesi dikilen” anlamında. Bu “Trofi” kelimesi “Türklerin zafer anıtı” manasına geliyor ama, acaba ben, neden kuşkulanmaya devam ediyorum... Sebebi, paketin üzerinde yer alan şuh ve şıllık kadın resmi. İnsanların içini “gıcıkla-



Savaş ganimeti silahlarla trofi dikme.

Kaynak. <https://en.wikipedia.org>

mak” için sanki özel olarak yapılmış. Kim bilir, “trofi” kelimesi belki de “Türlere karşı kazanılan zaferlerin” sigar’ı veya zagurat’ıdır. “Plevne’den çıkman” diyen “Osman Gazi” niçin bir sigara paketinin markası olsun. Niçin Amerikalılar binlerce kez Kumandan Osman Gazi’yi zevkle “yakıyor” olsunlar. Mekke ismi, Osman, Ömer ve Abdullah isimleri... Safım, ama... Fatma Sigarası bize masum niyetler-

le “Doğu’suk bir isim” olarak pazarlanıyor. Gerçekte, egzotik kılıfıyla ve sigara paketi illüstrasyonlarıyla Amerikan halkı yoğun bir mesaj bombardımanına tutuluyor. Duygu inşa ediliyor, duvar örülüyor. Koyu gri bir duvar ve böylece gözler kör ediliyor. Sigara satılıyormuş gibi gözüküyor ama aslında illüstrasyon veya duygu pazarlanıyor. Her bir sigara görseli ve içilen her sigara örülen önyargı duvarına konan bir tuğla, sonuç “tatmin”... “Zevkten dört köşe olmak”.

Kamel sigaralarının hikayesini “Hanîfen Müs-limen Lâz” isimli yazımda anlatmıştım. Tekrar etmeyeceğim, fakat aromasının deve tezeği ile ilişkili olduğunu belirtmekle yetineyim. Amerikalıların “aroma düşkünlüğü” dillere destan. Tatmin olamıyorlar, değişik ve farklı aromaların peşinde koşuyorlar. Bu aromalar, onlara kendilerinin ayrıcalıklı ve önemli oldukları hissini veriyor.

Özel aromaya sahip bir başka marka, “At Pisiği Sigarası”. İnsanlarımızın “yok daha neler” diye tepki göstereceklerini biliyorum. Şaşırsalar da, bir süre sonra alışırlar. Amerika, bizim için egzotik bir ülke. Acâip insanların yaşadığı yer... Bize öyle bakıyorlar ya... Asıl “tuhaf” olan kendileri. Fakat biz onlar hakkında “algı ve önyargı duvarları” örmüyor, sadece “bu yaptığınız işler yanlış” diyoruz. Sigara paketlerine verdikleri isimlerin çoğu bizim önemsedığımız, değer verdiğimiz, inançlarımızla bağlantılandığımız kişilere ait. Bu isimleri seçerken “dünyasal sorumluluk” duygusuyla hareket etmemişler. Kaba ve görgüsüzler. “Olay tarihte kalmış” deyip konuyu geçiştirme eğilimindedeler ama, bu sorumsuzluk tavrı genlerine işlemiş. Çünkü, başka konularda ve başka alanlarda da aynı tutumu sürdürmeye devam ediyorlar.

Fâtıma paketlerinin üzerine çizdikleri “aşüfte kadın” görselini kırk farklı kılığa sokmuşlar. Kumandanımız Osman’ı, Abdullah’ı her gün yakarak büyük zevkler elde etmiş, tatminler yaşamışlar. Fakat ne Fâtıma’yı, Osman ve Ömer’i, ne de Abdullah’ı tanımışlar. Önemsemediğimiz değerleri sigara kutularına marka yapıp eskitmekten çekinmeyen bu kişiler hem cahiller, hem de insanlığa karşı saygısız.



Halis at pisiği sigarası. Kesinlikle katır pisiği karıştırılmamıştır.

<https://img1.etsystatic.com>

Hüner Şencan



Osmanlı Arması "trophy of arms" anlayışının yansıması mı?
Bizim armamız "tuğra" idi, nasıl oldu da değişti.

Kaynak. <https://img-s1.onedio.com>



Ayrıcalıklı, hususî kişiler
bu sigarayı mı tercih ediyorlarmış?

Kaynak. <http://www.magazineart.org/>

Sahibi Kıran Zül-Karneyn

Yazının başlığı şu manaya geliyor. “Boynuz sahibi olan boynuz sahibi...” Kuran’da adı geçen Zül-Karneyn’i sahibi kıran olarak adlandırmak istediğimde başka nasıl ifade edebilirdim ki.

Bağdatlı müfessir ve tarihçi Taberi (838–923) Zül-Karneyn’den bahsederken üstü kapalı biçimde onu Büyük İskender olarak tanımlar. Müslüman tarihçi İbni El-Esir de (1160-1233) benzeri görüştedir. *El-Kamil Fî El-Tarih* isimli eserinde Büyük İskender’i Zül-Karneyn olarak tanıtır bize. Celâl-üddin el Mahallî (1388-1459) ve Celâl-üddin es-Suyûtî (1445-1505) adlı iki alim tarafından yazıldığı için iki Celâl’in eseri anlamındaki *Celaleyn* tefsirinde Zül-Karneyn’in lakap olarak kullanıldığı ve adının İskender olduğu belirtilir.

Çağdaş Batılı yazar Nöldeke de, Zül-Karneyn’in Büyük İskender olduğunu belirtmiştir. Nöldeke’ye göre Zül-Karneyn söylemi, 515 yılında yaşamış olan Suriyeli şair *Suruçlu Yakub*’un Büyük İskender hikayelerine veya Hristiyan mitolojisine dayanır. Fakat sonradan anlaşılmıştır ki, sözü edilen Hristiyan mitolojik hikayeleri İslam sonrası dönemlere aittir ve 620’li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Hunnius, Kmoskó and Czeglédy bu bilgileri *ex eventu*, yani “vukûattan, kehânet çıkarma” olgusu olarak değerlendirmişlerdir.

Suriyeli muhaddis, müfessir ve tarihçi İbn-i Kesir (1301- 1373) Büyük İskender’i “İkinci Zül-karneyn” olarak adlandırır ve onun putperest olduğunu belirtir. İbn-i Kesir’e göre Kuran’da adı geçen hükümdar Birinci Zül-Karneyn’dir ve Müslüman bir kişidir.

Tarihçiler Zül-Karneyn'in kim olduğu konusunda fikir birliği içinde olmamakla birlikte günümüzde artık iyice anlaşılmıştır ki, o Büyük İskender veya İskender-i Yunanî değildir.

Hasan el-Basri, Zül-Karneyn adı verilen hükümdarın saçlarını pelik şeklinde iki yana ayırıp örmesi ve peliklerinin boynuz gibi görünmesi nedeniyle kendisine Zül-Karneyn dendiğinden söz eder.

İshak ibni Bişr, dedesi Ömer İbni Şuayyip'ten şöyle nakleder: Bir zamanlar Zül-Karneyn adlı bir adam vardı.

Zamanın despot kralını Allah'a inanmaya davet etti. Bunun üzerine kral onun başına vurdu ve boynuzlarından birini kırdı. Zül-Karneyn onu tekrar imana davet etti. Bunun üzerine kral tekrar vurarak ikinci boynuzunu da kırdı ve böylece o kişinin adı Zül-Karneyn olarak kaldı.

İbni Abbas'tan gelen bir rivayete göre Hızır onun veziri, sahip olduğu orduların komutanı ve aynı zamanda onun müşaviri idi.

Hz. Ali'ye soruldu, "Zül-Karneyn kimdir" diye. Şöyle cevap verdi: O siddik ve mümin bir insandı. Halkını Allah'a inanmaya davet etti, fakat onlar boynuzunu kırdılar ve onu öldürdüler. Allah kendisini tekrar diriltti ve halkını yeniden İslam'a davet etti. Bu kez ikinci boynuzunu da kırdılar ve onu bir kez daha öldürdüler. Allah-ü Zül Celâl, onu üçüncü kez diriltti ve bundan sona Zül-Karneyn olarak anılmaya başlandı.

Zülkarneyn rivayetleri devam ediyor...

Her otuz yıla bir "karn" denmesi ve Yecüc-Mecüc seddinin 60 yılda yapılmış olması nedeniyle "karneyn" kelimesinin kullanılması... Bu seddi yaptıran kişiye Zül-Karneyn denmesi....

Zül-Karneyn'in iki "karn" boyunca, yani altmış yıl yaşamış olduğu...

Zül-Karneyn'in adının Hürmüz olması....

Milattan Önce 2230-2170'te yaşayan Sargon kralı Naram Sin'in Zül-Karneyn olması...



Minyatürlerde Zül Karneyn.

Kaynak. <http://classes.bnf.fr>

Vânî Mehmet Efendi'nin *Arâis-ul Kuran* isimli eserinde Oğuz Kaan'ı Zül-Karneyn olarak tanıtmaması ve Ergenekon destanıyla Yecüc-Mecüc arasında ilişki kurulması... Zül-Karneyn'in Türk'lerin atası olarak tanıtılması...



Türkmenistan parası Manat üzerinde Zül Karneyn Oğuz Han'ın resmi.

Kaynak: <http://www.wikiwand.com/en/Dhul-Qarnayn>

Araplara göre İskender Zül-Karneyn Yemen'deki Himyerîlere mensuptur ve annesi Romalıdır... İbrahim peygamber zamanında yaşamıştır...

Ölümsüzlük veren Hayat Suyu'nu aramaya çıkan kral hikayesi... İbni Asâkir beyan etmiştir ki, "Zül-Karneyn'in meleklerin arasında Renâkil adlı bir arkadaşı vardı. Zül-Karneyn ona sordu 'Dünyada 'yerin gözü' diye bir yer varmış. Oranın neresi olduğunu biliyor musun. Melek ona yeri tarif etti. Zül-Karneyn yola çıktı ve Hızır'ı kendisine öncü-haberci olarak tayin etti. Hızır, yerin gözünün veya hayat suyunun karanlıklar içinde bir yerde olduğunu gördü. Zül-Karneyn yanına geldi ve burada bir grup meleklerle karşılaştı. Melekler kendisine özel bir taş verdiler. Zül-Karneyn ordusunun yanına geri döndüğünde alimlerine 'bu taş kıymet biçin' dedi. Terazinin öbür kefesine aynı büyüklükte ve aynı şekilde bin farklı taş kondu, fakat yine de denk gelmedi. Sonra Zül-Karneyn veziri Hızır'a şöyle seslendi. 'Terazinin diğer kefesine tek bir taş ve bir avuç dolusu toprak koy'. Bu kez terazi dengeye geldi. Zül-Karneyn şu sözü söyledi. 'Adem oğlu böyledir. Gömülüp toprak oluncaya kadar asla tatmin olmaz.' Bunun üzerine alimler saygı göstermek ve onu şereflendirmek üzere yere kapandılar."

Süfyân Es-Sevrî demiştir ki, "Yeryüzünün tamamına hükmeden dört kral vardır. Bunlardan ikisi inançlı, ikisi ise inançsızdır. Süleyman peygamber ve Zül-Karneyn inançlı olanlardır. Nemrut ve Buht-un Nasr ise inançsız. Zül-Kar-

Hüner Şencan

neyin Nemrut'tan sonra kral olmuştur. Kafdağı'nı aşmak ve göğe yükselmek için Anka kuşuna binmek gerekir, Zül-Karneyn onunla göğe çıkıp yıldızlara ulaşmıştır...

Sûfi şair Rûmî, Zül-Karneyn'in Doğuya olan seyahatini anlatırken, onun bütün dağların anası olarak gördüğü Kaf Dağı'na depremlerin neden kaynaklandığını sorar. Kaf Dağı cevap verir, "Allah'ın isteği üzerine damarlarından biri titremeye başlar ve deprem olur." Ve yine Rûmî'ye göre Zül-Karneyn Kaf Dağı'nın bir yerlerinde gezerken kıyamet borusunu üfleme üzere hazır bekleyen İsrâfil adlı melekle tanışmıştır.

Zül-Karneyn Uygur illerine geldiğinde Türk Hakanı ona dört bin kişi göndermiş... Zül-Karneyn Mekke'ye doğru yola çıkmış, Hz. İbrahim peygamberin orada olduğunu öğrenince Ebtah yöresine geldiğinde saygı göstermek için hayvanından inerek yoluna yaya olarak devam etmiş. Karşılaştıklarında ona selam vermiş, bunun üzerine İbrahim peygamber kendisini kucaklamış, İbrahim'in eliyle Müslüman olmuş, yanlarına İsmail'i de alarak birlikte Kabe'yi tavaf etmişler...

O; Filkos (Filip) oğlu Zül-Karneyn-i Sâni, Yunâni...

İki Zül-Karneyn vardır. Birincisi dindar Zül-Karneyn'dir. İkincisi dindar olmayan... Aralarında iki bin yıllık bir zaman farkı vardır. Dindar olmayan Zül-Karneyn'in lakabı şöyledir: İskender İbni Filips, İbni Masrim, İbni Hirmis, İbni Maytun, İbni Rûmî, İbni Lantî, İbni Yunan, İbni Yafes, İbni Yunah, İbni Şarkûn, İbni Rummah, İbni Şarfet, İbni Tufil, İbni Rûmî, İbni Ayas'fer, İbni Yakz, İbni El'liz, İbni İshak, İbni İbrahim (Aleyhis-selâtu ves-selâm).

Zül-Karneyn Cemşid'in soyundan gelen Feridun'dur...

Zül-Karneyn Pers kralı Kuruş'tur.

Geiger'e göre Zül-Karneyn Hz. Musâ'dır.

Zül-Karneyn'in adı "Abdullah İbni Ed-Dehhak İbni Ma'd'dır". Veya Musab İbni Abdullah, İbni Kinan, İbni Mansur, İbni Abdullah, İbni El-Azd, İbni Gavs, İbni Nabt, İbni Malik, İbni Zaid, İbni Kahlan, İbni Saba, İbni Kahtan'dır.

Onun adı Marzaban İbni Marzabah'tır.



Zül Karneyn.

<https://mir-s3-cdn-cf.behance.net>

Onun adı Es-Sâb İbni Zül-Merâid'dir.

Onun adı Hirmis'dir. Veya Hirmis İbni Kitun, İbni Rumi, İbni Lanti, İbni Kâşukîn, İbni Yunân, İbni Yafes, İbni Nuh veya daha doğrusunu Allah bilir...

Nuh peygamberdir... Hayır, Nuh peygamber değildir ama onun sulb'ünden gelmiştir...

Kraldır, velidir, nebidir, resuldür... Peygamber olup olmadığı şüphelidir...

Hz. Ömer'e göre Zül-Karneyn bir melektir...

Ali ibni Ebu Talip'ten rivayetle " O ne nebî, ne resul, ne de melektir, Allah'ın yoluna girmiş mümin bir insandır."

Hz. Ali'ye Zülkarneyn şânı verilmiştir, Peygamberimiz kendisine "Ya Ali sen bu ümmetin Zülkarneyn'isin" demiştir...

Andan Hızır sordu: "Ey melik biz karanlığa girince ne yöne yürüyeceğimiz bilmeziz. Biri birimizden ayrılırsak ne yapalım?" Andan Zülkarneyn, Hızır'a bir kızıl boncuk verdi. Eytdi: "Kaçan biri birinizden ayrılırsanız, işte bu boncuğu yere bırak"...



Büyük İskender.

pneumatiko.files.wordpress.com

Hepsi menkibe, hepsi rivayet... Hayal gücüyle süslenmiş bir zembil dolusu hikaye... Tek sarsılmaz gerçek Kuran'daki ayetler.

Zül-Karneyn'in kim olduğunu bilmiyoruz. Onu, tarihte bildiğimiz her hangi bir hükümdar veya kralla ilişkilendiremiyorum. Adına "Uzaya Seyahat Eden İnsan" diye kitap bile yazılmış. Yazar, yeryüzünde mekan ve kral adı bulamamış onu uzaya çıkarmış. Zül-Karneyn ifadesi, boynuz temelli mi? Doğunun ve Batının kutlu hükümdarı anlamına mı geliyor... Yoksa Allah'ın seçtiği sıddık bir kul anlamında mı... Kendisine yıldızların bulunduğu günde doğmuş olduğu için bu adın verilmediği gün gibi âşikâr. O halde, o yıldızlarla ilgili bir "Sahibi Kıran" değil. Yıldızlar ondan uzak...

Hüner Şencan

“Taç sahibi” bir kişi olduğu için onu Sahibi Kıran olarak adlandırabilirim. Taç, veya boynuz, veya nur, veya risâlet, veya hikmet, veya iki nesil boyunca kudret sahibi olma gibi özelliklerden herhangi biri onun vasfı olabilir... Laka-bın kendisi önemli değil... Çünkü “karn”, niteliği tanımlanmayan lâhûtî, tanrı kelamıyla ifade edilmiş bir “taç”...

Kuran’ın mesajına bakalım. Mesaj, “kim” ve “ne” sorularının üzerinde durmuyor, “niçin” sorusunun cevabına yönelik.

Zül-Karneyn’in kim olduğunu araştıran insanlara şaşıyorum, çünkü mazrufu kaçırıp, zarfla vakit kaybediyorlar. Mazruf şu: “Haksızlık eden cezasını görür. İnanıp erdemli hareket eden dünyada ve sonrasında ödüllendirilir. Zarara uğramak istemiyorsan, kötülük yapan insanlardan uzak dur.”



Zulmet Denizi'ne giderken melek Büyük İskender'e yol gösteriyor.

Kaynak. <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com>

Sahibi Kıran, Yavuz Selim

Bir krala Sahibi Kıran unvanının uygun görülmesi yakıştırama işi... Artık ne kadar uyuyorsa veya bu iddianızla ne kadar inandırıcı olabiliyorsanız... Vezir, şair ve müneccimler kırk dereden su getirip “vallahi çok yakıştı” diyerek bu unvanı hizmet ettikleri şah’lara bir madalya olarak takmaya çalışmışlar hep.

Birinci Selim, 1512’nin ilk aylarında sadece “Şêhi-Zâde” ve “Asâkiri mensûre komutanı” iken Mart ayından itibaren “hüküm tahtına” oturur ve “Sultan” olur. Sadece Sultan... “Sahibi Kıran” köşküne çıkabilmesi için bir şeyler yapması gerekir, o da bunun farkındadır. İlk işi, babasının son zamanlarında ortaya çıkan adaletsizlik duygularını gidermek ve Doğu bölgelerinde Safavîlerin kışkırtmasıyla ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri önlemek.

Kutlu liderin “Yavuz” lakabıyla meşhur olması iki yüzyıllık bir gelişme. Eski Türkler kelimeyi “yabız” şeklinde ifade eder, olumsuz manada bir kişiyi kötülemek için kullanırlarmış. Rivayete göre, bu lakabı Birinci Selim’e yakıştıranlar muhalifleri. Anadolu’da gelişen Safavî Şii yayılcılığına müsaade etmeyince insanlar hedef tahtasına oturarak “Yavuz” demişler kendisine. Benim teorim farklı. Evet tarihteki manası olumsuz ama, zaman içinde yeni anlamlar kazanmış bu terim. “Sert”, “ciddi” ve “yüzü gülmez” anlamları ön plana çıkmış. Bana, “amansız mücadele eden” manası daha uygun geliyor. Sonuçta, ortaya çıkan yeni “anlam yumağını” benimsemiş ve kabul etmişiz.

Kimileri Ön-Türkler zamanındaki “hilekâr”, “numaracı”, “aldatan”, “kötü” manalarına gelen “yab” ve “yov” kelime köklerinden hareket ederek bazı imâ-

larda bulunmaya çalışıyorlar. Oysa sözcükler her iklimde, her kültür coğrafyasında “farklı anlam elbiseleri” giyer. Örneğin, bir araştırmacıya göre, “yabız” on altıncı asırda mülâyim, iyiliksever, cömert ve yiğit anlamlarına gelmektedir. Bu tür bulgulara mı bakacağız, yoksa bin yıl geriye gidip hayatın gerçekliğinden kopmuş antik anlamları mı temel alacağız. İnsanlar “Yavuz” kelimesi karşısında kendileri için “konum” belirliyorlar. Ya yanında, ya karşısında veya mavi boncuk satıcıları olarak... Bizim için “Yavuz” kelimesinin anlamı bellidir. Yiğittir, Deli Dumrudur... Gözü pek ve gözünü budaktan esirgemeyendir. Deli fişektir...

İdris Bitlisî onun yönetimini, “adâlet ve cömertlik hanlığı” olarak adlandırıyor. Farklı yazarlar ise kendisi için “mutasavvıf ve ârif bir hükümdar” tanımlaması yapmışlar.

Yavuz, “Mekke ve Medine şehirlerinin hizmetçisi” unvanını kendine layık görerek hutbeler okutan bir lider... “Adlî” unvanını seviyor ve Selim-i Adlî olarak anılmak istiyor. Babası “Bâyezîd-i Adlî”, kendisi “adlî”, çocuğu “Süleyman Adlî”... Görüyoruz ki, “adalet” onun birinci önceliği... Allah’a tâbi olup şeriatına uyan, tebaası arasında müsâvâtı gözeten, dünyanın geçici güzelliklerinden çok ahiretin ebedî hazinelerini önemseyen, kibirlenmeyen, tevâzû ile ibadetlerini yerine getiren... Böyle bir kişi.

Sonra, insafsızca kendisine “zâlim” yaftasının yakıştırıldığını görüyoruz. Batılıların ağzına bakılıyor, kendisine “le féroce” diye hitap ediliyor. Oysa o, “muzaffer bir savaşçı”. Onun için hicap edilmeden “azâmet müptelası”, “vahşi” ve “yırtıcı” sözcükleri nasıl kullanılabilir?

Mısır’da Memlûklülük devletine son vermiş ve tarihten silmiş, fakat kendisine ne “emîr-ül müminin” demiş, ne de “Halife”... Sadece Osmanlı devletini “ebed-i müddet” kılmak istemiş ve cihadı önemsemiş, unvanları değil. Evet, Roma’yı, İran’ı, Arabistan’ı ve Hint’i alarak ölünceye kadar Yüce Zât adına at koşturmaya ahdetmiş. Bunu biliyoruz. Belki “Büyük İskender” olmayı da arzu etmiştir fakat, Batılıların anladığı manada değil. Onun düşlediği “hüküm tahtı”, Zül-Karneyn ile özdeş. Rol modeli, Büyük İskender-i Yunanî değil, Büyük İskender-i Zül-Karneyn. Bu konuda mâsum, çünkü yaşadığı devrin kültür birikimi Kuran kahramanı Zül-Karneyn adına çalışma sehpasının üstüne İskender-i Yunanî’nin fotoğrafını koymuş. Gerçek rol modeli Büyük İskender değil, Zül-Karneyn... Öyle rivayet edilir ki, Safavilere karşı savaşı kazanırsa Budapeşte’de, Kudüs’te ve Romada büyük camiler inşa etmeyi vadedmiş. Çorlu¹’ya kadar gelebildiği son

1 Yavuz Sultan Selim’in vefat ettiği yerin günümüzde neresi olduğu konusundaki bilgiler net 320

seferinin nereye olduğunu kimse bilmiyor ama, askerler birbirlerinin kulaklarına “Roma” olduğunu fısıldaşıyorlarmış. O, gerçekte “minareleri”, yani “Hak ve adâleti” yükseltmeyi düşünen bir lider.

Yavuz Selim, 1514’te Şah İsmail ile Çaldıran ovasında karşı karşıya gelir... Rakibine baktığımızda çok sayıda unvana sahip olduğunu görürüz. İmam, halife, sultan, mehdi ve sahib-i devleti Hak... Böyle bir kişiyle savaşıacaksınız... Psikolojik unvan üstünlüğü daha baştan Şah İsmail’de. Fakat yeniliyor... Bütün unvanları tuz-buz... Unvanlar değersizleşiyor ve kıymetini kaybediyor. İsmail en büyük rakibi olduğundan Yavuz’un durduğu yeri saptamak için Şah’ı daha yakından tanımamız gerek.

Şah İsmail, kitaplarda mürşid-i kâmil ve büyük sûfi olarak isimlendirilmiş. Yani “ermiş” bir kişi. Kendini Allah’ın sırrı ve “küntü kenzen” zamanında yaratılan “peygamberin nuru” olarak tanımlıyor. Askerleri onun uluhiyetine o kadar inanmışlar ki “Allah” “Allah” sözcükleri yerine “Şeyh” “Şeyh” diye haykırarak savaşıyorlar. Şeyhlerinin kendilerini gözeteceğine inandıklarından üzerlerine zırh giymiyorlar, okların ve kılıçların kendilerine işlemeyeceğini düşünüyorlar. Onlara göre Şah İsmail ölümsüz bir kişi. Bağlıları onu bir peygamber gibi görüyor, hatta tanrısallık atfediyorlar. Namaz kıldığı seccadesini düğme büyüklüğünde parçalar halinde kesip askerlere dağıtmışlar. Savaşçılar bu bez parçalarını harpte kendilerini koruyacak kutsal bir tılsım olarak görüyor. Kızılbaş askerlere göre, Şah İsmail Tanrı tarafından gönderilen on ikinci “gâip” imam. Askerlerini ve tebaasını inandırmış, “sizlere şefaate edeceğim, sorgusuz cennete kabul edileceksiniz” demiş. O dönemde bölgeyi ziyaret eden Venedikli tüccarlar gezi anılarında, tebaasının kelime-i şhadete “Şah İsmail, Allah’ın yardımcısıdır” sözünü eklediklerini, fakat İsmail’in bundan memnun olmadığını yazmışlar. Şiilerin ezanında gördüğümüz “Aliyyen Veliyullah” ve “Hayye alel hayr-ül amel” ifadeleri Şeyh İsmail zamanından kalma.

Şah İsmail’in anne tarafından dedesi olan “Uzun Hasan” bir Sahibi Kıran. Kendisi Sahibi Kıran’ın torunu ama bu unvanı kullanmamış veya kullanamamış. Sahibi Kıran eğer “her zaman başarılı olan ve galip gelen” demekse Çaldıran Savaşı mağlubiyeti onu bu anlamda “bahtiyar insan” olmaktan uzaklaştırmış. Şah

değildir. Çorlu’nun yakınındaki Sırt Köyü’nden söz edilmektedir. Çorlu’nun yakınında bu özelliklere sahip tek yer vardır, o da Organize Sanayi Bölgesi’nin bulunduğu bölgedir. Hem, eski tarihlerde söz konusu düzlükte bir köyün bulunması ihtimali yüksektir, hem de ordunun geniş düzlükte konaklama kolaylığının bulunması bu ihtimali güçlendirmektedir. Muratlı’daki Yukarı Sırt köyü ise, kaynaklarda geçen “yakın mesafe” sözü ile değerlendirilemeyecek kadar uzaktır. Ordunun Edirne’ye giderken Muratlı yolunu izlemiş olması uzak ihtimaldir.

Hüner Şencan

İsmail cihan hükümdarı değil, ama manevî yönden “âlem penah”. Yani “âlemi kurtaracak” bir mehdi. “Başı sıvanmış”, “Tanrının seçtiği insan”...

Akkoyunluların, Safavîlerin, Hindistan'daki Türk-Mogul devletlerinin Timur zamanından gelen bir Sahibi Kıranlık geleneği var ve bu gelenek Osmanlı'yı da etkiliyor. Sahibi Kıran çok yönlü “geçer akçe”. Aranıyor, yakıştırılıyor, uymasa bile, bir taraftan bir şeyler tutturuluyor.

- Cihan hükümdarıdır, olamadı mı;
- O halde “kıran yıldızlarının altında doğmuştur”;
- Uymadı mı; “âdildir”;
- Yakışmadı mı; “Doğuyu ve Batıyı feth etmiştir”;
- Yine mi olmadı; “Allah'ın kendisine tasarruf yetkisi verdiği mehdidir”.

Böylece devam eder...

Otuz yıl hükmetmiştir, hikmet sahibidir, velidir, çift boynuzludur, taç sahibidir, Kutup'dur, Cemaat sahibidir, Zaman'ın sahibidir, yüzyıla mührünü vurmuştur, Peygamber değildir ama kitabı vardır, kendisinden bir şey söylememiş Allah yazdırmıştır, Allah söyletmiştir... O halde Sahibi Kıran'dır...

Halife ve mehdi olan Şah İsmail yenilince savaş meydanından kaçmış ve kaybolmuş. Sonraki günlerini avcılık yaparak, şarap içerek ve şiirler yazarak geçirmiş... Onun bu yeni yaşam biçimi *bezm-ü rezm* olarak adlandırılıyor... Yavuz'la karşılaşmasını bir “hata” olarak gördüğünden sonraki şiirlerini “Hatâî” olarak imzalamış.

Yerine geçen oğlu Tahmâ-sab kendisini “Zill-Ullah” ilan ediyor. Yani Allah'ın yer yüzündeki gölgesi... Gölge ışıkla ilgili. Işığın cisme vuran yansıması... Bir rivayete göre tüm yeryüzü Allah'ın gölgesi olduğundan Zill-Ullah, Allah'ın gölgesini yöneten “kutsal kişi” demek...

İran kültürünün Sâsânîlerden ödünç aldığı “gölge” kavramı Osmanlıya taşınıyor, kurtulamıyoruz. Beyhaki'nin Sünen isimli kitabında (c.8, s. 162) peygamberimizden şöyle bir hadis rivayet ediliyor: “Sultan, yer yüzünde Allah'ın gölgesi ve kalkandır.”

Beyhâkî, çok sayıda zayıf ve mevzu hadis rivayet etmiş bir kişi. Bu nedenle “gölge” temasından uzak durmak istiyorum. Bu temayı İbni Arabî'de, Abbasi Halifesi El Mensur'da ve 1260'lı yıllarda Hindistanlı Türk kral Gıyas-ud-din Balaban'da da görüyoruz. Kendisini ilk Zill-Ullah ilan eden kişi Mansur. Balaban ve Muhammed bin Tuğluk onu izliyorlar. Balaban, krallığı “ilahi bir kurum” olarak görüyor ve kralın “Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi” olduğunu

iddia ediyor. Bir tür paralel “Halifelik”.. Mevcut halifeye boyun eğmeyi kabul etmeyerek ben Zill-Ullah’ım diyor. “Sen halifeysen ben de Allah’ın gölgesiyim” demek istiyor. Bu arada Osmanlının zevât-ı kibriyâsı da Hint Müslümanlarından etkilenerek Selim için Zill-Ullah unvanını uygun görür. Zevât-ı kibriyâmız konuyu fazla araştırmaz, buna gerek de duymaz.

Yavuz Selim 1517’de Mısra girer ve “Mısır Fatihi” olarak anılır. Daha sonra Mekke Şerifi Ebu Al-Baraka kendisine tabi olur ve Kâbe’nin anahtarlarını gönderir.

Halifeliğin Osmanlıya nasıl geçtiği net değildir. Yazılanlar çelişkilidir. Bir rivayete göre Osmanlı sultanlarının “Halife” olarak anılması Kânûnî’den sonradır. Yavuz hiçbir zaman kendisini “Halife” olarak tanımlamamıştır. Başka bir rivayete göre ise Abbasi Halifesi Mütevekkil İstanbul’a gelmiş ve halifelik makamını Ayasofya’da kaftan giydirerek Yavuz’a tevdi etmiştir. Eğer bu görüş doğruysa Yavuz, o günden sonra İmam-ül Müslimin olmuştur. Yavuz’un unvanları zenginleşir: İmam, müceddit, sahibi kıran, hâdim-ül harameyn-i şerifeyn ve sâhib-i zaman.

Artık kendisinden sonra gelen bütün padişahlar “*bil irs vel istihkâk*” Sahib-i Kıran olacaktır. “İrsi olarak geçen hak edilmiş” bir unvandır artık, Zill-Ullah, Sahibi Kıran, hâdim-ül harameyn-i şerifeyn ve sahib-i zaman terimlerinin her biri.

Yavuz Sultan Selim Zill-Ullah’tır, ama buradaki manası “Allah’ın gölgesi” değil, bana göre “Halifetullah” veya “Yeryüzünün Yöneticisi” anlamında. Terimin ilk kullanımı Emeviler zamanına kadar uzanıyor. Abdül Melik bastırduğu paraların üzerine “Halifetullah” yazısını yazdırıyormuş. Halifetullah sözcüğü o dönemde yaygın kullanıma sahip olmuş ama, Ömer İbni Abdül Aziz bu uygulamaya karşı çıkararak “Emir-ül Mü’minin” lakabını tercih etmiş.

İyi anlamamız gerekiyor Sahibi Kıran, ne Zill-Ullah, ne de Halifetullah... “Bahtiyar Yönetici” demek. Kaynaklarda belirtildiğine göre Şah İsmail’i yenmesi, arkasından Suriye ve Mısır’ı zapt etmesi üzerine Birinci Selim Müceddit ve Sahibi Kıran olarak anılmaya başlanmış. O halde, Şah İsmail dalâlete düşüp “mehdilik” ilan etmesi yönüyle Sahibi Kıran iken, Yavuz Selim, “ehli sünnet vel cemaati” ihya etmesiyle... Görüyoruz ki, Sahibi Kıran terimi her yemeğe tat veren egzotik bir baharat.

Yavuz Selim sağlığında Sahibi Kıran unvanını üç yıl kadar taşıma bahtiyarlığına ermiş. Bu unvana değer vermiş mi, hiç sanmıyoruz. Onun önemseydiği unvan “Hâdim”... Ona “Kıran” unvanını uygun görüp yakıştıranlar Mogulların

ve İranlıların teneke madalyonlarında bir “şey” olduğunu zanneden kişiler. Veya zihinlerinin arka planında Timur’un propagandasını yaptığı “Tanrı’nın seçtiği kral” temasına değer verenler. İçi gerçek olmayan “kut’larla” doldurulmuş bir “medh-ü senâ” kelamı... Osmanlı insanları ve Türkler Birinci Selim’e yakıştıran bu teneke madalyayı fazla önemsememişler. Bu yüzden tutmamış, yaygınlaşmamış. Fatih Sultan Mehmet’e “dünya fatihi” anlamında Sahibi Kıran unvanını Tursun bey yakıştırmıştı. Şimdi torunu Birinci Selim’e Doğuyu feth etmesi üzerine, aradan 20 yıl geçtikten sonra, ikinci kez bu unvan layık görülüyor.

Ben Sahibi Kıran’ı teneke bir madalya olarak adlandırıyorum ama, Osmanlı’nın “havâs’ı” ve devlet adamlarının çevresinde bulunan “mukarrabîn’ler”, yakın zevat, Sahibi Kıran unvanını önemsemeye devam ediyor. Çünkü Doğu bölgelerinde yaşayan insanlar “Sahibi Kıran” unvanı ile “mehdi” unvanı arasında ilişkiler kuruyor, bu hükümdarların Allah tarafından seçilmiş kişiler olduklarını düşünüyorlar. Bu nedenle Osmanlıda Birinci Selim’e *Sahibi Kıran-ı heft iklim* olarak hitap etmeye başlamışlar. Yani, “yedi iklimin Sahibi Kıran’ı... Bu unvan yıldızların buluşmasıyla ilgili değil, dünya hakimi, dünya hükümdarı anlamında.

Sahibi Kıran unvan tanımlaması bir taraftan mağlup olan Şah İsmail’in şansını değersizleştirmeye, diğer taraftan kitleler üzerinde Çaldıran Savaşı’nda “Allah’ın nusretini verdiği asil kişi” manasını pekiştirmeye yönelik. Çünkü Doğu toplumlarında Sahibi Kıran unvanı, “kendisine tasarruf yetkisi verilmiş veli komutan” algısını oluşturmak için kullanılıyor. O dönemde Celalzade Mustafa *Selimname* isimli eserinde Yavuz’a “sen âhir zamanın mehdîsîsin” diye şiirler yazıyor. “Mehdi” kavramının yanında, kökü İran’a uzanan “Zill-Ullah fil arzeyn”, “Doğu ve Batıda Allah’ın gölgesi” tanımlaması yapılıyor Selim için. Kimi tarihçiler Birinci Selim’in biraz daha yaşasaydı Büyük İskender veya Cengiz Han gibi büyük bir dünya imparatoru olacağını ileri sürüyorlar. Demek ki, bu yazarlar onun Sahibi Kıran’lığını tam görmüyorlar. Havas ve mukarrabîn, her ne kadar Selim’i “yedi iklim” sığdıramasa da, modern tarihçiler onun Sahibi Kıran’lık unvanını tam dolduramadığı kanısındalar. Biliyoruz ki Timur’dan beri Sahibi Kıran’lık babadan oğula geçen bir unvan. Eğer Fatih Sultan Mehmet, *Sultan-ı Selatini şark ve garp, ve sahip kıran-ı memâlik-i Rum ve Acem ve Arap* ise Birinci Selim de aynı unvanlara sahip... Fazladan *Sahib-i Kıran heft iklim...* Yazının başında söylemiştik, kimin ne söylediği önemli değil, bu adlandırmayı kabul eden eder, etmeyen etmez. Önemli olan, bu “medhü senâ kelamına” nasıl bir anlam yüklediğimiz.

Timur, sahip olduğunu iddia ettiği Sahibi Kıranlık unvanı için Güneş, Uranüs ve Jüpiter'in bir araya gelmesini temsil etmek üzere üç benek simgesinden yararlanıyordu. Üç beneğe *pelengi* deniyordu. Cengiz Han ve Çinliler başka anlamlarda kullanmış olsalar da Timur'dan itibaren üç benek anlam değiştirmiş Sahibi Kıranlık simgesi olmuştu. Osmanlı da benimsemişti üç beneği ve onu "çintemani" olarak adlandırmıştı. Timur'un Sahibi Kıranlık simgesi Osmanlıda bir tür "nazarlık" olarak algılanıyordu. İnsanlar üç beneği kilimlerine, elbiselerine dokuyorlar, seramik kaplarını çintemani desenleriyle süslüyorlardı. Üç benek; kötülükten koruyan, uğursuzlukları gideren, şans getiren bir "Maşallah" idi. "Allah korusun", "Allah esirgesin" anlamında Timur'un üç beneğini artık kültürümüze emdirmiş, kültürümüzün bir parçası haline getirmiştik. Birinci Selim'in, Kânûnî'nin üç benekli "entarilerini" görünce şaşırıyoruz. Gözlediğimiz üç benekli desenler "tüü, tüü Maşallah beyime" anlamında ama, öte yandan Timur'a, Cengiz Han'a, Mezopotamya'ya uzanıyor, Sahibi Kıran terimine işaretle "güç ve iktidarı" temsil ediyor.

Birinci Selim'in unvanları, simgeleri ve yaşam çevresini araştırıyorum onu daha iyi tanımak için. Menkıbelerini artık ezberledim. Sahibi Kıran terimiyle ilgili ne görebilirim diye bakıyor, cülüs'ünü temsil eden minyatürler üzerine odaklanıyorum. Büyük bir sarığı var, mücevvez biçimli ve üzerinde tek tüy. Siperliğe değil, kavuğa "siplenmiş". Bu, battal mücevvez bir sarık... Tepesi "düz olan" bu sarık biçimine sonradan "Selimî" adı verilmiş. Kendisini takip eden padişahlar benzeri sarıkları giymişler hep. Sarığın "destar" adı verilen tülbent kuşağını inceliyorum. Bir dağınıklık yok. Tersine insicam ve düzen içinde. Selimî adı verilen sarığın destarı "perişanî" tarzda sarılmamış. Yani, Mesut Barzani'nin türbanında, Safavi şahlarının ve İkinci Şah Abbas'ın türbanlarında gördüğümüz gibi destar bezinin burma yapılarak serbest bir şekilde kavuğa dolanması yaklaşımı uygulanmamış. Elli santimetre genişliğinde ve dört metre uzunluğundaki destar bezinin "sıkı burma biçimli" derilmesi Osmanlıya ait bir uygulama değil. "Sıkı burma biçimli destar" Safavîlere ait. Ona kısaca "burma destar" diyeceğim. Kulağında küpe bulunan, "burma destarlı Yavuz sarığı" onu temsil etmiyor. Tıpkı küpenin temsil etmemesi



Selim geçip tahta kıldı karar.
<http://www.soniahalliday.com>

gibi. Burma destarnın “serbest” veya “dağınık” sarılış biçimine Osmanlı “perişanı” adını vermiş. Bu kelime, “dağınık sarım” anlamına geliyor. Padişahlar destarlarını hiçbir zaman “perişan” sarmamışlar. Perişan sarıklı olanlar dünyadan elini eteğini çekmiş “zâhit dervişler”... Veya kulağına küpe takan toplulmlar; Safavîler, Mogullar, Sümerliler...

Bana göre, Selimî adı verilen sarığın kendisi zaten “kıran”. Bu sarık, eski zamanlarda kralların başlarına takılan “boynuzlu taçları” temsil ediyor. Yüksek ve dolgun biçimli yapılması bu yüzden. Fakat Osmanlı ona anlam yüklemiyor, sadece arkaik kültürü devam ettiriyor. Tebaanın sarığı ile hünkarın sarığı arasında fark olması gerektiğinden bu sarıklar normalden daha büyük yapıyor. Kişinin sarığına baktığımız zaman anlıyoruz ki, o bir Sahibi Kıran’dır. Algılamakta zorlanırsanız “tüy” imdadınıza yetişir. Sarık “ben Sahibi Kıran’ım” diye mırıldanarak konuşurken, tüy “haykırır”. Tavus veya ibiş kuşundan alınmış olması durumu değiştirmez, tüy bize “ayağını denk al, ben Sahibi Kıran’ım” mesajını verir.

Osmanlıda değişik kesimler kavuklarına tüy siplemişler ama hepsi Sahibi Kıran değil. Çokları onu üç benek simgesi gibi “tulsımlı” bir alamet olarak görmüş. Tüyler, günümüzdeki subayların göğüslerine taktıkları bröveler veya başarı madalyaları gibi değerlendirilmiş. Fakat, padişahların “tüyleri” Sahibi Kıran’lık alame-ti olarak her zaman diğerlerinden farklı bir manaya sahip. Onlar, yüceliği temsil etmek üzere kıymetli taşlarla süslü, özel tüylü, özel tasarımlı...

Hünernâme’den alınan minyatürde Yavuz’un cülüs töreninde giydiği sarıkta görülen tüy böyle bir alâmet... Kendisine henüz Sahibi Kıran unvanı verilmemiş ama, tüm cülüs törenlerinde olduğu gibi onun da başına tüylü Sahip Kıran’lık tacı giydirilmiş. Malazgirt Savaşı’nın kahramanı Alp Arslan’dan bu yana gelen bir gelenek bu. Hatta çok daha eskilere uzanıyor. Mezopotamya’ya, eski



Üç tüy, üç tuğ.

<https://upload.wikimedia.org>

Mısır’a... Mısır tanrıçası olan Maat’ın başında her zaman bir tüy var. “Hak ve adâleti” temsil ediyor. Bu Sahibi Kıran’lık tüyü “adâlet” anlamında. Tüy tellerinin her iki tarafta eşit dağılıma sahip olması bütün vatandaşlara eşit muamele yapılacağı anlamına geliyor. Selim-name’lerdeki minyatürlerde Yavuz, çoğu kez sarığına “Sahibi Kıran tüyü takılı” olarak resmedilmiş. Padişahlar tören ortamlarında kavuklarına tek veya üç tüy takıyorlar.

Yavuz'un cülüs merasiminde tek tüylü sarık giydiğini görüyoruz. Yunan asıllı "Konstantin Kapıdağlı" üç yüz yıl sonra 1800'lü yıllarda yaptığı minyatürde Selimin sarığını üç tüylü veya üç püsküllü olarak resmetmiş. Yanlardaki püskülleri dikey çizerek "tüye" benzetmiş, siperlikteki püskülü ise serbestçe aşağıya doğru salmış.

Oysa 1560'lı yıllara dayanan Nakkaş Osman'ın eserlerinde bütün sarıklar, ya "tüysüz" veya "tek tüylü"... Batılı ressamların bir bölümü de bu sarığı tüysüz çizmişler.

Yorum yapmak gerekirse, tören yapılmadığı zamanlarda Yavuz sarıklarını tüysüz giymiş olabilir. Fakat önce Kapıdağlı sonra John Young niçin onun sarığındaki tüy sayısını artırma ihtiyacı hissetmiş, bilmiyoruz. Aklımıza "ululama" düşüncesi geliyor. Kapıdağlı ve Young önceki yüzyılların nakkaşlarından, İran ve Mogulların minyatürlerinden etkilenmiş olabilirler. John Young'un çalışmaları 1815 yılına rastlıyor. *Portraits of the Emperors of Turkey* isimli bir eser yayımlamış. Bu çalışmada Kapıdağlı gibi o da, Yavuzu "üç püsküllü" olarak resmediyor.



Aga Han Müzesinde Selim Portresi 1570.
<https://www.agakhanmuseum.org>

Yazıyı kendisine okuduğum dostum farklı bir yorum getirdi. Ona göre resimde "bir püskül" ve "iki süpürge" var. Püskül, adaletin simgesi iken, uçları yukarı bakan iki süpürge, "Mekke ve Medine haremelerinin hizmetinde olmayı" ifade ediyor. Bu yorum hoşuma gitti. İnsanımız, arkaik verilere bakmaz elindeki gerçekler doğrultusunda olguya yorum getirir.

John Young, Yavuz'dan sonra Kanunî'nin sarığını da üç püsküllü çizmiş ve böylece hüküm tahtına geçecek müteakip padişahlar için püsküllü ve çok tüylü sarıklar çizirimini açmış.

Nakkaş Nigarî, bir Osmanlı ressamı. İkinci Selim'in gençlik yıllarında iken okçuluk sporuyla meşgul olmasını temsil eden bir portre yapmış. Mizâhî minyatürler çizdiği söyleniyor. Uzmanlar portre için 1561-1562 yıllarına ait tarihlendirme yapmışlar. Resmi incelerken ben de epey düşündüm. Üç tüy ve iki püskül... Nigarî'nin Şehzade-



Birinci Selim, John Young çizimi (1815).
<https://upload.wikimedia.org>

Hüner Şencan

mize epey bir “benlik” ve “sosyal prestij” takviyesi yaptığı anlaşılıyor. İki püskülün “boynuz” algısı yaratmasına belki tebessüm ediyoruz ama, Sahibi Kıranlık



Nakkaş Nigarî'nin gözüyle.

<http://www.e-turchia.com>

demek. Vatandaşların püsküllü fes giymeleri ise, “ben tüy veya püskül takan liderimin bağlısıyım, o sarığın bendesiyim ve tüm püsküllüler hep birlikte biz biziz; yani ümmet” şeklinde yorumlanabilir. Kuşkusuz bu tür yorumlarımız bir yakıştırma. Kültür; miras olarak yeni davranışlar edinme, taklit etme, özenme



Nakkaş Osman çizimi, 1560.

<http://www.tarihnotlari.com>

unvanı işte böyle bir şey... Dedesi Birinci Selim gibi İkinci Selim de hazırlanıyor... “Kıranlık” tahtına çıkmak ve Edirne’deki “Selimiye Camii’nin” minarelerini yükseltmek için.

Yeri gelmişken belirtmemiz gerekiyor ki, sarıklarda gördüğümüz püskül ile tüy aynı anlamda. Veya ben öyle değerlendiriyorum. Tüy eğer Sahibi Kıranlık simgesi ise, püskül de öyle. Püskül aşağıya, tüy yukarıya bakıyor. Tek farkı bu. Padişah sarıklarındaki püskülün manası “ben toplumun lideriyim; onlara her zaman adaletle, ahlakla ve irfanla muamele edeceğim”

ve yeni bir içerikle nesnelere yeniden topluma sunma olgusu. Günümüzde artık ne tüyün, ne de püskülün bir anlamı var. Hepsi, nostalji duygusunu yaşatan “kültürel içerikli objeler”. Evet öyle ama, Osmanlı fesinde yer alan sırma püsküle ait “davranış genlerinin” tâ Osman Gazi’ye kadar uzandığını da unutmamalıyız. Osmanlı veya Selçuklu hünkarları bilinmeyen bir tarihte “tüy” uygulamasını pratik bulmayarak onu “püsküle” dönüştürmüşler. Püskülün binlerce farklı görünümü olsa da “bu kültür” temelsiz değil. Kökleri Zül-Karneyne, İdris peygambere uzanıyor.

1803 yılında Amerika’da Boston Weekly adlı dergide çıkan şu yorumu önemsiyorum:

Doğu imparatorları içinde Selim en âdil olanıdır. Gün geçmez ki sarayın adalet kulesinden bir insan çıkıp seslenmesin: “Selim âdildir. Selim âdildir. Bir adaletsizlik duyduğunda, sorun giderilinceye kadar Selim asla uyumaz.”

İsmi, tebaanın dîniyle öyle bütünleşmiştir ki, Selim sözcüğü geçmeden hiçbir kul Allah'a yakarıшта bulunmaz, hiçbir kulun gözünden Selim'i suçlayan gözyaşı düşmez, hiçbir çehrede Selim'i suçlamaktan derinleşmiş bir yüz kırışıklığı olmaz.

Bu satırlar, herhalde Üçüncü Selim için yazılmıştı ama, bana göre fark etmez. Çünkü, her üçünün de sarığında aynı tüy var. Birinci Selim'e verilen Sahibi Kıran'lık unvanı için "cihan hükümdarı" anlamını çok görenler, terimin "Hak ve adâlet" anlamında kullanılmasına itiraz etmeyeceklerdir. O, Hak'kın ve adâletin peşinde koşan yavuz bir Sahibi Kıran.

*Ey, hazreti Sahib-i Kıran,
Cihâd-ı menkabet,
Serir-i saltanat...*

Salam sana, devlet tahtı'nın "cihatlarından övünç duyduğu" saygıdeğer Bahtiyar İnsan. Cihan mülkünün parası üzerine ismi yazılan.



*Hünernâme'de tüylü sarık.
<http://2.bp.blogspot.com>*

*Allah rahmet eylesin,
kabri pür nûr olsun.
Kaynak. <https://www.yakincevre.com>*





Selim Han hazretlerinin Mısır fethi.
Kaynak: <https://s-media-cache-ak0.pinning.com>



Birinci Selim zamanında Osmanlı toprakları.
Kaynak: <https://upload.wikimedia.org>

Sahibi Kıran Süleyman

Milattan önce 1500'lü yıllar Musa Peygambere, 1000'li yıllar Davut'a ve 970'li yıllar Süleyman Peygambere ait. Üçü de Kuran'da adı geçen kutlu İslam peygamberi. Üçünün de, en azından "seçilmiş insan" anlamında Sahibi Kıran olduklarını düşünüyorum.

İbranicede keren kelimesi var. "Boynuz" veya "güneşten gelen ışık huzmesi" anlamında. Görünüşte iki mana birbirinden farklı, fakat antik çağlara doğru gittikçe manalar birleşiyor ve tek bir anlam çıkıyor ortaya: Tanrı'nın ışığı... Veya Tanrı'nın ihsanı... "Keren" sözcüğü bu yazıda temel şifre. Çünkü Süleyman, Davut ve Musadan söz ediyorsanız hikayenin bir yerine simge veya araç olarak mutlaka bir "keren" kelimesi ekleniyor. Keren, kerem...

Keren kelimesinin birincil anlamı "boynuz". Birincil, yani ilk akla gelen... Veya zâhirî, görünür manası... Yahudiler "boynuzu" mecaz olarak görüp, "ışık" anlamını asıl mana olarak değerlendiriyorlar. Evet, boynuzun bir mecaz olduğuna şüphe yok... Fakat "söz ve ifade eklenip, çıkarılan; aslı bozulan ve tanınmayacak hale getirilen" Tevrat'ın keren kelimesini gerçekten içerip içermediğinden nasıl emin olalım. Antik zamanlardaki Yahudi hahamların, farkında olarak veya olmayarak, putperest insanların tapındıkları boynuzlu tanrıların etkisinde kalıp bu kelimeyi Tevrat'a sokuşturmadıklarından...

İslam dışı kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Süleyman, kral olarak seçildiğini göstermek üzere toplumun huzurunda keren adı verilen "boynuz

Hüner Şencan

yağdanlıktan” akıtılan yağ ile başı mesh edilerek “yağlanmış”. O nedenle bir Mesih... Biliyoruz ki bütün Mesihler, bütün Mehdiler birer Sahibi Kıran. Güç veya boynuz sahibi kişiler...

İslam kaynaklarında Süleyman hem Nebi, hem de Melik. İki boynuz, eğer İlahi gücü ve iktidarı temsil ediyorsa birinci boynuz Nebiliğini, ikinci boynuz Kral olduğunu gösteriyor. Süleyman aynı zamanda hikmet sahibi bir insan, bu nedenle kendisine Süleyman el-hakim denmiş. Kral, Nebi ve Hikmet sahibi bir kişi olması nedeniyle onu rahatlıkla Zül-Karneyn olarak isimlendirebiliriz. O bir Zül-Karneyn, yani iki boynuz sahibi... Kültür tarihimize göre de Süleyman bir “Sahibi Kıran” çünkü kendi zamanında tüm dünyanın hükümdarı. Hz. Abbas’tan geldiği rivayet edilen bir hadise göre o, “sıddık” olan iki cihan imparatorundan biri. Diğeri, Kuran-ı Kerim kahramanı, Zül-Karneyn.

Seçilmiş peygamber,
Güçlü Kral,
Cihan hükümdarı,
İlim sahibi,
Adaleti öne çıkararak ve yükselten,
İnsanlara, cinlere ve şeytanlara hükmeden,
Kuş dilini konuşan,
Rüzgarları, şimşek ve yıldırımları yöneten,
Beş köşeli yıldız üzerine “ismi âzam duası” yazılı olan özel “mühürlü” kişi,
Daha önce ve sonra hiç kimseye verilmemiş güce sahip,
Davut mabedini “çadır” konumundan çıkarıp “taş bina” haline getiren,
Ünü ve etkisi, bilinen tüm Doğuyu ve Batıyı kaplayan,
Belki de, Kuran’da sözü edilen Zül-Karneyn’in ta kendisi...

Süleyman’ın “boynuzlu başlık” giydiğine dair bir rivayet yok. Sahibi Kıran’lığı giydiği “başlıktan” gelmiyor. Peygamber ve kral olmasından, dünyaya hükmetmesinden kaynaklanıyor. Batılı ve Doğulu kimi çizerler sonradan Süleyman’ın başına Sahibi Kıranlık tacı giydirmişler. Batılı çizerlerin resimlerinde bu tac “aygün” simgesi ve “boynuzla” birlikte resmedilmiş. Bu düzenlemenin daha sonraları “çok kollu tac” haline dönüştüğünü biliyoruz. Tacın tam ortasında görülen alâmet bizim “aygün”, Batılıların “fleur de liz” simgesi... Veya “hayat ağacı”... Hayat ağacı “kutub” demek, dünyanın ekseni, dünyanın direği, dünyanın hakimi, dünyanın kralı... Aygün simgesini Osiris’ten, yani İdris Peygamberden geliyor olması nedeniyle “Özer” kelimesiyle de karşılayabilirsiniz. Sü-

leyman'a bu "Özer" alâmeti yakışır... Çünkü Özer, "müselles bin ni'me"... Süleyman'a üç yüksek özellik verilmiş... Evet, ama "kim vermiş" o özellikleri ona.... Hiç kuşkusuz, "Khu" veya "Hu"... Özer, Tanrı'nın bahşettiği, lütfettiği, Tanrı'nın verdiği, Tanrı'nın ihsan ettiği makam, taht, sedir veya kişilik demek...

İranlı Türkmen bilim insanı Kazvîni, Batılı ressamlardan çok daha önceki bir tarihte Süleyman'ı üç tüylü olarak resmetmiş.

Tacının tepesine Özer tüyünü dikerken, yan taraflarına iki ayrı tüy daha ilave etmiş. Bunlar "tüy" ama, aslında boynuzu temsil ediyor. Görüyoruz ki, on üçüncü yüzyılda, "boynuz" kemik olmaktan kurtulup "tüylenmeye" başlamış. Kazvîni 1300'lü yıllarda Süleyman'ı böyle resmettiyse Yavuz'un, Kanunî'nin tüylü Sahibi Kıran sarıklarını görünce hiç şaşırılmayalım. Fatih'in de, Yavuz'un da, Kanunî'nin de rol modeli Süleyman... İhtimal dahilindedir ki Süleyman, Kuran-ı Kerim kahramanı Zül-Karneyn...

Bu taçlarda, bu sarıklarda Özer'i görüyor, Hû'yu hatırlıyorsunuz. Ve böylece; Özer, Aygün, Tüy veya Fleur de Liz simgeleri birleşiyor "Hû" oluyor. Kralların taçlarında iken Özer; camilerin kemer bordürlerinde, cami halıları ve seccadelerin süslemelerinde Hû... Veya hiçbir ayırım gözetmeksizin "her hâl-ü şart ve durumda" Hû...

Kralın başındaki Özer veya Hû simgesine şu söz ne kadar da güzel yakışıyor:

Kibirlenme kralım senden büyüktür Tanrı... Hû simgesi, kralı "tanrılaştıran" değil, kralı "Tanrı'nın gözetimine ve kontrolüne bağlayan" bir işaret. Bu olguyu "putperest insanların bakış açısıyla mı", yoksa kendi inancımızla mı değerlendireceğiz?

O halde, "Hayat Ağacı" veya Özer, "başarılarımızı" veya "yüksek özelliklerimizi" gösteren bir taç ama, aynı zamanda bu özellikleri bize îtâ eden Hû'ya işaret. Süleyman, gerçekten Sahibi Kıran'dır ki, kimi çizer-



Stephen Harding'in İncil'deki Süleyman figürü.

Kaynak. <https://commons.wikimedia.org>



Süleyman figürü.

Zekeriyya Kazvîni (d.1283).

standrewsrarebooks.files.wordpress.com

ler başına Özer'li ve boynuzlu bir taç takma gereği duymuşlar. Bu boynuzlar "öküze ait" değil... Kadim putperest toplumlar boynuzları "öküz tanrısıyla" ilişkilendirmiş olsalar da, Nebiler ve Siddıklar için "Karneyn" ve "Özer" simgeleri müselles bin ni'me demek. "Üç nimetin" anlamı şu:

- Nebi, Resul, Peygamber.
- Kral, melik, sultan, hüküm sahibi, hükümdar, padişah.
- Hikmet sahibi, hâkim, hekim, hikem, ilimdar, filozof.

Yahudiler, Süleyman'ı peygamber olarak görmüyor, sadece bir kral olarak değerlendiriyorlar. Diğer adı Dar-üs Selâm olan Kudüs'te ilk mabedi yapmış olmasına karşın hayatının son zamanlarında onun doğru yoldan çıktığına ve Hak dinden döndüğüne inanıyorlar. Kâfir olduğunu ve cehennemde yanacağını düşünüyorlar. "Mabedi yaptı iyi yaptı; fakat kâfir olarak öldü, son zamanlarda öküz tanrısına tapmaya başladı" diyorlar. Allah, Allah... Kendisini peygamber olarak görmedikleri gibi, bir de iftira ediyorlar. Böylece Batılı ressamlar hemen kalemlerine sarılıp öküz tanrısına tapan Süleyman resimleri çizmeye başlıyorlar. Yahudilerin zihinleri ve tahrif edilen Tevrat kitabı, "öküzle" müşevveş... Öküze ve öküz tanrısına karşılar, fakat arka plan dekorlarını öküzle süslüyorlar. Olayları anlatırken, hikaye ederken sürekli "boynuz" mecazını kullanıyorlar. Boynuz sözcüğü ağızlarında çürük bir sakız olmuş, kurtulmak istiyor, fakat

başaramıyorlar. "El Şeddâi" adını verdikleri boynuzlu Süleyman muskaları yapıp yüksek fiyatlarla insanlara satmaya çalışıyorlar. Biz kendisine "üç meziyet sahibi" anlamında Sahibi Kıran derken, onlar bir şekilde boynuzla bağlantı kurmaktan kurtulamıyorlar.

İncil'e ayet olarak girmiş. Şöyle deniyor: "Süleyman Side'lilerin¹ tanrıçası İştârus ve Ammon'luların menfur tanrısı Molek'in peşine takıldı"... Bu ayete göre, Süleyman yaşının ilerlediği bir zamanda Hak dinini değiştirerek herkesin önünde öküz tanrısına taptı. Gurur ve zengin yaşam biçimi ona yolu nu şaşırttı, onu yoldan çıkarttı. Gerçekte, asıl

yoldan çıkan Müsevî ve Hristiyanların kendileri. Onlar, Kuran'ın ifadesiyle *şeytanın söylediğine inananlar ve ona tâbi olanlar*...



Süleyman'ın "Şedde" muskası. Takanlara şans getireceğine ve kötülüklerden koruyacağına inanılan güneş muskası.

Kaynak: <https://www.lasaluxurygifts.com>

1 Side, Sayda, Sidon, Şeddâi gibi farklı şekillerde söylenip yazılabiliyor.

İddialarına göre, Süleyman Kudüs'ü yüksekten gören bir tepenin üzerine Molek veya Camoş için bir heykel yaptı ve ona ibadet etmeye başladı. Aslında ben onların ne söylediklerine değil, "öküz" ve "boynuzla" haşır neşir olmalarına bakıyorum. Musa Peygamber Tur dağından döndüğünde onları "altın buzağıya tapar halde" bulunca çok öfkelenmiş ve kendilerini bir güzel "haşlamıştı" ya... Onlar da güya Hak yola geri dönmüşlerdi. Dönmeye çalışmışlar ama dönememişler... Döndüklerini zannetmişler. Zihinlerinin arka planında öküz veya boğa tanrılarına ait ne varsa tarih boyunca heybelerinde taşımaya devam etmişler. Bu yüzden üç bin yıldır kendilerini tanıyamıyorlar, öküz ve boynuz figürleriyle zihinlerini meşgul etmeye devam ediyorlar.



Öküz tanrısı Molek.

Kaynak. <http://infoboxx.info>

Batılıların yazdıkları doğruysa Kudüs'teki ilk Mabet MÖ 950 yılında Süleyman tarafından yapılmış. Mabet bitince Süleyman 22 bin öküz, 120 bin koyun kestirmiş ve büyük bir ziyafet vermiş. Törenler, eğlenceler yapılmış. Mabetin bahçesine kestikleri kurbanlar için "yakı sunağı", mabetin içine ise "tütsü sunağı" yapmışlar. Hem avludaki, hem sahindaki sunak "boynuzlu". Kare şekilli ve yüksek platformlu sunakların dört köşesine dört boynuz takılmış. Kesilen hayvanların kanları dini bir törenle bu boynuzlara sürülüyormuş. Aslında boynuz kutsanmıyor, tanrı kutsanıyor ama niçin "putsal bir simgeye dokunulma ihtiyacı" duyuluyor. Sebebi, toplumun bilinç altında öküzün, boğanın veya koçun "tanrı" olduğu düşüncesinin hâlâ yaşıyor olması. Bunu hiçbir zaman itiraf etmiyorlar ve etmeyecekler. Tam tersine inkar ediyorlar. "Takınaklı davranışları" kişiler kendileri göremezler, başkaları teşhis eder. Günümüzde bu uygulamaları terk etmiş olsalar da sonuç değişmiyor. Öküz metaforu beyin hücrelerinin protoplazmasına yerleşmiş ve orada korunaklı bir yapı oluşturmuş kendisine. Boynuzla ışık, nurdur, hidayettir, güçtür diyorlar ama, kutsal saydıkları metinlere girdiği için bu kelimeyi kaldırıp atamıyorlar.



İştârus veya Astarte tanrısı.

www.art-prints-on-demand.com

Süleyman Peygamber, inşa ettirdiği Birinci Mabet'de boynuzlu sunak yaptırmış mıdır? Bilmiyoruz ve hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz, fakat onun Hak yolunun yolcusu sâlih bir peygamber olduğuna eminiz. Hakk'ın yolunda olduğuna göre boynuzlu sunak da yaptırmamıştır, boynuzlu şadırvan da... Bulunan arkeolo-



Boynuzlu kurbanın kanının sürülmesi.
Kaynak: <http://1.bp.blogspot.com>

jik kalıntıların hepsi putperestlere ait. Süleyman, tapu mu bırakmış *bu boynuzlu sunaklar bana aittir* diye; bilimselleyip ve resimleyip kitlelere sunuyorlar, heyecanla ve “bulduk” âvâzıyla.

Süleyman, bir “yakîn” kişi idi. Tanrı’yı seven ve Tanrı’nın da onu sevdiği... Ona sayısız nimetler lütfettiği...

Süleyman’ın, Sahibi Kıran olmasını yakınlıkla ilişkilendiriyorum veya devri zaman yörüngesinde “sıratı müstakim” ekseninde olmayla. Tarihin bir döneminde insanlar hem boynuzlu başlık giymişler, hem de Nebî olmuşlarsa kim ne diyebilir. Boynuzlu başlığa veya zotkallı kaskete tanrısallık yüklemeyip onu sadece kültürel giysisi olarak görmüşlerse veya üç nîmet alameti olarak başlarına takmışlarsa. Bilmiyoruz. Kuran’ın ışığıyla bakıyoruz Süleyman’a: “O ne güzel bir kuldu... Ne çok yönelirdi Rabbine...”



Yahudi din adamlarının Molten Sea adını verdikleri öküzlerin boynuzları üzerinde duran büyük su haznesi. Alt bölümünde el ve ayaklarını yıkadıkları özel temizlenme yeri.

Kaynak: <http://www.gallery.oldbookart.com>



Öküz tanrısı Molek, Moloch, Malak, Moloz.

commons.wikimedia.org

Çelebi

Bir kelime, bir dolu dünya... Ümrân veya felâh, o kelimeye saklı. Çelebi böyle bir sözcük. Lakap, isim veya terim olarak kullanılması durumu değiştirmiyor. 1300'lü yıllardan itibaren Mevlevîler sözcüğü dergahlarına tescil ettirmişler. Kullanımı serbest, ama yine de onlara tescilli. Bu kelimeyi çok sevmişler, hep "çelebi meşrep" olmak istemişler, öyle hareket etmişler.

Bazen sözün yeri gelir, birisi hakkında "çelebi insan" tanımlaması yaparız. Bu sözcük her şeyi anlatır. Çelebi kelimesi ek vasıf almaz. Örneğin, "çok çelebi" yersiz bir deyiştir, bu ifade ile cümle kurulmaz. "Mükemmel çelebi" de denmez, "âli çelebi" de. Çünkü kelime içi dolu, zengin ve ulvî hasletlerle yüklüdür. Ona bir şey eklemek zâid'tir.

Sözcük, Sırbistan'ın Yeni Pazar adlı şehrini ziyaretimde gündemime girdi. Tarihi bir camileri var, Çalap Verdi adında. Boşnakça konuşan yerli halk anlamının pek farkında değildi. Konuştuk, sohbet ettik. Bu ismin Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen "Çalap" kelimesinden gelmiş olabileceğini söyledim. "Zengin bir vatandaş camiye yaptırmış ve bânîsinin Allah olduğu anlamında 'Çalap Verdi' ismini koymuş olabilir" dedim.

Eskiden camilere Hüdâ Verdi, Hüdâ Berdi, Çalap Verdi, Hak Verdi isimleri çok konurdu. Bu alışkanlığımızı yitirdik, şimdilerde son cemaat revaklarının alınlığına adımızı soyadımızı yazdırıyoruz. Camiler, ad veya soyadımızla anıl-sın istiyoruz. Sönmez Camii, Şencan Camii, Berkay Camii... Eskiler öyle der-lerdi, "Hani onun ilk sahibi...!" Bu tutum, "adım unutulmasın" düşüncesinden

Hüner Şencan

kaynaklanıyor. İnsanlar tarih boyunca adlarını bir bayrak gibi yüksekte tutmak istemişler, fakat çok azı bunu başarabilmiş. Sadece peygamberler, krallar ve ârif insanlar. Büyük müftüler, büyük şairler, büyük bilim ve sanat adamları arkadan geliyorlar. İkinci grupta yer alan isimler feleklerin “zaman” adını verdiğimiz spiral döngüsünde her geçen yüzyıl, “orijinal an’ın” bilgisinden biraz daha uzaklaşıyor, sonsuzluğun derinliğinde kayboluyorlar. “Şencan Camii”



Büyük ihtimalle çelebi.

Kaynak. <http://www.sothebys.com>

adlandırmasının uzun bir ömre sahip olma şansı yok, fakat “Çalap Verdi” kıyamet gününü görebilir.

Çelebi Ahmet, Çelebi Mehmet, Çelebi Süleyman... Ahmet, Mehmet ve Süleyman’ların hepsini unuttuk. Onların kim olduklarını ne yaptıklarını bilmiyoruz, tek yaşayan “çelebi”... O halde, bir zamanlar tegannî ile okuduğum ve mevlidinden büyük zevk aldığım “Süleyman Çelebi”yi anarken Süleyman ismi üzerinde değil, “çelebi” adı üzerinde odaklanmalıyım. Önemli

olan yazmış olduğu “mevlid” değil, önemli olan onun “çelebi” olması. Varsın başkaları “Mevlid-i Nebevî”nin şiirsel güzelliğini, yaratıcılığını, kâfiyelerinin, rediflerinin çarpıcılığını vurgulaya gelsin. Ben onun “çelebi” özelliğini önemsiyorum.

Sözlüklere baktım, çelebi kelimesi Çalap kelimesinden türetilmiş, “Tanrı ile” anlamına geliyor. Bâyezîd kelimesi ile Çelebi müteradif. Çalap yaratıcıya işaret ediyor, Hak, Hüda, Mevlâ, Kut demek. Çelebi sözcüğü ise “Allah yoluna baş koyan adam” anlamında. Allah’ın insanı, dindâr kişi, kendini din yoluna vermiş insan. Öyle anlıyorum ki, Yunus Emre bir çelebi. Bilmem ki, kendisine neden “Çelebi Yunus” dememişiz.

Kimse çâre olmadı, sana döndüm Çalap
Zebânilerden, bana inâyet eyle Çalap
Sana tuttum yüzümü, esirge gil Çalap
Çoktur günahım, medet eyle Çalap



Süleyman Çelebi.

Kaynak. <http://www.boyutpedia.com>



Yunus Emre.

Kaynak. <http://www.dmy.info>

Aslında Çalap'a sığınan, Çalap'la yaşayan, Çalap'a güvenen herkes çelevi... Pratikte çelevi olmak "Çalap-çelevi" ilişkisinin farkındalığıyla ilgili. Farkındalık... "Var, varım ve Var beni çekiyor", düşüncesi. Bu düşünceyle yatıp kalkan kişiler "farkındalığı" yakalayanlar, yoksa arada sırada hatırlayanlar değil. Çelebi, Var'ın cazibesine kapılan, yörüngesinde dönen kişi. İnsanların adlarının veya soyadlarının çelevi olması, Var'a inanmaları, hatta ibadet etmeleri Çelebi olmaları için yeterli değil. Çok ince bir çizgi olan "yörünge" üzerinde tutunmak önemli. Yörüngeden uzağa düşmemek için sürekli çaba gösteriyor, yörüngeden düştüğünüzü veya uzaklaştığınızı hissettiğinizde telaşla ve korkarak "Yörünge'nin ipine" doğru koşuyorsanız Çelebi'siniz. Çelebi bir tür duyarlılık. Bugün, önceki üç güne göre daha Çelebi olabilir veya "niçin onun kadar Çelebi olamıyorum" diye hayıflanabilirsiniz. Binlerce renk tonunda, bir o kadar Çelebi var... İnsanlar sizi Çelebi olarak görüyorlarsa başka bir madalyona, başka bir unvana ihtiyacınız olur mu?



Hicri 728, Çelebi Oğlu Türbesi, Zanjan.

Kaynak. <https://c1.staticflickr.com>

"Çalap" kelimesinin kökenini merak ediyorum. Biliyorum ki çay bardağının malzemesi cam, camın hammaddesi kum ve kumun ham maddesi silisyum. Silisyum ise silikat asidinden meydana gelmiş. Yani bir tür "tuz". Bardağı, silikat asidiyle anlatmak sıradan insanlar için anlamlı değil. Fakat ben son yıllarda etimolojiye ilgi duymaya başladım, yani "kelime kökeni tarihçiliğine". Kelimenin tarihini, çıkış kaynağını, nasıl bir gelişme gösterdiğini bilmem lazım. "Kelimelerin doktoru olmak ve onların röntgenini çekmek ne fayda sağlıyor" dersiniz şunu söylerim. Bu sayede kendimi tanıyorum, insanlığı ve yaratılışı... Var'a ulaşıyor, son "kapıyı" hissediyorum.

Rumlar, Çelebi kelimesini Selebi diye telaffuz ederlermiş. Örneğin "Selebi Kostaki" diye isimleri var. Bizim Evliya Çelebi'mizi "Evliya Selebi" şeklinde söylüyorlar.

Osmanlıda Sultan çocuklarına önceleri Çelebi denirmiş, sonra bu âdet kalkmış. Son çelevi sultan çocuğu, Fatih Sultan Muhammed Han. Çelebilik halleri azalmaya başlamış olmalı ki Şâh-ı Zâde denmeye başlanmış sonraki dönemlerde. Nerede Tanrı'nın bendeğani, nerede veled-i Şah... Algılar zaman içinde

Hüner Şencan

“dünyevîleşmeye” başlamış.

Fransızlar açısından çelebi, “monşör”. Bu kelimenin bizdeki “Batı özentisi” anlamıyla ilgisi yok. Kralın, Sahib’in, Mevlâ’nın, Sübhân’ın yanında olan demek. Veya “Ey Mevlâm, Ey Sübhânım”... Araplar “Yâ Seyyidi” diyorlar. Ey Efendim, Ey Sevdiceğim anlamında... Çelebi, sevdiceğinin yolunda olan, ona merbût, ona m’aşûk.

Evliya Çelebi “Vallahi bizi Çalap Allah yaşattıkda, toprağı su ile cıvık çamur edip yarattı.” diyor. Çalap ve Allah kelimelerini yan yana kullanıyor. Çalap, “Teâl Allah” ve Çelebi ise, Allah’ın yolunda olan meczûb, semavî mıknatısla çekilen...

Celalettin Rûmî’ye kulak verelim: “Çelebidir tüm dirlik, Çalab’a gel, ne gezer sen / Çelebi kulların ister Çelebiyi, ne sanur sen.” Öyle anlaşılıyor ki, Rumî’de Çalap ve Çelebi özdeşleşmiş...

Veled İzbudak, “Çelebi kelimesi Anadolu’da Rumî’den bir asır önce dahi vardı. Konya’da beyt-ül ilim, beyt-ül isâle, beytül fütüvveden olan kimselere çelebi denirdi” diyor... İşimiz zor, dersimizi çalışmamız gerekecek. Çelebi kelimesi derinleşiyor. Rûmî’nin penceresinden Çelebi hem seven, hem de sevilendir. Ben “aşık olunan” ifadesini kullanmak istemem. “Onlar Allah’ı sever, Allah da onları” sırrının müzahiri olmak çelebi... Yunus Emre, “gönül, Çalab’ın tahtıdır” diyor. Burada “gönül” kelimesi metafizik “kalp” anlamında. “Gönül” bir tür “müteâl algı”. Açıklanamaz, tanımlanamaz, fakat hissedilir. Bildiğimiz etten mamul kalp ile ilgisi yok. Fakat bu kelimeyi çok sevmişiz, “calp’a” küçük bir ayar yapmış onu kalp organına ad yapmışız. Çalap veya calp şah damarımız, Canımız, yani var oluş nedenimiz. İnalıcık, çelebi kelimesini



Velâ gâlibu illa-l Allah.

Kaynak.adventuresofthegypsyqueen.files.wordpress.com

“Çalap verdi” ifadesiyle karşılaşmış. “Tanrı’dan” veya “Tanrı’nın” demek. “En doğru manayı” arayıp bulmaya çalışanlar yanlış yoldalar. “Kelimetullah” manalar yumağı ile anlaşılır ve Çelebi bir Kelimetullah.

Çalap aynı zamanda süt... Çalaba... Ak kaşık, temiz ve pak... Bengi su, yaşamın ilk gıdası... Yaşamın bi-zâtihî kendisi ondan... Yani “Süt’ten”... Bu



İncil ve Haç.

Kaynak. <http://i.idefix.com>

mânâ yumağını anlamaya ve özümsemeye çalışıyorum. “Calaba” kelimesi Rûmî gibi, tennurenin eteklerini dalgalandırarak dönüyor, farklı ışıltılar saçıyor. Gah “kalaba” olarak gözüme çarpıyor, gah “celebe”. Hayır, kelimelerin mânâları değişmiyor, onlar mevcut mânâ yumağını zenginleştiriyor.

“Halep” şehri ile Yozgat’ın “Çalap Verdi” kasabası birbirinin eş yumurta ikizleri. Her ikisinin de göbek adı aynı, Çelebi... Kaleydoskobun içinde üç renkli cam kırığı var: Kırmızı Ç, yeşil L ve turuncu P. Döndürdükçe binlerce şekil, binlerce mânâ çıkıyor ortaya ama hepsi, Çelebi. İster renk cümbüşüne, isterseniz madde-i asliyesine bakın. El-Gâlibü’nün Çalap olduğunu anlamak için birisinin mutlaka Lâz şivesiyle konuşması mı gerekiyor. İnsanlar soruyorlar Türkçe mi, Farsça mı, Arapça mı bu kelime diye... Dudaklarım bir tebessüm yayılıyor. Dünyadaki bütün diller Âdemce ve hepsi Müslümanların dili değil mi... İllâki, “bizim horozun sesi daha güzel”... Peki öyle olsun, tartışmayalım.

Seleb-salip ilişkisini görmezden gelemez. Bilim adamları bu ilişki konusunda müteredditler, dişe dokunur “kanıt” arıyorlar. Onlar, salip kelimesi ile Çalap kelimesi arasında bağ bulunmadığı görüşündeler. Fakat yanılıyorlar. Osmanlı salip’i “haç” anlamında kullanmış. Aslı, “çarmıh” veya “çarmıha germek” demek. “Haç” sözcüğünü Ermenice ‘haşdur’ ifadesinden dönüştürmüştük. Salip, Hristiyanların Hz. İsa’nın öldürülmesiyle ilgili iddialarına dayanıyor. Oysa çarmıha gerdikleri İsa’nın bir benzeri idi, İsa hiçbir zaman öldürülmedi.

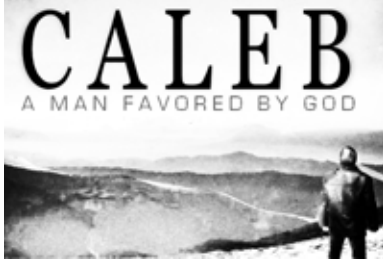
Öyle veya böyle “salip” diye bir kelime var ve ben onun Çalap’la ilişkili olduğunu düşünüyorum. Endonezya dilinde salip ‘şerif’ veya ‘seyyit’ anlamlarına geliyor. Endonezyalılar kimi zaman ‘salip’, kimi zaman ‘serip’ demişler. Bu kelimeyi Araplardan aldıklarını söylüyorlar. Hristiyanlar açısından salip, ‘krist’ demek. Hintli Hristiyanlar Hz. İsa’dan söz ederken “İsa Krist” yerine “İsa Salip” ifadesini kullanıyorlar.

İsa Salip şu anlamlara geliyor: Seçilmiş, atanmış İsa. Mesih İsa, Başına mesh edilmiş İsa, Emanuel İsa. Şu Emanuel kelimesi... Dersimi alan Hristiyan

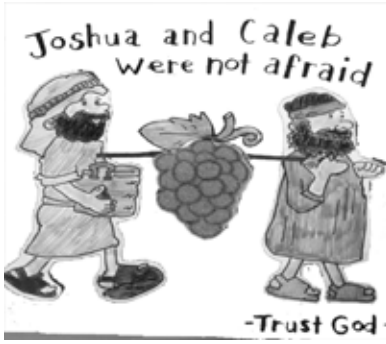


Novi Pazar, Çalap Verdi Camii.
Hadži Kadrija džamija.

Kaynak. <http://www.novipazar.com>



“Hizmetimdeki kişi” diye tanımlanan ve Canaanè girme sözü verilen kişi.
mylifeguardwalksonwater.files.wordpress.com



Musa zamanında Yuşa ve Calep.
<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com>

gitmeyi ilke edinmiş. Çalab'ı seven öncülerimiz tarif etmişler ne yapılması ve nasıl yapılması gerektiğini... Öncülerimiz, yani peygamberler.

Çelebi, günümüzde ad veya soyadı düzeyinde yaşatılırken genelde antika bir kelime olarak değerlendiriliyor. Sanki tedavülden kalkmış bir para gibi. Çalab, kıyamete kadar tedavülde olacağına göre, Çelebiler de var olmaya devam edecek... Çalab'ı anlamamız, Çalab ile hem hâl olmamız, Çalab'ın yörüngesine girmemiz gerekiyor. Çelebiler tarih olmadı, onlar hemen yanı başımızda... Fakat biz yörüngeden epey uzaklaşmış olmalıyız ki, onların Çelebi olduklarını fark edemiyoruz.

bir erkek öğrencimin adı aynı zamanda. Kendisi söyledi, “Tanrı bizimle beraber” anlamına geliyormuş. Demek ki ‘salip’ kelimesiyle ‘çalip’ kelimesinin arasındaki mesafe uzak değil. Hristiyanlar, krist’i “O abide with us” deyişiyle açıklaya dursunlar salip gerçekte Serip, Seyyid, Lord, Efendi veya sahiplerin Sahibi... Ehl-i Salip, Seyyit yerine bâtil bir inanç olan “haça gerilerek öldürüldü” yalanını uyduran muharref din bağlularına verilen isim. Salip’i çarpıtarak “çarmıh” manasına dönüştüren Risto ve Hristolar 1500 yıldır Çelebi’yle uğraşıyorlar. Lâ câlibe, ancak Allah. Câlib, Lord, Salip adını verdikleri ilahları Allah’ın galebi ve gadabına mahkum.

Yunus Emre’nin Çalab’ını şimdi daha iyi anlıyorum. O bir krist, bir lord değil. O, El-Galip... Yenen, başaran, muzaffer olan. Ve, Çelebi... O da O’nun yolunu izleyen kişi. Çalab hangi vasıflara sahipse kendisini o vasıflarla bezemeyi, onun yolundan

عشق

Osman Özçay hattı, Aşk.
<http://media.dunyabizim.com>

Kimde bir zerre aşk varsa
Çalab varlığı ondadır

Sahibi Kıran Davut

Aynı kişiden söz ediyoruz ama, iki farklı anlatı var. Biri BizDavut, diğeri OnDavut... BizDavut sarıklı, sakallı, Allah'ın sevgili kulu ve Nebisi... OnDavut da sakallı, fakat başına her zaman "boynuzdan" kinaye bronz bir taç giyiyor. Mesih ve çapkın bir kral, aynı zamanda insan öldürtmüş. Nereden bakarsanız bakın, benzerlikleri yok. Tek ortak noktaları, ikisinin de Sahibi Kıran olması.

"Bizim Davut", peygamber olması nedeniyle "seçilmiş" ve kendisine vahiy gönderilerek "kitap" verilmiş bir insan. Tanrının rahmet olarak verdiği "ışığı" alan kişi... Işık, yani vahiy... Bu nedenle, Sahibi Kıran olarak adlandırılması, "kendisine ışık verilmiş insan" anlamına geliyor.

"Onların Davut'u", boynuzdan yapılmış bir yağdanlıkla başı zeytinyağı ile yıkandığı için Mesih olduğu ilan edilen kişi. Yağlanmayla birlikte Yehova'nın ruhunu üzerinde taşımaya başlıyor... Kutsal bir zat. "Şûfer" adı verilen koç boynuzundan yapılmış "boru-zan" ile üzerine üflenmiş... Tanrının yeryüzündeki "oğlu"... Tanrının siddik bir kuluna verdiği işaret üzerine onun tarafından "yağlanan" ve böylece kendisine güç ve selâhiyet tacı takılan.

OnDavut'un "yağlanması" onun sahibi Kıran olması anlamına geliyor. Yağlama işlemi, "mentörize" etmek demek. Mentörize edilen kişiler bundan sonra lider, öncü, rehber, arif veya hikmet sahibi olurlar. "Yağlama" veya "mentörize etme", sözcüklerinin gerçek anlamı "öküzleştirme" veya "boğalaştırma"... Fakat bu kelimeler üç bin yıldır mecaz anlamıyla kullanılıyor. Mecaz, gerçek an-

Hüner Şencan

lamın dışında, benzetme yapılarak kullanılan soyut bir betimleme... Yağlama, kelimesi harf dizimi açısından evet “öküzleştirme” anlamına geliyor ama, kimse o manada kullanmamış ki. Yağlanan kişilere “Sahibi Öküz” mi, yoksa “Sahibi Güç” mü dememiz daha doğru? Veya mecazlar bir şekilde gerçek mana “öküz” ile ilişkili olabilir mi? İçtiğimiz “suyun” mineral yapısı düşünce ufkumuzu etkilemez mi?

Biz, Davut’u Kuran’dan öğreniyoruz. Başka hiçbir kaynak güvenilir değil. Diğer kaynakların içinde yer alan bazı bilgiler doğru olsa bile. Ayıklayamayız, bilemeyiz ve büyük ihtimalle yanılırız. Hristiyan ve Yahudi kaynakları sadece On-Davut’u anlatıyor. Tarafsızlık ve bilimsellik iddiasıyla ortaya çıkan Tanrı tanımaz yazarlar



Canaan-Kenan toprakları.

Kaynak: <http://www.bible-history.com>

ise toprak altından çıkan taş ve çömlek parçalarının “telvelerine” bakıp “bu boynuz Mısır’ın mı, yoksa Sümerlilerin mi” minvalli tartışma kayıtları düşüyorlar.

Kuran’da on altı ayette Davut’tan söz ediliyor. Kudüslü, “dağların ve kuşların kendisiyle beraber tesbih ettiği” kişi. Beni İsrail’de Talût isimli bir kralın emrinde asker olarak savaşırken düşmanlarının kralı olan Câlût’u öldürmüş ve böylece toplumu esenliğe kavuşturmuş. Kralları Talût ölünce yerine melik olmuş ve bir süre sonra kendisine vahiy gelmeye başlamış. Böylece Sahibi Kıranlık alameti olan Zebur isimli kitap çıkmış ortaya.

Biz Davut’tan söz ediyorsak O;

- Zikir ve tesbih ederek Tanrı’ya yönelen,
- Dağların ve kuşların zikrine iştirak ettiği,
- Demirleri eğip zırh yapabilen,
- İlim ve hikmet sahibi, Hakk’ı bâtıldan ayıran,
- Kral ve peygamber,
- Güçlü bir devlete sahip olan,
- Adaletle hükmeden,
- Tövbe edip Allah’a yönelen kişi.

Bu özellikler ancak kendisine İlahi ışık gönderilmiş insanlarda olabilir,

yani Sahibi Kıran'larda. Bu yazıda "kıran" sözcüğüne yeni bir anlam yüklüyor ve onu "vahiyle" ilişkilendiriyorum. Böyle bir nitelermeye elbette gerek yok ama, "Sahibi Kıran" ifadesini, "başı boş" bırakmaya gelmez. Ne olur, ne olmaz. Ben önlemimi alayım da... Onu bir "karineye" bağlamazsanız, sonunda gider "boynuz" limanına demir atar, öküz tanrılarına göz kırpar. Kıran kelimesini vahiyle ilişkilendirerek onu öküz metaforundan kurtarmaya çalışıyorum.

Biraz da "Onların Davut'una", yani "OnDavut'a" bakalım.

İki nedenle OnDavut'u incelemek istiyorum. Birinci neden OnDavut'un da Sahibi Kıran olması... İkinci neden, son yıllarda OnDavut hikayelerinin bilinçsiz yaklaşımlar nedeniyle büyük ölçüde BizDavut hikayelerine karıştırılmış olması. OnDavut'tan haberdar olalım "olmasına", ama hurafelerin rüzgarına kapılıp, "beyaz öküzü saldım suya" kaval havası da çalmayalım. Yazıda "BizDavut - OnDavut" ayrımına gitmemin nedeni bu.

OnDavut'un "yağlandığı" için Sahibi Kıran olduğunu söylemiştik. İsraililerde yağlama işlemi "kutsanma veya seçilme ritüeli" olarak değerlendiriliyor. Yağlama kelimesinin İbrancesi "mesih"... İbranilerde din adamlarının, kralların ve peygamberlerin başına "mesh" edilme adeti varmış. "Mesihleme" işlemi için kişinin başına ne kadar yağ dökülüyordu bilmiyoruz. Kimi kaynaklarda "az miktar yağ dökülüp baş ovalanıyordu" diye yazılırken, başka kaynaklarda "bol miktarda yağ dökülüyordu, öyle ki yağlar kişinin sakalından aşağıya doğru akıyordu" deniyor. Demek ki, olay sadece başı "sıvazlamaktan ibaret" değil. Krallar ve din adamları farklı şekillerde mesh edilirlermiş. Özellikle kralların çeşme veya nehir yakınında "yağlanmasına" dikkat edilirmiş. Örneğin, Süleyman peygamberin başına Gıyon Nehri yakınında "mesh edilmiş".

Yazılanlar ne derece doğrudur bilmiyoruz. Gerçeklerle hurafelerin birbirine karıştığı yaklaşık beş bin yıllık geçmişe dayanan bir "yazın" ve "buluntu" birikimi var. Bu birikimi "bit pazarı çöplüğü" olarak görüyorum. Bölük, pörçük doğrular ve kırık, çıkık "bildirig"ler¹... Bit pazarından toplanan bu bilgilerle topluma ışık tutacak fikirler inşa edilemez. İki Davut olduğu gibi, iki "yazın" var: BizYazın ve OnYazın.²



Beyt-Elde Yakub'un tepesini yağladığı kutsal âbide taşı.
<http://www.marysrosaries.com>

1 Bildirig: Bilgi kıvrıntıları.

2 OnYazın: Onların yazını, yazdıkları. BizYazın, insanlarımızın yazdıkları.

OnYazın hakkında ne söylüyorsam bilin ki şüpheli. Her şey, daha fazla araştırma yapmaya muhtaç veya soru işaretleriyle dolu. Böylece ihtirazî kaydımı yaptıktan ve zararlı ışınımlara karşı korunma elbisemi giydikten sonra OnDavut'u laboratuvar ortamında daha rahat inceleyebilirim.

Öyle söylüyorlar, “yağlama” geleneği İbrahim'in torunu Yakup Peygamberden kaynaklanıyormuş. Kabaca, Milattan Önce 2000'li yıllar... Yakup Peygamber Filistin'de Luz isimli şehre geldiğinde gece rüyasında bir merdiven üzerinde tırmanarak Tanrı'nın makamına veya cennete yükseldiğini görmüş. Yani bir anlamda Tanrı'yla buluşmuş. Bunun üzerine uyurken başını koyduğu ve yastık olarak kullandığı bu taşı dikmiş, sütun haline getirmiş. Amacı, kutlu bir rüya görmesine neden olan bu taşı kutsamakmış. O nedenle taşın tepesine bir miktar kokulu “kutsal yağ” dökerek onu “Beyt-El” olarak adlandırmış. Bir kısım yazarlar Yahudilerin “yağlama” ve Hristiyanların “kutsama” ritüellerini Yakup peygamberin bu davranışıyla ilişkilendiriyorlar. Bu olaydan sonra Luz şehrinin adı Beyt-El olmuş, yani “Tanrı'nın Evi”.

Yağlama geleneğini Yakup'a dayandıranlar yanılıyorlar. Kaynaklar incelendiğinde bu geleneğin çok daha eski olduğu anlaşılıyor. Günümüzde “misafirilere kolonya dökme” töresi ile sürdürülen bu “yağlama” işlemi Mısırlılara, Hititlere, Canaanlılara, Sümerlilere ve çok daha eski zamanlara uzanıyor. Belki on bin yıllık bir gelenek. Şekil, içerik ve anlamında değişiklikler yapılarak İbranilerde “tanrısal ruhun” krala geçmesi için yapılan “yağlama” işlemine dönüştürülmüş. Aslında yağlama veya mesihleme kralların “taç giyme” veya “tahta çıkma” töreni.

İbraniler bu yağlama işlemine “mesaç” derlermiş. Dilimizdeki “masaj”, “mesaj”, “maşatlık” gibi kelimeler bu “mesh etme” olayıyla bir şekilde ilgili.



“Cennet kılıçların gölgesi altındadır.”

Kaynak. islami-forum.com

Osmanlıda padişahlara “taç veya boynuz takma” töreni yapılmıyordu. Padişahlar Eyüp Sultan türbesine giderler peygamberimizin ahabına Fatih-i Şerif ihsanından sonra camiye geçerlerdi. Burada şeyhülislam bir dua yapar ve akabinde Topkapı Sarayı'ndan getirilen devletin kurucusu Osman Gazi'nin kılıcını padişahın beline takardı. Padişah kılıcınının çıkarıp öper, alnına götürür

ve sonra “hakkını vereceğim” anlamında havaya kaldırarak üç kere sallardı. Padişahlar, Batılı krallar gibi taç takmazlar, sadece kılıç kuşanırlardı. Çünkü Peygamberimiz öyle buyurmuştu: “*El cennetü tahte zilâl es-süyûf*”... Biz, “kılıç kuşanmayı” önemserken, İbranilerin ve Hristiyanların kutsal kitapları onlara “boynuzlu taç” giymeyi öğütüyordu.

Bizim Davut, kuşkusuz “kılıç sahibi” bir insan. İbranilerin Davut’u ise “boynuzlu taç” giyen. Yahudi ve Hristiyanların sık kullandıkları “Davut’un boynuzu” deyişini ele alalım. Bu ifadeyi, “Siyon bölgesinden yükselcek hakimiyet ülküsü” anlamında kullanıyorlar. Davut’un boynuzu, “Dâvûdî muzafferiyet” veya “Dâvûdî hükümlerlik” anlamında... Bu vaade göre, Yahudiler bir gün dünyaya hakim olacaklar ve Davut’un boynuzu yeniden “ışıldamaya” başlayacak. Dünyaya ebedi bir huzur gelecek böylece.

Hristiyanlar, geldiği soy itibarıyla Hz. İsa’yı “Davut’un oğlu” olarak adlandırıyorlar. “Davut’un boynuzu” ülküsü İsa peygamber için de geçerli. Yani, İsa da “o kutsal boynuzu” ışılatmak için gönderilmiş... OnDavut ve Onİsa’nın çocukları el ve güç birliği etmişler, yüz yıldır Arzı Mevûd da Davut’un boynuzunu “parlatmaya” çalışıyorlar.

İncil’de geçen, ilgili ayete (Psalm 132:17) kırk farklı mana verildiğini görüyoruz. Biz onların arasından biraz daha anlaşılır olanı seçelim: “Davut’un boynuzunu büyütüp yükselteceğim. Kendisini yağladığım bu kişi, halkımın yolunu aydınlatan bir ışık olacak...” Ayetteki “boynuz” kelimesi güç ve iktidar anlamında yorumlanmış.

Fakat anlıyoruz ki tahrif edilmiş İncil’e göre Davut peygamber zahiri manada bir Sahibi Kıran veya bir Sahibi Boynuz’dur. Ben boynuzu “vahiy” ile ilişkilendirirken onlar bu kelimeyi “güç ve iktidar” konusuna bağlıyorlar. Yahudilere göre Davut, bir peygamber değil, tanrı ile irtibatı olan bir kral.



Davud’un Samuel tarafından yağlanması.

Kaynak. OpenTheWord.org



Boynuz taçlı ve harp çalarken.

Kaynak. <http://media.gettyimages.com>

Tanrının ışığı veya ruhu, sembolik olarak, boynuzun içinden başının üzerine akıtılan yağ ile Davut'a geçmiş. Davut yağlanma ile "kutsal ruhu" bünyesine almış. Böylece sahip olduğu "boynuzu" tomurcuklanmaya, kabarmaya, uzamaya veya yükselmeye başlamış. Yahudilere göre Davut, kıyamete yakın bir zamanda tekrar dünyaya gelip "yarım kalmış boynuzunu kamil bir uzunluğa erdirmiş".

OnYazın'ında, "Sahibi Kıran" gibi bir ifadeden söz edilmiyor, "Davut'un Boynuzu" deniyor. Ben bu ifadeyi "Boynuz Sahibi Davut" şeklinde anlıyorum. Fakat bu boynuz, bildiğimiz boynuz değil, "Ruh" veya "Ruh-ül Kudüs" anlamında... Sahibi Kıran Davut, Sahib-i Ruh-ül Kudüs...

OnDavut boynuzlu bir başlık giymiş mi bilmiyoruz. Böyle bir söylence yok, fakat sonradan çizilen resimlerinde başına hep "metal bir taç" giydirilmiş. Kendisine boynuzlu ilk tacı iki bin yıl sonra bir papaz olan Stephen Harding'in giydirmiş olduğunu görüyoruz. Harding boynuzu seviyor. Benzeri başka bir tacı Süleyman peygambere de giydirmiş. Milattan sonra binli yıllarda yaşayan bu papaz İncil'e aldığı Davut minyatürünü acaba neden boynuzlu çizme gereği duymuş. Boynuzlu taç, "boynuzun ruhunu taşıyor" anlamında, yani Ruhül Kudüs'ü. OnDavut'u Sahibi Kıranlık tacıyla çizen Harding belki de kadim bir geleneği sürdürüyordu.

Bizde de var. Topkapı sarayında Davut Kılıcı'nın yanında bulunan "Davut Kitabesi'nde" boynuzlu bir Davut resmi görülmüş. Kitabede 888 tarihi okunuyor.



Topkapı Sarayı'ndaki bakır kitabede Boynuzlu Davut.

Kaynak. <http://anahtar.tv>

Kılıçtaki Davut resmi külahlı iken, kitabede yer alan resim boynuzlu. Bu tarih eğer Hicri ise, Miladi 1483/1484'e denk geliyor. Demek ki bizim insanlarımız da Davut'u "boynuzlu" olarak algılamakta bir sakınca görmemişler veya Yahudilerin var olduğunu iddia ettikleri "boynuz" onlar da bir ölçüde saygı duymuşlar. Oysa "boynuz"; kral, rahip veya baş rahip gibi birilerini yaratıcının "ortağı" yapmak demek. Boynuz pagan adeti... Boynuz, akıllı insanların işi değil.

Zaman içinde Batıların OnDavut'un yüzlerce resmini yaptıklarını görüyoruz. Hepsisi taçlı... Metalik çok kollu taçlar. Davut, birinci kral Saül'ün yerine ikinci kral olarak seçildiğinde başına boynuzlu taç takıldı mı bilmiyoruz, fakat Ammon'luları yendiğinde Kral Hanun'un altından yapılmış kıymetli taşlarla süslü tacını kendi başına takmış veya onun

tacından kıymetli bir taş alıp kendi tacına yerleştirmiş. Artık hangisi doğruysa...

Günümüz yazarları bu taca elli bin dolar fiyat biçiyorlar. Demek ki çok kıymetli bir taş. Yol'dan çıkmış toplumlarda boynuzu temsil eden "taşlar" kralların vazgeçilmez aksesuarı. Tarih boyunca tüm kralların başlarına taktıkları taşlar, eğer bir şey değilse "boynuzla telmih". Yani kutsallığa, tanrı tarafından seçilmişliğe... Ermişliğe... Fakat boynuzlu taşları ilk giyen kişiler İsraili krallar değil. Bu gelenek Mısırlılardan, Sümerlilerden geliyor.



Musa'nın mı, Davut'un mu?
s7.orientaltrading.com

Tarih boyunca üç simge çok önemsenmiş: boynuz, asa ve taht... Krallar "kutsal insan olduklarını" göstermek üzere boynuzlu başlıklar giyerken çoban-kral olduklarını ifade etmek üzere her zaman yanlarında asa bulundurmışlar. Taht, mülkü yani devleti temsil edermiş. Kim bilir, belki devleti de değil, sahip olunan toprakları.

Âsa taşıma Adem peygamberin sünneti. Dünyadaki ilk çoban veya ilk hükümdar o. Asa, resul ve kral olmayı temsil ediyor. Sonra ne olmuşsa, insanlar doğru yoldan çıkıp öküzü kutsamaya ve ona ilahlık atfetmeye başlamışlar. Böylece, asaya eşlik eden "boynuzlu başlık" giyme töresi çıkmış ortaya. Batılı kimi yazarlar, OnDavut'u "scepter" adı verilen asa ile çiziyor. Asa; hakkaniyetin, doğruluğun ve adaletin simgesi. Asa'nın diğer söyleniş biçimleri; septer, şepter, sifte, siftah... Batılılar, şepter adı verilen bu değneğin ucuna her zaman fleur-de-liz simgesini yerleştiriyorlar. Yani "aygün" veya "hû" işaretini... Sahibi Kıranlık tacını, böylece Sahibi Kıranlık asasıyla tamamlamış oluyorlar. Son işlem Sahibi Kıranlık tahtına oturmak. Kutsanan "zambak" veya "hû" simgesi hem âsanın ucunda, hem tâcın siperliğinde, hem de tahtın altında...



Asa'lı Davut. Skepter, şepter, siftah...

Kaynak. www.Dreamstime.com

İngiltere Yahudileri 1920'li yıllarda bir iddia ortaya atmışlar, Kraliçe Elizabeth'in OnDavut'un torunu olduğunu ve onun tahtı üzerinde oturduğunu ileri

sürmüşler. On Davut'un üzerine oturduğu sedire "tahtı câvidân" deniyor. Sürekli, kalıcı, daimi, baki taht anlamında. İngilizce diliyle ifade edersek "eternal taht"... "Eternal" kelimesi "Sahip" anlamına geliyor veya "Sahibi Kıran". Onlara göre "Sahip" veya "Tanrı", İsa'dır veya onun dedesi Davut da öyle. Söyleme göre Davut'un tahtı "ebedi kılınmıştır", bu taht ebedi yaşayacaktır. Biliyoruz ki, tarih boyunca bütün krallar devletlerinin ebedi olması için dua etmişler. Bu normaldir, bir dileği yansıtır. Osmanlı padişahları da aynı duayı yapmışlar, paralarının üzerine "Hallede Allah'ü mülkehu" *Allah devletini ebedi kılsın yazısını* yazdırmışlar. Fakat açmazlık şurada. Batılılar krallık kurumunu Davut'tan bu yana gelen kesintisiz bir zincir olarak görüyorlar. Onlara göre tüm krallar Davut'un vârisi veya Davut'un halifesi. Bir diğer açmaz ise eternal tahtı "dünya hakimiyeti" olarak yorumlamaları. Biz, Eternal Taht sözcüğünden ne anlamamız gerektiğini



Boynuzlu Eternal Taht. Koltuğun altındaki taşın Yakub'un başını koyduğu taş olduğuna inanılmıyormuş.

Kaynak: <http://www.jewishagency.org/>

Kurandan öğreniyoruz: "Davut'a güçlü bir iktidar vermiştik". Ne ebedilik, ne boynuzluluk, ne de dünya hakimiyeti. Kraliçe Elizabet, eğer gerçekten Davut'un boynuzlu tahtına oturduğunu ve kendisinin bu anlamda bir Sahibi Kıran olduğunu zannediyorsa "yandı gülüm keten helva".

İnanç ve değerleri simgeler üzerinden topluma taşımanın, insanlara dayatmada bulunmanın ve beyin yıkama ameliyeleri yapmanın tek bir adı var: sembol-mania. Bu delilik, zihni müteal Varlık üzerinde odaklanmaktan alıkoyarak simgelerle meşgul etmekte, mantık yürütme süreçlerini bozmakta ve böylece çağdaş köle kültürleri ortaya çıkarmakta. Taç, taht ve asa maliki olan bir kişi eğer "Sahibi Kıran" ise ve aynı zamanda "Sahip" ise Vahdeti Vücut felsefesinin kapısı aralanmış olmuyor mu? Sahibi Kıran hem Tanrı, hem Tanrı'nın oğlu, hem Ruh-ül Kudüs... Hem her biri, hem hepsi... Doktorlar, psikiyatrik muayenede bu konuşmaları yapacak bir kişi için hiç zaman kaybetmez "insane" teşhisi koyarlar.

Milattan Önce 1000'li yıllar Ortadoğu coğrafyasında "boynuz rüzgarlarının" estiği bir dönem. İbraniler boynuzu; güç, itibar, saygınlık, köşe, ışık veya yükselme gibi manalarda kullanıyorlar. Tanrı adına kestikleri kur-

banlarının bir bölümünü dört köşesi boynuzlu olan sunaklarda yakarak tanrıyı kutsamaya çalışıyorlar. Dört boynuzlu taş sunaklar belki İbranilere de ait değil. Bu sunakların putperest insanların tapınak yerleri olduğundan söz ediliyor. Sonra, her nasıl olmuşsa İbraniler bu sunakları içselleştirmişler, “tanrıya kurban yakma” yerleri olarak kullanmışlar. Bu davranışlarından anlıyoruz ki, ne Tanrı’nın mesajından, ne de putperest toplumların gelenek ve adetlerinden vazgeçmişler. Sunakların dört bir tarafındaki her bir boynuz ayrı bir Sahip... ayrı bir Tanrı... Veya her biri ayrı bir Sahibi Kıran... Başka ülkelerin vatan-daşlarından biri kaçak olarak ülkeye girse ve koşup sunaktaki boynuzlardan birine yapışsa kurtuluyor. Çünkü “tanrının boynuzuna” sarıldı. Tanrının inayetini üzerine aldı. Bu kişi boynuzza sarılmayla birlikte kerem, kıran veya “boynuz sahibi” olmuş oluyor.



Bodrum evleri. Boynuzlu yapılar her yerde.
“Simge hamallığı değil mi?”

Kaynak. ilgiliforum.com

Aslında, dört köşeli taş sunaklar, öküze ve boğaya tapan putperest insanların tapınma yerleri imiş. Putperestler bu sunakları “tanrı” olarak görüyorlar veya “tanrıyla bağlantı” yerleri olarak değerlendiriyorlarmış. Peygamberler putperest uygulama olan bu taş sunaklara, öküz heykellerine, tanrıça heykellerine hep karşı çıkmışlar. Onları kırmışlar, yok etmişler. Tanrıya şirk koşmayı yasaklamışlar. Tanrının “karısı”, “ortağı”, “oğlu”, “yardımcısı”, “arkadaşı”, “dostu” olmadığını söylemişler. Ne çare ki, Yahudiler ve Hristiyanlar “pusulayı kaybetmiş” olduklarından hep Kutsal Ruh, tanrının oğlu, insan-tanrı kralların peşinde koşmuşlar ve bu tür kralları beklemişler. Bu beklentilerini ve inançlarını “boynuz” kelimesiyle şifrelemişler. Eski zamanlarda İbranilerin yaşadığı Kenan illerinin çoğunlukla putperest topluluklarla çevrili olduğundan söz ediliyor. Bu topluluklar vahşi boğaya veya öküze taptıklarından İbraniler de bu dalgaların etkisinde kalmışlar. Onlar da vahşi öküzlere ibr'lere, ang'lara, bos uru'lara rem'lere, rum'lara, torus'lara, sevr'lere tapınmışlar. Türkçede “ibrik” kelimesini kullanıyoruz. “Öküz kafası biçimli taşıyıcı” anlamına geliyor. İbrik ile İbrani kelimeleri akraba. İbrani “öküzsel” demek. Veya “öküzi”... Araplar bunun için “Sevrî” kelimesini kullanıyorlar. İbraniler öküzü sevmeselerdi, öküzün yolundan gitmeselerdi, boynuzu kutsamaları kendilerine bu ad verilir miydi? Hey

Bildiğimiz “manda”.. Akıllara zarar ziyan, ama inanmışlar, tapıyorlar.. Ugarit’lilerin, Amman’lıların, Moab’lıların tanrıları “vahşi boğa”.. Bu tanrıları Mısırlılardan ödünç almışlar. Adlarının Camış veya Molek olması önemli değil.. Önemli olan boynuzları.. Bu yüzden “bu tanrılar” Sahibi Kıran, boynuz sahibi.. Daha sonra İsraililer bu iki tanrıyı birleştirmişler, tek tanrıya dönüştürmüşler ve adına Ba’al demişler. Filistin sözcüğü Baal-istân kelimesinden geliyor. Eski İsraililer Ba’al tanrısına “Ba’al Karnaim” adıyla ibadet ediyorlarmış. Yani, “Sahip Karnaim”, yani “Sahip Kıran”.. Görüyoruz ki, şimdi Sahip Kıran sözcüğü özgün, yeni bir anlama kavuşmuştur: “tanrı”. Sahibi Kıran sözcüğünü isterseniz kutsayın, isterseniz çöpe atın, tercih sizin.

Ba’al, iki boynuzun Efendisi demek... Yani, “İki boynuzlu Sahip”.. Kenanlıların ve İsraililerin ağaçtan, taştan yaptıkları öküz kafalı, boynuzlu tanrılarının adı Sahibi Kıran. Bu gelenek Mısır’daki Apis Öküzü’nden ve Babil’deki Nemrut adı verilen “tanrısal kral” mitolojisinden besleniyor. İbrahim peygamber boynuzlu tanrıları baltasıyla tahrip etti ama, Yahudiler onun seed’inden, onun seyyid’inden gelen Yakub’un, Yusuf’un, İlyas’ın, Musa’nın, Davut’un, Süleyman’ın dinine ne kadar tâbi olabildiler? Her defasında ve sürekli olarak yoldan çıktılar. Tanrı’nın değil, Bos Urus’un boynuzlarının büyüüne kapıldılar. Orta çağda Roma İmparatorluğunun Almanca konuşulan bölümlerinde Yahudilerin giydikleri *Pilus Kornutus* isimli bir başlık var.



Çocukların kendisine kurban edildiği Baal tanrısı.

<http://3.bp.blogspot.com>



Beal tanrısı. Baal, Bel, Temmuz, Vilos, Veles, Belus veya Beleş.

Kaynak. <http://www.touregypt.net>

On ikinci yüzyıldan başlayarak beş yüz yıl boyunca kullanılmış. “Boynuzlu şapka” anlamına geliyor. Tek boynuzlu olan bu şapka beyaz veya sarı renkli olabiliyormuş. Şapkayı İncil’deki ayetlerle ve Kenan ilinin tanrısı Baal’in başlığıyla ilişkilendiriyorum. Batılı yazarlar bu geleneğin Firigya’lı esirlerden kaynaklandığını söyleseler de pek inandırıcı değil. Aslına bakarsanız, şapkada boynuza benzer, öne doğru uzanan bir çıkıntı yok. Şapkanın tepesindeki yüksek külahımsı biçim “tek boynuz” olarak değerlendiriliyor. Avrupalılar Yahudileri ötekileştirmek için böyle

bir şapka giymeye onları mecbur tutmuşlar. Demek ki, farklılaştırma alameti olarak boynuzlu şapkayı onlara layık görmüşler. Tarih öncesi dönemlerde Babil’li Yahudiler de benzeri türde şapkalar giyiyorlarmış. Demek ki, sadece Almanların mecbur tutmalarıyla ilgili değil. Fakat ben bu şapkayı OnDavut’a indiği belirtilen ayetlerle ilişkilendiriyorum: “Benim boynuzum ‘tek boynuzlunun boynuzu gibi’ seni yükseltecektir.” İncil’de buna benzer “tek boynuz” içerikli ayetler var. İncil’in son uluslararası nüshalarında “tek boynuz” kelimesini “vahşi öküz” olarak yeniden düzenlemişler. Beyhûde bir çaba... Tek boynuz veya vahşi öküz, fark etmiyor ki. Öküz-boynuz bağlamından bir türlü kurtulamıyorlar. Baal tanrısının şapkalarına bakın. Baal ve Yahweh tanrıları birbirine mecz olmuş, on ikinci yüzyılda Yahudilerin başına Pilus Kornutus olarak yerleşmiş.



Baal tanrısı ve Tanture adlı kadın başlığı.

www.newworldencyclopedia.org
<http://1.bp.blogspot.com>

On sekizinci yüzyılda Lübnanlı kadınların giydikleri bir başlık biçimi var: Tantur. Osmanlı kadın efendileri dahi bu başlığı giymişler. Baal tanrısının “tek boynuzlu” taçlarıyla tantur arasında ne fark var. Süs veya gösteriş niyetiyle bu başlığı takmaları, onların “gizli mesaj taşıyıcısı” oldukları gerçeğini örter mi? “Tantur” piyasadan kalktı, şimdi yeni görseller moda ve bunlardan biri “maskot”. “Rocky the Bull”, Güney Florida Üniversitesi spor takımının maskotu. “Kaya gibi boğa” anlamına geliyor. İkinci Wilhem’in Abdülhamit’e hediye ettiği “lanetli boğa heykeli” de ilginç bir diğer örnek. “Kızgın boğa” muhteşem bir sanat abidesi ama aslında “bilek bükme” olgusunu temsil ediyor. Almanlar “kendilerine gol atılmasını” temsil eden bu boğayı daha fazla korumak istememişler Osmanlıya “pas” etmişler. Oysa genel geçerli bir kural var. Hediye, hediye edilmez. Boğa, kontrpiyede kalmış bir heykel. İçine düştüğü zor durum nedeniyle artık “itilip kakılan” öksüz bir yavru. Yıldız Sarayı’nın bahçesinde bir müddet oyalandıktan sonra, Lütfi Kırdar Spor Salonu’nun önündeki çimenlerin tadına bakmak istemiş. İnsanlar görüntüden memnun olmamış, bu kez onu Asya yakasına geçirmişler. “Biraz da eski Kadıköy İskelesi’nin karşısında otlasın” demişler. Bu kadar gezmesinin nedeni “yaratılış anlamını kaybetmiş olması”. Şimdi Kadıköy Altıyol meydanında



Tantur veya Tanture.
palestineheritage.org

görücü avında. Sanat harikası olmaktan çıkmış, kendisiyle hatıra fotoğrafı çekilen bir biblo olmuş. Toplumumuz bos-figüratif değildir, “boğaya” anlam yüklemeyiz.

İbranilerin bildirdiklerine göre Davut peygamber her zaman şöyle dua edermiş: “boynuz, kurtuluşum”. Bu duada, boynuz metaforunu kullanarak bir “yaşam deneyimine” atıfta bulunurmuş. Samuel’in boynuzsal bir “kap” kullanarak başını kutsal yağ ile sembolik olarak yağlamasını kendi kurtuluşunun vesilesi olarak değerlendirmiştir. “Boynuz kurtuluşum”, sözcüğünü ben şöyle anlıyorum: “Allah beni seçti ve kurtardı”. Fakat Batılılar OnDavut’u niçin bu kadar “boynuzla” ilişkilendiriyorlar. Boynuz beri gel, boynuz öte git... Tevrat’a ve İncil’e sokuşturdukları boynuzlu ayetler yetmemiş, üstüne ürettikleri mitolojik hikaye ile, “bir de mum” dikmişler. Hikayeye göre Davut küçüklüğünde çobanlık yapıp koyunlarını otlatırken yanı başında büyük bir dağ görmüş. Tepesine çıkıp etrafı seyretmek istemiş. Üstüne çıkınca dağ kıvılcıdamaya başlamış. Meğer o bir dağ değil, Bos Urus adı verilen, dağ büyüklüğünde çok kocaman bir öküzmüş. Davut’u boynuzlarıyla kaldırmış gökyüzünde bulutların üzerine çıkarmış. Tanrıyla buluşturmuş. Derken o arada hayvanlar aleminin kralı olan bir aslan yollarını kesmiş. Bos Urus, kral aslanı görünce boynunu aşağı indirerek kendisine bağlılığını göstermek istemiş. Davut bunu fırsat bilerek öküzün boynundan aşağı inmiş. Fakat bu kez aslanın saldırısına maruz kalma tehlikesi belirmiş. Derken orada bir ceylan gözükmüş ve aslan Davut’u bırakarak ceylanın peşinden koşmaya başlamış. Hikayenin, ana fikri “öküz ve boynuz”...

Yahudilerin ve Hristiyanların bilinç altına işlemiş bu iki kelime. Kültürlerine “emdirmişler”. İngilizcede “embedded”³ diye bir kelime kullanıyorlar ya... İşte “öküz” ve “boynuz” kelimeleri veya bu kelimelere verdikleri manalar onların yaşam ve düşünme biçimlerine “embed” olmuş artık. Şu yazacağım kelimeler “bilinç düzeyinden” gelmiyor, embed edilmiş “bilinç altının” ürünleri: oto-bos, midi-bos, mini-bos, milipa, milka, boss, baas, bush, bushman, bass, bos-poros ve diğerleri... Bizde de “boz”, “bostan”, “bozum” gibi kelimeler var, fakat onları embedik kültür ürünleri olarak niteleyemeyiz. Çünkü “bos”, bizde kutsal bir varlık değil.



Toprak yağlama sürahiciği
(Flask-Matara).

<http://www.ancient-egypt.co.uk>

3 Embedded. Gömülmüş, emdirilmiş, yedirilmiş, içselleştirilmiş.



“Boynuz kurtuluşum...!”

Kaynak. <http://olaniyiolagboye.com>

Davut’un başının yağlanmasında “toprak çanak” yerine boynuz kullanılması önemli. Niçin toprak bir çanak değil de boynuz kullanılmış. Çünkü boynuz; kutsal, deruni ve sembolik manalara sahip. Kokulu kutsal “mesh” yağı, kutsal “boynuz” yerleştirilerek kullanılıyor. Ahlak, hikmet ve hüküm ancak “boynuzdan” akarsa etki yaratıyor. Boynuzdan geçerse anlam kazanıyor. Boynuzlu şapka takmak önemli değil, boynuzun “imbiğinden geçen yağ ile kutsan-

mak” önemli. Kadim zamanlarda görülen “boynuzlu Sahibi Kıranlık” tacını giyme töresi, Yahudilerde “boynuzdan geçen özel kokulu yağ ile mesh edilme” olgusuna dönüşmüş. Bu yağ “kutsal”. Çünkü hahamlar tarafından taze zeytinyağından yapılıyor ve içine bir tür çam sakızı olan “mırra”, “tarçın”, “kenevir yağı” ve “sinâmeki” gibi baharatlar konarak gizemli hale getiriliyor.

OnDavut, *Gulliver’in Seyahatleri* niteliğinde fantastik bir roman. Toplumları eğlendirerek efsunlamak için yazılmış. Veya kendilerine Bos-Urus ruhu “embedd” edilmiş Batılı liderlerin gizli emellerini daha kolay hayata geçirmeleri için “ortam hazırlamaya yönelik olarak”.

Kendimize dönelim ve BizDavut’a bakalım.

Bize göre Davut peygamber, çağları aydınlatan İlahi fenerlerden bir fener idi. İnsanlara doğru yolu göstermeye çalıştı. Fakat İbraniler onun “boynuz vaadinde” bulunduğunu iddia ettiler. Tanrı’nın vahy edilmiş kitabına boynuzlu ayetler soktular. Davut’a “zina ve katl teşvikçisi” iftirasında bulundular. Putperest geleneklerden kaynaklanan “baş sıvama” törenini iptal etmek yerine kutsallaştırdılar. Mesih beklemeye başladılar. Ne, ne beklediklerini; ne de mesihin nasıl bir insan olacağını biliyorlardı. İsa geldi, “O beklediğiniz kişi benim” dedi inanmadılar. Çünkü İsa, zihinlerindeki “kral mesih” şablonuna uymuyordu.

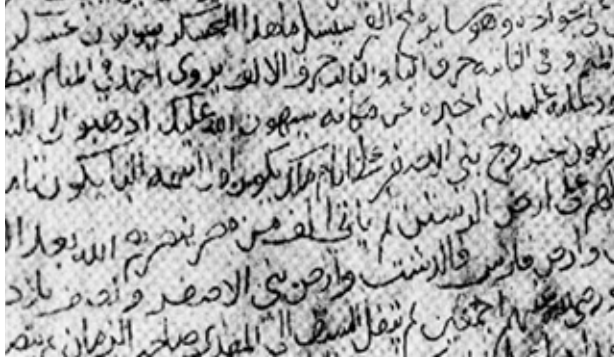
Son şanslarıydı, Peygamberimize de inanmadılar. Artık kıyamete kadar hurafe söylem “Davut’un Boynuzu” veya “Davut’un İktidarı” peşinde koşabilirler. Tahrif edilmiş ayetlere dayandırdıkları bu anlatının görünen yüzünde “boynuz” güç ve iktidar demek ama, arka planda öküz tanrısının “gölgesi” var. Elbisenin dış yüzü, “tanrının gücü”, astarı ise “vahşi boğa”... Bir dönem bizimkilerin de diline yapıştığı için “Sahibi Kıran” sözcüğünü yıkayıp temizlemeye çalışıyoruz, ama nafile. Sahibi Kıran sözcüğü boş bıraktığımız her fırsatta gidip boynuzlu şapkalara, boynuzlu sunaklara, boynuzlu ayetlere eklemleniyor.

Bu kadar eleştiriden sonra, BizDavut için artık Sahibi Kıran tanımlaması yapamam. BizDavut, boynuzsuz bir çerağ... O, parlak bir yıldız. Üç bin yıllık geçmişten bizi aydınlatmaya ve uyarmaya devam ediyor; “gün aşar orucu” ve “gece aşar namazı” uygulamasıyla.



Boynuzlu brazen altar.

Kaynak. <http://www.tsiyon.org>



Hz. Davut'un kılıcının kitabesinden bir kesit.

Kaynak. <http://anahtar.tv>



Davut'un kılıcı.

Kaynak. <https://2.bp.blogspot.com>



Hz. Davut minyatürü (İran).

Kaynak. <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com>

Yıldızı Yâver Sahib-i Kıran

Tarihte özel dönemler vardır. Çok sayıda olumlu özelliğin tesadüfen bir araya gelmesiyle, şans getirdiğine inanılan gök cisimlerinin “bir eksen üzerinde sıralanmasıyla” veya “anlamli bir yıldız kümesi oluşturmasıyla” yeni bir devrin açıldığına inanılır. Bu yeni dönem, karanlık bir gecede dolunay ışığının bulutların arasından sıyrılıp ortalığı aydınlatmasına benzer. Uzun süren soğuk bir kış mevsiminin ardından baharın gelmesiyle güneş ışığının dünyayı yeniden ısıtması gibidir. Sahibi Kıran böyle bir kişi. Yerine göre peygamber, yerine göre kral, yerine göre bir arif kişi. Kim bilir belki de özelliği olmayan sıradan bir insan.

İlgi odağım “kıran” kelimesi. K-r-n harflerinden türetildiği bildiriliyor. Çok sayıda türevi var. Kurun, karn, kranos, karne, karan, karun, karın, akran, kurna, kuran, mukarnas, kerata, giran, giray, corone, karine, kyrios (rabbani), karye, crania, horn, zurna, farr, ferah ve diğerleri. Biz sadece “kıran” kelimesi üzerinde odaklanıp yıldızlarla olan bağlantısını ele alacağız.

Kıran, gezegenlerin veya yıldızların buluşması anlamında. İngilizcede *conjunction* deniyor. Türkçeye “şanslı birliktelik” olarak çevirebiliriz. Araplar bu olaya “Kırânât-ı Kevâkib” demişler. Fakat her tür yıldızın bir araya gelmesi “şans takım yıldızını” oluşturmuyor. Bir araya gelen yıldızların *kırân es-sa'deyn* olması gerekiyor. Bunlar “saadet yıldızları”... Bir rivayete göre saadet yıldızlarının sayısı ikidir, Jüpiter ve Venüs. Bazıları ise, Jüpiter ve Uranüs’ü sadet yıldızları

olarak tanımlamışlar. El-Birunî, Jüpiter ve Uranüs'ün cem olması "kırandır" diyor. Bunun yanında "sadet yıldızı" kavramının içeriğini daha geniş tutan kişiler de var.

Karanlık bir gecede çok sayıda yıldızın bir araya gelerek gökyüzünde bir hayvan figürü oluşturması şans getirecek "mutlu bir tesadüf" olabilir. Bu yıldız adlarının ne olduğuna bakmayın, çok da önemli değil...

Rivayete göre yıldızlar, şans kadar "uğursuzluk" da getirir. Uğursuz yıldız kümesine *kırān en-nahseyn* adı verilirmiş. Örneğin Satürn ile Mars yıldızlarının bir araya gelmesi uğursuzluk işaretidir! Yıldızname kitapları böyle söylüyor. Biz, *kırān es-sa'deyn'e* yani "şans getiren takım yıldızları grubuna" dönelim.

Sahibi Kıran, şans getiren takım yıldızının olduğu günde, ayda veya yılda doğan kahraman kişi... Takım yıldızlarının ışığını, ayın nurunu ve güneşin sıcaklığını taşır içinde. Yıldızlar, ay ve güneş aslında Tanrı gücünün yansımından başka bir şey olmadığı için Sahibi Kıran, Hakimi Billah, Hakimi bi-Emrillah veya Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi...

Şans getiren yıldızların Allah'ın iradesiyle bir araya gelmesi ve "şans takım yıldızını" oluşturması yirmi yılda, yüz yılda, belki de bin yılda bir vuku bulacaktır. Şans yıldızlarının ne zaman bir araya geleceğini, azametli kralların fal okçuluğunu yapan münecimler hariç, kimse bilemez. "Talih takım yıldızı" olduğu gün, tarihin akışı değişir. Artık hiçbir şey eskisi gibi olamaz. İnsanlar, rahata ve mutluluğa erişirler, refah ve bolluk gelir. Fakat bu mutlu dönem, Sahibi Kıran'ın iktidarıyla sınırlıdır. Bu nedenle insanlar ömrünün ve hükümünün uzun olması için ona dua ederler. Yolun iki yanına dizilip en gür seda ile haykırırlar: "Çok yaşa! Ey Sahibi Kıran"... Sahibi Kıran toplumun "talih kuşudur". Şansı ve aynı zamanda gücü.

Sahibi Kıran deyişi bir "mecazı mürsel". Yani kutlu olduğuna inanılan insana yapılan bir gönderme... İnsanlar için kullanılır, ama Allah'a işaret eder. Şans yıldızlarının mucizevi bir şekilde "takım olarak" veya "bir eksen düzleminde" bir araya gelmesini sağlayan, onları "kıran" yapan Tanrı'dır. Aslında Sahibi Kıran, Sahibi Zaman, Sahibi Kerem, Sahibi Lütuf ve Sahib-i Arz'dır. Doğumu, yarattığı yıldızların Kıran'ına tesadüfen denk geldiği için insanoğluna Sahibi Kıran veya Yıldız Yâver deniyor.

Alman şairi Gothe kendisinin "Kıran takımıyıldızı" altında doğduğunu iddia ediyormuş. Normaldir, çok görmemek gerekir. Osmanlı padişahlarının hepsi, en azından teorik olarak, Sahibi Kıran kişiler idi. Bu tür adlandırmada bir beis yok. Kendini şanslı addeden herkes bir tür "Kıran takım yıldızının" olduğu gece

doğduğu iddiasında bulunabilir. Talih yıldızıyla doğanların en önemli özelliği *versatil*¹ olmaları, yani yaşamlarının son gününe kadar dur-durak bilmeden çalışmaları imiş. Ben öyle düşünüyorum, on parmağında on marifeti olan Hazerfen Ahmet Çelebi de mutlaka “bir talih takım yıldızının” altında doğmuş olmalı. O da bir Sahibi Kıran... Kimilerine göre Kıran takımyıldızı altında doğan kişiler yetişkinliklerinde dört güzellikten biriyle taçlanırlarmış: hüküm, ilim, hikmet veya servet. Sanat ve irfan ehli olan kişiler “hikmet” tacını giyerlermiş. Öyle anlıyoruz ki, Mimar Sinan, Sakıp Sabancı ve benzeri tüm başarılı insanlar Kıran yıldızlarının altında doğmuş kişiler.

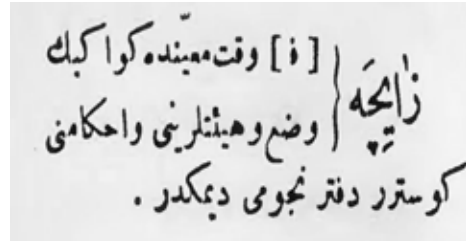


Zâyiçe, nâm-ı diğer, Nücûm nâme.

<http://www.tilsimligomlekler.net>

Günümüzde durum biraz değişik. İnsanlar “talih yıldızından”, “talih takvimine” meyletmış gibiler. Anlamli rakamlara doğru bir hücum var. 2.2.2000, 1.11.2011, 2.2.2012 gibi kafiyeli tarihlerde evlenmek isteyenlerin sayısı hızla artıyor. “Hatırlama kolaylığı açısından” diye gerekçe gösteriliyor, ama zihinlerin bir köşesinde “talih veren gün ya gerçekten varsa” düşüncesi muhafaza edilmeye devam ediliyor. Talih “yıldız kümesini” veya “talih takvimini” kutsal gecelerde arayanları da unutmayalım.

Bir kelime var: Zâyiçe... Diğer adı: “Dâire-i semâviye”, yani “gökyüzü daire-i”. Zâyiçe, yıldızların, belli bir tarihteki yerlerini ve durumlarını gösteren çizelge veya bir tür yıldızname kitabı imiş. Osmanlılar zamanında şehzadelerin doğum günü yaklaştığında veya doğduklarında yıldızlara bakmak suretiyle onların gelecekteki talihlerini ve devirlerinin nasıl geçeceğini belirlemek için kullanılmış. Bir tür falcılık... İşin doğrusu, şehzadelerin Sahibi Kıran olup olamayacakları merak



Zâyiçe: vakit manasında kevakibin vüzuğ ve heyetlerini ve ahkâmını gösterir defteri nücûm dimektir.

Kaynak. <http://www.kamusiasmani.net>

1 Versatil: Çoklu yeteneğe sahip kişi, *hazerfen*.

Hüner Şencan

edilmiş. Bizim toplumumuz tarihsel olarak Sahibi Kıranı koştulanmış. Her alanda, her mevkide bir Sahibi Kıran bekliyoruz.

Sahibi Kıran'dan, Sahibi Kıran'a fark var. Güçleri ve talihlerinin önlerine açtığı genişlik aynı değil.

Pekala ben de kendimi Sahibi Kıran addedebilirim. Bir itfaiyeci, bir marangoz, bir katip, bir müdür niçin Sahibi Kıran olmasın. Herkesin zaten şanslı bir yıldızı var. Doğduğumuzda iki tanesi bir araya gelmişse Sahibi Kıran'ız demektir. Fakat öyle değil. Şans getiren iki yıldız çok zor bir araya gelmiş, nasıl Sahibi Kıran olacaksınız.

Öte yandan, üç beş küçük şans yıldızının bir araya geldiği "takım yıldızlarına" Kıran denmiyor. Bunlar olsa olsa "Kıranlık"... Sahibi Kıran olabilmek için doğduğumuzda gökyüzünde bir araya gelen şans yıldızlarının sayısı çok daha fazla olmalı... Ne bileyim, mesela en az on olmalı ve bir "resim koymalı" ortaya... İki tanesinin bir araya gelmesi güç, beş tanesinin bir arada bulunması neredeyse imkansız gibiyken on tanesinin bir araya gelmesi için torunlarımızın torunlarını beklememiz gerekebilir. Hatta o şanslı hiç bulamayabiliriz de...

Fakat yadsınmaz bir gerçeklik olarak Sahibi Kıran'lar var. Öyle çeyrek, yarım değil, tam Sahibi Kıran'lar... Tam Sahibi Kıran'lık tarihsel adlandırmayla ilgili. Kadim tarihin bir döneminde insanlar bir takım kişileri Sahibi Kıran olarak adlandırmışlarsa bize o lakabı tekrar etmekten başka ne düşer... Artık kaç şans



Venüs, Jüpiter ve Ay "kıran" halde.

*ESO/Y. Beletsky, www.
eso.org/public/images/yb_vlt_moon_cnn_cc/*

arkadaş, bağlı, tilmiz, bende veya izdeş.

Kıran olarak adlandırılan "takım yıldızları grubundaki" gök cisimlerinin adları ihtilafli... Bazılarına göre "burçların her biri" ayrı bir kıran. Kimilerine

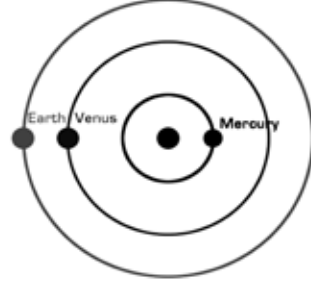
yıldızının bir araya gelip takım yıldızı oluşturduğu önemli değildir. Kadim tarihçilerin yazdıklarına bakılırsa Sahibi Kıran on dört şans yıldızını bir araya getirip "takım oluşturabilen" kişi... Veya Allah onun için 14 takım yıldızının yörüngesini bir şekilde buluşturmuş ve o gece, o hafta, o ay veya o yıl onu dünyaya getirmiş. Sahibi Kıran'ın yıldızları, aynı zamanda onun yakın arkadaşları ve destekçileri. On dört yıldız, 14 havari, dost, Ve peşlerinde binlerce küçük yıldız...

göre ise sadece Venüs ve Jüpiter burçlarının bir araya gelip takım yıldızı oluşturmaya "Kıran" denir. Kıran, güzellik ve bereketi temsil eden Terazi ve Yay burçlarıyla temsil edilmiştir. Bu tanımlamayı daha geniş tutmak gerekiyor, akrep burcu da Kıran, İkizler burcu da... Bazılarına göre, "bir şekilde gökyüzünde hayvansal görünüm oluşturan" burçların sayısı yüzlerce... İnsanlar büyüklükleri ve dünyadan gözle görülebilmeleri nedeniyle Venüs ve Jüpiter burçları üzerinde odaklanıyor. Son olarak 2015 yılında birbirlerine yaklaşmışlar. Bir sonraki "Kıran" 2021 yılının Haziran ayında... 2020 yılında evlilik patlaması yaşanabilir.

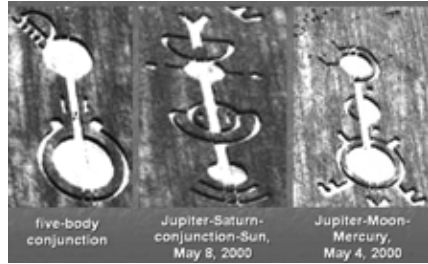
Batıda insanlar omuzlarına, vücutlarının değişik yerlerine şans getiren Kıran yıldızlarının dövmelerini yaptırıyorlar. Ne bekliyorlar ve ne umuyorlar bilmiyoruz. Bu kişilerin öyle, parlak bir duruşa sahip oldukları da söylenemez. Sadece nostaljik takılıyorlar.

"Yıldız Yaver Sahibi Kıran" ifadesi Moğol imparatorluğunda Timur ile ortaya çıkmış ve esas olarak burçlarla ilişkilendirilmiş. Arapça olan Zül-Karn ifadesi İranlılaştırılarak Sahipkıran'a dönüştürülmüş. Jüpiter ile Satürn yıldızlarının kavuştuğu zamanda doğma, "dünyayı fethederek güçlü bir hükümdar olma ve ülkeyi adaletle yönetme" anlamlarında kullanılmış.

Timur, kendi kendisini mi Kıran ilan etmiş, yoksa başkaları mı ona böyle hitap etmiş net değil. Bir rivayete göre, İbn-i Haldun Timur'u Sahibi Kıran olarak ünlemiş. Şah Cihan ve Ekber Şah Makedonyalı Büyük İskender'i birinci, kendilerini İkinci Sahibi Kıran olarak ilan etmişler. Genelde tarihçiler Timur'un soyundan gelenleri "Yıldız Yâver Sahibi Kıran" olarak adlandırma eğilimindedir. Tıpkı bizim Osmanlı padişahlarını Sahibi Kıran olarak tanımlamamız gibi... Ancak Müslüman Hint padişahlarına verilen Sahibi Kıran unvanı; Yıldızlarla mı, Boynuzlarla mı, yoksa "Sahibi Kıran" terimiyle mi ilgiliydi bilmiyoruz. Karışık ve zor bir konu. Ebu Mazhar İranlı bir astrolog ve İslam felsefecisi. O



Yıldızlar kıran eder...
<http://www.dustbunny.com>



Allah'ın kanunu. Yağmurun yağması,
rüzgarın esmesi gibi.

<http://www.cropcircleconnector.com>

Hüner Şencan

Sahibi Kıran değil, fakat Kıran felsefesinin kitabını yazan adam. Yıldızların hareketleri ve manası üzerine kitaplar yazmış. Çalışmaları daha sonra Batı dillerine de çevrilmiş. Hicretten yaklaşık 150 yıl sonra tarih sahnesine çıkan bu zat aynı zamanda hadis alimi imiş. Fakat Ebu Mazhar bir süre sonra işi kehanete dökmüş



Güneş, ay ve venüs Şems tanrısı ve İştar.
japanesemythology.wordpress.com

ve olacakları önceden söylemeye başlamış. *Kitab-ı Kıranat* isimli eserinde Satürn ile Jüpiter'in bir araya gelmesinin yaratacağı etkilerden söz etmiş. Onun zamanına kadar Kıran sözcüğü boynuzla, Doğuyu ve Batıyı birleştirme konusuyla, İlahi nur ve İlahi güçle ilgiliyken onun zamanından sonra "Kıran" gökyüzüne çıkmış, yıldızlar arasında dolaşmaya başlamış.

Diğer taraftan Sahibi Kıran sözcüğü kadim anlayışlara göz kırpmaya devam ederek "Sizi bütünüyle boşamadım, siz de bu sürecin bir parçasısınız" demiş. Mazhar'dan sonra "yıldızların kavuşması" teması ön plana çıkarken "boynuz" teması arka planda kalmış. "Yıldız" temasının yetersiz kaldığı yerde "arka bahçedeki diğer temalardan" destek alınmış, artık hangisi uymuşsa... Mazhar'ın "yıldızların buluşma" teması tam altı yüz yıl sonra saray burçlarında yankı bulmuş. Bunun için Timur denen bir kralın doğması gerekiyormuş. Timur her nasıl olmuşsa "*kıran-ı ke-vakibi*" keşfetmiş ve bu temayı hükümlerlik tahtının burcuna dikmiş.

Ebu Mazhar 750'li tarihlerde yaşamış. Eski bilgileri harmanlayıp yeniden oluşturduğu yıldız biliminin tarihi onun zamanında belki bin yıllık bir geçmişe sahip. Mazhar, yıldızlar konusunda yaptığı çalışmalarda yalnız değil. Çağdaşı diğer "yıldızcılar" da görmek gerek. Nevbaht'ı (777), Maşaallah'ı (815) ve Bağdat'ta yaşayan diğer astrologları...

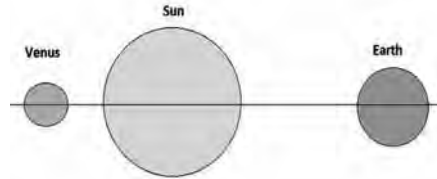
Jüpiter ile Satürn yıldızlarının bir araya geldiklerinde önemli olaylar vuku bulacağını söyleyen ilk kişi İranlı Yahudi Maşaallah... Ebu Mazhar "yıldızsal kıran" temasını ondan almış ve boynuzsal Sahibi Kıran terimine "yıldız" içeriğini kazandırmış. İran'da 250'li tarihlerden önce "astroloji" veya "yıldızcılık" ilim olarak görülüyormuş. İnsanlar o zaman yıldızları, ayı ve güneşi izliyorlar, onlara tanrı olarak bakıyorlarmış ama, yaptıkları bu gözlemleri "ayrı bir bilim dalı" olarak değerlendirmiyorlarmış.

Aslında yıldızların döngü yaptıklarının bilinmesi çok eski zamanlara kadar uzanıyor. Milattan Önce bin yılında dahi yıldızlarla ilgili bir takım hesaplamalar yapılmış, fakat kimsenin aklına güçlü krallar için “Yıldızlı Yaver Sahibi Kıran” tanımlaması yapmak gelmemiş.

Ebu mazhar; Zül Karneyn’i, Kyros’u, Ferruh’u, Farr’ı, Khavarah’ı özümseyip “Yıldızlı Yâver Sahibi Kıran” anlayışına dönüştüren kişi... Çok akıllıca bir iş yapmış. Sıvaları dökülen, kenarı köşesi çatlayan, basamakları kırılan kadim anlayış “öküz başlığı” mimarisini “öküz burcu” ile birleştirip üzerine yeni bir heykel yapmış... İnsanlara, “öküzlerin boynuzlarına” değil, “yıldızlara” bakın demiş ve böylece “Yıldızlı Yâver Sahibi Kıran” terimi çıkmış ortaya.

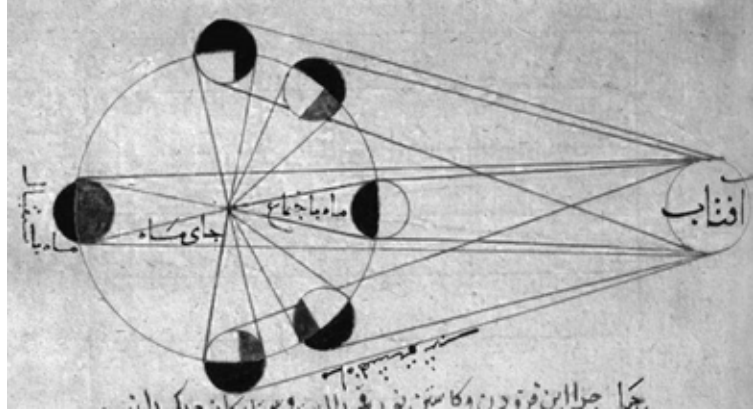
Milattan Sonra 800’lü tarihlerden 1200’lü yıllara geldiğimizde konuya şairlerin el attığını görüyoruz. Mesud Sad Selman, Hakani, Nizami, Sadi, Râşit ed-Din ve Hafız’ın “Yıldızlı Yaver Sahibi Kıran” kavramını alâ-i vâlâ ile hükümdarların, padişahların, emirlerin ve meliklerin göğsüne bir “şanlık” olarak taktıklarına şahit oluyoruz. “Hiç merak etme... Yıldızın Açık padişahım. Çünkü, sen... Zaten şans getiren burçların altında doğmuştun”.

Türkler 1637 yılında Bağdat’ı fethetmek için hücumla geçtiklerinde yüksek sesle haykırıyorlarmış: “El-emân, El-emân, yetiş Ya Sahib-el Kırân vel Zaman...” Kime sesleniyorlardı merak ediyorum. Yıldızının doğuştan “yâver” olduğunu düşündükleri padişahları Sahibi Kıran’a mı, yoksa onun da sahibi olan Sahib’e mi.



Veniüs, Güneş ve Dünya’nın kıranı şansınızı mı açacakmış?

Kaynak. <http://www.investingsuccess.ca/>



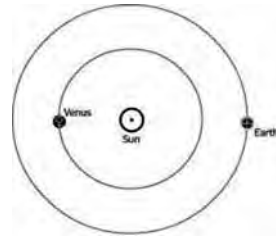
Âfitâb ve Câyi mah...

Kaynak: <http://img03.blogcu.com>



İlmi Nücâm

Kaynak: <http://www.nadirkitap.com>



Superior Conjunction.
Büyük Kıran.

<http://kosmicmind.blogspot.com.tr/>

Sahibi Kıran Musa

Peygamberlerin hakaretlere sabır göstermeleri, onları sahibi kıran yaparak Allah'a daha fazla yakınlaşmalarına sebep olurmuş. Bu manada Yusuf, Süleyman ve İsa peygamber Sahibi Kıran olarak belirlenen kişiler. Tanımlama Celâlettin Rûmî'ye ait. Burada "kıran" kelimesi "yakınlaşma" veya "hızalılık" anlamına geliyor. Celâlettin, Musa peygamberin adını vererek Sahibi Kıran sözcüğünü kullanmamış ama bütün peygamberleri Tanrı'dan gelen "sıratı müstakim" ışığı üzerinde konumlandığından Musa da, İsa da, sevgili peygamberimiz de birer Sahibi Kıran.

Celâlettin, çağının diğer şairleri gibi Sahibi Kıran ifadesini alıyor, ona İslami öğretinin çerçevesinde yeni bir "içerik" kazandırmaya çalışıyor. Güneş, Dünya ve Jüpiter bir çizgi üzerinde ve aynı hizada bir araya geldiğinde "Kıran" gerçekleştiğine göre; Tanrı-peygamber çizgisi de bir tür "cem", bir tür "kıran"... Ve inançlı bir kul bu hizaya girme işleminde üçünü bir aktör olarak yer aldığı anda, "yarım kıran" olgunlaşıyor, "tam kıran" haline geliyor. Kimileri eksen hizalaması için "Tanrı, Peygamber, Veli, Günahkar Kul" sıralaması yapıyorlar ama, benim anladığım "veli" olduğu iddia edilen kişilere gereksiz bir ayrıcalık tanınıyor. Peygamberlerin Sahibi Kıranlık beratları var: Vahiy... Fakat veli, mehdi, mesih, mürşit olduklarını iddia eden kişilerin Jüpiter olduklarının kanıtı ne. Son zamanlarda yapılan çeşmelerin cephelerinde ve camilerin iç süslemelerinde Yahudi ve Hristiyan mimarisinden devşirilen "kıran" görselini biz de kullanma-

ya başladı. Ortada Güneş, sağında Dünya, solunda Jüpiter ve hepsi bir eksen boyunca “kıran” etmişler. Bu görsellik Tanrı, Peygamber ve Veli’yi temsil ediyor.



Boynuz mu?
2.bp.blogspot.com

Bilinçsizce kullandığımız, manasını dahi bilmeden benimsediğimiz süblime bir desen. XRay cihazında röntgen filmini çekseniz bu desenin reem’in, yani “vahşi öküzün” boynuzu olduğunu görürsünüz. Tabi biz insanların dış görünüşlerine bakıyoruz. Kemiklerinin gelişme yapısı, al ve akyuvarlarının yetersizliği sadece doktorları ilgilendiriyor. Danıştığımız, kıranoloji ana bilim dalı hekimi şöyle bir yorum getiriyor: “Vücut yeterli miktarda alyuvar üretmediğinden Yahud-Risto adı verilen dış akyuvarlar kemik iliğine hücum etmiş. Hasta tedavi olmazsa Lösemi’ye yakalanacak. Maalesef ciddi bir tedavisi de yok. Bu tür hastalar en çok 360 sene yaşayabiliyor. Tabi, Allah’tan ümit kesilmez. Bazen tedavinin olumlu sonuç verdiği durumlara da şahit olabiliyoruz.”

Bizim açımızdan konu basit. Musa peygamber “doğru hat üzerinde” yerini konumlandırması ve bu nedenle Tanrı’nın ilahi ışığına mazhar olması nedeniyle Sahibi Kıran. Rumi, “sabır” temasına vurgu yaparken ben “vahiy” temasını önemsiyorum. Bir taraftan şu soruyu sormadan da edemiyorum. Sahibi Kıran terimini kültürümüze korpere etme-

ye ihtiyaç var mıydı? Yoktu, fakat nasıl önleyeceksiniz. Sahibi Kıran terimi çöl rüzgarlarının taşıdığı bir çekirge bulutu gibi. Rüzgarlarla taşınıyor ve sizin topraklarınızın üzerine yağıyor. Kimileri de tadına bakmak istiyor. Tadı buruk, kekremsi. Bu yüzden bala batırıp manasını değiştirmeye çalışıyoruz. Artık görünen manası en azından bizim için farklıdır, ama yüzey dokusunun altındaki filigranı ortadan kaldıramıyoruz. Üzerinde “Sahibi Kıran” yazılı olan kağıdı kaldırıp ışığa doğru tuttuğumuzda yüzümüzü şaşkınlık ifadesi kaplıyor. Çünkü, filigranda “öküz” figürü var. Bu figürün bulunmadığı herhangi bir Sahibi Kıran ifadesi yok. “Olsun, biz öküze bakmayız, sabır ve vahiyle amel ederiz” diyoruz ya... Keşke, bir de “Sahibi Kıran jargonunu kaldırıp çöpe attık” diyebilsek ve böylece toplumumuza 360 yıl ömür biçilme baskısından kurtulsak...

MÖ 1400’lü tarihlerde doğmuş iki Musa var: Biz ve On Musa... Bizim Musa’mız peygamber. Onların Musa’sı önceleri prens iken sonradan peygamber olmuş bir kişi. Musa’ya Tevrat kitabı verilmiş, fakat uyulmayınca Tanrı onu “katına” geri çekmiş. İsraililer Mısırda köle hükmünde çalışırken nüfusları günden

güne artmaya başlamış. Firavun, onların bu nüfus artışlarından endişelenmiş, önlem almak istemiş. Fakat, her zaman Tanrı'nın hükmü geçerli olduğundan bu çabalarında başarısız olmuş. Musa peygamber dünyaya gelmiş ve halkı İsrailileri Mısır'dan çıkararak özgürlüklerine kavuşturmuş.

BizMusa, kendisine vahy gelmesi sebebiyle; OnMusa ise mecazi manada iki boynuzla sahip olduğundan Sahibi Kıran. Tevrat'taki ayette "Tanrı onları Mısır'dan çıkardı. O, vahşi öküzün boynuzlarına sahipti" deniyor. Demek ki OnMusa bir tür Zül-Karneyn, bir tür Sahibi Kıran idi. Tevrat yorumcuları şu konu üzerinde odaklanıyorlar. Burada "vahşi öküz" kim oluyor, tanrı mı diye soruyorlar. Vahşi öküz "tanrı" ve onun boynuzu "Musa"... "Vahşi öküz" tanımlaması tanrıya ilişkin kışkırtıcı bir imge... Dikkati çekmek için mi söylenmiş. Aslında vahşi öküz değil, "vahşi bova" veya "vahşi bovin"... Mısır'dan çıkış eylemi, "yabani boğa" imgesi ile temsil edilmiş. Bir boğa gibi "yardılar, çıktılar" mı demek istenmiş... Anlamaya çalışıyoruz. İncil kitabı belki tahrif edilmiş, ama elimizdeki Tevrat'a "tahrif" kelimesi az gelir. Musa'dan neredeyse bin yıl sonra kaleme alınan bu kitabı insanlara daha iyi betimleyecek başka bir kelime bulmamız gerekiyor.

İsraililer Mısır'dan çıktıktan sonra "Yâ-Hû" adını verdikleri bir ilahı tanrı edinmişler, yazım kolaylığı açısından birleştirerek yazalım, Yahu diyelim. Batılılar "Yahweh" şeklinde yazıyorlar. Yahu, kimi zaman hanif insanların, kimi zaman ise öküzü tapan insanların tanrısı olarak değerlendirilmiş. Yahu kelimesinin anlamı bulanık. Yakup peygamberden sonra işler karışmış, tanrı ismine öküzün veya bovanın renkleri katılmaya başlanmış. Mısırlılar kadim zamanlarda firavunlarına "Horoz Yahu" diye dua ederlermiş. Anlamı, "Boğamız bizimle birlikte..."

Tevrat kitabı BizMusa'ya gelen vahiyleri içermiyor. Musa'dan 800 sene sonra "yazıcı" adı verilen rahipler tarafından kaleme alınmış. Tevrat kitabında "hanif tanrı" ile "bovin tanrı" iç içe. Görünürde bovin tanrısının boynuzundan söz ediliyor ama, güya hanif tanrısının verdiği güç ve kudret kastediliyor. Bize, "siz de böyle anlayın" deniyor. Öbür taraftan Samir'in veya Jelibom'un yapmış olduğu altın buzağı tanrısı, aslında Yâhu tanrısıdır deniyor. Öyle anlıyoruz ki, kutsal boğa, hem Baal'in hem de Yâhu'nun simgesi.

Tevrat malum nedenlerden ötürü öküz ve boğa söylemleriyle süslü. Şu ayeti ele alalım. "Musa boğayı kurban kesti ve parmağıyla kanından bir miktar alıp sunağın dört bir tarafında bulunan boynuzlara sürdü. Tanrının evini te-

mizledi. Böylece safılaştı, tanrıyla bütünleştı. İsraili bir bakıyorsunuz öküz tanrısına tapıyor, bir bakıyorsunuz Hanif Tanrı'ya kurban kesiyor. Zaman geçiyor bütünüyle farklı bir tutuma yöneliyor: "Kim bir öküzü kurban keserse bir insanı öldürmüş gibidir" diyor. Ben bu gelişmeleri öküz tanrısı ile hanif Tanrı arasında gelgit olayı olarak görüyorum. İsraililer tarih boyunca medcezir dalgalarının içinde çırpınmışlar. Milattan Önce 600'lü yıllarda Tevrat kitabını yazma işine soyunan "yazıcı rahipler" ne yardan, ne de serden vazgeçmişler. Tevrat'a biraz öküz ve boynuz, biraz da Yahu "ruhu" katmışlar.

OnMusa'yı bu nedenle öküz ambiyansı çerçevesinde anlamamız gerekiyor. Devir, öküz devri. Ortalık öküz ve boğa kokuyor. İnsanlar öküz boynuzlarıyla daha bir kilometre uzaktan boru çalarak şehre gelişlerini yakınlarına haber veriyorlar. Uygun gördükleri kişilerin başlarını boynuzdan akıtılan yağ ile yağlayarak rahip veya kral tayin ediyorlar. Sunaklardaki öküz boynuzu biçimli çıkıntıları kanla sıvayarak tanrıya yakınlaştıklarını düşünüyorlar. Boynuzu, ilâhi ışık veya ilahi kudret olarak görüyorlar. Ailenin çocukları kendilerine ihsan edilmiş birer boynuz. İktidara gelmeyi boynuzun yükselmesi olarak niteliyorlar. Boynuzdan yapılmış kaplardan su içiyor, yemek yiyorlar. Boynuzdan yapılmış harpları çalarak eğleniyorlar. Boynuzdan borazan yapıp bu borazanlarla insanları ibadete davet ediyorlar. Yaşamın kendisi ve her yönü boynuz. Ancak bu tuhaf anlayışı tarihin tozlu raflarına gömmek yerine, gelecek bin yıllarda doğacak nesilleri koşullandıracak hareketlere girişiyorlar. Kıyamete kadar "boynuzu parlatma" sözü alarak onları zorla borçlandırıyorlar.

Musa halife olarak kendisinin yerine geçecek kişiyi Yuşa olarak belirler. Yuşa peygamber, soy olarak Yusuf'un oğlu Efraim'in kabilesinden. Musa peygamber Yusuf'u "Zât-ı Kibriya'nın ilk öküzü" olarak tanımlıyor. Yusuf semerelidir, verimlidir. Onun boynuzları vahşi öküzün boynuzları gibidir. Onun boynuzları, çocukları olan Efraim ve Manisa... Fakat Yahudi din adamları Yusuf için söylenen bu sözleri onun soyundan gelen Yuşa'ya hamlediyorlar. Yani Zât-ı Kibriya'nın öküzü Yuşadır ve Yuşa, kendisine destek olduğundan Musa da Zât-ı Kibriya'nın öküzü mesabesindedir. Bu görüşler çerçevesinde OnMusa "iki boynuz sahibi" bir kişi ve "zahiri manada olsa bile" bir Sahibi Kıran'dır.

İtalyan heykeltıraş Mikelanj 1515 yılında Sen Peter kilisesinin hemen önüne Musa'nın mermerden, iki insan büyüklüğünde boynuzlu bir heykelini yapmış. Batılılar heykeldeki "boynuzların" Latinceye tercüme hatasından kaynaklandığını söylüyorlar. Biraz araştırma yapıp "Zât-ı Kibriya'nın öküzü Musa" tanımlamasını

görmeseydim “tercüme hatası” tezi inandırıcı olabilirdi. Fakat şimdi hiçbir şey ifade etmiyor. Batılılar Tevrat’ın *Vulgata* çevirisini günah keçisi gibi kullanmak istiyorlar ama güneş balçıkla sıvanmıyor. “Keren ve karan kelimeleri karıştı, aslında onlar boynuz değil ışık huzmesi olacaktı. Onlar tanrının ziyası, nuru” diye çırpınıyorlar ya. Telaşlarını ve içine düştükleri zor durumu ibretle seyrediyorum. Boynuz teması Mikelanj’dan önce de var, çünkü Tevrat’a dayanıyor, yazıcılar On-Tevrat’ı boynuzlu ayetlerle süslemişler.

Yahudiler “boynuz” temasını Hz. Adem’in oğlu Kabil’e kadar götürüyorlar. 1215 yılında çizilen iki minyatür var. Birincisinde Habil ve Kabil birlikte tanrıya kurban keserken görülüyor. İkincisinde ise Kabil’in Habil’i öldürmesi resmedilmiş. Her iki minyatürde de Habil’in başında giysi bulunmazken Kabil’in başına “Judenhut” şapkası var. Çoğunlukla kırmızı kumaştan yapılan Judenhut, bir tür “tek boynuz” başlığı... Bu minyatürlerde “başlıksız Habil”, geleceğin “mesihi” olarak yorumlanırken, “Boynuzlu Kabil” İsa’yı öldüren Yahudilerin simgesi olarak değerlendirilmiş (Mellinkoff, Horned Moses, 129). O vakitler boynuzlu Yahudiler kilisenin düşmanı olarak görülüyorlarmış.

Rivayete göre, tanrı hayvanları korkutması için Kabil’in başına iki boynuz yapmış veya alnından iki boynuz çıkarmış. Bu boynuzlar onu korumak için tanrının kendisine verdiği bir tür “işaret” imiş... Bir tür belirleme, “damga” veya “tamga”... Kimilerine göre Kabil ve onun soyundan gelen insanların tümü boynuzlu, tümü damgalı. Demek ki, ilk Sahibi Kiran veya ilk boynuz sahibi kişi, Adem’in oğlu Kabil...

Aklım kızıl renkli “yudenbaş” şapkasına takıldı. Bu şapka “ne menem” şeydir, herhalde daha fazla araştırma yapmaya değer. Kimi Hristiyanlara göre bu kırmızı şapkayı Yahudiler “boynuzlarını” saklamak için kullanırlarmış. Tanrı, Kabil’e korunması için iki boynuz



Boynuzlu Musa.

<http://maxpixel.freegreatpicture.com>



Musa ve buzağıya tapan kavmi.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>



Yudenbaş şapkası.
pixelsandpedagogy.com

vermiş ama gözleri iyi görmeyen torunu “Lemaç”, boynuzları nedeniyle onu “oyun hayvanı” zannedip yanlışlıkla öldürmüş. Alın size bir boynuz hikayesi daha... İbraniler boynuzu öyle kutsamışlar, yere göğe sığdıramıyorlar. Bu hikayeyi ciddiye alıp “boynuz” geleneğine Sahibi Kıran olan Kabil’in sünneti mi diyeceğiz, yoksa İbrani çılgınlıklarının bir başka söylencesi olarak mı değerlendireceğiz. Kabil’in alnından iki boynuz çıkmışsa, çıkabiliyorsa nasıl olur diye sormayın, mutlaka Musa’nın da alnından çıkmıştır. Öyle ışık falan da değildir, gerçek boynuzdur. Çünkü düşünme süreçlerinin “mantıksal bir sonucudur” bu yargı. Fakat, saçmalık, bir başka saçmalıkla destekle-

nirse “doğruya” dönüşmeyeceğine göre, “mantıksal bozulma” olgusuyla karşı karşıyayız demektir. Bu, “bireysel mantık bozulması” değil, “toplumsal mantık bozulması” olgusu...

OnMusa’yı bir dönem peçeli resmetmişler. Musa, Sina Dağı’nda 40 gün kalıp Zatı Kibriya ile görüştüktan sonra halkın arasına döndüğünde yüzünde çok güçlü bir “ışma” olduğu görülmüş. Kendisi bunun farkında değilmiş. Halkı korkmuş ve yaklaşmaya çekinmiş. Bunun üzerine Musa insanların rahatsız olmamaları için yüzüne peçe örtmüştü.



Peçeli OnMusa.
Kaynak. <http://eatatjoes.net>



Günümüzde dahi giyen var.
<http://4.bp.blogspot.com>

Bu olay tartışılıyor, Tevrat’ta geçen “keren” kelimesini “boynuz” olarak mı, yoksa “ışma” olarak mı tercüme etmek daha doğru diye.

Kimilerine göre olay “ışma” değil “boynuzdur.” Geri döndüğünde Musa’nın alnından iki boynuz çıkmış olduğu görülmüş. Musa utandığından bu boynuzları saklamak için yüzünü peçe ile örtmüştü. “Boynuzları gizleyen peçe” teması... Hım...

Diğerleri itiraz ediyor, kesinlikle “radyant ışığı” idi diyorlar. İtirazcılara

göre peçe fiziki anlamda değildir, mecaz anlamda kullanılmıştır. Bu kişilere göre, Musa Tanrı'yla görüşmesinde peçesini kaldırırken, insanların yanına geldiğinde ışıktan gözleri kör olmasın diye yüzünü tekrar peçeyle örtüyordu. Bu görüş daha makul gibi, fakat “boynuz” kavramı ayağımıza dolanmasa...

Boynuz veya ışık, hangisi doğru bilmiyoruz. İsraililerde yüzünü peçeyle örten tek erkek kişi OnMusa... Günümüzde hâlâ bazı Yahudi aileleri Musa'nın sünnetini sürdürüp yüzlerine peçe takmaya devam ediyorlarmış.

Öyle anlaşılıyor ki zaman içinde Yahudiler ve Hristiyanlar bu “boynuz” kelimesinden rahatsız olmaya başlamışlar. Bu nedenle uzaklaşmak ve unutmak istiyorlar. Fakat nasıl uzaklaşacaksınız. İncil'de 100 yerde “boynuz” kelimesi ve üç yerde “Musa'nın boynuzu” ifadesi var. Zebur kitabının takipçileri “Ey tanrım sen kadirsin, halkımızın “boynuzunu” yükselt, yücelt.” diye dua ederlermiş. Gayet açık anlaşılıyor, OnMusa kesinlikle bir Sahibi Kıran. Eğer “Sahibi Boynuz” lakabını beğenmediyseniz “Sahibi Işıma”, “Sahibi Nur” veya “Sahibi Lütuf” da diyebilirsiniz.



*Peçe OnMusa'nın sünneti mi? Cubbah, huppah, sayvan, sayeban, gölgelik, mizalle, se'be, urus, arş, süradık.
Bizim inancımızda Sekine var mı?*

Kaynaklar: <http://shechinahworshipintlministry.com>
<http://www.bnaimitzvahguide.com>
<http://www.ebnmaryam.com>, <https://art.famsf.org>

When Moses came down from Mount Sinai was the divine light in his face very severe. His wife covered her face. Marriage is a sacred thing and the closest thing to a divine presence. When the bride and groom stand under the chuppah, they are in an elevated state, as they are about to unite as one. In the bride, this elevated state is more revealed. She radiates a special holiness; the Divine Presence (Shechinah), the feminine aspect of God, shines through the face of the bride.

The huppah is mentioned in the Bible in association with marriage: "As a bridegroom goes forth from his huppah."

Whenever the invisible God becomes visible, and whenever the omnipresence of God is localized, this is the Shechinah Glory.



562'den sonra Roma devleti Küçük Boynuz.

Kaynak: <http://www.goodsalt.com>

Mikelanj Musa'nın boynuzlarını gerçek bir boynuz gibi çizmemiş bunlar "küçük boynuzlar". Tomurcuk boynuz da diyebiliriz. Batılılar "little horn" diyorlar. 1830'lu yıllarda Katolik ilahiyatçıları yeni bir teori geliştirmişler ve adını "küçük boynuz" olarak koymuşlar. İlahiyatçıların İncil'den çıkardıkları kehanete göre Roma Kilisesi "küçük boynuzdur". Küçük boynuz pagan Roma imparatorluğunun 476'da çökmesinden sonra yükselecek, coğrafi olarak küçük bir millet olacak; pek çok ülke, devlet ve dili yönetecek; merkezi Roma'nın



Papa mitresi, Musa'nın boynuzu mu?

Kaynak: <http://www.chasubles.eu>

yedi tepesi üzerinde konumlanacak; dini-politik bir kimlikle hüküm sürecek; bütün kralların üzerinde otorite olacak ve saire ve saire diye devam ediyor. Doğrudan, Vatikan devleti tanımlanıyor. Vatikan "OnMusa'nın boynuzu benim" demek istiyor. Sahibi Kıranlık terimi daha önce hep gerçek şahıslar için kullanılırken şimdi "hükmi şahsiyet" için gündeme geliyor. Vatikan devleti, "küçük boynuz" tanımlamasıyla Musa'nın boynuzuna sahip çıkıyor.

Aslında ışıktan yana, boynuzla "karşı" fakat bir türlü boynuzdan kopamıyor.

Piskopos mitre'lerini de Musa'nın boynuzuyla ilişkilendirmek zorundayız. Piskopos, "bölge papazı" anlamında. Osmanlı bizim Piskopos, Batılıların Bişop adını verdiği bu kişilere "Üsküf" demiş. Tarihçiler "Musa boynuzunun" günümüzde en canlı bir şekilde Piskopos mitrelerinde yaşatıldığını düşünüyorlar. Üsküf taçları 1100'lü yıllardan sonra gelişmeye başlamış. "Kurtuluş tacı" adı verilen bu başlıklar yandan bakıldığında iki boynuz çıkıntısına sahip. Ortaçağdaki bilim ve din adamları mitreyi Musa'nın boynuzunun yansıması olarak değerlendirmişler. Çelişkiler yumağı... Bir taraftan Musa'nın boynuzu yoktu, onlar ışıktı, nurdu deniyor. Diğer taraftan mitreler Musa'nın boynuzunu temsil eder diye yorumlar yapılıyor. "Ne seninle, ne de sensiz" diye bir şarkı var ya... İşte öyle... Ne boynuzla, ne de boynuzsuz...

Mitreler eğer boynuzu temsil ediyorsa bu başlıkları giyen Piskoposlar ve Katoliklerin dini lideri Papalar da birer Sahibi Kıran. OnMusa öyle bir gelmiş ki, pîr gelmiş doğrusu. Bütün Latin Piskoposlar onun sayesinde Sahibi Kıran olmuşlar. Onur, güç ve iktidar simgesi olarak görülen mitreler bizim için anlamsız bir sembol ama, Hristiyan kitlelerin üzerindeki psikolojik anlamı der-

in. Batı simgeler üzerinden “dünya hakimiyeti” mücadelesi yürütüyor. Mitre ile kitlelere sevimli ve sempatik gözükmeye çalışıyor... OnMusa'nın boynuz geleneği kapsamında “vahşi öküzün” boynuzunu ışıltatmak için her yonteme başvuruyor. Geçmişin sert imgeleri günümüzde yerini yumuşak ve sıcak sembollere bırakmış. Biz “kıran” kelimesine kilitlenmişken, onlar “mâ-yeter” (mitre'nin okunuşu) şarkısını söylüyorlar ve böylece “Sahibi Kıran” deyişinin bir başka benzeri çıkıyor piyasaya: “Sahibi Mâyeter”.

Söz çok, fakat bu Musa, bizim Musa'mız değil.

Yunus Emre'nin sözlerinden de yararlanarak ifade edelim. Musa'nın yattığı topraklara hor bakma. O kutlu bir peygamber. Yoktur boynuzu, öküzü, ne de radyasyon ışığı. Asasını ejder, denizi yol, firavunu helak etmiş bir Sahibi Kıran kimliğinde eğer varsa çözemediğin algoritmalar; muciz mi, mecaz mı sorularıyla oyalanma, “söylem bağlamla mukayyed, Rabbimin muradı neyse o” de, rahatla.



Tek sebep muharref Tevrat'taki
Boynuzlu ayetler.

Kaynak. <http://farm3.static.flickr.com/>



Boynuz değil, ışıktı diyorlar ya.

Kaynak. <http://www.eyeoofsiloam.com>

Sahibi Kıran İsa

Bana göre, İsa Peygamber Sahibi Kıran değil.

Celalettin Rûmî'ye göre Sahipkıran... Hristiyanlar kendisine Sahibi Kıran diye hitap etmiyorlar, fakat öyle olduğuna işaret edecek her türlü açıklamayı yapıyorlar.

Böylesine garip. Sahibi Kıran terimini kullanmaya çok meraklı olmamakla birlikte dumanlı havayı dağıtmak adına İsa'ya Sahibi Kıran diyeceğim. Sadece ve sadece "vahiy aldığı", kendisine "kitap verildiği" için. Lüzumlu değil ama, eğer böyle yapmazsam, bir gün gelir kimileri bu ifadeyi "boynuzla" ilişkilendirir veya "boynuzda" bir kerâmet olduğunu zannedebilir.

Yazıda iki İsa var: "İsa Krist" ve "İsa Peygamber". Birincisi onların, ikincisi bizim... Birincisi "Dâvut'un Boynuzu İsa" olarak anılıyor, ikincisini ben, "Sahibi Kıran İsa" olarak isimlendiriyorum.

Rûmî, "cefaya sabır gösterdikleri için" bütün peygamberleri sözüm ona "kıran" vasfıyla taçlandırmak istemiş ama sabır olgusuna "kıran" kelimesi ne katıyor, bilmiyorum. Şair görselliği deyip geçelim, yoksa insanların şiir yazarken kelime seçmelerine ambargo mu getireceğiz.

Esas sorun Batılıların adını vermeden, terimselleştirmeden İsa'yı "Sahibi Boynuz" ilan etmiş olmaları. İncil'in 17 ayetinde İsa'dan "Dâvut'un oğlu" diye söz ediliyormuş. Aralarında bin yıllık bir zaman farkı var. İsa, Dâvut'tan belki 40 nesil sonra dünyaya gelmiş ama onun sulbünden sayılıyor. Dâvut'un zürriyetin-

den, soyundan, seyyid'inden, seed'inden... Bir rivayete göre İsa'nın Soyağacı Hz. Meryem aracılığıyla Dâvut Peygambere ulaşıyormuş. Bu yüzden Hristiyanlar,



"Boynuz benim kurtuluşum." Psalm 18:2.

Kaynak. <http://iamthatiamonegod.com>

İsa Peygambere "Dâvut'un Boynuzu" demişler. *Karen le-David...*

Kaynakları okudukça biraz daha "aydınlanıyorsunuz". "Bu", diyorlar "kan bağıyla geçen fiziksel bir silsile değildir, manevî türde bir soyağacıdır. 'Dâvut'un oğlu' olmak mesihî bir unvandır." Yani Dâvut Peygamberden sonra gelmesi beklenen "kurtarıcı kişi" veya "mesih kişidir" İsa... İsa Krist,

Dâvut'un oğludur, ama aynı zamanda onun Sahibi'dir yani onun Tanrı'sıdır. Her nasıl oluyorsa İsa, Dâvut'un manevî torunu, tanrısı ve aynı zamanda boynuzu... Daha önceki yazılarda belirttiğimiz gibi, "tanrının Dâvut'un boynuzunu yükseltmiş olduğunu" biliyoruz.

Hristiyan kaynaklarında İsa, her zaman "Kurutuluşun Boynuzu" olarak adlandırılmış ve ek unvanlar verilmiş kendisine: "Şahlar Şahı, Sahipler Sahibi". Onlara göre "İsa Krist", Dâvut Peygamberin geleceğini önceden haber verip vaat ettiği insanlığı kurtaracak "kutsal kişi", Dâvut'un yerine geçecek olan "boynuzlu vâris".



Jehovah Keren-Yishi.

The Lord. The Horn of My Salvation.

Kaynak. <http://listening.place>

Batılı kaynaklardan okumaya devam edelim: "İsa Mesih'in dünyaya teşrif etmesiyle birlikte, İsrail'de ve aynı zamanda tüm dünyada "boynuz ebediyen hakim olacaktır". İsa Krist, insanlığın kurtuluşunun tek ve yegâne boynuzudur. O, boynuzuyla halkını korur, düşmanlarını yaralar. İsa büyük boynuz, antikrist ise küçük boynuzdur." Tanrı İncil'deki pek çok ayette İsa

ile "boynuz" olarak konuşur. "Tanrı yağladığı kişinin boynuzunu yükseltecektir", denir. Hülâsa, İsa Krist, *kurtuluşun boynuzu, Dâvut'un boynuzu, İsrâil evinin boynuzudur...* Tevrat'ta ve İncil'de geçen boynuz kelimesi sembolik anlamda kullanılıyor. Bir tür mecaz veya metafor... Kastedilen anlam; düşmanlardan,

günahlardan kurtulma, cennete girme ve bütün iyilikleri temin etme... Kısa-cası “boynuz” koruyan, kurtaran, felaha erdiren demek... Yahudilerin ve Hristiyanların tahrif edilmiş kutsal kitaplarına göre İsa'nın boynuzları dışında kalan



Boynuzdan akan yağ ile mesh etmiştin.

Kaynak. <http://theplayfulparents.com>

diğer boynuzlar ve vahşi hayvanların boynuzları önemsizdir, onlar küçük boynuzlardır.

Merak ediyoruz, bu tür metaforik bir anlatımla “dünya hakimiyetinin” peşinde mi koşuluyor... Çünkü Batı medeniyeti bunu sürekli yapıyor. “Boynuz diliyle” konuşuyor, olguları ve olayları “boynuz” diliyle yorumluyor.

Şu cümlelere kulak kabartalım:

“Firavunun kendisi bir boynuz idi. O

kanlı biriydi. Nebu Kad Nezzar da boynuz idi. Herod bir başka kanlı boynuzdur. Bunlar tahrip edici boynuzlardı. Oysa İsa Krist'in boynuzu Kurtarıcı Boynuz'dur. İsa'nın Boynuzu daha yüksektir, o bir krallığa değil, bütün dünyaya hitap eder. İsa'nın Boynuzu onların boynuzlarından daha güçlüdür, çok daha uzun süreler içinde hüküm sürecektir.”

Batı dünyası, Hristiyan olup olmadığı çok da önemli değil, bu tür cümlelerle güçlü bir “boynuz” imgesi yaratmaya çalışıyor. Kastettikleri, herhangi bir hayvanın boynuzu değildir. B-Y-N-Z harflerinden oluşan bu kelimeye imgesel yeni anlamlar yüklenmiştir artık:

Düşmanları püskürten.

Tinsel kurtuluş.

Cennete götüren.

İyilikleri getiren.

Boynuz anlam değişikliğine uğramış “yeni bir kelime” ve “yeni bir imge” olmuştur. Pekala başka bir kelime de bulunabilirdi. Fakat diğer kelimelerin aynı etkiyi yaratması zor. İnsanların bir zamanlar taptıkları öküz tanrısıyla ilişkiliğe sahip olması “boynuz” kelimesini ayrıcalıklı bir konuma getiriyor. İnsanlara, “Boynuzu düşün ama o boynuz, günlük dilde konuştuğumuz değil... Fakat, ne olur ne olmaz, yine de bildiğin boynuzdan kopma” deniyor.

Peki, niçin illâ “boynuz”... Çünkü bu kelime hem Eski Ahit'te, hem Yeni Ahit'te var. Bu yüzden kullanmamazlık edemiyorlar. Bu kelimedenden asla kurtu-

lamayacaklar, yaşamları kıyamete kadar boynuzla haşır neşir olmaya devam edecek. Batılılar “İsâ Krist” diyorlar ya, bu ifade “İsâ Mesih” demek veya “İsâ Yağlanmış”... Christ, “yağlanmış biri” anlamına geliyor. İsâ Mesih, kimilerine göre herhangi bir kişi tarafından maddi türde bir yağ ile yağlanmamıştır. Fakat tanrı onu “kutsal ruh” ile yağlamış veya kendisini mesih olarak tayin etmiştir. İsâ, “yücelik yağı ile yağlanan” kişi diye tanımlanıyor... “Mesih” kelimesi Kuranda da geçiyor, fakat “Kurtuluşun Boynuzu” anlamında değil. Sadece Hristiyanların gelenekselleştirdikleri bir “lakap” olarak değerlendirilmiş. “Dünyada ve ahirette itibarlı, Allah’a çok yakın” ifadeleri “mesih” kelimesine değil, Hz. İsâ’nın kendisine yapılan bir atıf. Kuran, bu lakabı ne görmezlikten gelmiş, ne de özel bir önem vermiş.

Hz. İsâ zamanında önemli olaylar, törenler “boynuzdan” yapılmış borazanlarla insanlara duyurulmuş. Tanrıya sunulan kurban kanının, kurban ruhunun, kurban niyetinin gücünü taşıyormuş “boynuzlar”. Fakat tanrı, Nezâretli İsâ’yı Dâvut Peygamberde olduğu gibi boynuzla değil, kutsal ruh veya kutsal güç ile “yağlamış”, “mesh etmiş”... Biz farklı bir dilden konuşuyor, “Cebrail gelmiş, kendisine vahiy getirmiştir” diyoruz. Bu yüzden, Makedonca *yok* anlamına gelen kelime ile ifade edelim: “Nema boynuz”, “nema kutsal ruh”, “nema yağlama”, “nema mesh etme”... Yok böyle şeyler.

Buradaki “yağlama” veya “mesh etme” boynuzla telmih. Dâvut Peygamberin başının boynuzdan akıtılan yağ ile “yağlandığını” hatırlayalım. “Yağlama” sözcüğü, kendisine bağlı imgesel ilineği arka planda taşımaya devam ediyor, “boynuz”...

Günümüzde Müslümanlar Kurban Bayramı’nda kestikleri koçların boynuzlarını çukura gömüp çürümeye terk ederler. Eski zamanlarda ise kurban boynuzları çakı, bıçak veya kılıç sapı yapmak amacıyla kullanılmış. Boynuz bizde, “hiç bi şey...” Kıymeti harbiyesi olmayan bir nesne...

Evangelistlere göre İsâ, dünyanın “Kurtuluş Boynuzudur”. Öyle söylüyorlar: “Tanrı bizim için bir Kurtuluş Boynuzu yükseltmiştir. O da İsâdır. İsâ Kurtuluşun Boynuzudur.” Öyle anlıyoruz ki, İsâ’yı “tanrı” olarak tanımlamış olmaları biraz da bu “Boynuz” olgusuyla ilgili.

Boynuz kelimesi İbranice “*keren*” kelimesinden kaynaklanıyor. Yunanlılar kelimenin son harfi olan n’yi sigma harfine dönüştürmüşler ve böylece keren kelimesi “keros” veya “kerastos” olmuş. Zaman içinde yazım ve söyleyiş biçimlerindeki değişiklikler devam etmiş “keros” kelimesi “kristis” haline gelmiş; son-

ra hristos, Hristiyan kelimeleri türetilmiş (Jacob Bryant, *An Analysis of Ancient Mythology*, s. 27). Kris ve Kristiyan kelimelerinin etimolojik olarak “boynuz” kelimesinden türetilmiş olmasına şaşırıp, teaccüp etmez misiniz.

Jesus Krist, “İsâ Boynuz” demek ama, buradaki boynuz, “mümtaz şahsiyet” anlamına geliyor. “Seçilmiş” kişi demek. Batılılar, Krist sözcüğünü kullanırken bu kelimededen “fiziki boynuz” manasını çıkarmıyorlar. Tıpkı “yavuz” kelimesinin günümüzde “gözünü budaktan esirgemeyen” şeklinde kazandığı yeni anlam gibi. Yüzeyde görünen anlam değerini yitirmiş, “sembolik anlam” sahneye çıkmış. Fakat, “gerçek boynuz” anlamının, süblime bir mesaj olarak zihnin arka planında insanların düşüncelerini ve duygularını yönetmeye devam etmediğinden nasıl emin olacağız.

Kelimeler tek bir harf veya lehçe değişikliğiyle bile farklı anlamlara sahip olabiliyor. Farklılaşan anlamları “teke irca” etmeye gerek yok. Korn, kırıs, keriz, kiraz, keresun, giresun, kire, kırca, maşt-rapa (yağ kabı), demo-krasi ve aristo-krasi gibi kelimelerin DNA’larında “boynuz” kromozomlarının uçtuğunu görüyor, tebessüm ediyoruz. Şu “keren” kelimesi ne kadar da güçlü imiş, Frenklerin genlerine ve ruhlarına işlemiş. Dini söylemlerine, din dışı söylemlerine, hâsılı bütün yaşamlarına emdirilmiş.

İncil’in *Revelation* kitabında “kuzunun boynuzlarından” söz ediliyor ve Hristiyanlar “kuzunun boynuzları” terimini İsâ Mesih’e işaret sayıyorlar. İsâ saflığı, masumluğu temsil etmek üzere çoğu kez kurban edilen “kuzu” figürüyle görselleştiriliyor. Kurban edilecek yedi boynuzlu ve yedi gözlü bir kuzu...

Yahudi ve Hristiyanların ortak Kutsal Kitabı bu tür “boynuz” metaforlarıyla dolu. Onlara göre, yedi boynuz güç ve üstünlüğü ve yedi göz, tanrının yedi ruhunu temsil ediyor. “Kuzu İsâ, yedi gözüyle dünyanın dört bir tarafında insanların başına gelen her şeyi görüyor ve her şeyi biliyor.”

Tahrif edilmiş Kutsal Kitap, her nedense metaforik anlatımı önemsiyor. Kuzunun yanında, kartal ve aslanı da mecazlı anlatım için bir araç olarak kullanıyor. Fakat hiçbir mecaz “boynuz” gibi yüce bir seviyeye çıkamıyor.

Kimi yazarlara göre, “boynuz” kelimesi İncil’de Hz. İsâ ile ilişkilendirilmemiştir. Sadece “kuzunun boynuzları” kavramı onunla ilişkilidir. Diğer boynuzlar



Revelation kitabında tasvir edilen tanrı resmi.

lislam.files.wordpress.com

Hüner Şencan

İsâ'ya yapılan yakıştırmalardır. "İsâ" ismi ile "boynuz" kelimesini eşleştirmek doğru değildir. Bu yazarlar haklı, bize göre de İsâ'yı boynuzla açıklamak doğru değil. Fakat ne yapsalar, ne söyleseler boş. Öyle anlaşılıyor ki, Batıların gözünde İsâ, Kurtuluşun Boynuzu (*Keras Soterias*) olmaya devam edecek. *Sahibi Kıran* değil, fakat *Kurtuluş-u Kıran* olarak.

Boynuz jargonunu iptal eden Kuran'ın diliyle ifade edelim:

Allah'a iman ettik.

Bize ne indirildiyse,

İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve onun torunlarına,

Musa ve İsâ'ya ne indirildiyse,

Diğer Peygamberlere ne verildiyse,

Hepsine iman ettik.

Peygamberlerin arasında fark gözetmeyiz.

Biz, sadece Allah'a boyun eğerez.



Mesih yağı nedir?

Kaynak. <https://i1.wp.com>



May the God be with you

May the God be with you.

Allah'a emanet deyişi ve tanrı algısı.

Kaynak. <https://ae01.alicdn.com>



Mesih kuzu ve boynuz.

Kaynak. <https://scontent.cdninstagram.com>

Prenses Emine

Aslında “Kıral Kızı” lakâbıyla meşhur, ama istedim ki “Emine” sözcüğü öne çıksın. Üsküp’te bulunduğum yıllarda tarihi eserleri araştırırken “Kral Kızı Türbesi” adı altında bir yapı olduğunu duymuştum. Benim için “türbe” sihirli bir sözcüktü. Bir Kral, kızına “türbe” mi yaptırmıştı? Kızın ne özelliği varmıştı ki? Yoksa o, bir padişah kızı mıydı?

Bu sorularla yola çıktım. Çevremdeki insanlara soruyordum, “*Kral Kızı Türbesi varmış, nerede olduğunu biliyor musunuz?*” Kimse hatırlamıyordu. Duy-mamışlardı, bilmiyorlardı. Kimisi “*Evet, eskiden öyle bir türbe varmış, ama nerede olduğunu bilmiyorum*” diye yanıtlıyordu sorumu. Hayretler içindeydim. Kaynaklarda yazılı olan bir türbeden insanların haberdar olmamaları garipti. Merakım daha da arttı. Artık kimi yakalarsam ona Kral Kızı Türbesi’nin yerini bilip bilmediğini soruyordum. İnsanlar tebessüm ediyorlar, olumsuz yanıt veriyorlardı. Durum, bir taksi şoförünün söylediği gibiydi. Şoför gülererek anlatıyordu, “*Burası Balkanlar. İnsanlar her şey hakkında her şeyi bilirler ama, bir şey hakkında hiçbir şey bilmezler.*” Bir gün bu soruyu, tesadüfen Boşnak asıllı bir vatandaşa sordum. Bana, “*Gazi Baba Belediyesi’nin arkasında olabilir*” gibi belirsiz bir cevap verdi. Bir ipucu yakalamıştım. Birkaç gün sonra fırsat bulur bulmaz, şoförümü aldım Gazi Baba Belediyesinin yolunu tuttum. Arabamızı o zamanlar küçük barakalar şeklinde olan belediye binasının bahçesine park ettik. Görevlilere “*Burada Kral Kızı Türbesi varmış, biliyor musunuz*”, diye sor-

Hüner Şencan

duk. Bir iki soruşturmadan sona yaşlıca biri tepeye çıkan şose yolu bize işaret ederek “*takip edin karşımıza çıkacak*” dedi. Sevinçliydim. Aylardır aradığım türbeye nihayet kavuşacaktım.



Türbenin yıkık hâl-i pür melâli.
Kaynak. <http://sandzakpress.net>

Betondan yapılmış şose yoldan yürüyerek yukarıya doğru çıkmaya başladık. Tam hatırlamıyorum üç dört yüz metre yürümüşük ki, küçük bir alana geldik. Etrafta birkaç taş parçası vardı ve dörtgen planlı düz bir temel. Burası bir mezar yerine benzemiyordu. Sağa, sola baktık, başka bir şey göremedik. Öyle anlaşılıyordu ki, Kral Kızı Türbesi burasıydı. Taş zeminin dört bir tarafına kısa demir çubuklar çakılmış ve bu çubuklara ip bağlanarak üstün körü bir korkuluk yapılmıştı. Ben türbeyle karşılaşmayı umarken gördüğüm bu manzara karşısında hayal kırıklığına uğramıştım. Etrafa bir kez daha baktık, acaba yanılıyor muyuz diye... Yanılmıyorduk, o türbe buradaki kalıntılardı. Daha dikkatli incelemeye başladım. Türbeden geriye dört beş taştan fazlası kalmamıştı. Diğer taşlar bir şekilde götürülmüş veya taşınmış olmalıydı. Orta yerde ıslanmış ve kirlenmiş iki havlu gözüme çarpıyordu. Bir de kırık ibrik parçaları. Şoförüm Rom vatandaşların çocuklarına sağlık dilemek veya çocuklarını evlendirmek için bu tür uygulamalar yaptıklarını hatırlattı. Mezarın çevresinde beş on dakika oyalandık. Yolum yukarısına doğru çıktık, başka ilginç bir şey var mı diye. Hepsi o gördüğümüz manzaradan ibaretti. Türbe değil, ama sadece “bir yer” bulmuştuk.

Gazi Baba Belediyesi bölgesine zihnimdeki üç dört soruyla gitmiş, onlarca soruyla geri dönmüştüm. O vakitler İnternet’te Türkçe araştırdığınız zaman “Kral Kızı Türbesi” yazdığınızda karşınıza hiçbir şey gelmiyordu. Kimdi bu Kral Kızı... Biraz düşününce Arnavutların bu kıza pek ilgi göstermediklerini, Boşnakların daha yakın olduklarını anladım.

Bir protokol yemeğinde bir arada idik. Yanımda Bosna’dan gelen milletvekilleri vardı. Sohbet ediyor, şakalar yapıyorduk. Yanımdaki milletvekili Osmanlı’yı anlatıyordu. “İleri, ileri... Her zaman ileri. Osmanlı serhatleri zorlayan bir düşünce yapısına sahipti” diyordu. Milletvekilinin bahsettiği, Şehzade Süleyman’ın sözleri idi: “İleri, ileri, haydi ileri / Alalım düşmandan eski yerleri”. O an aklıma geldi milletvekiline sordum. “Kral Kızı Türbesi’ni biliyor musunuz,

orada yatan kişinin adı nedir” dedim. Hatırlayamadı. Arkadaşlarına sordu, onlar da hatırlayamadılar. “Dur” dedi, “söyleyeceğim”. Hatırlamak için çaba harcıyor, başını sallıyordu. “Hay Allah, nasıl unuttum, Hah, tamam, Katerina. Onun adı Katerina’ydı.” dedi ve yine yarım bıraktığımız yerden konuşmalarımıza döndük. Bu ismi unutmamak için yemek boyunca içimden birkaç defa tekrarlamak zorunda kaldım. Unutursam yazık olacaktı, yeniden uğraşacaktım.

Demek ki, kahramanımız Katerina isimli bir kızdı. Kral Kızı Katerina... Çok sonraları onun Prenses Emine olduğunu öğrenecektim. Katerina veya Emine isimli bu kişinin hikayesinin peşine düşmek önemli miydi, bilmiyorum. Beni cezbeden “türbe” kelimesiydi. Kral kızına niçin “türbe” yapılmıştı. Kral kızlarına türbe değil, “mozele” yapılırdı. “Sakın o, bir padişah kızı olmasın” diye soruyordum kendime.

Kral Kızı Katerina?

İpucunu yakalayınca araştırma yapmak kolay oluyor. Daha ilk araştırmada Prenses Katerina’nın Bosna Kralı Stephen Thomas’ın kızı olduğunu öğrendim. Thomas iki evlilik yapmış. Birincisi Voyaça ve ikincisi Katerina ile.

Voyaça isimli karısından Stefan Tomaşeviç (1461-1463) doğmuş. Bosnalıların son kralı ve aynı zamanda Prenses Emine’nin Hristiyan üvey kardeşi. Tomaşeviç, Helen isimli bir kadınla evlenmiş. Karısı evlilik sırasında adını Maria olarak değiştirdiğinden iki adı var. İlk adı Helen sonraki adı Maria. Tomaşeviç 1459 yılında Sırbistan despotu oluyor, fakat iktidarda fazla kalamıyor. Fatih Sultan Mehmet’in 20 Haziran 1459’da Semendire’yi ele geçirmesi üzerine eşini alıp Bosna’ya babasının sarayına kaçıyor ve üç yıl babasının sarayında yaşıyor. Baba, 1461 yılında ölünce onun yerine geçip son Bosna Kralı oluyor.

Kral Thomas’ın ikinci karısının adı Katerina... Kralın bu eşinden iki çocuk doğuyor, Zigmund ve Katerina. Kraliçe Katerina, kızına da kendi adını koyuyor. Üvey ağabey Stefan Tomaşeviç’e geri dönelim. 1461 yılında kral olunca durumu toparlamaya çalışıyor, Papa’ya mektup yazıp destek istiyor. Papa ona “dualarımız seninle” deyip süslü bir taç gönderiyor ve “seni Bosna Kralı ilan ediyoruz” diyor. “Taç yardımı” fazla bir anlam ifade etmediğinden üvey ağabey bu kez Venediklilerden yardım ricasında bulunuyor, fakat onlardan da bir şey elde edemiyor.

Bu arada 1463 yılında, Fatih Sultan Mehmet küffar illerine sefere çıkmış. Fatih, Üsküp yolunu izleyerek Bosna topraklarına giriyor ve kralın yaşadığı “Babavaç” şehrini ele geçiriyor. Üvey ağabey, önce Yayçe kasabasına, oradan da Kılıç adı verilen başka bir yerleşim yerine kaçıyor. Bu sürede Bosna boydan boya Fatih Sultan Mehmet tarafından fethediliyor, Dalmaçya kıyıları ve Raduşa

Hüner Şencan

da dahil olmak üzere... Üvey ağabey Tomaşeviç, kaçtığı Kılıç kasabasında yakalanıyor ve Yayçe kasabasına geri getiriliyor. Şeyhülislam'dan fetva alınarak orada boynu vuruluyor. Üvey ağabeyin üç yıllık kraliyeti böylece sona eriyor. Ağabeyinin Karısı Maria, Adriyatik kıyılarına kaçarak canını kurtarıyor. Bir başka rivayete göre ise akıncı beylerinden birinin haremine dahil oluyor. Kaynaklarda Tomaşeviç ve Maria'nın çocuklarının olduğundan söz ediliyor, fakat akıbetleri ve isimleri hakkında herhangi bir bilgi yok.



Kartal yuvası, Babavaç kalesi ve şehri-1462.

Kaynak. <http://bosnakmedya.com>

Anlatılanlar karmaşık ve çelişkili. Bir kaynakta şu bilgileri okuyoruz. Tomaşeviç'in karısı Helen Macaristan'a kaçtı ve oradan da İtalya'ya geçerek Papa'ya sığındı. Ömrünün sonuna kadar bir Nun olarak yaşadı ve 1474'te öldü. Demek ki "bir akıncı beyi onu haremine aldı" bilgisi doğru değil.

Fatih Sultan Mehmet Bosna'yı feth etmeye başlayınca Kral ailesinin üyeleri şaşkınlıkla kaçışmaya başladılar. Katerina ve Zigmund Hırvatistan taraflarına doğru kaçarlarken; anneleri Kraliçe Katerina, Dalmaçya kıyılarına yönelmiş.

Hırvatistan'a geçmeye çalışan Zigmund ve kardeşi Katerina, Yayçe kasabası yakınlarındaki Deveçayı köyüne kaçarlarken, fakat daha fazla uzaklaşmadan yakayı ele verirler.

Anneleri Katerina başarılı olur, Ragusa'ya ulaşır ve kocası Tomas'ın kılıcını eğer Türklerden kaçıp kurtulursa oğlu Zigmund'a teslim etmek üzere şehir yetkililerine verir. Sonra Ragusa'dan Roma'ya geçer ve Papa'ya sığınır.

Bütün hikaye, Yayçe'de yakayı ele veren Kral Tomas'ın ikinci karısından doğan çocukları Zigmund ve kız kardeşi Katerina ile ilgilidir.

Önce Zigmund'a bakalım. İkinci Mehmet, yakalandıktan sonra Zigmund'a iltifat eder. Kendi saflarına geçmesini ve Müslüman olmasını talep eder. Zigmund başlangıçta Müslüman olmayı kabul etmez, fakat kendisine bağlılık gösterir ve emrinde savaşmaya hazır olduğunu bildirir. Kutlu Komutan onu Sancak Beyi yapar. Zigmund Fatih'le birlikte Otlukbeli Savaşı'na katılır. Zaman içinde Fatih onu dostluk halkasına alır, kendisiyle satranç oynar. Her defasında

hamleler yaparak onu yener ve sonra, “Gel Müslüman ol” diye teklifte bulunur.

Bu arada annesi Kraliçe Katerina da boş durmamaktadır. Roma’dan haberler göndererek fidyeye karşılığında oğlunun ve kızının serbest bırakılması için uğraşır. Beyhude bir çabadır bu. Annesinin fidyeye ödeme gayretlerine rağmen Zigmund Hristiyanlığı terk ederek Müslüman olur ve “Kral oğlu İshak Bey” adını alır. Annesi daha çok üzülür, oğluna haber göndererek son bir girişimde daha bulunur. “Hristiyanlığa geri dön, seni Bosna Kralı ilan edeceğim” der. Fakat, boşuna. Çünkü, Zigmund iyice düşündükten sonra Müslüman olmuştur ve artık adı İshak Bey’dir.

İshak Bey, İkinci Bayezid zamanında Karesi iline Bey olarak atanır. Daha sonra Osmanlı-Memluk Savaşı’na katılır. Bu savaşta yenilirler ve birçok beyle birlikte Memlüklüler tarafından esir alınır. Sonra bir fırsatını bulan İshak Bey kaçıp kurtulur ve Memlüklülerle yapılan bir başka savaşa iştirak eder. Yapılan bu savaşta er meydanını erken terk ettiği için diğer komutanlar tarafından sorgulanır. İshak Bey, yaptığı makul açıklamalarla kendini aklar ve berat eder. İshak Beyin adı son olarak Osmanlı’nın zaferi ile sonuçlanan Hırbova Savaşı’nda geçer. Nerede ve nasıl öldüğü meçhul... Evlendi mi, çocuklar var mıydı bilmiyoruz. Fakat Hristiyanlık dinine geri dönmediği kesin.

Kraliçe Katerina, iki çocuğunun birden Müslüman olmasına üzülür. Onları ele geçirmek ve Hristiyanlık dinine geri çevirmek için her türlü girişimde bulunur, sonuç alamaz. Sonunda Roma’da ölür ve Aracoeli Santa Maria Kilisesi’ne gömülür.

Tomas’ın hem karısının adı, hem de kızının adı Katerina. Kral kızı Katerina tam olarak hangi tarihte Müslüman oldu bilmiyoruz. Ele geçirilmelerini takip eden üç yıl içinde din değiştirmiş olmalı. Müslüman olunca kendisine Prenses Emine adı verilir. Bosna toprakları Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiğinde Katerina’nın dokuz yaşında olduğu söyleniyor. Bilimsel kesinlik peşinde değiliz. Rakam duyarlılığı tarihçilerin işi. Eğer bu iddia doğruysa, Katerina 1453 yılında doğmuş olmalı. Zigmund ve kardeşi Katerina yakalanınca ağabesiyle birlikte İstanbul’a gön-



2013 yılında yeniden inşasından sonra.

Kaynak. <http://fbl.ba>



Kral Kızı Katerina veya Anne Katerina.

Kaynak. <https://i0.wp.com>

derilirler. Bir rivayete göre dönüş yolculuğunda Katerina hastalanır ve Üsküp'te kalır. Bir başka rivayete göre ise, ağabeyisi orduya katıldığından henüz yaşı küçük olan kızın gözetilmesi ve aile ortamında bakılması için İsa Bey'in ailesine emanet edilir. Katerina hangi prosedür içinde Müslüman olmuştur, bilmiyoruz. Fakat annesinin onları İslamiyetten döndürme çabalarının başarısız olmasından anlıyoruz ki, İslamiyeti o da ağabeyisi gibi sağlam bir şekilde seçmiştir.

O vakitler Üsküp'te İsa Bey sancak valiliği yapmaktadır. Kendisine Veli Komutan İsa Bey diye hitap ediliyor. Fatih'in kutlu komutanlardan biri. Katerina büyük ihtimalle İsa Bey'in sarayında yaşamış olmalı. Hastalık nedeniyle genç yaşta öldüğü bildiriliyor. Yolda mı hastalandı, yoksa kara sevdaya mı düştü bilmiyoruz. Ölüm tarihi kesin değil. Bir kaynağa göre 1474 tarihinde vefat etmiş. Eğer dokuz yaşında Müslümanların safına geçmişse 20 yaşlarında ölmüş olmalı. Prenses Emine, 1464 ile 1474 tarihleri arasında on yıl boyunca Üsküp'te yaşar ve Üsküplüler onu Kral Tomas ve Kraliçe Katerina'nın kızı Müslüman "Prenses Emine" olarak tarihe kaydederler.

Vefat edince kendisini Gazi Baba Mezarlığına defn ederler ve mezarının üzerine bir türbe yaparlar. Ben bu türbenin İsa Bey tarafından yaptırıldığını düşünüyorum. Türbe, onun prenses ve Müslüman olmasına saygı alameti... İslamiyeti seçmiş, adını Emine olarak değiştirmiş, genç yaşta hastalanarak ölmüş ve insanlar onun anısına saygı duyarak bir "türbe" yapmışlar, çok mu... Bırakalım birileri mezarına havlu atsınlar, gömlek, tülbent bıraksınlar, mezarına ibriklerle su döksünler. İnsanların kurgu ve emel dünyaları geniş. Nasıl önleyeceksiniz. Kabahat, dört direk üzerine inşa edilmiş kubbeli yapıda değil, bizim insanlarımızı yeterince eğitmememizde.

Kral Kızı Türbesi; Üsküp, Gazi Baba Beldesi, Uryan Baba mevkinde, Hacılar yolu kenarındaki bir tepenin üzerinde.

Türbenin önemli iki eski fotoğrafı var. Biri yakın plandan, diğeri uzaktan çekilmiş. Yakın plan görünümü türbe resmi, yapının 2013 yılında yeniden inşa edilmesine imkan sağlayan en önemli belge. Uzaktan çekilen resim ise o tarihlerdeki Gazi Baba Mezarlığı tanımlıyor. Bütün mezar taşları darma dağınık, çoğu yok olmuş ve sadece Kral Kızı Türbesi ayakta. Sanki bütün mezarlığa bekçilik ediyor gibi. Kral Kızı Türbesi 1963 yılındaki büyük



Gazi Baba Mezarlığı, Kral Kızı Türbesi.
Kaynak: www.hunersencan.com

Güdük Minare

depremde yıkılır ve 2013 yılına kadar 50 yıl boyunca bakımsız kalır. 2013 yılında Bosna ve Makedonya hükümetlerinin işbirliği ile yeniden ayağa kaldırılır. Şimdi, Gazi Baba Mezarlığının baki kalmasını dilediğimiz iki bekçisi var: Peygamberimizin soyundan gelen Gazi Baba ve İslamiyetle şerefyab olan Kral Kızı Emine.



Kral Kızı Türbesi.

<https://upload.wikimedia.org/>



Baba kralın şehri.

Kaynak. <http://bosnakmedya.com/>

Kral Kızı Emine'nin yaşantısıyla ilgili bilgilere sahip değiliz. Kardeşi Zigmund sağlam bir Müslüman olduğuna göre, o da öyle olmalı. Yoksa, mezarı "türbe" yapılmaya layık görülür müydü. Yola çıkarken unutmayalım, Üsküp'te "Prenses Emine Türbesi" adlı bir ziyaret yerimiz daha var.



Prenses Emine'nin (Katerina Kotromanić) soyağacı.

Kaynak. <http://www.wikiwand.com>

Hüner Şencan



Babavaç Kalesi.

Kaynak. <http://1.bp.blogspot.com/>



Prenses Emine.

Kaynak. <http://hena-com.hr>



Bosna kralının taş tahtı.

<http://www.croatianhistory.net>



Kraliçe Katerina.

Kaynak. <http://shp.bizhat.com>

Balkan Coğrafyasında

Değerli hocam, dört yıl boyunca Makedonya’da bulundunuz. Birçok Balkan ülkesini gezdiniz ve Balkanlar hakkında detaylı bilgilere sahibi oldunuz. Bu gözlem ve deneyimlerden yola çıktığınızda Balkanlar sizce Türkiye açısından ne ifade ediyor?

Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu zamanında uzun yıllar üzerinde yaşadığımız toprak parçalarından biriydi, vatanımızdı. Yaklaşık 650 yıl orada kalmışız. Bu süre içerisinde, neredeyse sıfırdan bir medeniyet oluşturmuşuz. Bu sebeple, Balkanların belleğimizde tarihten gelen özel bir yeri, özel bir önemi var. Balkanları önemsememiz birkaç nokta ile açıklanabilir.

Birincisi; atalarımız oraya giderken toprak işgali için gitmemişler, fethetmek için gitmişler. Fethetmek, günümüzde birçok insan tarafından “toprak almak” anlamında anlaşılıyor. Oysa öyle değil. Fethetmek; gönülleri, kalpleri açmak, insanlara gönül huzuru, rahatlığı, aşkı, sevmeyi, toplumsal bütünleşmeyi, Allah’a inanmayı yayabilmek demek. Dedelerimiz dinimizin güzelliklerini oralara taşımayı amaç edinerek gitmişler. Oralarda çok sayıda şehit vermişler, kanlarıyla sulamışlar o toprakları ve vatan yapmışlar.

Tabii, “vatan” sözcüğü çok sonraları ortaya çıkmış. Fakat bugünkü terminolojiyle düşünürsek, Balkanlar bizim için atalarımızın tarih yazdıkları bir coğrafya. O yüzden kültürümüz orada, gönlümüz orada, kalbimiz orada... Balkan Savaşı’ndan sonra çekilmiş olsak da Balkan ülkeleriyle, Müslüman balkan insanlarıyla tek bir milletiz. Hangi dinden olursa olsun, hangi ırktan, hangi mil-

Hüner Şencan

letten olursa olsun gönlümüz yine onlarla beraber. Çünkü biz o insanlarla, İslam dinini kabul etmiş olsalar da, kabul etmemiş olsalar da 650 yıl beraber yaşamışız. Komşuluk etmişiz. Güçlükleri, tabiat şartlarının getirdiği zorlukları hep birlikte yenmişiz. Dünyadaki diğer insanların hepsine ilgi duyabiliriz, fakat Balkanların yeri başka. Orada istismar edilen insanlara örnek bir yaşam biçimi olarak İslam'ı tanıtmışız. Bu açıdan bizim için önemi büyük.



Balkanlar veya nâm-ı diğer, Rumeli.

Kaynak. www.metisgloballojistik.com

Günümüze geldiğimizde, Türkiye'nin genel politikası komşularıyla olumlu, yapıcı, güvene dayalı ilişkiler geliştirmek. Balkanlar deyince tabii aklımıza Avusturya ve Rusya sınırlarına kadar olan tüm ülkeler geliyor. Osmanlıdan önce dahi Türkler oralara gitmişler. Onlarla olan ilişkilerimiz Osmanlı öncesine kadar uzanıyor. Oradaki milletlerin bir kısmının aslının Türk olduğu iddia ediliyor. Örneğin, Bulgarların aslının Türk olduğu, Macarların aslının Türk olduğu, Kıpçak veya Kuman Türklerinden geldikleri söyleniyor. Yani, nereden bakarsak bakalım onlarla tarihsel kültür birliğimiz var.

Günümüzde, Balkan ülkeleri kendilerine eğer coğrafi bir merkez arayacak olsalar en yakın yer bana göre İstanbul'dur. Örneğin, Almanya'nın Münih şehri uzaktır, Roma uzaktır, Paris uzaktır. Birileri Balkanlara bir çekim merkezi arayacak olsa; ekonomik, sosyal, kültürel açıdan bu merkez yine İstanbul'dur, yani Türkiye'dir.

Balkanların Türkiye açısından bir diğer önemi, bu çok milletli coğrafya alanını 650 yıl boyunca başarıyla yönetmemizdir. Balkanlar coğrafyasında 100'den fazla etnik grup yaşamaktadır. Kimi kaynaklara bakıldığında, ya da bazı etnik grupların tarihsel kökenini araştırdığımızda bu sayı 150'ye kadar çıkabiliyor. Bu kadar farklı unsurun bir arada barış içinde yaşamasını sağlamışız. Bunları düşününce Osmanlı'nın büyüklüğü daha net ortaya çıkıyor. Buradan, Osmanlı'nın yani toplumumuzun etnik gruplara hoşgörüle yaklaşmasının ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz. Tarih boyunca toplumumuz insanların etnik kimlikleriyle ilgilenmemiş. Onlara şunu söylemiş: Bizim inancımızı kabul eden bizdendir. Biz etnik kimlikler ve milliyetlerle ilgilenmiyoruz. Hiç kimsenin etnik kimliğini soruşturmamış, ondan dolayı kınamamış veya etnik milliyetinden, kimliğinden dolayı onu ikinci plana atmamış. O yüzden Balkan insanları Os-

manlı'nın mirasını yüklenmiş olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin insanlarına, Osmanlı'ya güvendiği gibi güvenmeye devam ediyorlar.

Balkan halkları, hangi milliyetten hangi dinden olursa olsun Türk toplumunun insanına daha fazla güveniyor ve inanıyor. Tabii şunu da inkâr edemeyiz. Geçmişte savaşlar olmuş, bu savaşlardan dolayı kendi hâkimiyetlerini Batı'nın kışkırtmasıyla elde etmeye çalışmışlar ve bu savaşlar nedeniyle bir dönem düşmanlıklar da gelişmiş. Fakat bu dönem çok kısa bir zaman dilimi. Dönemsel düşmanlıkları, dönemsel anlaşmazlıkları bir kenara bırakırsak Balkan ülkelerinin insanları Türk insanına güveneceklerini biliyorlar. Aşırı uçlarda kalmış küçük grupları, küçük kesimleri bir kenara bırakırsak, Balkan insanların Batı toplumunun insanlarına göre Türklere daha fazla güvenme eğilimi var. Çünkü Türkler, yani bizler hareketlerimizde, davranışlarımızda ve sözlerimizde samimiyiz. Arka planda başka hesaplar yapmıyoruz.

Tarihteki misyonumuzu aynı şekilde sürdürmek zorundayız. Bugün artık ayrı ülkeler haline gelmiş olsak da, ilişkilerimizde, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal olan ilişkilerimizde aynı tavrı, aynı hareketi, aynı davranışı göstermek zorundayız. Tarihsel olarak ecdadımızın, büyüklerimizin gösterdiği olgun, makul, yapıcı ve olumlu diyaloglar kuran tavrımızı, tutum ve davranışlarımızı bugün biz siyasette, ekonomide, sporda, sanatta, bilimde, kısacası her yerde ve her alanda göstermek durumundayız ve halihazırda zaten gösteriyoruz. O yüzden şu an Balkan ülkelerinin neredeyse tamamıyla ilişkilerimiz iyi durumdadır ve bu görünüm önümüzdeki yıllarda bu ilişkilerin daha da gelişmesi için umut vadediyor.

Balkan ülkelerinin insanları son yıllarda ülkemizi daha fazla ziyaret etmeye başlamışlardır. Ülkemizden de çok sayıda insan Balkan ülkelerini ziyaret ediyor. Bu havanın, bu iklimin geliştirilmesi, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ilişkilerimizin çok daha güçlü hale gelmesini sağlayacaktır.

Tarihsel düzeydeki olumlu ilişkileri dikkate alırsak, Türkiye'yle Balkanlar arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmek için neler yapılabilir?

Balkan ülkeleriyle Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler istenilen seviyede değil. Bunun çok daha ilerisine gitmemiz gerekiyor. Balkan ülkelerinde yaşayan nüfusu toplasak, sekiz dokuz Balkan ülkesinde toplam nüfus herhalde 20 milyonu geçmez. Büyük bir nüfus değil, fakat ticari ve ekonomik ilişkiler de istenilen seviyede değil. Bunun birçok nedeni var. Öncelikli faktör, Balkanlarda hem Batı ülkelerinin, hem de Rusya'nın ekonomik mevki kazanma çaba-

ları içinde olmaları. Özellikle Rusya, Balkan ülkelerinde Slav nüfus nedeniyle etkisini, gücünü ve varlığını sürdürmek istiyor. Bunun yanında, Batı Avrupa ülkeleri; özellikle Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkeler de Balkan ülkelerini hem Rusya'ya bırakmak istememektedirler, hem de Türkiye'nin burayla olan kültürel bağını bildiklerinden önemli ekonomik müessesleri ve tesisleri kendileri yapmaya çalışmaktadırlar.

Tabii, ekonomi, bir mücadele alanı. Bu ülkeler kendi varlıklarını ortaya koyabilmek, varlıklarını koruyabilmek ve güç kazanmak için bu coğrafyada mücadele vermeye devam edeceklerdir. Belki geçmişte, bizim de bu konuda bir ihmalemiz olmuştur. Çünkü bundan on yıl öncesine kadar ekonomik açıdan Balkan ülkelerine yönelme gibi girişimlerimizin çok fazla olmadığını biliyoruz. Son on yılda önemli gelişmeler oldu ve önümüzdeki on yıllarda da gelişmelerin çok daha hızlı artacağını ve çok daha gelişeceğini ümit ediyorum. Tabii ki, Rusya Balkanların önemli sanayi tesislerini ve önemli ticari müesseslerini kendi lehine kazanmaya çalışacaktır. Tabii ki, Batı ülkeleri de bu konuda mücadeleden vaz geçmeyeceklerdir. Fakat sahnede biz de varız. Bizi de dikkate almak zorundalar. Türk işadamlarımız bu konuda, onlardan geri kalmayan bir girişim ve yaklaşım içindedirler. İşadamlarımızın, yöneticilerimizin Balkan ülkelerinin mevzuatı, onların kanunları, yönetmelikleri konusunda daha fazla bilgilenmeleri gerekiyor.

MÜSİAD'ın yayınladığı *Çerçeve Dergisi*'nin işlevlerinden birisi de bu olabilir. Bu yeni sayıda zannediyorum Balkan ülkelerine ilişkin kapsamlı bilgiler verilecek. İşadamlarımızın "Balkan ülkeleriyle ticaret" konusunda birkaç yönden bilgilendirilmesi gerekiyor. Birincisi şu: Balkan ülkelerine girme mevzuatı konusunda, yani oralarda yatırım nasıl yapılabilir. İkincisi, hangi sektörlerde yatırım yapılabilir. Üçüncüsü, kârın transferi konusunda bu ülkelerin konumu nedir. Çünkü orada para kazanacaksınız ve bunu Türkiye'ye getirmek isteyeceksiniz. Bu para hangi ölçülerde, hangi şartlarda ve nasıl transfer edilebilir.

Şimdi bütün ülkelerde, neredeyse Balkan ülkelerinin tamamında Türk iş adamları örgütlenmişlerdir. Ortak ticaret birlikleri kurmuşlardır. Aynı zamanda Türkiye büyükelçiliklerinin ticarî ataşeleri var. Ticarî ataşelerin hepsi buldukları Balkan ülkelerinde yatırım fırsatlarıyla ilgili çalışmalar yapıyorlar, hangi alanlara yatırım yapılabilir, bu ülkelerde kârlı sektörler hangileridir ve hangi sektörlerde eleman çalıştırmanın maliyeti düşüktür. Bunları işadamlarımız doğrudan ticari müşavirliklerden öğrenebilirler. Fakat ticaret adamlarımızın bir alışkanlığı var, resmi kaynaklardan gelen bilgilere yeterince güvenmiyorlar. O zaman iki ülkenin ticaret ve sanayi odalarını harekete geçireceksiniz.

Ben Makedonya'yı biraz tanıyorum. Makedonya ile ticarî ilişkilerimiz 350 milyon dolar civarında, ama bu miktar az. Gerçi, iki buçuk milyon gibi bir nüfusu var. Fakat bir Yunanistan'la karşılaştırdığımız zaman, bir Almanya'yla, bir Rusya'yla karşılaştığımız zaman bu ticaret hacminin az olduğunu görüyoruz. İki ülkenin başbakanları arasında yapılan görüşmelerde ticaret hacminin artırılmasına karar verilmiştir. Olumlu bir gelişme. Yani, başbakanlar ticareti geliştirme iradelerini ortaya koymuşlardır. “*Bunu arttıralım, bu rakamlar azdır,*” demişlerdir.

Son yıllarda Türkiye'den hem sanayi hem inşaat firmalarının Balkanlara gidip orada ticari bir alan açmaya çalıştıklarını görüyoruz. Ben şöyle düşünüyorum. Balkanların tam ortası Makedonya'dır. İşadamlarımızın Balkanlara açılmak için orta yerlerde bir “merkez” edinmelerinde yarar var. Bazı iş adamlarımız şöyle düşünüyor: “*Balkanlar küçük bir alan, küçük bir pasta. Bu ülkelerde çok satış yapamayız. Bu ülkelerde üretim yapmak avantajlı değil.*”

Oysa, konuya böyle bakmamaları gerekiyor. Balkanların ortasında, çevre ülkelere, Avrupa ülkelerine ve hatta Rusya'ya açılmanın hesaplarını yapabiliriz. Yani, işadamlarımız Balkan ülkeleriyle ticari, ekonomik ve üretim ilişkileri geliştirirken sadece Balkan ülkelerini hedeflememelidirler. Orasını bir merkez kabul ederek, oradan Batı ülkelerine ve Rusya'ya açılmanın hesaplarını yapmalıdırlar.

Türk iş adamları, sadece ekonomik çıkar ve kâr peşinde koşan insanlar değildirler. Bölgede, topraklarına bağlılık nedeniyle iş kuran insanlar da var. Babaları veya dedeleri oradan gelmiş. O yüzden atalarının hatırasına gidip orada ekonomik ünite kuran firma sahiplerini tanıdık. “*Siz buraya niçin geldiniz*” diye sorduğumda, “*Para kazanmak için değil, tarihi sorumluluk duyduğum için, buradaki insanlarla olan tarihi bağlarımı sürdürmek için*” diyen iş adamları gördüm. Demek ki, kapitalist bir zihniyetle, yüksek paralar kazanayım, kâr elde edeyim duygusuyla değil...Para kazanma isteği elbette var, fakat tek motif değil. Ekonomik ve sosyo-duygusal birliktelik iç içe geçmiş durumda. Para kazanmak, para kazandırmak, sosyal ve kültürel bağları güçlendirmek, tarihi duyguyu ve havayı teneffüs etmek, ekonomik akıncı ruhunu yaşamak... Artık hangisi güç kazanmışsa. Önümüzdeki yıllarda ticaret hacimlerinin, sadece Makedonya'yla, Kosova'yla değil bütün Balkan ülkeleriyle daha fazla geliştirilmesine ihtiyaç var. Bunu yapmak için MÜSİAD gibi kuruluşlarımızın, diğer iş adamları derneklerimizin toplu geziler düzenleyerek bu ülkelerin ticaret odaları yetkilileriyle top-

lu görüşmeler yapması, ticaret müşavirlikleriyle, sanayicilerle, işadamlarıyla görüşerek iş fırsatlarını araştırması gerekiyor.

Balkanlar, Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırdığımız zaman mali yapıları, geçinme ve yaşama standartları nispeten düşük olan ülkelere oluşuyor. Profilleri, Türkiye'yle karşılaştırdığımız zaman düşük. Birçok iş adamımız oradaki göreceli yoksulluğu görüp fazla kazanç elde etmeyeceklerini düşünüyorlar. Fakat "marjinal kazanç kanunu" çerçevesinde düşünmemiz gerekiyor. Ayrıca bu ülkelere yüksek gelir düzeyine sahip yüzde onluk bir kesim var. İyi ve doğru analizler yapmak gerekiyor. Toptancı analizler sağlıklı değil.

Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında şunu da ifade etmem gerekir. Çeşitli zamanlarda gördüğüm zayıf sermayeli iş adamları küçük yatırımlarla bu piyasalara girmeye çalışıyorlar. Bu arkadaşların bir kısmı daha sonra mağdur oluyor, hayal kırıklığına uğruyorlar. Yatırım ciddi bir iş. Balkan ülkelerine girerken, burada da bir şubem olsun, burada da bir dükkânım olsun şeklinde küçük düşünmemek gerekiyor.

Çünkü Balkan ülkelerinin hükümetleri sadece ciddi iş adamlarına ve önemli meblağlarla yatırım yapacak kişilere destek veriyor. Yani, sözüm ona bir milyon avroyla bu piyasalara girmenin fazla bir anlamı yok. Türkiye'de ciddi iş yapan firmalarımız bu ülkelere girerken 5-10 milyon avro gibi rakamları gözden çıkarmayı düşünmeliler. Yatırımcıların; kalıcı, uzun süreli ve kapsamlı işleri düşünmeleri gerekiyor. Ciddi yatırım; kararlı olmaya, kapsamlı bir fizibilite etüdü yapmaya ve pazar araştırmalarına dayanıyor. Yatırım yapacaksanız gittiğiniz ülkenin devlet yetkilileriyle sıkı diyalog içinde olacaksınız. Devlet yetkililerinden bağımsız, habersiz, izinsiz iş yapamazsınız. Oradaki devlet yöneticileri sizin ne yapmak istediğinizi bilmiyorsa, ne kadar yatırım yapacağınızı bildirmemişseniz onlardan bağımsız iş yapmanız zor.

Dünya artık çok küçük. Ülkelerle işbirliği yapmamız gerekiyor. Hükümetlerle, iş adamları dernekleriyle ve ilgili ülkelerin iş adamlarıyla ortaklıklar kurmadan, onlarla birlikte çalışmadan başarılı olmamız mümkün değil. Güçlü bir rekabet ortamında yaşıyoruz. Şiddetli rekabet var. Balkanlarda Rus, Amerikan, Alman, İtalyan, Yunan ve İspanyol firmaları var. Rekabet sürecinde aklını kullanan kazanır. Bazen işadamlarımız şöyle düşünüyorlar: Devlet adamlarımız bu ülkelere gitsinler, görüşmeler yapsınlar ve ticaret kapılarını açsınlar. Hayır, kapıları açacak özel bir maymuncuk yok. Zaten yasalar ve yönetmelikler var, anlaşmalar yapılmış. Kapıları açacak olan iş adamlarıdır. Aslında kapılar açık. Girişimde bulunmak ve prosedürleri yerine getirmek gerekiyor.

Biraz önce bahsetmiştiniz. Balkanlarda onlarca farklı millet yaşıyor. Dolayısıyla çok ulusluluk ve çok kültürlülük mevcut. Tarihi süreç içerisinde 600 yıllık bir birlikteliğimiz var. Kültürümüzle Balkan kültürü arasındaki ortak yanlar ve farklılıklar nelerdir?

Balkanlar için şu tabir sık kullanılıyor: Balkanlar bir salata. Yani salata. derken içinde domatesi, hıyarı, biberi, maydanozu hepsi var. Zannediyorum 1490'lı yıllarda idi, İspanya'dan Yahudiler kovulduğu zaman II. Beyazıt onların bir bölümünü Balkanlara yerleştirdi. Yahudiler Selanik'e, Üsküp'e ve Manastır'a gelip yerleştiler. Hatta Bosna-Hersek'e kadar gitmişler. Yani, sonunda bu bölgede zengin kültürel bir ortam ortaya çıkmış. Yahudisi, Hıristiyanı, Müslümanı dinsel açıdan... Ki Hıristiyanlar da kendi içinde Protestan, Ortodoks, Katolik olarak ayrılıyorlar. Yine Ermeniler var, ayrı bir etnik veya dini grup olarak. Ayrıca Ulahlar var. Kültürel açıdan Balkanlar çok zengin bir ortam ve bu ortamın içerisinde farklı kültürler hep birlikte yaşamasını öğrenmişler. Birbirlerine saygı duyarak, birbirlerini kabul ederek ve birbirlerinin yaşam biçimlerine müdahale etmeden.

Bu kültürel canlılık bugün de var, aynen devam ediyor. Burada fiili olarak bir olgu gelişmiş, o da kültürel olarak birbirlerini kabul etme ve birbirlerinin kültürel yaşamlarına saygı duyma anlayışı. Çünkü savaşlar çıkmış... O çıkmış, bu çıkmış... Fakat milletler artık birbirlerini yok edemeyeceklerini görmüşler, anlamışlar. O yüzden, bu kültürel ortam önümüzdeki yıllarda da devam edecek. Yani bu kültürel canlılık, kendi varlığını korumaya, yaşam biçimlerini korumaya devam edecek.

Bugün, Makedoncada on bin civarında Türkçe kelime var. Sırpçada ise en az beş bin, belki daha da fazla. Sonuçta biz de değişik etnik gruplardan çeşitli kelimeleri alıp kullanmışız. Böylece ortak bir kültür oluşmuş. Bu kültürün içerisinde yeni doğan çocuklara kulağına ezan okuyarak isim verme, evlilik törenleri, sünnet törenleri, cenaze törenleri, dini günlerde mevlit okutma gibi birçok unsur var. Bütün bunların hepsi dini, milli ve coğrafi kültürel özellikler olarak çıkıyor karşımıza. Şarkılarımız da ortak... Şarkının sözlerine bakıyorsunuz Rumca, Makedonca veya Sırpça... Ama şarkının nağmeleri veya müziği aynı, ortak.

İspanya'dan Balkanlara gelen Musevilere "Sefarâd Yahudileri" adı veriliyor. *Sefarâd*, yani sefere çıkan, sefer etmiş Yahudiler anlamında... Türkiye'de çok az kişi bilir. Bu Sefarâd Yahudilerinin kendilerine özgü müzikleri, şarkı söyleyiş biçimleri vardır. Geçenlerde Sefarâd Yahudileriyle ilgili İnternet'ten bir şarkı

dinledim, kulaklarıma inanamadım. Çünkü o şarkı bizim radyolarımızda benzer namelerle Türkçe olarak çalınıyordu. Belki aslı bize ait, belki de onlara... Belki de aslı diye bir şey yok, yani ortaklaşa üretilmiş, evrenselleşmiş bir ürün. Kim bilir, belki şarkının sözlerini bir Yahudi yazdı, belki müziğini bir Türk besteledi. Bir noktadan sonra artık o şarkı kimsenin değil, ortak bir coğrafi bölgenin ve birlikte yaşayan insanların...

Ötekileştirme yok, tabii ki dini açıdan var. Ama, etnik köken olgusuna dayalı ötekileştirme geçmiş yıllarda yoktu. Üsküp'te Yahudi bir kadının söylediği bir söz var, onu hatırlamaya çalışıyorum, enteresan bir sözdü: “*Kapımı her zaman tambura ve turşuya açarım*” diyor. Tambur ve turşu bizim kelimelerimiz. Anlıyoruz ki komşusu bir Müslüman. Bu, herhalde Balkan kültürünü yansıtan oldukça anlamlı ve güzel bir söz.

Önümüzde artık çeşitli fırsatlar var. Yunus Emre Kültür Merkezi Balkan ülkelerinin neredeyse hepsinde açıldı. Biliyorsunuz eskiden biz Amerikan ya da İngiliz kültür merkezlerine giderdik ve buralarda İngilizce öğrenmeye çalıştık. Bir taraftan İngilizceyi öğreniyorduk evet ama aslında diğer taraftan farkına varmadan Amerikan kültürü bize empoze ediliyordu. Çünkü okuduğın metinlerin, kelimelerin arka planında yatan kültürel özellikleri bilinç altına alırsın ve o senin kişiliğini ve kimliğini farkına varmadan şekillendirir. İşte, biz bu durumu geç fark ettik. Az gelişmiş ülkelerin bu şekilde şekillendirildiğini ve zihinlerin yönlendirildiğini geç anladık. Bu sebeple biz, kültürel olarak tarihte var olduğumuz bu ülkelerde, Balkan ülkelerinde Yunus Emre Kültür Merkezlerini açmakla onlara yeniden sahip çıkıyoruz. Onlarla yeniden kucaklaşıyoruz. Şimdi Balkanlardaki Yunus Emre Kültür Merkezlerine insanlar oluk oluk geliyorlar. Ne için geliyorlar? Bir, Türkçe öğrenmek için geliyorlar. Sadece Türkler gelmiyor, şaşıracaksınız, Makedonlar da, Arnavutlar da geliyorlar. Diğer Slav ülkelerinde Ulahlar da, Sırplar da geliyor. İnsanlar bu merkezlere gelip Türkçe öğreniyorlar. Ama Yunus Emre Kültür Merkezlerinin işlevi sadece Türkçeyi öğretmek değil. Türkiye'den çok sayıda sanatçımız, şarkıcımız, sinemacımız, oyuncumuz oralara gidiyorlar. Mesela hüsnü-hat yazan bir sanatçımız gidiyor, bir karikatüristimiz gidiyor. Kültür ve sanat alanında ne değerimiz varsa onlarla paylaşıyoruz. Bu paylaşım tek yönlü olmuyor. Onların da kendi sanatçıları, romancıları, şairleri Türkiye'ye geliyorlar. Demek ki artık kültürel değerlerimizi paylaşma aşamasındayız. Biz kendi kültürel değerlerimizi onlarla paylaşıyoruz, onlar da kendi kültürel değerlerini bizimle paylaşıyorlar. Bu paylaşım ne sağlıyor? Her iki tarafa da anlama, görme ve duygulanma zenginliği.

Tarih boyunca imparatorluk yapıları, büyük değerler ve önemli eserler yaratmışlardır. Tarih boyunca âli devletlerin, büyük değerler ve büyük eserler yaratmasının tek sebebi kültürel etkileşim, kültürel alışverişlerdir. Kültürel alışverişler ve kültürel etkileşimler içinde bulunmayan ülkeler kısır kalırlar. Çünkü yaratabilecekleri değerler kendi ülke sınırlarıyla kısıtlıdır. Ama etkileşim varsa insanlar bu etkileşim içinde yaratıcılıklarını geliştirirler. Ben sende bir şey görürüm, orijinal ve değişiktir, bende yoktur. Sende gördüğüm şey bana ilham verir ve ben daha güzelini, daha iyisini yapmak için harekete geçerim. Aynı şekilde sen de, bende bir şey görürsün ve dersin ki ben onu aşmalıyım. İşte yeni değerler, yeni kültürel ürünler, yeni sanatsal ürünler böyle ortaya çıkar. Umuyorum ki önümüzdeki yıllarda bu kültürel etkileşim, hem Balkan ülkelerinde hem kendi ülkemizde yeni kültürel ürünler ortaya çıkaracaktır. Bilim ve sanat ürünleri çeşitlenecek ve zenginleşecektir. Bu durum, insanların daha da gelişmesine, daha güzel örnekler ortaya koymasına sebep olacaktır. Biz oradayken Türkiye Merkez Bankası kendi sanat yapıtlarını, 15 gün süreyle Üsküp'te sergiledi. Makedonya'daki insanlar akın akın gelip bu sergiyi gezdiler, izlediler. Türk ressamların yapmış olduğu ve Merkez Bankası'nın 15 gün süreyle sunduğu eserleri gördüler, incelediler. İlginç olan bir şey daha vardı ki bunu da belirtmemiz lazım. Bu sergiyi gezen insanların büyük kısmı Hıristiyanlardı, Müslümanlar daha az geziyorlardı. Demek ki bizim de kendi içimizde, kendimizi sorgulamamız gerekiyor. Yani; bilim, sanat ve sanat ürünleri dediğimiz zaman sadece Hıristiyanlar mı gezmeli bu müzeleri, bu sergi salonlarını? Müslüman insanlarımız da gezmeli, yorum yapmalı, eleştiri getirmeli ve oradan kendisine birtakım dersler çıkarmalı. İşte bu etkileşim hepimizi yetiştiriyor aslına bakarsanız. Yani Müslümanları da yetiştiriyor. Çünkü gazete ve dergilerde tüm gelişmeler yazılıyor ve deniyor ki, niçin Müslümanlar az ziyaret etti? Ondan sonra insanlar çevresindekilere söylüyorlar. Mesajı alanlar diğerlerine aktarıyorlar. Bir sonraki sergide Müslümanların sayısı artmaya başlıyor.

Kültürel etkileşimi, İslami uyanışın aracı olarak görüyor ve önemsiyorum. Mesela orada yaşadığımız beni üzen bir olay var. Makedonya'nın başkenti Üsküp'teki önemli dini yapılardan biri Yahya Paşa Camii'dir. Bu Yahya Paşa, Sultan II. Beyazıt'ın damadı... Yahya Paşa Camii Osmanlı tarzında, Rumi süslemelerle bezenmiş bir eser. Bu cami için, kışın soğuk oluyor, kalorifer tesisatı yapacağız, onarımdan geçireceğiz, dediler ve faaliyete başladılar. Onarım sürecinde dediler ki, duvarları da bakımı kolay olsun diye mermerle kaplayacağız.

Hüner Şencan

Fakat o duvarların pencere bölümlerinin kenarında, pervaz diyoruz, pervazların kenarlarında 450-500 yıllık Rumi süslemeler var. Bunları dikkate almadılar ve bu rumi süslemeler maalesef yok edildi. Sadece pencere pervazlarındaki değil, diğer süslemeleri de iptal ettiler. Duvar nişlerindeki, pencere alınlıklarındaki süslemelerin hepsi silindi, yok edildi. Şimdi düşününce “nasıl olur” diyorum, “400 yıllık bir süslemeyi, böyle bir kültürel özelliği nasıl yok edebiliriz”.

Zor değil... İnsanların zihninden sanat olgusunu, orijinalliği ve “Cemâl” kavramının ne manaya geldiğini yok ederseniz, o süsü de yok edersiniz. Çünkü bizim atalarımız bu eserleri yaparken süslü bir cami olsun diye süsleme yapmamışlar. Alimlerimizin, atalarımızın zihninde, “*Güzeli severim Allah’ın Cemâl sıfatından ötürü*” anlayışı hâkimdi. Oradaki güzellik, oradaki sanat eseri ona Allah’ı veya öteki dünyaya göç ettiğimizde cennetin güzelliklerini hatırlatıyordu. Ama, şimdi ben şöyle düşünüyorum. Evet o camide, o hatayı yaptılar. Fakat o camide namaz kılan insanlar, özellikle de genç insanlar, o kültürel etkileşim çerçevesinden çıkıp Türkiye’ye geldiklerinde, buradaki camileri gördüklerinde en azından şu soruyu soracaklardır kendilerine: “Sanat diye bir şey var ve ben acaba, bu sanatın neresindeyim”.

Güzel bir ev veya güzel bir camii yapabilirsin, İstiyorsun ki, caminin duvarları süssüz, bembeyaz olsun. Sade ve yalın. Hiç bir simge barındırmayan... Sanat özelliği içermeyen... Dört duvar ve bir çatı... O zaman Cenabı Hakk’ın mükemmel bir varlık olarak yarattığı insanın, “*Ben ne kadar mükemmel bir varlık olarak yaratılmışım. Peki, ben, mükemmel olarak yaratılan ben, elime aldığım herhangi bir işi mükemmel olarak yapmalı değil miyim? Bir sanat ortaya koymalı değil miyim?*” diye kendisine sorması gerekmez mi.

İşte bu nedenle kültürel etkileşim, insanların tıkanmış olan zihin damarlarını açıyor. Açacak. Önümüzdeki yıllarda da açacak. Ben, dar çerçevede düşünen kişileri görünce Necip Fazıl’ın sözünü hatırlıyorum: ham, kaba ve softa. Kültürel etkileşim ham, kaba ve softa kişileri sanatsal duyarlılıklara sahip daha ince, daha hassas ve daha duyarlı kişiler haline getirecek. Batılılar da sanatın sadece mermeri yontmaktan ibaret olmadığını anlayacaklar. Çünkü onlarda heykeltıraşlık var. Hristiyanlar da dünyadaki sanatın sadece heykeltıraşlıktan ibaret olmadığını, bunun dışında mesela hüsnü-hat gibi başka sanatların da olduğunu ve Müslümanların sanat anlayışının biraz daha farklı olduğunu görecekle. Yani, etkileşim her iki tarafı da yetiştiriyor, her iki tarafı da geliştiriyor ve bu devam edecek.

Kültürden, ekonomiden ve Balkanların öneminden bahsettik. Peki ülkemizin Balkan ülkelerine yönelik gelecekte uygulayacağı politikalar nasıl olmalıdır sizce?

Gelecekte, tabii siyasetten başlamak gerekiyor, bugün iyi seviyede olan siyasi ilişkilerimizi çok daha ileri noktalara taşımamız gerekiyor. Siyasi ilişkilerin iyi noktaya gelmesi “süreklilikle” sağlanabilir. Yani sürekliliği sağlayacak bir gelenek oluşturmamız gerekiyor. İleriki yıllarda Türkiye’de hangi siyasi iktidar başa gelir, kim gider, hangi parti kazanır ya da kazanamaz, tüm bu kaygılardan uzak olarak, ne tür bir değişiklik olursa olsun siyasi ilişkilerimizin istikrarlı ve düzenli bir şekilde sürdürülmesine ihtiyaç var. Tam istenilen noktada olduğunu söyleyemeyiz. Yani, geleceğe yönelik daha çok şey yapmamız gerekiyor. Örnek vermek gerekirse; Batı Avrupa’dan gelen insanlar oraya altı aylık vizeyle giriyorlar. Biz hâlâ üç aylık vizeyle giriyoruz. Balkan ülkeleriyle vize sorunlarını çözmek gerekiyor. Bütün Balkan ülkelerinin statüleri aynı değil. Mesela Bulgaristan hâlâ vizesiz kabul etmiyor, yeşil pasaport hariç. Yeşil pasaportu olanları kabul ediyor, fakat yeşil pasaportu olmayanların vize almaları gerekiyor. Transit vize ve diğer vize problemleri var. Geleceğe yönelik ilişkilerimizi daha çok geliştirmek için bu ülkelerin demokratik teamüllere daha fazla uyması gerekiyor. Mesela bu ülkelerdeki müftülük seçimlerinde, siyasi partilerin seçimlerinde problemler yaşanıyor. Bir de kültürel etkileşimin artırılabilmesi için bu ülkelerle serbest ticaret antlaşmalarının, eğitim anlaşmalarının yapılması gerekiyor. Öğrenciler, öğretim üyeleri, işadamları bu ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmeliler. Uçuşların artırılması gerekiyor. Şu an hepsiyle uçuş bağlantımız var, fakat bazı bölgelere direkt uçamıyorsunuz, ancak aktarmalı uçuşlarla gidebiliyorsunuz.



Balkanları gezdiğinizde “içlenirsiniz”.

Kaynak: <http://kareblm.com>

Onun dışında Türkiye’nin bu ülkelerde açılan fuarlara katılması veya fuar organizasyonları yapması gerekiyor. MÜSİAD bu konuda öncülük ederse çok iyi olur. Mesela Makedonya’da... Makedonya merkez ülkedir. Balkanların her tarafından insanlar buraya gelebilir, sipariş verebilir ve iş bağlantıları kurabilirler. Bunlara ihtiyaç var.

Balkan ülkeleriyle turizm ilişkilerinin geliştirilmesi gerekiyor. Şu an Balkan ülkeleri için yaz geldiğinde denize girilebilecek en iyi ülke Türkiye’dir. Kimileri

Hüner Şencan

İtalya'ya gidiyor fakat İtalya kıyılarına göre bizim Akdeniz sahilleri çok daha fazla tercih edilmektedir. Diyebilirim ki, Balkan ülkelerinde yaşayıp tatil yapmak isteyen insanların % 80'i Türkiye'ye geliyor. Önümüzdeki yıllarda Balkan ülkeleri, turizmin geliştirilmesi açısından önemli bir fırsat olarak görülmeli. Diğer taraftan kış turizmi açısından Türk vatandaşlarına yönelik olarak Balkan ülkeleri güzel bir fırsat. Çünkü çok güzel karlı ormanlar, kayak yapılacak yerler var.

Unutmayalım, Balkanlarda bizim çok önemli bir tarihi turizm olgumuz var. Yani Osmanlıların orada yapmış olduğu cami, köprü, han, hamam vb. yapılardan oluşan sayamayacağımız kadar çok eser var. Türkler için de Balkan ülkelerinde bir turizm potansiyeli mevcut. Balkan ülkeleri, Türklerin bu turizm potansiyelinden tam yararlanamıyor. Vize problemleri, birçok şehirde kalacak yer problemi yaşanıyor. Mesela bir kongre olduğu zaman kalacak otel bulamıyorsunuz. Bütün oteller doluyor. Bazen rezervasyonlar iptal ediliyor çünkü yer yok, dolmuş. Örneğin, bugün beş yüz kişiyle Üsküp'e gelin kalacak yer bulamazsınız. Demek ki, bu ülkelerin turizm açısından kendi ülkelerine yatırım yapmaları gerekiyor.

Turizm, gelecekte de ekonomilere ivme katan önemli bir sektör olacak, ben öyle düşünüyorum. Öbür taraftan yasalarda bazı düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Ben üniversitede rektör olarak bulunuyordum, diğer ülkelerden öğrenci kabulünde kendi ülkelerinin bazı sıkıntıları olabiliyor. Örneğin Kosova'da orta öğretim üç yıl, Makedonya'da ise dört yıl. Makedonya ben bu öğrencileri üniversiteye kabul etmiyorum diyor. Oysa şu denilmeli: *Yabancı ülkelerde üç yıla, o öğrencileri de üniversiteye kabul edebiliriz.* Bu şekilde düzenlemeler yapılması gerekiyor. Şu an Kosova da ortaöğretimi dört yıla çıkardı. Örnek olsun diye söylüyorum. Demek ki ülkeler arasında yasal düzenleme farklılıkları olabiliyor. Bu farklılıkları uyumlaştırmak için Balkan ülkelerinin birbirine benzemesi, birbirine yakınlaşması için bazı çalışmalar yapmak gerekiyor. Hükümetlerin birbirlerini anlamaları gerekiyor. Türkiye 75 milyonluk büyük bir ülke. Makedonya 3, Kosova ise 2 milyonluk küçük bir ülke. İhtiyaçlar ve beklentiler farklı. Türkiye'nin yasaları ile küçük ülkelerin yasaları uyuşmaz. Balkan ülkelerinin birbirlerini anlamaları gerekiyor. Anlayışlı davranırlarsa, birbirlerini anlamaya çalışırlarsa sorunlar hal yoluna koyulur. Burada önemli olan iyi niyetle tarafların durumlarını, konumlarını ortaya koymaları ve birbirlerine yardımcı olmaya çalışmalarıdır. Bunu gerçekleştirebilirsek önümüzdeki yıllar çok daha iyi olacaktır. Ben buna inanıyorum.

Çok teşekkür ederiz hocam, bizi aydınlattığınız için. Son olarak eklemek istediğiniz bir husus var mı?

Evet, son olarak eklemek istediğim şey şudur: Özellikle ve özellikle ataları, anneleri, babaları, dedeleri Rumeli'den göç etmiş insanların, oralara gidip atalarının topraklarını görmeleri vicdani bir sorumluluktur. Ahlaki bir sorumluluktur. Oralara gidip eski memleketlerini gezmeli, görmeli, oradaki havayı koklamalıdır. Yalnız rica ediyorum, oraya giderken bir Fransız'ın gelip Sultanahmet Camii'ni gezmesi gibi gezmesinler. Çünkü bir Fransız gelip Sultanahmet Camii'ni gezebilir ve gezerken şöyle diyebilir, "A ne muhteşem cami, ne güzel cami yapmışlar." Biz buna turist gezmesi diyoruz. Bizim insanlarımız ve özellikle annesi, babası, dedesi, nenesi oradan göç edenler oraları gezerken, *şehit olan atalarımın toprakları üzerinde onların acısını, ıstıraplarını hissetmek ve onların yaşadığı duyguları, nefes aldıkları havayı koklamak için buradayım* şeklinde düşünsünler. Kendilerini "çağdaş bir turist" olarak görmesinler. Turist havası ve psikolojisi içinde olmasınlar. Atalarının diyarlarını, şehit oldukları bu toprakları acıyla ve ümitle gezsinler. Ama mutlaka gitsinler, ziyaret etsinler.

Şöyleşi: Adem Dönmez

MÜSİAD Çerçeve Dergisi, S. 62.

Yüz Yıl Sonra Balkanlar.



Kâm alalım dünyadan.

<http://1.bp.blogspot.com>

Hüner Şencan



*Taş yapılar gül ve sıcak gönüller rayihası.
Kaynak. www.akademiskrejsebureau.dk*



*Balkanlarda saman lodaları, tütün dizileri.
Kaynak. <https://www.mtholyoke.edu>*



*Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik, Heyy! Ak tolgalı beylerbeyi...
Kaynak. <http://www.realmofhistory.com>*

On Beş Temmuz

Yaz tatilimiz bir aydır ve genellikle 15 Temmuz'dan sonra başlar. İdareci olduğumuz için, bir Eylül'e kadar olan süreyi yardımcımınla paylaşır, 45 günlük süreyi ikiye böleriz. Her birimize 22-23 günlük tatil süresi düşer. Geriye kalan yedi günlük tatili ben Haziran ayında, final sınavlarından önce kullanmaya çalışırım.

Final haftası öncesinde izin kullanmak bazı yıllarda mümkün olur, bazı yıllarda ise imkansız. Ek işlerin ve programların çıkması halinde, ders olmasına rağmen boş olan final öncesi haftasında da çalışmak zorunda kalırız.

Geçen sene, finaller öncesinde eşimle birlikte Kastamonu, Safranbolu ve Amasra yerleşim yerlerini gezmiş, hoşça vakit geçirmiştik. Bu yıl başka şehirlere gittik. Öteden beri merak ettiğim İznik ve Gerede yerleşim yerlerini ziyaret ettik. Gittiğimiz şehirlerde özellikle tarihi mekanlar ilgimi çeker. Çok sayıda fotoğraf çekerim. Bu yıl İznik benim için oldukça verimli oldu. Gezimizi tamamlayınca hafta sonunda, kızıma, gelinlerime ve anneme hediyeler olarak İstanbul'a geri döndük.

Bir aylık tatilin yedi gününü böylece kullanmıştım. Geriye kalan 23 günlük tatilime 15 Temmuz'dan sonra çıkacaktım. Fakat idare Temmuz ayınının 26'sı ile 28'i arasına Üniversite Tanıtım Günleri adıyla bir program koymuştu. Tanıtım günlerinde benim de iki günlük bir görevim vardı. Bu nedenle yirmi üç günlük yaz tatilini blok olarak kullanamayacağım anlaşılmıştı. Mecburen tatili ikiye bölecektim. "Tanıtım Günleri" nedeniyle kullanamayacağım bir haftalık tatil iznim ise bir sonraki yıla kalacaktı.

Hesap yaptım. 18-24 Temmuz arası, izin kullanmak için müsait gözüküyordu. Bunu değerlendirmeliydim. Eğer o hafta da tatile çıkamazsam, yaz mevsimi benim için çok verimsiz geçecekti.

Fakat yine de beklemeliydim. 18-24 Temmuz arası müsait gözükse de, her an bir telefon gelebilir, iş verilebilirdi. Haftanın son saatine kadar, iş çıkıp çıkmayacağını bilemezdik. Örneğin, yüksek lisans veya doktora öğrencileri görüşme talebinde bulunabilirlerdi. “Cuma günü, mesai sonunu bekleyeyim” diye düşündüm. İş durumu, ancak gün sonunda belli oluyordu.

Saat on altı sularındaydı, önümüzdeki hafta müsait olacağım netleşmişti. Hanıma telefon ettim. “Hazırlan, Manisa’ya gidiyoruz” dedim.

Manisa’yı şehzadeler şehri olarak öteden beri merak ediyordum. İnternet’te araştırma yaptım, fazla olmasa da belirli tarihi yerleri vardı. Osmanlı öncesine ait dönemler ilgimi çekmez. Ben Osmanlı dönemiyle ilgilenirim, ama kuşkusuz gitmişken diğer dönemlere ait tarihi eserleri de incelemeyi de geri dönmem.

İnternette rezervasyon şirketlerini ve otel fiyatlarını araştırdım. Daha sonra Turizm bölüm başkanımızı aradım, hangi otelde kalmamızın daha doğru olacağı konusundaki görüşlerini aldım. Bana “doğrudan otelin kendisiyle irtibat kurmamın” doğru olacağını ve “daha uygun fiyat” alabileceğimi söyledi. Öyle yaptım ve bir çok araştırmadan sonra gözüme kestirdiğim dört yıldızlı bir oteli aradım. Kendimi tanıttım ve özel bir fiyat istedim. Görevli bana “iş için mi, yoksa gezi için mi” geldiğimi sordu. “Gezi için” dedim. Rezervasyondaki hanım efendi “Hocam, size son şu fiyat olur” dedi. Büyük bir indirim yapmamış olsa da, makul buldum ve bir haftalık süre için rezervasyon yaptırdım.

Hanım şaşırmişti. “Nasıl hazırlan diyorsun, ne zaman gideceğiz” diye sordu. Ona “Hemen bu akşam. Otelde yerimizi ayırttım. Şimdi otobüs bakıyorum. Gece on bir veya on ikide yola çıkarız” dedim. Hanım benim çalışma şartlarım hakkında aşağı yukarı bilgi sahibi olduğundan fazla itiraz etmedi. “Hazırlanabilir miyim?” diye sordu. Ben de ona, “Cumartesiye kalırsak bir günümüz, boşa gidecek. Bu gün yola çıkarsak, o günü orada dinlenerek geçiririz, bir sonraki hafta yine İstanbul’da olmak zorundayım. Tanıtım Günleri nedeniyle blok tatil kullanamıyorum” diye durumu açıkladım.

Böylece hanım bavulunu hazırlamaya başlarken ben de otobüs firmalarından online bilet alma işine yöneldim. Zor bir süreçti. İnternet takılıyor, yer verilmiş gibi gözüküyor, yer verilmiyordu. Yer işini çözüyor, para transferini yapamıyordum. Derken üçüncü veya dördüncü girişimimde ve bu arada oğlu-

mu da arayarak onun desteğini almak suretiyle bilet işini hallettim. Yazıcıdan çıktılarını alarak cebime koydum.

Okulla evimin arası yaklaşık bir buçuk saatlik bir mesafedir. Saat altı sularında eve geldim.

Hanım her zamanki gibi bu aceleciliğimi sitemle karşıladı. “Yarın gidelim, niçin acele ediyorsun” diyordu. Ona, “Güneşe kalmayalım, gece yolculuğu yapalım, sabah otele iner, o gün dinleniriz” dedim.

Yemek yedik, bavullarımızı gözden geçirdik. Çocuklarımızı aradık, “Biz çıkıyoruz, kendinize dikkat edin” dedik ve saat 10.00 sıralarında evden ayrıldık.

Gezilerde ben “hafif” insanımdır. Yanıma fazla eşya almam. Minimum eşya ile kendime yük yapmadan günlerimi geçirmek isterim. Hafif gider “ağır” gelirim. Şu manada... Gittiğim yerlerden bol hediye, yük ve eşya almayı severim. Esas olarak “hafif” gitmemin nedeni de budur. Yanıma aldığım eşyalar yolda bana yük olmaz. Zaten mizaç olarak da “minimalist” bir kişiyimdir. En az, en sade, düz, yalın, pürüzsüz, karmaşasız, alacasız, bulacasız... Artık her ne diyorsanız.

Yola çıkarken hanım küçük bir bavul hazırlamıştı. Çek-çek türündeki bu bavulun dört tekerleği vardı. Fakat merdivenlerde, pürüzlü arazilerde bu bavulları elinizle taşımak zorundasınızdır. Binamızda asansör olmadığından üç kat merdivenleri bavul elimde inmek zorundaydım.

Elime aldığımda, bavul ağır geldi.

Yola çıkarken ben hep stresli olurum. Bilmem neden, bir an önce otogara ulaşmak, bir an önce otobüse binmek, bir an önce Manisa’ya ulaşmak, bir an önce o tarihi yerleri gezmek, bir an önce öğle yemeğini yemek, bir an önce yatmak, bir an önce uyumak, uyanmak... Bir an önce, bir an önce...

Makedonya’da bana “hızlı” lakabını takmışlardı. Çünkü kime iş vermişsem “hemen şimdi” sözünü eklemeyi unutmuyordum. Necati isimli bir teknik personelimiz vardı. Ona iş buyurduğum zaman, beni çok iyi tanıdığından “te, birden” diye cevap verirdi. Ben hayatım boyunca zamanla yarışan bir kişi olmuşumdur.

Bavul ağır gelince hanıma sitem ettim. “Bunun içine ne koydun” dedim. Hanım her zamanki gibi “Yok bir şey, zorunlu eşyalar” diye cevap verdi. Merdivenlerden indik, yürüdükçe bavul bana daha ağır gelmeye başladı. Tekrar sordum. “Sen buna ağır bir şeyler koymuşsun, yoksa terlikleri de mi koydun” diye sordum. “Evet” diye yanıtladı. Ben de “otelde terliğe ne ihtiyacımız var. Her taraf

terlik” diye direttim. Aramızda bir terlik tartışması başladı. Hanım bir taraftan acele yolculuğa çıkmamıza sinirleniyor, diğer taraftan benim bavulun ağırlığından ve terlik yakınmamdan rahatsız oluyordu. Tartışma devam edince protesto etti. “Üzerime daha fazla gelme, şimdi geri dönerim” dedi.

Baktım işler zora giriyor. Sesimi kestim. Fakat bir gerginlik olmuştu. Metroya bindik, sus pus gidiyorduk. Bir tatil için kötü bir başlangıçtı. Hem kendime, hem de hanıma kızıyor, fakat bir şey söyleyemiyordum. Neşemiz kaçmıştı, bir ölçüde gergindik.

Otogara geldik ve otobüs yazıhanesine ulaştık. Havayı biraz yumuşatmak ve ısıtmak istedim. Hanıma “yolda yemek için çerez ister misin” diye sordum. “Hayır, istemiyorum” diye yanıtladı. Vay, demek ki, fena içerlemişti. Bu kez “su alayım” dedim. Yine belli belirsiz bir baş hareketi yaptı. Onu yalnız başına bırakmamın daha doğru olacağını düşündüm. Gittim, dolaşım. İki küçük şişe su aldım ve yanına oturdum. Birini kendisine verdim.

Arabamız saat on birde kalkacaktı ve daha yarım saat vardı. Boş gözlerle karşımızdaki televizyona bakıyor, haberleri izliyorduk. Durumu yatıştırmak için kendisine bir iki laf attım. Pek yumuşama niyetlisi gözükmüyordu. Sonunda havayı olurluna bıraktım. İçimden “Canım, biraz da o beni anlasın” dedim.

Bütün gün çalışmış, yorulmuş, eve gelip hazırlanmışım. Saat on bir sularına geldiğinde artık üzerime bir mahmurluk çökmeye başlamıştı. Uykulu değil, ama yorgundum. Rezervasyon görüşmeleri, internet araştırmaları, bilet alma çalışmaları, koşa koşa eve gelmem nedeniyle dinlenmeye ihtiyacım vardı. Gözlerimi kapadım, karanlığın sükunetine kendimi emanet ettim.

Çevremde heyecanlı bir takım konuşmalar olduğunu duyuyor fakat gözümü açmıyordum. Otogarlarda bu tür heyecanlı hadiseler her zaman olur. “Veya” diyordum “televizyonda üzücü haberlerden biri veriliyordur”. Hanım bir iki defa koluyla dürterek “baksana” diye işaret etti, ama ben hâlâ “karanlığın huzur veren sükunet” ortamından çıkma niyetinde değildim.

Ta ki, otobüs şirketinin görevlisi “Sayın yolcularımız, arabamız perona yanaşmıştır. Lütfen yerlerinizi alınız” deyinceye kadar. Gözlerimi açtım ve karşımdaki küçük televizyon ekranı ile yüz yüze geldim. Spiker, “köprüde bir şeyler olduğundan” söz ediyordu.

Hanım seslendi, “Baksana köprüyü kesmişler, nasıl gideceğiz” diye sordu. Bu iyiye alametti. Hanım benimle konuşmaya başlamıştı. “Diyalog başladıysa, sonrasını bir şekilde çözeriz” diye düşündüm. “Merak etme bir şey yoktur,

haydi arabaya binelim” dedim ve bavulumuzu bagaja verip koltuklarımıza yerleştik. Arabamız beş altı dakika içinde hareket etti.

Bu arada insanlar cep telefonlarına sarılmış sağı solu arıyorlardı veya tanıdıkları kendilerini. Hanım da çocuklarıyla görüşüyordu. İlk kim aradı bilmiyorum. Çocuklar “Geri dönün, köprü kapalı gidemeyeceksiniz” diyorlardı. Hanım bana “Geri dönelim, çocuklar korkmuşlar” dedi. Ben durumu anlamaya çalışıyordum. Durum ne kadar ciddi idi, birkaç askerin yaptığı bir şey miydi... Kendi kendime “Şimdi bastırırlar, üstesinden gelirler. Sabaha bir şey kalmaz” diyordum. Bu arada çocuklardan biri bırakıyor, diğeri telefona sarılıyordu. Kendi aralarında da görüşmüşler geri dönmemizi istiyorlardı. Daha sonra Fahir annesine “Babama ver, ben konuşayım” demiş. Telefonu aldım. Kaygılı bir ses tonuyla “Baba geri dönün. Her taraf kapalı. Durum karışık” dedi. Ben de ona “Oğlum, durun bakalım, panik yapmayın. Sakin olun. Durum biraz sonra netleşir” dedim. Fakat bu arada arabanın içinde herkes yoğun bir telefon görüşmesi yapıyordu. Telefonla görüşmeyen yok gibiydi.

Arabada koltuk televizyonunu açmış, durumu anlamaya çalışıyordum. Haber spikerleri köprüünün tutulduğunu, yolların kesildiğini söylüyorlardı. Sonra Başbakan televizyon ekranlarına geldi ve “Bu bir kalkışma” ifadesini kullandı. Başbakanın konuşması, arabada yolcuların endişeli halleri ve sürekli telefonla konuşmaları ve çocukların ısrarı ile birlikte benim sükunetim de kaybolmaya başladı. Bu süre içinde Alibeyköy Garajı’na gelmiştik, buradaki yolcuları alıp yolumuza devam edecektik. İnsanların büyük bölümü inmek ve geri dönmek için hazırlık yapıyorlardı. Hanım ısrar ediyordu. “Biz de inelim, sen gelmesen bile ben ineceğim” dedi. Televizyondaki son gelişmelerden sonra, hanıma karşı çıkmamın doğru olmayacağını anlamıştım. “Tamam inelim” dedim. Sanırım otobüsteki herkes indi. Çünkü son anda muavin “Yol kapalı köprüden geçemeyeceğiz, burada bekleyeceğiz” gibi bir söz söyledi. İnsanlar arabadan aşağıya iniyorlar, bagajlarını alıp kenara çekiliyorlardı.

Biz de bagajımızı aldık ve hızlı adımlarla garaj dışına çıkıp bir taksi bulmaya çalıştık. İnsanlarda bir telaş, bir tedirginlik vardı. Biz de hızlanmıştık. Yolların kesildiği, trafiğin önlendiği söyleniyordu. Garajın hemen dışında birkaç sarı taksiye el ettik, fakat hiç biri durmadı. Kimisi dolu, kimisi boş olmasına karşın durmuyorlardı. Onlarda da bir telaş, bir tedirginlik gözüküyordu. Sanki hepsi bir an önce kapağı eve atmak ister gibi bir tutum içindeydiler. Durmayacaklarını anlayınca otogarın önündeki kalabalıktan kurtulmak için ileriye doğru

Hüner Şencan

yürümeye başladık. Diğer insanlardan önce bir taksi çevirmek istiyorduk. Yüz metre kadar ilerledikten sonra yine taksilere işaret etmeye başladık. Nihayet bir taksi durdu ve nereye gitmek istediğimizi sordu. “Fatih” diye yanıtladık. “Ayvansaray’a tank çekmişler, yol kapalı, gidemeyiz” dedi. Biz rica ettik, “Ne olur bir deneyin. Otobüsten indik. Evimize gitmek zorundayız” dedik. Şoför bize yardım etmek istiyor, fakat karşılaşacağı güçlüklerden endişe ediyordu. “Peki binin, bilmiyorum, gidebilir miyiz.” dedi. Ve böylece yola koyulduk. “Sokak aralarından gidelim, ana caddeyi kapamışlar, yoksa gidemeyiz” sözü üzerine ben “Hiç önemli değil, sen nereden, hangi yoldan gitmek istiyorsan oradan git. Parası önemli değil” diye cevap verdim.

Şoför de isyancılara kızıyor ve söyleniyordu. “Bu nedir kardeşim ya... Resmen terbiyesizlik. Sen çık köprüyü kes, yolları kapat. Asker eşkıyalık yapar mı”. Biz de “Allah memleketimizi, milletimizi korusun” deyip fazla bir konuşma yapmadık. Etrafımıza bakınıyor, fakat ne tür yollardan gittiğimizi çıkaramıyorduk. Oysa ben bu bölgeyi iyi bilirim. Bir taraftan karanlık, bir taraftan dar sokaklar ve tedirginlik nedeniyle nerede olduğumuzu kestiremiyordum. Şoför bazen bir sokaktan geri geliyor, başka bir sokağa giriyordu. Yaklaşık 20, 25 dakika sonra Demirkapı mevkiine çıkınca rahatladım. Artık kendimizi konumlandırabiliyordum. Takip eden beş on dakika içinde evimizde olduk. Şoförün istediği parayı itirazsız verdim. Yardım ve desteği için kendisini “minnet teşekkürleri” ve “Allah razı olsun” dualarıyla uğurladım. Şoför “Ben de evime dönebilirim, çok iyi olacak” dedi ve ayrıldı.



Bu resimler İnternet değil...

Kaynak. Kişisel arşiv.

Hemen televizyonun başına çöktük. Üstümüzü çıkarmıyor, heyecan ve merakla haberleri izliyorduk. Bir kanaldan diğerine geçiyor; olayın genişliğini, kapsamını ve ne boyutta olduğunu anlamaya çalışıyorduk.

Çocukları aradık ve geri döndüğümüzü bildirdik. Saat 12.30 olmuştu. Çocuklar rahatlamışlardı, fakat gelişmeler karşısında kaygılarımız daha da artmıştı. Çok kötü gelişmeler oluyordu. Haber spikeri “Yurtta Sulh Konseyi” isimli bildiri okuyor ve hemen arkasından bunun “korsan bir bildiri olduğu” ilan ediliyordu.

Kanaldan kanala geziyor, farklı yorum ve değerlendirmeleri izliyorduk. Bu arada cami minarelerinden salalar okunmaya başladı. Çok üzüyor, kahroluyorduk. Başbakan ve birinci ordu komutanı açıklamalar yapıyordu. “Bunlar küçük bir grup ve durum kontrol altına alınmıştır” diyorlardı. İkimiz de yorgun ve uykusuzduk, korkmuştuk. Gökyüzünde uçaklar uçuyor ve Cumhurbaşkanımızın kaldığı otele baskınlar yapıldığını işitiyorduk.

Sonra bir televizyon kanalından Cumhurbaşkanımız cep telefonundan görüntülü bir konuşma yaptı. “Halkımızı meydanlara davet ediyorum” dedi. “Başarılı olamayacaklar ve en ağır ceza ile cezalandırılacaklar. Halkımız müsterih olsun” diye seslendi. Evin içinde oturamıyor; bir ara televizyon kanallarına bakıyor, bir ara perdeyi aralayıp gök yüzünü gözlüyor ve sonra hüznle peşi peşine tekrarlanan salaları dinliyorduk.

O arada çocuklar yine aradılar. “Baba biz dışarı çıkıyoruz. Cumhurbaşkanı davet etti. Havaalanına geliyormuş. Biz oraya gidiyoruz.” dedi. Ben de “Oğlum sakin olun. Durum kontrol altında. Merak etmeyin. Biraz bekleyelim” dedim. Fakat oğlum diretti. “Baba 80 darbesinde böyle söylediniz, böyle davrandığınız için darbe oldu. Dışarı çıksaydınız darbe olmazdı. Meydanı bu eşkıyalara bırakmamamız lazım” dedi. “Ben Gafur’u almaya gidiyorum. Senih’i de alıp üçümüz birlikte hava alanına gideceğiz.” diye ilave etti. Fahir Bahçeşehir’de otuyordu ve Beylikdüzüne gidip diğer kardeşlerini alacaktı. Onlara her ne kadar “sakin olun” dediysem de, biz de “sakin” değildik. Beni dinlemeyeceklerini biliyordum. Hepimiz, üzgün, öfkeli ve endişeli idik.

Telefonu kapatır kapatmaz hem hanım, hem ben, ikimiz de heyecanlanmıştık. Salalar okunuyor, uçak sesleri geliyor ve minarelerden anonslar yapılıyordu. “Sevgili vatandaşlarımız! Hepimiz meydanlara çıkıyoruz. Cami önünde toplanıp, Belediye meydanına gideceğiz.”

Daha fazla duramazdık. Biz de sokağa çıkmaya karar verdik. Fakat sokağa çıkmadan önce bir iki arkadaşımı arayarak onları da teşvik etmek ve eylem birliği içinde olmak istedim. Üç arkadaşımı aradım. Biri “tamam, şimdi, biz de çıkıyoruz” diye cevap verdi. Diğeri “Bizim burası merkeze uzak, ama bakaçağız” şeklinde bir şeyler söyledi. Üçüncü arkadaşım da “tamam” dedi. Bu ar-



Havaalanında.
Kaynak. Kişisel arşiv.

kadaşlarımı aradım, çünkü sadece bizim çıkmamız yetmezdi. Hep birlikte güçlü bir eylem birliği içinde olmamız gerekiyordu.

Hanım ve ben abdest aldık, paltolarımızı giydik ve sokağa çıktık. Saat sıfır bir olmasına rağmen kimse yatmamış, herkes ayakta idi. Komşuların kimisi yola çıkıyor, kimisi ise hazırlık yapıyordu.

Yanık sala sesleri çevremizdeki bütün minarelerden geliyordu. Bütün İstanbul sala sesleri ve sokağa çıkma anonslarıyla inliyordu. Sala sesleri, silah atışları ve uçak gürültüleri birbirine karışıyordu.

Mihrimah Sultan Camii'nin altındaki sokaktan yürüyerek caminin önüne geldik. Orada bir toplanma olacağını umuyorduk. Fakat kimseler yoktu. İnsanlar toplanmamışlar, yürüyorlardı. Caminin önünden bazen gruplar halinde, bazen tek kişi olarak, bazen karı koca ikili gruplar halinde Fatih semtine doğru gidiyorlardı. Yanımızdan üzerine bayraklar asılmış otomobiller, pikaplar, motosikletler geçiyordu. Herkeste bir öfke, kızgınlık ve üzüntü vardı. Kaderimizi ele almak, kaderimize sahip çıkmak zorundaydık.

Fevzipaşa Caddesi Fatih'e doğru yürüyen insanlar ve kalabalıklarla doluydu. Karagümrük semtini geçtik Atik Ali Camii'ne doğru yürürken her geçen dakika kalabalıklar daha da artıyordu. İnsanların Gaziosmanpaşa, Alibeyköy, Habipler, Arnavutköy gibi uzak semtlerden arabalarıyla geldikleri anlaşılıyordu. Üzerlerine bayrak almışlar, arabalarının camlarından dışarı sarkmışlar "Ordu kışlaya, ordu kışlaya" diye bağırıyorlardı. Yavuz Selim sapağına geldiğimizde tam merkezde silahlı bir polisin bulunduğunu gördük. Kalabalıklar artık kitlesel olarak dört bir taraftan geliyorlardı. Polis elindeki megafonla insanları, "Arkadaşlar, Büyükşehir Belediye binasına doğru gidiniz" diye yönlendiriyordu. Kaldırımlar insanları almıyordu, ana cadde insanlarla dolmuştu. Ve bu büyük kitle, bir sel halinde Fatihe doğru akıyordu.

Başörtülü kadınlar, başı açık kadınlar, kızlar, gençler, yaşlılar... Akdeniz Caddesi'nin hemen başında, elindeki bastonuyla duvara yaslanmış, belini doğrultmaya çalışan yaşlı bir kadın gördük. Belki 75, belki 80 yaşlarında idi ve saat, gecenin biri... "Yürüyün yavrularım, yürüyün" diye sesleniyordu. Ona, "Nene sen evde kalsaydın" diye seslendik. "Olur mu evladım. Evde nasıl oturabilirim. En azından insanlarımızı teşvik edeyim" dedi. Büyük bir grup Fatih durağına doğru akarken bazı kişiler varılacak menzile varmışlar da geri dönüyor gibiydiler. Geri dönen kişilere durumu sorup Belediye binasında ne olup bittiğini anlamaya çalışıyorduk. Dönenler daha çok kadınlar ve yaşlı in-

sanlardı. Bize “Dikkatli olun. Dinlemiyorlar, ateş ediyorlar” diyorlardı. Yürümeye devam ettik. Elimizde bayrak yoktu. Fakat haykırıyorduk, sesleniyorduk. “Ordu kışlaya, hakimiyet milletindir.”

Fatih Belediye Otobüs durağının önüne geldiğimizde artık her taraf insan kaynıyordu. Araba sesleri, korna sesleri, insanların haykırmaları, kızgınlık duygularını ifade etmeleri ve silah sesleri birbirine karışıyordu. Büyük bir grup İtfaiye’ye doğru akıyor ve bazı kişiler ise Fatih durağına doğru geri geliyorlardı. Eşim, “Daha fazla ilerlemeyelim, burada bekleyelim” dedi. Çünkü insanlar silah atışlarından ürkmüşler geri dönüyorlardı. Yüzlerinde büyük bir korku ve endişe vardı. Ben, “Merak etme, onlar korkutmak için havaya ateş ediyorlardır. Biraz daha yürüyelim, İtfaiye’ye kadar gidelim” dedim. Fatih-İtfaiye arası ana baba günü gibi idi. Her yaştan insan yolları, kaldırımları, yolun iki tarafındaki parkları doldurmuş, sürekli nümayiş yapıyor, sesleniyor, bağırıyor ve kızgınlık duygularını dile getiriyorlardı.

Ana caddenin Eski Fatih postanesi veya Fatih durağından sonraki bölümü Macar Kardeşler Caddesi olarak bilinir. Bu cadde boyunca Ali Emiri Kütüphanesini geçtik Dülgerzade Camii’ne geldik. Burada yatsı namazını kıldık ve tekrar yürümeye devam ettik. Eşim kolumdan çekiyor “Daha fazla ilerlemeyelim, insanlar geri geliyorlar. Baksana ateş ediyorlar” diye kaygılarını dile getiriyordu. Ben “Parka kadar gidelim” dedim. Bu arada sürekli ateş sesleri duyuyorduk. Bu silah seslerinin insanları korkutmak için havaya sıkıldığını zannediyordum.

Dülgerzade Camii’nin yüz metre kadar aşağısında küçük bir park vardır. Yıllardır İstanbul’da yaşarım adını bilmem. Bu vesileyle o parkın adını da öğrenmiş oldum. Macar Kardeşler Parkı deniyormuş. Buraya kadar yürüdük. Bu park Büyükşehir Belediyesi meydanına bakıyordu. Arada başka bir şey yoktu. Buraya gelince parkın daha çok gençlerle ve erkeklerle dolu olduğunu gördük. Şaşırmış, daha fazla heyecanlanmış ve o ölçüde de ürkmüştük. İnsanlar yan durarak ağaçları kendilerine siper almışlar öylece hareketsiz duruyorlardı. Bize açıkta durmayın, siper alın diye sesleniyorlardı.

Ben askerlerin havaya ateş ettiklerini zannederken onlar, “Hayır topluluğa ateş ediyorlar, şehitler var, fakat tam olarak kaç kişi şehit olduğunu bilmiyoruz” diyorlardı. Başka bir kişi, “Altı kişiyi şehit etmişler” diye söze karıştı. Hanım kolumdan çekiyor, “Geri çekilelim” diyor, ben “Bir bakalım, orada neler oluyor anlamaya çalışalım” diye ısrar ediyordum. Silah sesleri düzensiz aralıklarla geliyordu. Ortalık büyük ölçüde karanlıktı. Ağaçların dallarından ve kalabalık

Hüner Şencan

insan silüetlerinden başka bir şey göremiyorduk.

Ağaçların arkasına siper alan kişileri görünce işin vahim olduğunu anlamıştık. Düşündüm, eşimle birlikte daha fazla ilerlemek uygun olmayacaktı. Parkın gerilerine doğru çekildik. Üzülüyor, kahroluyorduk. Bu nasıl bir işti. İnsanlara ateş ediyorlardı, şehitler var diyorlardı. Ve silah sesleri parçalı ve dalgalı olarak sürekli devam ediyordu. Anlayamıyorduk, insanlara mı ateş ediyorlardı, yoksa havaya mı.

Parkın arka sokağında Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi vardır. Bu külliye-
nenin önüne doğru geri çekildik. Orada yolun kenarına dizilmiş banklar vardı. Gece saat ikiyi geçmişti. Yorgun, halsiz ve üzüntülü, “ne oluyoruz” duyguları



Havaalanı yolunda.

Kaynak. Kişisel arşiv.

çinde biraz oturmak için boş bir bank araştırdık. Hepsi dolu idi. İnsanlar banklara oturmuşlar; çaresiz, korkulu bir ruh hali ile cep telefonlarından televizyon haberlerini izliyorlardı. İki genç kalkarak yerlerini bize verdiler ve oturup biraz soluklanmak istedik.

Hanım telefonla çocukları aradı. “Onlara sakın dışarı çıkmayın. Bunlar çıldırmış. İnsanların üzerlerine ateş ediyorlar. Burada şehitler varmış.” diye sıkı tembihlerde bulundu. Çocuklar da ona “Merak etme anne, biz de televizyondan izliyoruz. Hakikaten durum çok kötü imiş. Sizin oraya bomba atıldı mı. Haberlerde uçakların İstanbul’u bombaladığı söyleniyor” diye kendi görüşlerini aktarıyorlardı. Hanıma “Sakın dışarı çıktığımızı söyleme, heyecanlanır, endişelenirler” dedim. O da “Söyley miyim hiç” diye yanıtladı.

Parçalı silah sesleri kesilmiyordu. Sonra birden bir gürültü koptu. Silah sesleri bu kez bir yaylım ateşi şeklinde gelmeye başladı. Daha sık ve daha yoğun ateş ediliyordu. Parkın alt kısmından büyük bir kitle bulunduğumuz sokağa doğru koşuyor ve kaçıyorlardı. İnsanlar bağıriyorlardı. “Kaçın, acımıyor, vuruyorlar. Üzerimize geliyorlar” diye sesleniyorlardı. Hemen fırladık ve kaçmağa başladık. Bu insanlarla birlikte belki beş yüz, belki bin kişiydik. Nasıl sayabilirim ki... İnsanlar başlarını eğerek olanca güçleriyle kaçmaya çalışıyorlardı. Arkamızdan sırtımıza kurşun gelecek diye korkuyorduk. Bu işin şakası yoktu. Yolda, terlik ve ayakkabı tekleri, ayakkabı çiftleri görüyordum. Demek ki, kaçışırken insanlar

hızlı koşmak için ayakkabılarını dahi terk etmek zorunda kalmışlardı. Büyük bir bağışma vardı. “Yolun kenarlarına geçin. Ortadan koşmayın, kendinizi koruyun” diyorlardı.

Dülgerzade Camii'nin arka taraflarında idik. Burada tarihi bir çeşme bulunuyordu. Çeşmenin zemini ile yol seviyesi arasında yarım metre kadar bir kot farkı vardı. Kendimizi hemen bu çukura attık ve sinebildiğimiz kadar sindik. Çeşmenin çukur olan boşluğunda otlar, tikenler bitmiş, çer çöp birikti. Bu çer çöpün üzerine neredeyse yere yatacak kadar sinmiş, büzüşmüştük. Ortalık zifiri karanlıktı. Eşim de üzerime çullandı. Tam o anda, eşimin arka tarafındaki mermer basamaktan küçük bir kıvılcım çıktığını gördüm. Önce, “göz yanılması mı” diye kendime sordum, fakat sonra kesinlikle yanılmadığımı, bunun bir mermi çekirdeğinin mermere çarpmasından kaynaklanmış olacağını düşündüm. Bu çekirdek, yatay gelmemişti, havadan düşmüştü. Havaya sıkılan kurşunlardan biri idi. Bizim yanımıza başkaları da sinmiş, iyice hedef küçültmüştük. Hareketsiz bekliyorduk. İnsanlar dalgalar halinde geliyorlar, sokak boyunca yukarıya doğru koşuyorlardı.

Sindiğimiz çeşme çukurundan etrafı gözlüyorduk. “Bir mermi furyası var mı, askerler insanları kovalıyorlar mı” diye anlamaya çalışıyorduk. Ortalık hâlâ “kaçın, kaçın” sesleriyle inliyordu. Orada o şekilde daha fazla kalmamız doğru olmayacaktı. Hanıma “Burada kalamayız, hadi çıkalım. Fatih durağına fazla uzak değiliz” dedim. Toparlandık ve kaçışan insanların arasına karışarak biz de koşmaya başladık.

İnsanlar dehşet içindeydiler. Hepimiz can havli içindeydik. Öldürüleceğiz endişesini taşıyorduk. Koşarken sonradan adının ABC Konak olduğunu öğrendiğimiz bir otelin önüne geldik. Baktık ki insanlar otelin kapısını zorluyorlar ve içerdeki görevliye bağıyorlar. “Açın kapıyı açın. Bizi vuracaklar” diye sesleniyorlar. Biz de o yöne doğru koştuk. Ne olduğunu bilmiyorduk. Kovalanıyor muyduk, arkamızdan ateş mi ediliyordu. İnsanları topluyorlar mıydı. Büyük bir panik vardı, hepimiz sığınacak bir yer arıyorduk. Otel görevlisi gurubun ısrarına daha fazla direnmedi, kapıyı açtı. Bize “Hemen alt kata, bodruma inin, camlardan uzak durun” dedi. “Gelirlerse sizi burada görmemeliler”. Bir grup



Unutulmamalı.
Kaynak. Kişisel arşiv.

Hüner Şencan

insan olarak kapağı otelin bodrumuna atmıştık. Öyle anlaşılıyordu ki, görevli bizden önce de başka bir grubu içeri almıştı.



Anca beraber, kanca beraber.

Kaynak. Kişisel arşiv.

İçeride yirmi otuz kişi kadardık. Kadınlar, erkekler, genç kızlar. Hepimiz bir birimize karşı bir silüet gibiydik. Kimse-nin kimseyi gördüğü yoktu. Kimse, kimseyi tanımıyordu. Otelin bodrumunda dolaşan koyu renkli gölgeler gibiydik. Bazı kişiler otelin kapısına doğru ilerleyip gelişmeleri görmek isterken otel görevlisi onları uyarıyordu. “Lütfen bodruma inin. Bizi zor durumda bırakmayın” diye sesleniyordu. Hanımla birlikte bodruma indik. Burada bir mescit varmış. İnsanların çoğu mescide geçtiler. Biz merdivenlerin hemen karşısında bulunan küçük bölme halindeki bir odacığa geçtik. Burada iki küçük koltuk vardı, oraya oturduk.

Görevli arada aşağıya iniyor, “Arkadaşlar, bankoda su şişeleri var. Su içebilirsiniz. Mescide girin sessizce oturun” diye tembihlerde bulunuyordu. İnsanlar paniklemişlerdi yerlerinde duramıyorlar, ortalık sakinse çıkıp bir an önce evlerine dönmek istiyorlardı. Otel görevlisi onlara kızıyordu “Arkadaşlar yapmayın, sonra oteli de basacaklar, ortalıkta görünmeyin” diye ikaz etmeye devam ediyordu.

Koltuğa çökmüş, kendimden geçmişim. Bankodan iki plastik şişe su aldık, kendimize gelmeye çalıştık. Karanlıklar içinde sessizce beklemeye başladık. Hengamenin geçmesi, ortalığın yatışması zaman alacak gibiydi. Dışarıdan hâlâ gürültüler ve sesler geliyordu. Beş altı kişilik bir grup, “Ortalık yatıştı, biz çıkalım” diyerek görevliden kapıyı açma ricasında bulundular. Fakat görevli kabul etmiyordu. “Oturun, oturduğunuz yerde. Dışarı hâlâ tehlikeli” dedi. Fakat bu grup dinlemiyordu. Kapıya yönelmişler ısrarla dışarı çıkmak istiyorlardı. Görevli sonunda, “Ben karışmam. Madem çıkmak istiyorsunuz. Buyurun, fakat dikkatli olun, tehlike geçmedi” dedi. Bu kişiler dışarı çıktılar ve ağır ahşap kapı arkalarından hemen kapandı. Hanımla göz geze geldik. “Ne yapalım” diye bir birimize sorduk. Ben “Biraz daha bekleyelim. Burada emniyeteyiz” dedim. Gözlerimi kapattım. Biraz olsun dinlenmeye çalışıyordum. Saat üç civarı olmalıydı. Bitkin, halsiz endişeli öylece bekliyorduk. Yerlerde yuvarlanmış, üstümüz

başımız, ot-çerçöp olmuştu, ama bunları görmüyorduk bile. İçerideki insanlar su içiyorlar, otelin bodrumunda bir öteye bir beriye yürüyüp ne yapacaklarına karar vermeye çalışıyorlardı. Otel görevlisi, “Sakin olun. Gezinmeyin. Mescitte oturun” diye onları uyarıyordu. Tam hatırlamıyorum, bodrum katında bir yirmi dakika veya daha fazla oyalandık. Rahat değildik. Uzanmaya, dinlenmeye ihtiyacımız vardı. İnsanlar ikide bir dışarı çıkmak için hareketleniyorlardı.

Bu arada dışarıdaki sesler yatışmıştı. Hanıma “Haydi” dedim. “Şimdi çıkabiliriz.” Kapıya yöneldik ve görevliye çıkmak istediğimizi söyledik. Görevli kalmamız için ısrar etmedi. İçeride insanlar olmasına karşın, dışarı çıktık ve arka sokaklara doğru yönelerek koşmaya başladık. Fatih durağının arka sokaklarına kadar koştuk. Ancak, emniyetli bir yere geldikten sonra yavaşladık. Daha sonra hızlı adımlarla arka sokaklardan yürüyerek Karagümrük’e ve oradan da evimize geldik.

Korku, ter, yorgunluk, bıkkınlık, üzüntü ve çocukları merak... Hangisini anlatayım. Hemen televizyonu açtık. Üzüntü içindeydik. Teselli edici haberler geliyordu ama, hâlâ durumdan emin olamıyorduk. Sesli düşünüyor, söyleniyordum. “Nerede vatanını savunacak gerçek askerler. Nerede, darbeye karşı gelecek vatansever Mehmetçikler. Niçin, bunlara engel olmuyorlar.” Bir türlü televizyondan kopamıyorduk. O anda evimizin üzerinden bir uçak geçti ve otuz saniye sonra büyük bir patlama sesi duyduk. Sanki deprem olmuş gibiydi, ev sallandı. “Eyyvah bomba attılar” dedik. Tahmin etmeye çalışıyorduk. “Acaba Taksim’e mi attılar, yoksa Büyükşehir Belediyesine mi” diye birbirimize soruyorduk. Ağlayacak gibiydik. İnanamıyorduk. Dışarıdan sala sesleri gelmeye devam ediyordu. Bu hainler kimdi, bize niçin ateş ediyorlardı, İstanbul’u niçin bombalıyorlardı. Ülkemiz nereye gidiyordu. Yoksa bir uçuruma mı yuvarlanıyorduk.

Bitkin düşmüştük. Hanıma “Biraz dinlenelim. Halsiz kaldık dedim”. Yatağın üzerine öylesine uzandım. Kendimden geçmişim. İki üç saat sonra uyandım. Hanım benden önce kalkmıştı. “Genel Kurmay başkanını kaçırmışlar” dedi ve ekledi. “Çocuklar, havaalanına Cumhurbaşkanı karşılamağa gitmişler”. Çok şaşırmadım doğrusu. Çocukların huyudur, bir şeyi yapacaklarsa seninle tartışmazlar, “Tamam, peki senin istediğin gibi olsun” derler ve yine kendi yapacaklarını yaparlardı. Bu sefer de böyle olmuştu. İçimden takdir etmekle birlikte, Allah’a şükrettim başlarına bir şey gelmediği için. Çünkü biri yeni evlenmişti. Diğeri de evli ve küçük bir çocuğu vardı. Üçüncüsü ise henüz bekarı. Sabah namazı vakti gelmişti. Hayatımın en acıklı ve en hüzünlü salasını dinliyordum. Müezzinin sesi yanıyordu. Es-salaaaaatü kelimesi bu kadar buruk, bu

Hüner Şencan

kadar yürek delen biçimde söylenir miydi. Aman Allah'ım, o dakikaları unutamıyorum. Bu sala, başka bir sala idi. Uzun ve çok uzun. Acı, içime akıyordu, içimi yakıyordu. Ağlamak istiyordum. Sala tam bitmişti ki, müezzinin “makamı değiştirdiğini” fark ettim. Şimdi dingin bir sesle, direngen ve hür bir ses ile sesleniyordu. Allaaaaaaahü Ekber... Bu tekbir sanki havaya kalkan bir yumruk, başın üzerine yükseltelen bir kılıç, gözlerden dışarıya fıskıran bir şimşekti. Bu ezan başkaydı. Dört beş saat önce okunan yatsı namazının ezanına benzemiyordu. Bu ezan namaza değil, dirilişe, hainlere tokat atmaya, şehitlere dua etmeye davet ediyordu. Çünkü toplum artık direnme azmi ve gücünü ortaya koymuş, durum lehimize doğru dönmeye başlamıştı. Televizyonun başından ayrılamıyorduk. Biraz daha ümitli, fakat tedirginliğimizi hâlâ tam olarak üzerimizden atamamıştık. Hanım sürekli çocuklarla konuşuyor, biriyle konuşması bitince diğerini arıyor, kızımı sakinleştiriyor ve tüm gelişmeleri onlarla paylaşmaya çalışıyordu. Bizim evde çocuklarla haberleşme trafiğini hanım yönettiğinden bunu normal karşılıyordum. Tüm ailemiz aynı ruh hali içindeydik. Salayı ve ezanı kurtuluşumuz olarak görüyorduk.

Sabah saat sekiz olduğunda darbecilerin başarısız oldukları artık iyice anlaşılmış ve rahat bir nefes almıştık. Bu topa tutulası yeniçeriler, bu fetöçüler, bu son yüzyıl hainleri maalesef şanlı tarihimize kötü bir leke sürmüşlerdi. Bir taraftan sevinirken, diğer taraftan şehit haberleriyle kahroluyorduk. Sürekli şehit haberleri geliyordu. Şehitlerimize ve yaralılarımıza dualar ediyorduk. Gözlerimiz yaşlı, gönlümüz buruk, darbeci fetöçülere öfke içindeydik. Toplumumuz büyük bir badire atlatmış, kurtuluş savaşı vermiştik.

Eskiden Şehzadebaşı Caddesi, bize genç yaşta ölen Kanuni'nin oğlu Şehzade Mehmet'i hatırlatırdı. 15 Temmuz'dan sonra o yolun adı artık “Şehitler Caddesi”... Rahmet olsun şehitlerimize, gazilerimize... Ve, “hainlere” haddini bildiren tüm insanlarımıza.



*Karşınızda milleti bulacaksınız.
Kaynak. Kişisel arşiv.*

Nil, Kenan, Cezîre, İndus

Musa Peygamberden iki bin yıl öncesine uzanırsak dünyada dört bölge önem kazanır. Nil Vadisi, Kenan illeri, Mezopotamya (Cezîre) ve İndus Vadisi. Bu dört bölgenin dördü de Musa'ya kadar olan iki bin yıllık dönemde hep Sahibi Kıran adı verilen boynuzlu kralların hüküm sürdüğü yerler olmuş. Bu nedenle Musa, Davut, Süleyman ve İsa'nın Sahibi Kıran olarak değerlendirilmelerine şaşmamak gerekiyor. Yahudiler, İbrahimî peygamberler vasıtasıyla gönderilen ilahi mesajı "tek belirleyici" olarak ele almamışlar. Bu mesajın yanında, önceki 2000 yıla ait pagan töresi ve inançlarını da ısrarla yaşatmaya devam etmişler.

Boynuzu kutsama, antik çağda gelişen ve sığırı öne çıkaran putperest yaşam kültürünün ürünü.

MÖ 3500 ila MÖ 1500 yılları arasında kalan iki bin yıllık dönem boynuz açısından önemli. Boynuzun hikayesi her ne kadar Milattan önceki on binli yıllara kadar uzanıyor olsa da, boynuz o eski dönemlerde "kurumsal" bir nitelik kazanmamış. İnsanlar MÖ 10 binli yıllardan başlayıp MÖ 3500'lü yıllara kadar olan dönemde başlarına hep boynuzlu başlıklar takmışlar, fakat onları "tanrının seçtiği krala işaret" anlamında kullanmamışlar.

Eski Mısır, Filistin, Sümerya ve İndus Vadisi'nde ilk kentlerin ve "şehir kralarının" ortaya çıkmasıyla birlikte güç ve kudret simgesi olan boynuz "kutsallık elbisesini" giymeye başlamış. Musa'dan önceki iki bin yıl, "boynuz" ögesi ile "tanrı tarafından seçilmişlik" olgusu arasında bağlantı kurulan bir dönem. Aradan 6500 yıl geçmiş olmasına karşın, "kutsal boynuzun" etkileri günümüze kadar

Hüner Şencan

gelmiş. Tarihçiler bu döneme “Bronz Çağı” diyorlar ya, bana göre daha uygun isimlendirme “Boynuz Çağı”... Toplamda değerlendiresek; boynuz müzahir olma on iki bin, onu kutsama en iyimser tahminle altı bin yıllık bir gelenek.



İnek tanrıçası Hazor ve kocası.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

Nil, Kenan, Cezîre ve İndus Vadileri tanrısal seçilmişliğe işaret “boynuzlu taçlar” giyen krallar, tanrılar, askerler ve rahiplerle dolu. Öyle anlaşılıyor ki bu gelenek İndus Vadisi ile Mısır arasında yer alan geniş topraklar üzerinde gerçekleşen göçler ve etkileşimler sonucunda ortaya çıkmış. Şöyle de söyleyebiliriz. Başlangıçta kutsiyet atfetmeden her yerde kullanılmıyormuş, fakat İndus vadisinde kutsal-

laşan sığır, Sümerlilerde kutsallaşan boynuz dönüşmüş ve oradan esen kuvvetli tanrı rüzgarlarıyla Avrupa içlerine, Mısır’a ve oradan da Atlas Okyanusu kıyılarına kadar taşınmış.



İsis tanrısı Horoz diskiyle.

<http://essaysbyekowa.com>

Nil Vadisi ile başlayalım. Dar bir şerit boyunca deltaya kadar uzanan topraklar eski Mısır tanrılarının ve firavunlarının cirit attığı yerler. Boynuzlu Mısır tanrılarının en meşhuru Hazor veya Hazar... Güneş tanrısı Ra'nın annesi olduğu düşünülüyor ve İnek tanrıçası olarak biliniyor. İki boynuzun ortasındaki güneş diskinin adı “Uraeus”, ben onu “reis” olarak adlandırıyorum. MÖ 3100’lü tarihler. Kuşkusuz, o zaman Sahibi Kıran terimi kullanılmıyordu ama, ne fark eder.

Eski Mısırlılar Hazar’ı kimi zaman “boynuz taçlı” resmediyorlar, kimi zaman da “inek biçimli” rölyefini yapıyorlardı. Hazar’a binlerce yıl tapınılmış, MÖ 54 tarihine kadar adına tapınaklar yapılmaya devam edilmiş. Hazar, boynuzu kuvvetli bir firavunmuş. Hazar adı, “Horoz’un Evi” anlamında. O zamanki insanlar güneşi “horoz” olarak isimlendirirlermiş. İlginç. Güneşin doğduğunu haber verdiği için mi o “kuşa” horoz adını takmışız. Yukarı Mısır’da tapınılan tanrılardan bir diğerinin adı Bat...

Onun da inek tanrıçası olduğu bildiriliyor ve kıvrık boynuzları var. Başlangıçta Hazor ve Bat aynı tanrı imişler ama sonra ayrılmışlar.

Boynuzlu bir diğer tanrı Apis öküzü... Eski Mısırlılar Apis öküzünün tanrı Bedah'ın hayvan şeklinde tecessüm etmiş olduğuna inanıyorlarmış. Öküzün şahsında yüce tanrı Bedah'ı düşünürlermiş.

İyzis yüce boynuzuyla göz dolduran bir başka tanrı. Bu arada koç boynuzlu Hanım (Khnun) tanrısını da unutmamak gerekiyor.

MÖ 2000'li yıllarda piyasaya çıkan güneş ve hava tanrısı Amun'un başında yüksek iki uzun tüy var. İnsan formu bir tanrı. Bazen de koç veya koç başı şeklinde resmedilmiş. Sonraki yıllarda güneş tanrısı Ra ile birleştirilerek Amon-Ra denmiş kendisine. Füzyon bir tanrı. Meşhur bir lakabı var "Amun: Tanrının karısı..." Grekler çok sonraları Amun'u Zeust adıyla kendi kültürlerine taşımışlar. Büyük İskender dahi kendisini Amun-Zeust tanrısının oğlu olduğunu iddia ederek atası gibi boynuzlu bir başlık giymiş. İskender'in boynuzu, aslında atası olan Amun'un boynuzu. O zaman Aksak Timur kimi taklit etmiş oluyor. Büyük İskender'i mi, yoksa tanrı Amun'u mu? Ve Timur'un çocukları veya onu taklit eden diğer Sahibi Kıran unvanlı kişiler...

Kuran'da "Râinâ" demeyiniz buyruluyor. Çünkü anlamı "boynuzlu tanrımız" demek. "Râinâ" ne kadar münasebetsiz bir kelime ise Sahibi Kıran da öyle.

Geçelim... Mısır'da şu tanrı da boynuzlu idi, bu tanrı da... Olabilir. Bilimsel bir derleme veya kronolojik bir envanter çalışması yapmıyoruz ki. Dile getirmek istediğimiz konu Boynuz Çağında Mısır firavunlarının öküzü veya koçu tanrısallıkla ilişkilendirmiş oldukları. Ve öküzsel-koçsal boynuzları başlarına takarak vücutlarına ve ruhlarına kutsiyet atfetmeleri.

İkinci bölge Kenan illeri. Batılılar bu toprakları Canaan diye adlandırıyorlar. Bizim Erzincan ilimizin Can'anla mutlaka bir ilişkisi vardır, ama nereden bulup çıkaracaksınız. İsraili yerleşimcilerden önce Kenan illerine Filistin denmekteydi veya Baal-istin... Suriye, Filistin, Ürdün ve Sina yarımadası geniş Kenan toprakları. Başlangıç aşamasında mutlaka daha küçük sınırlara sahip olmuştur, fakat zaman içinde sınırları genişlemiş. İsraililer veya Yakup Peygamberin nesli iki binli yıllardan itibaren Kenan illerine yerleşmeye ve çoğalmaya başlamışlar. Filistinliler, bu toprakların asıl yerlileri. Tarihleri İsrail'den bin yıl öncesine dayanıyor. Kenan, Nuh peygamberin torununun adı. Babasının adı Ham. Kenan illerinde iki büyük kavim var Emiriyyûn'lar ve Finikiyyûn'lar. İncil'e göre, Kenan illeri tanrının Hz. İbrahim ve onun soyuna "vaad ettiği topraklar".

Kenanlılar “Boynuz Çağı” olarak isimlendirdiğimiz dönemde Mısırlılar, Hititliler ve Cezirelilerle ilişki içindeler. Çevrelerinde hep öküz tapan ve boynuzu kutsayan topluluklar var. Doğal olarak, öküz-boğa tanrısını kendi topraklarına ithal ederler. Kaynaklara göre, Suriyeliler Mısır’dan çok Mezopotamya tanrılarının etkisi altında kalmışlar ve daha sonra bu tanrıları Mısır’a taşımışlar.

Kenanlıların yetmiş aşkın tanrısı var, kimisi boynuzlu, kimisi boynuzsuz. İsimleri bilinir olanlarına bakalım: El, İlu, Aşiret, Hadad, Adonai, Kuds (Qudshu - Kadeş), Baal, Molek, Chemosh, Athirat- Aşerah, Dagan ve diğerleri.

El, tüm tanrıların babası, aynı zamanda “boğa”. Kimilerine göre Dagan adı verilen tanrı da aslında “El” idi. Fenikeliler o vakitler “El Öküz, benim atam” derler, El’i öküzle özdeşleştirirlermiş. Rivayetlere göre Baal, El tanrısının oğlu ve ikisi de boynuzlu başlık giyiyorlar. MÖ iki binli tarihlerde İsraililer “El” sözcüğünü iki uzun boynuz *alph* ve ucu kıvrık *lamd* çizgisi ile gösterirlermiş. Sina yarım adasının dağlık kesimlerinde El’e boynuzlu Bovine tanrısı olarak tapınılırmış.

Kenanlılar, El isimli tanrıya bir de eş yakıştırmışlar, adı Aşerah. Bu tanrı, eski insanlar tarafından Mısır topraklarına taşındığında “Qudshu” adını almış. Aşerah tanrısına değişik toplumlarda farklı adlar verilmiş. Bazen kelimenin yazılış ve söyleniş biçimi de değiştirilerek yeni tanrı isimleri çıkmış ortaya. İslam öncesi güney Arabistan’da yaşayan Kataban kabilesi “Amm” adını verdikleri bir tanrıya tapıyorlarmış ve karısının adı da Aşerah imiş.

Suriye’de yaşayan Ugarit’liler Athirat veya E’asirat demişler ona. Manası, “dişi boğa” demek. Akadlılar Aşratu, Hititliler Asertu, Grekler ve İngilizler As-tarte... Bazıları El kelimesinin dişil söyleniş biçiminden hareket ederek Elat demişler Aşerah tanrısına.

Grekler, Elat’ı alıp ona yeni bir isim vermişler: Afrodit.

Maltalılar ve Sicilyalılar ise Venüs kelimesiyle karşılaşmışlar Esire tanrısını.

Elat tanrıçası, El ile olan birlikteliğinden 70 farklı tanrı doğurmuş olması nedeniyle diğer taraftan ağaç direk şeklinde yapılan putlar ve Hayat Ağacı ile ilişkilendiriliyor. Aynı zamanda Sekineh, yani tanrının yer yüzünde “tanrıça” olarak gözükmüş hali. Uzun yıllar sonra Baal isimli tanrı, El tanrısının yerine geçince Aşerah bu kez Baal tanrısının karısı olmuş ve Baalat denmiş kendisine. Birden, bizim Karagömrük semtindeki “Balat mahallesi” geldi aklıma. Aca-ba Bizanslılar “tanrıça” anlamında mı kullanıyorlardı. Yoksa “bova-niçe”, (dişi sığır) anlamında mı. Bir rivayete göre Aşerah aynı zamanda İsraililerin Yahu adlı tanrısı. Tanrıça iken tanrı olabilir mi? İnsanlar öyle algılamışlarsa niye ol-

masın. Aşerah ile Yâhu tanrıları senkretize olup birleşince Tevrat ve İncil'de yer alan boynuzlu ayetlerin ortaya çıkmasına şaşmamak gerekiyor. Yâhu, boynuzlu Aşeret tanrısı aynı zamanda. İsraililer bir dönem boyunca Yâhu'ya altın buzağı olarak da tapmışlar.

Hadad bir başka tanrı. Suriye'nin Ebla şehrinde MÖ 2500'lü yıllarda bu tanrıya tapınılmış. Hadad veya Adad tanrısına bir zamanlar Baal adı da verilmiş ve simgesi boğa. Bir elinde yıldırımları tutarken öbür elinde bir balta var. Babil'de İşkur tanrısı ile birleşerek İşkur-Adad adını almış.

Günümüzde Vatikan papazlarının "mitre" adını verdikleri "iki yükseltili" başlık giyen Dagan tanrısını unutmayalım. Dagan tanrısının balık ağzı görünümlü başlığı daha sonra "boynuz" hatırlatıcısı biçimine dönüştürülmüş.

Molek ve Camoş gibi tanrıların boğayı / öküzü temsil ettiklerini ve boynuzlu olduklarını görüyoruz.

Kenan topraklarında hangi tanrının boynuzlu, hangisinin boynuzsuz olduğu çok önemli değildir artık. Çünkü sığır ve boynuz kokusu ortalığı kaplamış, yoldan çıkan insanlar hanif peygamberlerin getirdiği kutlu mesajın üzerini örtmeye başlamışlardır.

Mısır ile Kenan ileri arasında bir ara bölge var. Cevşen toprakları. Batılılar "Goshen" şeklinde yazıyorlar. Nil deltasının kuzey doğusundaki verimli yerler. Cevşen bölgesi bir zamanlar Yakup, Yusuf ve Musa peygamberlerin yaşadığı yerler. Yakup peygamber ve çocukları, Lut gölünün batısındaki El-Halil kasabasında hayatlarını sürdürürlerken yedi yıl süren şiddetli bir kıtlık yaşamışlar. Bunun üzerine yiyecek almak için Mısır'a gitmişler. Kıtlığın ikinci yılında Yusuf peygamber onları Mısır'a davet etmiş ve oraya göç etmişler. Gevşen bölgesine yerleşerek orada yaşamaya başlamışlar. Yusuf peygamber öldükten sonra burada giderek çoğalmalarından korkan Mısırlılar onları esir alarak özgürlüklerini kısıtlamış ve böylece Yahudiler Gevşen bölgesinde 430 yıl esarete yaşamışlar.



tanrı Adad'ın kutsal boğası.

Kaynak. <https://us.123rf.com>

Yahudiler sığır ve boynuzla tapınmayı ilk Gevşen bölgesinde öğrenmiş olmalıdır. "Gevşen" veya "Cevşen", sığırlar için beslenmeye uygun topraklar demek. Bizim "geviş getirme" ifadesi de oradan geliyor. Yani, "Gev" veya "Gav" kelimesinden. Batılılar Goshen kelimesinin nereden geldiğini ve anlamının ne olduğunu çözememişler. İşte ben söylüyorum, inekten veya öküzden... Fakat sığır tapınmayı ilk icat edenler Yahudiler değil. Onlar

Hüner Şencan

bu kültürü Filistinlilerden ve Filistinliler de Cezirelilerden aldılar. Ve Cezireliler ise onu İndus Vadisi toplulukları ile etkileşimli olarak geliştirdiler. Gevşen bölgesinde yaşayan Yahudiler Yakup peygamberin ölümünden sonra ilahi mesajı bir kenara bırakmışlar Horoz tanrısının bir başka görünümü olan Sept adını verdikleri tanrıya ibadet etmeye başlamışlar.

İndus'tan Mısır'a kadar uzanan bu geniş topraklarda "boynuz sahibi" olmak önemliydi. Sığır ve onun öldürücü gücü boynuz, zaman içinde krallığın ve tanrısallığın simgesi olarak ortaya çıktı.

"Sahibi Kıran" veya "Boynuz Sahibi" deyişi Kenanlıların Aşerah kelimesi gibi sinkretik bir ifade. Anlam çağrışımlarıyla yüklü. Antik pagan inançları, peygamberi iletileri, halkın uydurduğu mitolojik hikayeleri derleyerek "anlam yumağı" haline getirilmiş gizemli bir ifade. İçinde ne ararsanız var.

Hem, sığır cinsleri ve onların boynuzlarıyla ilgili, hem değil. Değil, çünkü kimilerine göre "boynuz" gerçek değil, bir "metafor". İnsanlar bu yüzden Sahibi Kıran terimini çözemiyor ve anlayamıyorlar. "Ne demek boynuz sahibi" diye soruyorlar.

Kenan illeri için son söz şu. Kenan illerinde eski Filistinliler ve İsraililer birlikte yaşamışlar. Eski Filistinliler Cezireden taşıdıkları kültür çerçevesinde sığırı ve boynuzu kutsarlar ve bu kültürü Mısır'a kadar götürürlerken; İsraililer bu pagan kültürü hem kuraklık nedeniyle gerçekleşen Mısır göçü öncesinde, hem göçten sonra Gevşen topraklarında, hem de Musa peygamberle Mısır topraklarından çıkıp Filistin'e tekrar yerleşme sonrasında yaşamaya devam etmişler. Tarih boyunca pagan kültürünün etkisinde kalmışlar. Sığırı ve boynuzu ret edip ilahi mesaja yönelmek istemişler, fakat bir türlü bu arkaik boynuz kültüründen kopamamışlar.

Şimdi doğuya yönelim ve Cezire bölgesine bakalım. Tarih boyunca bu geniş topraklara farklı bölgesel adlar verilmiş. Sümerya, Akadya, Asurya, Hititya gibi adlar kullanılmış. İslamiyet'ten son-

424



Babil tanrısı İştar.

<https://thumbs.dreamstime.com>



Dingir Nanana - Nene.

Kaynak. <https://i0.wp.com/>

ra kısaca El-Cezire denmiş. Bizim Cizre dediğimiz şehrin adı da bu bölgeyle ilintili. 1914 yılında Şikago Üniversitesi arkeologlarından James Henry Brystd “Verimli Hilal” adını takmış bu topraklara ve sınırlarını Mısır’a kadar genişletmiş. Arapçası “Hilal-ü Hasib”... “Hesaplı Topraklar” anlamında. Verimli Topraklar Ortadoğu, Mezopotamya ve eski Mısır’ı içine alıyor. Fakat Milattan Önce 3500-1500 yılları arasında burası daha küçük bir bölge. O vakitler; “Verimli Topraklar”, Mezopotamya” ve “Cezire” gibi tanımlamalar yok. Sınırları belli toprak parçalarına Sümerya, Akadya, Asurya denmiş. Fakat biz İslamiyet’ten



Ur-Nammu, boynuzlu, MÖ 2000.
<http://www.visionaryartexhibition.com>



tanrı “demirci” Hâdâd, MÖ 2500.
Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

sonra yapılan tanımlamayı esas alarak Kenan illerine kadar olan bu bölgeyi Cezire olarak adlandıralım. Tarihte kentleşmenin ilk kez bu topraklarda ortaya çıktığı varsayılıyor.

Cezire’de sığır ve boynuz kültürü MÖ sekiz bin, on bin binli yıllara kadar uzanıyor. Kaya resimleri ve diğer buluntulara göre, bir zamanlar Mezopotamya’da yaşayan vahşi sığırların yüksekliği iki metreyi buluyormuş ve bu sığırlar devasa boynuzlara sahipmiş. Boynuzun kutsanması biraz da bu “uzun çıkıntılar” yüzünden.

Sığır ve boynuzun kutsallığı MÖ 3500’lü tarihlerden başlayıp MÖ 3000’li yıllara gelindiğinde belirginlik kazanıyor. Bu yıllarda boynuzlu başlığın artık “uluhiyeti” gösteren bir simge olduğunu görüyoruz. Krallara iki boynuz yetmemiş, başlıklarına üç çift, dört çift boynuz takmışlar. Bazıları yedi çifte kadar çıkmış. Boynuzlarla “iktidara gelme” ve boynuzlarla “tanrısal seçilmişlik” arasında ilişki kurmuşlar. Kimi zaman tanrılarını, kimi zaman tanrı-krallarını boynuzlu başlıklarla resmetmişler. Sümerya’da MÖ 3500, bir taraftan çivi yazısının ve diğer taraftan “kut-

sal boynuzun” ortaya çıktığı tarih. Fikir vermesi için Cezire’nin boynuzlu tanrılardan ve krallardan bazılarını tanıyalım. Sümerlilerin ilk tanrılarında birinin

Hüner Şencan

adı Dingir. Günümüze Dengir şeklinde taşınmış. Aslında o bir tanrıça, yani bayan tanrı... “Inana” veya “Dingir Nana” olarak biliniyor. Nene'nin başlığında dört çift boynuz var.

Bilmemiz gerekiyor ki, Dingir Nene de bir Sahibi Kıran.

Sümerliler Dingir'lerini, yani tanrılarını boğa boynuzlarıyla temsil ediyorlarmış. Çoklu tanrı, çok boynuz ile temsil ediliyor ve bu tür başlığa sahip tanrılar Annunaki olarak adlandırılıyormuş. Az tanrısal özellikli putlarda ise boynuz sayısı azalıyor ve bu tür başlıklar “İggigi” olarak isimlendiriliyor-muş. Az boynuzu tanrılara Anu veya Enu deniyormuş. Sümer tanrılarının “kraliyet sakalı” olurmuş ve öküz boynuzlu bir başlık giyerlermiş. Akatların dilinde ise Dingir tanrısına İlu adı verilirmiş.

Anu, Uruk şehrinde Semavatın tanrısı imiş. Şehirdeki Beyaz Mabet kendisine tahsis edilmiş ve o mabette sadece kendisine ibadet edilirmiş. Züriyeti mebzul olduğundan “Üretken Boğa” olarak anılmıymış. Anu yaratıcı, her şeyi yaratan demekmiş... Anu'nun iki oğlu varmış, Enlil ve Enki... İki de babaları gibi boynuzlu, ikisi de Sahibi Kıran imiş. Anu, Enki ve Enlil tanrıları takip eden binli yıllarda isim değişikliğine uğramış, Ahura Mazda, Yahova, Ehrimen Baal, Adon olmuş. Enki, aynı zamanda Adonai olarak anılıyor. Bizim, “Adana” şehir ismimiz Adonai'ye telmih. Anu'nun diğer oğlu Enlil ise El-Şed-dai, Yâhu veya Yahova olarak tanınırmış.

Üçüncü binli yılların sonunda bir başka Cezire tanrısıyla karşılaşıyoruz: Adad... Kutsal öküz tanrısı olarak biliniyor. Veya ona “kızgın genç boğa” adını da verebiliriz. Sümerlerdeki karşılığı İşkur... Batı Semitik toplumları, yani Kenanlılar onu Hadad veya Baal-Hadad olarak çağırılmışlar. Bir rivayete göre Adad'ın babası semavat tanrısı Anu... Ve annesi Aşerah... Annesinin adını Türkçeleştirirsek iki şekilde ifade edebiliriz: Esîre veya Aşûre... Eşinin adı Şâle veya Jâle... Enlil ve Enki gibi, de-



*Enlil'in ikinci oğlu Adad - tanrı İşkur.
<http://www.mesopotamiangods.com>*



Aked kralı Naram-Sin. Sin'in sevdiği insan. O da boynuzlu MÖ 2250.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>

mek ki Adad da Anu'nun çocuğu. Babası "üretken boğa" olduğuna göre çocuğu Adad'ın "kızgın boğa" olmasına şaşmamak gerekiyor. Cezire-Kenan toprakları arasındaki kültürel ilişki, Adad tanrısı vakasında açık bir şekilde görülebiliyor.

Birden aklıma geldi. İkinci Abdülhamid'e hediye edilen Kadıköy meydanındaki boğa, yoksa "tanrı Adâd" mı? Babil ve Mısır pansiyonunun tanrısı. Cennetin veya Semavatın boğası... Adad'ın kutsal şehri uruk idi. Kaynaklarda fırtına ve yağmurların tanrısı olduğu yazılı. Hint mitolojisine göre Avatar, tanrının yeryüzündeki görünümü. Adad, yoksa Avatar'ın Cezire topraklarındaki görünümü mü?



Boynuzlu Mûş-Hûş veya Sırrûş.
Marduk ve Nabu'nun kutsal hayvanı.

Kaynak. <http://orig04.deviantart.net>



Güneş tanrısı Utu veya Şamas.

Kaynak. <http://www.mesopotamiangods>.

Sonra başka unvanlar da verilmiş kendisine. "Dünyanın dört bir köşesinin kralı", "Kainatın Efendisi" denerek ululanmış... Elli altı yıl hükmetmiş, geniş topraklar zapt etmiş, büyük zaferler kazanmış. Sonra, adına büyük bir Zafer Abidesi dikirmiş ve buraya boynuzlu başlık giydiği bir rölyefini yaptırmış. Tanrı olduğunu iddia eden ilk Sahibi Kıran.

MÖ 2000'li yıllar... Marduk, Babil şehrinin tanrısıydı ve o da heybetli boynuzlara sahip bir başlık giyiyordu. Kendisini "tanruların tanrısı" olarak isimlendi-

Hüner Şencan

riyordu. “Esagila” adıyla kendisine yeni bir mabet yaptırmıştı. “Boynuzlu ejderha” figürü Babil’de Marduk krallığının en önemli simgesi idi. Boynuzlu ejderha veya boynuzlu yılan simgesinin yakın zamanlara kadar atlara “boynuzlu kask” takılmasıyla devam ettirildiğini görüyoruz. Marduk, “kuduru” olarak anılıyor, “kudretli” demek. Güçlü ve yenilmez... Marduk’un Akat topluluklarının dilindeki adı “Amar Utu”... “Ömer” isminin kaynağı olabilir. Marduk, “güneşin genç boğası” veya “güneşin buzağısı” anlamında... “Güneşel boğa” da diyebilirsiniz... Akatlılar “Meridug” demişler. Günümüzde “Mördak” ismini kim yaşıyor ve niçin... Düşünmeğe değmez mi? Kimi yazarlara göre Mördak’ın en önemli özelliği boynuzlarının kısa olması ve doğrudan alnından çıkmasıydı. Merak ediyoruz, yoksa, On-Musa’nın boynuzları gibi miydi... Ve ayrıca Mördak’ın bir de “uzun bir kuyruğu” varmış. Demek ki, “tam bir boğa”...

Ra, Marduk ve Yahu aynı zamanda Mısır’da kendilerine tapınılan tanrılar. Üçü de boynuzlu ve üçü de Sahibi kıran. Marduk’un oğlu Nabu. Nabu da babası gibi Sahibi Kıran. O da kutsiyeti gösteren boynuzlu bir başlık giyiyor. Manevi hikmet sahibi, arif insan, yazı tanrısı ve Ea’nın torunu...

Utu, Sümer mitolojisinin güneş tanrısı... Larsa ve Sippar şehirlerinde bu tanrıya tapınılıyormuş. İki şehirdeki mabedin adı “Bâb-1 Âr” imiş. Manası, “Işık Evi”, “Beyaz Saray”, “Edep Evi”, “Utanma Evi”.¹ Daha son-



tanrı Marduk, amar-utu, “Güneşin buzağısı”, MÖ 1800.

Kaynak. <https://upload.wikimedia.org>



Marduk’un oğlu Nabu.

Kaynak. <http://i-cias.com/>



Birleşik Devletler Kongre Salonunda Hamurrabi.

Kaynak. <http://wonderopolis.org>

1 Çağımızda “Beyaz Saray” isimlerinin kültür genetik kodları üzerinde düşünmek gerekiyor. Hindistan’daki Babür İmparatorluğunu düşündüğümüzde Babür kelimesiyle Bab-1 Ar kelimesi arasındaki ilişkililik de oldukça anlamlı.

raları Akadlılar bu tanrıya “Şems” veya “Şamas” adını vermişler ve daha çok bu adla anılmaya başlanmış. Kimilerine göre, adalet tanrısı olarak bilinen Şamas



“Gelin tanrı için boynuz olalım. Böylece o, bizi yükseltsin ve biz onun şânını ve kurtuluş vadini dünyaya ilan edelim.” İşte böylesine tuhaf sözler...

ile Marduk aynı kişidir. MÖ 1780 yılında Kral Hammurabi hazırladığı kanunları büyük bir saygıyla Şems'e veya Utu'ya takdim etmiş. Tanrı Şems'in başında dört çift boynuzdan oluşan bir başlık bulunuyordu ve o da bir Sahibi Kıran idi. Utu, ay tanrısı Nanna ve eşi Ningal'in çocuklarıydı. Utu'nun bir erkek kardeşi ve iki kız kardeşi varmış. Erkek kardeşinin adı İşkur imiş. Kız kardeşlerinin adları ise Erişki-gül ve İnanna...

Mitolojik ayrıntılarla oku-

yucuyu sıkmanın ne manası var. Biz Utu-Şems adı verilen tanrının başına giydiği “boynuzlu başlıkla” ilgileniyoruz. Sümer ve Akatlılarda boynuzlu başlık giyme tanrı-kral olma ile eş değerde. İsa peygambere “tanrı ve tanrının oğlu” yakıştırması yapılmasının kökleri bu nedenle Sümerlere ve Akatlılara kadar uzanıyor. Kadim, putperest bir inanç.

MÖ 2000'li yılların sonuna doğru ilerleyelim. Uruk şehrinin beşinci kralı Gilgamiş... Bu kral “Semanın Boğası” terimiyle ün kazanmış. Gilgamiş, üçte iki oranında tanrı, üçte bir oranında insan... Kutsal biri, tanrı-insan... Belki de “tanrının oğlu”, bilmiyoruz. “Semanın Boğası” isimli tanrıya Sümerliler Gugal Ana diyorlar. Veya Gu-Ana... “İnek veya Boğa Ana” gibi bir anlama geliyor... Gugal Ana aynı zamanda semadaki bir burcun adı. Öküz burcunun... Batılılar ona Toros Burcu adını veriyorlar. Öküz burcu Gugal Ana, büyük tanrı Anu tarafından kontrol edilir ve yönlendirilmiş. “Semanın Boğası” deyişi Gilgamiş destanında yer alan önemli bir ifade. Gilgamiş ve arkadaşı yarı vahşi özelliklere sahip Enkidu, Semanın Boğasını öldürmesi üzerine tanrılar bu olaya kızmışlar ve Enkidu'yu hasta etmişler. Ve bir süre sonra Enkidu ölmüş... Semanın Boğası Gilgamiş, kanatlıdır. Gilgamiş, boynuzlu “Utu tanrısı” aracılığıyla adını hükümler kılmaya çalışır. MÖ 1790'lı yıllarda Hammurabi kral olur ve Marduk'u tanrı olarak kabul eder. Tanrının halkın refahını yükseltmesi için kendisini seçtiği iddiasında bulunur. Adaleti getirmeye ve kötülükleri kaldırmaya ahdedir. Ken-

Hüner Şencan

di adıyla anılan kanunlarını yazar ve bunları 2,25 cm yüksekliğindeki bir taş dikite yazar. Dikite üst bölümünde Hamurrabi kanunlarını Marduk'a veya Şems'e takdim ederken görülür. Şems boynuzludur. Kendi başlığı pek belli olmaz. Fakat sonraki çizerler Hamurrabi'yi de boynuzlu çizmeyi alışkanlık haline getirirler. ABD'de Kongre Salonu'na onun boynuzlu başlık giymiş bir rölyefini yerleştirirler. Verilmek istenen mesaj şudur: Hamurrabi'nin tanrısı Marduk bir Sahibi Kıran idi ve doğal olarak kendisinin de Sahibi Kıran olması gerekir, yani Sahibi Boynuz. Mİlattan Önce üç binli yılların boynuzu böylece MÖ 1800'lü yıllara kadar taşınmış oluyordu. İbrahim peygamber işte bu boynuzlu kralların hüküm sürdüğü bir dönemde dünyaya geldi. MÖ 1800'den MÖ 1500'e çok bir zaman yok. Batıların OnMusa'yı boynuzlu çizmelerine niçin şaşırıyoruz ki.



Pasupati Mührü'nde (Pashupati seal) Şiva.
<http://www.people.fas.harvard.edu>

MÖ 3000'li tarihlerde günümüzdeki İran topraklarında kurulan Elamlılar devletinden de söz edebiliriz. Araplar onları Sâsaniler olarak adlandırıyor, çünkü başşehirleri Suşa... İki boynuzlu başlık giyen insan figürlerini Elamî topluluklarında da görüyoruz. Cezire bölgesi ve Cezire topraklarının doğusu hep boynuzlu insanlarla dolu. O zaman biraz daha doğuya, İndus Vadisine doğru yönelelim.

İndus Vadisi günümüzdeki Pakistan ülkesi. Sümerlilerle eş zamanda boynuzlu tanrıların İndus Vadisi topraklarında da neşvü nemâ bulduğunu görüyoruz. Harapanlıların "ana tanrıçası" doğurganlığı temsil ediyor ve boynuzlu. Bu tanrı ağaçları ve hayvanları kutsal kabul etmesiyle ünlü. Arkeologlar antik Harapan mühürlerinde hep boynuzlu anne tanrıça figürleri bulmuşlar. MÖ 2600-2000 tarihleri arasında bu bölgede Harapanlıların hüküm sürdüğü bildiriliyor. Bulunan mühürlere birinde yoga pozisyonunda oturmuş, başında boynuzları olan üç yüzlü bir figür var ve bu figürün etrafı hayvanlarla çevrili. Bilim insanları onu Pasupati adlandırmışlar. Yani, "hayvanların tanrıçası"... İndus Vadisi'nin Mohenjo-daro şehrinde bulunan bu âsâr-ı âtîka Pasupati Mührü olarak ünlenmiş. Kazı ekibinin başkanı arkeolog Marshall, boynuzlu Pasupati'yi Hintlilerin tanrısı

Şiva'nın ilk prototipi olarak yorumlamış, başkaları itiraz etmişler. Bilim adamları "Şiva'dır, Şiva değildir" diye tartışırken onun "boynuzlu ilk tanrılardan biri olduğu" konusunda ittifak halindeymişler. Pasupati'yi bir kenara bırakalım Şiva'ya bakalım. Onun da ikonografik resimlerinde mutlaka boynuz görünümlü bir hilal simgesiyle tezyin edildiğini görüyoruz. Hinduizmde Vedik tanrısı İndra'nın boynuzlu bir boğa olarak temsil edilmesi ilginç bir başka örnek.

MÖ 3500'lü yıllardan itibaren Nil, Kenan, Cezîre ve İndus topraklarında yaşayan insanlar baştan başa genelde sığırı; özelde öküzü, boğayı, buzağıyı veya koçu kutsayan onları tanrı veya tanrıça olarak belirleyen ve daha sonra bu sıfatları krallarına ve onların eşlerine layık gören bir yaklaşıma sahip olmuşlar.

Sonuç olarak bu yazı bize söylüyor?

Nil, Kenan, Cezîre ve İndus topraklarının iki bin yıl gibi çok uzun bir süre boyunca "boynuzlu başlık giyen insanlar ve krallar" yetiştirdiğini ve daha sonra onları "kutsal addederek tanrısallaştırdığını"...

Antik düzlemde geziye çıkacak bir tanrı tanımaz; Nil, Kenan, Cezîre ve İndus topraklardaki tanrı bolluğuna, kral tanrılara ve boynuzlu başlıklara bakarak bu olguları çok rahat bir şekilde inançsızlığının gerekçesi olarak ileri sürebilir. Mümin bir Müslüman için ise durum farklı. O; Nil, Kenan, Cezîre ve İndus topraklarının söz konusu iki bin yıllık dönemde sürekli olarak Hak ile Boynuz mücadelesine sahne olduğunu düşünür. Bir tarafta Hak ve diğer tarafta batıl olan boynuz...

Binlerce yıl öncesine uzanan tarihi süreçte Hak adını verdiğimiz yaratıcıya hangi isimler verilmiş ve O, hangi isimlerle anılmıştır bilmiyoruz. Belki her kabile, her topluluk ona farklı isimler verdi. Belki günlük yaşamlarının etkilendiği yönleri dikkate alarak onu farklı sıfatlarla andılar. Ve belki putpe-restler Hak'kın isimlerini çalıp kendi üzerlerinde taşımaya başladılar. Beş bin yıllık çivi yazılarından veya antik rölyef kabartmalardan bu konuda sağlıklı bir sonuca varmak mümkün değil.

Adem, Şît, İdris ve Nuh peygamberler insanları her zaman tek Tanrıya inanmaya davet ettiler. Boğa, güneş, yıldız ve ay tanrılarının Hak ile ilgisi yok. Hepsi bâtil tanrılar. Nuh'tan sonra işler karıştı, üç bin yıl sonra İbrahim peygamber geldi. İnsanlığı İshak ve İsmail'e emanet etti. Ne yazık ki, insanlar Yakup ve soyundan gelen peygamberlere yeterince itibâ etmediler, yoldan çıktılar. Musa ve İsa'yı dinlemediler, onların öğretilerini pagan kültürün öğeleriyle birleştirerek tahrif edilmiş sahte dinler çıkardılar ortaya.

Hüner Şencan

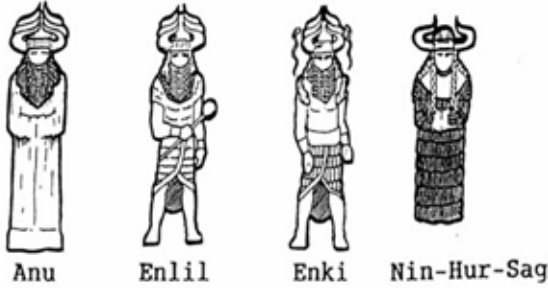
Sonra Peygamberimiz; yeni bir Âdem, yeni bir Nuh ve yeni bir İbrahim olarak dünyaya geldi. İnsanların zihinlerindeki Hak terminolojisini sil baştan değiştirdi. Tüm boğaları, koçları ve boynuzları iptal ederek hanif din İslam'ı yeniden ihya etti.

Nil, Kenan, Cezîre ve İndus topraklarının boğa tanrılarında, Şivâdan, Sivâdan ve onların boynuzlu başlıklarından bize ne. Biz, önümüze açılan mübarek Kuran'ın bakışıyla okuruz dünyanın geçmişini, bu gününü ve geleceğini.



“Tanrı Enki” imiş...

Kaynak. <http://www.mesopotamiangods.com>



Sümer tanrılarının hepsi boynuzlu.

Kaynak. <http://www.annunaki.org>

Kitaptan Sorumluluk

Altmış yaşını aşan kimi insanların evinde Osmanlıca-Arapça harflerle yazılmış bazı kitaplar vardır. Çoğunlukla dini eserlerdir bunlar... Örneğin, bir *Mızraklı İlmihal*, *Delâil-i Hayrat*, *Muhammediye*, *Mevlit*, bir *Necât-ül Mü'minîn* kitabı bunlar arasındadır. Rahmetli Abdülğafur dedemden bana miras kalan *Hâzin Tefsiri* kitabı da bu kapsamdadır. “Yeşil cilbent beziyle” ciltlediğim dört cilt, taş baskısı Arapça diliyle yazılan bu eseri gözüm gibi sakınıyor, koruyorum.

Evimizin küçük odasında bulunan, yine dedemden miras kalmış eski kitap dolabında daha pek çok yıpranmış dua kitapları, ciltleri bozulmuş Kuran-ı Kerim’ler, Kuran yaprakları, amme cüzleri, dedemin el yazısıyla not aldığı kağıt parçaları vardır. Senelerdir orada durur, saklarız... Ciltleri parçalanmış ve kenarları yıpranmış Kuran cüzlerini daha fazla dağılmaması için naylon bir poşetin içine yerleştirip, fazla kullanılmayan rafın en üst kısmına kaldırdım. Bazen aklıma gelir, *daha ne kadar saklayacağız* diye düşünürüm.

Bizde dîni kitap atılmaz... Kağıt hurdacısına verilmez... Hele hele yakmak büyük günahdır. Dîni kitabın Kuran olması gerekmez. Bu, herhangi bir dua, salavât kitabı veya eski harflerle yazılmış bir hikaye kitabı olabilir... Eski yazıyı okuyanların sayısı azalınca, her türlü Osmanlıca belge kutsî bir hüviyet kazandı. İnsanlar içinde “ne yazılı olduğunu” bilmediğinden, günaha girmemek için bu kağıtları atamıyor, tedirginlik içinde saklamaya devam ediyor.

Üsküp’te iken, ilk yılda, Osmanlıca veya Arapça yazılmış eserlerin peşine düştüm. Dört bir tarafa haberler saldım. Kimin evinde, kütüphanesinde kullan-

madığı Osmanlıca-Arapça kitap veya bir belge varsa getirsin alacağım, dedim. Bir ses, sedâ çıkmadı... Komünizm zamanında bu kitapların toplandığı ve yok edildiği söylendi. İnsanlar, Osmanlıca veya Arap harfleriyle basılı olan kitapları korkularından hep ellerinden çıkarmışlardı.

Tesadüfen bir sandalyeci ile tanıştım. Öğrenciler için sandalye ve kanepeler almamız gerekiyordu. Şoförüm, sandalyeci Sabri Bey'in rahmetli babasının Hâfız Mustafa isimli bir kişi olduğunu, onda bu tür kitapların bulunabileceğini söyledi. Sabri Bey'e konuyu açtım. Bana, "tavan arasına kaldırdıkları bazı kitapların ve belgelerin olduğunu" söyledi. Bunları memnuniyetle verebilecekti. Nitekim iki gün sonra büyükçe bir çuval içinde bu kitap ve belgeleri göndermişti. Sonradan Sabri Bey'in babasının Makedonya Devlet Kütüphanesi'ndeki Arapça harflerle basılı eserleri tasnif edip onların yine Arap harfleriyle kartoteklerini hazırlayan kişi olduğunu öğrendim. Bu kartotekleri birkaç hafta kütüphaneye gidip inceleme fırsatım olmuştu.

Çuvalın içinde bölük pörçük kitap bölümleri, Arapça gazeteler, Kuran-ı Kerim sayfaları vardı. Her kitabı ve kağıdı tek tek inceleyip ne olduğunu anlamaya çalıştım. Bir bölümü eski tarihli Arapça dergi ve gazetelerdi. Bunlara ilgi duymamıştım. Ciltleri sağlam üç ince kitap ilgimi çekmişti. Biri Osmanlıca, ikisi Arapça idi. Osmanlıca olanı Resne'li Niyazi'nin hayatını anlatıyordu. Bu üç kitabı bir kenara ayırdım. Dağılmış Kuran bölümlerini ve yapraklarını ise ayrı bir poşete yerleştirdim. Diğer belgelerin bir bölümü ders kitabı niteliğinde idi. Bazılarının ne tür bir belge veya kitap parçası olduğunu çözemedim. Kendime üç kitabın dışında işe yarar başka bir şey bulamamıştım. Belgeleri sınıflandırdım ve dini niteliği olmayanları bir poşete doldurarak çöpe atılması için bayan hizmetli görevliye verdim.

Zülbiye hanım; namazında niyazında mütesettir, saf ve temiz bir kişiydi. Poşette Arap yazısıyla yazılmış belgeleri görünce birden irkildi. Yüzünü korku dolu bir ifade kapladı. Sesi titreyerek çıkıyordu.

- "Hayır, bunları atamam. Çok günah. Allah çarpar" dedi. Ben,

- "Merak etme, orada Kuran-ı Kerim ve dîni metinler yok. Bunlar Arapça gazete ve dergiler. Çekinmene gerek yok", dedim. Fakat o yine diretti:

- "Hayır ben atamam... Olur mu... Ben bunları alıp evime götürüyüm, orada saklayayım..." diye sordu. Ben de;

- "Sen bilirsin", dedim. Akşam mesai bitiminde, büyükçe bir poşeti eline alıp belgeleri evine götürdüğünü gördüm. Bir kenara ayırdığım dini içerikli metinler ile Kuran-ı Kerim yapraklarını ve bazı Arapça gazeteleri ise daha son-

ra, ilgi duyduğunu söylediği için, Logos Yayınevi'nin sahibi İsmail Bey'e verdim.

Osmanlıca veya Arap harfleri ile yazılı olan metinlere her zaman ilgi duymuşumdur. Gençlik yıllarımda, Sahaflar Çarşısı'ndan satın alamayıp, kaçırdığım eserlere hayıflanırım. Osmanlıca eserlere yönelik seçici algılama gücüm vardır. Bu eserler nerede olsa bir mıknaş gibi beni çeker. Bir gün Üsküp'te Sultan Murat Camii'nin arkasında bulunan Beyhan Hatun Türbesi'ni geziyordum. Türbenin içinde bir köşede, eski Osmanlıca kitap ve kağıt parçalarından oluşan bir yığının bulunduğunu gördüm. Naylon bir poşet içinde oraya bırakılmıştı. Tecessüsle incelediğimde gördüm ki; eski, dağılmış Kuran sayfaları ve bölümleri idi. Arasında bazı dua kitapları da vardı. Belli ki birileri, bu kitapları ve Kuran sayfalarını ne yapacağını bilemediği için buraya getirip bırakmıştı. Bizim anlayışımızda Allah lafzı bulunan dini metinler ve yıpranmış Kuran'lar mezarlığa götürülüp ayak basılmayacak bir yere gömülür.

Yaziya, Üsküp'te yaşadığım kitap toplama hatırasıyla "giriş" yaptım. Asıl amacım, dedem Abdülgafur Hoca'nın kitaplarla olan serüvenini yazmak... Kitaptan sorumlu olmak dedemin gâilesi idi, benim üzüntüm ve gelecekte torunlarımın vâhı olacak.

Anne tarafından, Molla Mustafa imiş ismini öğrenebildiğimiz en büyük dedemizin ismi... Yani, dedemin dedesi... Üçüncü kuşaktan dedem Molla Mustafa 1830'lu yıllarda doğmuş olmalı. Oğlu Mehmetali 1860'da ve dedem Abdülgafur ise 1902 veya 1903'te...

Molla Mustafanın bir erkek kardeşi varmış: Hacı İbrahim... Başka kardeşleri var mıymış, bilmiyoruz. İbrahim, yeğeniyle birlikte hacca gitmiş... Bir rivayete göre üç, başka bir rivayete göre altı ayda geri gelmişler. Hacı İbrahim, Kuran-ı Kerim hafızı imiş.

Üçüncü kuşaktan dedem Molla Mustafa; cami imamı, medrese hocası ve hattat imiş. Cami imamı derken, o zamanlar böyle bir meslek olmadığından camide namazları onun kıldırması nedeniyle bu ifadeyi kullandım. Aslında o bir molla... Türkçede "ağır ol, molla desinler" diye bir söz vardır ya, işte öyle "ağır" bir adammış. Sözü dinlenir, itibar edilir, boş konuşmaz, hatırnâz bir insanmış. Güzel nesih yazısı yazarmış. Diviti, hokka takımı, kamyştan ince uçlu kalemleri varmış. Onun güzel yazı yazma özelliği dedem Abdülgafur'a da yansımış. Diyebilirim ki, hatta bana ve çocuklarıma... Gündüz tarlada çalışır, namaz vakti geldiğinde camiye gidip namaz kıldırır, akşam eve çekildiğinde tahta rahlesi-

nin başına çöker, uçuk kandil ışığı altında el yazısıyla Kuran-ı Kerim yazarmış. Günleri, ayları ve tüm hayatı böyle geçermiş. Kuran-ı Kerimi yazma işini bir yılda “kâmilan temama” erdirmiş. O vakitler Kuran’lar, saygı ve ta’zim gereği matbaada basılmaz el ile yazılırmış. Az üretildiğinden el yazması bu Kuran-ı kerimleri ancak beyler, paşalar satın alabilirmiş. Elân, el yazması böyle bir Kuran-ı Kerim’e ailece sahibiz. Fakat onu kimin yazdığını bilmiyorum.

Molla Mustafa’nın gözü gibi baktığı iki oğlu var. Biri büyük dedem Mehmetali ve diğeri onun kardeşi Hacı Avuz. Teyzelerimin ifadesiyle Hacı Avz... Hacı Avuz, amcası Hacı İbrahim ile birlikte hacca gitmiş. Avuz, ismi belki Evs’ten belki Hafız’dan geliyor, bilmiyoruz. Hacı Avz’ın çocukları, Babaeski’nin Sofu Halil köyündeki Mustafa, Sabriye (eşi Ali Hoca) ve Lüleburgaz ilçesindeki Rukiye... Galiba, aile meselelerine girdik, konumuza geri dönelim.

Molla Mustafa, biraderi Hacı İbrahim’le birlikte yer sofrasında yedikleri bir akşam yemeğinin arkasından içtikleri “rahatluk kahvelerini” yudumlarken ona konuyu açmış.

- “Kuran-ı Kerimi yazma işini neredeyse bitirmek üzereyim. Mahdum Mehmetali, burada tarla işlerinde harap oluyor. Onu İstanbul’a okumağa göndermek istiyorum. Sen ne dersin?” diye sormuş. Kardeşi Hacı İbrahim:

- “Münasip olur.” diye cevap vermiş. “Sülâlemiz okumuştur. Öyle anlaşılıyor ki bizimkiler okumayacak. Senin küçük Hacı Avz, okumaya meraklı değil. Ama Mehmetali’de kabiliyet var. Onu, okuma konusunda istekli görüyorum. Babalarımızdan, atalarımızdan gelen sünneti devam ettirsin.” diye ilave etmiş.

Molla Mustafa, “Senin böyle düşünmene memnun oldum.” demiş. “Fakat, ben İstanbul’a gidemem. Buradaki işleri bırakamam. Mehmetali’ye birisinin eşlik etmesi, onu yerine, yuvasına yerleştirmesi lazım.” diye eklemiştir.

Hacı İbrahim, kendisine o zamanki yerel bir söyleyişle cevap vermiş: “Bam-oğlu, düşündüğün şeye bak. Ben ne güne duruyorum. Allah’ın izniyle birlikte gider onu medreseye yazdırır, hocalarına emanet ederim” demiş. Molla Mustafa bu cevaba çok memnun olmuş. Bu konuşmadan sonra konuyu o vakitler 20 yaşına gelmiş olan Mehmetali’ye açmışlar. Mehmetali’nin tarlada çalışmaktan zaten canı sıkılmış. İçinde büyük bir öğrenme isteği, meclislere katılma, büyükleri dinleme isteği duymuş. Tarla işlerini isteksiz yapar, canının sıkıldığını her fırsatta çevresindekilere gösterirmiş. Böyle bir teklif gelince sevinçten uçmuş. “İstanbul” sözünü duyunca, ağzı kulaklarına varmış. “Elbette giderim. Eğer siz uygun gördüyseniz” demiş. Bu arada Molla Mustafa nihayet Kuran-ı Kerim’i yazım işini tamamlamış. Kutsal kitabı ciltçiye vererek ceylan

derisiyle bir güzel ciltletmiş. Sonra talipli olan Kırcaali'deki Bey'e haber salmış, Kuran-ı Kerim'in hazır olduğunu bildirmiş. Meğer, o vakitler insanlar bir Kuran-ı Kerim sahibi olmak için sıraya girerler, yazılmasını beklerlermiş. Sıradan halk ise çoğunlukla Yâsin, Tebâreke, Amme ve kısa namaz sureleri cüzleriyle dini ihtiyaçlarını karşılarlarmış. Fiyatı öyleymiş, paşalar el yazması Kuran-ı Kerim'e bir sarı lira öderlermiş. Bir senelik emeğin karşılığı buymuş. O zamanın bir sarı lirası şimdiki zamanın belki 10 sarı lirası... Molla Mustafa, zengin beyden aldığı sarı lirayı oğlu Mehmetali'ye vermiş. "Al oğlum, şimdilik bununla idare et. Gücüm yeterse, daha sonra yine bir şeyler gönderirim. Fakat bak, oralarda görev alabilirsen iyi olur. Hem böylece geçimini de sağlarsın." diye öğütte bulunmuş. Yol hazırlıklarına başlanmış. Bir Cuma günü yola çıkmaya karar vermişler.

Annesi, atlarının eğerlerini yiyeceklerle doldurmuş. Giyecekleri için büyük bir bohça yapmış. Mehmetali evden çıkarken gözleri dolu halde annesine sarılmış helallik dilemiş. Mehmetali ve amcası Hacı İbrahim, Cuma namazı çıkışında onları uğurlamak için sıraya giren köylüden helallik almışlar, hayır dua dileklerinde bulunmuşlar. Cami cemaati kendilerini cesâretlendiriyor, "Aha... Şu tepenin arkası Edirne... Oradan beş konak-menzil İstanbul" diyorlarmış. Mehmetali babasının elini öpmüş, kardeşi de ağabeyisiyle sarmaşarak musâfaha etmiş ve atlarına binip yola koyulmuşlar.

İstanbul'a kaç günde varmışlar, yolda ne yemişler, ne içmişler, nerede konaklamışlar bilmiyoruz. Annem, uğradıkları köylerde birkaç gün kaldıklarını, camilerde vaz-ü nasihat yaptıklarını, köylülerin onları ağırladıklarını anlatıyor. İki atlı belki 15 günde, belki bir ayda, bir surette İstanbul'a varmışlar. Öyle anlaşılıyor ki bu yolculuk bu gün anladığımız manada değil... Mehmetali "ilim öğrenme yolculuğuna" çıkmıştı. O zamanlarda bu seferin yüksek ve derin bir anlamı vardı... Amca, yeğen önlerine çıkan köylerde hocalık, imamlık veya müezzinlik yaparak yollarına devam etmişler. İnsanlar, "ilim yolculuğuna çıktıklarını" duyunca büyük dedem Mehmetali'ye paralar, hediyeler vermişler; hayır dualarda bulunmuşlar. Annemin anlatımıyla "amca-yeğen hocalık yapa yapa İstanbul'a" gelmişler.

Hacı İbrahim, yeğeni Mehmetali'yi Fatih Camii Medresesi'ne yerleştirmiş. Nasıl kayıt ettirmiş, kiminle görüşmüş, kim aracı olmuş bilgimiz yok. O vakitler Fatih Camiinin Güney ve Kuzey bölümünde bulunan bu medreselerde 250 öğrenci eğitim görüyormuş. Fatih Medreselerine girdiğinde Mehmet Akif Ersoy'un babası İpekli Mehmet Tahir Efendi'den, Trabzonlu Mehmetali Efen-

diden ve daha pek çok ünlü hocalardan dersler almış. Mehmetali için İstanbul'a gelmek sadece onun kendi yaşamını değiştirmemiş, aynı zamanda çocuklarının, torunlarının ve gelecek nesillerin yaşamına etki edecek tesirler bırakmış ve bu tesirler hâlâ devam etmekte... Hacı İbrahim, Mehmetali'yi medreseye yerleştirdikten ve hocalarına teslim ettikten sonra, atını yedeğine alarak geri dönmüş.

Mehmetali İstanbul'da 40 yaşına kadar okumuş. Yaz tatili diye bir kavram yok, sürekli medresede. Ramazanlarda görevler almış, vaazlar etmiş, namazlar kıldırmış. Bunun dışında hep okumuş, okumuş... Yirmi yıllık bu sürede memleketine gitmiş mi bilmiyoruz. Annem "Hiç duymadım" diyor. Bir gurbete çıkmış ki, pîr çıkmış... Daha önemlisi bu süre içinde bekar... İlim yolunda evliliği ihmal etmiş veya ertelemiş. Tam anlamıyla kendini Allah yoluna, ilme vakfetmiş. Bu süre zarfında ailesiyle her halde mektuplaşmışlardır. Her iki tarafta da hasret ve özlem son raddeye dayanmış.

Yıllar geçince Molla Mustafa yaşlanmaya başlamış. Bağ, bahçe işleri artık ağır geliyormuş. Mehmetali'nin kardeşi Hacı Avz'ı çağırması ve ona "Ağabeyin için bu kadar ilim yeter. Git, onu geri getir" demiş.

Bu kez Hacı Avz yanına boş bir at alarak yollara düşmüş ve İstanbul'a gitmiş. Hacı Avz İstanbul'a gelince babasının isteğini ağabeyisine bildirmiş ve ona "kendisini almaya geldiğini" söylemiş. Mehmetali itiraz etmemiş. Birlikte yola koyulmuşlar. Ne konuşmuşlar, ne söylemişler bilmiyoruz. Sadece arada söylenen "klişeleşmiş ifadeler" var. Bunlar hatırlanıyor, bunlar aktarılıyor. Ağabey ve kardeş Mahmutlar Köyü'nün girişinde bulunan "Aşağı Dere" mevkiine gelince attan inmişler. Mehmetali, kardeşine sormuş: "Beni niye aldınız, babam mı hasta?" Kardeşi sesini çıkarmamış. Bacaklarını suvamışlar, dereyi geçmeye başlamışlar. Tam o sırada Hacı Avz, "Seni evlendireceğiz" demiş. Mehmetali'nin canı sıkılmış ama hiç cevap vermemiş.

Mehmetali köye geri döndükten sonra yeniden çiftçiliğe başlamış. Çünkü imamlık bir meslek değil. Sadece medrese hocalığı meslek. Molla Mustafa bir rivayete göre Elmalı tekkesinde görevli imiş. Mehmetali de oraya babasının yanına dönmüş. Babası öldükten sonra Tekkeye müderris olmuş ve ölünceye kadar bu görevi yerine getirmiş. Bu tekkede öğrencilerle birlikte hem çiftçilik yapıyorlar, hem de öğrencilere ilim öğretiyormuş.

Anne ve babası, döndükten sonra Mehmetali'ye evlenmesi için baskı yapmaya başlamışlar. "Mürüvvetini görmek istiyoruz" demişler. Mehmetali annesinin üzerine fazla geldiği bir gün komşu kızına işaret etmiş. Bizim oralarda komşu kızına bakmak ayıptır, komşu kızı istenmez. Fakat Mehmetali bu göreneğin İs-

lami bir kurala dayanmadığını düşünüyormuş. Bu kuralı yıkmak için komşu kızı “Kara Fatma” lakaplı kızla evlenmek istediğini söylemiş. Kız, hafif esmer bir kişi imiş. Annesi ve babası “sen daha kimlere layıksın” diye başka bir kız bakmak isteseler de Mehmetali Efendiye söz dinletememişler. “Çok istiyorsanız, o olacak” demiş. Çaresiz kalan aile, önce kızla sonra anne ve babasıyla konuşmuşlar, evlenme konusunda rızalarını almışlar.

Mehmetali Efendi böylece komşularının kızı Kara Fatma ile evlenmiş. Bir yıl kadar birlikte yaşamışlar. Bir kızları olmuş adını Sâre koymuşlar. Fakat Mehmetali Efendi sıkı bir medrese eğitiminden geçmesi ve uzun yıllar yalnız yaşamaya alışmış olması nedeniyle sert bir tabiata sahipmiş. Yüzü gülmezmiş, aksi ve haşin bir insanmış. Kara Fatma “bu adama” tahammül edemeyeceğini anlamış ve evi terk edip gitmiş. Daha sonra boşanmak zorunda kalmışlar. Bundan sonra kızı Sâre’ye Mehmetali dedem bakmış.

Mehmetali ve kızı Sâre’nin ilginç bir öyküsü var. Bu öykü Mehmetali Efendinin çok evlilik yapmasıyla ilgili. Onun ikinci ve üçüncü evliliklerinden de söz edeceğim, fakat Sâre’nin hikayesini betimlemesi nedeniyle dördüncü evliliğini öne almak istiyorum.

Mehmetali Efendi’nin yaşı epey ilerlemiştir ve yine eşsiz kalmıştır. Artık bekar kız bulma şansı yoktur. Çocukları var, fakat eşi yoktur. Dul bir kadın aramakta ve evlenmek istemektedir. Kendisine *Alfatlı* kasabasında bulunan ve kocası ölmüş olan Selime adlı bir kadından söz ederler. Kadının kocası gurbette ölmüş. Nerede, nasıl öldüğü bilinmiyor. Kadının Hayrullah, Hasan ve Kamile isminde üç çocuğu vardır. Hayrullah 17, Hasan 15 ve Kamile 7 yaşındadır. Kamile’nin babasız doğduğunu biliyoruz. Kamile, babası öldükten altı ay sonra dünyaya gelmiştir. Öyle olunca Selime demek ki, 7 yıldır dul yaşıyor. Ayrıntıları bilmiyoruz. Sözü uzatmayalım, sonuçta Mehmetali Efendi uzun süredir dul olan Selime hanımla evlenir ve onun çocuklarını da kendi çocukları olarak kabul eder.

Mehmetali kendisi evlenmiş, fakat kızı Sâre’yi *evermemiştir*.¹ Münasip bir aday çıkmamıştır. Yıllar yılları kovalar... Göz açıp kapayınca kadar yedi yıl geçer. Sare becardır ve hayrullah da.. Abdülgafur da artık evlenme çağına gelmiştir. Mehmetali Efendi bir çözüm bulmak zorundadır ve nitekim bulur. Düşüncesini eşi Selime’ye açar: “Ne dersin, Hayrullah’ı kızım Sâre ile evlendirelim, Kâmile’yi de Abdülgafur’a alalım” der. Selime önce sesini çıkarmaz. Sonra “Kabul edecekler mi?” diye sorar. Mehmetali, “Sen Kamile ve Hayrul-

1 Evermek, evermemek: Yerel ifade, evlendirmek anlamında.

Hüner Şencan

lah ile konuş ben de Abdülgafur ve Sare ile konuşayım.” der. Selime ninem oğlu Hayrullah ve kızı Kâmile ile ne konuştu bilmiyoruz. Bize ulaşan rivayetler baba tarafından.

O sıralarda Hayrullah 24, Sâre 26 yaşındadır. Yoksulluk ve garibanlık var. Sâre'nin evlilik yaşı geçmek üzeredir. Mehmetali Efendi Mahmutlar Köyü'ne bugünkü ulaşım vasıtalarıyla iki saatlik mesafede bulunan Elmalı Tekke'sinde yaşamaktadır. Konuşmak üzere kızı Sâre'yi tekkeye çağırır. O zamanlar edep ve terbiye var, kızlar böyle konuları babalarıyla konuşabilirler mi? Fakat kim konuşacak. Damat adayının annesi aynı zamanda kendisinin üvey annesi. Zor görev kaçınılmaz olarak baba efendiye düşer. Mehmetali Efendi, odaya girince kızına sediri işaret eder. Sâre, edeple diz çöküp sedirin üzerine oturur. Ona “Yavrum, biliyorsun ailemizin işleri karışık. Senin de yaşın geçiyor. Üvey annen Selime hanımla evleneli yedi yıl oldu. Bu süre içinde malesef münasip bir talip çıkmadı. Üvey annenle görüştük. Hayrullah'ı seninle, Kâmile'yi de Abdülgafur'la evlendirmeyi düşünüyoruz. Hayrullah'ın yaşı senden biraz küçük, ama önemli değil. O da senin gibi öksüz büyümüş. Ahlaklı bir çocuk. Ben Selime'nin çocuklarını sana ve Abdülgafur'a münasip görüyorum. Ama bu konuda sizi zorlayamam. Hayrullah'ı tanıyorsun. Sana üç defa soracağım. Vereceğin cevaba göre hareket edeceğim” der. Arkasından üç defa tekrarlayarak: “Sevgili kızım, Hayrullah'a gider misin.” diye sorar. Sâre hiç sesini çıkarmaz. Yüzünü öne eğip, soruyu cevapsız bırakır.

Mehmetali Efendi bunun üzerine “Sükut ikrardandır, hayırlı olsun kızım.” demiş ve kızına çekilebileceğini söylemiş. Sâre dışarı çıktıktan sonra kaderine çok üzülmüş, boşanıp ayrılan annesinin evine karşı oturup hüngür hüngür ağlamış. Annem öyle söylüyor, annesiz büyüdüğüne ağlamış, kaderine ağlamış. Hayrullah'ın Sâre ile olan evliliklerinden Lütfü (çocukları Müzeyyen, Ayfer, Erdal), Hakkı (çocukları Alparlan, Vildan, İlhan, Ersan), Meryem (çocukları Ülkü, Ümit, Seçmen, Sonnur) ve Fikriye (çocukları Sabiha, Semra, Hayrullah, Süheyla, Şükran) doğmuş. Bu kişilerin hepsi, dedem Abdülgafur'un üvey ablası olan Sâre'nin çocukları.

Mehmetali Efendi ile Selime'nin üvey çocuklarını birbirleriyle evlendirme görüşleri Kâmile ve Abdülgafur'a nasıl aktarıldı, nasıl ikna edildiler bilmiyoruz. Hayrullah Sare ile evlenirken Abdülgafur da Selime'nin kızı Kâmile ile dünya evine girer. Bu sırada Abdülgafur 20, Kamile 14 yaşındadır. Kız evlenme yaşına belki henüz yeni girmiştir, ama Abdülgafur tam evlilik çağındadır. Görüyoruz ki,

Selime ninenin Mehmetali ile olan evliliği, müteâkib sürede, babaları farklı olan üvey kardeşlerin evlilikleriyle sonuçlanmış... Dul kadın kendisine bir koca bulurken bir oğlunu ve bir kızını Mehmetali Efendi'nin iki çocuğuyla evlendirmiş... Kaderin çizgisi...

Selime ninemi hatırlarım, beyaz yaşmaklı siyah fereceli küçücük bir kadındı. Ona “küçük nine” diye seslenirdim. Elinde bir değnekle iki büklüm yürürdü. Son olarak hasta yatağında onu gördüğümü hatırlıyorum. Teyzemin oğlu Fahri ile birlikte Lüleburgaz'da eski mezarlıkta, Lüleburgaz İtfaiyesi'ne komşu olan duvarın hemen yanında kaybolan mezarını annem ve Nergüze teyzemi oraya getirerek buldurduk. Buraya güzel bir mezar yaptırarak torunlarımıza ve onların torunlarına emanet edelim istedik.

Kamile ninem Gafur dedemle küçük yaşta evlenmiş. Bu yüzden dedem onun için “evlendiğinde bayın” bir kızdı tabirini kullanırdı. Bayın, nazlı manasına gelirdi.

Selime'nin ilk kocasından olan ikinci çocuğu Hasan, “Ayşe” isimli bir kadınla evlendirilir. Biz ona “inge” derdik. *Maacır* dilinde yenge demez, “inge” diye hitap edilir. Hasan, Ayşe ingemin ikinci kocası... Birinci kocasının adını bilmiyoruz.

Ayşe ingemin ilginç bir hikayesi var. Evlendiği ilk kocasından bir erkek çocuğu olur, adını Hasan koyarlar. O sırada Balkan Savaşı çıkar ve ilk koca erkek çocuğu Hasan'ı alarak Türkiye'ye kaçar. Eşi Ayşe ise Bulgaristan'da kalır. Birbirlerinin izlerini kaybederler. Yıllar sonra Ayşe İnge “*Selime'nin Hasan*” ile evlenirken; ilk koca Türkiye'de başka bir kadınla yeni bir yuva kurar ve hayat böylece devam eder. Yıllar, yılları kovalar... Ellili yıllarda, *Selime'nin Hasan* ile eşi *Ayşe İnge* de Lüleburgaz'a göç ederler. Ayrıntıyı bilmiyoruz, nasıl olmuşsa bir gün ilk kocadan doğan Hasan, annesinin Türkiye'ye göç ettiğini öğrenir ve izini bulur. Acıklı, göz yaşlarıyla dolu bir kucaklaşma yaşanır. Savaşlar, gurbet ve kader... Ayşe İnge'nin ikinci eşi *Selime'nin Hasan*'dan iki çocuğu olur. Birincisinin adı Abdülkadir ve ikincisinin adı Ömer Osman. Ömer Osman'ın çocuklarının adları ise Ulvi ve Yıldız. Dedemin üvey kardeşi olan Hasan'ın torunları...

“Selime kadın” bahsini kapatırken belirtmemiz gerekiyor ki, Mehmetali Efendi'nin ondan öz çocuğu olmamış. Sadece üvey çocuklarıyla birlikte yaşamış.

Şimdi, Mehmetali Efendi'nin ikinci evliliğine dönelim. Kara Fatma bir yıl sonra kaçınca kendisine bu kez Nefise adlı bir kız bulmuşlar ve o kızla evlenmiş. Nefise 15-16 yaşlarında imiş. 41, 42 yaşlarındaki bir adama böyle bir kızı nasıl bulurlar. Ayrıntıları bilmiyoruz, ne olmuş, neden bu kızı bulmuşlar... Mutlaka

Hüner Şencan

ilginç bir hikayesi vardır. Nefise de Mehmetali Efendiyle bir yıl kadar yaşamış. Bu sürenin sonunda Abdülğafur doğmuş. Mehmetali'nin soyunu sürdüren tek erkek çocuğu... Mehmetali Efendi her zamanki gibi sert ve bıçkın... Nefise onunla yaşayamayacağını anlamış ve kaçmaya karar vermiş. Nefise kadın, Abdülğafur isimli bebeği 10 günlük iken terk etmiş. Bir gün, sabaha karşı alaca karanlıkta *çıkını*ni alarak dışarı çıkmış ve babasının evine kaçmış. Böylece Sâre gibi Abdülğafur da öksüz kalmış. Bir süre sonra, babasıgil tarafı iki şahitle birlikte Mehmetali Efendiye gelmişler ve kendisinden onu boşamasını istemişler. Mehmetali Efendi mihir olarak bir "sarı lira" vererek şahitlerin huzurunda kendisini boşamış.

On günlük bebek Abdülğafur'a bir süt anne bulmuşlar ve bakması için süt anneye vermişler. Abdülğafur'a dört yaşına kadar süt anneleri, süt nineleri bakmış. Abdülğafur tuvaletini kendi yapacak yaşına gelince Mehmetali Efendi onu Elmalı Tekke'sine almış. *Bundan sonra ben bakarım* demiş.

Dört yaşındaki çocuk Abdülğafur bir kaç ay tekkede babasının yanında kalmış. Fakat Mehmetali Efendi o kadar işin arasında çocuğuyla çok fazla ilgilenemiyormuş. Sonuçta ona bakamayacağını anlamış. Tavsiye üzerine, Mestanlı Sultan Yeri'nde çocuğu olmayan Asiye isimli bir kadınla görüşmüş ve Abdülğafur'a bakması için çocuğunu ona emanet etmiş.

Abdülğafur'a 12 yaşına kadar Asiye hanım bakmış. Mehmetali Efendi arada gidip çocuğunu ziyaret eder, bir ihtiyacı olup olmadığını kontrol edermiş. Her ziyaretinde çocuğuna ve Asiye hanıma hediyeler götürürmüş.

Mehmetali Efendi, Abdülğafur 11 yaşını bitirirken onu tekrar tekkeye almayı düşünür. Fakat bu kez *bakıcı kadın* çocuğu ona geri vermek istemez. "Ben onun öz annesi gibiyim" der. Çünkü çocuk ona, o da çocuğa iyice alışmıştır. Birbirlerinden ayrılmak istemezler. Mehmetali Efendi Asiye kadına bir sarı lira verir, gönlünü hoş eder. Abdülğafur'u tekrar tekkeye götürür. Abdülğafur bundan sonra artık tekkede babasıyla birlikte yaşayacaktır. Yirmi yaşına gelip muallim çıkıncaya kadar tekkede kalmaya devam eder.

Rahmetli dedem *Asiye anasını* her zaman hayırla yâd ederdi. Anlatırdı, 30 yaşlarında iken bir ara Mestanlı'ya gitmiş "analığını" ziyaret etmiş. Analığının ellerinden öpmüş, hayır duasını alıp anılarını tazelemiş.

Abdülğafur'un seyrek de olsa, asıl annesi Nefise'yi ziyaret ettiğini biliyoruz. Mehmetali Efendi, tekkede iken 13 yaşına gelince hasret gidermesi için Abdülğafur'u annesi Nefise'ye gönderir. Kendisine bir zarf verir. "Bu zarfın içinde bir şiir var, bunu annene okuyuver" der. Şiirde 10 günlük bebeği bırakıp giden anneye sitem dolu duygusal sözcükler vardır: "Kaçarken bebeğin yorganını bile

alıp götürdün; ne aradın, ne sordun...” Nefise nasıl bir tepki gösterdi bilmiyoruz. Asıl anne Nefise, Mehmetali'den ayrıldıktan sonra başka yere kocaya gitmiş. Çok katı bir kadın imiş. Evlendiği kişiden bir çocuğu daha olmuş ve yıllar sonra bunalım geçirerek kendisini bir kuyuya atmış, orada ölmüş. Nefise'nin sonradan evlendiği kişiden doğan çocuğun adı Ömer imiş. Ömer Ağa'nın çocukları Bursa'da yaşıyorlardı. İki erkek çocuğu ve bir kızı vardı. Ahmet Bulgaristan'da kalmıştı. Mehmet ve Nefise ise Bursa'daydı. Sonradan Ahmet de Türkiye'ye gelmişti.

Mehmetali Efendi'nin üçüncü evliliği Emine ile olmuş. Bu evlilikten Hatice ve Abdülaziz dünyaya gelmişler. Bu kişiler Abdülgafur dedemin üvey kardeşleri. Anneleri ayrı, fakat babaları bir. Hatice halam ve çocukları 1967 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmişlerdi. Dedemin kardeşine Hatice Hala diye hitap ederdim. Aslında o benim “büyük halam” sayılırdı. Hatice'nin çocukları Mecit, Rahime Mehmetali, Ahmet ve İsmail... Abdülaziz'in çocukları olmadı. Abdülaziz Bulgaristan'dan Türkiye'ye kaçmış, buraya gelmiş, köylerde başı boş gezmiş. Geze geze ihtiyarlamış. Sonunda Bursa'da bir kocakarı bulmuş. Ölünceye kadar o kadın bakmış kendisine.

Uzun bir hikaye oldu, Abdülgafur'a gelinceye kadar... Abdülgafur Müderris veya Profesör Mehmetali Efendinin oğlu... Onun soyunu sürdüren tek erkek çocuğu... İstanbul'a gidip yüksek öğretim göremediği için müderris değil. Asıl mesleği muallimlik. O zamanki Edirne vilayeti sınırları içinde yer alan değişik Rüştüye mekteplerinde yirmi yıl muallimlik yapmış. 1951 yılında Türkiye'ye göç edince öğretmen kadrosu bulamamışlar kendisine, onun yerine imamlık kadrosu teklif etmişler. Yoksulluk ve garibanlık var. “Olur” demiş, kabul etmiş. Böylece Lüleburgaz Gündoğu Mahallesi Camii'nde yaklaşık yirmi yıl sürecek olan yeni bir dönem başlamış.

Dedem Abdülgafur'un kitap sorumluluğu hep dikkatimi çekmiştir. Günümüz neslinin bu kavramı veya bu sorumluluğu anlayabileceklerini sanmıyorum. Her zaman şu sözü söylerdi. “*Bu kitapların bizim üzerimizde hakkı vardır.*” Anlamazdım. “Ne gibi” veya “nasıl” derdim kendi kendime? “*Rûz-i mahşerde Cenab-ı Hak bize soracak, bu kitapları okuyacak nesilleri yetiştirdiniz mi. Kitaplar okunuyor mu? Bu kitapları kime bırakıyorsunuz? Kitaplar indi-ilâhîde bize hesap soracaktır.*”

Bu sözel anlatımda birkaç “tema” birden vardı. Kitapların okunması, ehil ellere teslim edilmesi, çocukların veya torunların bu kitapları okuyacak şekilde yetiştirilmesi... Dedemin bu görüşleri, aldığı medrese veya tekke eğitiminin sonucu olmalıydı. O zamanlar kitaplar elle yazılırdı, matbaada basılanların sayısı

Hüner Şencan

hem azdı, hem de pahalıydı. Kitap okumak, ilim öğrenmek ve kitaba sahip olmak önemli bir ayrıcalıktı.

Abdülğafur dedemle üç yıl yoğun bir birlekteliğimiz oldu. 11 ila 14 yaşları arasında sürekli onunla birlikte oldum ve bu birliktelik bana çok şey kazandırdı.

Balkan savaşı sonrasında Bulgarlar Rumeli'deki Osmanlı topraklarına bütünüyle hakim olurlar. Osmanlı müesseselerini ele geçirirler ve bu arada Elmalı Tekkesi de Bulgarların eline geçer. Tekkeyi kapatırlar. Sarık ve cüppe giymeyi yasaklarlar. Tekke kapanınca öyle tahmin ediyorum ki, dedem babası Mehmetali Efendi'nin kitaplarını Kırcaali vilayeti, İsmailler ilçesi (Boynova), Mahmutlar isimli köyümüze taşır. Bu arada kendisi ilk-orta okullarda öğretmenlik yapmaya devam eder. Fakat Bulgarların zulmü ve ezası dayanılmaz noktalara gelmiştir. Kırcaali'nin Çekiç'ler köyünden Hasan amca anlatmıştı. *“Bir gün gavur babuları derenin kenarında dedenin önünü kesmişler. Onu sopalarla öyle bir dövmüşler ki, her tarafı ezilmiş... Kan revân, yara-bere içinde kalmış. Sonra öldü diye bırakıp kaçmışlar. Bize haber geldi. Köyümüzün büyükleriyle beraber gidip dedeni aldık. Bir hayvan kesip derisini yüzdük ve dedeni o hayvan derisine sarıp tedavi ettik. Haftalarca hasta yattı.”*

Abdülğafur, o topraklarda artık İslam'ı yaşayamayacaklarını anlamıştır. Genel bir durum değerlendirmesi yaparlar ve Türkiye'ye göç etmeye karar verirler. Ardından Bulgar Hükümet'ine müracat ederler.

Bulgarların politikası tüm Türklerin ve Müslümanların gitmesi yönündedir. Başvuruları kabul edilir. Hazırlık yaparlar. Bütün eşyaları toplarlar. Sıra kitaplara gelmiştir. İki katlı evin “köşk” adını verdikleri ana salonunun yan tarafında küçük bir oda vardır. Buraya “kütüphane” denmektedir ve odanın her tarafı kitaptır. Kitapların tamamının götürülmesi imkansızdır. Bununla birlikte, onları verecek veya emanet bırakacak bir yer de yoktur. Söz konusu kitaplar uzun yıllar boyunca yazılmış, satın alınmış, hediye edilmiş, biriktirilmiş bir servettir. Dedem kitapları ne yapması gerektiği konusunda derin düşüncelere dalmıştır. Bunlar halkın düzeyine göre yazılmış kitaplar değildir. Kimisi sekiz on cilttir, kapsamlı ve derin kitaplardır. Çoğu Arapçadır. Bu kitapları anlayacak, okuyacak ve onlarla halkı irşad edecek kişi sayısı çok azdır. Bu insanların önemli bir bölümü savaşlarda şehit düşmüş, önemli bir bölümü göç etmiştir. Kitapları okuyacak, onlara hakkını, değerini verecek kişi kalmamıştır. Dedem ağlamalıdır. Rahmetli ninem, “Götüremeyiz.” der. “İçlerinden uygun gördüklerini seç, kalanını gavur eline geçmesin, gömelim.” diye teklifte bulunur. Bölgedeki bütün

köylerin insanları göç etmektedir. Köylerin, ilçelerin ve illerin insanları herkes göç etmenin derdindedir. İnsanların gözleri kitapları görecektedir. İnsanların gözleri kitapları görecektedir.

Dedem istiareye yatar. Buruk gönlünü, acı duyan kalbini, yorgun zihnini rahatlatmak istemektedir. Ertesi sabah, “Yeşillikler gördüm... Mavi renkli, gürül gürül akan nehirlerin üzerinden geçtik.” diye rüyasını paylaşır ninemle. Nennem “Hayır olur inşallah.” diye cevap verir. Kütüphanedeki kitapların önemli bir bölümünü gömmeye karar verirler. Hacı dedem, Aşağı Dere mevkiinde bulunan mezarlıkta sakın bir köşe bulur ve buraya büyük bir çukur kazar. Yeri bellidir, teyzelerimin ve annemin belleklerine nakşolur: “İkiz gibi duran, iki koca meşe ağacının dibine gömdük”...

Çukur mezar gibidir. Kare biçimli değil, dikdörtgen ebatlıdır. Sonra Kamile ninem; Pâkize, Nergüze teyzem ve annem hep birlikte gömülme için ayrılan kitapları çukurun yanına taşırlar. O vakitler Müzeyyen ve Münevver teyzemlerin yaşları küçük. Onlar meraklı gözlerle dedemlerin telâşesini izlerler. Dedem ve nenem üzgün. Büyük teyzelerim kederli. Dedem çukurun içine iner. Dualar okur, Rabbine yakarış ve af niyazında bulunur. Sonra nenem kitapları bir kendisine verir. Düzgün bir biçimde ve itinayla kitapları üst üste dizer. “Ne olur, ne olmaz, belki geri geliriz” diye etrafını su almaması için kilimlerle, bezlerle sarar. Postekiler yerleştirir. Bütün kitaplar gömüldükten sonra üstünü bir mezar gibi hafif tümsek bir şekilde düzenler, mezar havası verir. İster ki insanlar üzerine basmasınlar, gavurlar gelirse burada ne var diye açmasınlar.

Dedem kitapların belki yarısından fazlasını gömmüş ama, neredeyse bir o kadarını da Türkiye’ye götürmek üzere alıkoymuş. Bu kitapları dikkatle seçmiş. En değerlilerini, hatıra yüklü ve mesleğinde kendisine yardımcı olacak olanları... Dedemin evinde yaşadığım yıllarda, evin salmasında iki büyük sandık bulunurdu. Rahmetli nenem “Bu sandıklarla dedenin kitaplarını getirdik.” diye söylerdi. Sandıklar 120 cm uzunluğunda, 1 metre genişliğinde ve 1 metre yüksekliğinde idi. Bu iki sandıkta kaç kitap vardı bilmiyorum. Dedem, irili ufaklı 500 kitabı Türkiye’ye getirmiş olmalı.

Dedemler Türkiye’ye göç etmek için tren yolculuğu yapmışlar. Kırcaali’den trene binerek Lüleburgaz’da inmişler.

Fakat esas sorun Mahmutlar Köyü’nden Kırcaali’ye gelinceye kadar yaşanmış. Bu iki büyük kitap sandığını komşularının öküz arabasına yerleştirmişler. Diğer eşyalarını da başka bir öküz arabasına. Mahmutlar Köyü ile Kırcaali arası 16 km... Tıngır, mıngır bu yolu kaç satte kat ettiler bilmiyorum. Fakat tam Kır-

caali şehrinin girişine gelmişler ki polis önlerini kesmiş. Göç için yola çıkan arabaları kontrol ediyorlarmış. Dedeme büyük sandıklarda ne olduğunu sormuşlar. Dedem “Kitap” diye cevap vermiş. Polislerden biri hemen arabanın üzerine çıkmış ve bir keserle kanırtarak tahta sandığın kapağını açmış. Sandıkta silah olabileceğinden şüphelendiğinden bir iki sıra kitabı dışarı çıkarmış, altında başka bir şey olup olmadığından emin olmak istiyormuş. Sonra, iki üç cilt kitabı yanına alarak nizamiye karakoluna yönelmiş. Amirine kitapları göstererek “Bu kitaplardan iki büyük sandık var, ne yapalım?” diye sormuş. Polis amiri kitapları almış, sayfalarını karıştırarak bir fikir edinmeye çalışmış. Sonra eliyle bir işaret yaparak şöyle söylemiş. “Bırak, gitsinler. Burada birşeyleri kalmasin. Temizlensin burası.” O esnada dedem içinden sürekli dualar okuyormuş. Bu yüzden kitaplar hakkında konu açıldığında, “Allah dualarımızı kabul etti” diye bahsederdi.

Bir “ayakkabı kutusu” hikayesi var, üzüntüyle hatırlanan. Dedem göç için hazırlık yaparken ayakkabılarını taşımak üzere tahtadan büyükçe bir kutu veya sandık yapar. Tüm ayakkabıları bu sandığa yerleştirir, kolay taşımak için. Fakat bu kutuyu özel olarak üretmiştir. Kutuya çaktığı tahtalardan birinin yan tarafına derin bir oyuk açar. Buraya bir kaç sarı lira gömer ve üzerini bal mumu ile kapatır. Daha sonra tahtaları dışarıdan gözükmeyecek bir şekilde yan yana çakar. Niyeti üzerleri aranırsa bir kaç altını gizlice Türkiye’ye götürmektir. Fakat başaramazlar. Bu sandık gümrükte kaybolur. Her yeri aramalarına rağmen sandığı bulamazlar. Çok üzürlüler... Fakat elden ne gelir ki...

Bindikleri tren Edirne’ye geldiğinde mola verir. Göçmenlerin hepsi aşağıya iner. Yere kapanarak vatan toprağını öperler, şükran secdesine bulunurlar. Sevinç içindedirler, duygu yüklüdürler, gözleri nemlenmiştir. Fakat burada onları bir sürpriz beklemektedir: İlaçlama... Yetkililer bütün muhacirleri “dezenfekte” etmek için ilaçlama kararı almışlardır. Muhacirlerin üzerlerine pulvarizatörlerle ilaçlar sıkılır, duman altında bırakılır, tütsülenirler... O gün Nergüze teyzemin gözüne ilaç kaçtığından bir süre görme zorluğu yaşar. Bu etki kalıcı olacaktır. O günün hatırası ilaç lekesi hâlâ göz merceğinde varlığını sürdürmeye devam etmekte... Bir göç ızdırabı veya göç çilesinin alâmeti olarak...

Göç olayı ve medrese kitaplarının taşınma hikayesini biz sonradan öğrendik. Benim zihnimde, kitaplarla dolu olan dedemin odasına ilişkin hiç unutamayacağım bir imge var. Ben üç yıl boyunca kitaplarla dolu olan dedemin bu odasında tedarik ettim. Kuran’ı Kerimi baştan sona üç kere hatmettim. Dedemle olan dersimiz, sabah saat dokuzda başlar, öğleden sonra üç, üç buçukta sona

erirdi. 1961 yılında bu odadaki kitap sayısı çok fazla idi. Sonraki yıllarda gidererek azalmaya başladı. Sebebi dedemin kitapları dağıtmaya başlamış olmasıydı. Sıklıkla “*Bu kitapların bizim üzerimizde hakkı var. Yarın ahirette onların hakkını ödeyemeyiz*” diyordu. Çocukları, kızları bu kitapları okuyacak şekilde bir eğitim görmemişti. Torunlarından da fazla bir ümidi yoktu. Bu kitapları; onları okuyacak, onlarla amel edecek, onlarla irşad görevini yerine getirecek kişilere emanet etmek istiyordu.

Bu arada dedem, Gündoğu Camii imam-hatibi olarak çevresinde tanınmaya ve itibar görmeye başlamıştı. Cuma günleri, namazdan sonra belli sayıda insan evimize gelir, dedemin sohbetlerine katılırlardı. İlim sohbetleri yapılı, ülkenin ve insanlarımızın hallerinden bahis açılırdı. Dedem bir şeyh veya tarikat mensubu değildi. İlim ehli bir insandı... Arapçası vardı ve derin görüşlü bir kişiydi. Sohbet halkasında bazen sekiz on kişi olurdu. Çoğunlukla dedem konuşur, diğerleri edeple dinlerdi. Gelenlere kahve taşımak benim görevimdi. Bu toplantılar bir saat kadar sürer, insanlar daha sonra ayrılırlardı. Bir zaman sonra dedemin Cuma sohbetlerine Lüleburgaz'da askerlik yapan bazı kişiler de katılmaya başlamıştı. Bu kişilerden bazılarının Arapçası çok iyiydi. Hem dedemin bilgisinden istifade etmek, hem de kitaplarını incelemek için meclise katılıyorlardı.

Bu kişiler dedemin kütüphane benzeri odasında hiç görmedikleri kitapları görüyor, onlara derin bir hayranlıkla bakıyorlardı. Dedem de, onların Arapçayı okumalarından ve metinlere mana vermelerinden etkilenmişti. Bu şekilde Arapçaya hakim olduklarını anladığı bir iki kişi görünce bazı kitapları onlara hediye etmekte bir beis görmemişti. Süreç böyle başladı. Kitapların müşterileri artıyordu. Ziyaretler çoğalıp kitap talep edenlerin sayısı artınca dedem gelenleri sınav yapmaya başlamıştı. Onlara mesleklerini soruyordu. İleride ne iş yapacaklarını anlamaya çalışıyor, Arapça bir kitabı açıp burada ne anlatıldığını söylemelerini istiyordu. İlgili kişinin ehil biri olduğuna kanaat getirirse istediği kitabı ona vermekte tereddüt etmiyordu. Öyle zamanlar oldu, dedem bazı kişilere beyaz şeker çuvallarıyla çuval dolusu kitaplar verdi.

Üç yıl sonra dedemin odası epey hafıflemişti. İki duvar boyundaki kitapların tamamı bağışlanmış, sadece eski kitap dolabındaki kitaplar kalmıştı. Kitaplar diyorum ama, dedemin odasında sadece kitaplar yoktu ki... Her taraf yazılı evraklar, kağıtlar, suparalar, cüzlerle dolu idi. Dedem 40 yıl boyunca hem öğretmenlik ve imamlık yapmış, hem de yazmıştı. Hemen her gün bir şeyler yazıyor-

Hüner Şencan

du. Her şeyi yazıyordu. Çocuklarının, torunlarının doğumunu, evlenmelerini, ayağına pantolon almasını, sırtına palto almasını... Pazar alışverişlerini... Bu yıl evini kaç paraya geçindirdiğini, yıllık bütçesini, kazaya kalmış namazlarının ne kadar olduğunu ve onlar için ne kadarlık bir fidye bıraktığını... Aklınıza gelebilecek hemen her şeyi...

Dedemin yaşı epey ilerlemişti. O yıllarda İmam-Hatip lisesinde son sınıfta okuyor olmalıydım. Bir gün bana “Sana Hâzin Tefsiri’ni bırakıyorum. Arapçadır. Bilmiyorum okuyabilecek misin. Fakat hâlâ çok sayıda kitap ve belge var. Bunlardan endişe endiyorum. Ölmeden önce bunların akibetinden emin olmalıyım. Bunlardan dolayı yarın ahirette muâheze olmak istemiyorum. Uygun olanları size bırakacağım, fakat onların dışındakileri gömmek zorundayım” dedi.

Birlikte bahçeye çıktık. *Kenar Sokak*’a bakan bahçe giriş kapısının hemen yanındaki bir yeri gösterdi. “Buraya gömeceğiz” dedi. Bir vakitler orada ben çok kazı yapmış ve yerin altından geçen bir tüneli aramıştım. Fakat o tüneli bir türlü bulamamıştık. Toprak bu yüzden kaba idi. Çabucak kazdım. Büyük bir çukur değildi. Bir metre uzunluğunda ve 60, 70 cm eninde idi. Bir metre kadar derine indikten sonra kazıyı durdurduk. Dedem gömülecekleri daha önceden hazırlamıştı. İçeriye gidip bu kitap ve belgeleri çukurun yanına taşımaya başladım. Ciltleri bozulmuş ve dağılmış kitaplar, belgeler, kağıtlar, Arapça gazeteler, üzerlerine lastik bant geçirilmiş kağıt tomarları... Çukura ben girdim. Dedem her bir kitabı, her bir kağıt tomarını itina ile bana veriyor, nasıl yerleştireceğimi ve nereye koyacağımı gösteriyordu. Dudaklarından dua mırıltıları dökülüyordu. Yüzü gölgeli, buruk ve acınaklı bir durumda idi. Verdiği kitap ve belgelerin her birini özenle kazdığımız çukura yerleştirdim. Üzerini muşabalarla kapattık ve toprakla örttük. Ben dedemin arzusunu yerine getirmenin huzuru içindeydim ama o bitkin görünüyordu. Odasına çekildi.

Dedemin odasına çekilmesi bir ritüeldi. Odasına çekilmişse artık onu hiç kimse rahatsız edemezdi. Dedem odasında ya namaz kılıyordu, ya ders okuyordu, ya uyuyordu, ya ders veriyordu veya yazıyordu... Tüm yaşamı bu beş gâile içinde şekillenmiştir. Odasına çekilen ilim insanı rahatsız edilmez... İlim insanı değersizleştirilemez... Bu yüzden insanlar dedemin odasına öyle “çat kapı” giremezlerdi. İçeriye girmek istersek, kapıyı “tıklatır” izin isterdik. Arkasından kulak verir dinlerdik. Eğer “Gir” sesi gelirse kapıyı açardık. Bir iki dakika içinde ses gelmezse “hayat” adı verilen küçük antre salondan dışarı çıkar, uzaklaşırdık.

Dedem, “bu manada” odasına çekildi. “Muâheze edilme” baskısının yükünü muhtemelen bir ölçüde azaltmış, fakat aynı zamanda “Ne olacak bu dünyanın hâli” kaygısını da yüklenmiş olarak... Babası Mehmetali Efendiyi, dedesi Kuran yazıcısı Molla Mustafa’yı düşünüyor, zihninde düşünce kelebekleri uçuşuyordu. Rabbine yöneldi, dua etti. “Bizim ailemiz okumuştur. Sülâlemizden ilim seferine çıkacak kimse olmayacak mı? İlim bağlılığımızı, insanları aydınlatma töremizi kim sürdürecektir... İlimimizin, kitaplarımızın ve mübârek Kitabımız’ın sorumluluğunu kim taşıyacak? Rabbim sen bürhan et, yol göster, yolunu aç, ilim ihsan et evlâd-ü iyâlimize.”



*Müderris zâde Abdülgafur Fikri Ergin.
Allah rahmet eylesin. Kabri pür nür olsun.*



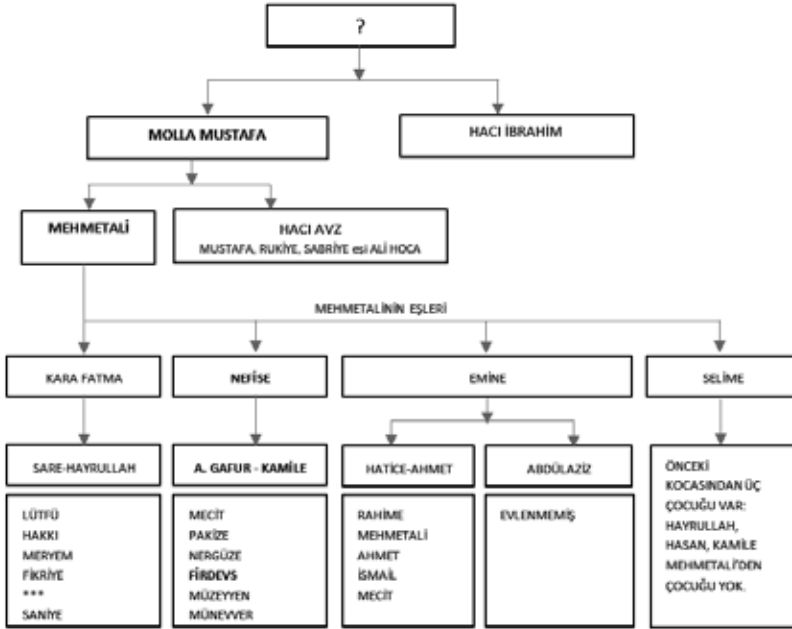
Abdülgafur Ergin (1901-1977)

*Göç ettiği 1951 yılında çekilmiş resmi.
Allah Rahmet Eylesin.*



Mastanlı ili sınırları içinde Elmalı Tekkesi.

Kaynak: <http://www.mestanli.net>



Abdülgaur Fikri Ergin'in soyağacı.



İsmailer (Boynova) Camii.

Kaynak. Googlemaps.com



İsmailer (Boyno) ilçesine işte böyle giriyorsunuz.

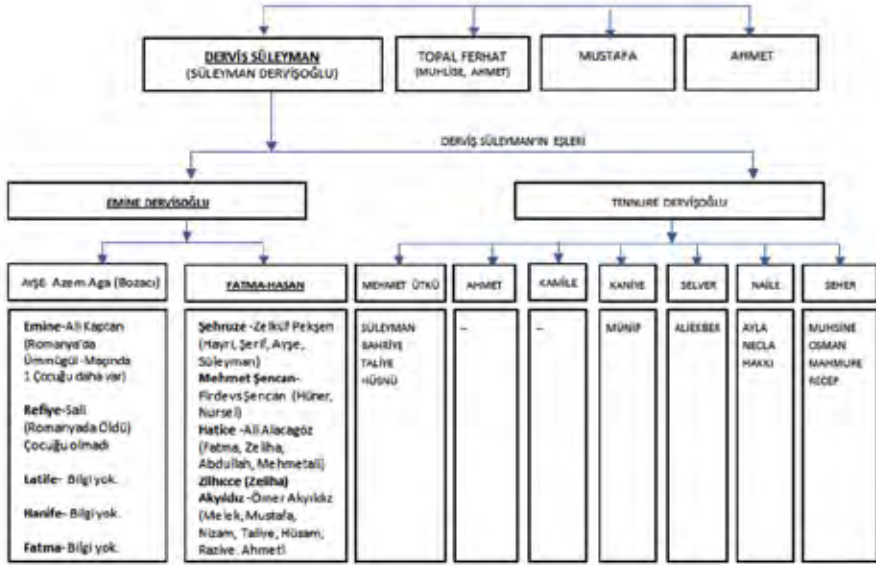
Kaynak. <http://static.panoramio.com>



Momçilgrad'ın Bivolyane (Mandacı) köyünde bulunan Elmalı Baba Tekkesi Külliyesi. Molla Mustafa ve büyük dedem Müderris Mehmetali Efendi bu tekkede medfunlar. Mezarlarını aradık, ama bulamadık, Hacı dayımın bahsettiği o iki ulu ağacın gölgesinde...

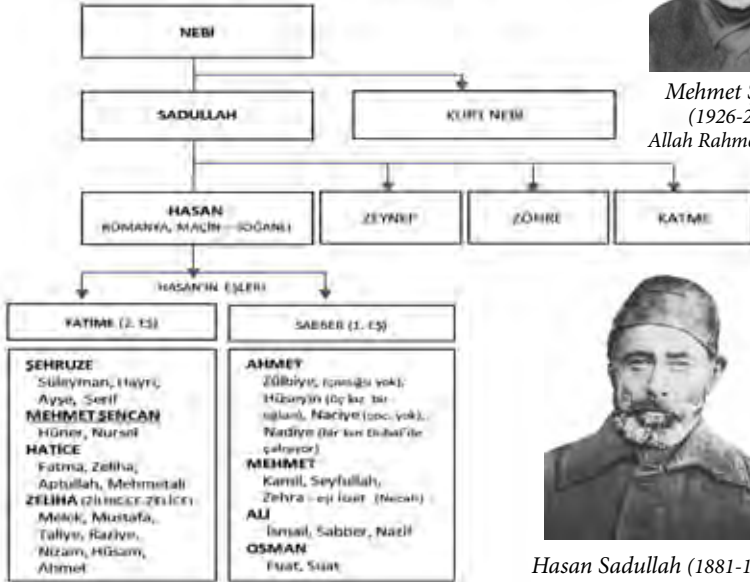
Kaynak. <http://www.kircaalihaber.com>

KOCAANNEM FATMA'NIN SOY AĞACI



Mehmet Şencan
(1926-2013)
Allah Rahmet Eylesin.

HASAN SADULLAH'IN SOYAĞACI



Hasan Sadullah (1881-1936)
Allah Rahmet Eylesin.

Babamın babası Hasan Sadullah'ın soyağacı.

Kitap Hakkında

Osman Bayraktar

Ben bu yazıların çoğunu yayımlanmadan önce okudum. Daha önemlisi, hepsinin ortaya çıkma ve yazılma aşamalarına tanıklık ettim. Bütün diller birbirinden kelimeler alır ve onları kendi dil yapısına göre yeniden şekillendirir. Türkçede bu yolla dil hazinesine dahil edilen Arapça ve Farsça kökenli çok sayıda kelime var. Bunun nedeni üç dilin de aynı uygarlıktan gelmesi. Şeyh Galip'in ifadesiyle, "aldımsa mîrî malı olduğu için" durumu. Yakın zamana kadar Arapça ve Farsçaya âşinâ olan herkes bu bağlantıları kolaylıkla takip edebilmekte idi. Alfabenin değişmesi, dilden pervasızca kelime ayıklama tutumu sıradan insanların değil, aydınların dahi bu bağlantıları anlamalarını güçleştirdi.

İşin buraya kadar olanı, benim de çözebileceğim bir alan. Hüner Şencan'ın yazılarını okurken bir şeyi daha fark ettim. Kelimeler farklı dillere geçerken sadece ses ve yazılış olarak değil, anlam olarak da dönüşüm geçiriyor. Öte yandan ne kadar değişirse değişsin, her kelime bir şekilde ilk kaynakla bağlantılı bir hatıra, bir anlam barındırıyor içinde. Bu hatıra bazen ses, bazen anlam kırıntısı biçiminde olabiliyor. Kelimelere bu yönüyle bakanlar onların yüzyıllar, hatta bin yıllar içinde farklı dil ve coğrafyalardaki dönüşüm yolculuğunun haritasını çıkarabiliyor. Şencan, sözel düzlemde kelimeler yoluyla kurduğu "geçmiş ve şimdi" bağlantısını mimarî yapılarla simgelerin çözümlenmesi yoluyla gerçekleştiriyor.

Hüner Şencan

Bu yazılardan sonra, önünden geçtiğimiz yapılarıdaki sembolere bakıp “nasıl o gözle görememişiz” diye hayıflanıp, hayretler içinde kalıyoruz. Herhalde, konuya ilgi duyanlar bu yazılardan daha fazla istifade edeceklerdir.

Şencan’ın yazılarını okurken ikilem içine düşerim. Salt bir kelime veya sembolden hareket ederek büyük genellemeler yapmak mümkün müdür diye. Yazarın ulaştığı sonuçları paylaşıp paylaşmamak okuyucunun tercihine bağlı. Ancak kelimelerin hatırasını izleyen ve sembollerin dönüşümünü irdeleyen “bu yolculuğun” okuyucunun entelektüel kapasitesini geliştirme konusunda muhteşem bir katkı sunduğu, âşikar bir gerçektir.

Bir de şu var. Nerdeyse yüz elli yıldır düşünce alanında bütün hakimiyeti Batılı zihinlere terk etmiş durumdayız. Batılı kalıpları dikkate almadan yüksek özgüvenle fikir geliştirebilen aydın sayımız çok az. Şencan bu alandaki entelektüel egemenliğe meydan okumaktan çekinmeyen bir yazar.

Güdüğün Minare, ilk anda çağrıştırdığı kısa bakışın aksine, okuyucuyu derin sulara ve okyanuslara götürüyor. Okuyucu, “kelimelerin içindeki zamanı” keşfediyor bu yazılarda. Hayret verici biçimde bütün kelimeler “o ilk zaman” ile bağlantılı.



*Bedeniyle, ruhuyla, fikriyle gezenler.
<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com>*



*Hep Huzur'a sığıyoruz. Hz. Âdem'den beri.
Kaynak: <http://quatr.us>*

Damlalar kurak topraklara çare değil, kurumuş dudaklara ve dimağlara. Yine de bir umut, bir yaşam iksiri bazen.

Yazmak için “yaşamam” ve “düşüncelerimi” bulmam gerekiyordu. El attığım ne görüşler, fikirler vardı hep elimde kaldı, kurudu. Ne ağabeyler, üstatlar; ne öncüler tanıttılar bize bağlanın, izinden gidin diye. Ruhumu ve aklımı esir almak, müdanâ kılmak istediler.

Tek seçeneğim vardı okumak, herkesi dinlemek. Gözlemek ve anlamaya çalışmak. Niçin herkes haklıydı da, bir ben başka mecrada akıyordum. Kökleri sorguluyor, yıllar içinde öğrendiklerimi her defasında gözden geçirerek yeniden öğreniyordum.

Öğrenmenin eti-kemiği kelime ve aynı zamanda handikabı... Kelime hazinemiz kadar bilgili, onlara attığımız anlam yükü kadar derin veya sığız. Bin fersahlık bir ufuk derinliğine ulaşmak için “hayat idamesi” savaşının dışına çıkmak gerekiyor.

Boşluğa ihtiyacımız var. Ekmek kavgası, çocuğun okulu, arabanın sigortası, doğal gaz faturası demeyeceğimiz. Bu kitap, başını dinlemek isteyen kişiler için denizin altında inşa ettiğim bir akvaryum. Rengarenk balıklar, midye kabukları ve su bitkilerinden oluşan bir seyir ortamı.

O balıklardan biri benim ve diğerleri, her birimiz.

